T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KUTADGU BİLİG'DE İSİMLER VE İSİM SOYLULAR

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Bahar DURUKAN

İstanbul, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KUTADGU BİLİG'DE İSİMLER VE İSİM SOYLULAR

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Bahar DURUKAN

Öğrenci No:
17550960006

Danışman:
Dr. Öğr. Üye Mağfiret Kemal Yunusoğlu

İstanbul, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Kutadgu Bilig'de İsimler ve İsim Soylular**" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 16.12.2019

Bahar DURUKAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

16.12.2019

Enstitümüz ***Türk Dili ve Edebiyatı*** Anabilim Dalı ***Türk Dili ve Edebiyatı*** Programı yüksek lisans öğrencilerinden ***17550960006*** numaralı ***Bahar DURUKAN***'ın *"Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği"*nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği ***"Kutadgu Bilig'de İsimler ve İsim Soylular"*** konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 03/12/2019 tarih ve 2019/08 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (80) dakika ~~süre~~ ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ***oyçokluğu/oybirliği*** ile ***Kabul/Red veya Düzeltme*** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mağfiret YUNUSOĞLU
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK
(Marmara Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ayşen USLU
(Beykent Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Bahar DURUKAN

Danışmanı : Dr. Öğr. Üye. Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU

Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2019

Alanı : Türk Dili ve Edebiyatı

Anahtar Kelimeler : Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib, Karahanlı Türkçesi, İsim, İsim Türleri

ÖZ

KUTADGU BİLİG'DE İSİMLER ve İSİM SOYLULAR

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınmış 6645 beyitten oluşan hacimli bir eserdir. Siyasetname ve öğüt kitabı olarak bilinmesinin yanı sıra *Kutadgu Bilig*, Türk düşünce sistemini yansıtması bakımından da Türk Dili Tarihinin en önemli eserlerinden biridir. İsimler, *Kutadgu Bilig* üzerinde nadiren; Türk dilinin tarihi kaynakları üzerinde yapılan çalışmalarda ise birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu tür çalışmalarda araştırmacılar, ele aldıkları metinlerden tespit ettikleri sözcükleri türüne, cümledeki görevine veya aldıkları eklere göre sınıflandırmış ve bu sözcükleri listeleyerek bir dizin meydana getirmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, döneminin ilk edebi eser niteliği taşıyan örneği olarak bilinen *Kutadgu Bilig*'de geçen isimleri ve isim cinsinden kelimeleri tespit etmek ve türlerine göre incelemektir. Çalışmamızda tespit edilen isimler anlamına, türüne veya cümledeki görevlerine göre sınıflandırılmıştır. On bir bölümden oluşan tezimizde, sözcüklerin kategorilere ayrılmasında, bağlamdaki farklı semantik anlamlarına göre değil; genel olarak bilinen anlamları esas alınmıştır. Çalışmanın sonunda isim kategorisinde yer verdiğimiz bütün sözcüklerin kullanım sıklığını belirten sayısal değerler verilmiş ve bu isimlere ait bir dizin oluşturulmuştur.

Name and Surname : Bahar DURUKAN

Advisor : Faculty Member Dr. Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU

Degree and Year : Master, 2019

Field : Turkish Language and Literature

Keywords : Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib, Karahanid Turkish, Noun, Noun Types

ABSTRACT

NOUNS AND NOMINALS IN KUTADGU BILIG

Kutadgu Bilig is a comprehensive piece consisting of 6645 couplets written by Yusuf Has Hacib. In addition to being known as a political and admonition book, *Kutadgu Bilig* is one of the most important works of Turkish language history in terms of reflecting Turkish thought system. Names have been the subject of many studies on the historical sources of the Turkish language but rarely on *Kutadgu Bilig*. In such studies, the researchers classified the words they identified from the texts according to their functions, their position in the sentence or the suffixes they took, and created an index by listing these words.

The purpose of this study is to identify and examine the nouns in *Kutadgu Bilig*, which is known as the first literary work of its period. The nouns identified in this study were classified according to their meaning, type or part of speech. In our thesis, consisting of eleven sections, the words are classified according to their general meanings rather than specific semantic meanings in the context. At the end of the research, all the words in the noun category were given numerical values indicating the usage frequency and an index was created.

ÖNSÖZ

Türk kültür tarihinin önemli yapıtlarından olan *Kutadgu Bilig*, devletin yönetimi, Türklerin değer yargıları, Türk düşünce dünyası, Türk dünya görüşü ile ilgili nesiller boyunca süregelen ve gelmeye devam edecek olan önemli bilgiler aktarmaktadır. Türk dilinin de engin hazinelerinden biri olan *Kutadgu Bilig* hakkında farklı alanlardan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, metinde bulunan isimlerin türüne ve görevine göre ayrıntılı bir biçimde incelenmiş olmasıdır.

Kutadgu Bilig'de İsimler ve İsim Soylular adlı tez çalışmamız Giriş, Varlıkların Oluşlarına Göre İsimler, Varlıklara Verilişlerine Göre İsimler, Varlıkların Sayılarına Göre İsimler, Sıfatlar, Zamirler, Zarflar, Edatlar, Sonuç, Kaynakça ve Dizin olmak üzere on bir ana başlıktan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, *Kutadgu Bilig* ve yazarı hakkında bilgi verilmiş; bu bilgilerin kaynağını oluşturan beyitlere, eserin içeriğine, nüshalarına ve *Kutadgu Bilig* hakkında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde, isimler, türlerine göre sınıflandırılmıştır. İlk olarak isimler hakkında kısa bir bilgi verilmiş, ardından eserde tespit edilen isimler türlerine göre bölümlere ve alt başlıklar altına yerleştirilerek, eserde geçtiği beyit örneğiyle birlikte belirtilmiştir. Bu beyitler, Kabalcı Yayınları'nın 2006 yılında *Kutadgu Bilig*'in üç cildini tek cilt halinde yayımladığı kitaptan alınmıştır.

Dördüncü bölümden başlayarak beş, altı ve yedinci bölümlerde ise kelimeler cümle içerisindeki görevlerine göre kategorize edilmiştir. Bir kelime, birden fazla görevde kullanılmışsa bu kullanımlar da açıklanmış ve metinde bu biçimleri de örneklerle verilmiştir.

Sonuç bölümünde, çalışmamızla ilgili genel değerlendirme yapılarak tespit ettiğimiz özel durumlar, öneriler ve kelimelerin türlerine göre elde edilmiş olan

sayısal istatistiklere yer verilmiştir. Onuncu bölüm Kaynakça olup tezimizde kullandığımız ve *Kutadgu Bilig* ile ilgili yapılan çalışmaların yer aldığı bir bibliyografyadan oluşmaktadır. On birinci bölümde Dizin kısmı yer almaktadır. Dizin'de tezde tespit edilen bütün isimler alfabetik sıraya göre sıralanarak Türkiye Türkçesindeki anlamı ve eserde geçtiği beyit numarası ile birlikte verilmiştir.

Türk toplumunun kültürel mirasının günümüze taşınmasını sağlayan en önemli eserler arasında yer alan *Kutadgu Bilig* üzerinde çalışmış olmak benim için onur vericiydi. Tezimin her aşamasında, yoğun iş temposu arasında, benden yardımını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyerek tezimin olgunlaşmasında büyük emeği geçen ve tezimi sabırla değerlendiren danışman hocam, Sayın Dr. Öğr. Üye Mağfiret KEMAL YUNUSOĞLU'na yardımlarından ve rehberliğinden dolayı teşekkür ediyorum.

Lisans yıllarımdan bu yana ders aldığım tüm bölüm hocalarıma ve beni her konuda destekleyen ve her zaman yanımda olan aileme de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İstanbul, 2019

Bahar DURUKAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ

ABSTRACT

ÖNSÖZ…..İİİ

İÇİNDEKİLER V

KISALTMALAR VE İŞARETLER.....İX

YAZI ÇEVİRİ SİSTEMİ.....X

0. GİRİŞ YUSUF HAS HACİB'İN HAYATI VE ESERİ

0.1. Yusuf Has Hacib'in Hayatı 1

0.2. Yusuf Has Hacib'in Eseri ve İçeriği 2

0.3. Eser İle İlgili Yapılan Çalışmalar..... 3

I.BÖLÜM

VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE İSİMLER

1.1. Somut İsimler..... 5

1.2. Soyut İsimler..... 29

II.BÖLÜM

VARLIKLARA VERİLİŞLERİNE GÖRE İSİMLER

2.1. Özel İsimler..... 96

2.1.1. Tanrı İsimleri..... 96

2.1.2. Şahıs İsimleri (Peygamber, Hükümdar ve Diğer Şahıs İsimleri)..... 97

2.1.3. Yer İsimleri 101

2.1.4. Ülke İsimleri 101

2.1.5. Millet ve Boy İsimleri 101

2.1.6. Kitap İsimleri 102

2.1.7. Gezegen İsimleri 103

2.1.8. Burç İsimleri 104

2.1.9. Dil İsimleri 106

2.2. Cins İsimler..... 107

2.2.1. Hayvan İsimleri..... 107

2.2.2. Bitki İsimleri 118

2.2.3. Araç-Gereç İsimleri..... 120

2.2.3.1. Kırtasiye Gereçleri 120
2.2.3.2. Mutfak Gereçleri 120
2.2.3.3. Savaş Gereçleri 121
2.2.3.4. Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Gereçler 123
2.2.3.5. Diğer Gereçler 124
2.2.4. Renk İsimleri 127
2.2.5. Giyecek İsimleri 130
2.2.6. Takı ve Takı Yapımında Kullanılan Maden İsimleri 133
2.2.7. Vücutla İlgili İsimler 135
2.2.7.1. İnsan Vücuduyla İlgili İsimler 135
2.2.7.1.1. Diğer İsimler 144
2.2.7.1.2. Engellilik Durumuyla İlgili İsimler 145
2.2.7.2. Hayvan Vücuduyla İlgili İsimler 146
2.2.8. Yiyecek-İçecek İsimleri 147
2.2.9. Alan İsimleri 153
2.2.9.1. Coğrafya Terimleri 154
2.2.9.2. Dinî Terimler 158
2.2.9.3. Edebiyat Terimleri 168
2.2.9.4. Matematik Terimleri 169
2.2.9.5. Muhasebe Terimleri 171
2.2.9.6. Tıp Terimleri 172
2.2.10. Ölçü Birimlerine Ait İsimler 175
2.2.11. Zaman İsimleri 175
2.2.12. Yer - Mekân İsimleri 178
2.2.13. Yer-Yön İsimleri 183
2.2.14. Doğa ve Doğa Olaylarına Ait İsimler 187
2.2.15. Gök Cisimlerine Ait İsimler 191
2.2.16. Akrabalık İsimleri 193
2.2.17. Unvan İsimleri 196
2.2.18. Meslek İsimleri 200

III. BÖLÜM

VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE İSİMLER

3.1. Tekil İsimler 214
3.2. Çoğul İsimler 216
3.2.1. -lAr Ekiyle Oluşturulan Çoğul İsimler 216
3.2.2. -An Ekiyle Oluşturulan Çoğul İsimler 216
3.2.3. Diğer Çoğul İsimler 216
3.3. Topluluk İsimleri 217

IV.BÖLÜM

SIFATLAR

4.1. Sıfatlar 221
4.1.1. Niteleme Sıfatları 221
4.1.2. İşaret Sıfatları 257
4.1.3. Sayı Sıfatları 258
4.1.3.1. Asıl Sayı Sıfatları 258
4.1.3.2. Sıra Sayı Sıfatları 262
4.1.3.3. Üleştirme Sıfatları 263
4.1.4. Soru Sıfatları 263
4.1.5. Belirsizlik Sıfatları 264

V.BÖLÜM

ZAMİRLER

5.1. Zamirler 267
5.1.1. Şahıs Zamirleri 267
5.1.2. İşaret Zamirleri 269
5.1.3. Dönüşlülük Zamirleri 269
5.1.4. Soru Zamirleri 270
5.1.5. Belirsizlik Zamirleri 271

VI. BÖLÜM

ZARFLAR

6.1. Zarflar 274
6.1.1. Hal Zarfları 274
6.1.2. Miktar Zarfları 292

6.1.3. Yer Zarfları 295
6.1.4. Zaman Zarfları 296
6.1.5. Soru Zarfları 298

VII. BÖLÜM

EDATLAR

7.1. Edatlar 300
7.1.1. Çekim Edatları 300
7.1.2. Bağlama Edatları 301
7.1.3. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları 303
7.1.4. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları 305
7.1.5. Tekrar Edatları 306
7.1.6. Soru Edatları 306
7.1.7. Gösterme Edatları 307
7.1.8. Çağırma-Hitap-Ünlem Edatları 307
SONUÇ…..... 310
KAYNAKÇA 313
DİZİN…... 317
ÖZGEÇMİŞ..... 466

KISALTMALAR ve İŞARETLER

Kısaltmalar

Ar. : Arapça

bkz. :Bakınız

Far. : Farsça

C. :Cilt

DLT : Dîvânu Lugâti't-Türk

ED : An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish

Hz. : Hazreti

KB :Kutadgu Bilig

krş : karşılaştırınız

s. :Sayfa

ss. : Sayfa Sayısı

TDK : Türk Dil Kurumu

vd. : ve diğerleri

İşaretler

- : Eyleme gelen ek

+ : İsme gelen ek

" " : Kutadgu Bilig'deki beyitlerin günümüz Türkçesine çevirisi ve kelimelerin tanımı

( ) : Beyitlere Ait Numaralar

' ' : Tırnak içinde verilen cümlede yeniden tırnağa alınması gereken sözü belirtme

< : Bu biçimden gelir

/ : ya da; ve

YAZI ÇEVİRİ SİSTEMİ

Tezde kullandığımız yazı çeviri sistemi, Türkoloji sahasında kullanılmakta olan yazı çeviri sistemini esas almıştır. Aşağıda kullandığımız yazı çeviri sistemi verilmiştir:

a/â, e, ı, i/î, o, ö, u, ü, b, c, ç, d/ḍ, f, g/ġ, h/ẖ/ḥ, k/ḳ, l, m, n/ŋ, p, r, s/ṣ/s̲, ş, t/ṭ, v/w, y, z/ż/z̲

0. GİRİŞ YUSUF HAS HACİB'İN HAYATI ve ESERİ

0.1. Yusuf Has Hacib'in Hayatı

Yusuf Has Hacib, İslâmî Türk edebiyatının adı bilinen ilk şair ve düşünürü olup Türk dili ve edebiyatı bakımından olduğu kadar, Türk kültürünün de değerli abidelerinden sayılan *Kutadgu Bilig*'in müellifidir (Eraslan, 1997:438). Yusuf Has Hacib'in tahminen 1019 yılında Balasagun'da doğduğunu ifade eden Arat, aynı zamanda Hacib'in soylu bir aileye mensup ve toplum içinde bilgisi, erdemi ve takvasıyla en yüksek hürmet mertebesine ermiş bir kişi olduğunu da belirtir. (2006: 27)

Türk dili ve düşünce tarihinde bu denli öneme sahip olan Yusuf Has Hacib'in hayatına dair maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Onunla ilgili bildiklerimiz sadece *Kutadgu Bilig*'de yer alan bazı ifadelere ve esere sonradan ilave edilen mensur ve manzum önsözlerdeki kısa bilgilerle sınırlıdır. Nerede eğitim aldığı bilinmese de döneminin en iyi medreselerinde eğitim aldığını, kendini çok iyi yetiştirdiğini, Arapça ve Farsçayı bildiğini tahmin etmek zor değildir. Zamanın en önde gelen düşünürleri "Eflatun, Aristo, Farabi ve İbn Sina onun felsefe, yönetim ve siyaset alanındaki kaynakları" niteliğindedir. (Dilaçar, 2016: 24)

Yusuf Has Hacib'in edebi hayatıyla ve Kutadgu Bilig dışında bir başka eserinin olduğuyla ilgili net bilgimiz yoktur. Ancak eserinde şu bilgileri açıkça yazmaktadır: 6627. beyitinde, şairin adının "Yusuf" olduğu; 365. beyitinde ise eseri elli yaşlarında kaleme aldığı ve artık ihtiyarladığı bilgisi verilmektedir.

ay yusuf kerek sözni sözle köni

kereksiz sözüg kizle ḳılġa ḳora "Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle; gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur." (KB 6627)

tegürdi maŋa elgin elig yaşım

ḳuġu ḳıldı ḳuzġun tüsi teg başım "Elli yaşım bana elini değdirdi; kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi." (KB 365)

Eserden öğrenilen bir diğer bilgi ise Hacib'in eserini tamamladığı yıldır.

yıl altmış iki erdi tört yüz bile

bitiyü tükettim bu söz ülgüle "Yıl dört yüz altmış ikiydi, bu eseri yazıp tamamladım." (KB 6495)

Ölümü hakkında mutlak bir bilgiye sahip değiliz. Yusuf Has Hacib'in ölüm yılı tahmini olarak 1077 ve mezarının Kaşgar'da olduğu bilinmektedir.

0.2. Yusuf Has Hacib'in Eseri ve İçeriği

1069 yılında, Karahanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olan *Kutadgu Bilig*, İslamiyet sonrası dönemin edebi eser niteliği taşıyan ilk örneği olarak bilinir. Bu eser, Karahanlılar Döneminde Balasagun'da başlayıp Kaşgar'da tamamlanmış ve Tabgaç Han'a sunulmuştur. Bu bilgi eserde şöyle ifade edilmiştir:

...bu kitabnı taşnif ḳılıġlı balasaġun mevludluġ perhiz iḍisi er turur emma bu kitabnı kaşġar ilinde tükel ḳılıp meşriḳ meliki tawġaç buġra ḫan üskiŋe kigürmiş turur melik buġra ḫan ma anı aġırlap uluġlap öz ḫaş ḥaciblıḳını aŋa

"Bu kitabı yazan Balasagun şehrinden takva sahibi bir kişidir. Fakat eserini Kaşgar ilinde tamamlayıp Meşrik meliki Tavgaç Buğra Han huzuruna sunmuş ve Buğra Han da yazarın değerini takdir ederek onu yükseltmiş ve ona kendisinin has hacibliğini vermek lütfunda bulunmuştur." (KB A/20-21-22)

Eser, *fe'ûlün / fe'ûlün/ fe'ûlün/ fe'ûl* kalıbıyla mesnevi biçiminde yazılmıştır. Eserin sonunda, 6521-6645 beyitleri arası toplam 124 beyitlik üç kaside ile mesnevi içinde ayrıca 173 dörtlük bulunmaktadır. Bütün bu ek manzumelerle birlikte *Kutadgu Bilig*'in tamamı 6645 beyittir. Mesneviye sonradan eklendiği sanılan 77 beyitlik manzum mukaddime ise bu sayının dışındadır.

Mutluluk veren bilgi anlamına gelen *Kutadgu Bilig*, adından da anlaşılacağı gibi insana hem dünyada hem de ahirette mutlu olma yolunu göstermek amacıyla yazılmıştır. Hacib, bunu eserinde de belirtmiştir:

kitab atı urdum ḳutaḍġu bilig

ḳutaḍsu oḳıġlıḳa tutsa elig "Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve elinden tutsun." (KB 350)

Eserde yer alan dört sembolik karakter eserin temelini oluşturmaktadır. Kün-Togdı "adalet", Ay-Toldı "devlet", Ögdülmiş "akıl", Odgurmış "akıbet"in simgesidir. Yalnızca bu dört simge ile dahi eserin maneviyatının ne kadar yüksek olduğunu görebilmek mümkündür. Bu dört ana karakterin yanında Odgurmış'ın

kölesi Kumaru, Ay-Toldı'nın dostu Küsemiş ve haber getiren Yumuşçı da yardımcı karakterlerdir.

Eser; devletin yönetimi, Türklerin değer yargıları, Türk düşünce dünyası, Türk dünya görüşü ile ilgili önemli bilgiler aktaran bir siyasetnamedir. Eserde, bilginin ne kadar değerli olduğu, bilgisiz toplumların ve bilgisiz devletin zayıf kalacağını vurgulanmıştır ve bu da çağımızda kanıtlanmış bir tespittir. Ulusların tarihinde böyle eserler çok fazla yazılamamıştır. Türk dilinin ve kültürünün böyle bir esere sahip olması övünç kaynağıdır.

"Kutadgu Bilig'in bilinen üç yazma nüshası vardır. Bunlar:

Viyana nüshası: Uygur harfleriyle 1439'da Herat'ta yazılmış olan bu nüshayı Hammer İstanbul'da bulmuş ve Viyana Genel Kitaplığı'na armağan etmiştir.

Kahire nüshası: Arap harfleriyle yazılmış olan bu nüsha Kahire'de bulunmuştur. Yazmanın istinsah tarihi bilinmemektedir.

Fergana nüshası: Bu nüsha da Arap harfleriyle yazılmış olup 1914'te Zeki Velidi Togan tarafından Fergana'da ele geçirilmiştir. Başından birkaç yaprak eksik olan yazma Kahire nüshasına göre daha hacimlidir" (Mengi, 2013: 31).

0.3. Eser İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Kutadgu Bilig'in üç nüshası da 1942 ve 1943 yıllarında TDK tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmış olup en yeni baskısı ise 2019 yılında yine TDK tarafından *Kutadgu Bilig I-II-III: Viyana, Fergana, Kahire Nüshaları* adlı eserdir. Reşid Rahmeti Arat'ın *Metin*, *Tercüme* ve *İndeks* olan üç ciltli eseri ise günümüze kadar yapılmış tüm araştırmaların ve bu çalışmanın da en temel kaynağı niteliğindedir. 2006'da Kabalcı Yayınları bu üç cildi tek cilt halinde yayımlamıştır.

Bugüne kadar *Kutadgu Bilig* üzerine sayısız çalışma yapılmıştır. 1825-2016 yılları arasında yapılan tüm çalışmalar, Erdem Uçar tarafından yayımlanan *Kutadgu Bilig'in Kronolojik Kaynakçası (1825-2016) [Tekmilleştirilmiş Versiyon]* adlı makalede ele alınmıştır. *Kutadgu Bilig*, 2016 yılından günümüze kadar birçok alanda, farklı açılardan çalışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu çalışmaların hepsini burada vermek mümkün değildir. Fakat çalışmamıza kaynaklık eden *Kutadgu Bilig'in Mısır Nüshasının Dizini Üzerine Notlar*, *Kutadgu Bilig'de Özel*

Adlar adlı makaleler 2017 yılında; *Kutadgu Bilig'de Geçen Bazı Hesap Terimleri* adlı makale ise 2018 yılında yayımlanmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalardan, tezimiz ile ilgili olanlardan etkili bir biçimde istifade etmeye çalışılmıştır.

Kutadgu Bilig Türk dili ve Türk kültürü için bir hazine değerindedir. Üzerinde yapılan çalışmalar Türkçe, Türkçenin lehçeleri dâhil olmak üzere pek çok dünya dilinde meydana getirilmiştir ve meydana getirilmeye devam edilecektir.

I.BÖLÜM VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE İSİMLER

Bugüne kadar *KB*'in sözvarlığıyla ilgili yapılan çalışmalarda genellikle fiillerin ele alındığı görülmektedir. Bizim çalışmamız *KB*'deki isimler üzerinedir. Esas konuya geçmeden önce "isim nedir?" sorusunun yanıtını kısaca vermek istiyorum. İsim; tabiattaki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerin genel adıdır (Korkmaz, 2017: 229). Çalışmamızda *KB*'deki bütün isimler, önce türüne ardından görevine göre ayrı ayrı kategorize edilmiştir. Bu bölümdeki isimler, varlıkların oluşlarına göre, geleneksel isim çalışmaları tasnifine uygun olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde somut ve soyut kelimeleri, diğer kelime kategorilerinde yer almayan isimlerle sınırlandırdık. Oysa bütün kelimeler somut ve soyut olarak ayrılabilmektedir.

1.1. Somut İsimler

"Duyu organlarımız ile görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatta madde olarak var olan nesne ve varlıklara verilen isimlerdir." (Yelten, 2013: 223).

'abir "abîr, anber"

'abir *bürkirer teg tünerdi ḳalıḳ*

sıta ḳoptı yirdin yaḍıldı butıḳ "Abîr serpilmiş gibi gök alacalandı; ufuktan etrafa dallanarak mızraklar yükseldi." (KB 4892)

adaş "arkadaş, dost"

uḳuş ol saŋa eḍgü andlıġ ***adaş***

bilig ol saŋa keḍ bağırsaḳ ḳadaş "Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir." (KB 317)

asıġsız tusulmaz ḳadaş erse ḳod

tusulur ***adaş*** *tut asıġ birle toḍ* "Faydasız ve değersiz ise kardeş olsa bile onu bırak; yararlanacağın kişiyi arkadaş edin, onun bol bol hayrını gör." (KB 2575)

ademi "adam, ademoğlu, insanoğlu"

bu dünya müni miŋ bir ol erdemi

negü teg keçürse keçer ***ademi*** “Bu dünyanın kusuru bin, erdemiyse birdir; insan bunu nasıl geçirirse, öyle geçer.” (KB 6332)

aġ “ağ”

ḳalı bolsa emdi saŋa bir yaġı

usal bolmaġıl sen anuḳ tut ***aġı*** “Eğer sana biri düşman olursa, gafil olma; sen de ona karşı ağını hazır tut.” (KB 4260)

aġış “yükseliş, çıkış; yokuş”

aġış*ḳa iniş ol eḍizke batıġ*

sewinçke saḳınç ol açıġḳa tatıġ “Her yokuşun bir inişi, her tepenin bir çukuru, her sevincin bir kederi ve her acıya karşı bir lezzet vardır.” (KB 1087)

aġu “ağı, zehir”

isizlik ***aġu*** *ol yime bu* ***aġu***

aġu *yigli bolmaz tiriglik yigü* “Kötülük zehirdir, o zehiri yeme; zehir yiyenin hayatı mahvolur.” (KB 5228)

‘alem “bayrak, sancak”

yorıḳın küḍezse ***‘alem*** *başlar er*

öŋi turmasa bir yaġıġ işler er “Alemdar [sancaktar] harekatı iyice izlemeli, düşmana hücum edecek askerlerden kimse hariç kalmamalı.” (KB 2346)

vezir bir ikinçi sü başlar ***‘alem***

birisi ḳılıç tuttı biri ḳalem “Biri vezirlik, ikincisi ordu kumandanlığı; bunlardan biri kılıç tutar, biri kalem.” (KB 2418)

Bu kelime, bir mesleği icra eden kişi anlamında “alemdar, kumandan” olarak çevrilmiştir. Fakat orijinal metne baktığımız zaman *‘alem* kelimesi tek başına kullanılmış ve “eline almak, yönetmek, kumanda etmek; lider” gibi anlamlarda yorumlanabilmektedir. Kelimeye semantik açıdan yeni anlamlar yüklenmiştir. Bu yüzden sözcüğün ait olduğu türün tespitinde orijinal metindeki biçimi göz önünde bulundurulmuştur.

alım “borç, alacak”

bu tegme biri asġı yası telim

ḳayusı birim teg ḳayusı ***alım*** “Bunlardan her birinin faydası ve zararı çoktur; bazısı borç, bazısıysa alacak gibidir.” (KB 309)

artut “hediye”

ḳamuġ işçi barça köründi kelip

tapuġ tozġu birle neŋ ***artut*** *ḳılıp* “Hizmetinde bulunanların hepsi gelip tebrik ettiler; hediye olarak yiyecek ve giyecek birçok şey takdim ettiler.” (KB 1769)

aşnı “konu komşu”

Eserde beş beyitte görülen *aşnı* kelimesi, “konu komşu” anlamıyla yalnızca iki beyitte geçmektedir. Diğer beyitler (4581, 4601, 4655) ise “aş, yemek” anlamında kullanılmış ve *aş* madde başlığı altında değerlendirilmiştir.

ḳanı ḳoşnı ***aşnı*** *sewinç ḳaḍġuḳa iş*

ḳamuġum bireyi men ewdin çıḳayı “Konu komşu, sevinç ve keder arkadaşı nerede; ben ona her şeyimi vereyim, evimi bile ona terk edeyim.” (KB 6585)

aw “av”

ḳalı tuşsa beglerke yaŋluḳ ḫaṭa

tuşar at öze ḳuşta ***aw****da süde* “Eğer beylere bir felaket ve bela gelirse, avda, kuş avında veya seferdeki hareket sırasında gelir.” (KB 2583)

awıçġa / awuçġa “ihtiyar, yaşlı”

negü tir eşitgil ***awıçġa*** *sözi*

awıçġa *sözin tut unıtma ḳozı* “Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut, ey kuzum, bunu unutma.” (KB 1638)

negü tir eşitgil ***awuçġa*** *sözi*

awuçġa *sözi ol yigitler közi* “Yaşlılar ne derler, dinle; onların sözü gençlerin gözüdür.” (KB 2984)

azlıḳ “azlık; eksik olma durumu”

bir ök erse duşman miŋ ol yaslıḳı

miŋin dostuŋ erse bir ol ***azlıḳ****ı* “Düşman biricik de olsa zararı bindir; binlerce dostun olsa bile daima biri eksiktir.” (KB 4190)

bağdaş “bağdaş, bir tür oturma şekli”

yana ***bağdaş*** *ilme yanın yatmaġıl*

ünün ḳatġura sen ḳatıġ külmegil “Bir de bağdaş kurma, yan yatma; yüksek sesle kahkaha atma.” (KB 4114)

bağna “basamak, merdiven basamağı”

aŋar aġdım emdi birer ***bağna****ça*

başıŋa tegi ***baġna*** *sadım neçe* “Bu basamaklara birer birer basarak yukarı çıktım; sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.” (KB 6034)

baḳış “bakış, görüş”

yiti közlüg ol kör ***baḳışı*** *yıraḳ*

ḳayu işke tegse bekitür aḍaḳ “Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür; hangi işe el uzatırsa, ayağını sağlam basar.” (KB 1855)

balġam “balgam”

küçenmiş bolur kör anıŋ ***balġamı***

isig neŋ yitürgü içürgü emi “Onun balgamı güçlenmiş olur; bunun ilacı ona sıcak şeyler yedirip içirmektir.” (KB 6014)

bar “var, mevcut”

bilip sözledeçi kişi ***bar*** *öküş*

anı bildeçi er maŋa keḍ küsüş “Sözü bilerek söyleyen çok kişi var; benim için sözü anlayan adam azizdir.” (KB 207)

bilişiŋ ne ***bar****mu adaş ya ḳadaş*

körügli ne ***bar****mu yigü içgü aş* “Akraban, dostun veya tanıdığın var mı; yiyeceğin, içeceğin ve bakanın var mı?” (KB 524)

bar sözcüğü anlamca genişlemiştir. Asıl anlamı “var, mevcut” olan bu kelimenin anlamca genişlemiş olan örneği aşağıda verilmiştir:

bar sözcüğünün “**varlık**” anlamında kullanıldığı beyitler de vardır:

neteglikke kirme küḍezgil köŋül

bar*ıŋa bütün bolġıl amrul amul* “Nasıl olduğunu arama, gönlünü gözet; varlığına inan, sükûn ve huzura kavuş.” (KB 26)

barḳ[1] “bark, mülk”

uluġ yolḳa tutma sen ew ***barḳ*** *yaḳın*

toḳıġay yoḍuġ sen munı keḍ saḳın “Evin barkın büyük ve işlek yollara yakın olmasın, sana zararı dokunur; bunu iyice düşün.” (KB 4545)

barḳın “yolcu”

---

[1] *barḳ* kelimesi, eserde, tıpkı günümüz Türkçesinde olduğu gibi *ew* kelimesiyle birlikte kullanılarak yakın anlamlı kelimelerle kurulmuş bir ikileme biçimindedir. Günümüz Tükçesinde de *bark* kelimesi tek başına kullanılmamaktadır. Eski kaynaklarda madde başı olarak yer aldığı için çalışmada da bu kelime madde başı olarak alınmaya uygun bulunmuştur.

*yorıyu turuġlı bu **barḳın** kişi*

uluġ yolda itmez bu ew barḳ işi “Bu büyük yolda yalnız dinlenmek için biraz duran yolcu ev bark yapmaz.” (KB 4727)

beḍiz “sûret, şekil, resim, süs; sanat”

*tükel sır **beḍiz** ol köŋülsüz kişi*

köŋülsüz kişi bilge atın yoḍar “Gönülsüz kişi yalnızca bir şekil ve kalıptan ibarettir; gönülsüz kişi bilge adını kaybeder.” (KB 2798)

belgü “im, iz, alamet, belirti, nişan”

uḳuşluġ kişiler sözi öggü teg

*köni tüz bolur ol özi **belgü** teg* “Akıllı kişilerin sözü övülecek sözlerdir; o doğru ve dürüst olur, kendini her zaman belli eder.” (KB 6356)

belgülüg “belli, görünen, bilinen, apaçık”

*biligsiz ḳaraġu turur **belgülüg*** “Bilgisiz insan, şüphesiz kördür.” (KB 179)

*bu türk beglerinde atı **belgülüg***

*toŋa alp er erdi ḳutı **belgülüg*** “Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.” (KB 277)

berat “rütbe, nişan verildiğini bildiren ferman”

seniŋdin ayıtġay yarın bir bayat

*cevabın anutġıl özüŋke **berat*** “Tanrı bunu yarın sana sorar; orada kendini kurtaracak cevabı hazırla.” (KB 5246)

bezek “nakış; ziynet eşyası, süs”

*bu kökteki yulduz bir ança **bezek***

bir ança ḳulavuz bir ança yezek “Bu gökteki yıldızların bir kısmı süs, bir kısmı kılavuz, bir kısmı da öncüdür.” (KB 128)

bıçış “hediye”

***bıçış** ḳıl küçüŋ yetse bıçġıl aġı*

usa tiş teri bir kesilsü çoġı “Hediye ver; gücün yeterse ipekli kumaş ver; mümkünse, diş kirası ver ki, gelenlerin ağzı kapansın.” (KB 4661)

boḍuġ “renk, boya”

negü tir eşit emdi köŋli oḍuġ

*sözi kör çiçek teg tümen tü **boḍuġ*** “Şimdi dinle, gönlü uyanık insan ne der; bak, onun sözü çiçek gibi binlerce renge bürünmüştür.” (KB 452)

boşuġ “ihsan, hediye”

ya yat baz yalawaç keliş ya barış

boşuġ *birgü açıġ olarḳa tegiş* “Yat-yabancı elçilerin geliş ve gidişine, onların hakkı olan ihsan ve hediyelerin verilmesine o bakar.” (KB 2495)

bulun “esir, tutsak”

et öz arzu sürgen havaḳa ***bulun***

bulun *bolma bolsa özüŋni yulun* “Vücut arzusuna bağımlı insan nefsinin esiridir; onun esiri olma, olursan da kendini kurtarmaya bak.” (KB 1438)

burḫan “put”

ewin barḳın örte sıġıl ***burḫan****ın*

anıŋ ornı mescid cema‘at ḳılın “Onların evini barkını yak, burkanını kır; cami yap, etrafına İslam cemaati toplansın.” (KB 5486)

busuġ “pusu, tuzak”

ölümüg unıtma aŋar yoḳ tolum

busuġ*dın çıḳar teg çıḳar bu ölüm* “Ölümü unutma, ona karşı silah yoktur; pusudan çıkar gibi bir gün çıkar karşına” (KB 1381)

but “put”

açıġlı toḍuġlıḳa ḳılma tapuġ

negüke ḳılur sen tapuġḳa ***but****uġ* “Kendisinde acıkma ve doyma nitelikleri bulunan birine kulluk etme; kulluk için neye bir put ararsın.” (KB 3753)

buzuḳ[2] “bozuk, kırık, yıkık”

ḳaçıġlıġ yeter ol uçuġlıġ tutar

sınuḳuġ sapar ol ***buzuḳ****uġ iter* “Kaçana yetişir, uçanı tutar, kırığı sarar, bozuğu düzeltir.” (KB 1858)

canlıġ “canlı”

siziksiz ölüm bir kün aḫır kelir

tirilmiş bu ***canlıġ*** *canın alġalır* “Şüphesiz, bir gün nihayet ölüm gelecek ve bütün canlıların canını alacaktır.” (KB 1472)

çoġı “gürültü, münakaşa, anlaşmazlık”

ḳamuġ teprenür tındı yumdı közi

---

[2] Genellikle kendisinden sonra gelen kelimenin niteliğini belirtmek için kullanılan *buzuḳ* kelimesi, eserde yalnızca 1858. beyitte, somut isim olarak kullanılmıştır.

çoġı *ün kesildi tirigler sözi* “Bütün canlı mahluklar sükûna erip gözlerini yumdu; ses, gürültü ve söz kesildi, hayattan eser kalmadı.” (KB 5030)

dost “dost”

öz asġı tiler ***dost****ḳa birme köŋül*

asıġ bulmasa boldı duşman töŋül “Yalnız kendi çıkarını gözeten dosta gönül bağlama; fayda görmezse sana düşman olur; ondan vazgeç.” (KB 4274)

duşman “düşman, hasım”

ḳayu erke ***duşman*** *yumıtsa ḳalın*

ol er erdemi erde artuḳ bilin “Hangi insanın etrafına bir düşman kalabalığı toplanmışsa, bil ki, o insanın erdemi diğerlerinden daha fazladır.” (KB 3418)

düşman “düşman, hasım”

bolu birsü ewren tuçı ewrilü

ḳoḍı bolsu ***düşman*** *başı ḳawrılu* “Felek hep dönmeye devam etsin; düşmanın başı hep eğik olsun.” (KB 119)

er “er, kişi”

negü tir eşit bu ajun tutmış ***er***

tükel saḳlap ötrü yaġıġ utmış ***er*** “Her türlü tedbiri almış ve böylece düşmanını yenmiş olan dünya hâkimi ne der, işit.” (KB 445)

kür ***er*** *kördi altun özi yumşadı*

irig sözlüg ***er****niŋ sözi yumşadı* “Altını gördüğünde çok yürekli insanlar bile yumuşar; kaba sözlü insanların da sözü nazikleşir.” (KB 2749)

erdeş “arkadaş, dost”

adaş ḳoldaş ***erdeş*** *sewinç ḳaḍġuda*

tusulur kişike isiz eḍgüde “Dost, ahbap ve arkadaş sevinç ve kaygıda, iyi ve kötü zamanda insana faydalı olanlardır.” (KB 4218)

esir “esir, tutsak, kul, köle”

küler yüz isig sözke yalŋuḳ isir

isinse bu yalŋuḳ bolur ḳul ***esir*** “Güler yüz ve tatlı söze insan ısınır; insan kime ısınırsa ona kul köle olur.” (KB 2479)

ewlig “ev sahibi”

til arslan turur kör işikte yatur

*aya **ewlig** er saḳ başıŋnı yiyür* “Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sahibi, dikkat et, senin başını yer.” (KB 164)

ḫarif “rakip”

yana nerd-ü şaṭranc bilir erse keḍ

__ḫarif__leri andın ulır erse keḍ “Bundan başka, çok iyi tavla ve satranç bilmeli, rakiplerini iyice sıkıştırmalı.” (KB 2634)

ḫuccet “huccet, delil”

bu sözke yanutı bu beyt ol tanuḳ

*tanuḳ ḳayda bolsa bu **ḫuccet** anuḳ* “Şu beyitler bu söze yanıt ve tanıktır; tanık neredeyse, huccet de oradadır.” (KB 2129)

ıḍ “koku, misk”

*yıpardın yıpar oḳ yıḍır ol **ıḍ**ı*

peliddin kelir ol arıġsız yıḍı “Miskten ancak misk kokusu gelir; kötü koku murdar şeyden çıkar.” (KB 6514)

ız “iz”

fesad ol buzuġlı tüpüg yıldızıġ

*fesad ol buzuġlı bu eḍgü **ız**ıġ* “Her şeyin aslını esasını bozan fesattır; her iyi izi ortadan silen fesattır.” (KB 4411)

iç “iç”

*bu dünya **iç**i bir tarıġlaġ turur*

negü ekse munda yarın ol önür “Bu dünyanın içi bir tarladır, burada bugün ne ekilirse yarın o biçilir.” (KB 4733)

il “il, memleket, ülke”

*ilig saḳlaḳı ḳıldı **il**ke asıġ*

*bu asġı bile boldı **il**de tatıġ* “Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir; bu fayda ile memlete huzur temin edilir.” (KB 448)

*vezir bolsa **il**ke yaraġsız yawuz*

*ol **il** buḍnı buzlur çıġay bayı tüz* “İşe yaramayan, fena biri memlekete vezir olursa, o memleket halkı, fakiri ve zengini hepsi bozulur.” (KB 2241)

ilek “sahip”

tilek birle maŋsa yıraḳ yir yaḳın

ḳaçan körse yüzin bulur can ***ilek*** “İstekle yürüyünce, uzak yer yakın olur; arzuladığı yüzü görünce can sahibini bulur.” (KB 3325)

iniş “iniş”

bu eḍgü aġış teg aġır aġġuḳa

yawuz neŋ ***iniş*** *ol uçuz bulġuḳa* “İyi, yokuş tırnanmak gibidir, güçtür; kötü şey ise iniş gibidir, kolayca elde edilir.” (KB 903)

isig “sıcak, sıcaklık; iltifat”

taduŋ tumlıġ erse ***isig****in küçe*

isig *erse tumlıġ yiyü tur içe* “Doğan soğuksa, onu sıcakla güçlendir; sıcaksa, soğuk şeyler ye ve soğuk şeyler iç.” (KB 4628)

Somut bir kavram olan ***isig*** kelimesinin, “iltifat” anlamında, soyut biçiminin de eserde kullanıldığı görülmektedir:

isig *sözlese ḳulḳa begler tilin*

unıtmaz anı ḳul tirilse yılın “Beyler kula iltifat ederse, kul bunu hayatı boyunca unutmaz.” (KB 3183)

iş (1) “iş”

kümüş ***iş****ke tutsa tüker alḳınur*

sözüm ***iş****ke tutsa kümüş ḳazġanur* “Gümüşü bir işe harcarsan tükenir; sözümü işe harcarsan gümüş kazanılır.” (KB 189)

ḳılumaz özüm bu ḳamuġ il ***iş****in*

maŋa er kerek tir bilir ***iş*** *başın* “Memleketin her işini kendim yapamam, yanımda bu işleri yapabilecek biri gereklidir.” (KB 422)

iş (2) “eş; arkadaş”

ḳatılsa ḳarılsa tutup eḍgü ***iş***

iş*i eḍgü bolsa ḳılur eḍgü* ***iş*** “İyi arkadaş edinerek onlarla düşüp kalkmalı; insanın arkadaşı iyi olursa kendisi de iyi olur.” (KB 3405)

işaret “işaret”

baḳıp kördi ilig közin imledi

işaret *bile kelgil oldur tidi* “Sonra başını kaldırıp baktı ve gözüyle, gel otur diye işaret etti.” (KB 768)

işi “kadın”

tilin sözlemiş sözde yanmaz eren

*sözinde yanıġlı **işi**ler sanı* “Erkek verdiği sözden geri dönmez; sözünden dönenleri sen kadın bil.” (KB 5080)

işik “kapı, eşik”

*til arslan turur kör **işik**te yatur*

aya ewlig er saḳ başıŋnı yiyür “Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sahibi, dikkat et, senin başını yer.” (KB 164)

iz (1) “iz, nişan”

kerek beg kerek ḳul ne eḍgü isiz

*özi öldi erse atı ḳaldı **iz*** “Gerek bey gerek kul, iyi veya kötü; kendileri öldü, izleri olarak yalnız adları kaldı.” (KB 235)

iz (2) “yerde ve deride uzunlamasına olan çizik, iz; yol”

bu eḍgü kişiler bolur mu isiz

*isiz me urur mu kör eḍgüke **iz*** “Bu iyi kişiler kötü olabilirler mi, kötü de bir gün iyilik yoluna girebilir mi?” (KB 871)

ḳal “yaşlı adam; yaşlılık”

negü tir eşit emdi kökçin saḳal

*uḳa bar munı sen turu ḳalma **ḳal*** “Şimdi ak-sakal ne der, dinle; bunu anlamaya çalış ve yaşlılığında şaşırma.” (KB 4636)

kan “maden”

*bu begler taġ ol **kan**i altun kümüş*

*kümüş **kan** ḳazıġlı bayur ol öküş* “Beyler içinde altın ve gümüş madenleri bulunan dağdır; gümüş madenlerine kazma vuran çok zengin olmalıdır.” (KB 5357)

ḳan “kan”

baḳa körse begler küyer ot sanı

*basınsa üzer baş sorar öz **ḳan**ı* “Dikkat edersen, beyler gerçekten yanar ateş gibidir; kafa tutanın başını koparır, kanını emer.” (KB 655)

ḳapuġ “kapı”

*tapuġka kelip ḳut **ḳapuġ** turur*

***ḳapuġ**da turuġlı tapuġda turur* “Mutluluk hizmet için gelmiş kapıda durur; kapıda duran kulluk için durur.” (KB 100)

ḳarı “yaşlı, ihtiyar”

*negü tir eşitgil sınamış **ḳarı***

sınamış ***ḳarı****lar sözi söz ḳurı* “Dinle, tecrübeli ihtiyar ne der; tecrübeli ihtiyarların sözü sözlerin mayasıdır.” (KB 723)

ḳarıġ “yaşlı, ihtiyar”

bu körklüg kişi közke körnür arıġ

arıġ bolmasa aş boġuzḳa ***ḳarıġ*** “Böyle güzel bir kişi göze temiz görünür; yemek temiz olmazsa insanın boğazında kalır.” (KB 2855)

kend “şehir, memleket”

urur can yuluġlap tapuġçı ḳılıç

anıŋ asġı il ***kend*** *uluslar erinç* “Hizmetkâr canını feda ederek kılıç sallar; bunun kârı, şüphesiz ki ildeki memleket ve şehirlerdir.” (KB 2999)

ḳıl “kıl”

saḳalsız kerek bu iḍişçi arıġ

küḍezilse içgüde ***ḳıl*** *tü yamıġ* “İçkinin kıl, tüy ve çerçöpten korunması için içkici sakalsız ve temiz bir insan olmalı.” (KB 2917)

ḳılınçlıġ “amel sahibi, insan”

taḳı biri erke bu arḳuḳ ḳılınç

bu arḳuḳ ***ḳılınçlıġ****ḳa bolmaz sewinç* “Biri de insanın inatçı olmasıdır; bu inatçı insan için dünyada sevinç yoktur.” (KB 340)

kiçig “küçük, genç”

kiçig*ke uluġluḳ uluġdın kelir*

uluġḳa tapınsa ***kiçig*** *ḳut alır* “Küçüğe büyüklük büyükten gelir; büyüğe hizmet ederse küçük mutluluğa ulaşır.” (KB 4178)

Kullanıldığı beyitlerde çoğunlukla isim olarak geçen *kiçig* kelimesi, bazı beyitlerde sıfat görevinde kullanılmıştır:

kiçig *oġlanıġ kör uḳuşḳa ulam*

yaşı yetmegince yorımaz ḳılam “Küçük bir oğlana bak, akıl ona ulaşacaktır; fakat yaşı gelmedikçe kalemler yürümez.” (KB 293)

Zarf görevinde de kullanılan *kiçig* kelimesi, zarf görevinde genellikle “tevazu, alçakgönüllülük” anlamında soyutlaşmıştır:

uluġ boldı begler ḳutun belgülüg

kiçig *tutġu köŋlin kötürse ülüg* “Beyler, şüphesiz mutlulukla büyük olurlar; bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.” (KB 2116)

kime “gemi”

kime *mindi saḳın kişi alġuçı*

teŋiz otra kirdi ***kime*** *mingüçi* “Evlenen kişiyi bir gemiye binmiş farz et, gemiye binen kişi denize açılır.” (KB 3386)

kin “güzel koku, misk”

yaḍım tü çiçek teg yıḍı ***kin*** *burar*

ötündüm men itnü tükettim tura “Çeşitli çiçekler yaygısı gibi, kokusu miske benzer; ben bunu düzene koyup tamamladım, herkes yararlanmasına sundum.” (KB 6625)

kir “kir, leke”

ḥalal yitti barça ḥaram üstedi

ḥaram yigli köŋlin ḳara ***kir*** *tudı* “Helal büsbütün ortadan kalktı, haram çoğaldı; haram yiyenin gönlü kara kirle kaplandı.” (KB 6457)

kişen “köstek”

kişen *ol kişike uḳuş belgülüg*

ḳılınçı köni ol işi ülgülüg “Akıl insan için şüphesiz bir köstektir; hareketi doğru ve işi ölçülüdür.” (KB 1837)

kişi “kişi, insan”

ig ol kör ***kişi****ke ölüm ḳoldaşı*

ölüm ol ***kişi****ke tiriglik tuşı* “İnsan için hastalık ölümün arkadaşıdır; yaşayan her insan için ölüm vardır.” (KB 4359)

ḳoldaş “arkadaş”

biligligke bilgi tükel ton aş ol

biligsiz ḳılınçı yawuz ***ḳoldaş*** *ol* “Bilgili için bilgisi yeterli yiyecek ve giyecektir; bilgisizin hareketi onun kötü arkadaşıdır.” (KB 321)

ḳonuḳ “konuk, misafir”

nelük arsıḳar sen aya öldeçi

özüŋ iki künlük ***ḳonuḳ*** *boldaçı* “Ey ölümlü, niçin kendini aldatıyorsun; sen burada iki günlük konuksun.” (KB 3529)

ḳoşnı “komşu”

ew almaḳ tilese ayıt ***ḳoşnı****sın*

yir almaḳ tilese ayıtġıl suwın “Ev almak istersen komşusunu sor; yer almak istersen suyunu sor.” (KB 4548)

köç “göç”

özüŋ köçgü mundın ***köç****üŋ aşnu ıḍ*

kerekligni alġıl kereksizni tıḍ “Sen buradan göç edeceksin, göç yükünü önceden gönder; ancak gerekli olanları al, gereksizleri bırak.” (KB 1445)

köçkün “göç eden”

özüŋ köçgü atıŋ seniŋ ***köçkün*** *ol*

köçütçi ölüm kelgü aḫır kün ol “Sen göçeceksin, senin adın da göçecektir; son gününde seni göçüren ölüm gelecektir.” (KB 6112)

köḍüg “iş güç”

ḳara ḳılḳı başsız ḳılınçı saşı

işi ***köḍg****i barça ḳılınçı tuşı* “Kara halkın hareketi başıboş ve doğası birbirini tutmaz; onun işi gücü de hep doğası gibidir.” (KB 4324)

kölik “gölge”

kişi söz bile ḳoptı boldı melik

öküş söz başıġ yirke ḳıldı ***kölik*** “Kişi söz ile yükseldi, melik oldu; çok söz başı, gölge gibi yere serdi.” (KB 173)

kölike “gölge”

kölike *turur dünya devlet küni*

kölike *bir ök yirde turmaz köni* “Dünya ve devlet günleri bir gölgedir; gölge daima aynı yerde ve aynı şekilde kalmaz.” (KB 6134)

kömür “kömür”

ajun türtti yüzke ***kömür*** *teg boḍuġ*

körür köz yumuldı uḍıdı oḍuġ “Dünya yüzüne kömür renginde bir boya sürdü; görür gözler kapandı, uyanık olanlar uyudu.” (KB 3837)

köŋüldeş “gönül arkadaşı”

saḳınçım bu ol ay ***köŋüldeş*** *işim*

ölümde kiḍin teŋri itsü işim “Ey gönül arkadaşım, endişem budur; Tanrı ölümden sonraki işlerimi düzene koysun.” (KB 6077)

közlüg “gözlü”

negü tir eşitgil köni sözlüg er

kiçigde oḍunmış yiti ***közlüg*** *er* “Küçüklüğünde uyanmış, keskin gözlü ve doğru sözlü insan ne der, dinle.” (KB 1369)

ḳul “kul, köle”

begin keḍ sewindürse tapnur ***ḳul****ı*

açıldı bu ***ḳul****ḳa ağırlıḳ yolı* “Hizmet eden kul, beyini çok sevindirirse, bu kul için itibar ve ihsan kapıları açılmış olur.” (KB 845)

ḳulavuz “kılavuz”

öküş miŋ selamım sewüg sawçıḳa

ol eḍgü ***ḳulavuz*** *köni yolçıḳa* “Sevgili resule, o doğru rehber ve iyi kılavuza binlerce selam.” (KB 3730)

ḳulluḳ “kulluk”

bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı

tapuġ birle ḫoş boldı ***ḳulluḳ*** *atı* “Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar, kulluk adı hizmet etmekle güzelleşir.” (KB 589)

ḳulsıġ “kul”

könilik özele keser men işig

aḍırmaz men begsig ya ***ḳulsıġ*** *kişig* “Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları bey veya kul olarak ayırmam.” (KB 809)

ḳurtġa “kocakarı, yaşlı, acuze”

bu ***ḳurtġa*** *ḳılınçı bu ol öŋdisi*

kerek öŋdi tutġıl kerek töŋdisi “Bu dünya acuzesinin huyu ve âdeti budur; istersen beğen, istersen beğenme.” (KB 1547)

küḍen “düğün”

olarda birisi ***küḍen****ke aş ol*

ya sünnet aşı ya toġursa oġul “Bunlardan biri düğün ziyafetidir; biri de bir oğlun doğumu ya da sünneti dolayısıyla verilen ziyafettir.” (KB 4575)

küḍüg “iş güç”

uḳuş birle işle ḳamuġ iş ***küḍüg***

bilig birle bekle bu bulmış öḍüg “Bütün işini gücünü anlayış yoluyla yap; eline geçen bu zamanı israftan bilgiyle koru.” (KB 161)

küŋ “cariye; kadın köle”

yazuḳ ḳılsa ḳul ***küŋ*** *keçür ol yazuḳ*

bu yazuḳ keçürmiş muyan ḳıl azuḳ “Kul ve cariye suç işlerse sen onların suçunu bağışla; bu suç bağışlamanın sevabını ahret için kendine azık et.” (KB 3435)

kürek “kaçak”

*küremiş **kürek** erdi uş bu özüm*

ecel tuttı iltür ne asġı sözüm “Ben hayata kaçmış bir kaçaktım; şimdi ecel beni yakaladı ve geri gönderiyor, sözün ne faydası var.” (KB 1118)

lam “lam harfi”

beg atı bilig birle baġlıġ turur

*bilig **lam**ı kitse beg atı ḳalur* “Bey adı bilig kelimesi ile ilgilidir; bilig’in lâmı giderse, beg adı kalır.” (KB 1953)

mal “mal”

*tetig bolsa **mal**ḳa muŋaḍmaz bolur*

bilig bilse işte yaŋılmaz bolur “İnsan zeki olursa, asla mala muhtaç olmaz; bilgili olursa işinde asla yanılmaz.” (KB 2447)

meŋ “yem, kuş yemi”

ḳamuġ teprenigli tözü yir öŋi

*yorıġlı aşı ol uçuġlı **meŋ**i* “Her mahluk kendi nasibini alır; yürüyenler yiyeceklerini, uçanlar da yemlerini bulur.” (KB 4417)

mingü “binecek, binek”

kişi eḍgüsindin kelir eḍgülük

*yigü içgü **mingü** taḳı keḍgülük* “İyi insanlardan yiyecek, içecek, giyecek ve binecek hususunda ancak iyilik gelir.” (KB 2439)

müsafir “yolcu”

anasında toġsa atansa atı

***müsafir** bolup mindi öḍlek atı* “Anasından doğup adı verilince yolcu olarak zamane atına biner.” (KB 1388)

nefes “nefes, soluk”

ḳamuġ neŋke vaḳt ol küni belgülüg

***nefes** tın toḳırḳa sanı belgülüg* “Her şeyin bir vakti vardır, günü bellidir; nefes alıp vermenin sayısı bellidir.” (KB 1213)

neŋ “mal, nesne, şey”

*üle **neŋ** kişike yitür hem içür*

*sini **neŋ** keçürgey sen anı keçür* “Malını insanlara dağıt, yedir ve içir; mal seni kullanacağına, sen onu kullan.” (KB 1192)

*ḳayu **neŋ**ke ıḍsa tiriglik kişi*

*sewüg boldı ol **neŋ** sewüg can tuşı* “İnsan ömrünü hangi şeye sarf ederse, o şey sevimli can kadar kıymetli olur.” (KB 2840)

nerd ü şaṭranc “tavla ve satranç”

*yana **nerd ü şaṭranc** bilir erse keḍ*

ḥarifleri andın ulır erse keḍ “Bundan başka, çok iyi tavla ve satranç bilmeli, rakiplerini iyice sıkıştırmalı.” (KB 2634)

nişan “nişan, iz”

*tetiglik **nişan**ı turur bu bitig*

bitig bilgüçi er bolur keḍ tetig “Bu yazı zekâ nişanıdır; yazı bilen insan çok zeki olur.” (KB 2224)

oġrılıḳ “hırsızlık”

*ana **oġrılıḳ** suw alınsa yaşut*

oġul toġsa andın bolur ilke yut “Eğer ana hırsızlık suyunu gizlice alır ve bundan bir oğul doğarsa o memleket için bir âfet olur.” (KB 5768)

opraḳ “eskimiş, yıpranmış, çürümüş”

ḥalal dünya ḳazġan özüŋni yitür

*toḍur aç yalıŋnı hem **opraḳ** bütür* “Helal dünya malı kazan, kendine harca; açları doyur, çıplakları giydir.” (KB 3923)

ot “ateş”

bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı

*negüke buşar erki toldı **ot**ı* “Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar, acaba neye hiddet buyruldu da böyle ateş kesildin?” (KB 637)

*törü suw teg ol küç kör **ot** teg yoḍuġ*

*süzük suw aḳıttıŋ uḍıttı **ot**uġ* “Kanun su gibidir; zulümse ateş gibi her şeyi mahveder; sen berrak su akıttın ve ateş söndü.” (KB 3107)

oy “oyuk, çukur”

negü asġı aḫır ḳara yir ḳoyı

*anıŋ tüşneki ol yağız yir **oy**ı* “Ne fayda, sonunda onun da gireceği yer bu kara toprağın altı, bu yağız yerin çukurudur.” (KB 3570)

oyuġ “gölge”

ne eḍgü bilig birdi bilgi ḳoyuġ

oġul ḳız atı erke kitmez ***oyuġ*** “Bilgisi derin olan insan ne iyi bilgi vermiştir; oğul kızın adı, insan için giderilemeyen bir gölgedir.” (KB 3382)

ölüg “ölü”

kişike tusulmaz kişi ol ***ölüg***

tusulġıl ***ölüg*** *bolma ersig külüg* “Başkasına faydası dokunmayan kişi ölü gibidir; faydalı ol, ölü olma; ey mert yiğit.” (KB 3408)

öŋ “renk”

ajun ḳırtışı boldı altun ***öŋi***

yalın teg bolup dünya ḳızdı eŋi “Dünya altın rengine büründü, gökyüzü alev gibi kızardı.” (KB 6223)

pelid “pis, murdar”

yıpardın yıpar oḳ yıḍır ol ıḍı

pelid*din kelir ol arıġsız yıḍı* “Miskten ancak misk kokusu gelir; kötü koku murdar şeyden çıkar.” (KB 6514)

ṣera “toprak”

bu ‘arşta ḳoḍı kör ***ṣera****ḳa tegi*

tözü barça bir teg bayatḳa muŋı “Yukarıdaki Arş ile aşağıdaki toprak arasında bulunan her şey, aynı şekilde Tanrı’ya muhtaçtır.” (KB 3354)

sınuḳ “kırılmış, kırık”

ḳaçıġlıġ yeter ol uçuġlıġ tutar

sınuḳ*uġ sapar ol buzuḳuġ iter* “Kaçana yetişir, uçanı tutar, kırığı sarar, bozuğu düzeltir.” (KB 1858)

sır “sır, kalıp”

biligsiz kişi ol ḳuruġ ***sır*** *beḍiz*

biliglig kişi ornı kökte eḍiz “Bilgisiz kişi boş bir kalıptan ibarettir; bilgili kişinin yeri gökten daha yüksektir.” (KB 2452)

soġıḳ “soğuk”

isig artsa terkin ***soġıḳ*** *iç öze*

soġıḳ *artar erse isigin tüze* “Sıcaklık fazlalaşırsa üzerine hemen soğuk bir şey içmeli; soğukluk fazlalaşırsa onu sıcakla değiştirmeli.” (KB 4622)

şuret “suret, şekil”

ay sırḳa yaḳın ay köŋülke eḍiz

*tanuḳ ol saŋa barça **suret** beḍiz* “Ey her sırra yakın, ey her gönül için yüce Tanrı, bütün suret ve şekiller sana tanıktır.” (KB 20)

sünnet “sünnet düğünü”

olarda birisi küḍenke aş ol

*ya **sünnet** aşı ya toġursa oġul* “Bunlardan biri düğün ziyafetidir; biri de bir oğlun doğumu ya da sünneti dolayısıyla verilen ziyafettir.” (KB 4575)

şatu “merdiven”

***şatu** tüşte ‘iẓẓ ol aġarı teŋi*

birer baġna sayu aġırlıḳ öŋi “Düşte merdiven izzettir, insan yükseldiği oranda ve her basamak için ayrı bir itibar görür.” (KB 6043)

taŋuḳ “hediye, armağan”

talu neŋ taŋuḳ tuttı miŋ miŋ elig

*munu ḳıl **taŋuḳ**ı ḳutaḍġu bilig* “Binlerce el, hediye olarak ona çok nadide şeyler sundu; işte sen de bu Kutadgu Bilig’i hediye et.” (KB 112)

tanuḳ “tanık, şahit”

*törütgen barıŋa törütmiş **tanuḳ***

*törimiş iki bir **tanuḳ**ı anuḳ* “Yaratıcı varlığına yaratılmış olanlar tanıktır; yaratılan iki, birin hazır tanığıdır.” (KB 15)

tarıġ “ekin, tohum; nesil, soy”

*köki eḍgü bolsun uruġ hem **tarıġ***

uwutluġ saḳınuḳ tilegil arıġ “Alacağın kişinin soyu sopu ve ailesi iyi olsun; kendisinin de hayâ ve takva sahibi, temiz olmasına dikkat et.” (KB 4476)

taş “dış”

***taş**ı teg içi ol içi teg **taş**ı*

bu yaŋlıġ bolur ol köni çın kişi “Onun içi dışı gibi, dışı da içi gibidir; doğru ve dürüst kişi böyle olur.” (KB 863)

tawar “canlı cansız mal, eşya”

*kötürdi saw altun kümüş neŋ **tawar***

ayur öz muŋaḍsa maŋa bu yarar “Ay-Toldı: Başım darda kalırsa, bana gerekir, diye, yanına som altın, gümüş, eşya ve mal aldı.” (KB 485)

temür “demir”

ḳanı ol bu dünya tilep tutġuçı

özinŋe ***temür*** *kend tura yapġuçı* “Dünyayı isteyip eline alan ve kendisine demirden şehir ve kale yaptıran kişi nerede?” (KB 4710)

tılmaç “tercüman”

Çalışmada somut ve soyut isimleri belirlerken, sözcüğün eserdeki kullanımına bağlı olarak meydana gelen anlamları değil de genel olarak bilinen anlamından yola çıkılarak tasnif edilmesi esas alınmıştır. Örneğin, aşağıdaki *tılmaç* sözcüğünün “tercüman” anlamı bize göre bir mecazdır:

uḳuşḳa biligke bu ***tılmaç****ı til*

yaruttaçı erni yorıḳ tilni bil “Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir; insanı aydınlatan açık dilin kıymetini bil.” (KB 162)

tın “ruh, nefes, soluk”

anı kördi erse bu ay toldı çın

ḳatıġ ḳorḳtı özke ḳoḍı aldı ***tın*** “Bunu görünce, Ay-Toldı, gerçekten çok korktu ve nefesi kesildi.” (KB 773)

tınlıġ “canlı”

bağırsaḳ bolun barça ***tınlıġ*** *öze*

tapuġ ḳıl bayatḳa köŋül til tüze “Bütün mahluklara karşı merhametli ol, gönlünü ve dilini bir ederek Tanrı’ya içtenlikle ibadet et.” (KB 6089)

tiken “diken”

tiken *ol uḳuşluġḳa dünya tolu*

aḍaḳ ursa yirke kirür saḳlaġu “Akıllı insan için dünya dikenlerle doludur; yere basınca ayağına batar, dikkat etmek gerekir.” (KB 6383)

tirig “diri, canlı”

ay muŋsuz iḍim meŋü tutçı ***tirig***

ölümke törüttüŋ bu sansız ***tirig*** “Ey ölümsüz ve ihtiyaçtan kurtulmuş rabbim, bu sayısız canlıyı ölüm için yarattın.” (KB 378)

tirilgü “geçimlik, rızık”

uçuġlı yorıġlı tınıġlı neçe

tirilgü *seniŋdin bulup bir içe* “Uçan, yürüyen ve duranların hepsi rızklarını senden bularak yiyip içerler.” (KB 23)

tirki “sofra”

yir erken aşıġ türtme ***tirki*** *öze*

kişi körki buzma ḳılınçıŋ tüze “Yemek yerken sofra üzerine sürünme; insanların huzurunu kaçırma, hareketlerine dikkat et.” (KB 4602)

tişi “dişi, kadın”

tişi*lerni ewde küḍezgil tuçı*

tişi*niŋ taşı teg bolumaz içi* “Kadınları her vakit evde koru; kadının içi dışı gibi olmaz.” (KB 4513)

titig “çamur, balçık”

uḳuşḳa turur bu aġırlıḳ itig

uḳuşsuz kişi bir awuççа ***titig*** “Bütün bu hürmet ve itibar akıl içindir; akılsız kişi bir avuç balçık gibidir.” (KB 297)

toġ “toz, duman”

sewigli telim boldı sewmez yaġı

ilin ḳoḍtı ḳaçtı süzüldi ***toġı*** “Sevenleri çoğaldı, sevmeyip düşman olanlar ülkesini bırakıp kaçtı; meydanda toz duman namına bir zerre kalmadı.” (KB 1773)

toprаḳ “toprak”

üçi ot üçi suw üçi boldı yil

üçi boldı ***toprаḳ*** *ajun boldı il* “Bunların üçü ateş, üçü su, üçü yel ve üçü topraktır; bunlardan dünya ve memleketler meydana gelir.” (KB 143)

tor “ağ; tuzak”

usayuḳ bu yalŋuḳ iḍi suḳ közi

ḳalı ***tor****ḳa kirmez bu yalŋuḳ özi* “İnsan gafildir ve gözü de aşırı isteklidir; böyle olan insan nasıl tuzağa düşmez.” (KB 3565)

toz “ toz”

negü tir eşitgil biliglig sözi

bilig ol kiterdeçi köŋül ***tozı*** “Bilgilinin sözü ne der, dinle; gönülün tozunu gideren bilgidir.” (KB 5980)

tudaş “eş, birbirine benzeyen”

köni sözleyin söz saŋa ay ḳadaş

negü kizleyin men ay köŋli ***tudaş*** “Ey kardeş, sana doğrusunu söyleyeyim; ey gönüldeş, senden niçin gizleyeyim.” (KB 6150)

tumlıġ “soğukluk”

bu öl ***tumlıġ*** *artsa isig öl anut*

bu iki aŋar ḳılġa ewre yanut “Bu yaşlık ve soğukluk fazlalaşıp sana zarar verirse, sıcak ve kuru şeylerle onları karşıla.” (KB 4627)

tuş “eş, benzer, denk, dost”

yime tuttı iş ***tuş*** *yaḳın ḳıldı öz*

uluġḳa kiçinke açuḳ tuttı yüz “Eş dost edindi, onlara yaklaştı; büyüğe ve küçüğe güler yüz gösterdi.” (KB 500)

tutġun “tutsak, esir”

aya çergüçi kel mini çergüle

yıl ay ***tutġun****ı boldum emgek bile* “Ey çergüçi, gel beni çergüle; eziyet içinde ayların ve yılların esiri oldum.” (KB 373)

tutuġ “esir, rehin”

ölügli kişi barça öḍke ***tutuġ***

yetilse öḍi kör maŋıtmaz butuġ “Ölümlü kişilerin hepsi zamana rehindir; vakti gelince, bak, bir adım bile atamaz.” (KB 1211)

tuzaḳ “tuzak”

et öz bir yaġı ol iḍi sarp yaġı

ḳamuġ yirde yaḍmış ***tuzaḳ****ı aġı* “Bu vücut bir düşmandır, çok çetin bir düşmandır; o her yere tuzağını ve ağını yaymıştır.” (KB 3637)

tügün “düğüm”

tılmaç sözcüğünde de belirtildiği gibi, *tügün* sözcüğünün “düğüm” anlamı da bize göre bir mecazdır:

bilig birle yazlur ḳamuġ ters ***tügün***

bilig bil uḳuş uḳ tirilgil ögün “Bütün kördüğümler bilgi ile çözülür; bilgi bil, anlayışlı ol, akıl ile yaşa.” (KB 3168)

tütsüg “tütsü”

ḳayusı elig sundı ***tütsüg*** *tutar*

ḳayu biwkürer kin ajun yıḍ ḳopar “Kimi elini uzatır tütsü tutar; kimi misk saçar, dünya güzel kokularla dolar.” (KB 98)

unur “insan, kudretli insan”

közi toḳ çıġay erse bayḳa sanur

serinse kişi tegme işte ***unur*** “Gözü tok insan, fakir olsa dahi zengin sayılır; insan sebat ederse her işte başarılı olur.” (KB 2612)

urı “ses, gürültü”

köŋül birse ḳurtġa bolur bir turı

yaḳa yiŋ tutar künde kesmez ***urı*** “Gönül verirsen huysuz bir acuze olur; yakaya ve yene yapışır, dırdırının ardı arkası kesilmez.” (KB 3541)

uruġ “tane, tohum; nesil, soy”

uḳuşluġ kişi ***urġı*** *eḍgü* ***uruġ***

ḳopar ḳayda bolsa bu ḳalmaz ḳuruġ “Soyu iyi olan akıllı kişi her yerde yükselir ve hiçbir şeyden mahrum kalmaz.” (KB 2189)

uruġ *eḍgü ekse öner eḍgülük*

ol eḍgü bolur ol yigü keḍgülük “İyilik tohumu ekilirse iyilik çıkar, bu iyilik senin için yiyecek ve giyecek olur.” (KB 4734)

üme “misafir”

yatıġ yarlıḳaġıl içür bir yigü

üme*g eḍgü tutġıl ay bilge bügü* “Yabancının kusurunu bağışla, onu yedir içir; ey bilge hâkim, misafire iyi davran.” (KB 495)

ün “ses, gürültü”

negü asġı bar bu ökünçüm bu kün

ölüm tuttı kesti bu söz birle ***ün*** “Bugün bu pişmanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti.” (KB 1132)

yaḍaġ “yaya”

yorıp tegmegü yirke barma ***yaḍaġ***

ḳalı bardıŋ erse öz emger küçün “Yürümekle erişilmeyecek yere yaya gitme; eğer gidersen kendi kendine eziyet vermiş olursun.” (KB 3831)

yalın “alev”

butıḳlandı yirde yoḳaru sıta

ḳalıḳ meŋzi boldı ***yalın*** *teg ota* “Yerden yukarıya doğru mızraklar budaklandı; gökyüzü ateş ve alev haline geldi.” (KB 5679)

yalıŋ “yalın, çıplak”

yalıŋ *toġmış er kör* ***yalıŋ*** *barġu ol*

nelük dünya tirmek yana ḳoḍġu ol “Çıplak doğmuş olan insan çıplak gidecektir; tekrar bırakılacak dünya malını toplamak neye yarar?” (KB 3528)

yalŋuḳ “insan”

*bu **yalŋuḳ** atı boldı yaŋluḳ üçün*

*bu yaŋluḳ uruldı bu **yalŋuḳ** üçün* “Bu insan adı yanıldığı için verildi; yanılmak insan için yaratıldı.” (KB 197)

yam “çöp”

kerekinde bulsa kişi öz muŋı

***yam** erse yaŋança bolur ol teŋi* “İnsan muhtaç olduğu şeyi zamanında bulursa, bu çöp dahi olsa, ona fil kadar gözükür.” (KB 2817)

yarmaḳ “para”

*yaḳınlıḳ neçe boldı **yarmaḳ** üçün*

ḳanı iş ḳılığlı köni ḥaḳ üçün “İnsanlar para uğruna birbirlerine yaklaştılar; doğruluk ve hakikat yolunda iş gören nerede?” (KB 6470)

yaruḳluḳ “ışık, aydınlık, parlaklık”

yula erdi ḫalḳḳa ḳaraŋḳu tüni

***yaruḳluḳ**ı yaḍtı yaruttı sini* “O karanlık gecede halka meşaleydi; etrafa ışık saçtı ve seni aydınlattı.” (KB 35)

yaş “gözyaşı”

turup ḳuçtı ögdülmiş oḍġurmışıġ

*öpüp yıġladı yirke tökti **yaş**ıġ* “Ögdülmiş kalkıp Odgurmış’ı kucakladı, öpüp ağlayarak gözyaşı döktü.” (KB 6196)

yıḍ “koku”

yıd kelimesi, koku duyularak hissedildiği için somut isimler kategorisinde değerlendirilmiştir:

*yıpar kizlese sen **yıḍ**ı belgürer*

bilig kizlese sen tilig ülgüler “Miski gizlersen, kokusundan belli olur; bilgiyi saklarsan, dili ayarlamasından belli olur.” (KB 312)

yıpar “misk”

sunup tutmışımça eḍerdim sözüg

*kelü birdi ötrü **yıpar**ı bura* “Ele geçirdiğim gibi sözü takip ettim; onun miski güzel kokular saçmaya başladı.” (KB 6619)

yigitlik “gençlik, yiğitlik”

yigitlik *küçi bardı mindin kite*

açır men ***yigitlik****ke küyüp tüte* “Gençlik gücü beni terk ederek uzaklaştı; giden gençliğime acıyor, yanıp tutuşuyorum.” (KB 5637)

yigüçi “yiyici”

ay dünya tirip sen yiyümez kişi

yigüçi *anundı anuḳ tut aşı* “Ey bu dünyayı toplayıp yiyemeyen kişi, yiyiciler hazırlandı, sen de yiyeceği hazırla.” (KB 1675)

yinik “hafif”

baḳa kördüm erse ***yinik*** *boldı yük*

özüm aydı sözle sözüŋ barı tök “Dikkatle bakınca, yüküm hafifledi; dedim kendi kendime: Söyle, dök içindekileri.” (KB 195)

yoḳ “yok”

keḍ erke bolur kör yaġı belgülüg

yawuzḳa yaġı ***yoḳ*** *yawuz er ölüg* “İyi insanın düşmanı belli olur; kötünün düşmanı yoktur, kötü adam zaten ölüdür.” (KB 3417)

yol “yol”

köni ***yol*** *yitürme könilik* ***yol****ın*

bu ***yol*** *iltge arzu tilekke bilin* “Dürüst ol, doğruluk yolundan ayrılma; bil ki, insanı dilek ve arzularına bu yol ulaştırır.” (KB 6088)

yolçı “yolcu; yol gösteren”

tümen miŋ selamım sewüg sawçıḳa

tegürsün bayatım köni ***yolçı****ḳa* “Tanrı sevgili Resul’e, o doğru yolu gösterene, yüz binlerce dua ve selamımı eriştirsin.” (KB 3905)

yula “kandil, meşale”

turup çıḳtı sewnü ḳapuġḳa küle

ögi köŋli açılıp yarudı ***yula*** “Ay-Toldı kalkıp sevinerek ve gülerek huzurdan çıktı; aklı ve gönlü açılıp yolunu meşaleler aydınlattı.” (KB 601)

yurun “parça”

bu ay toldı oġlı ata ***yurn****ı ol*

ata barsa ornı oġul ornı ol “Ay-Toldı’nın oğlu da babasından bir parçadır; baba giderse, yerine oğlu kalır.” (KB 1625)

yük "yük, taşınılan şeyin miktarı"

ağır ***yük*** *kişike ḳılınç arḳuḳı*

ḳılınç arḳuḳ erse bulun at oḳı "İnatçılık insan için ağır bir yüktür; kendini inatçılıktan kurtar, onunla savaş." (KB 2066)

Yük kelimesi, ayrıca "günah yükü, eziyet" gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Bu kullanıma, *Soyut İsimler* kategorisinde yer verilmiştir (bkz. 1.2.).

zengi "zenci"

tükel ***zengi*** *yüzi urundı ḳalıḳ*

uçar tındı ḳoḍtı yorıġlı yorıḳ "Göğün her yanı zenci yüzüne döndü; uçan kuşlar kondu, dolaşan mahluklar durdu." (KB 4886)

1.2. Soyut İsimler

İnsan zihninde belli bir görüntü canlandırmayan, beş duyu organıyla algılanamayan, varlığı akıl ve fikir yoluyla kabul edilen kavram ve nitelik isimleridir (Yelten, 2013: 223).

Sıfatlar da isimdir. Metinde *ağırlıḳ*, *arıġluḳ*, *artuḳluḳ*, *atalıḳ* gibi +lxG sıfat eki almış olan bazı kelimeler, bağlamdaki anlamı ve görevine göre soyut isim olarak ele alınmıştır.

'aceb "hayret etme, şaşma"

ḳamuġ ġaflet ol bu sewinçin ṭarab

bu ġaflet bile öz yoḳaḍur ***'aceb*** "Sevinç ve neşe hep gaflet eseridir; bu gaflet ile insan kendisini öyle mahveder, hayret!" (KB 5270)

'ācizlıḳ "kuvvetsizlik, acizlik"

ilahi bilür sen bu ***'ācizlıḳ****ım*

saŋar oḳ açar men muŋum hem taḳım "Ey rabbim, benim bu acizliğimi bilirsin; her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım." (KB 391)

açıġ "ihsan, bağış"

meniŋdin ***açıġ*** *bolsu sindin tapuġ*

tapuġ bolsa ötrü açar ḳut ḳapuġ "Senden hizmet olsun, benden de ihsan; hizmet yerinde olursa ikbal kapılarını açar." (KB 596)

açıġ *birgü erse iwit terk tegür*

ḳının berge ursa amulluḳ ödür “İhsanda bulunurken acele et ve çabuk ver; cezalandırmak ve dayak atmakta ihtiyatlı davran.” (KB 5218)

aḍırt “ayırma, ayrım”

*kişi yılḳı birle **aḍırt**ı bilig*

bilig birle yalŋuḳ kötürdi elig “İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir; insanoğlu bilgiyle hâkim vaziyete geçmiştir.” (KB 1845)

‘adil “adalet, doğruluk”

*bayat **‘adil**iŋe tutçı ḳorḳu yorı*

umın faẓlıŋa tutçı tegnü yorı “Tanrının adaletinden daima korkarak yaşa, fakat fazlından da asla ümit kesme.” (KB 3668)

aḍruḳ “başka, öteki; fark, farklı”

*kişide kişi **aḍruḳ**ı bar telim*

*bu **aḍruḳ** biligdin ayur bu tilim* “Kişiden kişiye çok fark vardır; bu fark bilgiden ileri gelir, sözüm buna dairdir.” (KB 201)

yağı ḳılmaġusın ḳılınçı ḳılur

*yağı bu yağıda negü **aḍruḳ**ı* “Düşmanın yapamadığı fenalığı kişiye kendi inatçılığı yapar; bunun düşmandan farkı nedir, bu da düşmandır.” (KB 2067)

aġırlıḳ “değerlilik; hürmet, itibar, saygı”

uḳuşun aġar ol biligin beḍür

*bu iki bile er **aġırlıḳ** körür* “Kişi akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; kişi bu ikisiyle itibar görür.” (KB 289)

*neçe aġsa ança **aġırlıḳ** bulur*

ajun malı ḳut ḳıw bulur öz oŋı “Ne kadar yükselirse o kadar hürmet görür; mutluluk, talih ve dünya malından nasibini alır.” (KB 6044)

aġrıġ “ağrı, zahmet, dert”

*beḍük işte teŋsiz baş **aġrıġ** bolur*

*baş **aġrıġ** kötürmese beglik ḳalur* “Büyük işin her türlü derdi olur; bu dertler ortadan kaldırılmazsa beylik ortadan kalkar.” (KB 2934)

aḳılıḳ “cömertlik”

***aḳılıḳ** iḍi keḍ anı koḍmaġu*

kişi neŋi birle aḳı bolmaġu “Cömertlik çok iyi bir şeydir, onu elden bırakmamalı; fakat el kesesinden cömertlik olmaz.” (KB 2800)

‘aḳibet “akıbet, son, nihayet”

anıŋda basası bu oḍġurmış ol

*munı **‘aḳibet** tip özüm yörmiş ol* “Ondan sonrakisi Odgurmış’tır; onu ben akıbet olarak aldım.” (KB 357)

al “hile, aldatmaca”

ḳılınç oŋ tutar hiç solı yoḳ uḳuş

*bütün çın turur hiç **al**ı yoḳ uḳuş* “Akıl daima sağdan hareket eder, hiç solu yoktur; o doğru ve dürüsttür, hiç hilesi yoktur.” (KB 1863)

alıḳ “geçici arzu, heves; taviz”

*et özke **alıḳ** birme egme boyun*

awınçı saḳınç ol tileki oyun “Vücuda taviz verme ve ona boyun eğme; onun avutması ıstırap, ettiği de hava ve hevestir.” (KB 3629)

alplıḳ “kahramanlık”

*uwutḳa bolup ḳorḳlıḳ **alplıḳ** ḳılur*

ögünçke bolup er özin öldürür “Korkak bile haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir; övülmesi için insan kendini ölüme atar.” (KB 2292)

amulluḳ “sükûnet”

***amulluḳ** bile açtı ay toldı til*

siliglik bile öz sözin aydı bil “Ay-Toldı sakin sakin başladı söze, devam etti yumuşaklık ve zarafetle.” (KB 584)

and “ant, yemin”

*apaŋ **and**ḳa erse iminlik bütünlük*

*bu **and** tutġuçı kim anı er atayı* “Eğer inanç ve güvenlik ant ileyse, bu andı tutan kim ki, ona erkek diyeyim.” (KB 6583)

anuḳ “hazır"

keçürdi tiriglik turu ölmedi

***anuḳ** yiglilerke neŋin ḳoḍmadı* “Ömrünü geçirdi ve bu durumdan ölmedi; hazır yiyicilere de mal bırakmadı.” (KB 6335)

arıġlıḳ “temizlik”

***arıġlıḳ**nı sewmiş turur bir bayat*

***arıġlıḳ** bile er bulur eḍgü at* “Tanrı temizliği sever, temizlik ile insan iyi ad kazanır.” (KB 2856)

artuḳluḳ “fazlalık”

munı birgüke bir küçüŋ yetmese

*ne **artuḳluḳ**uŋ bar maŋa ay kese* “Eğer bunları sağlamaya kudretin yetmezse, benden ne üstünlüğün var, açık söyle.” (KB 3760)

arzu “arzu, istek”

negü tir eşit bu ḳutun ḳopmış er

*ḳutı birle **arzu** tilek bulmış er* “İkbal ile yükselmiş ve dileğine kavuşmuş kişi ne der, dinle.” (KB 602)

maŋa öznese kim özelip ölür

*maŋa kim boyun egse **arzu** bulur* “Kim bana kafa tutarsa ıstırab içinde ölür; kim bana boyun eğerse arzusuna kavuşur.” (KB 678)

asan “kolay”

*adaş tutmaḳ **asan** küḍezmeki sarp*

*yağı bolmaḳ **asan** yaraşmaḳı sarp* “Dost edinmek kolay, fakat dostluğu korumak zordur; düşman olmak kolay, fakat barışmak zordur.” (KB 4269)

asıġ “fayda, yarar, kâr”

*öz **asġı**n tilemez kişike **asıġ***

*birür ol **asıġ**dın bu ḳolmaz yanıġ* “Kendi yararını düşünmez, başkasına fayda sağlar ve bunun karşılığında bir şey beklemez.” (KB 858)

*il **asġı** tile me öz **asġı**ŋ tile*

*kişi **asġı**ŋa baḳma turma tile* “Memleketin faydasını kendi çıkarınla uzlaştır; başkasının çıkarını düşünüp ona bağlanma.” (KB 5536)

aşıl “asıl, esas”

*kimiŋ **aşl**ı eḍgü ḳılınçı oŋay*

*isiz **aşl**ıŋa kendü ḳılḳı tanuḳ* “Kimin aslı iyiyse onun hareketi aslına uygun olur; kötünün aslına da onun kendi tavır ve hareketi tanıktır.” (KB 5811)

at “ad, isim, nam”

törü tüz yorıttı bayudı boḍun

***at**ın eḍgü ḳıldı ol edgü öḍün* “Yasayı doğruluk ile uyguladı ve halk zenginleşti; o iyi bir devirde iyi bir nam bıraktı.” (KB 291)

*du‘a arttı ilde kör eḍgü **at**ı*

*beḍüdi küniŋe **atı** hem ḳutı* “Bak, memlekette ona dua edenler çoğaldı, iyi nam kazandı; adı ve mutluluğu günden güne büyüdü.” (KB 459)

ataġ “lakap, unvan”

*ḳul atı anın boldı ḳulḳa **ataġ***

tapuġ ḳılsa tün kün ulanılsa taġ “Kul adı bu yüzden kula unvan oldu; o dağa çekilip gece gündüz ibadet etmeli.” (KB 3357)

atalıḳ “babalık”

***atalıḳ** ḳılur kör ataḳa oġul*

oġul beg bolup kör ata boldı ḳul “Oğul babaya babalık eder, oğul bey, babaysa kul oldu.” (KB 6485)

awınç “avunma, avunç”

*küwençim **awınç**ım sewinçim ḳamuġ*

sewinçiŋ içinde turur ay uluġ “Güvencim, avuncum ve sevincim, hepsi senin rızan içindedir, ey ulu.” (KB 3774)

ayaġ “lakap, unvan; saygı, hürmet”

*sini at **ayaġ** birle ḳıldı uluġ*

saŋa eḍgülükke ol açtı ḳapuġ “O sana unvan ve rütbeler verdi, seni yükseltti; iyilik kapılarını sana o açtı.” (KB 5771)

ʻayb “ayıp, kusur”

aḳı bolġıl alçaḳ tuz etmek yitür

*kişi **ʻaybı** açma sen örtüp yitür* “Cömert ve alçakgönüllü ol, tuz ekmek yedir; başkalarının ayıbını görme, ört ve yok say.” (KB 6096)

ayıġ “fena, kötü”

*bu dünya ḳutıŋa ınanma **ayıġ***

ınançsız turur kör ḳılınçı yayıġ “Bu dünya mutluluğuna pek güvenme; onun doğası dönektir, ona inanılmaz.” (KB 5175)

aytıġ “hatır sorma, sual”

*saŋa bolġa aḫır bayat **aytıġı***

*bayat **aytıġı** ol yazuḳluġ aġı* “Sonunda Tanrı sana bunu soracaktır; her günahkâr Tanrı’nın sual ağına düşer.” (KB 5273)

ʻa̲zab “azap, işkence”

***ʻa̲zab**ḳa ḳatıġ ḳorḳ umın raḥmetin*

tapuġ ḳıl yetürgil bu ḳulluḳ atın “Azabından çok kork, rahmetinden de ümit kesme; ibadet kıl ve bu kulluk adının gereklerini yerine getir.” (KB 3651)

baġırsaḳlıḳ “merhametlilik, bağlılık”

kimiŋ sen aşın yise sen ḳıl işin

***baġırsaḳlıḳ** artur ḥalal yi aşın* “Sen kimin ekmeğini yersen onun işini gör; bağlılığını gittikçe arttır ve yediğin ekmek sana helal olsun.” (KB 5796)

baḫil “hasis, cimri, tamahkâr”

***baḫil** ḳoldı barça ḳadaşlarḳa ol*

tiler boldı canı yaşıl kökke yol “Bütün akrabalarıyla helalleşti; canı mavi göğe yol almak istedi.” (KB 1518)

baḫt “baht, talih”

bolu birdi ewren ilig birdi taḫt

*tuta birsü teŋri bu taḫt birle **baḫt*** “Devran sana beylik ve taht verdi; Tanrı bu taht ile bahtını daim etsin.” (KB 92)

basınç “baskı, tazyik, zulüm”

*buḍundın kötürdi ḳamuġ küç **basınç***

özindin kiterdi yaraġsız ḳılınç “Halk üzerinden bütün zoru ve baskıyı kaldırdı; kendisinden hiçbir uygunsuz hareket görülmüyordu.” (KB 1771)

basut “yardım”

*öziŋe **basut** ḳılsa iş başlasa*

özi tınsa ança ol iş işlese “Bunlar kendisine yardım etsinler ve işini görsün; onlar çalışsınlar ve kendisi de biraz dinlensin.” (KB 419)

baş “baş, ön, öncü”

baş kelimesi insan vücuduna ait bir isimdir fakat bazı beyitlerde “ön, öncü” anlamlarında da kullanılmış ve kelime soyutlaşmıştır.

***başı** erdi öŋdün ḳamuġ başçıḳa*

kiḍin boldı tamġa ḳamuġ sawçıḳa “O bütün rehberlerin önünde baştı; sonra da bütün habercilerin sonuncusu oldu.” (KB 45)

negü tir eşitgil tusulur kişi

*tusulur kişi ol kişide **başı*** “Başkalarına faydalı olan kişi ne der, dinle; başkalarına faydalı olan insan insanların başıdır.” (KB 5729)

Eserde ***baş*** kelimesinin, "baş, ön, öncü" anlamlarında kullanılmasının yanı sıra birkaç farklı anlamda da kullanılmıştır. Bu kelimenin anlamca genişlemiş olan örnekleri aşağıda verilmiştir:

a. *baş* sözcüğünün *tör* kelimesiyle birlikte "**başköşe**" anlamında kullanılması:

öküş sözleyü bilge bolmaz kişi

*öküş eştü bilge bulur tör **başı*** "Çok söylemekle bilge olmaz kişi; çok dinlemekle bilge bulur başköşeyi." (KB 1015)

b. *baş* sözcüğünün *ilçi* kelimesiyle birlikte "**hükümdar**" anlamında kullanılması:

negü ḳılġu teŋri bu dünya işi

*bu yaŋlıġ törütmiş ay ilçi **başı*** "Ne yapalım, Tanrı bu dünyayı böyle yaratmış, ey büyük hükümdar." (KB 6416)

c. *baş* sözcüğünün *iḍişçi*, *sartlar*, *bilgi*, *aşçı, ḳapuġ* gibi kelimelerle birlikte meslek adı oluşturması ve bu "**mesleklerin başı"** anlamında kullanılması:

*ayaḳ tirki başlar bu aş **başçı**sı*

negü teg kerek ayġıl aş işçisi "Aşçıbaşı kapları ve sofrayı idare eder; bu aşçıbaşı nasıl olmalıdır ki." (KB 2824)

bay "zengin"

*çıġay **bay** ikigün ölümde kiḍin*

yana tüz bolurlar ḳara yir ḳatın "Yoksul ve zengin, ölümden sonra, her ikisi de kara toprağın altında tekrar eşit olur." (KB 3617)

baylıḳ "zenginlik"

*boḍun **baylıḳı** begke **baylıḳ** turur*

tilese anı tut tilese munı "Halkın zenginliği beyin zenginliğidir; ister onu, ister bunu sağla." (KB 5545)

bedel "bedel, karşılık"

***bedel** ḳıldı ebdal neŋin hem malın*

baḳıp ḳoḍtı zahid bu dünya ulın "Tarikat ehli malını mülkünü hakka verdi; zahit, esassız olduğunu anlayarak bu dünyayı terk etti." (KB 3563)

beḍüklük "büyüklük"

*başıŋ kökke tegse **beḍüklük** atın*

kirip yatġu ornuŋ ḳara yir ḳatın “Büyüklük ve şöhretle başın göklere yükselse de sonunda girip yatacağın yer kara toprağın altıdır.” (KB 4820)

beḳa “beka, sonsuzluk”

ḳamuġ mü’minıġ sen tözü yarlıḳa

*yarınḳı **beḳa**dın bu kün ḳıl liḳa* “Sen bütün müminlerin hepsinin günahlarını bağışla; yarınki beka aleminden yüzünü bana bugün göster.” (KB 397)

beklik “sağlamlık”

*bu il tutruḳı hem tüpi **beklik**i*

iki neŋ turur aṣlı yıldız köki “Memleketin direği, temeli, sağlamlığı, esası ve kökü iki şeye bağlıdır.” (KB 2132)

bela “bela”

toġa isiz erse aŋar yoḳ otı

*ajunḳa **bela** ol buḍunḳa yutı* “Doğuştan kötü olanın ıslahına çare yoktur; o dünya için bela, halk için felakettir.” (KB 879)

belaġat “belagat; iyi konuşma, sözle inandırma yeteneği”

bitigçi biliglig uḳuşluġ kerek

*ḫatı uz **belaġat** taḳı eḍgürek* “Kâtip bilgili ve akıllı olmalı, güzel bir hatta, üstün bir belagate sahip olmalı.” (KB 2693)

***belaġat** bile ḫatı teŋeşse ḳalı*

iḍi eḍgü til bu bitig söz tili “Hattın güzelliği eğer belagat ile de birleşirse, yazılı söz mükemmel bir ifade bulmuş olur.” (KB 2695)

belgüsüz “belli olmayan, bilinmeyen”

keçigli turur bu ajun ḳalġusuz

*bu ḳalmış tiriglik yime **belgüsüz*** “Bu dünya geçicidir kalmaz; bu kalan hayatın da ne kadar süreceği belli değildir.” (KB 4905)

beliŋ “korku, ürkme”

*iweklik **beliŋ** ol ḳamuġḳa yawuz*

ḳalı bolsa begke yüzi boldı boz “Acelecilik herkes için fenadır ve deruni bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.” (KB 1996)

bend “bend, bağlı, ait, sahip”

ḳalır ḳarşı ordu saray pak saŋa

*alıp sen tutar sen bu **bend** tip maŋa* “Saray, köşk ve konaklar boşalır, sana kalır; sen alır ve kendine bend ettim diyerek onları kullanırsın.” (KB 6436)

beter “daha kötü, daha fena”

yigitlik ya baylıḳ bu ḳut esrüki

*süçig esrükinde **beter** ay beki* “Gençlik, zenginlik veya bu mutluluk sarhoşluğu, şarap sarhoşluğundan beterdir, ey kudretli.” (KB 6141)

bıçuḳ[3] “buçuk, yarım”

muŋar meŋzetü aydı bilgi açuḳ

*bu söz tutmaz erniŋ biligi **bıçuḳ*** “Bilgisi açık olan, bu mesele hakkında bir söz söylemiştir; bu sözü tutmayan insanın bilgisi yarımdır.” (KB 4020)

bıwalıḳ “kabalık, terbiyesizlik, küstahlık”

*otunluḳ **bıwalıḳ** yawalıḳ ḳamuġ*

isizler ḳılınçı bolur ay uluġ “Küstahlık, kabalık, aksilik hep kötülerin hareketidir; ey ulu.” (KB 931)

bilig (1) “bilgi, bilim”

basa aydım emdi munu yalŋuḳuġ

*ağırlıḳı boldı **bilig** ög uḳuġ* “Bundan sonra şimdi insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayıştır.” (KB 147)

bilig** ma'nisi bil negü tir **bilig

***bilig** bilse ötrü yırar erde ig* “Bilginin manasını bil; bak, bilgi ne der: bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır.” (KB 156)

bilig (2) “us, akıl; fikir”

*ayıttı ilig tegme türlüg **bilig***

yanut birdi ay toldı açtı tilig “Hükümdar birçok şey hakkında fikrini sordu, Ay-Toldı yanıt verdi ve bildiklerini söyledi.” (KB 623)

boşluḳ “boşluk; kurtulma, serbest kalma”

kimi erse umdu ḳılur erse ḳul

*anıŋ **boşluḳı** kör ölüm birle ol* “Kim tamahkârlığın esiri olursa, onun kurtuluşu bak (ancak) ölümledir.” (KB 2616)

bulġaḳ “fitne, fesat; halk arasında çıkan karışıklık”

---

[3] *bıçuḳ* kelimesi, isme ait somut bir özellikken, 4020. beyitte bilgiyi somutlaştırarak kelimenin kendisi soyutlaşmıştır. Bu kullanım *KB*’de yaygındır.

uḳuş birle asılur kişi artaḳı

bilig birle süzlür boḍun ***bulġaḳı*** “İnsanların kötüsü anlayış yoluyla asılır; halk arasında çıkan fitne bilgiyle bastırılır.” (KB 221)

bulġanuḳ “bulanık”

tuman toz arıdı açıldı taŋuḳ

tüzüldi süzüldi ḳamuġ ***bulġanuḳ*** “Toz, duman ortadan kalktı, ruhlar ferahlığa kavuştu; her türlü bulanık iş süzüldü ve düzene girdi.” (KB 5951)

buşaḳlıḳ “hiddet”

buşaḳlıḳ *bile erke öwke yawuz*

bu iki bile tutçı emger et öz “Hiddet ve öfke insan için kötüdür; bu ikisi yüzünden vücut daima eziyet çeker.” (KB 332)

buşılıḳ “hiddetlenme, kızma”

buşılıḳ *yawuz erke iltür bilig*

otunluḳ ḳılur buşsa ḳılḳı silig “Hiddetlenmek insan için kötüdür, bilgiyi götürür; hiddetlenince, yumuşak huylu bile kabalık yapar.” (KB 335)

büḍig “oyun, raks”

sewinç körse tüşte oyun ya ***büḍig***

saḳınç ḳaḍġularḳa açıldı kezig “Kim düşünde neşe, oyun ve dans görürse, keder ve kaygılar başlayacak demektir.” (KB 6025)

büke “ejderha, masal canavarı”

tüşün ol bu dünya keligli keçer

yigen yil ***büke*** *teg yir erken açar* “Bu dünya bir konak yeridir, gelen geçer; o her şeyi yiyen büyük bir ejderha gibi yedikçe acıkır.” (KB 1202)

bütünlük “bütünlük, mükemmellik; doğruluk, dürüstlük ”

uḳuşluġ köni hem silig til sözi

bütünlük *bile boldı ḳılḳı tözi* “Akıllı doğrudur, dili ve sözü yumuşaktır; hareketinin esası doğruluk üzerine kurulmuştur.” (KB 1866)

cefa “cefa, cevir, eziyet, vefasız”

vefa kimke ḳıldıŋ ***cefa****ḳa anun*

cefa*çı* ***cefa****sın tegürgey künün* “Birine vefa gösterdiysen, ondan cefa görmeye hazırlan; cefakâr nefsin seni bir gün cefaya uğratacaktır.” (KB 6362)

cemal “güzellik, yüz güzelliği”

*ay dünya **cemal**i uluġluḳḳa körk*

ay mülketḳa nur ay yayıġ ḳutḳa örk “Ey dünyanın süsü, ey ululuğun ziyneti, ey saltanatın nuru, ey dönek huylu mutluluğun bağını elinde tutan.” (KB 91)

cevab “cevap”

*ayıtmaḳ oŋay boldı tersi **cevab***

***cevab**ḳa ilig bilgi bolġay ṣavab* “Sormak kolay, fakat cevabı güçtür; vereceğim cevap aslında hükümdarın bilgisi dahilindedir.” (KB 1907)

cevr “eza, cefa, haksızlık edip incitmek”

*cefa **cevr**i barı maŋa tegmesüni*

otun bifalardın sıŋardın bolayı “Dünyanın bütün cevir ve cefası bana gelmesin, küstah ve kaba insanlardan uzak olayım.” (KB 6603)

çare “çare, tedbir, yardım, ilaç, deva”

*ḳamuġ neŋke ḥile itig **çare** bar*

meger bu ölümke ölüm ḥilesiz “Her şey için bir tedbir, usul ve çare vardır; fakat ölüme karşı yoktur, ölüm çaresizdir.” (KB 1183)

çaw “şöhret, şan”

*tilemedim özke kü **çaw** eḍgü at*

kişi asġı ḳoldum öz erse ya yat “Ben kendime şan ve şöhret veya iyi ad dilemedim; yakın olsun uzak olsun, herkesin iyiliğini istedim.” (KB 6502)

çıġay “fakir, yoksul”

*biliglig biligsiz **çıġay** bar ya bay*

uḳuşluġ uḳuşsuz otun bar keḍ ay “Bilgili ve bilgisiz, fakir ve zengin var; akıllı, akılsız ve küstah var. İyi söyle.” (KB 1923)

çıġaylıḳ “fakirlik, yoksulluk”

bayusa bolur ol boḍun kötkisi

***çıġaylıḳ** bile ol köŋül ḳoḍḳısı* “İnsan zenginleşirse aşağılık olur; alçakgönüllülük ancak yoksullukla mümkündür.” (KB 3527)

çıḳış “çıkar, menfaat; gider; bir işin sonu”

*kirişke körü sen **çıḳış** ḳıl neŋiŋ*

sözüŋ sözlemegil meger öz teŋiŋ “Giderini gelirine göre ayarla; ancak sana yakışacak sözleri söyle.” (KB 1325)

çınlıḳ “doğruluk, gerçeklik”

uluġ ḥacib artuḳ bütün çın kerek

*bu **çınlıḳ** bile keḏ bütün din kerek* “Ulu hacib çok emniyetli, dürüst ve bu doğrulukla birlikte iyi ve dini bütün biri olmalı.” (KB 2436)

çırġuy “cimri, fakir”

negü tir eşitgil aḳılar başı

*köŋülke alınġıl ay **çırġuy** kişi* “Cömertlerin başı ne der, dinle; ey cimri kişi, bunu hatırında tut.” (KB 2809)

da‘vi “dava, iddia”

*sewer men tiyü barça **da‘vi** ḳılur*

*bu **da‘vi**ḳa ma‘ni negü teg bolur* “Herkes sevdiğini iddia eder; bu iddianın manası nedir?” (KB 1895)

devlet “saadet, baht, talih, ikbal”

devlet sözcüğü*, KB*’de iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Topluluğu ifade eden “devlet” anlamında kullanılmasının yanı sıra “saadet, baht, talih” anlamlarında da kullanılmıştır. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Topluluk İsimleri* (bkz. 3.3.) adlı başlık altında toplanmıştır.

bu kün eḏlep ilig mini ündedi

*umınçlıġḳa **devlet** maŋa ḳur badı* “Bugün hükümdar beni hatırlayarak çağırttı; şimdi ümitli olabilirim, çünkü mutluluk bana yâr olmaya başladı.”(KB 1588)

edeb “edep; terbiye, ahlak güzelliği”

ağırladı ḥacib orun birdi tör

***edeb** birle ay toldı oldurdı kör* “Hacib saygı gösterdi, başköşede yer verdi; Ay-Toldı yerine edep ile oturdu.” (KB 577)

egrilik “eğrilik”

*köni bardı keldi neçe **egrilik***

ḳanı ḳalmadı bir kişi teŋrilik “Doğruluk gitti, yerine nice eğrilik geldi; Tanrı için iş gören tek bir kişi bile kalmadı.” (KB 6475)

eksük “eksik”

boġuzḳa yiyim hem eginke keḏim

*maŋa ḳılmaz **eksük** törütgen iḏim* “Boğazım için yiyeceği ve sırtım için giyeceği, yaratan Tanrım bana eksik etmez.” (KB 3743)

eman “aman, emniyet”

negü tir mini üşgürürmü du‘an

du‘a ol bayattın belaḳa ***eman*** “Ne der, beni duada hatırlıyor mu; Tanrı’ya dua sayesinde kişi belalardan aman bulur.” (KB 5832)

emanet “emanet”

emanet *yüḍürdi boyunḳa uluġ*

emanet *yüḍer erke canım yuluġ* “Boynuna büyük bir emanet yüklendi; emanet yüklenen insana canım feda olsun.” (KB 1720)

emgek “emek, zahmet; dert, hastalık”

kişi ***emgek*** *ıḍsa saŋa belgülüg*

unıtma ol ***emgek****ni bolma ölüg* “Sana bir kişinin gerçekten emeği geçmişse, bu emeği unutma ve ona karşı ölü gibi hareketsiz kalma.” (KB 1595)

emin “emin, emniyet”

emin*ig ḫıyanet bile ḳatmaġıl*

yaraġlıġ yaraġsız bile tutmaġıl “Hıyanet ile emniyeti bir araya getirme; yarayan ile yaramayanı bir arada tutma.” (KB 5532)

erdem “erdem, fazilet”

kişi ***erdem****i birle erdin keçer*

öküş bolsa ***erdem*** *er örlep uçar* “Kişi başkalarına erdemiyle üstün olur; kimin erdemi çoksa o uçar gibi yükselir.” (KB 2646)

erej “huzur, rahat”

tegir boldı künde kör emgek öküş

erej *ḳolsa emgek tegir ol ülüş* “O böylece her gün birçok zahmete katlandı. Huzur arayan insan daima zahmetle karşılaşır.” (KB 432)

bu erter ***erej****ig* ***erej*** *tutmaġıl*

ya keçgü sewinçig sewinç timegil “Geçici rahatı huzur olarak kabul etme, geçecek sevince de sevinç deme.” (KB 5187)

erig “nasihat”

öḍ öḍlek yarutsa birip öt ***erig***

köŋül ölmiş erse bolur tip tirig “Eğer zamâne öğüt ve nasihatiyle gönlü aydınlatırsa, o gönül ölmüş olsa bile yeniden dipdiri olur.” (KB 5689)

erk “kudret, güç”

bar erse yazuḳum ḳına ***erk*** *saŋa*

yoḳ erse yüzüŋni ḳarartma maŋa “Kusurum varsa cezalandır, kudret senindir; kusurum yoksa, bana yüzünü karartma.” (KB 639)

erksiz “kudretsiz, güçsüz; hakim olamamak”

yarasa tapuġ özke ***erksiz*** *bolur*

yaramasa tapġı küniŋe ilür “Hizmeti beğenilirse, o kendisine hâkim olamaz; hizmeti beğenilmezse, günden güne itibardan düşer.” (KB 4754)

erksizlik “kudretsizlik, güçsüzlük, acizlik”

körü barsa yalŋuḳ bu ***erksizlik****in*

nelük munça yawlaḳ kötürdi egin “İnsanın bu acizliğine dikkatle bakarsan, kötülerin niçin bu kadar gurur getirdiklerine şaşarsın.” (KB 1534)

erlik “erkeklik; yiğitlik”

bu ol ***erlik*** *anın eren yük yüḍüp*

yorır ṣabrı birle ölümüg küḍüp “Yiğitlik budur; bunun için er olanlar zahmete katlanıp ölümü bekleyerek sabırla dolaşır.” (KB 3436)

ersiglik “yiğitlik, mertlik”

yağı bolmağınça er ***ersiglik****i*

ḳaçan belgürer ilde atı köki “Düşmanı olmazsa, insanın mertliği, adı ve aslı ne zaman belli olur.” (KB 3414)

esen “esen, sağ, salim”

ay köŋli köni ḳılḳı alçaḳ bütün

tirig bol ***esen*** *tur tirilgil ḳutun* “Ey ihlas sahibi, dürüst ve mütevazi hükümdar, sağ ol, esen kal ve mutluluk içinde ömür sür.” (KB 5897)

esenlik “esenlik, sağlık”

esenlik *tilese seniŋ bu özüŋ*

tiliŋde çıḳarma yaraġsız sözüŋ “Sen kendi esenliğini istiyorsan, ağzından yakışıksız söz çıkarma.” (KB 169)

esrük “sarhoş”

yigitlik ya baylıḳ bu ḳut ***esrük****i*

süçig ***esrük****inde beter ay beki* “Gençlik, zenginlik veya bu mutluluk sarhoşluğu, şarap sarhoşluğundan beterdir, ey kudretli.” (KB 6141)

ezel “ezel, başlangıcı olmayan”

isiz eḍgü barça ḳara yir bolur

bitilmiş ecelke yetilse ***ezel*** “Ezelden yazılmış olan ecel erişince, iyi veya kötü, herkes kara toprak olur.” (KB 6272)

fal “talih, baht”

bayat birsü arzu tilekiŋ tükel

tükel ḳıldıŋ arzum aya eḍgü ***fal*** “Sen benim bütün arzularımı yerine getirdin; ey iyi talih,Tanrı da senin bütün arzu ve dileklerini yerin getirsin”(KB 5613)

farḳ “fark”

köni sözde taştın sözüg söz time

köni egri ***farḳı*** *örüŋli ḳara* “Doğru sözden başkasına söz deme; doğru ile eğri arasındaki fark beyaz ile siyah arasındaki fark gibidir.” (KB 6622)

faẓl “fazilet, lütuf, ihsan”

bayat ***faẓl****ı kimke yetilse tükel*

bulur iki ajun bolur eḍgü ḥal “Kim Tanrı’nın fazlına tamamen mahzar olursa, o her iki dünya mutluluğuna ulaşır.” (KB 6193)

fena “yok olma, zeval bulma, bekasızlık”

öküş ögdi artuḳ telim miŋ s̲ena

ḳılur men bayatḳa aŋar yoḳ ***fena*** “Tanrı’ya pek çok hamd ve binlerce sena ederim, onun için fanilik yoktur.” (KB 3190)

fesad “fesat, bozukluk, soysuzluk, karışıklık”

fesad *ḳayda bolsa ḳaçar ḳut teze*

fesad *çın yorır tutçı beglik buza* “Nerede fesat olursa, oradan mutluluk kaçıp gider; fesat şüphesiz her yerde daima beyliğe zarar getirir.” (KB 2104)

fida “feda, uğruna verme”

fida *ḳıldı barın neŋin hem özin*

yalawaç aŋar birdi iki ḳızın “O bütün malını ve kendisini feda etti; Yalvaç da ona iki kızını verdi.” (KB 56)

firaḳ “ayrılık”

ḳamuġnuŋ ***firaḳı*** *yaḳın ya yıraḳ*

ölümnüŋ ***firaḳı*** *yıraḳ bu* ***firaḳ*** “Her şeyin firakı yakın veya uzak olabilir; ölümün firakı uzak bir firaktır.” (KB 6206)

fitne “fitne, karışıklık çıkarma”

küḍezsü uġan teŋri imanımız

*kötürsü bu **fitne** bela isiz iz* “Kadir Tanrı sonumuzu hayretsin; bu fitne, bela ve kötü âdetleri ortadan kaldırsın.” (KB 6494)

fużulluḳ “kibir, gurur, küstahlık”

özüŋke baḳa kör kim erdiŋ maŋa

*ḳayudın kelir bu **fużulluḳ** saŋa* “Kendine bir bak, sen benim için kimdin; sana bu küstahlık nereden geliyor?” (KB 644)

füsus “yazık, hayf”

uzun boldı elgiŋ boḍunḳa yaḳın

***füsus**un keçer bu tiriglik baḳın* “İktidara geldin ve halka yakın oldun; dikkat et, sonra bu ömür yazıkla, vahla geçer.” (KB 1464)

ġaflet “gafillik, dalgınlık”

*usanma uḍıtmasu **ġaflet** usı*

*bu **ġaflet** usından küḍezgil ya rab* “Gafil olma, gaflet uykusu seni uyutmasın; ey rabbim, beni bu gaflet uykusundan koru.” (KB 5271)

ġam “gam, kaygı, keder”

tirigle tapındıŋ ötediŋ ḥaḳım

*ölürde muŋaḍıp yidiŋ hem **ġam**ım* “Hayattayken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.” (KB 1559)

ġariblıḳ “yabancılık, kimsesizlik; gariplik”

*iḍi keḍ ḳatıġ bu **ġariblıḳ** işi*

***ġariblıḳ**ta yaŋlur talu er başı* “Bu gurbet hali insana çok ağır gelir, gurbette çok meziyetli insanlar bile ne yapacağını şaşırır.” (KB 478)

ġaybet “dedikodu, çekiştirme”

kişide öŋin boldum erse ḳalı

*ḳuruġ sözlemez men ne **ġaybet** tili* “İnsanlardan ayrı yaşıyorsam buna mukabil boş söz sarf etmiyor, dedikodu yapmıyorum.” (KB 3348)

ġayet “nihayet, uç, son, sonsuz”

*bayat birse ‘izzin yoḳ ol **ġayet**i*

öküş raḥmet içre özüŋ raḥati “Tanrı izzet verirse, bunun sonu yoktur; bol rahmet içinde rahat yaşarsın.” (KB 5239)

ġayib “bellisiz, kayıp”

*ḳamuġ **ġayib** özler körüşse közün*

saḳınç boldı ḳısġa sewinçi uzun “Birbirini kaybedip tekrar buluşan kişilerin kederleri kısa ve sevinçleri uzun sürer.” (KB 3300)

ġazilıḳ “gazilik”

ḥac erse tilekiŋ kerek neŋ tawar

***ġazilıḳ** tilese yime bu yarar* “Arzun hacca gitmekse bunun için mal ve servet gerekir; gazilik dilersen yine bu servet senin işine yarar.” (KB 3982)

ḫaber “haber”

ayıttı ḳadaşların oḍġurmışa

*esen tip **ḫaber** birdi ögdülmişe* “Odgurmış akrabalarını soruşturdu; Öğdülmiş onların sağ ve salim olduklarını söyledi.” (KB 3302)

ḫacet “ihtiyaç, muhtaçlık, zaruret, lüzum; arzu, dilek”

*ay ilig bu tört **ḫacet**im ḳıl reva*

saŋa tapnayın men elig yüz owa “Ey hükümdar, şu dört hacetimi yerine getir; ben de el ve yüz öperek sana kulluk edeyim.” (KB 3755)

ḫad “sınır, hudut”

*ḳamuġ neŋke **ḫad** ol teŋi belgülüg*

teŋinde keçürme işiŋ ay külüg “Her şeyin sınırı ve ölçüsü var; işin ölçüsünü kaçırma, ey şöhretli.” (KB 4982)

ḫaḳ “hak, hakikat, doğru, gerçek”

bu künde naru sen ḳıyılma tapın

*tapınsa öter beg tapuġçı **ḫaḳ**ın* “Bugünden itibaren sen dürüstlükle hizmete başla; elbette bey hizmet edenin hakkını öder.” (KB 597)

ḫaḳiḳat “bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek”

*bamaġıl muŋar sen **ḫaḳiḳat** köŋül*

*vefa ḳılġu ermez **ḫaḳiḳat** töŋül* “Sen ona inanıp gönül bağlama; o sana hakiki bir vefa göstermez, ondan vazgeç.” (KB 5135)

ḫal “hal, durum”

ölüm ḫaḳ turur kör keçiş yoḳ aḍın

*negü erki **ḫal**im ölümde kiḍin* “Ölüm haktır, ondan kurtulmak imkânı yoktur; ölümden sonra acaba halim nice olacak?” (KB 6076)

ḫamyet “hamiyet; yurdunu, ulusunu koruma çabası”

*uluġ tutsa **ḫamyet** kör arslanlayu*

ügi teg usuz bolsa tünle sayu “Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi geceleri uykusuz geçirmeli.” (KB 2314)

ḫarişlıḳ “tamahkârlık, ihtiras”

ajunda tilekin bulundı özüm

***ḫarişlıḳ** özindin kiterdi közüm* “Ben bu dünyada dileğimi buldum, her türlü ihtiras gözümden silindi.” (KB 4731)

ḫaşım “hasım, düşman, düşmanlık”

***ḫaşım** ḳılma özke yime tökme ḳan*

bu iki yazuḳḳa ulır çıḳsa can “Kendine düşman edinme ve kan dökme; can çıkarken, bu iki günahtan dolayı inler.” (KB 5260)

ḫaş “şiddet, kırgınlık”

*bayat men tigüçi kişide **ḫaşı***

ajun ḳoldı bardı ol it saḳışı “Tanrıyım” diye böbürlenen kişi, dünyaya hâkim olmak istedi ve it gibi geberip gitti.” (KB 3526)

ḫaşmet “haşmet, görkem”

*yülüg ersig erniŋ bolur **ḫaşmeti***

*bu **ḫaşmet** bile ol kişi ḫurmeti* “Saçı ve sakalı düzgün erkek haşmetli olur; kişi bu haşmet ile hürmet bulur.” (KB 2460)

ḫaṭa “hata, yanlış, yanlışlık, kusur; bela”

süsin başlasa hem işin işlese

*işin başḳa iltse **ḫaṭa** tuşmasa* “Ordunun başına geçsin ve işini başarıyla yapıp hataya düşmesin.” (KB 2267)

ḫaṭar “tehlike”

köŋül taplamadı bu iştin ḳaçar

*köŋül taplamaz işke yaḳsa **ḫaṭar*** “Gönlüm beğenmedi ve bu işten çekiniyor; gönlün beğenmediği işe girişmek tehlikelidir.” (KB 3686)

hava “heva, arzu, heves”

*et öz tüz tilese **hava** boynı sı*

***hava** ölse könlür et öz egrisi* “Vücudun doğru olmasını istersen, heva ve hevesin boynunu ez, heva ölürse vücudun eğriliği düzelir.” (KB 5474)

ḫavf “korku”

*rica **ḫavf** bu iki ḳanat sanı ol*

bu ikin uçuġlı bulur kökke yol “Rica ile korku, bu ikisi kanat gibidir; bu ikisiyle uçan, göğe yol bulur.” (KB 3673)

ḫaz̲er “sakınma”

bor içme zinaḳa ḳatılma ***ḫaz̲er***

bu iki çıġaylıḳ tonını keḍer “Şarap içme, zina etme, kendini koru; bu ikisi insana yoksulluk giysisini giydirir.” (KB 1337)

ḫikmet “hikmet”

bitimedi erse bitigli bitig

negü bilgey erdiŋ bu ***ḫikmet*** *bilig* “Yazanlar kitapları yazmamış olsalardı, bu hikmet ve bilgileri nasıl öğrenebilecektik?” (KB 2698)

ḫile “hile; tedbir, çare”

eŋ aşnu yaġıḳa kerek ***ḫile*** *al*

bu ***ḫile*** *bile ḳıl yaġı meŋzi al* “İlk önce düşmana karşı hile ve aldatmaya başvurulmalı; bu hile ağına düştüğü için utançtan düşman yüzünü kızartsın.” (KB2356)

ḫimmet “gayret, emek, çabalama”

kişilikke ***himmet*** *mürüvvet kerek*

kişi ḳadri ***himmet*** *mürüvvet yarı* “Kişi için himmet ve mürüvvet gerekir; kişinin kıymeti himmet ve mürüvvet ile ölçülür.” (KB 414)

ḫiyanet “hıyanet, hainlik”

ḫiyanet *kişi ḳayda sunsa elig*

teŋiz erse suġlur ḳurıtur yirig “Hıyanet eden kişi bir yere el attı mı, deniz bile olsa kurutur.” (KB 2866)

ḫukm “hüküm, emir”

bayat ***ḫukm****iŋe ḳoḍ ḳamuġ işlerig*

öḍi kelse itlür açar ay tirig “Bütün işleri Tanrı’nın hükmüne bırak; vakti gelince yoluna girer ve kendiliğinden açılır, ey gönlü diri.” (KB 4927)

ḫurmet “hürmet, itibar, ikram”

uluġuġ ağırla küḍez ***ḫurmet****i*

uluġluḳ saŋa kelgey yuḳġay ḳutı “Büyüklere saygı göster, hürmette kusur etme; böylece sen de yükselirsin, onların mutluluğu sana da bulaşır.” (KB 4304)

ınanç “güvenilen, inanılan; güvenme, inanma”

küwezlenme artuḳ kötürme köŋül

ınanç *ḳılġu ermez bu dünya töŋül* “Fazla kibir ve gurura kapılma; bu dünyaya güven olmaz, ondan vazgeç.” (KB 1377)

‘ibret “ibret, kötü bir hadiseden alınan ders”

ilig aydı körgil bu ***‘ibret*** *bu kün*

biriŋe tap emdi saḳınsa ögün “Hükümdar dedi ki: Bak şimdi bugün akıllı ve düşünen biri için bu ibret yeterlidir.” (KB 6328)

iç “iç”

iç*iŋni taşıŋnı adaşıŋ bilir*

bu ***iç*** *taş biligli kişi neŋ alır* “Arkadaşın senin içini dışını bilir; bu içi dışı bilen kişi senden birçok şey koparır.” (KB 4266)

Eserde ***iç*** kelimesi, somut ve soyut anlamlarda kullanılmasının yanı sıra birkaç farklı anlamda ve görevde kullanılmıştır. Bu kelimenin farklı görevlerde ve anlamca genişlemiş olan örnekleri aşağıda belirtilmiştir:

a. ***iç*** sözcüğünün *söz* kelimesiyle birlikte “**sır**” anlamında kullanılması:

bitigçike aygu kerek ***iç*** *sözin*

küḍezse bitigçi öküş ya azın “Kâtibe sırları söylemek gerekecektir; kâtip de az veya çok olsun bunları gizli tutmalı.” (KB 2675)

b. ***iç*** sözcüğünün *taş* kelimesiyle birlikte “**iç ve dış işleri**” anlamında kullanılması:

il itgü boḍun süzgü aşnu turup

bu ***iç*** *taş yorıġlı yarağın körüp* “İlk önce memleket düzene girmeli, fesat ortadan kalkmalı; iç ve dış işlerin iyi yürümesine dikkat etmeli.” (KB 5495)

c. ***iç*** sözcüğünün sıfat olarak kullanılması:

kişi körkiŋe ***iç*** *ḳılıḳı iş ol*

yüzi körki birle ḳılınçı tuş ol “Kişinin iç doğası onun dış görünüşüne eştir; yüzü ve giysisiyle hareketi birbirine denktir.” (KB 2215)

d. ***iç*** sözcüğünün yer-yön zarfı olarak kullanılması:

bu dünya ***iç****inde bulur bu tilek*

ḳalı ‘uḳbi ḳolsa bu ol hem yölek “O bu dünya içinde dileğine kavuşur; eğer ahret mutluluğu isterse, onu da bununla sağlar.” (KB 3410)

tüşüp kirdi ḳarşı ***iç****iŋe yorıp*

oḳıdı ilig bu köründi kirip “Atından inip saraya girdi, içeriye yürüdü; hükümdarın daveti üzerine huzura girdi.” (KB 5454)

iḍilik “efendilik”

ḳuluŋ men iḍim sen ḳul atı ḳul oḳ

*iḍim sen tüzün sen **iḍilik** ḳıl oḳ* “Ben kulunum, sen rabbimsin, kulun adı kuldur; sen rabbimsin, merhametlisin, sen efendiliğini göster.” (KB 6510)

ilel “beylere ve hanlara cevap verilirken ‘evet’ anlamında söz, ‘baş üstüne’”

***ilel** tip turup çıḳtı ögdülmişe*

ol eḍgü ḳılınç birle igḍilmişe “İyi terbiye, iyi tavır ve harekete sahip olan Ögdülmiş ‘Baş üstüne’ diyerek kalkıp çıktı.” (KB 3281)

ilenç “kabahat bulma, ayıplama”

begi taplamaz işni ḳılsa ḳulı

***ilenç** özke ḳılġu serilse ḳalı* “Kul, beyinin hoşuna gitmeyen bir işi yapar da nikbete uğrarsa, kabahati kendinde aramalıdır.” (KB 1610)

‘ilim “ilim, bilme, biliş”

taḳı bir ḳutu bilge ‘alimler ol

*olar ***‘ilm**i ḫalḳḳa yaruttaçı yol* “Diğer bir zümre de bilge âlimlerdir, onların ilmi halkın yolunu aydınlatır.” (KB 4341)

imin “emin, korkusuz”

*sewüg can özele **imin**de **imin***

ḳolup bulmadım men özümde öŋin “Aradım, aziz can için kendimden daha emin başka birini bulamadım.” (KB 2942)

iminlik “emniyet”

***iminlik** törü ilke inçlik turur*

ilig buḍnı sindin sewinçlig turur “Emniyet ve kanun memleketin huzurunu sağlar; gerek hükümdar gerek halk senden memnundur.” (KB 5734)

imtiḫan “imtihan, deneme, sınama, tecrübe”

oḳı żarb u ḳısmet tükel bil küsür

*tükelke tükel **imtiḫan** ol yetür* “Çarpmayı ve bölmeyi oku, bütün kesirleri iyice öğren; bu kâmil insan için mükemmel bir imtihandır; bunu yap.” (KB 4379)

‘inayet “vakf, himmet, gayret, kerem, ihsan, lütuf, iyilik”

*bayat kimke ḳılsa ***‘inayet** basut*

anıŋ boldı ajun bolu birdi ḳut “Tanrı kime inayet ve yardım ederse, dünya onun olur ve mutluluğa kavuşur.” (KB 6192)

inç “rahat, huzur içinde”

*sewindi ilig **inç**ke tegdi özi*

ajunda yaḍıldı kör atı sözi “Hükümdar rahat etti ve huzura kavuştu; şöhreti ve nüfuzu dünyaya yayıldı.” (KB 1044)

inçlik “rahatlık, huzurlu”

*köŋül **inçlik**i birle ögretsüler*

biligsizler andın ma ögrensüler “Gönül huzuruyla öğretsinler, bilgisizler de onlardan bilgi öğrensin.” (KB 5554)

iriglig “çeviklik, canlılık”

uḳuşluġ kerek hem biliglig kerek

*öḍi bolsa aşḳa **iriglig** kerek* “Aşçıbaşı akıllı ve bilgili olmalı; yemek vakti gelince elini çabuk tutmalı.” (KB 2868)

irinç “felaket, sefillik; bahtsızlık, musibet, mihnet”

ay ilig üç iştin tegir küç basınç

*biri beg usal bolsa tegse **irinç*** “Ey hükümdar, şu üç şey zulüm ve baskıya sebep olur; biri beyin ihmalkârlığı ki, bundan musibet gelir.” (KB 3109)

irsel “dönek, kararsız, sebatsız”

yayıġ ol bu devlet iter hem buzar

*ne **irsel** turur terk irikse tezer* “Bu devlet dönektir, hem yapar hem bozar; o kararsızdır; bıkarsa çabuk kaçar.” (KB 548)

irsellik “döneklik, vefasızlık”

*mün ermez maŋa kör bu **irsellik**im*

yaŋı neŋ talular ma özke bekim “Halbuki dönekliğim benim için kusur değildir; ben kendime daima yeni ve taze şeyler seçerim.” (KB 686)

irük[4] “duvar ve duvara benzer şeylerdeki gedik, boşluk”

ḳuruġ ḳaldı ornı irildi işim

***irük**ler bütürgü ḳanı bir kişim* “Arkadaşım kayboldu, boş kaldı yeri; hani bu boşluğu dolduracak kişi.” (KB 1576)

---

[4] Kelime anlamı itibariyle somut bir nesneye ait somut bir özellikken, kullanıldığı beyitlerde “eksiklik, yoksunluk duygusu” anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle *irük* kelimesine, *Soyut İsimler* başlığı altında yer verilmiştir.

irüklük “inhitat, alçalma, çökme, çöküş”

ḳayu beg bu tört iş tükel ḳılmasa

irüklük *kirür ilke anda basa* “Hangi bey bu dört şeyi tam olarak yerine getirmezse, memleket çöküşe doğru gider.” (KB 5906)

isizlik “kötülük”

kişi ḳutluġı ol neçe ulġaḍu

baru eḍgü bolsa ***isizlik*** *ḳoḍu* “Kişinin kutlusu yükseldikçe iyi olur ve kötülüğü bırakır.” (KB 4708)

işlik “eşlik, arkadaşlık”

taḳı bir tutar iş öz asġı üçün

bu ***işlik*** *tüpükmez bolur ol küçün* “Biri de kendi çıkarı için arkadaş edinir; bu arkadaşlık zorakidir ve asla esaslı olmaz.” (KB 4203)

itig “hazırlık, hal, düzen, süs”

ölürin bilip ḳılmış özke ***itig***

bitip ḳoḍmış atın tirigke bitig “Öleceğini bilerek kendisi için hazırlık yapmış, adını kitaplara geçirerek yaşayanlara bırakmıştır.” (KB 258)

iweklik “acelecilik, acele hareket etme”

ilig buştı artuḳ ḳararttı meŋiz

ayur ay ***iweklik*** *kişike isiz* “Hükümdar çok hiddetlendi ve yüzünü karartarak dedi ki: Hey, acele hareket etmek insan için kötüdür.” (KB 629)

iwit[5] “karar; evet”

tüpiŋe tegü irte artuḳ ayıt

negü belgürer erse ḳılġıl ***iwit*** “Sonuna kadar araştır, iyice soruştur; sonuçta ne çıkarsa ona göre karar ver.” (KB 5872)

‘iz “izzet, şeref, itibar”

‘aziz ol ‘aziz kim ‘azizlarḳa ***‘iz***

anıŋdın tegir ***‘iz*** *‘aziz emdi ḳız* “Gerçek aziz o azizdir ki, azizlere izzet ondan gelir; izzet ve aziz şimdi nadirdir.” (KB 1247)

ḳadaşlıḳ “kardeşlik”

bağırsaḳ ḳadaşım sen ök sen yaḳın

---

[5] Bu kelime yalnızca 5872. beyitte kullanılmıştır. Kullanıldığı beyitte ise *iwit ḳıl-* biçiminde “karar vermek” anlamındadır. Çalışmada, kelimeler bağlamda ifade ettiği anlama göre sınıflandırılmış olup “karar” kelimesi *Soyut İsimler* kategorisine dahil edilmiştir.

kiŋeş bir ötegil ***ḳadaşlıḳ*** *ḥaḳın* “Sevgili kardeşim, bana yakın olan sensin; bir fikir ver, kardeşlik hakkını yerine getir.” (KB 3483)

ḳaḍġu “kaygı, düşünce”

meniŋ ***ḳaḍġu****mı sen yime ay ḳadaş*

sen öz ***ḳaḍġu****ŋı yi töküp közde yaş* “Ey kardeş, sen benim kaygımı yeme; sen gözünden yaş dökerek kendi derdinle uğraş.” (KB 4823)

ḳadr “kadir, kıymet, değer”

az eḍgüke artuḳ öküş şükri ḳıl

öküş bolsa ni‘met anıŋ ***ḳadr****i bil* “Az iyiliğe karşı çok şükret; nimet çok olursa, kıymetini bil.” (KB 758)

ḳalım “kalma, kalış”

tapuġḳa ınanma ay tapġı telim

tapuġ ḳılġa aḫır başıŋnı ***ḳalım*** “Ey hizmeti çok olan, sen hizmetine güvenme; bu hizmet sonunda senin başına mal olur.” (KB 4755)

ḳarar “karar”

tüpi yil turur bu ajun kör oġul

kölike turur kör ***ḳarar****ı yoḳ ol* “Ey oğul, bu dünya bir kasırga rüzgârıdır; o hiçbir yerde karar etmeyen bir gölgedir.” (KB 4758)

ḳarġış “beddua, lanet”

kişi eḍgü atın kör alḳış bulur

atıḳmış isiz ölse ***ḳarġış*** *bulur* “Bak, kişi iyi adıyla alkışlanır; adı kötüye çıkmış kişi ölünce beddua alır.” (KB 246)

ḳarılıḳ “yaşlılık”

yigitlik negü yıġdı erse maŋa

ḳarılıḳ *kelip aldı kelgey saŋa* “Gençlik benim için ne yığdıysa, yaşlılık gelip aldı; o sana da gelecektir.” (KB 372)

ḳarşı “karşı, bir düşünceye katılmamak, karşı çıkmak”

bu yaŋlıġ üçün ḳarşı ***ḳarşı*** *bolur*

ikigün ḳarışsa birisi ölür “Böyle olduğu için saraydakiler birbirine karşı olur; bunlardan ikisi birbirine karşı gelirse, biri ölür.” (KB 4251)

ḳavi “kavi, güçlü, kuvvetli”

ḳılıç baldu oḳ ya ***ḳavi*** *küç yürek*

bar erken keḍ er neŋke ḳorḳmaz kerek “Kılıç, balta, ok, yay, güç ve yürek varken, yiğit adam mal için endişe etmemeli.” (KB 2055)

ḳavl “söz”

*köni sözle **ḳavl**iŋ tükel ḳıl bütün*

*bolur **ḳavl**i yalġan kişiler otun* “Doğru söyle, sözün dürüst ve tam olsun; sözü yalan kişiler küstah olur.” (KB 6094)

ḳaża “kaza, hüküm”

*törütmezde aşnu yorıttı **ḳaża***

***ḳaża**ḳa tapı bol boyun eg uḍa* “Yaratmadan önce, kaza tayin etti; kazaya razı ol, boyun eğ ve ona uy.” (KB 3195)

ḳazġanç “kazanç”

*saray ol ajun kör bu **ḳazġanç** yiri*

negü bulsa munda naru ıḍ yorı “Dünya bir saraydır, bir kazanç yeridir; buradan oraya götürebileceğin ne varsa götür.” (KB 1444)

keçimlig “geçici”

*ay ilig bu dünya **keçimlig** turur*

tiriglik küniŋe tüker alḳınur “Ey hükümdar, bu dünya geçicidir; gün geçtikçe hayat eksilir ve tükenir.” (KB 3782)

kefaret “kefaret, borç”

yawuz ḳılma köŋlüŋ tiliŋni yıġa

*yazuḳḳa **kefaret** bolur ig toġa* “Gönlüne kötü şeyler getirme, böyle şeyler söyleme; ağrı ve hastalık günahlara kefaret olur.” (KB 5979)

keg “kin, öç, hınç”

yana alçı bolsa ḳızıl tilkü teg

*titir buġrası teg kör öç sürse **keg*** “Aynı zamanda kızıl tilki gibi hilekâr olmalı; deve aygırı gibi kin ve öç gütmeli.” (KB 2312)

kek “kin, öç, hınç”

*köŋülde kiterse kör öç **kek**lerin*

tilinde yorıtsa köŋülde barın “Öç ve kibiri gönülden atmalı, gönlünde ne varsa dilinde de o olmalı.” (KB 3428)

kemal “olgunluk”

uḳuşluġ tilese uḳuş sen tükel

biliglig tilese bilig sen ***kemal*** “Akıllı biri gerekirse, sen aklın kendisisin; bilgili biri gerekirse, sen bilginin kendisisin.” (KB 3062)

kerek[6] “gerek, gerekli”

tapuġçı yaŋılsa oḳıtġu ***kerek***

negüke yaŋılmış ayıtġu ***kerek*** “Eğer hizmetkâr yanılırsa onu çağırtmak gerek, neden yanılmış olduğunu sormak gerek.” (KB 641)

Kullanıldığı beyitlerde çoğunlukla isim olarak geçen *kerek* kelimesinin sıfat görevinde kullanıldığı beyitler de vardır:

ḳamuġ sözni yıġsa uḳuş taplamaz

kerek *sözni sözler kişi kizlemez* “Her sözü saklamayı da anlayış hoş görmez; kişi gerekli sözü söyler, gizlemez.” (KB 185)

keriş “kavga, çekişme”

öküş sewmegüçi seweri az ol

kerişi *telimrek ereji az ol* “Sevmeyeni çok, seveni azdır; didinmesi çok, rahatı azdır.” (KB 2150)

kezig “sıra, nöbet”

tuta bilse devlet tezümez turur

ḳalı tezse tegmez yana terk ***kezig*** “İnsan tutabilirse, mutluluk kaçamaz kalır; eğer kaçarsa, sıra sana yine tez gelmez.” (KB 713)

kezig kelimesinin, eserde, bir hastalık adı olan “nöbet, sıtma” anlamında kullanıldığı beyitler de vardır:

kerek bolmaz emdi bu dünya maŋa

ya devlet kezigi ***kezig*** *ay toŋa* “Bana böyle bir dünyanın gereği yoktur; sıtma benzeri devlet nöbetini de istemem, ey kahraman yiğit.” (KB 4761)

ḳılıḳ “kılık, huy, tavır”

örüŋ süt bile kirse eḍgü ***ḳılıḳ***

ölüm tutmaġınça ewürmez yorıḳ “Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın ruhuna girerse, o kişi ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.” (KB 881)

ḳılıḳsız “usulsüz, usul bilmeyen”

---

[6] Hem isim hem de fiil kökü olarak değerlendirilen bu sözcük, *KB*’de daha çok “gerek, gerekli” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kelimenin yalnızca isim kökünde kullanıldığı beyitler incelenmiştir fakat bazı beyitlerde *kerek bol-* ve *kerek ḳıl-* biçiminde “gerekmek, uygun olmak” anlamlarında da kullanıldığı görülse de bu yapı içerisindeki *kerek* kelimesi dizinde isim olarak değerlendirilmiştir.

ḳılıḳsız *törü öŋdi bilmez kişi*

kişike ḳatılsa itilmez işi "Usul, adap ve erkân bilmeyen kişi insanlara katılırsa, işinde başarılı olamaz." (KB 4606)

ḳılınç (1) "huy, doğa, ahlak, davranış"

ḳılınç*ı köni erdi ḳılḳı oŋay*

tili çın bütün hem közi köŋli bay "Doğası dürüst, tavrı canayakındı; sözü doğru, gözü ve gönlü zengindi." (KB 407)

ne eḍgü turur bu ***ḳılınç*** *eḍgüsi*

ḳılınç *eḍgü erke yigü keḍgüsi* "Bu iyi doğa ne güzel şeydir; doğası iyi olanın hayatı da güzeldir." (KB 1982)

ḳılınç (2) "eda, naz"

bu irsel yayıġ ḳılḳı ḳurtġa ajun

ḳılınç*ı ḳız ol körse yaşı uzun* "Bu kocakarı dünya vefasız ve dönek huyludur; edası kız gibidir, ama bakarsan yaşı büyüktür." (KB 399)

ara ḳılḳı ḳız teg ***ḳılınç****ı silig*

sewitür sunup tutsa birmez elig "Bazen edası kız gibidir, tavırları güzeldir, kendini sevdirir; fakat tutmak istedin mi elini vermez." (KB 400)

ḳılḳ "huy, tavır"

bayat raḥmeti erdi ḫalḳı öze

ḳılınçı silig erdi ***ḳılḳ****ı tüze* "O halkı üzerine Tanrının bir rahmetiydi; güzel tavırlı, dürüst ve güvenilir bir doğası vardı." (KB 42)

ilig aydı ay toldı kördüm sini

sewitti bu körküŋ bu ***ḳılḳ****ıŋ mini* "Hükümdar dedi ki: Ay-Toldı, gördüm seni; senin bu görüşün, tavır ve hareketin sevindirdi beni." (KB 594)

ḳılḳlıġ "huylu, tabiatlı"

negü tir eşit bu köni ***ḳılḳlıġ*** *er*

bu iki ajunuġ köni ***ḳılḳlıġ*** *yir* "Hareketi doğru olan insan ne der, dinle; doğru insan her iki dünyayı da kazanır." (KB 1290)

ḳın "ceza, işkence"

isiziŋ ***ḳın****ı birle ḳılḳın ewür*

isizke isizlik yaraşur tegür "Kötüyü, ceza vererek doğru yola getir; kötüye kötü muamele yaraşır, sen de öyle yap." (KB 5548)

ḳısmet “kısmet”

kerek yat kerek dünya tezgin yügür

*negü erse **ḳısmet** saŋa ol tegür* “İster yat, ister dünyayı dolaş, koş; kısmetin neyse sana o nasip olur.” (KB 1742)

ḳıw “kut, devlet, mutluluk”

*uluġluḳ bu devlet bu ḳut **ḳıw** kişig*

küwezlikke tartar ḳoḍup öz işig “Büyüklük, bu devlet ve bu mutluluk kişiyi yapmakla yükümlü olduğu işleri bırakıp kibirli olmaya sürükler.” (KB 6372)

ḳıyas “kıyas”

tüşüŋ yörme yörse bilig birle yör

***ḳıyas** ma‘ni birle iḍi yetrü kör* “Düşünü yorma, yorarsan bunu bilerek yor ve manasını dikkatle mukayese et.” (KB 6000)

ḳıyıḳ “eğrilik, cayma”

küḍezdi neŋin keḍ özin saḳladı

*tapındı ḳayırça **ḳıyıḳ** ḳılmadı* “Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kum (tanesi) kadar eğrilik göstermedi.” (KB 1723)

ḳıyıḳsız “doğruluk, dürüstlük”

*tapınġu **ḳıyıḳsız** tapuġ ḳılġuçı*

tapuġ siŋse ötrü tilekke tegir “Hizmet eden dürüstlükle hizmet etmelidir; hizmeti beğenilirse hizmetkâr dileğine erişir.” (KB 615)

ḳıyın “ceza, işkence”

*yalawaçḳa bolmaz ölüm ya **ḳıyın***

eşitmiş sözin çın tegürse tilin “Elçi işittiği sözü aynen ulaştırırsa, ona ölüm veya ceza yoktur.” (KB 3818)

ḳıymet “kıymet, değer”

*bilig **ḳıymet**ini biliglig bilir*

uḳuşḳa aġırlıḳ biligdin kelir “Bilginin kıymetini bilgili bilir, akıla hürmet bilgiden gelir.” (KB 472)

ḳız “nadir”

vefa kitti ḫalḳta cefa urdı iz

*ınanġu tayanġu kişi boldı **ḳız*** “Halktan vefa gitti, cefa çoğaldı; güvenilecek bir kişi ararsan bulamazsın.” (KB 6467)

ḳızlıḳ “kıtlık, nadirlik”

bu mundaġ kişiler bolur iḍi ḳız

bu ḳız ***ḳızlıḳ****ı ḳıldı ḳız atı ḳız* “Bu gibi kişiler çok nadir olur; nadirliği yüzünden ki, nadire kız adı verilmiştir.” (KB 564)

kiçiglik “küçüklük, çocukluk, gençlik”

kiçiglik*te bilse oġul ḳız neni*

ḳarıp ölmegince unıtmaz anı “Oğul kız küçüklükte ne öğrenirse, yaşlanıp ölünceye kadar onu unutmaz.” (KB 1495)

kiŋeş “danışma, tavsiye, düşünme”

negü tir eşitgil kişi tildemi

ḳamuġ ḳılġu işke ***kiŋeş*** *ol emi* “Dinle, Tanrıdan insanlara haber getiren nebi ne der: Her yapılacak işe danışmayla çare bulunur.” (KB 5651)

kirtüç “kıskanç”

boḍun tili yawlaḳ sini sözlegey

kişi ḳılḳı ***kirtüç*** *etiŋni yigey* “Halkın dili kötüdür, seni çekiştirir; kişinin doğası kıskançtır, etini yer.” (KB 194)

kişilik “insanlık”

könilik kerek erke ḳopsa ḳutun

könilik atı ol ***kişilik*** *bütün* “Mutluluğa yükselmek için insana doğruluk gerekli; insanlık doğruluğun adıdır, inan.” (KB 865)

ḳoḳuz “boş, boşluk, eksiklik”

köŋül kimni sewse mün erdem bolur

ḳamuġ tetrüsi oŋ ***ḳoḳuz****ı tolur* “Gönül kimi severse, onun kusuru erdem olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri de tam görünür.” (KB 536)

ḳoltġu “istek, muhtaçlık”

yaḳınlıḳ ḳılu tursu tise özün

bolup ***ḳoltġu*** *ḳolma bolu bir sözün* “İnsanların sana daima yakınlık göstermelerini istersen, onlardan hiçbir istekte bulunma.” (KB 4275)

ḳonuḳluḳ[7] “konukluk”

öküş türlüg ol bu oḳıġu kişi

[7] Eserde *ḳonuḳluḳ* kelimesi, yalnızca bir beyitte görülmektedir. Bu beyitte *aş* kelimesiyle birlikte, “misafir yemeği; ziyafet” anlamında kullanılmıştır.

telim türlüg ol bu ***ḳonukluḳ*** *aşı* “Çağıran kişiler çeşitli sınıf ve tabakalara mensup olduğu gibi ziyafetlerde de türlü türlü olur.” (KB 4574)

ḳor “zarar”

neteg yörse tüşni anı teg bolur

yawuz yörme tüşni saŋa ḳılġa ***ḳor*** “Düşü nasıl yorarsan, sonucu ona göre olur; düşü kötüye yorma, sana zararı dokunur.” (KB 6004)

ḳora “zarar”

ay yusuf kerek sözni sözle köni

kereksiz sözüg kizle ḳılġa ***ḳora*** “Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle; gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur.” (KB 6627)

ḳorḳınç “korkunç”

ḳayuda baḳa körse ***ḳorḳınç*** *turur*

sewinçin sora körse azraḳ erür “Nereye bakarsan, orada bir tehlike vardır; sevincini sorarsan, o daha azdır.” (KB 2149)

ḳorḳlıḳ “korkak”

uwutḳa bolup ***ḳorḳlıḳ*** *alplıḳ ḳılur*

ögünçke bolup er özin öldürür “Korkak bile haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir; övülmesi için insan kendini ölüme atar.” (KB 2292)

ḳorḳu “korku”

ḳayusı biyabanda yügrür kezip

bayatḳa bu ***ḳorḳu*** *saḳınçın sızıp* “Biri de Tanrıya karşı bu korku ve endişeyle bitkin bir halde çöllerde koşar.” (KB 6156)

ḳoşnılıḳ “komşuluk”

bu üç ***ḳoşnılıḳ****tın saŋa asġı yoḳ*

anıŋ yası tegse aŋar osġı yoḳ “Bu üç komşuluktan sana fayda olmadığı gibi, bunlardan gelecek zarar da önlenemez.” (KB 4547)

kök “kök, temel, asıl”

kök kelimesi *KB*’de, üç ayrı anlamda kullanılmaktadır. Soyut bir kavram olan “bir şeyin aslını, temelini” ifade etmekte kullanılmasının yanı sıra “renk adı” ve “gök” anlamında da kullanılmıştır. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Gök Cisimlerine Ait İsimler* (bkz. 2.2.15.) ve *Renk İsimleri* (bkz. 2.2.4.) adlı başlıklar altında toplanmıştır.

bu beglik ***kök****i saḳ oḍuġluḳ turur*

taḳı bir ajun ḳolsa mundın bulur “Beyliğin kökü ihtiyatlı olmak ve uyanık durmaktır; bir dünya daha istersen, onu da bunlarla bulursun.” (KB 5258)

köksün “öfke, gazap”

üçünçi kürüd keldi ***köksün*** *yorır*

ḳayuḳa bu baḳsa yaşarmış ḳurır “Üçüncü olarak Kürüd [Mars] gelir, gazapla dolaşır; nereye bakarsa, yeşermiş olan kurur.” (KB 133)

könilik “doğruluk, gerçeklik”

könilik *öze boldı beglik ulı*

bu beglik köki ol ***könilik*** *yolı* “Beyliğin temeli doğruluk üstüne kurulmuştur; doğruluğun yolu beyliğin esasıdır.” (KB 821)

körk “güzel, güzellik, süs”

iḍi eḍgü neŋ bu kişi ***körk****i yüz*

bu yüz ***körk****iŋe suw içer iki köz* “Kişide yüz güzelliği çok iyi bir şeydir; yüz güzelliğinin karşısında gözler parlar.” (KB 2467)

körklüg “güzel”

yüzi ***körklüg*** *erdi körüp köz ḳamar*

sözi yumşaḳ erdi tili tüz tamar “Yüzü, baktığında göz kamaştıracak kadar güzeldi; sözü yumuşaktı, fakat doğru söylerdi.” (KB 464)

körklüg kelimesi, isim olarak kullanılmasının yanı sıra sıfat ve zarf görevinde de kullanılmıştır. Aşağıda kelimenin hem sıfat hem de zarf göreviyle bir arada kullanıldığı beyit örnek olarak verilmiştir:

bu ***körklüg*** *kişi ḳılḳı* ***körklüg*** *bolur*

ḳılınçı bolsa ***körklüg*** *il asġı tolur* “Güzel insanın doğası da güzel olur; hareketi de güzel olursa memlekete faydası dokunur.” (KB 2212)

körklüglük “güzellik”

sewitür yüzi körki ***körklüglük****i*

yaraşur kirip çıḳsa ersigliki “Yüzünün ve giysisinin güzelliği onu sevindirir; huzura girip çıkarken, mertçe tavırları iyi etki yapar.” (KB 2459)

körksüzlük “çirkinlik, kabalık”

bu ḳaşım tügüki bu ***körksüzlük****üm*

küçemçi kelirke bu yüzsüzlüküm “Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı, bu asık suratım bana gelen zalimler içindir.” (KB 816)

köşik “himaye, kollama”

ḳayu sıġnu keldi tiledi ***köşik***

ḳayu keldi öpti iligke işik “Kimi gelip ona sığındı, ondan himaye diledi; kimi de gelip onun eşiğini öptü.” (KB 451)

ḳur “mertebe, derece; maya”

ḳamuġ işte iwme serin öz tutun

serinse bulur ḳul bu beglik ***ḳur****ın* “Hiçbir işte acele etme, sabret, kendini tut; kul sabırlı olursa, beylik mertebesini bulur.” (KB 588)

ḳurġu “kararsız, zevzek”

iwek ***ḳurġu*** *ḳılḳı ḳılınçı buşı*

biligsizke belgü bolur bu işi “Acelecilik, zevzeklik ve hiddetli mizaç bunlar bilgisizlik alametleridir.” (KB 1997)

ḳurġuluḳ “zevzeklik”

otunluk iweklik yinik ***ḳurġuluḳ***

ḳara ḳılḳı ol bu yıraḳ turġuluḳ “Küstahlık, acelecilik, zevzeklik, bunlar avam doğasıdır; bey bunlardan uzak durmalıdır.” (KB 2078)

ḳuruġluġ “kurulu, kurulmuş olan”

ḳuruġluġ *turur bu zamane yası*

ara asġı tegrür arala yası “Zamane yayı kuruludur; insanlara bazen faydası bazen de zararı dokunur.” (KB 4926)

ḳut “kut, mutluluk, devlet, saadet”

kişi iki ajunnı tutsa ***ḳut****un*

ḳutaḍmış bolur bu sözüm çın bütün “Kişi her iki dünyayı da devletle elinde tutarsa kutlu olur; bu sözüm doğru ve dürüsttür.” (KB 352)

bu ***ḳut****ḳa küwenme ay* ***ḳut*** *bulġuçı*

keligli turur ***ḳut*** *yana barġuçı* “Ey ikbal bulan, bu ikbale güvenme; gelen ikbal bir gün olur gider.” (KB 550)

ḳutsuz “talihsiz”

kün ay ḳutluġı bar yime ***ḳutsuz****ı*

ayıt ḳutluġın tut ay yalŋuḳ tüzi “Gün ve ayların kutlusu olduğu gibi kutsuzu da vardır; bunları sor ve kutlu olanını seç, ey temiz kalpli insan.” (KB 4386)

kü “ün, san”

aḍın ma bu biş neŋ yıraḳ tutġu beg

*atı eḍgü bolsa **kü** çaw bolġu teg* “İyi ad ve şöhretle adının yayılmasını isterse, bey bir de şu beş şeyi kendinden uzak tutmalıdır.” (KB 2060)

küç “güç, kuvvet”

*seniŋde bar erken yigitlik **küç**i*

yawa ḳılma ta'at tapuġ ḳıl tuçı “Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşa geçirme; Tanrı buyruklarına uy ve ibadet ile uğraş.” (KB 362)

*seniŋdin ḳolup **küç** bu söz başladım*

*tükel ḳılġuḳa **küç** sen ök bir iḍim* “Senden güç isteyerek, bu söze başladım; ey rabbim, bunu tamamlamak için sen güç ver.” (KB 380)

külünç “gülünç”

közi toḳ kişi işte almaz orunç

*orunç alsa ḥacib bolur beg **külünç*** “Gözü tok olan görev başında rüşvet almaz; hacib rüşvet alırsa bey gülünç duruma düşer.” (KB 2442)

küsüş “aziz, değerli, nadir”

küsüş sözcüğüne, *KB*’de iki ayrı başlıkta yer verilmiştir. *küsüş* sözcüğü, hem soyut isim hem de “Tanrı” kelimesinin yerine kullanılan bir sözcüktür. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Dinî Terimler* (bkz. 2.2.14) adlı başlık altında belirtilmiştir.

uḳuş bolsa erke kör asġı öküş

*bilig bilse ötrü bolur er **küsüş*** “Anlayışın insana faydası çok olur; insan bilgiyi bilirse aziz olur.” (KB 160)

biliglig iḍi az biligsiz öküş

*uḳuşsuz öküş bil uḳuşluġ **küsüş*** “Bilgi sahibi pek azdır; bilgisizlerse çoktur; bil ki, anlayışsızlar çok, anlayışlılar nadirdir.” (KB 199)

küwenç “güvenç, güven”

öger atın ündep ünin türtüşüp

***küwenç** birle awnur sewinçke tuşup* “Ötüşleriyle yarış ederek adını anıp sevinç ve huzur içinde onu överler.” (KB 95)

küwezlik “gurur, kibir”

kişig satġamasa ***küwezlik*** *bile*

basıtmasa özde kiçigke küle “Kibir ve gurur ile başkalarını incitmemeli, kendini küçüklerin eğlence ve zorlamasına bırakmamalı.” (KB 707)

lafẓ “söz”

sözin aydı şa‘ir muŋar meŋzetü

tili ***lafẓı*** *birle aŋar yaŋzatu* “Şairin söylemiş olduğu söz de bu anlamdadır ve aynı fikri ifade eder.” (KB 471)

ma‘ni “mana, anlam”

negü tir eşitgil bu şi‘r ayġuçı

sözüg ***ma‘ni*** *birle tizip ḳoḍġuçı* “Şiir söyleyen ve sözü manayla birlikte dizip bize bırakan insan ne der, dinle.” (KB 1620)

meŋi “mutluluk, huzur”

meŋilig *ḳayu ol maŋa ay yora*

kişi ḳutluġı kim kişiler ara “Mutluluk nedir, bana tarif et; insanlar arasında mutlu olan kimdir?” (KB 1975)

meŋilik “rahat, huzur”

meŋilik *ol ol anda bulsa erej*

bolur eḍgü ornı bolur eḍgü iz “Nerede huzur varsa rahat oradadır; orada insanın yeri ve yolu iyi olur.” (KB 4907)

meŋü “ sonsuz, ebedi, ölümsüz”

özüŋ ***meŋü*** *ermez atıŋ* ***meŋü*** *ol*

atıŋ ***meŋü*** *bolsa özüŋ* ***meŋü*** *ol* “Sen ölümsüz değilsin, adın ölümsüzdür; adın ölümsüz olursa, sen de ölümsüz olursun.” (KB 229)

meŋzeg “benzer, eş”

yorımaz ne yatmaz uḍımaz oḍuġ

ne ***meŋzeg*** *ne yaŋzaġ kötürmez boḍuġ* “Yürümez ve yatmaz, uyumaz, uyanıktır; ne benzer, ne karşılaştırılır ne de tasavvur götürür.” (KB 17)

meşġul “meşgul”

bu dünya işi ḳıldı ***meşġul*** *mini*

bayat tapġıŋa öz tegümez ḳanı “Bu dünya işi beni meşgul etti; Tanrı ibadeti nerede, artık ona vakit bulamıyorum.” (KB 5116)

meẕalim “mezalim, haksızlık”

meẕalim *öḍinde ötügçilerig*

körü alsa yol ḳılsa bolsa irig “Haksızlığa uğrayarak hak talebinde bulunanları kabul etmeli, yol göstermeli ve onlara haşin davranmamalı.” (KB 2499)

miḫnet “mihnet, sıkıntı”

ay ni‘met iḍisi ölüm ***miḫnet****iŋ*

ay ***miḫnet*** *iḍisi ölüm ni‘metiŋ* “Ey nimet sahibi, ölüm senin mihnetindir; ey mihnet sahibi, ölüm senin nimetindir.” (KB 6377)

minnet “minnet, yapılan iyiliğe karşılıkta bulunma”

tözü ḫalḳḳa barça ḳılur eḍgülük

yana ***minnet*** *urmaz kişike külük* “O bütün halka daima iyilik eder, fakat yaptığını insanın başına kakmaz.” (KB 857)

miṣal “misal, örnek”

bu aġzıŋ ***miṣal****i üŋür sanı teg*

sözüŋ çıḳsa andın seḥar tanı teg “Bu ağız bir in gibidir; sözün oradan çıktığında seher yeli gibi olur.” (KB 2684)

muḳır “ikrar eden, söyleyen”

barıŋa ***muḳır*** *men tiler men usuz*

ḳayuda tilegü özüm belgüsüz “Varlığını kabul ediyor ve gece gündüz uyumadan onu istiyorum; fakat onu nerede arayacağımı da bilmiyorum.” (KB 4780)

muŋ “muhtaç; keder, sıkıntı”

bu ‘arşta ḳoḍı kör ṣeraḳa tegi

tözü barça bir teg bayatḳa ***muŋı*** “Yukarıdaki Arş ile aşağıdaki toprak arasında bulunan her şey, aynı şekilde Tanrı’ya muhtaçtır.” (KB 3354)

musallaṭ “musallat”

bu begler bayattın ***musallaṭ*** *turur*

boḍun eḍgü bolsa beg eḍgü bolur “Bu beyler hâkimiyetlerini Tanrı’dan alır; halk iyi olursa bey de iyi olur.” (KB 5947)

mülket “saltanat”

ay dünya cemali uluġluḳḳa körk

ay ***mülket****ḳa nur ay yayıġ ḳutḳa örk* “Ey dünyanın süsü, ey ululuğun ziyneti, ey saltanatın nuru, ey dönek huylu mutluluğun bağını elinde tutan.” (KB 91)

mün “kusur; sermaye”

negü tir eşitgil sewitmiş kişi

sewitse kişi kör ***mün*** *erdem başı* “Dinle, kendisini sevdiren kişi ne der; kişi kendini sevdirirse, onun kusuru en büyük erdem sayılır.” (KB 533)

ḳamuġ eḍgüke ***mün*** *bu eḍgü ḳılınç*

ḳılınç eḍgü bolsa bolur miŋ sewinç “Bu iyi davranış bütün iyilikler için sermayedir; hareketi iyi olursa, insan bin türlü sevince kavuşur.” (KB 1255)

mürüvvet “mürüvvet, insanlık”

ay ilig kişilik ***mürüvvet*** *bolur*

mürüvvet *kişike ṭariḳat bolur* “Ey hükümdar, insanlık mürüvvettir; mürüvvet insan için bir tarikattır.” (KB 2970)

naṣiḥat “nasihat, öğüt”

naṣiḥat *kişike ḳılur ol tusu*

naṣiḥat *tigüle tilese yisü* “Nasihat insana fayda getirir; nasihati lokma lokma ver, isterse yesin.” (KB 5395)

nefs “nefs”

hava ***nefs*** *bile kör yaġı ol uluġ*

bu iki azıtur tapuġçı ḳuluġ “Din, hevesin ve nefsin en büyük düşmanıdır; bu ikisi ibadet etmek isteyen kulu yolundan şaşırır.” (KB 3344)

neteglik “nasıllık”

barıŋ belgülüg sen kün ay teg yaruḳ

neteglik*e yetgü köŋül ögde yoḳ* “Senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir; nasıl olduğunu kavrayacak gönül ve akıl yoktur.” (KB 12)

nevbet “nöbet”

bulıt kökredi urdı ***nevbet*** *tuġı*

yaşın yaşnadı tarttı ḫaḳan tuġı “Gök gürledi, nöbet davulunu vurdu; şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti.” (KB 86)

ni‘met “nimet, ihsan, bağış, iyilik”

şükür ḳıl ay ***ni‘met*** *iḍisi unur*

şükür ḳılsa ***ni‘met*** *bayat arturur* “Ey nimet sahibi olan becerikli kişi, şükret; şükredersen, Tanrı nimetini artırır.” (KB 756)

niyet “niyet”

niyet *eḍgü ḳılġanḳa eḍgü bolur*

neçe ḳılmasa ol muyanın bulur “İyi niyetle hareket eden her zaman iyilik görür; niyetini gerçekleştiremese bile bunun karşılığını bulur.” (KB 5733)

oḍuġluḳ “uyanıklık”

bu saḳlıḳ ***oḍuġluḳ*** *bu il işiŋe*

tözü asġı boldı uzun yaşıŋa “Devlet işindeki bu tedbir ve uyanıklık, devletin uzun yaşaması için hep faydalı olmuştur.” (KB 440)

oġrın “gizlice”

saḳınuḳ kişi işte saḳlıḳ ḳılur

yaraġsızḳa yaḳmaz iş ***oġrın*** *bilür* “Takva sahibi kişi işinde tedbirli davranır; yakışıksız işlere yaklaşmaz, işin vaktini bilir.” (KB 2192)

oḳşaġ “benzer”

anıŋ ***oḳşaġı*** *yoḳ azu meŋzegi*

neteglikke yetmez ḫalayıḳ ögi “Onun ne eşi ne de benzeri yoktur; nasıl olduğuna mahlûkların aklı ermez.” (KB 16)

orunçaḳ “emanet”

orunçaḳ *turur bu sewüg can revan*

orunçaḳ *yana bir kötürmez bu can* “Bu gidecek olan sevgili can emanettir; emanet olan bir şey başkasına emanet olarak bırakılamaz.” (KB 3781)

osuġ “karşılık, istifade”

ay ilig tapuġçı bile beg meŋel

satıġçı ***osuġluġ*** *bolur çın tükel* “Ey hükümdar, hizmetkâr ile bey arasındaki ilişki, gerçekten de tam bir alıcı satıcı ilişkisine benzer.” (KB 2994)

otun “değersiz, alçak, küstah”

otun*ḳa ḳatılma silig bol amul*

tütüş aşlı barça ***otun****dın oġul* “Küstahlara katılma, temiz ve halim ol; ey oğul, bütün kavgalara bu küstahlar sebep olur.” (KB 4291)

otunluḳ “alçaklık, küstahlık”

otunluḳ *bile ḳıldım isiz öküş*

tüzünlük bile sen keçüray küsüş “Küstahlıkla birçok kötülük yaptım; ey aziz olan rabbim, sen beni rahmet ve şefkatinle affet ve bağışla.” (KB 1155)

oyun “oyun, eğlence”

bu dünya işi kör ***oyun*** *ol* ***oyun***

oyun*ḳa ḳatılma nerek bu* ***oyun*** “Bu dünya işi oyundur oyun; oyuna katılma, oyunun ne gereği var?” (KB 5930)

ozun “iftira”

ozun*dın ḳopar ol ajun bulġaḳı*

ozunçı başın kes ay ersig aḳı “Dünya karışıklığı iftiradan kopar; ey mert cömert, iftiracının başını kes.” (KB 4213)

öç “kin, öç, intikam”

ḳarışmaz yaġılar yaraştı için

körüşmez yaġılar kötürdi ***öç****in* “Uyuşmaz olan düşmanlar kendi aralarında barıştı; görüşmez olan düşmanlar öçlerini ortadan kaldırdı.” (KB 145)

öçke “kin bağlama”

negü ḳıldım erki elig men saŋa

nelük türdüŋ emdi bu ***öçke*** *maŋa* “Ey elli ne yaptım, ben sana, neden şimdi böyle kin bağladın bana?” (KB 369)

ögdi “hamd, sena, övme”

körüp sewdi ḥacib bu ay toldını

tilinde yorıttı ḳamuġ ***ögdi****ni* “Hacib bu Ay-Toldı’yı gördü ve çok sevdi; ona bütün övgüleri söyledi.” (KB 530)

ögelik “öğelik, danışmanlık”

ögelik *tegir erse öglengü ol*

yaŋılsa begi bu ayu birse yol “Birine öğelik kısmet olursa, o akıllıca hareket etmeli ve beyi yanıldığında ona doğru yolu göstermeli.” (KB 4141)

ögsüz “öksüz”

atalıġ atasız ḳalır yalŋuzun

analıġ anasız bolur ***ögsüz****ün* “Babalı babasız olur yetim kalır; analı anasız olur öksüz kalır.” (KB 5380)

ögretig “terbiye”

ḳarında törümiş ḳılınç ***ögretig***

yaġız yir ḳatında kiter ay tetig “Ana karnında oluşan doğa ve terbiye ancak kara toprak altında insanı terk eder; ey zeki.” (KB 883)

ögünç “övünç, övünme”

uwutḳa bolup ḳorḳlıḳ alplıḳ ḳılur

***ögünç**ke bolup er özin öldürür* “Korkak bile haysiyetini korumak için kahramanlık gösterir; övülmesi için insan kendini ölüme atar.” (KB 2292)

öktem “zalim, pervasız; kusur”

kimi sewse ‘aybı kör erdem bolur

*kimi sewmese erdem **öktem** bolur* “İnsan kimi severse, onun kusuru erdem olur; kimi sevmezse, onun erdemi kusur görünür.” (KB 534)

ökünç “pişman”

küser men yigitlikke öknür özüm

***ökünç**üm asıġ yoḳ keser men sözüm* “Sonra gençliğin hasretini çeker ve pişman olursun, ama son pişmanlık fayda vermez; sözüm bu kadardır.” (KB 363)

negü tir eşitgil biliglig tilin

*iwe ḳılmış işler **ökünç**i yılın* “Dinle, bak, bilgili insan ne der; aceleyle yapılan işin pişmanlığı yıllarca sürer.” (KB 631)

ökünçlüg “pişmanlık”

***ökünçlüg** bolur tutşı öwke işi*

yazuḳluġ bolur işte buşsa kişi “Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur; kişi hiddetlenince işinde yanılır.” (KB 324)

öküşlük “çokluk”

***öküşlük** ne asġı ölümde kiḍin*

anı yigli sewnür seniŋde aḍın “Ölümden sonra bolluğun faydası nedir; senden sonra ancak onu yiyen sevinir.” (KB 6333)

ölüm “ölüm”

ḳalı tilwe ursa kör ölse kişi

***ölüm** yoḳ aŋar hem birilmez şişi* “Eğer bir deli, vurup öldürürse birini, o deliye ölüm cezası yoktur; kısas yapılmaz.” (KB 295)

öŋdi “kanun, âdet”

bu beglik işin barça begler bilir

*törü **öŋdi** ḳılḳ yaŋ olardın kelir* “Bu beylik işini hep beyler bilir; kanun ve düzen, örf ve âdet onlardan gelir.” (KB 1931)

örlem “mesafe”

*toġardın batarḳa bir **örlem** yir ol*

vefa birle bilse yaḳınlıḳ ḥaḳın “Yakınlık hakkı vefakârlıkla takdir edilirse, doğu ile batı arası hemen bir tepe aşılınca ulaşılacak kadar yakın bir mesafe olur.” (KB 3706)

örü “yüksek, dik”

seniŋdin kötürgey ilig bu törü

kerek erse oldur kerek tur ***örü*** “Hükümdar seni teşrifatla yükümlü tutmayacak; sen istersen otur istersen ayakta dur.” (KB 4006)

örüglük “sükûnet, itidal”

amulluḳ kerek erke ḳılḳı oŋay

örüglük *kerek begke toġsa kün ay* “İnsan sakin ve yumuşak doğalı olmalıdır; güneş ve ay doğması için beye itidal gerekir.” (KB 325)

öt “öğüt, nasihat”

mini kör meniŋdin kötür ***öt*** *erig*

ökünme yarın sen bu kün sen tirig “Benim halime bak, benden öğüt ve nasihat al; yarın pişman olma, sen bugün henüz dirisin.” (KB 1466)

ötgünç “geçici, anlık, göstermelik”

taḳı biri eḍgü kör ***ötgünç*** *bolur*

isizke ḳatılsa ol isiz ḳılur “Biri de göstermelik iyi olur; kötüye uyarsa, kötülük yapar.” (KB 874)

ötüg “dilek, rica, arz”

ötüg *ötnür erken köni tut elig*

iki tiz bile sök tüzün bol silig “Bir şey arz ederken ellerini aşağıya doğru sarkıt; iki diz üzerine çök, arzı içtenlik ve sükûnla yap.” (KB 4058)

öwke “öfke”

uḳuşluġ keḍ er ***öwke*** *özdin yırat*

biliglig beg er buşma eḍgü ḳıl at “Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi kendinden uzaklaştır; ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme ve iyi ad kazan.” (KB 322)

pend “öğüt, nasihat”

seniŋde ozaḳı ölügli miŋe

birür ***pend*** *ayur uş maŋa kör maŋa* “Senden evvel binlerce ölüp gidenler sana nasihat verir ve derler ki, ‘işte bana bak, bana’.” (KB 6318)

peri “peri”

ḳanı ol ***peri*** *ḳuş bu yalŋuḳ öze*

uluġluḳ ḳılıġlı ḳılınçı tüze “Peri, kuş ve insanlara hükmeden, o âdil insan nerede?” (KB 4716)

pişe “sanat, meslek”

yana ***pişe****sin körse tüşte kör er*

aŋar ma yörüg yoḳ ay ḳılḳı kür er “Eğer biri düşünde kendi sanatını görürse, ey cesur, bunun da yorumu yoktur.” (KB 6018)

raḥat “rahat”

bu samış tapuġ barça ṭa‘at turur

bu ṭa‘at bile barça ***raḥat*** *turur* “Bu sayılan hizmetler birer ibadettir; bunları yerine getiren herkes rahat olabilir.” (KB 3241)

reva “reva, layık, uygun”

yanut birdi ilig ayur ay kişi

reva *boldı ḥacet tilekiŋ tuşı* “Hükümdar yanıt verdi, dedi ki: Ey hakiki insan, arzun istediğin gibi kabul edilmiştir.” (KB 5879)

rica “rica”

rica *birle ḫavfnı ḳanat sen ḳılın*

bu iki araḳı yoluġ sen alın “Sen rica ile korkuyu kendine kanat edin; bu ikisinin arasındaki yoldan şaşma.” (KB 3671)

riyaset “riyaset, başkanlık”

bu himmet bile hem siyaset kerek

siyasetḳa beglik ***riyaset*** *kerek* “Himmetiyle beraber bir de siyaset gerekir; siyaset için de beylik şartlarına haiz bir beyin riyaseti gerekir.” (KB 2127)

ruzi “rızk, nasip”

ölür erdi erse ḳamuġ iglegen

kişi ḳalmaġay erdi ***ruzi*** *yigen* “Bütün hasta olanlar ölselerdi, dünyada rızk yiyecek insan kalmazdı.” (KB 1108)

şabır “sabır”

ay ni‘met iḍisi şükür ḳıl yigil

ay miḥnet iḍisi ***şabır*** *ḳıl egil* “Ey nimet sahibi, bundan şükrederek yararlan; ey mihnet sahibi, kaderine boyun eğ, sabırlı ol.” (KB 6449)

saçu “istisna”

siziksiz bir ök sen ay meŋü açu

ḳatılmaz ḳarılmaz saḳışḳa ***saçu*** "Şüphesiz (ki) sen birsin, ey sonsuz Tanrı; istisna sayıya gelmez." (KB 10)

şaḫib "sahip"

yumıtsa ḳayu begke ersig eren

ajunḳa bu beg boldı ***şaḫib*** *ḳıran* "Hangi beyin etrafında cesur asker toplanırsa, o dünyaya sahip kıran bir bey olur." (KB 3007)

saḳ "uyanık"

ḳamuġ yirde erke bu saḳlıḳ kerek

bu beglik işiŋe taḳı ***saḳ*** *kerek* "Her yerde insana böyle tedbir ve ihtiyat gereklidir; beylik işindeyse daha fazla dikkat gereklidir." (KB 439)

saḳınç "kaygı, düşünce, üzüntü"

sewerin esen tut yaġısın kötür

sewinçin tolu tut ***saḳınç****ın ḳotur* "Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan kaldır; sevincini dolu tut, kederini yok et." (KB 117)

saḳınçlıġ "düşünceli, kederli"

sewinçlig tidükte saḳınç keldürür

saḳınçlıġ *tise bu sewinç küldürür* "Sevinçli derken endişeli oluverir; kederli derken sevinçle gülmeye başlar." (KB 5868)

saḳlıḳ "uyanıklık"

bu ***saḳlıḳ*** *bile arttı begler ili*

usallıḳ körü buzdı beglik ulı "İhtiyatlılık beylerin ülkesini genişletir; ihmalkârlıksa, beyliğin temelini göz göre göre sarsar." (KB 2021)

şalaḫ "düzelme, iyileşme, çıkar yol"

baḳa kördüm emdi bu işte maŋa

şalaḫ*ı körünmez ay ersig toŋa* "Dikkat ettim, şimdi bu işte bana bir çıkar yol görünmüyor, ey mert yiğit." (KB 3685)

samduy "ılık; mutedil, ılımlı"

ḳalı ***samduy*** *erse taduŋ belgülüg*

isigli soġıḳlı ara bir ülüg "Eğer doğan kesin olarak ılıksa, onu sırasına göre sıcak ve soğuk şeylerle besle." (KB 4629)

saran "hasis, cimri, eli sıkı"

kişide ḳayu ol kişi öggüsi

aḳı öggüsi ol ***saran*** *sökgüsi* “Kişiler arasında övülmeye değer kimdir; cömert övülmeye ve cimriyse sövülmeye layıktır.” (KB 1731)

saranlıḳ “cimrilik”

saranlıḳ*ta ınġa negü bar aḍın*

tirer neŋ yiyümez ḳalır neŋ kiḍin “Cimrilikten daha kötü başka ne var; cimri toplar, yiyemez ve malı arkada kalır.” (KB 1672)

sarp “sarp, güç, çetin”

bu din dünya birle birikmeki ***sarp***

ḳawuşmaz ikigün munı bilse tap “Dinin dünyayla birleştirilmesi güçtür; bu ikisi bir araya gelmez, bunu bilmek yeterlidir.” (KB 5312)

satġaġ “müfteri”

kim eḍgü tiler erse eḍgü ḳılur

basınçaḳ ya ***satġaġ****ḳa baḳmaz bolur* “Kim iyilik dilerse iyilik eder; çatışmaya veya zayıflığa bakmaz.” (KB 912)

satıġ “satış, satma, ticaret”

satıġçı kerek bilse türlüg ***satıġ***

satıġ *bilmese er ḳılumaz asıġ* “O tüccar olmalı ve her türlü ticaretten anlamalı; insan ticaretten anlamazsa kâr edemez.” (KB 2801)

saw “söz, öğüt, nasihat”

ölümüg unıtma gürüŋ yurtuŋ ol

özüŋni unıtma ***saw****ı yurtuŋ ol* “Ölümü unutma, asıl yerin mezarındır; ‘kendini unutma’ sözünü her an hatırla.” (KB 5412)

sebeb “sebep, bahane”

taḳı bir ***sebeb*** *kör bu eḍgü isiz*

yaḳınlıḳ yolındın tüzer tüzse iz “İyi veya kötülerin bu yollara girmesinin sebeplerinden biri iyi veya kötü arkadaş bulmalarıdır.” (KB 886)

sefer “sefer”

yüz utru turur bu uzun yol ***sefer***

uḳuşluġ bu yolḳa azuḳ keḍ iter “Önünde uzun bir yol, bir sefer var; akıllı olan bu yol için azığını iyice hazırlar.” (KB 1417)

selam “selam”

selam *ol kişike iminlik eman*

selam *ḳılsa ötrü imin boldı can* “Selam, insan için emniyet ve selamettir; selam veren karşısındakinin hayatını emniyet altına alır.” (KB 5056)

selamet “selamet”

eman birdi erke selam ḳılġuçı

selamet *bolundı ‘aleyk alġuçı* “Selam veren kişi insana aman verir; selamı alansa selamette olur.” (KB 5058)

selametlıḳ “selamette olma”

selam ol selamet kişi şerriŋe

selametlıḳ *aldı yanut ḳılġuçı* “Selam, insanı insanların şerrinden korur; selama karşılık veren de selametini teminat altına alır.” (KB 5059)

şena “sena, övgü”

öküş ögdi birle tümen miŋ ***senâ***

uġan bir bayatḳa aŋar yoḳ fena “Kadir ve bir olan Tanrıya çok hamd ve binlerce sena olsun; onun için fanilik yoktur.” (KB 2)

sewda “sevda”

bu ***sewda*** *küçenmiş bolur ay ḳadaş*

ot içgü meŋesin arıtġu adaş “Ey kardeş, onun sevdası güçlenmiştir; ey dostum, o ilaç içmeli ve beynini temizlemelidir.” (KB 6012)

sewinç “sevinç, hoşnutluk”

tünekte sen artuḳ tileme ***sewinç***

sewinç *ornı uçmaḳ turur hem awınç* “Zindanda sen fazla sevinç bekleme; sevinme ve avunma yeri ancak cennettir.” (KB 5186)

sewügsüz “sevimsiz”

sewerig ***sewügsüz*** *ḳılayın tise*

tilin ayġu neŋni tıḍıp birmese “Sevileni gözden düşürüp sevimsiz yapmak istenilirse, vaad edilen şeye engel olup vermemek yeterlidir.” (KB 2810)

sınaġ “sınanmış, tecrübe edilmiş”

kişike ***sınaġ****ı bir ök körse tap*

tilek bilgüke bir tilin yörse tap “Kişiyi sınamak için onu bir defa görmek yeterlidir; arzusunu anlamak için onun birkaç sözü yeterlidir.” (KB 3963)

sır “sır, gizli söz”

iki yüzlüg erke sözüŋ sözleme

yaḍılġay sözüŋ ***sır*** *açılġay yime* “İki yüzlü insana sır verme; sözün yayılır, sırrın ortaya çıkar.” (KB 1298)

sızıġ “sızı”

sözün sökse yalŋuḳ açıtsa tilin

süŋükke ***sızıġ*** *ol köŋülke yalın* “İnsan sözüyle söver ve diliyle acıtırsa, bu kemiğe sızı ve gönüle ateş olur.” (KB 2579)

siliglik “temizlik, incelik”

amulluḳ ***siliglik*** *uḳuş ḳılḳı ol*

uḳuşsuz kişiler ḳamuġ yılḳı ol “Sükûnet ve zarafet aklın niteliğidir; akılsız kişiler hayvan sürüsüne benzer.” (KB 585)

sir “sır, gizli söz”

ḳılumaz ma şükrüŋ saŋa men bire

meniŋdin şükür ḳıl saŋa sen ***sir****a* “Bunların tekinin şükrünü bile sana eda edemem; benim tarafımdan kendin kendine şükret; hikmetine akıl ermez.” (KB 392)

sizik “seziş, sezme, şüphe”

uġınça ḳamuġḳa özüŋ eḍgü ḳıl

saŋa eḍgü bolġay ***sizik*** *tutmaġıl* “Gücün yettiğince herkese iyilik et; hiç şüphe etme, sana bundan ancak iyilik gelir.” (KB 4256)

siziksiz “şüphesiz”

uluġsıġ beḍük tutsa begler köŋül

siziksiz *uçuzluḳ körür ay oġul* “Beyler büyüklük taslar ve kibirli olursa, ey oğul, onlar şüphesiz itibar görmezler.” (KB 2118)

söz “söz”

bayat atı birle ***söz****üg başladım* “Tanrı’nın adıyla söze başladım.” (KB 1)

eşit emdi bilge ***söz****i ne tiyür*

söz*in yaŋzatur* ***söz****ke yinçge ayur* “Şimdi dinle, bilge ne der; onun bu konudaki sözü bu fikri ne kadar ince ifade eder.” (KB 613)

şuḥbet “sohbet”

bu yaŋlıġ bolur kör er at ***şuḥbet****i*

ḳatılmaḳ tilese emi bu otı “Hizmetkârlar ile ilişki böyle olur; onlar arasında yaşamak istersen devası ve çaresi budur.” (KB 4312)

suḳluḳ “açgözlülük, tamahkârlık”

*bu **suḳluḳ** ig ol bir otı yoḳ emi*

anı emleyümez bu dünya ḳamı “Açgözlülük, ilacı ve devası bulunmayan bir hastalıktır; bütün dünya kamları bir araya gelse yine tedavi edemezler”(KB 2002)

süzük “süzük, duru, saf, temiz”

arıġ ol bu ḳut ḳıw arıġlıḳ tiler

***süzük** ol bu devlet **süzük**ni yöler* “Mutluluk ve ikbal temizdir, her yerde temizlik arar; bu devlet durudur ve ancak saf olanı destekler.” (KB 2105)

şarṭ “şart”

*bu tüş ‘ilmiŋe baḳsa **şarṭ**ı öküş*

munı bilgü aşnu yetürse uḳuş “Bu düş yorumu, dikkat edersen, birçok şarta bağlıdır; buna akıl erdirmek için önce şunları bilmek gerekir.” (KB 5997)

şat “cesaret”

bu ay toldı aydı ay ilig ḳutı

*meniŋ sözlegüke özüm yoḳ **şatı*** “Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hükümdar, benim konuşmaya cesaretim yok.” (KB 776)

şehvet “şehvet”

*biri söz boġuz köz bu **şehvet** otı*

bular ol kişike bu ṭa‘aṭ yutı “Bir de söz, boğaz, göz ve bu şehvet ateşidir; bunlar ibadete engel olur, insan için felakettir.” (KB 6352)

şer(r) “kötülük”

*meniŋdin iligke ḳaçan tegge **şer***

kiçig men kiçigdin negü yası bar “Benden hükümdara ne gibi bir kötülük dokunabilir; ben küçüğüm, küçükten büyüğe nasıl bir zarar gelebilir?” (KB 5063)

şifa “şifa, derman”

*igimke **şifa** sen saḳınçḳa sewinç*

muŋumḳa tayançım irikse awınç “Sen hastalığıma şifa, kederime sevinç, derdime dermansın; sıkıntılı zamanlarımda beni teselli eden sensin.” (KB 3773)

şübhe “şüphe”

bu üçte aḍın yoḳ bu dünya neŋi

*ḥalal ol ya **şübhe** ḥaram ol öŋi* “Bu dünya malının yalnızca üç niteliği vardır: o ya helal ya şüpheli ya da haramdır.” (KB 3546)

ta‘at “itaat; ibadet”

seniŋde bar erken yigitlik küçi

*yawa ḳılma **ta'at** tapuġ ḳıl tuçı* “Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşa geçirme; Tanrı buyruklarına uy ve ibadet ile uğraş.” (KB 362)

ṭab‘ “huy, tabiat”

*kişi **ṭab‘ı** tört ol ḳarışma yaġı*

biri küldürür bir ḳılur ün çoġı “Kişinin doğası birbirine karşı ve düşman unsurlardan oluşur; biri güldürür, biri de gürültü ve kavga çıkarır.” (KB 5866)

tadu “insanın yaratılış özelliği; tabiat”

*kişi ḳırḳ yaşap öz **tadu** bilmese*

tükel yılḳı ol bu neçe sözlese “İnsan kırk yaşına gelir ve kendi doğasını bilmezse, nutuk sahibi olmasına rağmen o tam bir hayvandır.” (KB 4637)

taḳ “müşkül; güç, zor”

ilahi bilür sen bu ‘ācizlıḳım

*saŋar oḳ açar men muŋum hem **taḳım*** “Ey rabbim, benim bu acizliğimi bilirsin; her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım.” (KB 391)

ṭaḳaṭ “güç, kuvvet”

*aya beg ḳatıġlan bu **ṭaḳaṭ** teŋi*

törü ḳıl boḍunḳa tegürgil oŋı “Ey bey, gücün yettiğince kanunu uygula ve halkın hakkını vermeye çalış.” (KB 5288)

taḳdir “takdir”

törütti bu ewren tuçı ewrülür

*bayat ḥukmi **taḳdir** bile tezginür* “Bu feleği yarattı ki, durmadan döner; Tanrı’nın hükmü ve takdiriyle hareket eder.” (KB 3194)

taḳṣır “kusur”

*ḳalı tuşsa **taḳṣır** yana ‘uẕri ḳol*

tilin künde tevbe ḳılıŋıl yaŋı “Eğer kusur edersen, Tanrı’dan affını dile ve her gün tekrar tekrar tövbe et.” (KB 5289)

ṭama‘ “tamahkârlık, açgözlülük”

yaḳınlıḳ tilese tuçı üstikü

*kötürgil **ṭama‘**nı tirilgil bügü* “Daima artan bir yakınlık görmek istersen, tamahkârlığı ortadan kaldır; ona her yerde engel ol.” (KB 4294)

taŋ “şaşılacak, acayip şey”

taŋı *bu turur kör ölügli et öz*

ölümüg unıtıp ḳoḍur tilde söz “Şaşılacak şey şudur ki, ölümlü vücut ölümü unutur ve bunun lafını bile etmez.” (KB 6074)

tap[8] “yeter”

uḳuşluġ kişike işi ***tap*** *uḳuş*

biligsiz kişike atı ***tap*** *söküş* “Akıllı kişi için akıl yeterli bir eştir; bilgisiz kişiye hakaret tam bir addır.” (KB 320)

tapı “razı olma, kanaat etme”

tapuġ beg ***tapı****sı öze bolmasa*

yaramaz bu tapġı neçe emgese “Hizmet beyin arzusuna göre olmadıkça, ne kadar zahmet çekilmiş olursa olsun, beğenilmez.” (KB 840)

tapılıḳ “razılık, rıza gösterme”

iḍi yaḳşı aymış tapı bolmış er

tapılıḳ *içinde ḳutı tolmış er* “Olanıyla yetinen ve bu kanaatiyle tam bir mutluluğa kavuşmuş olan insan çok güzel söylemiş.” (KB 3799)

tapuġ “hizmet; ibadet”

tapuġ *ḳıl* ***tapuġ*** *birle ḳul beg bolur*

tapuġ *siŋmegince tilek kim bulur* “Hizmet et, kul, hizmeti sayesinde bey olur; hizmeti beğenilmeyen kişi dileğine kavuşur mu?” (KB 612)

tapuġluġ “devamlı hizmeti olan”

tapuġluġ *tise men özüŋ tapġı yoḳ*

tusuġluġ tise men yana asġı yoḳ “Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok; faydan dokundu desem, henüz bir faydan olmadı” (KB 645)

ṭarab “neşe”

ḳamuġ ġaflet ol bu sewinçin ***ṭarab***

bu ġaflet bile öz yoḳaḍur ‘aceb “Sevinç ve neşe hep gaflet eseridir; bu gaflet ile insan kendisini öyle mahveder, hayret!” (KB 5270)

tarlıḳ “dar, darlık”

elig ***tarlıḳ****ı bolsa eḍgü yime*

---

[8] Ünlü’ye ait *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*’nde bu sözcük, hem isim hem de fiil kökü olarak geçmektedir. (bkz. KTS 2012:749) *KB*’de daha çok “elverir, yetişir; yeter, yeterli” gibi anlamlarda kulanılan kelimenin yalnızca isim kökünde kullanıldığı beyitler incelenmiştir.

ḳılınç artatur kör muŋaḍıp bu ma “Eli darlıkta kalıp muhtaç duruma düşünce, iyilerin bile tavrı ve hareketi bozulur.” (KB 5525)

tatıġ “tat, lezzet; zevk”

tatıġ kelimesi “tat, lezzet” anlamında somut bir kelimedir. Fakat bu kelimenin geçtiği beyitlerde soyut bir kelimenin “tadını, lezzetini” ifade ettiği için kelime soyut bir hâl almıştır.

yaŋıda bolur körse barça ***tatıġ***

tatıġ*nı tilep er kör emger ḳatıġ* “Dikkat edersen, bütün zevkler yenide bulunur, zevk için insan her zahmete katlanır.” (KB 689)

tatıġsız “tatsız”

tatıġḳa ***tatıġsız*** *süçigke açıġ*

aġışḳa iniş ol eḍizke batıġ “Tatlıya karşı tatsız, lezzetliye karşı acı, çıkışa karşı iniş ve yüksekliğe karşı derinlik vardır.” (KB 6121)

tawraḳ “acele”

teşi teg yimegil yime ***tawraḳ****ın*

silig bolma artuḳ tişi teg saḳın “Yerken obur gibi yeme, acele etme; fakat dişi gibi de fazla nazlanma.” (KB 4132)

tayanç “dayanak, teselli”

igimke şifa sen saḳınçḳa sewinç

muŋumḳa ***tayanç****ım irikse awınç* “Sen hastalığıma şifa, kederime sevinç, derdime dermansın; sıkıntılı zamanlarımda beni teselli eden sensin.” (KB 3773)

ta‘ziyet “başsağlığı”

eşitti ilig keldi ewdin turup

aŋar ***ta‘ziyet*** *ḳıldı köŋlin turup* “Hükümdar bunu haber alınca, saraydan kalkıp Ögdülmiş’in yanına geldi, ona gönülden başsağlığı diledi.” (KB 6304)

tegim “layık”

silig erke devlet siŋimlig bolur

silig bolsa ḳutḳa ***tegim****lig bolur* “Nazik insan mutluluğu hazmeder; insan nazik olursa devlete layık olur.” (KB 2446)

temam “tamam, tam, bütün”

tükel miŋ yaşasa tilekin ***temam***

tükel ök bulumaz kerekin ***temam*** “İnsan bin yıl yaşasa bile; arzu ve ihtiyaçlarının hepsini tamamlayamaz.” (KB 5431)

teŋ “denk, benzer, akran”

eşittim seniŋ eḍgü ḳılḳıŋ yaŋıŋ

bu öḍte yoḳ ol tip saŋa tuş ***teŋiŋ*** “Senin iyi tavır ve hareketlerini duydum; bu devirde sana denk ve eş olmadığımı işittim.” (KB 3199)

teŋsizlik “denk olmama, uygunsuz olma”

iḍi saḳ küḍezgü bu yirde begin

yoḍuġ tegmese anda ***teŋsizlik****in* “Beyini çok dikkatle gözetmeli; başına kötü bir şey, bir felaket gelmesini önlemeli.” (KB 2582)

teŋrilik “Tanrılık”

köni bardı keldi neçe egrilik

ḳanı ḳalmadı bir kişi ***teŋrilik*** “Doğruluk gitti, yerine nice eğrilik geldi; Tanrı için iş gören tek bir kişi bile kalmadı.” (KB 6475)

tepiz “çekememe, haset etme, kıskanma”

tepizlik bolur bu ḳapuġda öküş

tepiz *ḳayda erse tütüş ol uruş* “Bu saray kapısında birbirini çekememek çok olur; nerede çekememek olursa orada kavga eksik olmaz.” (KB 4247)

tepizlik “çekememezlik, hasetlik, kıskançlık”

tepizlik *ig ol bir otatġu uzun*

yimişi anı yir sızar bu özün “Çekememek bir hastalıktır ve uzun bir tedaviye muhtaçtır; o kendisini yer ve o kendi kendisini eritir.” (KB 4253)

tetiglik “zekilik”

bağırsaḳ kerek hem oḍuġ saḳ tetig

tetiglik *bile er ḳılur miŋ itig* “Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki olmalı; insan zekâyla her işinde başarılı olur.” (KB 2761)

tevfik “Tevfik, Allah’ın yardımına kavuşma”

bayat birdi ***tevfik*** *saŋa eḍgüke*

ḳamuġ eḍgülükke sunup teggüke “Tanrı sana iyilik yapmak ve her türlü iyiliğe erişebilmek için tevfikini refik etmiştir.” (KB 5745)

tewşig “çarpışma”

ḳara ḳaḍġusı barça ḳarnı üçün

*boḍun **tewşig**i barça boġzı üçün* “Kara halkın kaygısı hep karnı içindir; onun çalışıp didinmesi hep boğazı içindir.” (KB 4327)

tezginç “hayat”

yarattı kör ewren tuçı ewrilür

*anıŋ birle **tezginç** yime tezginür* “Bak, feleği yarattı durmadan döner; onunla birlikte hayat da durmadan devreder.” (KB 126)

tıldaġ “bahane, sebep”

sen aymış bu söz barça andaġ turur

*ḥaḳiḳat körü barsa **tıldaġ** turur* “Söylediklerinin hepsi doğrudur; fakat dikkat edersen, bunlar hakikatte ancak birer bahanedir.” (KB 3368)

tilek “dilek”

*bayat birdi barça tilemiş **tilek***

bayat oḳ bolu birsü arḳa yölek “Tanrı verdi dilediğin bütün dilekleri; bundan sonra da daima sana arka ve destek olsun.” (KB 90)

***tilek**im anıŋdın umınçım aŋar*

sıġınġu iḍim ol küwençim aŋar “Her arzumu Tanrı’dan diler, ona ümit bağlarım; her şeyde Tanrı’ya sığınır, ona güvenirim.” (KB 4764)

tirgük “direk”

Somut bir kavramın karşılığı olan *tirgük* sözcüğü, eserde kullanıldığı beyitlerde soyut bir nesnenin “temelini” ifade etmektedir:

*bu kök **tirgük**i ol könilik törü*

törü artasa kök turumaz örü “Adalete dayanan kanun bu göğün direğidir; kanun bozulursa gök yerinde duramaz.” (KB 3463)

tiriglik “dirilik, canlılık, hayat, ömür”

bu iki bile işke yaḳma iwe

*ḳalı yaḳsa ḳıldıŋ **tiriglik** yawa* “Öfke ve gazap ile işe yaklaşma; eğer yaklaşırsan, ömrü ziyan edersin.” (KB 323)

titim “inat, azim”

yüreklig kerek beg yime alp atım

*yürek birle boldı yaġıḳa **titim*** “Bey cesur, kahraman ve atılgan olmalı; bey yüreğiyle düşmana karşı koyar.” (KB 2043)

toḍum “doyum, doyumluk”

ḳamuġ bir ***toḍum*** *yim aş içgü üçün*

özüŋni uçuz ḳılmaġıl sen küçün “Bir doyumluk bu yiyecek ve içecek için kendini zorla itibardan düşürme.” (KB 4587)

toḳ “tok”

neçe me ***toḳ*** *erse yigü beg aşı*

bu begler aşı ol aġırlıḳ başı “İnsan ne kadar tok olsa bile beyin yemeğini yemelidir, bu beylerin yemeği ikbalin başlangıcıdır.” (KB 4133)

toḳ kelimesinin gerçek anlamda kullanıldığı beyitler nadirdir. Bu kelime, genellikle *közi toḳ*, *köŋli toḳ* biçiminde görülmektedir:

negü tir eşitgil közi ***toḳ*** *kişi*

közi ***toḳ*** *kişi boldı baylar başı* “Gözü tok insan ne der, dinle; gözü tok insan en zengin insandır.” (KB 2614)

toḳış “savaş, vuruşma”

yaġıŋ sü telim tutsa azraḳ seniŋ

toḳış*ḳa iwinme yaraġ kör anıŋ* “Eğer düşmanın askeri çok ve seninki daha azsa, savaşa acele etme, ona göre tedbir al.” (KB 2359)

toḳluḳ “tokluk, tok olma”

ajun ***toḳluḳ****ı barça açlıḳ turur*

ereji sewinçi kör emgek erür “Dünya tokluğu hep açlıktan ibarettir; onun huzuru, sevinci hep zahmettir.” (KB 5317)

toḳu “âdet, düzen, töre”

törü hem ***toḳu*** *birle ögren tapuġ*

tapuġ bildiŋ erse yarudı yüzüŋ “Töre ve usule göre hizmet etmesini öğren; hizmet etmesini bilirsen başarılı olursun.” (KB 4001)

toḳum “dayanak, destek”

awınġum sıġınġum yölekim ***toḳum***

ol ol bir iḍi toḍġu açım toḳum “Avunacağım, sığınacağım, desteğim ve dayanağım odur; açlığımda ve tokluğumda beni gözeten o bir olan rabbimdir.” (KB4794)

toluluḳ “doluluk”

atım erdi ay toldı ḳılḳım tolu

irildi ***toluluḳ*** *tüker öz ölü* “Adım Ay-Toldı, tavır ve hareketim dolunay şeklindeydi; bu dolunluk eksildi, varlığım ölümle bitiyor.” (KB 1351)

töŋdi “ters hareket, kanunsuzluk”

bu yaŋlıġ turur bu ajun öŋdisi

kerek öŋdisi tut kerek ***töŋdi****si* “Bu dünyanın kanunu böyledir; ister buna göre hareket et, ister aksi yolu tut.” (KB 4720)

törü “görenek, âdet, kanun, yasa”

ajun inçke tegdi tüzüldi ***törü***

törü *birle atın ḳopurdı örü* “Dünya asayişe kavuştu ve düzen kuruldu; o adını kanunla yüceltti.” (KB 103)

kimiŋ devleti baş kötürse örü

ḳamuġ eḍgü ḳılġu buḍunḳa ***törü*** “Halkın içinde yükselip ikbale eren insan halka hep iyi kanunlar koymalıdır.” (KB 545)

törüsüzlük “düzensizlik”

törüsüzlük *ol bu törüçe yorı*

törüsüz kişiler kişike ḳorı “Bütün bunlar usul bilmezlikten ileri gelir, usule uygun davran; usul bilmeyen kişilerin başkalarına zararı dokunur.” (KB 4603)

töz “asil, kök, soy”

bu eḍgü ḳayu ol neteg ol özi

negü teg bolur eḍgü ḳılḳı ***tözi*** “İyilik nasıl ve ne gibi bir şeydir; iyinin hali tavrı ve yaratılışı nasıl olur.” (KB 855)

tusu “fayda, menfaat”

iligke meniŋdin asıġ bolmaġay

tusulsu tise hem ***tusu*** *bulmaġay* “Hükümdar benden hiç yararlanamayacak; kendisine faydalı olmamı istiyorsa, ona hiçbir faydam dokunmayacak.” (KB 4852)

tusuġluġ “faydalı”

tapuġluġ tise men özüŋ tapġı yoḳ

tusuġluġ *tise men yana asġı yoḳ* “Bana hizmetin geçti desem, henüz bir hizmetin yok; faydan dokundu desem, henüz bir faydan olmadı” (KB 645)

tutġaḳ “öncü”

bela miḥnet ol ig ölüm ***tutġaḳı***

ölümde tatıġ yoḳ azu yaḳşısı “Hastalık bela ve mihnettir, ölümün öncüsüdür; ölümün zevki yoktur, onun iyisi olmaz.” (KB 4619)

tutruḳ “dayanak”

*aḍın iki neŋ ol bu il **tutruḳı***

birisi saw altun ḳılıç bir taḳı “Memleketi ayakta tutan iki şey daha vardır: biri som altın, biri de kılıçtır.” (KB 3039)

tü “türlü, çeşitli; renkli”

*tümen miŋ **tü** erdem öküş ögdiler*

uḳuş birle ḳılmış üçün ögdiler “Binlerce erdem ve birçok alkışlanan iş, akıl ile yapılmış olduğu için övülmüştür.” (KB 304)

tüp “dip, esas; herhangi bir şeyin aslı”

negü tir eşitgil uḳuşluġ bügü

*bügüler sözin sözke ul **tüp** tigü* “Akıllı hakîm ne der, dinle; hakîmlerin sözünü sözlerin temeli ve esası olarak kabul etmelidir.” (KB 6061)

türlüg “türlü, çeşitli”

*çıḳardı yigü içgü **türlüg** aşı*

ayur azḳına tat ay eḍgü kişi “Her türlü yiyecek ve içecek çıkardı: Ey aziz insan, azıcık bunlardan tat, dedi.” (KB 5440)

türk “güç, kuvvet”

ay ilig baḳa kör seniŋde oza

*beg erdi ataŋ ilde erk **türk** tüze* “Ey hükümdar, bak memlekette senden önce idareyi elinden tutan bey senin babandı.” (KB 5151)

tüs “renk”

*ḳara erdi ḳuzġun **tüs**i teg başım*

ḳuġu ḳondı başḳa yetildi yaşım “Başım kuzgun gibi karaydı; şimdi başıma kuğu kondu, yaşım da çok ilerledi” (KB 5643)

tüş “düş, rüya”

***tüş**üg barça **tüş** tip tilin yörmegü*

*bu **tüş**nüŋ yörügi telim ay bügü* “Her düşü de düş diye yormamalı, ey hakîm, düşün yorumu çoktur.” (KB 5999)

tütüş “kavga”

bor ol bu biligke uḳuşḳa yaġı

bor atı ḥaḳiḳat ***tütüş*** *ol çoġı* “İçki bilginin ve aklın düşmanıdır; içkinin adı hakikatte kavga ve gürültüdür.” (KB 2651)

tüz “asil; temiz”

bayat tapġıŋa bu ulanmış özüm

kişi tapġı ḳılmaḳ yararmu ***tüz****üm* “Kendini Tanrı kulluğuna vakfetmiş olana, insan kulluğu yapmak yakışır mı, ey doğası asilim.” (KB 3696)

tüzünlük “yumuşak huyluluk, asillik”

uwutsuz ḳuluŋ men yazuḳum telim

tüzünlük *seniŋdin kelür belgüre* “Ben utanmaz bir kulunum, günahım çoktur; sen esirgeyicisin, şefkat senden gelir.” (KB 6638)

u “uyku”

awınma erejke küwenme ay beg

awınçıŋ küwençiŋ uḍıtġay ***u*** *teg* “Avunma ve huzura güvenme, ey hükümdar; bu avunman ve güvenmen seni gaflet uykusuna düşürür.” (KB 1424)

uçuzluḳ “ucuzluk, değersizlik”

buşar öḍte beglerke barma yaġuḳ

ḳalı bardıŋ erse ***uçuzluḳ*** *anuḳ* “Hiddetlendikleri zaman beylere yaklaşma; eğer yaklaşırsan, gözden düştüğün gündür.” (KB 783)

uḍḳu “uyku”

ayıttı ilig emdi köŋlüŋ neteg

negü ol igiŋ emdi ***uḍḳu****ŋ neteg* “Hükümdar sordu: Nasılsın, bu hastalığın nedir; şimdi uykun nasıl?” (KB 1069)

uḳuġ “anlayış”

basa aydım emdi munu yalŋuḳuġ

aġırlıḳı boldı bilig ög ***uḳuġ*** “Bundan sonra şimdi insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayıştır.” (KB 147)

uḳuş “anlayış”

uḳuş sözcüğünün bir diğer anlamı akıldır. Bu anlamda kullanıldığı beyitler *İnsan Vücuduyla İlgili İsimler* kategorisinde yer almaktadır.

bilig birdi yalŋuḳ beḍüdi bu kün

uḳuş *birdi ötrü yazıldı tügün* “Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi; ona anlayış verdi ve böylece düğümler çözüldü.” (KB 150)

ul “temel, asıl”

*bu beglik **ul**ı kör könilik turur*

köni bolsa begler tiriglik bolur “Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa dünya huzura kavuşur.” (KB 819)

uluġluḳ “ululuk, şeref, büyüklük”

*bu beglik **uluġluḳ** iḍi eḍgü neŋ*

yorıḳı köni erse ay ḳızġu eŋ “Ey yüzü sevinçle parlayan ihtiyar kişi, insan dürüst hareket ederse bu beylik ve ululuk çok iyi şeydir.” (KB 453)

umdu “dilek, istek, tamah”

suḳ erse bitigçi bilig artatur

*bitir **umdu** birle bitig artatur* “Kâtip haris olursa, bilgisini kötüye kullanır; tamah ederek yazar ve yazıyı tahrif eder.” (KB 2725)

umınç “ümit, umut”

umınç**ım sen ök sen maŋa ay **umınç

umınç** kesmegey men saŋa ay **umınç “Ey ümidim, bana ümit bizzat sensin; ey ümidim, senden ümidimi kesmeyeceğim.” (KB 6515)

umunç “ümit, umut”

*bütün can üzülse **umunç** tut uluġ*

bayat birge eḍgüke eḍgü yoluġ “Can çıksa dahi, ümidini kesme; inan ki, Tanrı iyi kişiye iyi yol gösterir.” (KB 2163)

uruş “vuruş; savaş”

tepizlik bolur bu ḳapuġda öküş

*tepiz ḳayda erse tütüş ol **uruş*** “Bu saray kapısında birbirini çekememek çok olur; nerede çekememek olursa orada kavga eksik olmaz.” (KB 4247)

usal “gafil”

***usal** bolma saḳlan ḳamuġ işte sen*

bu saḳlıḳ bile iki ajun tilen “Gafil olma, her işte ihtiyatlı ol; her iki dünyayı aynı tedbirle dile.” (KB 443)

usallıḳ “gafillik”

erejlig bolayın tise sen özün

***usallıḳ**nı ḳoḍġıl ay ḳılḳı tüzün* “Huzur içinde yaşamak istersen, ey yumuşak huylu, ihmalkârlığı bir tarafa bırak.” (KB 4559)

usayuḳ “gafil”

usayuḳ *bu yalŋuḳ bilir ölgüsin*

özindin kitermez usallıḳ usın “Bu insan gafildir; öleceğini bildiği halde, gaflet uykusundan kurtulamaz.” (KB 6075)

uşaḳ “dedikodu”

yoŋama kişig sen ***uşaḳ*** *sözleme*

köni sözlegil söz barın kizleme “Başkaları hakkında gammazlık etme, dedikodu yapma; doğru sözü söyle, doğruyu gizleme.” (KB 4108)

uwut “hayâ”

könilik ***uwut*** *hem bu eḍgü ḳılınç*

üçegün birikse bu buldı sewinç “Doğruluk, hayâ ve iyi hareket bu üçü kimde birleşirse, o insan mutlu olur.” (KB 1664)

uwutsuzluḳ “hayâsızlık”

uwut ol tıḍıġlı ḳamuġ teŋsizig

uwutsuzluḳ *erke iḍi teŋsiz ig* “Her türlü densizliğe hayâ engel olur; hayâsızlık insan için çok fena bir hastalıktır.” (KB 1662)

uzluḳ “ustalık, maharet”

kişi duşmanındın asıġ ḳılmadı

ḳalı ḳıldı erse özi ***uzluḳ****ı* “İnsan düşmanından fayda görmemiştir; eğer görmüşse bu ancak kendi mahareti sayesinde olmuştur.” (KB 4191)

uzaḳ “uzak”

oḍuġ saḳ kerek keḍ kereksiz azaḳ

azaḳ bolsa işçi bolur iş ***uzaḳ*** “Çok uyanık, dikkatli olmak gerek; savsaklamak gereksiz; hizmetkâr savsaklayıcı olursa, işler uzak kalır.” (KB 2813)

‘uzr “özür, mazeret, bahane”

bu kün tügme ḳaşıŋ ay bilge bügü

özüm ***‘uzr****in aysa yime eymenü* “Bugün ürkerek, kendi özrümü söylersem, bana kaşını çatma, ey bilge hakim.” (KB 191)

uzunluḳ “itibar”

uzunluḳ *tilese özüŋ hem sözüŋ*

elig ḳısġa tutġıl ḳutuldı özüŋ “Hem kendinin hem sözünün nüfuzunu kırmamak istersen, her işe karışma; bu suretle bunu sağlamış olursun.” (KB 4296)

üḍik “hasret, sevda”

ayur ay ḳadaşım maŋa baḳ turup

***üḍik**lerim uçsun yüzüŋni körüp* “Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak, yüzünü göreyim de hasretim dinsin, dedi.” (KB 6300)

ügük “dolu, yığılı”

tüşüp kirdi ewke saḳınçın tügük

*sewinçi kitip köŋli ḳaḍġun **ügük*** “Gelip evine girdi; yüzü kederli, neşesiz ve gönlü hüzünle dolu.” (KB 6198)

ülüg “pay, hisse, kısmet”

biligsiz ḳaraġu turur belgülüg

*ay közsüz ḳaraġu bilig al **ülüg*** “Bilgisiz, muhakkak ki kördür; ey gözsüz kör, bilgiden hisseni al.” (KB 271)

ülügsüz “nasipsiz, fakir”

negülük tise sen uḳuşsuz turur

*uḳuşsuz kişiler **ülügsüz** turur* “Niçin dersen, o akılsızdır; akılsız kişiler ne mükafat görür ne de ceza.” (KB 296)

ülüş “pay, hisse, kısmet”

bu ay toldı aydı kör erdem öküş

*meniŋdin tegir tegse erke **ülüş*** “Ay-Toldı dedi ki: Erdemim çoktur; insanlara kısmet gelirse benden gelir.” (KB 673)

ün “ün, nam, şöhret”

keçürdi küwençin sewinçin küni

*ajunḳa yaḍıldı atı çaw **ün**i* “Gününü sevinç içinde güvençle geçirdi; adı, şöhreti ve namı dünyaya yayıldı.” (KB 3095)

üsteŋ “üstün, galip”

yanut birdi ögdülmiş aydı ilig

*yaġıḳa tuçı bolsu **üsteŋ** elig* “Ögdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar, düşmana karşı her zaman üstün ol dedi.” (KB 2269)

va‘de “vaat, söz”

*yime **va‘de** ḳılmış öküş eḍgülük*

ağırlıḳ açığlar yigü keḍgülük “Bir de mevki, ihsan, yiyecek ve giyecek hususunda birçok lütuf vaadinde bulunmuşlar.” (KB 3734)

vaṣiyyet "vasiyet"

ötündi iligke negü körmişin

*ölürde **vaṣiyyet** itip ḳoḍmışın* "Ögdülmiş ne gördüğünü ve ölürken vasiyet edip bırakmış olduğu mirası hükümdara arz etti." (KB 6321)

vefa "vefa, sadakat"

cefadın cefa oḳ kelir ay iḍim

***vefa**da **vefa**dın aḍın bilmedim* "Ey rabbim, cefadan yine cefa gelir; vefada vefadan başka bir şey görmedim" (KB 6517)

viṣal "visal, kavuşma"

*tirigle firaḳḳa **viṣal** bar umınç*

*ölügli **viṣal**dın siziksiz yıraḳ* "Sağken, firaka karşı visal ümidi vardır; ölen ise şüphesiz visalden uzaktır." (KB 6209)

yad "anma, hatırlama"

*iḍim **yad**ı tap ol awınġu işim*

körü ıḍmaġay teŋri itgey işim "Rabbimin zikri beni teselliye yeterlidir; Tanrı beni bırakmaz, o işimi yoluna koyar." (KB 6189)

yaḍıġlıġ "yayılı; hazır"

boḍun başlar erke bolur miŋ yaġı

*yaġı bolsa kimke **yaḍıġlıġ** aġı* "Halkın başında bulunan kişinin birçok düşmanı olur; kimin düşmanı varsa, ona karşı ağ hazırlanmış demektir." (KB 2834)

yaġılıḳ "düşmanlık"

*taḳı bir **yaġılıḳ** asıġ yas üçün*

*bolur bu **yaġılıḳ** ḳılur er öçün* "Bir de çıkar yüzünden düşmanlık olur; bu düşmanlığı insan intikam hissiyle yapar." (KB 4226)

yaġı "düşman"[9]

*bularda birisi biriŋe **yaġı***

***yaġı**ḳa **yaġı** ıḍtı kesti çoġı* "Bunlar birbirine düşmandır; Tanrı düşmana karşı düşman gönderip savaşı kesti." (KB 144)

---

[9] *Düşman* kavramı, günümüzdeki anlamıyla çok geniş alanda kavramsallaştırılmıştır. Kötü alışkanlıklar, zor durumlar, cahillik, ekonomik sıkıntı… düşman olarak algılanabilir. *Düşman* kavramı somut bir orduyu gösterse bile somutluğun sınırları açık ve net değildir. O yüzden *düşman* kelimesi, soyut kavramlar içerisinde değerlendirilmeye daha uygun bulunmuştur.

***yaġı**dın tiriglik tatıġsız bolur*

***yaġı** ḳayda erse yaraġsız bolur* “Düşman yüzünden hayat tatsızlaşır; nerede olursa olsun düşman zararlıdır.” (KB 3397)

yaġuḳluḳ “yakınlık”

ne körklüg bolur kör bağırsaḳ ḳadaş

*ḳadaşḳa **yaġuḳluḳ** ulasa adaş* “Akrabaların birbirine candan yakınlık ve samimiyet göstermesi ne güzel şeydir.” (KB 3297)

yaḳınlıḳ “yakınlık”

kimi tutsa begler özine yaḳın

*ḳamuġ neŋ **yaḳınlıḳ** ḳılur kör baḳın* “Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa, bak ve dikkat et, herkes ona yakınlık gösterir.” (KB 605)

yaḳlıḳ “yakınlık”

bu söz kim sen aydıŋ bağırsaḳlıḳ ol

*ḳadaş belgüsi hem yaġuḳ **yaḳlıḳ** ol* “Bu söylediğin sözler senin şefkatinden ileri geliyor; bu akrabalık nişanesi ve yakınlık alametidir.” (KB 3335)

yalawaçlıḳ “elçilik”

*negü teg kerek bu **yalawaçlıḳ** er*

aŋar bütse begler ḳarılatsa yir “Beylerin ona inanması ve onu yollaması için bu elçiliğe nasıl bir insan gerekir?” (KB 2595)

yalġan “yalan”

*tili **yalġan** erniŋ cefa ḳılkı ol*

cefa kimde erse uş ol yılḳı ol “Sözü yalan olanın tavır ve hareketi cefadır; cefa kimdeyse, o kişi hayvandır.” (KB 2041)

yalŋuz “yalnız”

*bu **yalŋuz** turur sen tidiŋ ay ḳadaş*

bayat yadı iş tap maŋa ay adaş “Ey kardeş, sen bana: Yalnız yaşıyorsun, dedin; ey dostum, zikrullah benim için yeterli arkadaştır.” (KB 3349)

yalŋuzluḳ “yalnızlık”

*bu **yalŋuzluḳ**umdın maŋa yası yoḳ*

et öz din esenin munın buldum oḳ “Bu yalnızlığımın bana zararı yoktur; ten ve din sıhhatini ben burada buldum.” (KB 3359)

yaŋ “merkez; âdet, kaide, tarz”

*bu dünya **yaŋı** bu eḍerse ḳaçar*

ḳoḍu birse ewre saŋa yol açar “Bu dünyanın huyu böyledir; peşine düşersen senden kaçar; vazgeçersen sana doğru gelmeye başlar.” (KB 4929)

yaŋḳu “yankı”

*ḳaya **yaŋḳu**sındın ḳoḍı bolmaġıl*

sini sen tiseler anı senlegil “Kaya yankısından daha aşağı kalma; sana ‘sen’ diyenlere sen de senle.” (KB 4311)

yaŋluḳ “yanlış, hata”

*iweklik turur barça **yaŋluḳ** başı*

amulluḳ turur barça eḍgü işi “Bütün yanlışlıkların başı aceleciliktir; bütün iyi işler ileriyi düşünerek yapılan işlerdir.” (KB 633)

yaŋşaḳ “geveze”

tilin sözlemese aġın tir kişi

*öküş sözlese atı **yaŋşaḳ** başı* “Konuşmayan kişiye dilsiz derler; çok söyleyenin adıysa geveze başıdır.” (KB 1027)

yaŋzaġ “kıyas; örnek”

yimiş yigü ni‘met çiçekinde kör

*ḳamuġ neŋke **yaŋzaġ** munı bilgü teŋ* “Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekteyken görmeli; her işte misal olarak bunu örnek tutmalı.” (KB 1651)

yanıġ “cevap, karşılık”

bu begler sewinçi yarınḳı asıġ

*du‘a tap maŋa eḍgü atın **yanıġ*** “Bu beylerin sevinci yarının kârıdır; buna karşılık hayırdua ve iyi adla anılmam bana yeter.” (KB 3020)

yanış “dönüş”

*negü asġı aḫır **yanış** yirke boldı*

turu ḳaldı dünya iki böz ilettim “Fakat bunların faydası ne, sonu toprağa dönüş oldu; dünya geride kaldı, beraberimde ancak iki bez götürdüm.” (KB 6552)

yanut “yanıt, cevap”

*saŋa eḍgü ḳıldı ilig miŋ **yanut***

*ol eḍgü **yanut**ı sen eḍgü anut* “Hükümdar sana iyilik yaptı, bu iyiliği iyilik ile yanıtlamaya çalış.” (KB 5790)

yaraġ “uygun, yarar”

bitigmü kerek ya söz ıḍsa tilin

yarāġı *negü teg sen andaġ ḳılın* “Mektup mu gerekir ya da ağızdan söz mü ulaştırmalı; sen nasıl uygun görürsen öyle yap.” (KB 3156)

yaraġlıġ “yararlı, faydalı”

yaraġlıġ *tise men ḳılayın bu iş*

yaraġsız tise ḳalsunı bu kiŋeş “Kişinin kendisi kendi işini iyice bilemez; onu başkasına danışarak yapmak faydalı olur.” (KB 5655)

yaraġçı “ehil, usta”

örüŋ ḳırġıl artuḳ yaġıçı bolur

yaġıçı bolur hem ***yaraġçı*** *bolur* “Savaşta saç sakal ağartmış kişiler daha iyi savaşır; bunlar savaşçıdır ve bu işi çok iyi bilirler.” (KB 2372)

yaraşı “uygun, münasip”

köŋül tutsa ḳoḍḳı hem elgi aḳı

bularḳa ***yaraşı*** *bağırsaḳlıḳı* “Bey gönlünü alçak tutmalı, eli açık olmalı, merhameti de bunlara uygun olmalı.” (KB 2073)

yaraşıḳlıḳ “uygunluk”

ḳayuda ***yaraşıḳlıḳ*** *erse yaḳın*

ol işte bolur asġı köŋlün baḳın “Nerede yakınlık ve uygunluk varsa, o işte fayda vardır; bunu iyice düşün.” (KB 3210)

yarı “yardım, kuvvet”

meniŋdin kerek bolsa ***yarı*** *basut*

maŋa ay ḳılayın ol işke men ot “Sana herhangi bir işte benim de yardımım gerekirse, bana söyle, ben o işe bir çare bulayım.” (KB 5850)

yarlıġ “buyruk, emir, ferman”

aġır tutġu ***yarlıġ*** *uçuz ḳılsa öz*

uçuzluḳtın ötrü aġır bolsa öz “Tanrı’nın emirlerini üstün ve kendini değersiz tutmalı; kişi böyle davranmakla, sonunda kendisi kıymet bulur.” (KB 3676)

yarp “sağlam”

yime yaḳşı aymış bügü bilgi ***yarp***

kişi köŋli yuwḳa küḍezmeki sarp “Parlak bilgili hakîm yine çok güzel söylemiş; insanın gönlü yufka ve koruması da güçtür.” (KB 3393)

yarşı “yarım, yarısı”

bu din dalı dünya dalı ḳarşı ol

yaġuşmaz ikigün yolı ***yarşı*** *ol* “Din dalı ile dünya dalı birbirine karşıdır; bu ikisinin yolu birbirine yaklaşmaz/kesişmez.” (KB 5311)

yas “zarar, ziyan”

buşar bolsa begler kelip öwkesi

yıraḳ turġıl anda tegürgey ***yas****ı* “Beyler öfkeleri tutup hiddetlenirse, onlardan uzak dur, yoksa zararları dokunur.” (KB 781)

yaslıḳ “zarar”

bir ök erse duşman miŋ ol ***yaslıḳ****ı*

miŋin dostuŋ erse bir ol azlıḳı “Düşman biricik de olsa zararı bindir; binlerce dostun olsa bile daima biri eksiktir.” (KB 4190)

yassız “zararsız”

asıġ ḳolsa barça özüŋ ***yassız****ın*

berü kel tapuġ ḳıl köŋül bir ısın “Zarar görmeden, kendine hep fayda sağlamak dilersen, beri gel, hizmet et, gönül ver, ısın.” (KB 106)

yaş “yaş, ömür”

uluġluḳ tilese aş içgü üle

uzun ***yaş*** *tilese bulur aş bile* “Büyüklük dilersen yiyecek ve içecek dağıt; uzun ömür istersen o da bununla olur.” (KB 2322)

yawa “heder, boşu boşuna, gereksiz”

ḳatıġlan yaŋılma könilik yolın

yigitlik ***yawa*** *ḳılma asġın alın* “Gayret et, doğruluk yolundan şaşma; gençliğini ziyan etme, ondan faydalanmasını bil.” (KB 360)

yawalıḳ “boşunalık, gereksizlik”

yawalıḳ *bile borḳa baş soḳmasa*

yawalıḳ*ḳa boşlaġ neŋin saçmasa* “Boşu boşuna kendini içkiye vermemeli, boş yere malını saçıp heba etmemeli.” (KB 708)

yayıġlıḳ “döneklik”

yayıġlıḳ *yoḳ erse bu irsellikiŋ*

ne eḍgü iş erdi seniŋ kelmekiŋ “Bu kararsızlığın ve bu hercailiğin olmasaydı, senin gelmen ne iyi bir iş olurdu.” (KB 715)

yazım “şaşma, yanılma”

yol aġzında erse kişi başlaġu

törüsin toḳusın ***yazım*** *ḳılmaġu* “Yol ağzındaysa insanlara rehberlik eder; merasim, örf ve âdetin yanlış yapılmamasına dikkat eder.” (KB 2497)

yıḍıġ “koku; kötü koku”

biri sözlegü ol toḳuzı tıḍıġ

tıḍıġ söz tüpi aṣlı barça ***yıḍıġ*** “Biri söylenebilir, dokuzu yasaktır; yasak sözler aslında hep fenadır.” (KB 999)

yıldız “kök, esas”

bu ol emdi beglik köki ***yıldızı***

bu ol eḍgü begler yorıḳı izi “Beyliğin kökü ve temeli işte budur; iyi beylik vasıflarına iyice sahip olan beylerin tuttukları ve tutacakları yol budur.” (KB 5907)

yışıġ “bağ; gönül bağı”

iligke ***yışıġ*** *boldı köŋli bütüp*

aġı ḳaznaḳı birdi eḍgü tutup “Hükümdara sadakatle bağlanarak siper oldu; hazineyi ve malı iyi idare etti.” (KB 1719)

yiglik “iyilik”

anasında toġsa toġar beglikin

körü ögrenür iş bilür ***yiglik****in* “Bey doğarken beylikle doğar; görerek öğrenir ve işlerin hangisinin iyi olduğunu bilir.” (KB 1932)

yil “ejderha, cin”

körü barsa dünya ḳılınçı teŋi

yigen ***yil*** *büke teg bu ḳılḳı yaŋı* “Dikkat edersen, dünyanın, doğası gibi tavrı ve hareketi de doymak bilmez bir ejdere benzer.” (KB 6388)

yirinçig “tiksinti verici, iğrenç”

ḳamuġ eski neŋler irinçig bolur

irinçig yüki kör ***yirinçig*** *bolur* “Bütün eskimiş şeyler yıpranmış olur; yıpranmış şeylere katlanmak sıkıntı ve tiksinti verir.” (KB 687)

yiş “gayret”

tapuġ ḳılmaḳ emgek ḳatıġ iş bolur

munı bilse begler tapuġ ***yiş*** *ḳılur* “Hizmet etmek zahmetli ve ağır bir iştir; beyler bunu takdir ederse hizmetkâr daha çok gayret eder.” (KB 2959)

yişin “çökük, çökmüş”

boġuzuġ küḍez tutçı igsiz yorı

ḳılur ig kişiniŋ yüzini ***yişin*** “Boğazı daima gözet, hasta olmamaya çalış; hastalık insanın yüzünü yişin yapar.” (KB 4675)

yitim “tamam”

yarım ya ***yitim*** *bolġa oldruġ turuġ*

yawuz bolġa köŋlüŋ ay eḍgü uruġ “Oturma yeri ve duracak yeri yarım veya tamam olur, yer bulunmaz; ey asil nesepli insan, kalbin kırılır.” (KB 4585)

yoḍuġ “felaket, zarar; iftira”

biliglig beg erdi uḳuşluġ oḍuġ

isizke ot erdi yaġıḳa ***yoḍuġ*** “O bilgili, akıllı ve uyanık bir beydi; kötü için ateş ve düşman için afetti.” (KB 408)

yoġ “yoğ, yas, matem”

yoġ *aşı bolur ya ölüg atıŋa*

ya ol at bulup aş birür yatıŋa “Ya da bir ölü için yapılan yog aşı olur ya da biri bir rütbe alınca başkalarına ziyafet çeker.” (KB 4577)

yoġun “yoğun, şişkin, kalın”

biziŋ köŋlümiz öldi bolġa bu kün

hava nefs me ḳıldı boyun keḍ ***yoġun*** “Hava ve nefsin boynunun bu kadar kalınlaşmış olduğuna bakılırsa, bizim gönlümüz bugün ölmüş olmalı.” (KB 4913)

yoḳluḳ “yokluk”

ajun malı tirdi özüm suḳluḳun

ḳalır neŋ barır men bu kün ***yoḳluḳ****un* “Açgözlülük ile dünya malını topladım; mal kalıyor, bense bugün her şeyi bırakıp yokluk içinde gidiyorum.” (KB1119)

yoŋaġ “gammazlık”

birisi ozunçı ***yoŋaġ*** *ḳılġuçı*

biri iki yüzlüg kişi umduçı “Biri iftiracıdır, gammazlık edendir; biri ikiyüzlü, çıkarcı kişidir.” (KB 4272)

yölek “destek”

tiriglik tilegil tileme tilek

tilek bulġuḳa bu tiriglik ***yölek*** “Dilek dileme, sağlık dile; hayat dileğe erişmek için ancak bir yardımcıdır.” (KB 3315)

yörüg “tabir”

*nelük özke teŋsiz yörer sen **yörüg***

***yörüg**ke barır tüş ay köŋli örüg* “Niçin düşünü kendine kötü yoruyorsun; düş yorumuna göre çıkar, ey nefsine hâkim olan.” (KB 6038)

yuluġ “fidye, feda, kurban”

bezendim begim boldı ḫaḳan uluġ

*ötündüm munu ḳolsa canım **yuluġ*** “Bezendim, çünkü ulu hakan beyim oldu; dileğim budur: O isterse canım feda olsun.” (KB 85)

yuluş “fidye”

asıġ ḳıldı erse ölümke kümüş

*kümüş ḳılġay erdi er özke **yuluş*** “Ölüme karşı gümüş fayda etseydi, insan gümüşü kendisine fidye yapardı.” (KB 1113)

yumuş “hizmet, vazife”

*uluġlar sözin tut **yumuş** ḳıl yügür*

uluġ sözi tutsa tilekke tegir “Büyüklerin sözünü dinle, hizmetlerine koş; büyüklerin sözünü tutan dileğine erişir.” (KB 4179)

yut “felaket”

usal bolma begler küyer ot turur

*küyer otḳa yaḳsa aŋar **yut** turur* “İhmalci olma, beyler yanar ateştir; yanar ateş, ona yaklaşan için felakettir.” (KB 654)

yük[10] “yük”

bular erdi din hem şeri‘at köki

*bular yüḍti kafir münafiḳ **yük**i* “Bunlar din ve şeriatın temeliydi; bunlar kâfirler ile münafıklardan gelen eziyetlere katlandılar.” (KB 59)

yüzsüzlük “yüzsüzlük”

bu ḳaşım tügüki bu körksüzlüküm

*küçemçi kelirke bu **yüzsüzlük**üm* “Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı, bu asık suratım bana gelen zalimler içindir.” (KB 816)

zina “zina”

---

[10] *Yük* kelimesi “taşınılan şeyler veya taşınan şeyin miktarı” anlamında somut bir kelime olarak kullanılmasının yanı sıra bu beyitlerde “günah yükü, eziyet” gibi anlamlarda da kullanılmış ve kelime soyut bir hâl almıştır.

bor içme fesadḳa ḳatılma yıra

zina *ḳılma fasiḳ atanma ḳara* “Şarap içme, fesada karışma, ırak dur; zina yapma, fisk ve fücur ile kara yüzlü olma.” (KB 1334)

ziyaret “ziyaret”

müsülman ḳadaşḳa müsülman ḳadaş

ziyaret *ḳılur oḳ ay köŋli tudaş* “Müslüman müslümana kardeştir ve onlar birbirlerini ziyaret eder, ey gönlü gönlüme uygun insan.” (KB 4991)

II.BÖLÜM VARLIKLARA VERİLİŞLERİNE GÖRE İSİMLER

2.1. Özel İsimler

"Özel isimler varlıkların sonradan takılmış hususi adlarıdır. Bunlarda nesne ile kelime arasında herkesçe bilinen kesin bir münasebet yoktur. Bunlar ancak bilinenler tarafından manalı olan kelimelerdir.

Özel isimler bir eşi bulunmayan tek varlıkların sonradan konmuş, yakıştırma, etiket isimleridir. Belli başlı olarak şahıs, ülke, yer, müessese, kitap gibi varlıkların adları özel isimlerdir" (Ergin, 1988: 278-279).

2.1.1. Tanrı İsimleri

bayat "Tanrı"

bayat *atı birle sözüg başladım* "Tanrı'nın adıyla söze başladım." (KB 1)

ḳamuġ eḍgü isiz ***bayat*** *ḥukmi bil*

bayat*ḳa ınanġıl anıŋ tapġı ḳıl* "Her türlü iyiliği ve kötülüğü Tanrı hükmü bil; Tanrı'ya inan ve ona kulluk et." (KB 1279)

iḍi "Rab, Tanrı, sahip"

bayat atı birle sözüg başladım

törütgen igiḍgen keçürgen ***iḍi****m* "Yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbim olan Tanrı'nın adıyla söze başladım." (KB 1)

biliglig bilig birdi tilke bışıġ

aya til ***iḍi****si küḍezgil başıġ* "Bilgili kişi dil için özlü bir söz söyledi; başını gözet, ey dil sahibi." (KB 168)

rab "Rab, Tanrı"

negü kelse ***rab****dın tapı bol tapı*

özüŋ ḳulluḳı ol tapılıḳ tapı "Tanrı'dan ne gelirse razı ol; her şeye razı olmak kulluk icabıdır." (KB 2159)

teŋri "Tanrı"

yağız yir yaşıl kökte erdi küsüş

aŋar birdi ***teŋri*** *ağırlıḳ öküş "* Yağız yerde de azizdi, mavi gökte de; Tanrı ona çok değer vermişti" (KB 44)

2.1.2. Şahıs İsimleri (Peygamber, Hükümdar ve Diğer Şahıs İsimleri)

‘ali “Hz. Ali”

***‘ali** erdi munda basaḳı talu*

kür ersig yüreklig meŋesi tolu “Ondan sonra seçkin, cesur, yiğit, kahraman ve akıllı Ali vardı. (KB 57)

apa (1) “ecdat, büyükler; insan”

yana yandru yanmaḳ yawalıḳ tapa

*yararmu maŋa ay baġırsaḳ **apa*** “Boşa geçecek bir hayata tekrar geri dönmek bana yakışır mı, ey merhametli insan.” (KB 4690)

apa (2) “Âdem”

*ajunḳa **apa** inmişinde berü*

uḳuşluġ uru keldi eḏgü törü “Âdem’in dünyaya inişinden beri, iyi düzen daima anlayışlılar tarafından kurulmuştur.” (KB 219)

‘atiḳ “eski, kadim anlamında olup sahabenin en eskisi olan Hz. Ebu Bekir Sıddık’ın lakabıdır.”

***‘atiḳ** erdi aşnu ḳamuġda oza*

bayatḳa bütügli köŋül til tüze “Başta, herkesten önce, Tanrıya inanmış, gönlü ve dili dürüst (sıddık) olan Ebu Bekir gelir.” (KB 51)

Metinde *‘atiḳ* sözcüğü Hz. Ebu Bekir Sıddık’ın yerine kullanılmaktadır. Özel bir ismin yerine kullanılması sebebiyle bu isme *Şahıs İsimleri* kategorisinde yer verilmiştir.

ay toldı “Ay-Toldı”

*basa aydım emdi bu **ay toldı**nı*

anıŋdın yaruyur ıḏuḳ ḳut küni “Sonra Ay-Toldı’dan söz açtım; mübarek mutluluk güneşi onunla parlar.” (KB 354)

yime keçti öḏler bir ança bu yaŋ

*bu **ay toldı** tapġun ḳızıl ḳıldı eŋ* “Böylece bir süre geçti; Ay-Toldı hizmetiyle herkesi memnun etti.” (KB 954)

çawlı “Çavlı Bey”

ḳayusı ınanç beg ḳayu çaġrı beg

*ḳayusı tigin beg ḳayu **çawlı** beg* “Kimi inanç-bey, kimi çağrı-bey, kimi tigin-bey, kimi çavlı-bey olur.” (KB 4068)

efrasiyab "Efrâsiyâb"[11]

*tejikler ayur anı **efrasiyab***

*bu **efrasiyab** tuttı iller talap* "İranlılar ona Efrâsiyâb derler; bu Efrâsiyâb akınlar salıp ülkeler zaptetmiştir." (KB 280)

faruḳ[12] "Hz. Ömer'in lakabı"

*basa **faruḳ** erdi kişi öḍrümi*

tili köŋli bir teg boḍun köḍrümi "Sonra kişilerin seçkini, halk içinde mümtazı, dili ve gönlü bir olan Ömer vardı." (KB 53)

feridun "Feridun, bir Fars padişahının adı"

söküşlüg nelük boldı żaḥḥak otun

*nelük ögdi buldı **feridun** ḳutun* "Küstah Dahhak'a neden sövüldü de Feridun neden övgü ve ikbale kavuştu." (KB 241)

ḥava "Havva, Âdem Peygamber'in eşi"

*apalı **ḥava**lı ajunḳa ilip*

uruġ yaḍtı dünya içinde kelip "Âdem ve Havva yeryüzüne inip dünya içinde insan neslini çoğalttı." (KB 6391)

ḥaydar "Haydar, Hz. Ali"

*özüm **ḥaydar** erse yaşın teg ḳılıçlıġ*

ya rüstemleyü men ajunda çawıḳtım "Yıldırım kılıçlı Haydar veya Rüstem gibi dünyada meşhur oldum." (KB 6549)

'isa "Hz. İsa"

*ya **'isa** bolup kökke aġdım taḳı men*

ya nuşin revan teg törü tüz yorıttım "İsa gibi göğe çıktım veya Nuşirevan gibi memleketi adaletle idare ettim." (KB 6550)

ḳarun "Karun"

*ya kençim tükel boldı **ḳarun** neŋi teg*

ya aṣḥab-ı res teg temür kend toḳıttım "Ya da hazinem Karun'unki gibi doldu taştı veya Eshab-ı Res gibi demirden kale yaptırdım." (KB 6551)

ḳumaru "Kumaru, Odgurmış'ın kölesi"

*ḳadaşı müridi **ḳumaru** çıḳıp*

---

[11] Efrâsiyâb, Türklerin "Alp Er Tunga" dedikleri milli ve efsanevi kahramandır.

[12] Metinde *faruḳ* sözcüğü Hz. Ömer yerine kullanılmaktadır. Özel bir ismin yerine kullanılması sebebiyle bu isme *Şahıs İsimleri* kategorisinde yer verilmiştir.

selam ḳıldı ötrü közi yaş saçıp "Kardeşinin müridi Kumaru çıkıp onu gözyaşlarıyla karşıladı." (KB 6286)

kün toġdı "Kün-Toğdı"

*bu **kün toġdı** tigli törü ol köni*

bu ay toldı tigli ḳut ol kör anı "Bu Kün-Toğdı dediğim doğrudan doğruya kanundur; Ay-Toldı ise mutluluktur." (KB 355)

küsemiş "Küsemiş; Ay-Toldı'nın dostu"

adaş tuttı ay toldı eḍgü kişi

***küsemiş** atı erdi eḍgü işi* "Ay-Toldı'nın bu dostunun adı Küsemiş'ti; insanlara iyilik etmeyi kendisine iş edinmişti." (KB 502)

luḳman "Lokman"

sewinçin awınçın küwençin ili

*aşasu yaşasunı **luḳman** yılı* "Sevinç, huzur ve güvenç içinde ile hâkim olsun, Lokman kadar uzun ömürlü olsun." (KB 123)

nuḥ "Hz. Nuh"

ajun bütrü tuttum sikender tutarça

*tükel **nuḥ** yaşın men yaşadım yaşattım* "İskender gibi bütün dünyayı elimde tuttum, tam Nuh'un yaşını yaşadım ve yaşattım." (KB 6548)

nuşin revan "Nûşin-Revan; adaleti ile tanınmış bir Sasani hükümdarı"

*muŋar bütmese kör bu **nuşin revan***

uḳuş közi birle yaruttı cihan "Buna inanmazsan, Nûşin-Revan'a bak; o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı." (KB 290)

oḍġurmış "Odgurmış"

*anıŋda basası bu **oḍġurmış** ol*

munı 'aḳibet tip özüm yörmiş ol "Ondan sonrakisi Odgurmış'tır; onu ben akıbet olarak aldım." (KB 357)

oḳlidis "Oklidis"

taḳı bolsa cebr-ü muḳabel oḳı

*yime **oḳlidis** ḳapġı yetrü toḳı* "Daha da istersen cebir ve mukabele [karşılaştırma] oku; bir de Oklidis'in kapısını da iyice çal." (KB 4382)

ögdülmiş "Ögdülmüş"

*basa aydım emdi kör **ögdülmiş**ig*

uḳuş atı ol bu beḏütür kişig “Bundan sonra Ögdülmüş’ü anlattım; o aklın adıdır ve kişiyi yükseltir.” (KB 356)

sikender “İskender”

*ajun bütrü tuttum **sikender** tutarça*

tükel nuḥ yaşın men yaşadım yaşattım “İskender gibi bütün dünyayı elimde tuttum, tam Nuh’un yaşını yaşadım ve yaşattım.” (KB 6548)

şeddad “Şeddat”

tutayın ya kisra ya ḳaysarça boldum

*ya **şeddad**-u ‘ad teg taḳı uçmaḳ ittim* “Farzedelim ki, ben kisra veya kayser oldum ya Şeddat ve Ad gibi bir de cennet yaptırdım.” (KB 6547)

tawġaç uluġ buġra ḫan “Tavgaç Ulu Buğra Han”

*ajun tuttı **tawġaç uluġ buġra ḫan***

ḳutaḍsu atı birsü iki cihan “Tavgaç Ulu Buğra Han dünyaya hâkim oldu; adı kutlu olsun, Tanrı onu her iki cihanda aziz etsin” (KB 88)

toŋa alp er “Tonga Alp-Er, efsanevî Türk kahramanının adı Alp Er Tonga”

bu türk beglerinde atı belgülüg

***toŋa alp er** erdi ḳutı belgülüg* “Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.” (KB 277)

‘uṣman “Hz. Osman”

*basa **‘uṣman** erdi uwutluġ silig*

kişide öḏürmiş aḳı kiŋ elig “Sonra hayâ sahibi, yumuşak huylu, kişilerin seçkini, cömert ve eli açık Osman’dı.” (KB 55)

yumuşçı “Yumuşçı; hükümdarın hizmetinde bulunan kişi”

***yumuşçı** baḳıp aydı bir er turur*

sözüm bar tuşayın tiyü yol ḳolur “Hizmetçi baktı ve dedi ki: Bir adam gelmiş, söylenecek sözüm var diye yanınıza girmek istiyor.” (KB 5955)

yusuf “Yusuf”

*ay **yusuf** kerek sözni sözle köni*

kereksiz sözüg kizle ḳılġa ḳora “Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle; gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur.” (KB 6627)

żaḫḫak “Dahhak, zalimliği ile tanınmış İran şahı”

*söküşlüg nelük boldı **żaḫḫak** otun*

nelük ögdi buldı feridun ḳutun "Küstah Dahhak'a neden sövüldü de Feridun neden övgü ve ikbale kavuştu." (KB 241)

2.1.3. Yer İsimleri

'arş "Arş"

*eḍiz **'arş**ta altın seraka tegi*

tözü barça muŋluġ saŋa ay iḍi "Yüksekteki Arş'tan alttaki toprağa kadar, bütün her şey hepsi sana muhtaçtır, ey rabbim." (KB 24)

2.1.4. Ülke İsimleri

ẖıtay "Hıtay, Orta Çin"

***ẖıtay** arḳışı kesse arḳış toġı*

ḳayun kelgey erdi tümen tü ağı "Hıtay kervanları yolları toza dumana boğmamış olsaydı, bu çeşit çeşit ipekliler nereden gelirdi." (KB 4426)

ıla "Ila Ülkesi"

*negü tir eşitgil **ıla** erkini*

tapuġçı törüsin ayur kör anı "Hizmetkârlık adap ve erkanı hakkında Ila büyüğü ne der, dinle." (KB 4752)

ötüken "Ötüken"

*iḍi yaḳşı aymış **ötüken** begi*

tilin tutzu birmiş saŋa söz yigi "Ötüken beyi çok iyi söylemiş, sözlerin iyisini sana diliyle ulaştırmış." (KB 2682)

rumi "Rûmî"

*yüzin kizledi yirke **rumi** ḳızı*

ajun ḳırtışı boldı zengi yüzi "Rûmî kızı yüzünü yere gizledi, dünyanın yüzü zenci derisi gibi oldu." (KB 3948)

2.1.5. Millet ve Boy İsimleri

'ad "Yemen'de bir kavim adı"

tutayın ya kisra ya ḳaysarça boldum

*ya şeddad-u **'ad** teg taḳı uçmaḳ ittim* "Farzedelim ki, ben kisra veya kayser oldum ya Şeddat ve Ad gibi bir de cennet yaptırdım." (KB 6547)

çigil "Çiğil; bir Türk boyu"

*negü tir eşitgil biliglig **çigil***

biligsiz eşitgil boyun bir egil "Bilgili Çiğil ne der, dinle; ey bilgisiz, dinle ve buna boyun eğ." (KB 3491)

hindu "hindu, Hintli"

ağırlaġu begler özin hem sözin

*kerek **hindu** bolsun kümüş yuluġı* "Bu bey parayla satın alınmış köle bile olsa, onun hem kendisine hem de emrine riayet gösterilmeli." (KB 5000)

tawġaç "Tavgaç; Türklerden bir bölük"

yaġız yir yaşıl torķu yüzke badı

*ḫıtay arķışı yaḍtı **tawġaç** eḍi* "Yağız yer, yüzüne yeşil ipek bağladı; Hıtay kervanı da bunun üstüne Çin kumaşı yaydı." (KB 68)

tejik "Tacik, Fars"

***tejik**ler bitigde bitimiş munı*

bitigde yoḳ erse kim uḳġay anı "İranlılar kitaba geçirmişlerdir bunu; kitapta olmasaydı, kim tanırdı onu." (KB 282)

türk "Türk"

*körü barsa emdi bu **türk** begleri*

ajun beglerinde bular yigleri "Eğer dikkat edersen, görürsün ki, dünya beylerinin en iyileri Türk beyleridir." (KB 276)

*bu **türk** beglerinde atı belgülüg*

toŋa alp er erdi ḳutı belgülüg "Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbali ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi." (KB 277)

yaġma "Yağma, bir Türk kavminin adı"

*iḍi yaḳşı aymış bu **yaġma** begi*

ḳamuġ işke bilgi yetilmiş ögi "Her işe bilgisi ve aklı ermiş olan Yağma beyi çok iyi söylemiş." (KB 1758)

2.1.6. Kitap İsimleri

ḳur'an "Kuran-ı Kerim"

fesad fisk üni kör uḍıtmaz kiçe

*ḳanı 'ilm-ü **ḳur'an** üni az çıça* "Fesad ve fisk sesini o kadar yükseltti ki, insan geceleri uyuyamıyor; ilim ve Kuran sesiyse duyulmuyor bile." (KB 6483)

ḳutaḍġu bilig "Kutadgu Bilig"

*kitab atı urdum **ḳutaḍġu bilig***

ḳutaḍsu oḳıġlıḳa tutsa elig “Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve elinden tutsun.” (KB 350)

2.1.7. Gezegen İsimleri

aḍġır “Aygır (Sirius) yıldızı”

yitiken kötürdi yana baş örü

töŋitti yana yıldrıḳ ***aḍġır*** *naru* “Yedi-Kardeşler başını yukarı kaldırdı; Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi.” (KB 6220)

arzu tilek “ Utarit, Dilek yıldızı, Merkür”

basa keldi ***arzu tilek*** *arzular*

ḳayuḳa yaġuşsa aŋar öz ular “Bundan sonra Arzıtilek [Utarit] gelir; ona kim yaklaşırsa dilek ve arzularına kavuşur.” (KB 136)

baḳırsuḳun “Merih yıldızı”

uḍıp bardı azraḳ oḍundı yana

töpüdin sawılmış ***baḳırsuḳun****a* “Biraz uykuya daldı, tekrar uyandı; Merih yıldızı tepeden kenara kaymıştı.” (KB 4888)

ḳara kuş “Jüpiter gezegeni”

baḳa kördi öŋdün ***ḳara kuş*** *toġup*

ḳopa keldi yirdin yalın teg bolup “Dikkat etti, önce Müşteri [Jüpiter] yıldızı kalkıp alev gibi yerden yükselmeye başladı.” (KB 5675)

kürüd “Mars, Merih yıldızı”

üçünçi ***kürüd*** *keldi köksün yorır*

ḳayuḳa bu baḳsa yaşarmış ḳurır “Üçüncü olarak Kürüd [Mars] gelir, gazapla dolaşır; nereye bakarsa, yeşermiş olan kurur.” (KB 133)

oŋay “Jüpiter”

anıŋda basa boldı ikinç ***oŋay***

bir ewde ḳalır on aḍın iki ay “Ondan sonra ikinci olarak Onay [Jüpiter] gelir; bir burçta on iki ay kalır.” (KB 132)

sekentir “Satürn, Zuhal yıldızı”

bularda eŋ üstün ***sekentir*** *yorır*

iki yıl sekiz ay bir ewde ḳalır “Bunlardan en üstte Sekentir [Satürn] dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.” (KB 131)

sewit “Venüs, Zühre yıldızı”

sewüg yüz urundı bişinci ***sewit***

sewe baḳtı erse sen özni awıt "Beşincisi Sevit'tir [Venüs], sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa müsterih ol." (KB 135)

ülker "Ülker yıldızı"

usı kelmedi turdı baḳtı yana

kör ***ülker*** *sawulmış uçuḳmış tüne* "Uykusu gelmedi, kalktı, tekrar baktı; Ülker yıldızı aşağıya inmiş, gece sonuna yaklaşmıştı." (KB 6216)

yalçıḳ "Ay"

bularda eŋ altın bu ***yalçıḳ*** *yorır*

yaşıḳ birle utru baḳışsa tolır "Bunlardan en altta bu yalçık [Ay] dolaşır; Güneş ile karşı karşıya gelirse dolunay olur." (KB 137)

yaşıḳ "Güneş"

yaşıḳ *ḳoptı yirdin kötürdi başın*

yaruḳ yüz küler teg yirişti tişin "Güneş yerden kalktı, başını kaldırdı; sevgili yüzün tebessümü gibi parlak dişleri gözüktü." (KB 3953)

yıldrıḳ "Yıldırık yıldızı"

yarudı basa ***yıldrıḳ*** *aḍġır bile*

tizildi erentir özin belgüle "Sonra Aygır ile Yıldırık yıldızları parladı, bunlara bir de Erentir katıldı; bu yıldızları kendine işaret bil." (KB 5676)

yitiken "Yedi-Kardeşler, Büyükayı"

yitiken *kötürdi yana baş örü*

töŋitti yana yıldrıḳ aḍġır naru "Yedi-Kardeşler başını yukarı kaldırdı; Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi." (KB 6220)

2.1.8. Burç İsimleri

arslan "Aslan burcu"

kör ***arslan*** *bile ḳoşnı buġday başı*

basa ülgü boldı çaḍan ya işi "Bak, Aslan'ın komşusu Buğdaybaşı'dır [Başak] ; sonra Çadan [Akrep] ve Yay'ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir." (KB 140)

bu kün burcı ***arslan*** *bu burc tepremez*

ewi tepremezi üçün artamaz "Güneşin burcu arslan'dır ve bu burç yerinden kımıldamaz; yerinden kımıldamadığı için de evi bozulmaz." (KB 834)

balıḳ "Balık burcu"

basa keldi oġlaḳ könek hem ***balıḳ***

bular tuġdı erse yarudı ḳalıḳ "Bundan sonra Oğlak, Könek [Kova] ve Balık gelir; bunlar doğunca gökyüzü aydınlanır." (KB 141)

buġday başı "Başak burcu"

kör arslan bile ḳoşnı ***buġday başı***

basa ülgü boldı çaḍan ya işi "Bak, Aslan'ın komşusu Buğdaybaşı'dır [Başak] ; sonra Çadan [Akrep] ve Yay'ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir." (KB 140)

çaḍan "Akrep burcu"

kör arslan bile ḳoşnı buġday başı

basa ülgü boldı ***çaḍan*** *ya işi* "Bak, Aslan'ın komşusu Buğdaybaşı'dır [Başak] ; sonra Çadan [Akrep] ve Yay'ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir." (KB 140)

erentir[13] "Terazi burcu, Müşteri (Jüpiter) yıldızı"

erentir *başı indi yirke yaġuḳ*

yaşıḳ baş kötürdi yüz açtı yaruḳ "Erentir'in başı yere yakın bir noktaya kadar indi; güneş başını kaldırdı ve parlak yüzünü açtı." (KB 6221)

ḳozı "Koç burcu"

yaşıḳ yandı bolġay yana ornıŋa

balıḳ ḳuḍruḳındın ***ḳozı*** *burnıŋa* "Güneş balığın [hût] kuyruğundan, kuzunun [hamel] burnuna kadar olan yerine yine döndü." (KB 66)

könek "Kova burcu"

basa keldi oġlaḳ ***könek*** *hem balıḳ*

bular tuġdı erse yarudı ḳalıḳ "Bundan sonra Oğlak, Könek [Kova] ve Balık gelir; bunlar doğunca gökyüzü aydınlanır." (KB 141)

ḳuçıḳ "Yengeç burcu"

ḳozı yazḳı yulduz basa uḍ kelir

erentir ***ḳuçıḳ*** *birle sançu yorır* "Kozı [Koç] bahar yıldızıdır; sonra Ud [Boğa] gelir; Erentir [İkizler] ile Kuçık [Yengeç] dürtüşerek yürür." (KB 139)

oġlaḳ "Oğlak burcu"

basa keldi ***oġlaḳ*** *könek hem balıḳ*

---

[13] Bu kelime geçtiği 139. beyitte, "İkizler burcu" olarak belirtilmiştir. Fakat eserin *Dizin* kısmında ve çalışmada kullanılan Karahanlı Türkçesine ait sözlükler olan, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* ve *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü* adlı kaynaklarda da "Terazi burcu" olarak kayda geçtiğinden çalışmada bu kelime "Terazi burcu" olarak ifade edilmiştir.

bular tuġdı erse yarudı ḳalıḳ “Bundan sonra Oğlak, Könek [Kova] ve Balık gelir; bunlar doğunca gökyüzü aydınlanır.” (KB 141)

serṭan “Seretan burcu, Yengeç burcu”

*bu ay burcı **serṭan** bu ew ewrilür*

ewi ewrilür hem özi çewrilür “Ayın burcu Seretan’dır [yengeç], bu ev döner; evi dönünce kendisi de döner.” (KB 744)

uḍ “Boğa burcu”

*ḳozı yazḳı yulduz basa **uḍ** kelir*

erentir ḳuçıḳ birle sançu yorır “Kozı [Koç] bahar yıldızıdır; sonra Ud [Boğa] gelir; Erentir [İkizler] ile Kuçık [Yengeç] dürtüşerek yürür.” (KB 139)

ülgü “Terazi burcu”

kör arslan bile ḳoşnı buġday başı

*basa **ülgü** boldı çaḍan ya işi* “Bak, Aslan’ın komşusu Buğdaybaşı’dır [Başak] ; sonra Çadan [Akrep] ve Yay’ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir.” (KB 140)

ya “Yay burcu”

kör arslan bile ḳoşnı buġday başı

*basa ülgü boldı çaḍan **ya** işi* “Bak, Aslan’ın komşusu Buğdaybaşı’dır [Başak] ; sonra Çadan [Akrep] ve Yay’ın arkadaşı Ülgü [Terazi] gelir.” (KB 140)

ew sözcüğüne eserde burç bağlamında ilginç bir soyut anlam kazandırılmıştır. Aşağıda gösterilen örneklerde ***ew*** sözcüğü yıldızların “evi” anlamında kavramsallaştırılmıştır:

bularda eŋ üstün sekentir yorır

*iki yıl sekiz ay bir **ew**de ḳalır* “Bunlardan en üstte Sekentir [Satürn] dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.” (KB 131)

anıŋda basa boldı ikinç oŋay

*bir **ew**de ḳalır on aḍın iki ay* “Ondan sonra ikinci olarak Onay [Jüpiter] gelir; bir burçta on iki ay kalır.” (KB 132)

2.1.9. Dil İsimleri

tazı “Arapça”

*iḍi yaḳşı aymış bu **tazı** tili*

kişi aşlı bilgüke açmış yolı “Arapçada insanların aslını bilmeye yol açan çok iyi bir söz vardır.” (KB 5809)

türkçe "Türkçe"

meŋel keldi ***türkçe*** *muŋar meŋzetür*

anı sözledim men munu yaŋzatur "Buna benzer Türkçe bir atasözü vardır; işte onu söylüyorum, şöyle der." (KB 273)

2.2. Cins İsimler

"Cins isimler esas itibariyle cins cins varlıkların adlarıdır. Bunlar dilin temel isimleridir. Asıl manalı olan ve bu mana ile vazife gören isimlerdir.

Cins isimlerde kelime ile mana arasında sıkı bir münasebet vardır. Bunlar nesnelerin kendilerinden ayrılmaz, kendilerine yapışık isimlerdir. Takma, iğreti, etiket, yakıştırma isimler değildirler" (Ergin, 1988: 279-280).

2.2.1. Hayvan İsimleri

aḍġır "aygır"

bu ḳul küŋ at ***aḍġır*** *bu yir suw ḳamuġ*

iligdin tegip açtı devlet ḳapuġ "Bu kul cariye, at aygır ve bütün bu yer su hükümdardan geldi ve sana devlet kapısı açıldı." (KB 5781)

aḍıġ "ayı"

böri tilkü arslan ***aḍıġ*** *ya toŋuz*

seniŋdin ḳutulmaz ölür awda tüz "Kurt, tilki, arslan, ayı veya domuz, hiçbiri senin elinden kurtulamaz; hepsini de avlayıp öldürürsün." (KB 5376)

arḳun "yaban aygırıyla evcil kısraktan olan cins at"

ajun malı tirdiŋ özüŋ boldı bay

kewel mindiŋ ***arḳun*** *yime tazı tay* "Sen dünya malını topladın ve zenginleştin; her türlü Arap atına, cins atlara ve taylara sahip oldun." (KB 5803)

arslan "arslan"

ḳalı bolsa ***arslan****ḳa ıt başçısı*

ol ***arslan*** *bolur barça ıt saḳışı* "Eğer arslanlara it baş olursa, o arslanların hepsi it gibi olur." (KB 2048)

as "kakım, kürkü değerli olan bir hayvan"

tümen yılda berü tul erdim tulas

bu tul tonı suçlup örüŋ keḍtim ***as*** "Ben binlerce yıldan beri duldum, benzim solmuştu; bu dul giysisini çıkarıp beyaz kakımdan gelinlik giydim." (KB 84)

at “at”

*sewügrek **at**ın er kişenlig tutar*

*kereklig **at**ın kör küḍezlig tutar* “Kişi çok sevdiği atını köstekli tutar; gerekli atını koruma altında tutar.” (KB 315)

balıḳ “balık"

*uçuġlı yorıġlı suw içre **balıḳ***

ḳutulmaz seniŋdin aya sarp ḳılıḳ “Uçan, yürüyen ve suda yüzen mahlukların hiçbiri senin elinden kurtulamaz, ey çetin huylu.” (KB 5366)

böri “kurt”

ḳutuldı boḍun kitti emgekleri

*ḳuzı birle ḳatlıp yorıdı **böri*** “Halk kurtuldu, zahmet denen şey ortadan kalktı; kuzu ile kurt birlikte yaşamaya başladı.” (KB 1040)

buġra “deve aygırı, erkek deve”

yana alçı bolsa ḳızıl tilkü teg

*titir **buġra**sı teg kör öç sürse keg* “Aynı zamanda kızıl tilki gibi hilekâr olmalı; deve aygırı gibi kin ve öç gütmeli.” (KB 2312)

buḳa “boğa”

tümen arzu ni‘met yidiŋ inçlenip

*boyun yal beḍüttüŋ **buḳa** teg ḳılıp* “Sen huzur içinde bin türlü arzu ve nimete ulaştın; bir boğa gibi boynunu ve enseni kalınlaştırdın.” (KB 5801)

bulaḳ “haşarı at”

***bulaḳ** semrise kör munar hem azar*

iḍisin çalar yirke andın tezer “Haşarı at semirirse kudurur ve azar; sahibini yere çalar ve ondan kaçar.” (KB 3600)

butu “deve yavrusu, potuk, köşek”

bularda naruḳı ḳalın bu ḳutu

*bu üçke uḍu bardaçı ol **butu*** “Bunların dışında kalan bir sürü insan, bu üçüne uyarak yürüyen köşeklerdir.” (KB 2710)

çaḍan[14] “çıyan, akrep”

yana aydı ilig bu dünya içi

[14] *çaḍan* kelimesi, eserde dört kere kullanılmış ve bu kullanımların yalnızca ikisi hayvan ismi olarak geçmiştir. Diğer iki kullanım ise burç ismi olarak geçmiş ve *Burç İsimleri* kategorisinde ayrıca ifade edilmiştir.

yılanı ***çaḍanı*** *telim tikgüçi* “Hükümdar devam etti, dedi ki: Bu dünya birçok zehirli yılan ve çıyan ile doludur.” (KB 6379)

çaġrı[15] “doğan, çakır kuşu”

ḳayusı ınanç beg ḳayu ***çaġrı*** *beg*

ḳayusı tigin beg ḳayu çawlı beg “Kimi inanç-bey, kimi çağrı-bey, kimi tigin-bey, kimi çavlı-bey olur.” (KB 4068)

çıbun “sinek”

çıbun *boldı duşman yaŋanḳa beḍük*

ısırsa yaŋanıġ suçıtur keḍ ök “Sinek, fil için büyük bir düşmandır; fili ısırdığında onu zıp zıp zıplatır.” (KB 3399)

çumġuḳ “ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga; ala karga”

ḳara ***çumġuḳ*** *ötti sıta tumşuḳın*

üni oġlaġu ḳız üni teg yaḳın “Kara çumug mızrak gibi gagasıyla ötüyor; sesi, nazlı bir kızın sesi gibi cana yakın.” (KB 77)

elik “dişi karaca, dağ keçisi, yaban keçisi”

elik *külmiz oynar çiçekler öze*

sıġun muyġaḳ ağınar yorır tip keze “Dişi ve erkek karacalar çiçeklerin üzerinde oynuyor; dişi ve erkek geyikler sıçrayıp oynayarak koşuşuyor.” (KB 79)

erkeç “genç teke, erkek keçi”

bular ol sürüg ḳoyḳa ***erkeç*** *sanı*

ḳoyuġ başlasa sürse yolça köni “Bunları koyun sürüsünün koçu say; onlar başa geçip sürüyü doğru yola götürsünler.” (KB 4353)

esri “kaplan”

yaġıda kör arslan yüreki kerek

ḳarıştuḳta ***esri*** *bileki kerek* “Onun yüreği savaşta arslan yüreği gibi, dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalı.” (KB 2310)

ımġa “dağ keçisi”

ḳayada yorıġlı bu ***ımġa*** *teke*

---

[15] Abik, *Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları* adlı makalesinde, bu kelimeyi DLT ile de mukayese ederek şöyle bir sonuca ulaşmıştır: “Arat'ın çevirisinde ve Kutadgu Bilig İndeksinde ‘doğan, çakır kuşu’ olarak anlamlandırılan *çağrı* kelimesinin, kelimenin geçtiği beyitin bulunduğu bölümün bütünü değerlendirildiğinde burada geçen inanç beg, çağrı beg, tigin beg, çavlı beg kullanımları, bunların unvan, kişi adı ifade ettiği” kanaatindedir. Ayrıca Abik'e göre bu kişi Çağrı Bey'dir ve Çağrı Bey, kardeşi Tuğrul Bey ile Karahanlı Hanı Buğra Han'ın hizmetine girmiştir.

ḳutulmaz seniŋdin ay ersig böke “Kayalara tırmanan bu dağ keçileri ve geyikler; hiçbiri senin elinden kurtulamaz, ey yiğit pehlivan.” (KB 5373)

ıt “it, köpek”

*kör arslan bolu birse **ıt**ḳa başı*

*bu **ıt** barça arslan bolur öz tuşı* “Arslan itlere baş olursa, itlerin her biri karşısındakine arslan kesilir.” (KB 2047)

ıwıḳ “kayalıklarda yaşayan geyik”

*sıġun muyġaḳ erse suḳaḳ ya **ıwıḳ***

saŋa yim tükemez ay eḍgü ḳılıḳ “Erkek ve dişi dağ keçileri, ak geyik ve sarp kaya geyikleri, bunlar senin için tükenmez bir yiyecek, ey iyi doğalı.”(KB 5374)

ingek “inek”

ya ḳuzda yorıġlı ḳalın köp ḳutuz

*ya tüzde yorıġlı uḍ **ingek** öküz* “Bir de kuzeydeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırları veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.” (KB 5372)

it “köpek”

*tükel awçı **it** teg et özke baḳın*

semiz bolsa bilmez iḍisi ḥaḳın “Vücuda bak, tam bir av iti gibidir; semirirse sahibinin hakkını tanımaz.” (KB 3601)

ḳaḳ “kaz”

ḳuġu ḳorday erse ya turna yuġaḳ

*ya toy tut ya yügdik ya toḍlıç ya **ḳaḳ*** “Her cins kuğu, turna ve su kuşları ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar.” (KB 5377)

ḳara kuş “kartal”

*ḳalıḳ bütrü tuttı **ḳara ḳuş** öŋi*

*ajun barça toldı **ḳara ḳuş** yüŋi* “Hava tamamıyla kara-kuş rengini aldı, bütün dünya kara-kuş tüyüyle doldu.” (KB 3949)

ḳatır “katır”

tirildi tümen miŋ talu köp titir

*yazıda ḳalın yond aḳurda **ḳatır*** “Binlerce seçme dişi deve, ovada kalabalık at sürüleri ve ahırda katırlar toplanmıştır.” (KB 5370)

ḳayṣarı “bir kuş çeşidi”

esirdin keligli ḳalıḳ ḳuşları

ḳayu ray-i hindi ḳayu ***ḳayṣarı*** “Esirden gelen gök kuşları, kimi rây-ı hindî, kimi kayserî” (KB 94)

ḳaz “kaz”

ḳaz *ördek ḳuġu ḳıl ḳalıḳġ tudı*

ḳaḳılayu ḳaynar yoḳaru ḳoḍı “Kaz, ördek, kuğu ve kıl-kuyruk göğü doldurdu; bağrışarak bir yukarı bir aşağı kaynaşıyorlar.” (KB 72)

keklik “ keklik”

ünin ötti ***keklik*** *küler ḳatġura*

ḳızıl aġzı ḳan teg ḳaşı ḳap ḳara “Keklik yüksek sesle öttü, sanki gülmekten katılıyor; ağzı kan gibi kızıl, kaşı kapkara.” (KB 76)

kewel “Arap atı, küheylan”

isizke ḳatılma selamet yorı

ḳılınçıŋ köni tut ***kewel*** *teg küri* “Kötüye katılma, selametle yürü, daima doğru ve dürüst ol; küheylan gibi meydanda dolaş.” (KB 4549)

keyik “geyik”

sewiglini sewmez ***keyik*** *teg ḳaçar*

ḳaçıġlıḳa yapçur aḍaḳın ḳuçar “Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.” (KB 401)

ḳıl “kılkuyruk kuşu”

ḳaz ördek ḳuġu ***ḳıl*** *ḳalıḳġ tudı*

ḳaḳılayu ḳaynar yoḳaru ḳoḍı “Kaz, ördek, kuğu ve kıl-kuyruk göğü doldurdu; bağrışarak bir yukarı bir aşağı kaynaşıyorlar.” (KB 72)

ḳoŋuz “böcek”

yılan ḳurt ***ḳoŋuz*** *yimi öz igḍileyü*

bu ni‘met bile men negüke igiḍtim “Yılan, haşerat ve böceklerin yemi olan bu vücudu, ben neden nimet içinde besleyerek yetiştirdim?” (KB 6559)

ḳorday “kuğu kuşu”

ḳuġu ***ḳorday*** *erse ya turna yuġaḳ*

ya toy tut ya yügdik ya toḍlıç ya ḳaḳ “Her cins kuğu, turna ve su kuşları ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar.” (KB 5377)

ḳoy “koyun”

ilin itti tüzdi bayudı boḍun

*böri **ḳoy** bile suwladı ol öḍün* “Böylece hükümdar memleketini düzenledi; halkı zenginleşti; o devirde kurt ile kuzu aynı yerden su içti.” (KB 449)

ḳozı “kuzu”

tirildi bir ança yorıdı bu yaŋ

*böri toḳlı birle **ḳozı** boldı teŋ* “Bir süre böyle yaşadı ve böyle davrandı; kurt ile kuzu denk oldu.” (KB 3096)

ḳozı kelimesinin, “kuzu” anlamında cins bir isim olarak kullanılmasının yanı sıra eserde hitap görevinde de kullanıldığı görülmektedir:

yayıġ ermez erse bu devlet özi

*ne eḍgü neŋ erdi bu ḳut ay **ḳozı*** “Eğer bu devlet dönek olmasaydı; ey kuzum, bu ikbal ne güzel şey olurdu.” (KB 695)

köçüt “göç atı”

***köçüt** teg bolur ḳut tüpi hem tözi*

köŋül ḳoḍḳısı ol anıŋ yıldızı “Mutluluk aslında göç atı gibidir, göçer gider; onu bulunduğu yerde tutan kök, alçakgönüllülüktür.” (KB 1704)

kökiş “kökiş, bir kuş türü”

***kökiş** turna kökte ünün yaŋḳular*

tizilmiş titir teg uçar yilkürer “Kökiş ve turnalar gökte yüksek sesle bağrışıyor; dizilmiş deve katarı gibi uçup kanat çalıyorlar.” (KB 74)

kölük “yük hayvanı”

yigü keḍgü mingü at aḍġır sülük

*bulardın çıḳar hem yüḍürgü **kölük*** “Yiyeceği, giyeceği ve ordunun binek atını, aygırıyla yük hayvanlarını bunlar yetiştirir.” (KB 4441)

köpek “köpek”

çaḍan teg tikerler çıbun teg sorarlar

***köpek** teg ürerler ḳayusın urayı* “Onlar akrep gibi sokarlar, sinek gibi kanımı emerler, köpek gibi havlarlar; hangisine yetişeyim.” (KB 6601)

ḳuġu “kuğu”

*ḳayu başḳa kirse **ḳuġu** ḳırtışı*

***ḳuġu** teg örüŋ ḳılġu köŋlin kişi* “Artık başında kuğu rengi beliren kişi, gayret etmeli ki, gönlü de kuğu gibi ak olsun.” (KB 1101)

ḳulan “yaban eşeği”

miŋ erdem kerek bu cihan tutġuḳa

kör arslan kerek bu ***ḳulan*** *basġuḳa* “Bu cihana hakim olmak için bin türlü erdem gerek; yaban eşeğini alt etmek için arslan olmak gerek.” (KB 284)

ḳurt “kurt, solucan”

et öz ölgü aḫır yigey ***ḳurt*** *yılan*

ökünçte aḍın yoḳ çıḳıp barsa can “Vücut nihayet ölecek, onu kurtlar ve yılanlar yiyecektir; can çıkıp giderken de pişmanlıktan başka şeyimiz olmayacak.” (KB 5842)

ḳuş “kuş”

neçe ***ḳuş****ḳa awḳa awındım sewindim*

uçar ***ḳuş*** *teg arḳun aġımda kürettim* “Nice kuş ve geyik avıyla avundum, sevindim; uçan kuş gibi, cins atları ağımdan kaçırdım.” (KB 6536)

ḳutuz “yaban sığırı”

toŋuz teg titimlig böri teg küçi

aḍıġlayu azġır ***ḳutuz*** *teg öçi* “O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalı.” (KB 2311)

ḳuzġun “kuzgun”

ḳara erdi ***ḳuzġun*** *tüsi teg başım*

ḳuġu ḳondı başḳa yetildi yaşım “Başım kuzgun gibi karaydı; şimdi başıma kuğu kondu, yaşım da çok ilerledi.” (KB 5643)

ḳuzı “kuzu”

negü tir eşitgil otaçı sözi

munıŋ ma‘nisi uḳ tirilgil ***ḳuzı*** “Otacı ne söylemiş dinle; bunun manasını anlayarak yaşa, kuzum.” (KB 4631)

külmiz “karaca”

elik ***külmiz*** *oynar çiçekler öze*

sıġun muyġaḳ aġınar yorır tip keze “Dişi ve erkek karacalar çiçeklerin üzerinde oynuyor; dişi ve erkek geyikler sıçrayıp oynayarak koşuşuyor.” (KB 79)

laçın “şahin kuşu”

küwez alp sekirtip çerig sürse bat

laçın *ḳuş ḳowar teg töker ḳanları* “Mağrur kahraman seyirterek hızla ordusunu sürer; şahinin kuşa saldırması gibi hücum eder, kanlarını döker.”(KB 2381)

muyġaḳ “dağ keçisi, geyik”

sıġun ***muyġaḳ*** *erse suḳaḳ ya ıwıḳ*

saŋa yim tükemez ay eḍgü ḳılıḳ “Erkek ve dişi dağ keçileri, ak geyik ve sarp kaya geyikleri, bunlar senin için tükenmez bir yiyecek, ey iyi doğalı.”(KB 5374)

öküz “öküz”

ya ḳuzda yorıġlı ḳalın köp ḳutuz

ya tüzde yorıġlı uḍ ingek ***öküz*** “Bir de kuzeydeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırları veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.” (KB 5372)

ördek “ördek”

ḳuşuŋ awlamasa bir ***ördek*** *yas ol*

ıtıŋ ḳoḍsa awın yası bir as ol “Kuşun avlamazsa bunun zararı bir ördektir; itin avını bırakırsa zararı nihayet bir kakımdır.” (KB 6368)

ray-i hindi “rây-ı hindî”

esirdin keligli ḳalıḳ ḳuşları

ḳayu ***ray-i hindi*** *ḳayu ḳayṣarı* “Esirden gelen gök kuşları, kimi rây-ı hindî, kimi kayserî” (KB 94)

sağızġan “saksağan”

sağızġan*da saḳraḳ kerek tutsa öz*

ḳaya ḳuzġunı teg yıraḳ tutsa köz “Kendini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı; gözünü kaya kuzgunu gibi uzaklara çevirmeli.” (KB 2313)

sandvaç “bülbül”

sarıġ ***sandvaç*** *ötti ünün sayradı*

beliŋlep oḍundı usı kelmedi “Sarı bülbül öttü, güzel sesiyle şakıdı; Ögdülmiş irkilerek uyandı, uykusu dağıldı.” (KB 4963)

semürgük “serçe”

bilig bir teŋiz ol uçı yoḳ tüpi

neçe suw kötürgey ***semürgük*** *sora* “Bilgi bir denizdir, onun ucu bucağı yoktur; serçe emse emse bundan ağzına ne kadar su alabilir?” (KB 6609)

sığırçuḳ “sığırcık kuşu”

sığırçuḳ*nı kördüm uçar ḳaḳ ara*

teŋin baḳtım erse ikigü ḳara “Sığırcığı gördüm, kaklar arasında uçar; arkadaşlarına bakınca gördüm ki, ikisi de karadır.” (KB 4198)

sıġun “yaban sığırı; dağ keçisi”

bilig bilse ḳaḍġun ḳalı ḳatġurar

*biligsiz **sıġun** sen ağınap yora* “Bilgili insan bu kaygı içinde nasıl kahkaha atar; ey bilgisiz, sen dağ keçisi gibi debelen dolaş.” (KB 6613)

suḳaḳ “ak geyik”

*sıġun muyġaḳ erse **suḳaḳ** ya ıwıḳ*

saŋa yim tükemez ay eḍgü ḳılıḳ “Erkek ve dişi dağ keçileri, ak geyik ve sarp kaya geyikleri, bunlar senin için tükenmez bir yiyecek, ey iyi doğalı.”(KB 5374)

suŋḳur “sungur kuşu”

saçım boldı yazḳı gülef teg orut

*saḳal boldı **suŋḳur** tüsi teg şaşut* “Saçım, bahar kelef otu gibi kurulaştı; sakalsa sungur tüyü gibi alaca oldu.” (KB 5697)

sükiç “kuş”

***sükiç** ḳoptı örlep ḳalıḳḳa ağıp*

ünün sumlıdı şuri ‘ibri oḳıp “Seher kuşu kalktı ve göğe doğru yükseldi; Mezamir okur gibi yabancı bir dilde ötmeye başladı.” (KB 5677)

tağı “yabani (geyik)”

ḳalı bulmasa men vefa birle yalŋuḳ

*keyik **tağı** birle tiriglik ḳılayı* “Eğer ben bir vefalı insan bulamazsam, yabani hayvanlarla birlikte ömür süreyim.” (KB 6570)

tay “tay”

ajun malı tirdiŋ özüŋ boldı bay

*kewel mindiŋ arḳun yime tazı **tay*** “Sen dünya malını topladın ve zenginleştin; her türlü Arap atına, cins atlara ve taylara sahip oldun.” (KB 5803)

tazı “tazı, Arap atı”

*kewel **tazı** büktel tağı arḳunı*

aḳur toldı tolmaz bu suḳluḳ ḳanı “Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlarla ahırların dolmuştur; fakat bu açgözlülük doymak bilmez.” (KB 5369)

teke “geyik”

*ḳulan ya tağı tut taḳı kök **teke***

tutup keldürürler saŋa ay böke “İster yaban eşeği veya tagı, ister boz geyik olsun, bunları yakalayıp hep sana getirirler, ey pehlivan.” (KB 5375)

tilkü “tilki”

*böri **tilkü** arslan aḍıġ ya toŋuz*

seniŋdin ḳutulmaz ölür awda tüz “Kurt, tilki, arslan, ayı veya domuz, hiçbiri senin elinden kurtulamaz; hepsini de avlayıp öldürürsün.” (KB 5376)

titir “dişi deve”

kökiş turna kökte ünün yaŋḳular

*tizilmiş **titir** teg uçar yilkürer* “Kökiş ve turnalar gökte yüksek sesle bağrışıyor; dizilmiş deve katarı gibi uçup kanat çalıyorlar.” (KB 74)

tiwe “deve”

*burunduḳluġ ol söz **tiwe** burnı teg*

barur ḳança yetse titir boynı teg “Söz, deve burnu gibi yularlıdır; dişi deve boynu gibi nereye çekilirse oraya gider.” (KB 206)

tiyiŋ “sincap”

yaşıḳ yazdı bolġay örüglüg saçı

***tiyiŋ** kiş öŋi tuttı dünya içi* “Güneş, örülmüş saçını çözmüş olacak ki dünya içi sincap ve samur rengine büründü.” (KB 5825)

toḍlıç “todlıç, bir kuş adı”

ḳuġu ḳorday erse ya turna yuġaḳ

*ya toy tut ya yügdik ya **toḍlıç** ya ḳaḳ* “Her cins kuğu, turna ve su kuşları ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar.” (KB 5377)

toḳlı “toklu, altı aylık kuzu”

tirildi bir ança yorıdı bu yaŋ

*böri **toḳlı** birle ḳozı boldı teŋ* “Bir süre böyle yaşadı ve böyle davrandı; kurt ile kuzu denk oldu.” (KB 3096)

toŋuz “domuz”

***toŋuz** teg titimlig böri teg küçi*

aḍıġlayu azġır ḳutuz teg öçi “O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalı.” (KB 2311)

tosun “haşarı tay”

adaş ḳoldaşımḳa sewüg can teg erdim

*yaġım boldı erse **tosun** teg suçıttım* “Kardeş ve arkadaşlar için sevgili can gibiydim; düşmanıysa haşarı tay gibi sıçrattım.” (KB 6538)

toy “toy kuşu”

ḳuġu ḳorday erse ya turna yuġaḳ

ya ***toy*** *tut ya yügdik ya toḍlıç ya ḳaḳ* “Her cins kuğu, turna ve su kuşları ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar.” (KB 5377)

turna “turna kuşu”

kökiş ***turna*** *kökte ünün yaŋḳular*

tizilmiş titir teg uçar yilkürer “Kökiş ve turnalar gökte yüksek sesle bağrışıyor; dizilmiş deve katarı gibi uçup kanat çalıyorlar.” (KB 74)

ṭuṭı “papağan”

yorı yalŋuz işsiz ay yalŋuḳ uzı

ṭuṭı *ḳıldı yalŋuz tili kör sözi* “Ey insanların ustası, tek başına ve arkadaşsız yürü; bak, papağan konuşup söz söylemeye kendi başına ulaştı.” (KB 3361)

uḍ “sığır”

ḳara ḳarnı toḍsa kör ***uḍ*** *teg yatur*

yawa sözke awnur özin semritür “Avamın karnı doyarsa, bak, öküz gibi yatar; boş sözler ile avunur, vücudunu semirtir.” (KB 988)

ular “keklik”

ular *ḳuş ünin tüzdi ünder işin*

silig ḳız oḳır teg köŋül birmişin “Keklik, sesine bir ahenk vererek eşine sesleniyor; sanki güzel bir kız gönül verdiğini çağırıyor” (KB 75)

ügi “baykuş”

uluġ tutsa ḥamyet kör arslanlayu

ügi *teg usuz bolsa tünle sayu* “Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi geceleri uykusuz geçirmeli.” (KB 2314)

yaŋan “fil”

kerek öḍte bir yam ***yaŋan****ça bolur*

ḳamuġ neŋke yaŋzaġ munu bu teŋin “Gerekli olduğunda bir çöp bile fil kadar olur; her şey bunun gibidir.” (KB 2820)

yılan “yılan”

et öz semrir erse ***yılan*** *ḳurt anuḳ*

özüŋ sewnür erse keçigli ḳonuḳ “Vücut semirirse onu yiyecek kurtlar ve yılanlar da hazırdır; kendi sevincine gelince, sen ancak konup geçen bir yolcusun.” (KB 5844)

yond “at”

tirildi tümen miŋ talu köp titir

*yazıda ḳalın **yond** aḳurda ḳatır* “Binlerce seçme dişi deve, ovada kalabalık at sürüleri ve ahırda katırlar toplanmıştır.” (KB 5370)

yuġaḳ “yugak; su kuşu, bir tür ördek”

*ḳuġuḳa ḳatılmaz körü tur **yuġaḳ***

ḳara ḳuş örüŋ ḳuş bile keḏ yıraḳ “Dikkat edersen, yugak kuğuya katılmaz; ak kuş ile kara kuş birbirinden çok uzaktır.” (KB 4199)

yügdik “yügdik, bir kuş cinsi”

ḳuġu ḳorday erse ya turna yuġaḳ

*ya toy tut ya **yügdik** ya toḏlıç ya ḳaḳ* “Her cins kuğu, turna ve su kuşları ya da toy kuşu veya yügdik, todlıç ve kazlar.” (KB 5377)

2.2.2. Bitki İsimleri

azġan “yaban çiçeği”

*asıġ ḳılsa **azġan** anıŋ men ḳulı*

çiçek yaslıġ erse biçer men ulı “Yaban çiçeği faydalıysa, ben onun kuluyum; özenilerek yetiştirilmiş çiçek zararlıysa onun kökünü keserim.” (KB 2573)

butıḳ “budak, dal”

‘abir bürkirer teg tünerdi ḳalıḳ

*sıta ḳoptı yirdin yaḍıldı **butıḳ*** “Abîr serpilmiş gibi gök alacalandı; ufuktan etrafa dallanarak mızraklar yükseldi.” (KB 4892)

çiçek “çiçek”

ḳalıḳ ḳaşı tügdi közi yaş saçar

***çiçek** yazdı yüz kör küler ḳatġurar* “Gök kaşını çattı, gözünden yaş saçıyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor.” (KB 80)

çim “çim, ayrık otu”

*üyük **çim** osuġluġ bolur bilgeler*

çıḳar suw ḳayuda aḍaḳ tepseler “Bilgeler sulak yerlere benzer; nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar.” (KB 974)

erġuvan “erguvan çiçeği”

*temam **erġuvan** teg ḳızıl meŋzim erdi*

bu kün za‘feran urġın eŋde tarıttım “Benzim kızıldı, tam bir erguvan gibiydi; bugün yüzüme safran tohumu ektim.” (KB 6529)

ḳaḍıŋ “kayın ağacı”

***ḳaḍıŋ** teg boḍum erdi oḳ teg köni tüz*

ya teg egri boldı egildim töŋittim “Kayın gibi vücudum ok gibi düz ve dikti; şimdi yay gibi eğri oldu, eğdim, eğildim.” (KB 6532)

kafur “kâfur”

tümen tü çiçekler yazıldı küle

*yıpar toldı **kafur** ajun yıḍ bile* “Binlerce çiçek gülerek açıldı; dünya misk ve kâfur kokusuyla doldu.” (KB 70)

ḳaġıl “yaş söğüt dalı”

tadu artadı kör küçi eksüdi

***ḳaġıl** teg köni boḍ egildi ḳoḍı* “Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı; dik vücudu, yaş söğüt dalı gibi büküldü.” (KB 1055)

ḳaranfil “karanfil”

*saba yili ḳoptı **ḳaranfil** yıḍın*

ajun barça bütrü yıpar burdı kin “Karanfil kokulu saba yeli esti; dünyanın her yanı misk ve amber kokusuyla doldu.” (KB 71)

kürküm “safran”

yıl ülgi yay erse tüşegli yigit

*sarıġ al tüşese ya **kürküm** ögit* “Yılın mevsimi yaz ve düş gören delikanlıysa, düşünde sarı, pembe renklerle safran veya öğütülmiş bir şey görürse.” (KB 6009)

yıġaç “ağaç”

yaġa tursu yaġmur yazılsu çiçek

*ḳurımuş **yıġaçt**ın salınsu küjek* “Yağmur yağmaya devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.” (KB 118)

za‘feran “safran”

*yaşıḳ türtti yüzke sarıġ **za‘feran***

özin ḳıldı mina öŋi teg cihan “Güneş yüzüne sarı safran sürdü; cihan ise mina rengine büründü.” (KB 4960)

2.2.3. Araç-Gereç İsimleri

2.2.3.1. Kırtasiye Gereçleri

bitigü “kalem”

bitigü *bile ḳoldı kaġıd tetig*

bayat atı birle bitidi bitig “Bu zeki insan kâğıt kalem istedi; Tanrı adıyla başlayarak bir yazı yazdı.” (KB 1342)

devat “divit, içine mürekkep konulan hokka”

devat *ḳoldı kaġıd bitidi bitig*

bitig birle itti işiŋe itig “Hükümdar hokka ve kâğıt istedi, mektup yazdı; mektup ile işini düzene koydu.” (KB 3187)

kaġaz̲ “kâğıt”

devat ḳoldı ***kaġaz̲*** *kötürdi ḳalem*

iligke bitig başladı söz ulam “Hokka ve kâğıt istedi, eline kalem aldı, hükümdara mektup yazmaya başladı.” (KB 3714)

kaġıd “kâğıt”

bitigü bile ḳoldı ***kaġıd*** *tetig*

bayat atı birle bitidi bitig “Bu zeki insan kâğıt kalem istedi; Tanrı adıyla başlayarak bir yazı yazdı.” (KB 1342)

ḳalem “kalem”

ḳılıç aldı biri buḍunuġ tüzer

ḳalem *aldı biri yorıḳ yol süzer* “Biri eline kılıç aldı, halkı itaat altında tutar; biri eline kalem aldı, doğru yolu bulup gösterir.” (KB 268)

kitab “kitap”

kitab*ḳa bitindi bu ḫaḳan atı*

bu at meŋü ḳaldı ay terken ḳutı “Bu hakanın adı kitaba yazıldı; ey devletli hükümdar, bu ad ebedi kaldı.” (KB 115)

2.2.3.2. Mutfak Gereçleri

ayaḳ “çanak, kap, kâse”

ayaḳ *tirki ew barḳ arıġ tut töşek*

töşegil aş içgü yime keḍ kerek “Evin barkın, sofra ve tabakların temiz, odan minderlerle döşenmiş, yiyecek ve içeceklerin de seçkin olmalı.” (KB 4645)

bıçaḳ “bıçak”

***bıçaḳ** tartma anda kötürme sünük*

ayı bolma ḳowdaş ne silkim sepük “Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma, çok da sünepe olma.” (KB 4599)

biçek “bıçak”

*beḍük bir **biçek**ig eligde tutar*

solındın urağun oŋındın şeker “Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı-ot ve sağında şeker bulunuyordu.” (KB 772)

ıḍış “kap”

***ıḍış**lıġ suwuġ içtim emdi tükel*

tükettim tiriglik esen eḍgü ḳal “Kaptaki suyun tamamını içtim ve hayatımı tamamladım, sen sağ ve esen kal.” (KB 6060)

ḳa “kap, tabak”

*neçe **ḳa** tegürgü kerek bu aşıġ*

ḳuruġ ḳoḍmasa bir içig hem taşıġ “İçte ve dışta hiç kimseyi açıkta bırakmamak için kaç kap yemek dağıtmak gerektiğini bilmeli.” (KB 2552)

liw “tepsi, sofra”

*ḳapuġda çıḳarsa **liw** aş tirkini*

körü tüz ületse begi körkini “Kapıdan yemek çıkarken, tepsilere nezaret edip, beyin şanına layık şekilde herkese dağıtılmasına dikkat etmeli.” (KB 2551)

rekve “çanak”

*turup **rekve** birle tayaḳın alıp*

ilig utru urdı ḳumaru ḳılıp “Kalktı, kardeşinden yadigâr kalan çanak ile değneği alıp hükümdarın önüne koydu.” (KB 6322)

2.2.3.3. Savaş Gereçleri

bögde “hançer”

*bu **bögde** biçek kim eligde turur*

bıçıġlı kesigli turur ay unur “Elimde tuttuğum bu bıçak, biçen ve kesen bir alettir, ey becerikli.” (KB 810)

ḳalḳan “kalkan”

sınama yaġıġ sen beḍük bil uluġ

tayaḳlıḳ yaġıḳa temür ***ḳalḳan*** *it* “Düşmanını sınama, sen onu büyük ve kuvvetli bil; elinde sopa olan düşmana karşı sen demir kalkan hazırla.” (KB 4263)

ḳılıç “kılıç”

bügü bilge begler buḍunḳa başı

ḳılıç *birle itmiş biligsiz işi* “Halkı idare edenler, hâkim ve bilge beyler bilgisizin işini kılıçla halletmişlerdir.” (KB 223)

ḳın “bıçak ve kılıç gibi şeylerin kabı”

ḳılıç teprer erken yaġı tepremez

ḳılıç ***ḳın****ḳa kirse beg inçlik yimez* “Kılıç kımıldadığı sürece düşman kımıldayamaz; kılıç kınına girerse beyin huzuru kaçar.” (KB 2144)

ḳuyaġ “zırh”

vezirlıḳ aŋar birdi tamġa ayaġ

tuġı köwrügi birle birdi ***ḳuyaġ*** “Ona vezirlik unvan ve mührüyle tuğ, davul ve zırh verdi.” (KB 1036)

oḳ “ok”

boḍum erdi ***oḳ*** *teg köŋül erdi ya*

köŋül ḳılġu ***oḳ*** *teg boḍum boldı ya* “Vücudum ok ve gönlüm de yay gibiydi; şimdi vücudum yay oldu, gönlümü ok yapmalıyım.” (KB 371)

sıta “mızrak”

ḳopa keldi örlep ***sıta*** *ḳalḳanı*

ajun meŋzi boldı örüŋ erdini “Mızrak ve kalkanı kalkarak yükselmeye başladı; dünya yüzü beyaz cevher gibi oldu.” (KB 3940)

süŋü “süngü, küçük kılıç biçiminde delici silah”

eŋ aşnu yıraḳtın tegişgü oḳun

yaġusa ***süŋü****n teggü birse boyun* “İlk önce uzaktan oklar ile vuruşmalı; yaklaşıp yüz yüze gelince süngüyle hücum etmeli.” (KB 2376)

tolum “silah”

bu ay toldı itti kör at ton ***tolum***

ayur köndüreyin tapuġḳa yolum “Bu Ay-Toldı böylece atını, giysisini ve silahını hazırladı; Onun hizmetine doğru yola çıkayım, dedi.” (KB 474)

ya “yay”

ḳayusı törütmiş iḍike turup

*yaġı teg oḳ attı **ya**sını ḳurup* “Kimi yaratan Tanrı’ya karşı düşman gibi yayını kurup ok attı.” (KB 6397)

yarıḳ “zırh, kalkan”

*at üstem **yarıḳ**lar bolur ḳıp ḳızıl*

ḳızıl ḳızġu eŋler bolur yap yaşıl “At, koşum ve zırhlar kıpkızıl olur; kızıl ateş gibi yanan yanaklar mosmor kesilir.” (KB 2385)

2.2.3.4. Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Gereçler

baġ “bağ, düğüm, bağlayacak ip”

*iki neŋ turur ilke **baġ**ı beki*

biri saḳlıḳ ol bir törü il köki “Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibarettir; biri ihtiyatlılık, biri de kanun; bunlar esastır.” (KB 2015)

baldu “balta”

*ḳılıç **baldu** boldı bu il saḳçısı*

ḳılıçın alır il boḍun başçısı “Kılıç ve balta memleketin bekçisidir; halkın başında bulunan, kılıç sayesinde memleketler ele geçirir.” (KB 2140)

berge “değnek, kamçı, dayak”

*ay ilig ḳılıç **berge** sinde turur*

*bu **berge** ḳıyınlar isizke erür* “Ey hükümdar, kılıç ve sopa sendedir; bu kamçılar, bu cezalar kötüler içindir.” (KB 5279)

burunduḳ “yular”

*uḳuş ol **burunduḳ** anı yetse er*

tilekke tegir ol tümen arzu yir “Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa dileğine erişir ve bütün arzularına ulaşır.” (KB 159)

çigen “yular”

ḳara tapsa begler beḍüyür ḳopar

*üzengü bar erse **çigen** berk ḳapar* “Halk vazifesini yaparsa beyler büyür, yükselir; üzengi varsa, kişi yuları kuvvetli tutar.” (KB 6110)

çoġ “zincir, bağ”

*isizig ya **çoġ**da oruda kerek*

yorıḳ bolsa eḍgü aya sarp yürek “İyinin serbest dolaşabilmesi için kötünün zincirde veya zindanda olması gerekir, ey metin yürek.” (KB 5549)

ḳarmaḳ “çengel”

anunmış turur bu ölüm tarmaḳı

*usanıp yorırda iler **ḳarmaḳı*** “Ölümün pençesi hazırlanmıştır; gaflet içinde yürürken onun çengeli insana saplanır.” (KB 6116)

örk “bağ”

*bu il bağı **örk**i bu iki tüzer*

bu iki birikse anı kim üzer “Memleketin düzenini ve dizginini bu ikisi ellerinde tutar; bu ikisi el ele verirse, onu kim koparır?” (KB 2419)

tayaḳ “dayak, değnek”

tiriglik küçi bardı mindin kitip

***tayaḳ** tuttı elgim bu tirgin atıp* “Yaşama gücü beni terk edip uzaklaştı; ben bu zindeliği bırakıp elime değnek aldım.” (KB 5633)

üstem “at eyerine işlenen altın gümüş işleme”

yitürse içürse keḍürse keḍim

*at **üstem** ḳız oğlan bu birse telim* “Silah arkadaşlarını yedirip içirmeli, giydirip kuşatmalı; onlara çok at ve koşum, köle ve cariye ihsan etmeli.” (KB 2280)

üzengü “üzengi, atın eyerinde bulunan demir parçası”

ḳara tapsa begler beḍüyür ḳopar

***üzengü** bar erse çigen berk ḳapar* “Halk vazifesini yaparsa beyler büyür, yükselir; üzengi varsa, kişi yuları kuvvetli tutar.” (KB 6110)

yip “ip”

yip kelimesi, mecaz anlamda “nükte, güzel söz” anlamlarında soyut anlama geçmiş, kavramsallaştırılmıştır. Çalışmada bu kelimeye, temel anlamı esas alınarak bu kategoride yer vermek uygun görülmüştür:

bu ma‘ni üçün atım ay toldı tip

*atadı biliglig sözin yinçge **yip*** “Bundan dolayı da bilgili kişi, ince bir nükteyle, bana Ay-Toldı adını vermiştir.” (KB 748)

2.2.3.5. Diğer Gereçler

aġruḳ “mal, giysi, eşya”

*kişi **aġruḳı** bolmasa bu boġuz*

*kişi önmezi ol bu **aġruḳ** boġuz* “Keşke bu pılı pırtı ve bu boğaz olmasa; bu pılı pırtı ve bu boğaz insanın vazgeçemediği şeylerdir.” (KB 3667)

çögen “topu çekmek için kullanılan ucu eğri değnek, çevgan”

çögen*ke keḏ erse atar erse oḳ*

yime ḳuşçı awçı ajunda ozuḳ “Cirit oyununda usta olmalı ve ok atmasını iyi bilmeli; kuşçuluk ve avcılıkta da başkalarına üstün gelmeli.” (KB 2635)

eşük “örtü, üste giyilen, örtünülen nesne”

yaruḳ dünya yüzke eşünse ***eşük***

men ötrü barayın ey eski tüşük “Parlak dünya yüzüne örtü örtünce, ben oraya gelirim, ey eski düşkün.” (KB 5003)

kiḏiz “keçe”

ḳımız süt ya yüŋ yaġ ya yoġrut ḳurut

yaḏım ya ***kiḏiz*** *hem erej ewke tut* “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

köwrüg “davul”

vezirlıḳ aŋar birdi tamġa ayaġ

tuġı ***köwrüg****i birle birdi ḳuyaġ* “Ona vezirlik unvan ve mührüyle tuğ, davul ve zırh verdi.” (KB 1036)

kürsi “taht”

kümüş ***kürsi*** *urmış öze oldurur*

bu ***kürsi*** *aḏaḳı üç aḏrı turur* “Gümüş bir taht üzerine oturmuştu; bu tahtın birbirine bağlanmamış üç ayağı vardı.” (KB 771)

küzüŋü “ayna”

köŋül kimke bütse anı ***küzŋü*** *tut*

özüŋ körge sen tip anı utru tut “Gönlün tamamen inandığı kişiyi kendine ayna edin; kendini görebilmek için onu daima karşında tut.” (KB 5618)

örtüg “örtü”

Bir nesneye adını veren ve somut bir kavram olan *örtü* kelimesi, eserde kullanıldığı tüm beyitlerde “örtülü, gizli” anlamında soyutlaşmıştır:

bayat tapġı barça kerek ***örtüg****ün*

açılmasa ḫalḳḳa bu ***örtüg*** *bu kün* “Tanrı’ya yapılan bütün ibadetler gizli yapılmalı, bu örtü bugün bile herkese açılmamalı.” (KB 3919)

sırınçġa “sırça”

kişi köŋli yuwḳa ***sırınçġa*** *sanı*

iḍi keḍ küḍez sınġa serme anı “İnsanın gönlü incedir, sırçaya benzer; ona çok dikkat et, kaba söz söyleme kırılır.” (KB 4610)

şiş “şiş”

ḳalı tilwe ursa kör ölse kişi

*ölüm yoḳ aŋar hem birilmez **şiş**i* “Eğer bir deli, vurup öldürürse birini, o deliye ölüm cezası yoktur; kısas yapılmaz.” (KB 295)

taġar “çul, çuval”

yigüm ot köki bolsu yaġmur suwı tap

*eḍiz ḳum tüneyi **taġar** ton keḍeyi* “Yiyeceğim ot kökü olsun, yağmur suyu bana yeter; kumdan döşek yapıp geceleyeyim, çuldan elbise giyeyim.” (KB 6571)

taḫt “taht”

*bolu birdi ewren ilig birdi **taḫt***

*tuta birsü teŋri bu **taḫt** birle baḫt* “Devran sana beylik ve taht verdi; Tanrı bu taht ile bahtını daim etsin.” (KB 92)

tamġa “damga, mühür”

öz elgi bile ḳatsa içgü körüp

*özi beklese ḳoḍsa **tamġa** urup* “İçkiyi bizzat kendi eliyle karıştırmalı; kendisi mühürleyerek koruma altına almalı.” (KB 2902)

topıḳ “top, topaç”

*çıḳardı **topıḳ** ḳoḍtı ay toldı kör*

anı yastanıp ötrü oldurdı kör “Ay-Toldı cebinden bir top çıkarıp yere koydu onu altına çekip üstüne oturdu.” (KB 622)

töşek “döşek”

***töşek** ḳoldı yattı kör ögdülmişe*

uḍıp bardı ança kötürdi başa “Ögdülmiş döşek istedi, yattı; biraz uykuya daldı, tekrar başını kaldırdı.” (KB 3838)

tuġ “Hakanın yanında çalan kös ve davul; sancak, bayrak”

Bu sözcük, aşağıdaki beyitte iki anlamında da kullanılmıştır:

*bulıt kökredi urdı nevbet **tuġı***

*yaşın yaşnadı tarttı ḫaḳan **tuġı*** “Gök gürledi, nöbet davulunu vurdu; şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti.” (KB 86)

yaḍım “yaygı, döşek”

ḳımız süt ya yüŋ yaġ ya yoġrut ḳurut

yaḍım *ya kiḍiz hem erej ewke tut* “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

2.2.4. Renk İsimleri

al[16] “al, kırmızı, pembe”

nelük ***al*** *boḍuduŋ ḳızıl meŋziŋi*

negü birdi dünya saŋa öz öŋi “Kırmızı yüzün neden bugün solmuş? Dünya başka ne endişeler çıkardı?” (KB 6229)

boz “boz , kül rengi”

iweklik beliŋ ol ḳamuġḳa yawuz

ḳalı bolsa begke yüzi boldı ***boz*** “Acelecilik herkes için fenadır ve deruni bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.” (KB 1996)

çal “alaca, kır”

yalıŋ yüzlüg erdim bütürdi saḳal

ḳara ḳuzġun erdim ḳuġu ḳıldı ***çal*** “Tüysüzdüm, sakal bitirdi; kuzgun gibi karaydım, kuğu gibi ak yaptı.” (KB 1098)

ḥabeş “siyah ve beyaz arası, koyu esmer renk”

ḳalıḳ bütrü tuttı sewügler ḳaşı

ajun boldı zengi ***ḥabeş*** *ḳırtışı* “Göğün her tarafı âşık kaşlarıyla doldu; dünya zenci habeş derisine büründü.” (KB 4961)

ḳapḳara “kapkara”

ḳara ḳılḳı barça bolur ***ḳapḳara***

ḳara ḳılma özni küḍezü tura “Avamın, kara halkın doğası her zaman kapkaradır; iyice dikkat et, kendini karaya bulaştırma.” (KB 4323)

ḳara “kara, siyah”

ḳara*ḳa yaġuma ay ḳılḳı örüŋ*

örüŋke ***ḳara*** *terk yuḳar ol körüŋ* “Ey ak doğalı insan, sen karaya yaklaşma; dikkat et, beyaza siyah çabuk bulaşır.” (KB 4239)

ḳıpḳızıl “kıpkızıl”

at üstem yarıḳlar bolur ***ḳıpḳızıl***

---

[16] Eserde en sık kullanılan renk isimlerinden biri olan *al*, bazı beyitlerde “kızarmak, utanmak, mahcup olmak” anlamlarında da kullanılmıştır.

ḳızıl ḳızġu eŋler bolur yapyaşıl “At, koşum ve zırhlar kıpkızıl olur; kızıl ateş gibi yanan yanaklar mosmor kesilir.” (KB 2385)

ḳızıl[17] “kızıl, kırmızı”

ḳızıl *til ḳılur ḳısġa yaşlıġ sini*

esenlik tilese ḳatıġ ba anı “Kızıl dil senin ömrünü kısaltır; esenlik dilersen onu sıkı tut.” (KB 964)

kök “mavi, yeşil”

kök kelimesi *KB*’de, üç ayrı anlamda kullanılmaktadır. Renk adı olarak kullanılmasının yanı sıra soyut bir kavram olan bir şeyin aslını, temelini ifade etmekte ve gök anlamında da kullanılmıştır. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Gök Cisimlerine Ait İsimler* (bkz. 2.2.15.) ve *Soyut İsimler* (bkz. 1.2.) adlı başlıklar altında toplanmıştır.

yazı taġ ḳır oprı töşendi yaḍıp

itindi ḳolı ḳaşı ***kök*** *al keḍip* “Düzlükler, dağlar, kırlar ve ovalar bunu yayıp döşendi; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek süslendi.” (KB 69)

bu türlüg çiçek yirde munça beḍiz

yazı taġ ḳır oprı yaşıl ***kök*** *meŋiz* “Yerde türlü çiçek, bunca manzara, düzlük, dağ, kır, vadi, yeşil ve maviyle örtülmüş.” (KB 96)

kökçin “göğümsü, kır”

oḍunġıl ay ***kökçin*** *ölümke anun*

bu keçmiş künüŋke sıġıt ḳıl ünün “Ey kır saçlı uyan, ölüme hazırlan; geçmiş günlerin için ağlayıp sızla.” (KB 376)

ḳupa “kumral”

ḳupa *körklügüg kör ḳılın özke fal*

işiŋ eḍgü bolġay ḳamuġ sözni üz “Kumral güzeline bak ve onu kendine uğur tut, işin iyi olur; başka sözü bırak.” (KB 2468)

mina “lacivert, yeşil renkli”

yaşıḳ türtti yüzke sarıġ za‘feran

özin ḳıldı ***mina*** *öŋi teg cihan* “Güneş yüzüne sarı safran sürdü; cihan ise mina rengine büründü.” (KB 4960)

---

[17] Eserde *ḳızıl* kelimesinin, renk adı olarak kullanılmasının yanı sıra, *ḳızıl ḳılsa eŋ* biçiminde, “yüzü kızarmak; yüzünü güldürmek, sevindirmek” anlamında kullanıldığı beyitlere de rastlanır.

örüŋ “ak, beyaz”

ḳara ḳul ḳarası bolur beg ***örüŋ***

ḳaralı ***örüŋ****li aḍırttı körüŋ* “Siyah kul rengidir, bey beyaz olur; siyah ve beyaz böyle ayırt edilmiştir.” (KB 2080)

sarıġ[18] “sarı”

yaşıl kök ***sarıġ*** *al aġı ton keḍip*

aşaġu kötürse yaraşur yorıp “Onların yeşil, mavi, sarı ve pembe ipek giysiler giyip dolaşmaları ve yemek taşımaları hoş olur.” (KB 2916)

şaşut “kır, alaca”

saçım boldı suŋḳur tüsi teg ***şaşut***

saḳal boldı yazḳı gülef teg orut “Saçım sungur rengi gibi kır oldu; sakalım yazdan kalmış kuru ota döndü.” (KB 5639)

yaġız “yağız, kızıl ile kara arası bir renk”

yaşıl köktin indi ***yaġız*** *yirke söz*

sözi birle yalŋuḳ aġır ḳıldı öz “Söz yağız yere mavi gökten indi; kişi kendine sözüyle değer verdirdi.” (KB 210)

yapyaşıl “yemyeşil”

at üstem yarıḳlar bolur ḳıpḳızıl

ḳızıl ḳızġu eŋler bolur ***yapyaşıl*** “At, koşum ve zırhlar kıpkızıl olur; kızıl ateş gibi yanan yanaklar mosmor kesilir.” (KB 2385)

yaşıl “yeşil; mavi”

yaşıl sözcüğü, eserde genellikle “mavi” anlamında kullanılmıştır:

ḳalı sözleyü bilmese til sözüg

yaşıl *kökte erse kör indrür özüg* “Eğer dil söz söylemesini bilmezse, mavi gökte olanı yere indirir.” (KB 1003)

yaşıl sözcüğü eserde çoğunlukla “mavi” anlamında kullanılmış olsa da “yeşil” anlamında kullanıldığı beyitler de vardır:

ḳara tün yaruḳ künke yaḳmaz yaġuḳ

yaşıl *suw ḳızıl otḳa bolmaz ḳonuḳ* “Karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz, yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz.” (KB 2250)

---

[18] Metinde kullanıldığı beyitlerin bazılarında “benzi, yüzü sararmak” anlamında kullanılan *sarıġ* kelimesi 6010. beyitte “safra” anlamında kullanılmıştır.

yipün "koyu kırmızı; mor, menekşe rengi"

ḳurımış yıġaçlar tonandı yaşıl

bezendi ***yipün*** *al sarıġ kök ḳızıl* "Kurumuş ağaçlar yeşiller donandı; doğa mor, al, yeşil ve kızıla bezendi." (KB 67)

Renk isimlerinin birçoğu niteleme sıfatı olarak da görev yapmaktadır. Çalışmada niteleme sıfatları ayrı bir başlık altında toplanmıştır (bkz. 4.1.1.). Ancak renk isimleri bu bölümde ayrıntılı olarak verildiği için niteleme sıfatları adlı başlık altında tekrar ayrıntılı bir şekilde ifade edilmemiştir.

2.2.5. Giyecek İsimleri

aġı "altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş"

ḳayu neŋ uçuz bolsa yirde yatur

aġı *çuz aġır boldı törde yatur* "Hangi şey değersizse ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır Çin kumaşları, değerli olduğu için başköşede yer alır." (KB 902)

barçın "ipekli kumaş"

yime yaḳşı aymış biliglig sözi

biliglig sözi körse ***barçın*** *tözi* "Yine bilgili ne güzel söylemiş; bilgilinin sözü, dikkat edersen, değerli bir mala benzer." (KB 555)

börk "başlık, şapka"

neçe er beḍüse baş aġrıġ beḍür

neçe baş beḍüse beḍük ***börk*** *keḍür* "İnsan ne kadar büyürse, baş ağrısı da o kadar büyür; başı ne kadar büyürse, o kadar büyük börk giyer." (KB 435)

Bu kelime, eserde 3723. beyitte de geçmektedir fakat bu beyitte anlam, *börk*ün şeklinden yola çıkılarak "kubbe" anlamında geçmektedir:

ḳaraŋḳu titigsig bu ***börk*** *ew içi*

yaruttı yaşıḳ birle erklig küçi "Bu kubbe evin içi balçıktan yapılmış ve karanlıktır; onun hâkim kudreti bunu güneş ile aydınlattı." (KB 3723)

böz "bez; pamuktan yapılmış kumaş"

ḳamuġ dünya bolsa biregüke tüz

ḳalır dünya ülgi tegir iki ***böz*** "Bir insan bütün dünyaya tamamen sahip olsa bile, sonunda dünya kalır; onun kısmetine ancak iki bez düşer." (KB 1238)

çöge "elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba"

ḳadaşını kördi uzatu yatur

çöge*sin töşenmiş yiŋin yastanur* “Kardeşine baktı, uzanarak yatmış; abasını döşenmiş ve başını yenine yaslamıştı.” (KB 5974)

çuz “yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı”

ağı ***çuz*** *töşenür özüŋ oğlağu*

ḳara yir ḳatında yaşıp yatġu tüz “İpek sırma ile örtülen vücudun kara toprağa serilecektir, ey hakîm.” (KB 1426)

eḍ “ipekli kumaşlar gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler”

yaġız yir yaşıl torḳu yüzke badı

ḫıtay arḳışı yaḍtı tawġaç ***eḍ****i* “Yağız yer, yüzüne yeşil ipek bağladı; Hıtay kervanı da bunun üstüne Çin kumaşı yaydı.” (KB 68)

etek “etek”

usı uçtı ḳoptı aḍaḳın örü

ḳara tün kötürmiş ***etek****in örü* “Uykusu kaçtı, ayağa kalktı; karanlık gece eteğini yukarı kaldırdı.” (KB 3952)

ḫarir “ipek”

ağı keḍti ***ḫarir*** *özüŋ örtti öz*

sini yaŋsaġuçı körüp ḳamdı köz “Sırmalar giydin, vücudunu ipeklerle örttün; kıskananların gözleri sana bakıp kamaştı.” (KB 5799)

ḳaṣab “hint kumaşı”

ḳaṣab *tozı rumi ajun taŋsuḳı*

saŋa kelse tolmaz ağı ḳaznaḳı “Kasap, tûzî ve Rûmî kumaşları gibi dünyanın nadide şeyleri sana gelir; fakat hazinen ve ambarların yine dolmaz.” (KB5368)

keḍgülük “giyecek, giysi”

tiriglikni mün ḳıl asıġ eḍgülük

yarın bolġa eḍgü yigü ***keḍgülük*** “Hayatı sermaye yap, bunun faizi iyiliktir; bu sana yarın için iyi yiyecek ve giyecek sağlar.” (KB 232)

keḍim “giyecek, giyim, giysi”

boġuzḳa yiyimçe ajunda yidim tap

eginke ***keḍim****çe eginde* ***keḍim*** *tap* “Dünyada açlığımı giderecek kadar yedim; sırtımı örtecek kadar giysim de var.” (KB 3800)

keḍük “kepenek, yağmurluk, giyecek”

*körü barsa barça urur bu **keḍük***

uḳuşluġ biliglig kör aşlı keḍ ök “Dikkat edilirse, herkes üzerine bir şey giyer; fakat akıllı ve bilgili kişi giysisiyle değil, aslıyla değerlidir.” (KB 299)

keḍüt “giyecek; hil’at, değerli kumaştan veya kürkten yapılan kaftan”

*ayaġ bir tamġa at üstem **keḍüt***

aġırladı aşru tükel boldı ḳut “Ona unvan, mühür, at, koşum ve hilat verdi; çok itibar gösterdi; o da ikbalin son derecesine ulaştı.” (KB 1766)

kiş “samur kürk”

ajun tezginür ilde arḳış yorıp

*aġı çuz tiyiŋ **kiş** alır sen tirip* “Kervanların diyar diyar gezerek dünyayı dolaşır; sen ipekli ve sırmalı kumaşlar, sincap ve samur kürkler toplarsın.”(KB 5367)

köŋlek “gömlek”

*ḳalıḳ yırttı keḍmiş ḳara **köŋlek**in*

açıldı yaruḳ yüz kötürdi egin “Gökyüzü üzerine geçirdiği kara gömleği yırttı; peçesini kaldırdı ve parlak yüzü açıldı.” (KB 4966)

ḳur “kuşak, kemer”

*kümüş **ḳur** baġuçı munu men tiyü*

*ölüm tuttı erse üzüldi **ḳur**ı* “Gümüş kuşak bağlayarak, ‘İşte ben!’ diyenin kuşağı, ölüm tutunca kopar.” (KB 1477)

örüm “örülmüş, çul”

ḳadaşıŋ ḳoḍup ḳaçtı dünya neŋin

***örüm** keḍti arpa yidi öz teŋin* “Kardeşin dünya malını bırakıp kaçtı; kendi seviyesine göre çul giydi, arpa yedi.” (KB 6334)

ton “elbise”

bu oġlan yügürdi tegürdi sözi

***ton**ın keḍti turdı sewinçin özi* “Oğlan koştu ve sözü ona ulaştırdı; Ay-Toldı sevinçle kalktı, giyindi.” (KB 575)

torḳu “ ipek kumaş, ipekli”

*tuma **torḳu** ḳalḳan kötürdi uşun*

yaruḳ yüz küler teg yarudı ajun “Yüzünü örten ipek kalkan sıyrıldı; gülen parlak yüz gibi dünya aydınlandı.” (KB 3288)

tozı “tûzî”

*ḳaṣab **tozı** rumi ajun taŋsuḳı*

saŋa kelse tolmaz aġı ḳaznaḳı “Kasap, tûzî ve Rûmî kumaşları gibi dünyanın nadide şeyleri sana gelir; fakat hazinen ve ambarların yine dolmaz.” (KB5368)

yaḳa “yaka, elbise yakası”

atın mindi ewke yüz urdı turup

*kelip tüşti kirdi **yaḳa** ḳur yörüp* “Atına bindi, evine doğru hareket ederek gelip indi; evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü.” (KB 3282)

yiŋ “yen, giysi kolu”

köŋül birse ḳurtġa bolur bir turı

*yaḳa **yiŋ** tutar künde kesmez urı* “Gönül verirsen huysuz bir acuze olur; yakaya ve yene yapışır, dırdırının ardı arkası kesilmez.” (KB 3541)

2.2.6. Takı ve Takı Yapımında Kullanılan Maden İsimleri

altun “altın”

*kümüş ḳalsa **altun** meniŋdin saŋa*

anı tutmaġıl sen bu sözke teŋe “Benden sana gümüş ve altın kalırsa, sen onları bu söze denk tutma.” (KB 188)

*tire bildiŋ **altun** yiyü bilmediŋ*

*bu **altun** yıġıp bir nelük birmediŋ* “Altın toplamayı bildin, fakat yemesini bilemedin, bu altını yığdın da birini olsun neden başkasına vermedin.” (KB 1674)

baḳır “bakır”

sözüg sözlemese saw altun sanı

***baḳır** boldı tildin çıḳarsa anı* “Söylenmeyen söz som altın sayılır; ağızdan çıkınca bakır olur.” (KB 1916)

erdini “mücevher, iri inci”

ḳopa keldi örlep sıta ḳalḳanı

*ajun meŋzi boldı örüŋ **erdini*** “Mızrak ve kalkanı kalkarak yükselmeye başladı; dünya yüzü beyaz cevher gibi oldu.” (KB 3840)

gevher “cevher, mücevher”

erej arzu ni‘met közün körmediŋ

*kümüş **gevher** altun baḳır bulmadıŋ* “Huzur, arzu ve nimeti gözünle görmedin; gümüş, mücevher, altın ve bakıra da hiç sahip olmadın.” (KB 3438)

güher “cevher, mücevher”

teŋizke kirür körse köŋlün tükel

güher *yinçü yaḳut çıḳarur meṣel* “İyice dikkat edersen, onlar denize dalarak, güher, inci ve yakut çıkaranlara benzerler.” (KB 4395)

kümüş “gümüş”

itilmez köŋülüg iter bu ***kümüş***

egilmez kişini eger bu ***kümüş*** “Perişan gönülleri bu gümüş huzura kavuşturur; eğilmeyen başları bu gümüş eğer.” (KB 2747)

saw “som, özellikle altın için kullanılan, kaplama olmayan, katışıksız, saf”

saw *altun yazar ol tügülmiş kişig*

saw *altun iter ol buzulmış işig* “Çatılan yüzleri som altın güldürür, bozulmuş işleri som altın yoluna koyar.” (KB 3044)

tac “taç”

bu iki bile beg beḍüklük bulur

bu iki yumıtsa beḍür beg ***tacı*** “Bu ikisiyle bey büyüklük bulur; bu ikisi bir araya gelirse beylik tacı azamet kazanır.” (KB 89)

tuş “başa ya da kemere takılan altın ya da gümüş toka”

yaġız yir ḳatındaḳı altun taş ol

ḳalı çıḳsa begler başında ***tuş*** *ol* “Yağız yerin altındaki altın, taştan farksızdır; oradan çıkınca beylerin başında tuğ tokası olur.” (KB 213)

yaḳut “yakut”

ajun ḳırtışı boldı altun öŋi

yaşıḳ za'feran ḳıldı ***yaḳut*** *öŋi* “Dünya yüzü altın rengine girdi; güneş yakut rengini safrana çevirdi.” (KB 5669)

yinçü “inci”

teŋizdin çıḳarmasa ***yinçü*** *kişi*

kerek ***yinçü*** *bolsun kerek say taşı* “Kişi inciyi denizden çıkarmadıkça, o ister inci olsun ister çakıl taşı, fark etmez.” (KB 212)

yünçü “inci”

negü tir eşitgil kiŋeşçi öge

kiŋeşte töker begke ***yünçü*** *üge* “Dinle, istişarede beyin önüne yığınla inci döken has-müşavir ne der.” (KB 2935)

2.2.7. Vücutla İlgili İsimler

2.2.7.1. İnsan Vücuduyla İlgili İsimler

aḍaḳ "ayak"

bezenür kişike özin körkitür

*köŋül birdiŋ erse **aḍaḳ** berkitür* "Süslenir ve insana kendini gösterir; gönül verirsen, senin elini ayağını bağlar." (KB 6128)

Ayak kelimesi, aşağıdaki beyitlerde "soyut veya cansız bir nesnenin ayağını" ifade etmek için kullanılmıştır:

*ḳalı üç **aḍaḳ**ta emitse biri*

ikisi ḳamıtar uçar ol eri "Eğer üç ayaktan biri yana yatarsa, diğer ikisi de kayar ve üstünde oturan yuvarlanır." (KB 803)

aġız "ağız"

boġuzuġ küḍezse başıŋa asıġ

*aşıġ az yise bu **aġız**ḳa tatıġ* "Boğazı gözetmek, baş için faydalıdır; az yemek, ağıza tatlı gelir." (KB 2893)

Yukarıda örnek gösterilen ve eserde geçen diğer beyitlerde de gerçek anlamıyla karşımıza çıkan *ağız* kelimesi, aşağıdaki beyitte gerçek anlamı dışında "yol ağzı" anlamında kullanılmıştır:

*yol **aġzı**nda erse kişi başlaġu*

törüsin toḳusın yazım ḳılmaġu "Yol ağzındaysa insanlara rehberlik eder; merasim, örf ve âdetin yanlış yapılmamasına dikkat eder." (KB 2497)

alın "alın"

süçig sözle barça kişike tilin

*açuḳ tut yüzüŋni yaruḳ tut **alın*** "Herkese tatlı söz söyle, yüzünü açık ve alnını parlak tut." (KB 5222)

arḳa "arka, sırt"

*tiren **arḳa** birme yaġıḳa bolup*

yaġıġ sanç yoḳ erse uruş yat ölüp "Dayan, düşmana asla arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak orada öl." (KB 2378)

aya "aya, avuç içi"

*köŋülin çıḳarsa **aya**da urup*

yorısa uyaḍmasa yalŋuḳ körüp “Kişi gönlünü çıkarıp avucuna koyarak, başkalarının önünde mahcup olmadan dolaşabilmeli.” (KB 864)

baġır “bağır, karaciğer; gönül, yürek”

baġırsaḳ tapuġçı ***baġır*** *sanı teg*

baġır*da yaḳınraḳ yürek ḳanı teg* “İçten bağlı hizmetkâr insanın bağrı gibidir; belki de bağrından daha yakın, yürek kanı gibidir.” (KB 2610)

baş[19] “baş”

tilig keḍ küḍezgil küḍezildi ***baş***

sözüŋni ḳısurġıl uzatıldı yaş “Dili iyi gözet, başın gözetilmiş olur; sözünü kısa kes, ömrün uzun olur.” (KB 176)

neçe er beḍüse ***baş*** *aġrıġ beḍür*

neçe ***baş*** *beḍüse beḍük börk keḍür* “İnsan ne kadar büyürse, baş ağrısı da o kadar büyür; başı ne kadar büyürse, o kadar büyük börk giyer.” (KB 435)

bil “bel”

ḳoḍı ıḍtı kesme yaruḳ yüz tudı

ḳalıḳ tul tonı keḍti ***bil****in badı* “Gök dul elbisesini giydi ve belini bağladı; zülfünü dağıtıp parlak yüzünü kapadı.” (KB 5824)

bilek “bilek”

neçe küç ***bilek****lig yumıtmışlarıġ*

ölüm tuttı saçtı yırattı arıġ “Ölüm nice güçlü bileklerin topladıklarını alıp hepsini saçtı ve dağıttı.” (KB 6072)

boḍ “boy, kamet; vücut”

ḳalı mundaġ erse ***boḍ*** *ortu kerek*

boḍ*ı ortu bolsa bolur eḍgürek* “Onun için bey orta boylu olmalı; orta boylu olması daha iyidir.” (KB 2087)

boġuz “boğaz”

boġuz*ḳa bulun bolma* ***boġz****ı uluġ*

---

[19] *baş* kelimesi, eserde birçok anlamda kullanılmıştır. Bu başlık altında yer alan bazı beyitlerde, “yaşını başını almak, başını yerden yere çalmak, başından geçmek, tecrübe sahibi olmak, başını yemek, başa geçmek, başı göğe ermek, baş kaldırmak”anlamında, deyim biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu deyimlere çalışmanın sonunda bulunan *Dizin* kısmında, *baş* madde başı altında yer verilmiştir.

boġuzḳa bulun bolsa bolmaz yuluġ “Boğazının esiri olma, ey boğazına düşkün adam; boğazın esiri olursan bir daha bu esaretten kurtulamazsın.” (KB 4593)

boyun “boyun”

ḳılıç ursa bıçsa yaġı ***boyn****ını*

törü birle tüzse ili buḍnını “O bunlarla kılıç vurup düşmanın boynunu biçer; ilini ve halkını kanun yoluyla düzene sokar.” (KB 286)

burun “burun”

burunduḳluġ ol söz tiwe ***burn****ı teg*

barur ḳança yetse titir boynı teg “Söz, deve burnu gibi yularlıdır; dişi deve boynu gibi nereye çekilirse oraya gider.” (KB 206)

but “but, bacak”

yana alma tırŋaḳ aḍışma ***but****uŋ*

uçuzluḳ tegürgey iletgey ḳutuŋ “Bir de tırnak kesme, bacaklarını yayıp oturma; bu insanı itibardan düşürür ve ikbali engeller.” (KB 4115)

egin[20] “sırt”

apaŋ bulsa men bir cefalıġ aḳı er

egin*ke yüḍeyi közümke urayı* “Eğer bir cefakâr, cömert insan bulursam, onu sırtımda taşıyayım, gözüme süreyim.” (KB 6569)

el[21] “el”

közüm sen tilim sen ***el****im sen maŋa*

anın eḍgü boldı atım ay toŋa “Sen de benim gözüm, dilim ve elimsin; ey mert yiğit, ben bu sayede iyi nam kazandım.” (KB 3125)

elig “el”

bu ikin itümese ḳoḍġıl bilig

ḳılıçḳa tegürgil sen ötrü ***el****ig* “İşleri bu ikisiyle de halledemezsen, bilgiyi bırak, elini kılıca daya.” (KB 222)

negü tir eşit emdi ḳılḳı silig

---

[20] Eserde *egin* kelimesinin, “sırt” anlamından farklı olarak, *egin kötür-* biçiminde “göğsü kabarmak, gururlanmak” anlamında da kullanıldığı görülmektedir.

[21] Eserde, *el* kelimesi birçok anlamda görülmektedir. Bu kelimenin geçtiği bazı beyitlerde, “el vermek, el uzatmak, ele almak, el atmak, el vurmak, elde etmek, ele geçirilmek, el sürmek, el ele vermek, el değmemek, elini çekmek, elinden tutmak, eli uzanmak, eli darda kalma, eli açık, eli sıkı” gibi deyim ve birleşik fiillerle karşımıza çıkmaktadır. Bu deyimler ve birleşik fiillere çalışmanın sonunda bulunan *Dizin* kısmında, *el* madde başı altında yer verilmiştir.

*sınayu tegip ilke sunmış **el**ig* “Şimdi dinle, doğası yumuşak olan ve tecrübeyle yükselerek memleket işini eline alan adam ne der.” (KB 346)

endam “beden, vücut, boy”

*et öz yiti **endam** köŋülke uḍar*

köŋül birle yalŋuḳ aġır yük yüḍer “Vücut, yedi endam, gönüle uyar; insan gönlüyle ağır yük yüklenir.” (KB 2797)

eŋ “yüz, yanak”

ülüşlerde turma ya tutma neŋiŋ

*ökünçün sarıġ bolġa ḳızġu **eŋ**iŋ* “Hisseli işlere girişme ve böyle işe mal yatırma; al yanağın pişmanlıktan sararır.” (KB 4544)

ernek “parmak”

*bu tatıġıŋ üç **ernek** boġuzḳa turur*

anıŋda naru barsa ḳarnıŋ tolur “Bu zevk üç parmaklık boğaz içindir; ondan öteye giderse karın dolar.” (KB 3578)

et[22] “et”

bağışlasu teŋri anıŋ canını

*ḳoratmasu andın **et**i ḳanını* “Tanrı onun canını bağışlasın, onun etine ve kanına bir halel getirmesin.” (KB 6239)

et öz “vücut, beden, ten”

***et öz**ke bulun bolma bilgi uluġ*

***et öz** bulnasa kör ḳolur din yuluġ* “Ey büyük bilgi sahibi, vücudun esiri olma; vücut seni esir ederse fidye olarak dinini ister.” (KB 3640)

kalbüd “vücut; kalıp”

*ḳuruġ ḳaldı **kalbüd** uçup barsa can*

bayat bildi ḳança barır erse can “Ruh uçup gidince vücut boş kalır; ruhun nereye gittiğini ancak Tanrı bilir.” (KB 1525)

ḳaraḳ “göz bebeği, göz”

ḳamuġda ḳatıġraḳ ölüm ol firaḳ

*firaḳın töker yaş körigli **ḳaraḳ*** “Her şeyden ağır olan firak ölümdür; şu gören göz firak yüzünden yaş döker.” (KB 6208)

ḳarın “karın”

---

[22] *KB*’de geçen ***et*** kelimeleri, “insan eti”ni ifade ettiği için bu kategoride yer almıştır.

ḳarın *açmış erke yüzi körse aş*

usup suwsamışḳa körüp ḳanġusuz “Karnı acıkmış insan için onun yüzünü görmek yemektir; susamış insan için o bakıp da kanılmaz bir içkidir.” (KB 2924)

ḳaş[23] “kaş”

saŋa tügmedim men bu ***ḳaş****ım közüm*

küler yüz tutar men sewinçlig özüm “Ben sana karşı henüz kaşımı çatmış değilim; senden çok memnunum, sana hep iltifat ediyorum.” (KB 6232)

kep “kalıp, vücut”

süzük can ***kep****i bu ḳara yir tuġı*

ḳara yir ***kep*** *örtnür ay ḳılkı aġı* “Bu duru canın kalıbı olan vücut bu kara toprak tıkacıdır; ey gönlünde hazineler taşıyan kişi, kara toprak bunlarla dolar.” (KB5422)

kesme “saç, perçem”

ḳoḍı ıḍtı ***kesme*** *yaruḳ yüz tudı*

sewüg zülfi toldı yoḳaru ḳoḍı “Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülfü her yanı kapladı.” (KB 3284)

ḳırtış “yüz, deri, ten; renk”

usuz yattı saḳnu bir ança oḍuġ

ḳalıḳ ***ḳırtış****ı tuttı kafur boḍuġ* “Uyumadan bir süre yattı, düşündü; göğün derisi kâfura boyandı.” (KB 4891)

Eserde *ḳırtış* kelimesinin “renk” anlamı, diğer anlamlarına oranla daha az kullanılsa da “renk” anlamıyla kastedilen yine “derinin, tenin rengi”dir:

toġardın yaşıḳ baş kötürdi örü

ḳuġu ***ḳırtış****ı boldı dünya tolu* “Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı; dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.” (KB 5449)

ḳol[24] “kol; el”

oḳıdı kör ay toldıḳa ḳıldı yol

bu ay toldı kirdi ḳawuşturdı ***ḳol*** “Ay-Toldı’yı huzuruna çağırttı; Ay-Toldı girdi ve ellerini kavuşturdu.” (KB 766)

---

[23] Bu kelime, eserde genellikle *ḳaş tüg-* biçiminde “kaşlarını çatmak, soğuk davranmak, gücenmek, korkmak…” anlamlarında görülmektedir.

[24] Eserde hem insan vücuduna ait bir isim olan “kol” hem de “vadi” anlamında kullanılan *ḳol* kelimesi, eserin *Dizin* kısmında iki ayrı madde başı olarak değil, tek bir madde başı altında verilmiştir. Biz çalışmamızda bu iki kelimeyi, iki ayrı başlık olarak değerlendirdik (bkz. Dizin).

ḳon “koyun, bağır”

*yana aldı oġlın **ḳon**ıŋa ḳuça*

öpüp yıġladı bürnü yaşın saça “Oğlunu kucaklayarak tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü gözyaşlarıyla kaplandı.” (KB 1500)

kögüz[25] “göğüs”

negü tir eşitgil ay bilgi ögüz

*bilig birle köŋli yarunmış **kögüz*** “Bilgisi deniz gibi derin, gönlü ve göğsü bilgiyle aydınlanmış kişi ne der, dinle.” (KB 2243)

köz “göz”

*köŋül birdi **köz** hem uḳuş ög bilig*

açа birdi sözüm yorıttı tilig “Gönül, göz, akıl, zeka ve bilgi verdi; dilimi açtı ve bana ifade kudreti ihsan etti.” (KB 387)

köŋül kimni sewse ḳamuġı sewüg

*körür **köz**ke ursa körümez bolur* “Gönül kimi severse, onun her şeyi sevimli olur; gören göze vursa, o bile kötü görülmez.” (KB 537)

ḳulaḳ “kulak”

tiliŋ tıḍ boġuz yıġ uḍıma öküş

*közüŋ yum **ḳulaḳ** tu bir inçin tura* “Dilini tut, boğazına hakim ol, çok uyuma, gözünü yum kulağını tıka ve böylece huzur içinde yaşa.” (KB 6643)

ḳulġaḳ “kulak”

*iliŋde yiti tut közüŋ **ḳulġaḳ**ıŋ*

tözüke tegürgil bağırsaḳlıḳıŋ “Memleketinde gözünü ve kulağını keskin tut; merhametini herkese ulaştır.” (KB 5272)

ḳuruġsaḳ “kursak, mide, gönül”

*tatıġ bardı öçti **ḳuruġsaḳ** otı*

yıradı meniŋdin yigitlik atı “Zevk gitti, gönül ateşi söndü; gençlik adı artık benden uzaklaştı.” (KB 375)

küjek “perçem, zülüf”

***küjek** yazdı rumi ḳızı örtti yüz*

---

[25] *kögüz* sözüğü, geçtiği beyitlerde gerçek anlamıyla oldukça az kullanılmıştır. Genellikle “göğüs kabartmak, kibirlenmek” anlamlarında görülür.

ḳara saç boḍuġı ajun toldı tüz “Rumi kızı zülüflerini çözerek yüzünü örttü; her taraf kara zülüf rengini aldı.” (KB 4885)

liḳa “yüz”

ḳamuġ mü’minıġ sen tözü yarlıḳa

yarınḳı beḳadın bu kün ḳıl ***liḳa*** “Sen bütün müminlerin hepsinin günahlarını bağışla; yarınki beka aleminden yüzünü bana bugün göster.” (KB 397)

meŋe “beyin”

uḳuş ornı üstün ***meŋe****de turur*

aġır neŋ üçün ornı başta erür “Aklın yeri üstte, beyindedir; değerli bir şey olduğu için onun yeri baştadır”. (KB 1836)

meni “meni, döl suyu”

meni*din törümiş özüŋ men time*

özüŋ men tise ay unu ornuŋ ol “Sen meniden türemişsin, ‘ben’ deme; sen ‘ben’ dersen, bak, işte değerin.” (KB 5413)

meŋiz “beniz”

ay körklüg ḳoluġlı munı ḳolmaġıl

ḳızıl ***meŋziŋi*** *sen sarıġ ḳılmaġıl* “Ey güzellik arayan, güzellik arama; sen al benzini boş yere sarartma.” (KB 4485)

saç “saç”

ḳara ***saç*** *örüŋi ölümdin yumuş*

ḳılur ol tirigke tiriglik küsüş “Kara saçın ağarması ölümün işaretidir; o yaşayana hayatın kıymetini arttırır.” (KB 1105)

saḳal “sakal”

kiçig erse umnur ***saḳal*** *öngüke*

saḳal *önse umnur örüŋ bolġuḳa* “Küçükken insan sakal çıkmasını bekler; sakal çıkınca da beyaz olmasını bekler.” (KB 3622)

sın “boy bos”

yüzi körki körklüg kerek hem boḍı

yülüg bolsa boḍ ***sın*** *kişide keḍi* “Yüzü güzel, kendisi yakışıklı ve saçı sakalı düzgün olmalı ve boy bosça da insanlar arasında üstün olmalı.” (KB 2663)

süŋük “kemik”

Kemik kelimesi, insan ve hayvanlara ait bir organ ismidir. Fakat eserde bu kelimenin "yiyecek" anlamında kullanıldığı görülmektedir:

*biçek tartma anda **süŋük** kemdime*

aşıġ tartmağıl sen kişig ündeme "Orada bıçak kullanma, kemik sıyırma; başkalarına yemek uzatma ve buyur etme." (KB 4131)

ten "ten, vücut"

*yuluġ ḳıldı malı **ten**i canını*

yalawaç sewinçi tiledi köni "Malını, tenini ve canını feda etti; dileği ancak yalvaçın sevinciydi." (KB 52)

tırŋaḳ "tırnak"

ḳatılsa ḳılıç baldu birle tegiş

*tişin **tırŋaḳ**ın teg yaḳa tut iliş* "Saflar karışınca kılıç ve baltayla vuruş; dişle tırnakla saldır, yakasından tut, yapış." (KB 2377)

til "dil; söz"

*kişig **til** ağırlar bulur ḳut kişi*

*kişig **til** uçuzlar barır er başı* "Kişiyi dil kıymetlendirir ve kişi onunla mutluluk bulur; kişiyi dil kıymetten düşürür ve dili yüzünden başı gider." (KB 163)

til kelimesinin, yukarıdaki kullanımından farklı olarak 342. beyitte *tili il* şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimenin anlamı, eserden hareketle "boşboğaz"dır:

*yana bir **tili il** buşı öwkelig*

*ulıtur kişig sökse açsa **til**ig* "Biri de boşboğaz, hiddetli ve öfkeli olmaktır; sövmeye başlarsa, insanın kalbini kırar." (KB 342)

Eserde ***til*** kelimesi, "konuşulan dili, sözü" ifade etmek için de kullanılmıştır:

*muŋar meŋzeyü keldi şa'ir **til**i*

*bu şa'ir **til**i boldı sözke ulı* "Buna benzer bir şair sözü vardır: bu şair sözü buna esas teşkil eder." (KB 441)

tiş "diş"

sözüŋni küḍezgil başıŋ barmasun

*tiliŋni küḍezgil **tiş**iŋ sınmasun* "Sözüne dikkat et ki, başın gitmesin; dilini tut ki, dişin kırılmasın." (KB 167)

tiz "diz"

ötüg ötnür erken köni tut elig

*iki **tiz** bile sök tüzün bol silig* “Bir şey arz ederken ellerini aşağıya doğru sarkıt; iki diz üzerine çök, arzı içtenlik ve sükûnla yap.” (KB 4058)

uça “sırt”

*ḳayusı örüm keḍti bügri **uça***

ḳayu yir kezer bu közi yaş saça “Biri kambur sırtına çul bürünür, biri gözden yaş dökerek diyar diyar gezer.” (KB 6157)

uşun “omuz başı”

*tuma torḳu ḳalḳan kötürdi **uşun***

yaruḳ yüz küler teg yarudı ajun “Yüzünü örten ipek kalkan sıyrıldı; gülen parlak yüz gibi dünya aydınlandı.” (KB 3288)

yarın “omuz, sırt”

*bili bolsa yılmıḳ yana **yarn**ı kiŋ*

örüŋ bolsa ḳırtış ḳızġu eŋ “Belleri ince, omuzları geniş, teni beyaz ve yanakları al-kırmızı olmalı.” (KB 2915)

yürek “yürek, kalp”

*aḳı erdi elgi **yürek**i teḍük*

biliglig saḳınuk kör atı beḍük “Eli cömert, yüreği saftı; bilgili, takva sahibi ve adı büyük biriydi. (KB 58)

yüz “yüz, çehre”

*bu körklüg **yüz**üg körse **yüz** suwlanur*

köŋül açılur anda bu can yimlenür “Bu güzel yüzü görünce insanın yüzü güler; içi açılır ve canı zevk bulur.” (KB 2465)

Yüz kelimesi, aşağıdaki beyitlerde diğer beyitlerden farklı olarak soyut bir kelimenin *yüz*ünü ifade etmek için kullanılmıştır:

bu erdi basutçı köni dinḳa kök

*şeri'at **yüz**indin kiterdi eşük* “Oydu yardımcısı ve doğru dinin temeli; şeriatın yüzünden perdeyi o kaldırdı.” (KB 54)

Yüz kelimesinin 737. beyitte *yüz suwı* şeklinde “yüzü suyu; itibar” anlamında kullanıldığı da görülmektedir:

bayusa beḍüse yaḍılsa çawı

kiter men anıŋdın kiter ***yüz suwı*** "Zenginleşip büyüyerek şöhreti yayılınca, ben ondan uzaklaşırım, onun da itibarı gider." (KB 737)

zülf "saç"

ḳoḍı ıḍtı kesme yaruḳ yüz tudı

sewüg ***zülf****i toldı yoḳaru ḳoḍı* "Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülfü her yanı kapladı." (KB 3284)

2.2.7.1.1. Diğer İsimler

Bu başlık altında somut olmayan ama vücutla ilgili aşağıdaki isimler verilmiştir.

can "can, ruh"

sewüg neŋ bu ***can can****da yigrek sewüg*

kümüş altun ol ***can****da keḍrek sewüg* "Bu can sevilecek bir şeydir ve ondan daha çok sevilecek şey altın ve gümüştür; o candan daha çok kıymetlidir" (KB 2746)

ḫatır[26] "gönül, kalp"

ḳılıçta yitigrek bularnıŋ tili

yana ḳılda yinçge bu ***ḫatır*** *yolı* "Bunların dili kılıçtan daha keskindir, kalplerinin yoluysa kıldan incedir." (KB 4393)

köŋül "gönül, kalp, yürek"

Organ gibi görünmeyen fakat insana ait bir parça olduğu bilinen bir diğer isim de *köŋül*dür. İnsanın bilinen ve görünen uzuvlarından farklı olarak *köŋül*, "kalp, yürek" anlamının yanında "Allah'ın tecelli ettiği yer" olarak da bilinen soyut bir isimdir.

köŋül *bolmasa er közi asġı yoḳ*

ögi bolmasa er ***köŋül*** *osġı yoḳ* "Gönül olmazsa, insana gözünün faydası yoktur; akıl olmazsa insan gönlünden yeterince yararlanamaz." (KB 1991)

bütünsüz bolur tegme yirde ***köŋül***

köŋül *bütmese erke artuḳ muŋ ol* "Hiçbir yerde gönlü emin olmaz; gönlünün emin olmayışı kişiye büyük ıstıraptır." (KB 2151)

---

[26] *ḫatır* kelimesi, eserde yalnızca 4393. beyitte, "gönül, kalp" anlamında kullanılmıştır. Kelimenin bu anlamıyla beraber günümüze kadar gelmiş "düşünme, akılda tutma, hafıza, akıl" ve "birine karşı duyulan saygı, sevgi" anlamları da bulunmaktadır.

ög “akıl”

baḳa kör keçürmiş künüŋni bu kün

*tükel boldı tüş teg saḳınġıl **ög**ün* “Geçmiş günlerine bugün dikkatle bak, hepsi bir düş oldu; aklını kullan ve iyi düşün.” (KB 5146)

uḳuş “akıl”

uḳuş sözcüğünün bir diğer anlamı anlayıştır. Bu anlamda kullanıldığı beyitler *Soyut İsimler* (1.2.) kategorisinde yer almaktadır.

***uḳuş** körki til ol bu til körki söz*

kişi körki yüz ol bu yüz körki köz “Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; kişinin süsü yüz, yüzün süsü gözdür.” (KB 274)

2.2.7.1.2. Engellilik Durumuyla İlgili İsimler

aġın “dilsiz, konuşamayan”

öküş sözlese yaŋşadı tir bilig

*yana sözlemese **aġın** tir tilig* “Çok konuşana “gevezelik etti” der bilgi; ama söylemezse de ona “dilsiz” der.” (KB 174)

aḳsaḳ “aksak, topal”

telim ögsüzüg kör ya tul tulsaḳıġ

*ya közsüz ya oldrum yime **aḳsaḳ**ıġ* “Bak, burada birçok yetim, dul, aciz, kör, kötürüm ve topal vardır.” (KB 3238)

ḳaraġu “kör, âmâ”

*bilişmez kişiler **ḳaraġu** sanı*

***ḳaraġu** yorıḳ yazsa sökme anı* “Tanıdığı olmayan kişi kör gibidir; kör yolunu şaşırırsa, onu ayıplama.” (KB 493)

közsüz “gözü olmayan, kör”

ḳalı munḍaġ erse bilip sözle söz

*sözüŋ bolsu **közsüz** ḳaraġuḳa köz* “Mademki böyledir, sözü bilerek söyle; sözün olsun gözsüzlere, körlere göz.” (KB 178)

oldrum “kötürüm”

oldrum (<oldur- , olur- ED s.132) sözcüğü, eserde üç sessiz harf yan yana gelerek yazılmıştır ve “kötürüm” anlamında kullanılmıştır.

telim ögsüzüg kör ya tul tulsaḳıġ

ya közsüz ya ***oldrum*** *yime aḳsaḳıġ* “Bak, burada birçok yetim, dul, aciz, kör, kötürüm ve topal vardır.” (KB 3238)

tuŋu “sağır”

aġın bolsa yalŋuḳ bilir hem bilig

tuŋu *bolsa tegmez biligke elig* “İnsan, dilsiz de olsa bilgili olabilir; fakat sağır olursa bilgiyi elde edemez.” (KB 1016)

2.2.7.2. Hayvan Vücuduyla İlgili İsimler

İnsan vücudu ile ilgili birçok isim (göz, göğüs, kulak, dil, diş vd.) bilindiği üzere hayvanların da organ isimleridir. Bu isimler, *İnsan Vücuduyla İlgili İsimler* adlı başlıkta ele alındığı için bu bölümde verilmemiştir. Aşağıdaki isimler yalnızca hayvanlara özgü organ isimleridir.

ḳanat “kanat”

er at boldı begler ***ḳanat****ı yügi*

ḳanat*sız ḳuş uçmaz ay begler begi* “Asker, beylerin kanat tüyüdür; ey beyler beyi, kanatsız kuş uçmaz.” (KB 3005)

ḳuḍruḳ “kuyruk”

yaşıḳ yandı bolġay yana ornıŋa

balıḳ ***ḳuḍruḳ****ındın ḳozı burnıŋa* “Güneş balığın [hût] kuyruğundan, kuzunun [hamel] burnuna kadar olan yerine yine döndü.” (KB 66)

tarmaḳ “yırtıcı hayvan pençesi”

Eserde sadece iki beyitte kullanılan *tarmaḳ* kelimesi, kullanıldığı her iki beyitte de soyut bir kavram olan “ölümün pençesi” olarak kullanılmış ve kelime soyutlaşmıştır:

ne yawlaḳ neŋ ol bu ölüm ***tarmaḳ****ı*

ne yawlak erür bu kişig urmaḳı “Bu ölüm pençesi ne kötü bir şeydir; onun insana çarpması ne kadar kötü olur.” (KB 1179)

tumşuḳ “gaga”

ḳara çumġuḳ ötti sıta ***tumşuḳ****ın*

üni oġlaġu ḳız üni teg yaḳın “Kara çumug mızrak gibi gagasıyla ötüyor; sesi, nazlı bir kızın sesi gibi cana yakın.” (KB 77)

tü “tüy, kıl”

iḍişte ***tü*** *bolsa yaraġsız bolur*

tü *aş suwḳa tüşse tatıġsız bolur* “İçkide kıl bulunursa, yakışık almaz; kılın yemeğe ve içkiye düşmesi tatsız olur.” (KB 2918)

yal “at yelesi; ense”

tümen arzu ni‘met yidiŋ inçlenip

boyun ***yal*** *beḍüttüŋ buḳa teg ḳılıp* “Sen huzur içinde bin türlü arzu ve nimete ulaştın; bir boğa gibi boynunu ve enseni kalınlaştırdın.” (KB 5801)

yüg “tüy”

er at boldı begler ḳanatı ***yüg****i*

ḳanatsız ḳuş uçmaz ay begler begi “Asker, beylerin kanat tüyüdür; ey beyler beyi, kanatsız kuş uçmaz.” (KB 3005)

yüŋ “yün, koyun tüyü”

ajunda alındım özümke öŋi

ḳawuḳ sökti yim tap tonum ḳoy ***yüŋ****i* “Dünyadan kendi hissemi aldım; kepekten yiyecek ile koyun yününden giysi bana yeter.” (KB 4767)

2.2.8. Yiyecek-İçecek İsimleri

arbuz “karpuz”

Eserde bir kez kullanılan *karpuz* kelimesi, bilinen anlamında değil, mecazi olarak “ahmak” anlamında karşımıza çıkar:

muŋar meŋzetü aydı ṣa‘ir sözi

uḳup tıŋlayu al kişi ***arbuz****ı* “Şair buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip anlamaya çalış, ey insanların karpuzu.” (KB 1900)

arpa “arpa”

tonum ḳoy yüŋi tap yigüm ***arpa*** *aş*

tükel boldı dünya maŋa ay ḳadaş “Giymek için koyun yünü ve yemek için arpa aşı bana yeter; ey kardeş, bu dünyadan başka bir şey beklemiyorum.” (KB 4765)

aş “aş, yemek”

kişi utruḳı ***aş****ḳa sunma elig*

özüŋ utruḳı ***aş*** *yigil ay silig* “Başkalarının önündeki yemeğe el uzatma; ey temiz kalpli, kendi önündeki yemeği ye.” (KB 4130)

aş*ıġ teŋleyü yi yime* ***aş*** *öküş*

maŋa mundaġ aydı uḳuşluġ küsüş “Yemeği ölçülü ye, çok fazla yemek yeme; akıllı ve aziz insan bana böyle dedi.” (KB 4613)

azuḳ[27] "azık, yiyecek"

ḥalal yigli ḳılmaz bayatḳa yazuḳ

ḥalal yi ḥalal ḳıl yarınlıḳ ***azuḳ*** "Helal yiyen kişi Tanrı'ya karşı günah işlemez; helal ye ve yarınki azığın da helal olsun." (KB 5350)

bor "şarap, içki"

bor *içme* ***bor*** *içse barır er ḳutı*

bor *içse bolur tilwe munduz atı* "İçki içme, içki içenin mutluluğu elden gider; içki içenin adı deli ve budalaya çıkar." (KB 2655)

cülab "gül suyu"

ḳayusı soġıḳ itti ḳattı ***cülab***

ḳayu ḳıldı birdi kereklig şerab "Biri şerbet hazırladı ve gül suyu kattı; biri gerekli gördüğü bir içkiyi yapıp verdi." (KB 1060)

cülengbin "bal ile gül yaprağından yapılan bir tür tatlı"

ḳuruġ öl yimiş ya ***cülengbin*** *cülab*

özi ḳatġu tutġu bu barça şerab "Kuru, yaş meyve veya gül-balı, gül-şurubu, bütün bu içkileri kendisi yapmalı ve korumalı." (KB 2904)

etmek "ekmek"

tuz ***etmek*** *ḥaḳını küḍezip eren*

yitürmiş kişike yuluġlar başın "İnsan olanlar tuz ekmek hakkını gözeterek bunu verene canlarını feda ederler." (KB 5797)

fuḳa' "bir çeşit şerbet"

tilese ***fuḳa'*** *bir tilese mizab*

tilese cülengbin tilese cülab "İster fuka' [arpa suyu], ister mîzâb [sofra suyu], istersen cülengbîn [bal suyu] veya cülâb [gülsuyu] şerbetini ver." (KB 4656)

gülef[28] "gül suyu"

saçım boldı yazḳı ***gülef*** *teg orut*

---

[27] Eserde yalnızca 5350. beyitte gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Diğer beyitlerde *azuḳ* kelimesi, "amel, iyi amel, dünyada sevap işleyerek ahirete iyi amelle gitme" anlamlarıyla kullanılmıştır.

[28] Bu sözcük, eserde sadece iki beyitte karşımıza çıkmaktadır. Her iki kullanımında da "gül suyu" anlamında değil, bir "ot" türü anlamındadır. *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde ve eserin *Dizin* kısmında "gül suyu" olarak anlamlandırıldığından, çalışmada, bu kelime *Yiyecek-İçecek İsimleri* kategorisine alınmıştır.

saḳal boldı suŋḳur tüsi teg şaşut “Saçım, bahar kelef otu gibi kurulaştı; sakalsa sungur tüyü gibi alaca oldu.” (KB 5697)

ḥalva “helva”

*şeker **ḥalva** yigli ya arpa üyür*

toḍup yatsa taŋda yana aç turur “İster şeker, helva yemiş, ister arpa, darı yemiş olsun, doyup yatan sabah tekrar aç kalkar.” (KB 3612)

içim “içecek”

*ḳarın toḍġuça yi ḳamuġ yim **içim***

kerek arpa yür tut toḍurġu açım “Yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli; içinde ister arpa ister darı olsun, karnımı doyuracaktır.” (KB4769)

iḍiş “içki, kadeh”

açınu süçinü bağırsaḳlıḳın

***iḍiş**in küḍezse ötese ḥaḳın* “Şefkat, sevgi ve sadakatle beyin içkisini gözeterek, onun hakkını ödemeli.” (KB 2905)

ḳaġun “kavun”

*neçe körklüg erse **ḳaġun** taş yüzi*

yıḍı ya beḍizi ya meŋzi tözi “Kavunun dışı, kokusu, şekli veya rengi ne kadar güzel olursa olsun.” (KB 5110)

ḳand “şeker”

ataŋ öldi bardı saŋa birdi pend

*ata pendi tutsa şeker bolġa **ḳand*** “Baban öldü gitti ve bu ölümüyle sana öğüt verdi; baba nasihatini tutarsan, o sana bal şeker olur.” (KB 5154)

ḳawuḳ “kepek”

*şekerde tatıġlıġ **ḳawuḳ** yür maŋa*

çuz ol bu örüm ton ağılar teŋi “Kepek ekmeği benim için şekerden daha tatlıdır; bu beyaz giysi sırmalı ipeklilere bedeldir.” (KB 4768)

ḳımız “kımız, kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, ekşi bir Türk içkisi”

***ḳımız** süt ya yüŋ yağ ya yoğrut ḳurut*

yaḍım ya kiḍiz hem erej ewke tut “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

ḳurut “peynir”

ḳımız süt ya yüŋ yaġ ya yoġrut ***ḳurut***

yaḍım ya kiḍiz hem erej ewke tut “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

mizab “su, su yolu”

tilese fuḳa‘ bir tilese ***mizab***

tilese cülengbin tilese cülab “İster fuka’ [arpa suyu], ister mîzâb [sofra suyu], istersen cülengbîn [bal suyu] veya cülâb [gülsuyu] şerbetini ver.” (KB 4656)

nuş “şerbet”

ḫaṭarlıġ turur dünya ***nuş****ı aġu*

arıġın tile barça içgü yigü “Bu dünya tehlikelerle doludur, onun şerbeti zehirdir; sen bütün içecek ve yiyeceklerde temizlik ara.” (KB 4801)

ot “ot”

yigü içgü ḳatmış ḳamuġ ***ot****larıġ*

öz elgi bile ḳatsa tutsa arıġ “Yemek ve içkiye karıştırılan bütün otları kendi eliyle katmalı ve bunların temizliğine dikkat etmeli.” (KB 2903)

simiş “simiş, çekirdek”

aş içgü yiseler nuḳul ur yimiş

ḳuruġ öl yimiş ur bir ança ***simiş*** “Yiyecek ve içecek tamam olunca çerez ve meyve ver; kuru ve yaş meyve yanında bir miktar simiş de bulunsun.” (KB 4660)

sökti “kepek”

ajunda alındım özümke öŋi

ḳawuḳ ***sökti*** *yim tap tonum ḳoy yüŋi* “Dünyadan kendi hissemi aldım; kepekten yiyecek ile koyun yününden giysi bana yeter.” (KB 4767)

suw “su”

tiriglik bolur ***suw*** *sen aymış teg ök*

yarım içse ḳalsa yarımı ülüg “Su, eğer yarısı içilir ve yarısı bırakılırsa, senin dediğin gibi, hayata delalet eder.” (KB 6058)

süçig “tatlı; içilecek şey, şurup”

ḳarınḳa ***süçig*** *kirse çıḳarur sözüg*

bu çıḳmış söz ök yandru örter özüg “Şarap mideye girerse sözü dışarı çıkarır; bu çıkan söz de tekrar kendisini yakar.” (KB 2656)

Eserde çoğunlukla "içecek, içki" anlamında kullanılan *süçig* sözcüğünün, kendisinden sonra gelen sözcüğü nitelediği örneklere de rastlanır:

yorıḳ bolsa kimiŋ buḍunḳa sözi

***süçig** tutġu til söz me ḳoḍḳı özi* "Kim halk içinde nüfuz sahibi olursa, onun dili ve sözü tatlı olmalı, tevazu göstermeli." (KB 547)

süt "süt"

seniŋdin ḳaçan kelge isiz yorıḳ

*örüŋ **süt** bile kirdi eḍgü ḳılıḳ* "Senden ne zaman kötülük gelebilir; sen bu iyi ahlakı ananın ak sütüyle kazanmışsın." (KB 5881)

şeker "şeker"

arıġsız ḳılınçı vefasız cefa

*neçe me yitürse **şeker** hem yilig* "Ne kadar şeker ve ilik ile beslesen bile, temiz olmayanın hareketi vefasız ve cefalı olur." (KB 2198)

şerab "içki, şarap"

ḳayusı soġıḳ itti ḳattı cülab

*ḳayu ḳıldı birdi kereklig **şerab*** "Biri şerbet hazırladı ve gül suyu kattı; biri gerekli gördüğü bir içkiyi yapıp verdi." (KB 1060)

şire "şıra"

***şire**ni çıḳarda körüp saḳlasa*

aŋar toġru yolda elig tegmese "Şıra çıkarken, onu nezaret altına almalı, yolda herhangi bir elin ona dokunmamasına dikkat etmeli." (KB 2550)

terengbin "kudret helvası"

sarıġı küçenmiş bolur ay bügü

*özini boşutġu **terengbin** yigü* "Ey hakîm, onun safrası güçlenmiş olur; midesini boşaltması ve kudret helvası yemesi gerekir." (KB 6010)

tigü "lokma"

*kişi utruḳı türmek alma **tigü***

öz utru negü erse alġu yigü "Başkasının önündeki lokmalara dokunma; kendi önünde ne varsa, onu al ve ye." (KB 4598)

tuz "tuz"

tapuġ ḳıldıŋ artuḳ bağırsaḳlıḳın

*ötediŋ maŋa sen **tuz** etmek ḥaḳın* “Sen bana büyük bir sadakatle hizmet ettin, yediğin tuz ekmek hakkını ödedin.” (KB 5889)

üyür “darı”

*şeker ḥalva yigli ya arpa **üyür***

toḍup yatsa taŋda yana aç turur “İster şeker, helva yemiş, ister arpa, darı yemiş olsun, doyup yatan sabah tekrar aç kalkar.” (KB 3612)

yaġ “yağ”

*ḳımız süt ya yüŋ **yaġ** ya yoġrut ḳurut*

yaḍım ya kiḍiz hem erej ewke tut “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

yem “yem”

biligsiz kişi köŋli ḳum teg turur

*ögüz kirse tolmaz ap ot **yem** önür* “Bilgisiz kişinin gönlü kumsal gibidir; nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez.” (KB 975)

yilig “ilik”

tilese neŋiŋke tegürgey elig

*tilese canıŋḳa yitürgey **yilig*** “O isterse, senin malına el uzatır; isterse canını ilik ile besler.” (KB 4267)

yim “yemek”

tiledi törütti ḳamuġ teprerig

*tirilgü birür **yim** tutar il tirig* “Bütün hareket edenleri o diledi ve yarattı; onlara rızk ve hayat veren odur.” (KB 3191)

yimiş “yemiş, meyve”

telim tüş bolur yim içimke barır

*yaraġsız **yimiş** bolsa teŋsiz kelir* “Birçok düşler vardır ki, yemek ve içmekten gelir; yaramayan yemekler yenilmişse, düş de uygunsuz olur.” (KB 6005)

yiyim “yiyecek”

*boġuzḳa **yiyim** hem eginke keḍim*

maŋa ḳılmaz eksük törütgen iḍim “Boğazım için yiyeceği ve sırtım için giyeceği, yaratan Tanrım bana eksik etmez.” (KB 3743)

yoġrut “yoğurt”

*ḳımız süt ya yüŋ yaġ ya **yoġrut** ḳurut*

yaḍım ya kiḍiz hem erej ewke tut “Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe bunlardan gelir.” (KB 4442)

yür “bir darı cinsi”

ḳarın toḍġuça yi ḳamuġ yim içim

*kerek arpa **yür** tut toḍurġu açım* “Yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli; içinde ister arpa ister darı olsun, karnımı doyuracaktır.” (KB 4769)

2.2.9. Alan İsimleri

burc “burç”

*bu ay **burc**ı serṭan bu ew ewrilür*

ewi ewrilür hem özi çewrilür “Ayın burcu Seretan’dır [yengeç], bu ev döner; evi dönünce kendisi de döner.” (KB 744)

kimya’ “kimya”

*bilig **kimya’** teg ol neŋ irklü turur*

uḳuş ordusı ol neŋ üglü turur “Bilgi kimya gibidir, eşya onun etrafında toplanır; akıl onun sarayıdır, bilgi içinde eşya yığılır.” (KB 310)

nücum “yıldızlar, yıldız ilmi”

***nücum** bilse ṭıb hem yora bilse tüş*

anıŋ yormışı teg sözi kelse tuş “Yıldızları bilmeli ve tıptan anlamalı; düş yormasını bilmeli ve sözü yorduğu gibi çıkmalı.” (KB 2632)

siyaset “siyaset”

***siyaset** ḳılur erdi himmet bile*

bu himmet yaraşur mürüvvet bile “Siyaset icra ederken, kendi şahsi meyillerini düşünmezdi; bu himmet mürüvvetle birlikte olursa, güzel olur.” (KB 411)

ṭıb “tıp”

*nücum bilse **ṭıb** hem yora bilse tüş*

anıŋ yormışı teg sözi kelse tuş “Yıldızları bilmeli ve tıptan anlamalı; düş yormasını bilmeli ve sözü yorduğu gibi çıkmalı.” (KB 2632)

ükek “burç”

*on iki **ükek** ol bularda aḍın*

ḳayu iki ewlig ḳayu birke in “Bunlardan başka bir de on iki burç vardır; bunlardan bazısı iki evli, bazısıysa tek evlidir.” (KB 138)

Eserde iki beyitte karşımıza çıkan *ükek* kelimesi, kullanıldığı diğer beyitte "burç" anlamıyla somut bir isim olarak görülmektedir:

ilig boynı ḳılça ***ükek****çe başı*

aŋar keḍ ınanmaz uḳuşluġ kişi "Hükümdarın boynu kıl gibi, başıysa burç kadardır; akıllı insan ona pek inanmaz." (KB 2154)

2.2.9.1. Coğrafya Terimleri

aḳar suw "akarsu"

aḳar suw *yorıḳ til bu ḳut turmadı*

ajun tezginürler yorıp tınmadı "Akarsu, güzel söz ve devlet, bunlar durmadan, yorulup dinlenmeden dünyayı dolaşırlar." (KB 669)

art "dağ, tepe"

ḳayu ***art*** *aşar kör ögüzler keçer*

ḳayu yir ḳazar suw ḳuḍuġda içer "Kimi de bak, tepeler aşar, dereler geçer; kimi yer kazar ve suyu kuyudan içer." (KB 1735)

batıġ "bataklık"

tatıġ sürme tatıġ ḳını keḍ ḳatıġ

tatıġḳa yanut ornı teŋsiz ***batıġ*** "Zevk safa sürme, zevkin cezası çok ağırdır; zevk karşılığında elde edilen yer berbat bir bataklıktır." (KB 4771)

biyaban "çöl, sahra"

ya vaḥşı bolup men ***biyaban****da yügrü*

kişide yırayı ajunda kiteyi "Veya vahşi olup çöllerde koşayım; insanlardan uzaklaşarak dünyadan silinip gideyim." (KB 6572)

buz "buz"

ḳış erse yana tüş körügli ḳarı

aḳar suv tüşüse ya ***buz*** *ḳar tolı* "Mevsim kış ve düş gören de yaşlıysa, düşünde akarsu veya buz, kar ve dolu görürse." (KB 6013)

ḳaş "yamaç, tepe"

ewin teg yarır bu yiti ḳat köküg

aḍırttı seçim teg yir erse ***ḳaşı*** "O yedi kat göğü bir tane gibi yarar; ova ve tepeleriyse saçma tanesi gibi birbirinden ayırır." (KB 2787)

ḳaya "kaya"

ḳayu taġ ḳazar körse tüplür ***ḳaya****ġ*

ḳayu yir ḳulaçlayu yügrür yaḍaġ “Kimi dağ kazar, bakarsın kayaların dibine iner; kimi yeri kulaçlayarak yaya koşar.” (KB 1734)

Bu sözcüğün gerçek anlamından farklı olarak “kaya gibi” anlamında benzetilen konumunda olduğu da görülür:

ḳayu bilge toġdı ḳayu alp atım

ḳayu kür küwez er ***ḳaya*** *teg yalım* “Kimi bilge doğdu, kimi cesur, kahraman; kimi yalçın kaya gibi mağrur ve kabadayı.” (KB 6393)

ḳayır[29] “kum”

küḍezdi neŋin keḍ özin saḳladı

tapındı ***ḳayır****ça ḳıyıḳ ḳılmadı* “Hükümdarın malını iyi idare etti, kendi çıkarını düşünmedi; hizmette kum (tanesi) kadar eğrilik göstermedi.” (KB 1723)

keçig “geçit”

isizlik ot ol ot küyürgen bolur

yolında ***keçig*** *yoḳ ötülgen bolur* “Kötülük ateştir, ateş ise yakıcıdır; onun yolunda geçilebilecek bir geçit yoktur.” (KB 249)

ḳır “kır, sahra”

yazı tağ ***ḳır*** *oprı töşendi yaḍıp*

itindi ḳolı ḳaşı kök al keḍip “Düzlükler, dağlar, kırlar ve ovalar bunu yayıp döşendi; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek süslendi.” (KB 69)

ḳol[30] “vadi”

toġa keldi örlep çıḳardı yüzin

yaruḳ ḳıldı dünya ***ḳol****ın hem özin* “Güneş doğdu ve yükselerek yüzünü gösterdi; dünyanın bütün vadi ve ırmaklarını parlattı.” (KB 4968)

ḳorum “kaya”

ḳayu ilke tegse meniŋ bu törüm

ol il barça itlür taş erse ***ḳorum*** “Benim bu kanunum hangi memlekete erişirse, o memleket taşlık ve kayalık dahi olsa hep düzene girer.” (KB 830)

---

[29] Yalnızca 1723. beyitte kullanılan *ḳayır* kelimesi, “-ça” küçültme ekiyle birlikte kullanılmıştır. Bu ek ile kelime gerçek anlamından uzaklaşmış ve mecaz anlamda“ufacık, zerre kadar” anlamında kullanılmıştır.

[30] Eserde hem insan vücuduna ait bir isim olan “kol” hem de “vadi” anlamında kullanılan *ḳol* kelimesi, eserin *Dizin* kısmında iki ayrı madde başı olarak değil, tek bir madde başı altında verilmiştir.

kötki[31] "tepe, tepecik"

törüttüŋ tümen miŋ bu sansız tirig

yazı taġ teŋiz ***kötki*** *oprı yirig* "Sen yarattın bu sayısız, yüzbinlerce canlıyı, ovaları, dağları, denizleri, tepe ve çukurları." (KB 21)

ḳuḍuġ "çukur, derin çukur; kuyu"

bu dünya tünek ol ḳaraŋḳu ***ḳuḍuġ***

bela miḥnet ol barça munda yoḍuġ "Bu dünya bir zindan, karanlık bir çukurdur; burası daima bela, mihnet ve felaketlerle doludur." (KB 5423)

ḳum "kum"

ḳuruġ ***ḳum****ḳa oḳşar bu yalŋuḳ özi*

ögüz kirse toḍmaz bu suḳluḳ közi "Bu insan kuru kuma benzer; onun tamahkâr gözü derya girse doymaz." (KB 3626)

oprı "çukur, dere, vadi"

yazı taġ ḳır ***oprı*** *töşendi yaḍıp*

itindi ḳolı ḳaşı kök al keḍip "Düzlükler, dağlar, kırlar ve ovalar bunu yayıp döşendi; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek süslendi." (KB 69)

ögüz "ırmak, nehir, derya"

Bu sözcük, geçtiği beyitlerde genellikle somut anlamıyla değil, soyutlaşmış biçimde görülmektedir:

seniŋdin eşitgü kerek barça söz

biligke teŋiz sen uḳuşḳa ***ögüz*** "Senden her sözü dinlemek gerekir; sen blgi denizi ve akıl deryasısın." (KB 2949)

say taşı "çakıl taşı"

teŋizdin çıḳarmasa yinçü kişi

kerek yinçü bolsun kerek ***say taşı*** "Kişi inciyi denizden çıkarmadıkça, o ister inci olsun ister çakıl taşı, fark etmez." (KB 212)

taġ "dağ"

turup ***taġ****ḳa kirmiş özüŋ yalŋuzun*

[31] *kötki* kelimesi, 21. ve 6069. beyitlerde gerçek anlamında kullanılmış fakat 3527. beyitte ise "tepe" anlamında değil, "halkın en üstünde yer alan kişi" anlamında kullanılmıştır.

tapuġ ḳılġuḳa bu tapuġ keḏ uzun “İbadet etmek için kalkıp tek başına dağa çıkmışsın; fakat bu ibadet çok uzun sürmüş.” (KB 3204)

taş “taş”

*yaġız yir ḳatındaḳı altun **taş** ol*

ḳalı çıḳsa begler başında tuş ol “Yağız yerin altındaki altın, taştan farksızdır; oradan çıkınca beylerin başında tuğ tokası olur.” (KB 213)

teŋiz “deniz”

***teŋiz**deki gevher tükemez saŋa*

tüpindeki yinçü tuyumaz saŋa “Denizdeki cevher senin için tükenmez; dibindeki incinin arkası kesilmez.” (KB 5362)

töpü “tepe”

uḏıp bardı azraḳ oḏundı yana

***töpü**din sawılmış baḳırsuḳuna* “Biraz uykuya daldı, tekrar uyandı; Merih yıldızı tepeden kenara kaymıştı.” (KB 4888)

tüz “ova”

ya ḳuzda yorıġlı ḳalın köp ḳutuz

*ya **tüz**de yorıġlı uḏ ingek öküz* “Bir de kuzeydeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırları veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.” (KB 5372)

uç[32] “uç, tepe”

***uç**ı ni‘met erse tüpi miḥnet ol*

başı miḥnet erse soŋı ni‘met ol “Tepesi nimet ise, dibi minnettir; başı mihnet ise sonu nimettir.” (KB 3551)

üt “çukur”

yıl ülgi küz erse er erse orut

*ḳara körse taġ ya ḳuduġ körse **üt*** “Yılın mevsimi güz ve insanı da geçkin bir yaştaysa, düşünde siyah, dağ, kuyu veya çukur görürse.” (KB 6011)

üyük “sulak yer, bataklık”

***üyük** çim osuġluġ bolur bilgeler*

[32] *tepe* ismi, *KB*’de sekiz beyitte geçmektedir. Fakat bu beyitlerin birçoğunda gerçek anlamda kullanılmamıştır. Bu isim, metinde 1594, 2966, 3815, 5569. beyitlerde “Uç-Ordu hanı” biçiminde özel isim olarak kullanılmıştır. 1140, 2316, 6609. beyitlerde ise sıfat görevinde karşımıza çıkmaktadır.

çıḳar suw ḳayuda aḍaḳ tepseler “Bilgeler sulak yerlere benzer; nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar.” (KB 974)

üyük kelimesi hem *batıġ* kelimesiyle eş anlamlı hem de *batıġ* kelimesi gibi mecaz anlamıyla kullanılmaktadır. Sadece yukarıdaki beyitte gerçek anlamıyla kullanılan *bataklık* kelimesinin diğer beyitlerde kastedilen anlamı “günaha saplanmak, günahkâr bir kul” olmaktır:

barı tap kereksiz aḍın artuḳum

bu dünya tüpi keḍ ***üyük*** *ol suḳum* “Olanım bana yeter, bundan fazlası gereksizdir; ey tamahkâr, bu dünya dibi kurutulması imkânsız bir bataklıktır.” (KB3795)

yazı “ova, düzlük”

törüttüŋ tümen miŋ bu sansız tirig

yazı *taġ teŋiz kötki oprı yirig* “Sen yarattın bu sayısız, yüzbinlerce canlıyı, ovaları, dağları, denizleri, tepe ve çukurları.” (KB 21)

yazı kelimesinin bazı beyitlerde hitap sözcüğü olarak “ey gönlü veya bilgisi geniş” biçiminde geçtiği de görülmektedir:

muŋar meŋzeyür kör otaçı sözi

tadu bilgüçi köŋli bilgi ***yazı*** “Mizacı bilen, fikir ve bilgisi geniş olan otacı da bu konuda bunu doğrulayan bir söz söylemiştir.” (KB 4673)

yul “kaynak, pınar”

Yalnızca aşağıda yer verdiğimiz beyitte gerçek anlamıyla kullanılmış olan *yul* kelimesi, eserde kullanıldığı diğer beyitlerde (4829-6178) “gözyaşı” anlamındadır.

biliglig kişiniŋ sawı eksümez

aḳıġlı süzük ***yul*** *suwı eksümez* “Bilgili kişinin sözü eksilmez; akan duru pınarın suyu kesilmez.” (KB 973)

2.2.9.2. Dinî Terimler

‘abid “ibadet eden, tapan, tapınan”

anın ḳaçtı zahid oġul ḳız ḳoḍup

munın ḳoḍtı ***‘abid*** *tapuġḳa uḍup* “Zahit bundan dolayı çoluk çocuğunu bırakıp kaçtı; abid onun için dünyayı bırakıp kendini ibadete verdi.” (KB 6385)

‘aleyk “sana selam; senin üzerine olsun”

selam ḳıldı ilig eŋ aşnu körüp

‘aleyk *birdi zahid selamḳa turup* “Karşılaşınca önce hükümdar selam verdi; zahit ise yalnız onun selamına mukabele etti.” (KB 5036)

alḳış “dua etme, övme; alkış”

ilig birdi ***alḳış*** *kör ay toldıḳa*

ayur tünle kündüz maŋa tur baḳa “Hükümdar Ay-Toldı’yı övdü ve dedi ki: Sen gece gündüz benim hizmetimde bulun.” (KB 760)

‘amel “amel, iş, çalışma”

busuġda küḍer bu körünmez ecel

usalın basıḳur umınçın ***‘amel*** “Görünmez ecel pusuda bekler, ümit peşinde koşan gafilleri ansızın yakalayıverir.” (KB 6271)

ayıḳlıġ “vadesi olan; ecel”

ayıḳlıġ *turur bu ölüm belgülüg*

öḍi kelmegınçe er ölmez külüg “Ölüm için hiç şüphesiz ecelin gelmesi gerekir; eceli gelmeden hiçbir yiğit ölmez.” (KB 2286)

bir “Tanrı’nın tek oluşu; birliği”

Genellikle *Sayı Sıfatı* olarak olarak ele aldığımız *bir* kelimesine, metinden hareketle *Dinî Terimler* kategorisinde de yer verilmiştir. Aşağıda belirtilen beyitlerde yer alan *bir* kelimesi, sayıca “bir” anlamında gibi görünse de aslında “Tanrı’nın bir olduğu”nun ifadesidir. Bazı beyitlerde Tanrı adı yerine bazı beyitlerde ise Tanrı’nın tek olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır:

aya ***bir****ke bütmiş tiliŋ birle ög* “Ey Tanrı’nın birliğine inanmış olan, onu dilinle öv.” (KB 25)

bir *ol bar siziksiz ḳalı ḳançasız*

köŋülde yıraḳ tutġu oḳşaġ meŋiz “O birdir ve vardır, şüphesiz, nasılsız ve nicesizdir; onu düşünürken ona benzer ve ortak tasavvur etmemelidir.” (KB 3720)

birlik “birlik, vahdet”

saḳışḳa ḳatılmaz seniŋ ***birlik****iŋ* “Senin birliğin hesaba gelmez.” (KB 9)

bir ol bir iḍi kim törütti iki

saḳışḳa ḳatılmaz anıŋ ***birlik****i* “Kendisi birdir, fakat yarattığı ikidir; onun birliği hesaba girmez.” (KB 3719)

çomaḳ “Müslüman”

bu munça isinmek azu tumlımaḳ

tilek iki boldı ay ersig ***çomaḳ*** “Sıcakta bu kadar terleyecek, soğukta bu kadar titreyecek ve sonuçta iki arzunu elde edeceksin, ey Müslüman yiğit”(KB 4701)

çergüçi[33] “kurtarıcı”

aya ***çergüçi*** *kel mini çergüle*

yıl ay tutġunı boldum emgek bile “Ey çergüçi, gel beni çergüle; eziyet içinde ayların ve yılların esiri oldum.” (KB 373)

din “din”

din*iŋni aġır tut bu dünyaŋ uçuz*

aġır ḳılġa ***din****iŋ ay bilgi ögüz* “Dinine kıymet ver, bu dünyaya değer verme; sana dinin kıymet kazandırır, ey bilgisi deniz.” (KB 6135)

du‘a “dua, Allah’a yalvarma”

tiler men seniŋdin ***du‘a****m bu sözün*

tirig tutġıl ança yaşım ḳıl uzun “Sana şimdi yalvarıyor ve şunu diliyorum: beni biraz daha yaşat, ömrümü uzat.” (KB 379)

du‘açı “duacı, dua eden”

du‘açı *tururlar saŋa ay ḳadaş*

iḍi eḍgü neŋ bu du‘a ay adaş “Ey kardeş, bunlar sana duacı olur; ey dostum, bu dua çok iyi bir şeydir.” (KB 4470)

ecel “ecel, vade, ömrün sonu”

ḳalı birmez erse yetilse ***ecel***

bitilmiş bolur bu ***ecel****ke ezel* “Eğer senin yerine benim canımı almaz ve ecel sana gelirse, demek bu ecel ezelden yazılıymış.” (KB 1232)

ecelsiz “vadesi dolmayan”

yaġıḳa yalıŋ teg eren teg uruş

ecelsiz *ölüm bolmaz özke bolup* “Düşmana yalın hücum et, erkek gibi vuruş; eceli gelmeyince insan kesinlikle ölmez.” (KB 2289)

eḍgülüg “iyilik”

burun ıḍġum erdi ḳamuġ ***eḍgülüg***

---

[33] Eserde kurtarıcı olarak kastedilen Tanrı’dır. *çergüçi* sözcüğünün Tanrı’nın yerine kullanılması sebebiyle bu isme *Meslek İsimleri*’nde değil, *Dinî Terimler* kategorisinde yer verilmiştir.

asıġ ḳılġay erdi yarın belgülüg “Bütün iyiliklerimi önceden göndermeliydim; bunlar bana yarın mutlaka faydalı olurdu.” (KB 1131)

eḍgülük “iyilik, iyi amel”

*kişi **eḍgülük**ke ḳılur **eḍgülük***

biriŋe yanutı ḳılur on ülüg “İnsan iyiliğe karşı iyilik yapar; hatta bir iyiliğe on iyilikle karşılık vermelidir.” (KB 5766)

Aşağıdaki beyitte geçen *iyilik* kelimesi, *eḍgü* kelimesiyle ifade edilmiştir:

*tözü ilke tegdi ilig **eḍgü**si*

ajunḳa yaḍıldı bu çawı küsi “Hükümdarın bu iyiliği bütün memlekete dağıldı; onun nam ve şöhreti dünyaya yayıldı.” (KB 458)

ehl-i beyt “ev halkı; Hz. Muhammed’in yakınları”

*bular **ehl-i beyt** ol ḥabibḳa ḳadaş*

ḥabib sawçı ḥaḳḳı üçün sew adaş “Bunlar ehl-i beyttir, Peygamberin uruğudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için sev.” (KB 4339)

emr-ü ma‘ruf “marufu emreden”

*ḳanı **emr-ü ma‘ruf** ḳılıġlı kişi*

ḳanı nehy-ü münker tıḍıġlı kişi “Marufu emreden kim, münkeri nehyeden kim?” (KB 6472) [34]

fariża “farz; lazım, gerek”

*cema‘at bile ḳıl **fariża** namaz*

çıġaylar ḥacı ḳıl aḍına namaz “Farz namazlarını cemaat ile kıl, fakirlerin haccı olan cuma namazlarını kıl.” (KB 3239)

fasiḳ “Allah’ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, kötülük eden”

*ḳısa tutsa **fasiḳ** yawa boşlaġıġ*

tolu tutsa mescid cema‘atlarıġ “Fasık ve başıboş dolaşanları inzibat altında bulundursunlar; mescitleri cemaatle dolu tutsunlar.” (KB 5556)

ferişte “melek”

***ferişte** bitir ḳul negü ḳılmışın*

---

[34] “İyiliği emredip kötülükten sakındırmak” anlamına gelen ve Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetlere atıf olarak değerlendirebileceğimiz bu kavrama örnek ayetlerden biri şudur: “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.” (Âl-i İmrân Suresi – 110. Ayet)

iḍi ötrü aydur yarın ol işin “Kulun neler yaptığını melek yazar, sonra Tanrı yarın o işi sorar.” (KB 2228)

fisḳ “fısk, Hak yolundan çıkma, Allah’a isyan etme”

*fesad **fisḳ** iḍisi atandı eren*

bor içmez kişi atı boldı saran “Fesat ve fısk yapanlar mert sayıldı; şarap içmeyen kişiler cimri sayıldı.” (KB 6455)

ḥabib “sevgili, Hz. Peygamber”

***ḥabib** sawçı yolı mini yetteçi*

ol oḳ sawçı bolsu elig tuttaçı “Sevgili habercinin yolu beni selamete götürecektir; o haberci bizzat bana şefaat etsin.” (KB 388)

ḥac “hac”

***ḥac** erse tilekiŋ kerek neŋ tawar*

ġazilıḳ tilese yime bu yarar “Arzun hacca gitmekse bunun için mal ve servet gerekir; gazilik dilersen yine bu servet senin işine yarar.” (KB 3982)

ḥaḳḳu’l-yaḳin “hakku’l-yakin”

*ay iç taş biligli ay **ḥaḳḳu’l-yaḳin***

közümde yıraḳ sen köŋülke yaḳın “Ey içi ve dışı bilen, ey hakku’l-yakin; gözden ıraksın, fakat gönüle yakınsın” (KB 11)

ḥalal “helal”

***ḥalal** yigli ḳılmaz bayatḳa yazuḳ*

***ḥalal** yi **ḥalal** ḳıl yarınlıḳ azuḳ* “Helal yiyen kişi Tanrı’ya karşı günah işlemez; helal ye ve yarınki azığın da helal olsun.” (KB 5350)

ḥaram “haram”

*ḳanı bu **ḥaram**ıġ **ḥaram** tigüçi*

***ḥaram**ıġ ḳoḍup bir ḥalal yigüçi* “Hani bu harama haram diyen, haramı bırakıp helal yiyen insan nerde.” (KB 6459)

ḫayr “hayır, iyilik, iyi iş”

kiçig bolsa imin uluġ şerrindin

*selamet bolunsa umup **ḫayr**ındın* “Küçükler büyüklerin şerrinden emin olmalıdır; böylece onlardan hayır umarak emniyet içinde yaşarlar.” (KB 5062)

iman “iman, inanmak, inanç”

köni yol öze tüz tuta bir mini

*suçulma meniŋdin bu **iman** tonı* “Beni doğru yol üzerinde doğruluğa sevk et; üzerimden bu iman giysisini çıkarma.” (KB 393)

kafir “kâfir”

*bu **kafir** üçün tut er at sü tolum*

*ölüp tüşse **kafir**de bolmaz ölüm* “Asker, ordu ve silahını kâfirlere çevir; kâfirlerle dövüşürken ölmek ölüm değildir.” (KB 5485)

ḳıyam “ayağa kalkma, kalkış”

Günümüzde *kıyam* sözcüğü, din terimi olarak namazda “ayakta durma” eyleminin ifadesidir. Fakat bu beyitteki bağlamdan bakıldığında bu kelime “ayağa kalkma” anlamındadır, din terimi olarak kullanılmamıştır:

örü turdı oḍġurmış aydı selam

*ilig mey anut birdi ḳıldı **ḳıyam*** “Odgurmış ayağa kalktı ve selam verdi; hükümdar da ayağa kalkıp ona mukabelede bulundu.” (KB 5443)

ḳıyamet “kıyamet”

***ḳıyamet**te körkit tolun teg yüzin*

elig tuttaçı ḳıl ilahi özin “Kıyamette dolunay gibi yüzünü göster; ey Tanrım, kendisini bana şefaatçi kıl.” (KB 48)

könilik küni[35] “mahşer günü; kıyamet”

sewüg sawçı birle ḳopurġıl mini

*elig tuttaçı ḳıl **könilik küni*** “Mahşer günü beni sevgili haberciyle birlikte haşret, onu bana şefaatçi kıl.” (KB 30)

küsüş “aziz, değerli”

küsüş kelimesi, çalışmada soyut isim olarak değerlendirilmiştir fakat aşağıdaki beyitlerde “aziz” olarak nitelendirilen Tanrı olduğu için bu kelime, *Dinî Terimler* kategorisine de eklenmiştir.

tapuġsuz ḳuluŋ men yazuḳum öküş

*özüŋ faẓlı birle keçür ay **küsüş*** “Ben asi bir kulunum, günahım çoktur; ey aziz Tanrı, beni kendi fazlın ve keremin ile affet.” (KB 396)

levḥ-u ḳalem “levh ile kalem”

---

[35] *könilik küni* biçimi, eserin *Dizin* kısmında ayrı madde başı altında, *könilik* ve *kün* maddesinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Fakat bu iki kelime, metinden hareketle, birlikte ele alındığında “mahşer günü; kıyamet” anlamı ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, bu anlamı belirtmek için, *könilik küni* kelimesi tek bir başlık olarak verilmiştir. *Dizin* kısmında ise eserin *Dizin* kısmı gibi ayrı iki başlık olarak belirtilmiştir.

törütmezde aşnu bayat bu ʻalem

törütti yorıttı bu ***levḥ-u ḳalem*** “Tanrı bu âlemi yaratmadan önce, levh ile kalemi yaratmıştır.” (KB 2227)

muyan “ sevap”

bilig birle ṭaʻaṭ ***muyan****ı tümen*

biligsiz tapuġ ḳılsa bulmaz ***muyan*** “Bilgiyle yapılan ibadetin sevabı çoktur; bilgisiz kişi ibadet ederse sevap kazanamaz.” (KB 3224)

mü’min “mümin, iman eden”

ya rab yarlıḳaġıl ḳamuġ ***mü’min****ıġ*

telim raḥmetiŋdin tükel turġura “Ey rabbim, bütün müminleri affet; bol rahmetini onlardan esirgeme.” (KB 6644)

münafiḳ “münafık”

namaz ruza birle yorıġlı kişi

münafiḳ *atandı ay ilçi başı* “Namazına orucuna devam edenler münafık sayıldı, ey memleketin başında bulunan insan.” (KB 6456)

mürid “mürit”

ḳadaşı ***mürid****i ḳumaru çıḳıp*

selam ḳıldı ötrü közi yaş saçıp “Kardeşinin müridi Kumaru çıkıp onu gözyaşlarıyla karşıladı.” (KB 6286)

müsülman “Müslüman”

müsülman müsülman *bile ol ḳadaş*

ḳadaşḳa ḳatılma ulam eḍgüleş “Müslüman Müslümanla kardeştir; kardeşe karşı düşmanca davranma, onlarla hep iyi geçin.” (KB 5490)

müsülmanlıḳ “müslümanlık”

müsülmanlıḳ *açġıl şeriʻatnı yaḍ*

atıŋ bolġa eḍgü özüŋ bolġa keḍ “İslamiyet’i aç, şeriatı yay; böylece seçkin bir şahsiyet olur, iyi bir nam kazanırsın.” (KB 5488)

namaz “namaz”

yidi içti yundı yetürdi ***namaz***

töşek ḳoldı yattı uḍıp bardı az “Yedi içti, aptes alıp namaz kıldı; döşek istedi ve yatıp biraz uyudu.” (KB 4962)

nehy-ü münker “şeriatın yasakladığı şeyleri yaptırmama”

ḳanı emr-ü ma'ruf ḳılığlı kişi

ḳanı ***nehy-ü münker*** *tıḍığlı kişi* "Marufu emreden kim, münkeri nehyeden kim?" (KB 6472)

nur "nur, aydınlık"

ay dünya cemali uluġluḳḳa körk

ay mülketḳa ***nur*** *ay yayıġ ḳutḳa örk* "Ey dünyanın süsü, ey ululuğun ziyneti, ey saltanatın nuru, ey dönek huylu mutluluğun bağını elinde tutan." (KB 91)

raḥmet "rahmet"

yazuḳum telim erse ***raḥmet*** *me bar*

anı ḳıl meniŋ birle sindin yarar "Günahım çok ise senin rahmetin de var; bana karşı rahim ol, sana bu yakışır." (KB 3777)

ruza "oruç"

namaz ***ruza*** *barça öz asġıŋ turur*

öz asġın tilegli bağırsız bolur "Namaz ve oruç, bunlar hep kendi yararın içindir; hep kendi yararını düşünen insan bencil olur." (KB 3243)

sawçı "elçi, haberci; peygamber"

sewüg ***sawçı*** *ıḍtı bağırsaḳ iḍi*

buḍunda talusı kişide keḍi "Esirgeyen rabbim halkın en seçkini ve kişilerin en iyisi olan sevgili haberciyi gönderdi." (KB 34)

şurı 'ibri "Mezamir, Zebur sureleri"

çiçeklikte sandvaç öter miŋ ünün

oḳır ***şurı 'ibri*** *tünün hem künün* "Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor; sanki gece gündüz mezamir okuyor." (KB 78)

şehadet[36] "şehadet, kelime-i şehadet"

tenimdin çıḳarda meniŋ bu canım

şehadet *bile kesgil aḫır tınım* "Benim bu canım tenden çıkarken, son nefesimi kelime-i şehadet ile al." (KB 394)

şeri'at "şeriat; Allah'ın emir ve yasakları"

ilig ḳolsa saḳlan ajunçı kişi

[36] Kelime-i şahadet: Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka hiçbir İlâh yoktur ve yine şahitlik ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir.

bu saḳlıḳ erür hem ***şeri'at*** *işi* “Ey hükümdar, memleket arzu edersen, ihtiyatlı ol; bu ihtiyat, aynı zamanda, şeriatın da emrettiği şeydir.” (KB 446)

şükür “şükür, hamd”

munıŋ ***şükr****i emdi neteg öteyin*

tirig bolsa özüm yılın hem ayın “Daha aylarca ve yıllarca yaşasam bile, bunun şükrünü bundan sonra nasıl öderim?” (KB 390)

tamu “cehennem”

ḥaramḳa ḳatılma küḍez öz ḳatıġ

ḥaram yigli ornı ***tamu*** *ol batıġ* “Harama el uzatma, kendini iyice gözet; haram yiyenin yeri cehennemin dibidir.” (KB 5261)

tamuluḳ “cehennemlik”

maŋar tegdi mundaġ biliglig sözi

tamudın yırar tip ***tamuluḳ*** *özi* “Bilgili bir insanın onun hakkında şöyle dediğini duydum: kendisi cehennemlikken, cehennem azabından kurtuldu.” (KB292)

tanuḳluḳ[37] “şahitlik, tanıklık”

köŋülüg bezedi yaruḳluḳ bile

tilimni bezedi ***tanuḳluḳ*** *bile* “Gönlümü aydınlıkla bezedi; dilimi kelime-i şehadet ile bezedi.” (KB 386)

ṭariḳat “tarikat”

mürüvvet ***ṭariḳat*** *bu ol belgülüg*

kişi emgeki bilse ḳılsa ülüg “Mürüvvet ve tarikat, hiç şüphesiz ki, kişinin emeğini takdir edip hakkını vermektir.” (KB 2971)

tesbiḥ “tespih”

turup yundı ḳıldı yana taŋ namaz

du'a ḳıldı ***tesbiḥ*** *yime küḍti az* “Kalkıp aptes aldı, sabah namazını kıldı; dua etti, tespih çekti, yine biraz bekledi.” (KB 3287)

tevbe “tövbe”

özi ***tevbe*** *ḳılmaḳ tiledi turup*

[37] Eserde *şahitlik, tanıklık* sözcüğü ile ifade edilen kelime-i şahadettir. Kelime-i şehadet de “Allah’ın birliğine ve Allah’tan başka İlah olmadığına tanıklık etmek” demektir.

bayatḳa sıġınsa yazuḳın ḳolup “Ögdülmiş böylece tövbe edip af dileyerek Tanrı’ya sığınmak istedi.” (KB 5647)

uçmaḳ “cennet”

*apa **uçmaḳ** içre yidi kör ewin*

arınġu ḳılındı bu dünya ewin “Âdem cennette buğday tanesi yedi; bu dünya evi ona bir temizlenme yeri olarak yaratıldı.” (KB 3522)

‘uḳbi “ahret”

bayat birdi ḳulḳa iki köz ḳulaḳ

*biri dünya baḳsa biri **‘uḳbi** baḳ* “Tanrı, kula iki göz ve iki kulak verdi; biriyle bu dünyaya bakarsa biriyle de ahrete bakmalı.” (KB 3657)

uştmaḫ “cennet”

bu eḍgü oŋ ol kör isizlik bu sol

*soluŋdın tamu ornı **uştmaḫ** oŋ ol* “İyilik sağ ve kötülük soldur; senin solunda cehennem vardır, cennet ise sağdadır.” (KB 917)

ümmet “ümmet”

atasın anasın yuluġ ḳıldı ol

*tilek **ümmet** erdi ayu birdi yol* “Atasını ve anasını feda etti; tek dileği ümmetiydi, ona yol gösterdi.” (KB 37)

vacib “vacip, yapılması şeriat bakımından gerekli olan”

*ra‘iyetḳa **vacib** begi yarlıġı*

ağır tutsa eştip kiçig uluġı “Beyin emrini yerine getirmek riayet için vaciptir; büyük küçük onu duyan herkes bu emre riayet etmelidir.” (KB 4999)

vird “belli zamanlarda okunması âdet olan dua, evrat”

yana ḳoptı yundı tarandı arıġ

*namaz ḳıldı **vird**in oḳıdı arıġ* “Ögdülmiş tekrar kalktı, aptes aldı, temizlendi, tarandı; namaz kıldı, evradını okudu.” (KB 6222)

yarınlıḳ “yarınlık; ahret”

***yarınlıḳ** orun eḍgü ḳolsa özün*

isiz ḳılmasunı bu iki ajun “Kim ahretini mamur etmek isterse, her iki dünyayı harap etmesin.” (KB 1147)

yazuḳ “suç, günah”

*küremiş ḳul erdim **yazuḳ**um telim*

yazuḳ *yarlıḳağıl sen ök sen iḍim* “Ben yolunu kaybetmiş bir kuldum, günahım çoktur; günahlarımı affet, sen benim rabbimsin.” (KB 6509)

yek “şeytan”

bayat atı aysa tezer ***yek*** *barır*

ḳodu barsa dünya seniŋdin ḳalır “Tanrı adını zikredersen, şeytan kaçar gider; dünyayı bırakıp gidersen ondan kurtulursun.” (KB 3592)

zahid “zahit, sofu”

özüŋ ḳoldı erse bu ***zahid*** *atın*

atıŋ boldı ***zahid*** *özüŋ tag̈ ḳatın* “Sen bu zahit adını istediğin için adın zahit oldu ve kendin de dağlara çekildin.” (KB 3915)

2.2.9.3. Edebiyat Terimleri

beyt “beyit”

muŋar meŋzetü aydı ṣa‘ir bu ***beyt***

işiŋ tüşse iwme ṣabır birle ayıt “Şair de buna benzer şu beyiti söylemiştir; birine işin düşerse, acele etme, sabırla söyle.” (KB 586)

bitig “yazı, yazılı söz, mektup; evrak”

ilig aydı emdi nerek bu ***bitig***

bitig*de bütünrek bütün sen tetig* “Hükümdar dedi ki: Bu mektup da şimdi neye, mektuptan daha itimat edilecek kişi sensin, ey zeki.” (KB 4945)

ẖaṭ “hat, çizgi; yazı”

bitigde ***ẖaṭ*** *uz bolsa açılur köŋül*

oḳıġu kelir baḳsa awnur köŋül “Mektubun hattı güzel olursa gönül açılır; onu görünce insan okumak ister, gönül avunur.” (KB 2694)

ḳıṣṣa “hikâye”

çıġay tul yetim ***ḳıṣṣa*** *birse ötüg*

anı barça tıŋlap ötünse ötüg “Fakir, dul, öksüz ve yetimlerin hikâyelerini dinler ve bunları beye arz eder.” (KB 2498)

mecaz “mecaz”

kimiŋ atı ḳul bolsa ḳılḳı tapuġ

tapuġsuz ḳul atı ***mecaz*** *ol ḳamuġ* “Adı kul olanın yapacağı şey ibadettir; bütün ibadetsiz kulların adı bir mecazdan ibarettir.” (KB 3252)

meṣel “atasözü”

*yana aydı ilig **meselde** kelir*

uruġluġ kişi ölse urġı ḳalır “Hükümdar devam etti: Şöyle bir mesel vardır; asil insan ölse bile soyu kalır, dedi.” (KB 1623)

şa'ir “şair”

*muŋar meŋzeyü keldi **şa'ir** tili*

*bu **şa'ir** tili boldı sözke ulı* “Buna benzer bir şair sözü vardır: bu şair sözü buna esas teşkil eder.” (KB 441)

şi‘r “şiir”

kitablar oḳır hem bilir erse söz

*uḳar erse **şi‘r** hem ḳoşar erse öz* “Çok kitap okumalı, söz söylemesini bilmeli; şiirden anlamalı ve kendisi de şiir yazmalı.” (KB 2631)

2.2.9.4. Matematik Terimleri

‘aded “sayı, adet”

ya taż‘if ya tanṣif özüŋ yetrü bil

*ḳalı bildiŋ erse **‘aded** cezri ḳıl* “Sen tazif [iki kat etme] ve tansifi [ikiye bölme] iyice öğren; bunları öğrendikten sonra, aded cezrini ele al.” (KB 4380)

cebir “cebir, matematik”

*taḳı bolsa **cebr**-ü muḳabel oḳı*

yime oḳlidis ḳapġı yetrü toḳı “Daha da istersen cebir ve mukabele [karşılaştırma] oku; bir de Oklidis’in kapısını da iyice çal.” (KB 4382)

cem‘ “toplama, biriktirme”

*yana **cem‘**-u tefrik misaḥatḳa öt*

yiti ḳat felekni yatur yamça tut “Sonra cemi [toplama] tefrik [ayırma] ve mesahaya [ölçme] geç; yedi kat feleği bir çöp parçasıymış gibi avucunda tut.” (KB4381)

cezr “kök, asıl”

bilir erse saḳış yime hendese

*‘aded **cezr**i ḳılsa misaḥat basa* “Hesaba, bir de hendeseye vâkıf olmalı; cezir ile mesaha ilmini de bilmeli.” (KB 2633)

hendese “geometri”

*körü barsa yinçge saḳış **hendese***

munı birle yir kök bolur ol sasa “Dikkat edersen, hendese ince hesaptır; bununla yer ve gök hesapları yapılabilir.” (KB 2784)

küsür “kesirler”

oḳı żarb u ḳısmet tükel bil ***küsür***

tükelke tükel imtiḥan ol yetür “Çarpmayı ve bölmeyi oku, bütün kesirleri iyice öğren; bu kâmil insan için mükemmel bir imtihandır; bunu yap.” (KB 4379)

misaḥat “mesaha; ölçme”

yana cem‘-u tefrik ***misaḥat****ḳa öt*

yiti ḳat felekni yatur yamça tut “Sonra cemi [toplama] tefrik [ayırma] ve mesahaya [ölçme] geç; yedi kat feleği bir çöp parçasıymış gibi avucunda tut.” (KB4381)

muḳabel “cebir; karşılaştırma”

taḳı bolsa cebr-ü ***muḳabel*** *oḳı*

yime oḳlidis ḳapġı yetrü toḳı “Daha da istersen cebir ve mukabele [karşılaştırma] oku; bir de Oklidis’in kapısını da iyice çal.” (KB 4382)

tanṣif “tasnif, yarı yarıya bölme”

ya taż‘if ya ***tanṣif*** *özüŋ yetrü bil*

ḳalı bildiŋ erse ‘aded cezri ḳıl “Sen tazif [iki kat etme] ve tansifi [ikiye bölme] iyice öğren; bunları öğrendikten sonra, aded cezrini ele al.” (KB 4380)

taż‘if “tazif, iki kat etme”

ya ***taż‘if*** *ya tanṣif özüŋ yetrü bil*

ḳalı bildiŋ erse ‘aded cezri ḳıl “Sen tazif [iki kat etme] ve tansifi [ikiye bölme] iyice öğren; bunları öğrendikten sonra, aded cezrini ele al.” (KB 4380)

tefrik “tefrik, ayırma”

yana cem‘-u ***tefrik*** *misaḥatḳa öt*

yiti ḳat felekni yatur yamça tut “Sonra cemi [toplama] tefrik [ayırma] ve mesahaya [ölçme] geç; yedi kat feleği bir çöp parçasıymış gibi avucunda tut.” (KB4381)

żarb “darb, vurma; çarpma”

oḳı ***żarb*** *u ḳısmet tükel bil küsür*

tükelke tükel imtiḥan ol yetür “Çarpmayı ve bölmeyi oku, bütün kesirleri iyice öğren; bu kâmil insan için mükemmel bir imtihandır; bunu yap.” (KB 4379)

2.2.9.5. Muhasebe Terimleri

aġılıḳ “hazine”

***aġılıḳ**ḳa ḳılsa aġıçı sini*

bütün çın bolup sen yorıġıl köni “Seni hazineye hazinedar yaparlarsa, itimat kazanmaya çalış; daima doğru ve dürüst hareket et.” (KB 4145)

birim “borç, verme”

*alımḳa **birim**ke oŋay eḍgü bol*

ḳayu öḍte ḳılsa açuḳ bolġa yol “Alırken verirken kolaylık göster, dürüst hareket et; böyle yaparsan yolun her vakit açık olur.” (KB 4539)

ẖazine “hazine, kıymetli; eşyanın ve paranın saklandığı yer”

***ẖazine** er at boldı begler küçi*

bu iki bile er alır öz öçi “Hazine ve ordu beylerin gücünü oluşturur; bu ikisiyle insan kendi öcünü alır.” (KB 5462)

ḳaznaḳ “hazine”

*öküş **ḳaznaḳ** urma sen altun kümüş*

negü bulsa birgil ülegil öküş “Çok altın, gümüş toplayıp hazine yapma; ne bulursan ver, bol bol dağıt.” (KB 5290)

kenç “hazine”

*ajunçı bügü beg nelük **kenç** urur*

*er at ḳayda bolsa anuḳ **kenç** alur* “Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazine toplar; asker neredeyse, oradan hazır hazine alır.” (KB 2056)

kiriş “gelir”

ḳamuġ il işin barça itgen bitig

*bitigin tutar il **kiriş**in tetig* “Bütün memleket işlerini düzenleyen hep yazıdır; zeki insan memleketin gelirini yazıyla zapt eder.” (KB 2707)

ḳumaru “miras, vasiyet”

*kişidin kişike **ḳumaru** söz ol*

***ḳumaru** sözüg tutsa asġı yüz ol* “Kişiden kişiye, miras olarak söz kalır; vasiyet edilen sözü tutmanın faydası çoktur.” (KB 190)

maye “sermaye”

törütürde birse bayat ög kŋül

tükel ***maye*** *buldı biligke oġul* “Tanrı yaratırken, akıl ve gönül ihsan ederse, çocuk bilgi için tam bir sermaye elde etmiş olur.” (KB 1818)

müflis “iflas etmiş, batkın”

telim baynı kördüm boġuz bulnadı

özi boldı ***müflis*** *çıġaylıḳ yidi* “Birçok zengin gördüm boğazlarının esiri oldular, böylece iflas ederek tekrar yoksulluğa düştüler.” (KB 4592)

orunç “rüşvet”

orunç *ol buzuġlı oŋulmuş işig*

orunç *yig ḳılur ol bütürmiş işig* “Yoluna girmiş işi bozan rüşvettir; olgunlaşan işi çiğ bırakan da rüşvettir.” (KB 2443)

saḳış “sayma, sayış; hesap”

Anlam bakımından oldukça zengin olan eserde, bu kelime iki farklı anlamda görülmektedir. Gerçek anlamı “hesap” olan *saḳış* kelimesinin, anlamı soyutlaşarak “ahrette hesap verme” anlamında da kullanılmıştır:

saḳış*ta usansa ḳayu işçiler*

saḳış *birdükinde ulır baş çalar* “Hangi hizmetkâr hesapta ihmalkâr davranırsa, hesap verirken inler, başını yerlere vurur.” (KB 2781)

ter “ücret”

işiŋ ḳılsalar terk ***ter****in tegrü bir*

yitürgil içürgil aşın kiŋrü bir “Senin ısmarladığın bir işi yaptıklarında, onların hizmet hakkını derhal öde, bol bol yedir içir.” (KB 4462)

2.2.9.6. Tıp Terimleri

baş “yara”

urup berge ***baş****ı büter terk söner*

tilin sökse bütmez açığı yılın “ Vurulan kamçı yarası kapanır ve çabuk geçer; dil acısıysa yıllarca dinmez.” (KB 2580)

çurnı “müshil ilacı”

ḳamuġ türlüg otlar iḍişçi tutar

güvariş ya maʿcun ya ***çurnı*** *ḳatar* “İçkicibaşı her türlü otları hazır bulundurur; hazım, kuvvet veya müshil ilacı hazırlar.” (KB 2887)

daru “ilaç, deva”

seniŋde turur kör bularnıŋ emi

*otaġıl **daru** birle bolġıl ḳamı* “Bütün bunların devası sendedir; sen onların hekimi ol, ilaç ver, tedavi et.” (KB 5244)

ekçek “damar açma kabı, kanı biriktirmek için kullanılan kap”

ḳayu aydı ḳan tutmış emdi munı

*aça birgü **ekçek** aḳıtġu ḳanı* “Biri dedi ki: Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak gerek.” (KB 1058)

em[38] “ilaç; çare, tedbir”

*ölümke asıġ ḳıldı erse ot **em***

otaçı turu ḳalġay erdi ulam “Ölüme karşı ilaç ve deva fayda etseydi; otacılar ebediyen hayatta kalırlardı.” (KB 1199)

güvariş “hazma yardımı olan şeyler”

ḳamuġ türlüg otlar iḍişçi tutar

***güvariş** ya ma‘cun ya çurnı ḳatar* “İçkicibaşı her türlü otları hazır bulundurur; hazım, kuvvet veya müshil ilacı hazırlar.” (KB 2887)

ḥab “hap, ilaç”

ya sevda küçeḍip meŋim artadı ol

*közümkemü körnür özüm **ḥab** içeyi* “Ya da sevda çoğalarak beynime mi tesir etti veya gözüme mi öyle görünüyor; ben bir ilaç içeyim.” (KB 6590)

ig “hastalık, hasta”

*ḳamuġ **ig**ke ot ol emi belgülüg*

*ol **ig** emlegüçi ḳamı belgülüg* “Her hastalığın bir ilacı ve çaresi vardır; bu hastalığı tedavi eden kam da bulunur.” (KB 3873)

kem “hastalık, rahatsızlık”

*boġuzdın kirür ig kişike **kem**i*

boġuzdın bolur hem aŋar ot emi “Hastalık ve rahatsızlık kişiye boğazdan gelir; tedavi ve ilaç da boğazdan olur.” (KB 2895)

ma‘cun “macun, kuvvet ilacı”

ḳamuġ türlüg otlar iḍişçi tutar

*güvariş ya **ma‘cun** ya çurnı ḳatar* “İçkicibaşı her türlü otları hazır bulundurur; hazım, kuvvet veya müshil ilacı hazırlar.” (KB 2887)

---

[38] *em* kelimesi “ilaç” anlamında somut bir kavramdır. Eserde çoğunlukla bu anlamıyla kullanılan kelimenin bazı beyitlerde “çare, tedbir” anlamında da geçtiği görülmektedir.

maṭrıdus[39] "bir ilaç türü"

kerek ḳat şeli̲se kerek tiryaḳ it

kerek ***maṭrıdus*** *ḳat ya çurnı ögit* "İster şelise kat, ister tiryak yap; ister matrıdus karıştır, ister müshil ver." (KB 1064)

ot "ilaç, çare; zehir"

kişi iglese ***ot*** *otaçı birür*

otaçı igiŋe ***ot****ın kim ḳılur* "İnsan hastalanırsa, bunun ilacını otacı verir; eğer otacı hastalanırsa, onu kim tedavi eder?" (KB 2109)

ötrüm "müshil"

ḳayu aydı ***ötrüm*** *içürgü kerek*

özi ḳatmış emdi boşutġu kerek "Biri dedi ki: Müshil içirmeli, kabız olmuş, şimdi onu boşaltmak gerek." (KB 1059)

şeli̲se "şelise"

kerek ḳat ***şeli̲se*** *kerek tiryaḳ it*

kerek maṭrıdus ḳat ya çurnı ögit "İster şelise kat, ister tiryak yap; ister matrıdus karıştır, ister müshil ver." (KB 1064)

tiryaḳ "tiryak, yılan sokmasına karşı kullanılan panzehir"

kerek ḳat şeli̲se kerek ***tiryaḳ*** *it*

kerek maṭrıdus ḳat ya çurnı ögit "İster şelise kat, ister tiryak yap; ister matrıdus karıştır, ister müshil ver." (KB 1064)

toġa "hastalık"

yanut birdi ögdülmiş aydı ay can

tirig bolsa yalŋuḳ yorır ig ***toġa****n* "Ögdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey canım, insan hayatta oldukça acılara ve hastalığa maruz kalabilir." (KB 5978)

uraġun "Hindistan'dan gelen bir ilaç"

maŋa kelse tütşü törü birse men

uraġun *içer teg açır körse men* "Bunlar kavga edip bana gelirler ve ben hüküm verince, bakarsın, acı Hind ilacı içmiş gibi yüzlerini ekşitirler." (KB 815)

---

[39] Ölmez'e göre bu sözcük, "VI. Mithndates veya Mithradates adından gelir, Eski Farsçada Mithradatha, 'Mithra'nın zehiri, Mithra zehiri' demektir; M.Ö. 134-63 yılları arasında yaşamış olan ve Eupator Dionysius veya Büyük (Megas) Mithridates, 119-63 yılları arasında Anadolu'nun kuzeyinde Pontus'un kralıydı. Bulduğu ilaç, panzehir dolayısıyla söz konusu ilaca bu kralın adı verilmiştir." (2011: 401)

2.2.10. Ölçü Birimlerine Ait İsimler

awuç “avuç”

uḳuşḳa turur bu ağırlıḳ itig

*uḳuşsuz kişi bir **awuç**ça tetig* “Bütün bu hürmet ve itibar akıl içindir; akılsız kişi bir avuç balçık gibidir.” (KB 297)

awut “avuç”

*ḳoḍu bir **awut**ça ḳara topraḳıġ*

uluġ meŋü il ḳol nerek bu saḳıġ “Bu bir avuç kadar kara topraktan vazgeç, ulu ve ebedi diyarı iste; bu seraba ne gerek var (/aldanma).” (KB 5425)

‘ıyar “ayar; miktar ”

birisi iliŋde arıġ tut kümüş

***‘ıyar**ın küḍezgil ay bilgi öküş* “Bunlardan biri memleketinde gümüş temiz kalsın, onun ayarını koru, ey bilgisi bol.” (KB 5575)

ḳulaç “kulaç”

ḳanı ol küçegli kişiler yirin

***ḳulaç** yir alındı yatur ınçıḳın* “Hani o başkalarının memleketine göz diken insan, şimdi bir kulaç yerde ıstırab çekip yatar.” (KB 6439)

tutam “tutam”

***tutam**ça tiriglik tüker alḳınur*

isiz eḍgü erse kör atı ḳalur “Bu bir tutamlık hayat tükenir, sona erer; insanın iyi ya da kötü olsun, yalnızca adı kalır.” (KB 5265)

ülgü “ölçü”

kişi yılḳıda ınġa ermez ay beg

*munı teŋlese iş bolur **ülgü** teg* “Ey bey, insan hayvandan daha aşağı bir mahluk değildir; bunu kıyas tutarsan, iş ölçüsüne göre olur.” (KB 2975)

2.2.11. Zaman İsimleri

aḍına “Cuma (günü)”

cema‘at bile ḳıl fariża namaz

*çıġaylar ḥacı ḳıl **aḍına** namaz* “Farz namazlarını cemaat ile kıl, fakirlerin haccı olan cuma namazlarını kıl.” (KB 3239)

ay “ay, otuz gün”

kerek erse bay bol kerek yoḳ çıġay

*tiriglikni yir bu keçer yıl kün **ay*** “İster zengin ol, ister fakir, geçen her yıl, ay ve gün hayatı kemirmektedir.” (KB 4819)

aylıḳ “aylık, otuz günlük”

ata arḳasından toġulsa oġul

*ana ḳarnı menzil ḳaç **aylıḳ** amul* “Oğul babasının dölünden çıktıktan sonra, ana karnı onun için birkaç aylık istirahat menzilidir.” (KB 1387)

basa “sonra”

boġuz toḍrur aşnu kişi yılḳınıŋ

***basa** asġı kötrür bu yalŋuḳ anıŋ* “İnsan önce hayvanın karnını doyurur; sonra bu insan ondan yararlanır.” (KB 2976)

Asıl anlamı “sonra” olan *basa* sözcüğünün anlamca genişlediği görülmektedir. 1491, 2091 ve 6140. beyitlerde bu sözcük “sonunda” anlamında kullanılmaktadır:

bor içmez kerek beg fesad ḳılmasa

*bu iki ḳılıḳtın ḳaçar ḳut **basa*** “Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalı; bu iki hareket yüzünden sonunda ikbal elden gider.” (KB 2091)

baş “baş, ön”

baş kelimesi, eserde farklı anlamlarda görülmektedir. İnsan vücuduna ait somut bir isim olarak kullanılmasının yanı sıra; “ön, öncü” anlamında soyutlaşmış biçimde de kullanılan bu kelime, eserde zaman ifade etmekte de kullanılmıştır. Bu kullanım, diğer kullanımlara göre nadirdir:

*bu kün toġdı ilig tidim söz **başı***

yörügin ayayın ay eḍgü kişi “Önce, hükümdar Kün-Toğdı’dan söz ettim; bunu açıklayalım, ey iyi kişi.” (KB 353)

kiçe “gece”

yaruḳluḳı eksür yana yoḳ bolur

*toġar **kiçe** azın yana oḳ tolur* “Parlaklığı azalır ve sonunda kaybolur; gece doğar ve yine büyür.” (KB 734)

kün “gün, gündüz”

Eserde *kün* kelimesinin geçtiği çok sayıda cümle ve kelime grubu vardır. Bu sözcüğün, “Güneş” anlamında kullanılmasının yanı sıra zaman ifadesi olan “gün”

anlamında ve topluluk ismi olan “halk” anlamında da kullanımına rastlanmaktadır. Aşağıdakiler ise *kün* sözcüğünün 24 saatlik zaman dilimini gösteren örneklerdir:

*tilekin bulur eḍgü **kün**de yaŋı*

*isiziŋ **kün**iŋe miŋ artar muŋı* “İyi insan her gün yeni bir dileğine ulaşır; kötünün sıkıntısıysa her gün bin kat artar.” (KB 349)

*tapuġ arturu bardı **kün**de yaŋı*

*aġırladı ilig **kün**iŋe öŋi* “O günden güne hizmetini arttırmakta, hükümdar da onu günden güne yükseltmekteydi.” (KB 610)

künlük “günlük”

*özüŋ iki **künlük** awınġu üçün*

körürde küyürme özüŋni küçün “İki günlük avunma için kendini bile bile zorla ateşe atma.” (KB 3532)

öḍ “zaman, vakit”

*sen az iwme işler **öḍ**iŋe tapuġ*

***öḍ**i kelse açılur bu beklig ḳapuġ* “Biraz sabret, her işin uygun bir zamanı vardır; zamanı gelince kapalı kapılar açılır.” (KB 554)

öḍlek “zaman; zamane”

biziŋ bu özümüz havaḳa bulun

*yawalıḳḳa **öḍlek** keçip bardı kün* “Bizim bu varlığımız hava ve hevesin esiridir; zamanımız ve hayatımız boşu boşuna geçip gidiyor.” (KB 4909)

sa‘at “saat”

ikigün toḍup teŋ kiçe yattımız

*keçip bardı kelmiş künüm **sa‘atı*** “Her ikimiz aynı derecede doyup akşam yattık; günüm geçti gitti.” (KB 3615)

vaḳt “vakit, zaman”

*ḳamuġ neŋke **vaḳt** ol öḍi belgülüg*

öḍi boldı erse körür iki köz “Her şeyin belirli bir vakti vardır; vakti geldiyse, bunu iki göz görür.” (KB 2523)

yarın “yarın”

iwe kirme işke ṣabır ḳıl serin

*iwe ḳılmış işler ökünçi **yarın*** “İşe aceleyle girme, sabır ve dikkatle hareket et; acele yapılmış işler yarın pişmanlık getirir.” (KB 587)

yıl "yıl, sene"

kişi yalġanında tileme vefa

*bu bir söz sınanmış öküş **yılḳı** ol* "Yalancı kişiden vefa bekleme; bu uzun yıllardan beri sınanmış bir sözdür." (KB 2042)

zamane "zamane, içinde bulunulan zaman"

*ḳuruġluġ turur bu **zamane** yası*

ara asġı tegrür arala yası "Zamane yayı kuruludur; insanlara bazen faydası bazen de zararı dokunur." (KB 4926)

zemane "zamâne"

***zemane** tururlar **zemane** bile*

yaraşıḳ kerek er sewinse küle "Onlar zemânedir; sevinmesi ve yüzünün gülmesi için insanın zemâne ile uzlaşması gerekir." (KB 4088)

2.2.12. Yer - Mekân İsimleri

aḳur "ahır"

kewel tazı büktel tağı arḳunı

***aḳur** toldı tolmaz bu suḳluḳ ḳanı* "Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlarla ahırların dolmuştur; fakat bu açgözlülük doymak bilmez." (KB 5369)

baġ "bağ, bahçe"

*kişi köŋli **baġ** ol yaşarġu suwı*

bu begler sözi birle eḍgü sawı "İnsanın gönlü bir bahçedir; onu yetiştiren su, beylerin sözleri ve nasihatleridir." (KB 1807)

ew "ev"

yana bir arıġsız bu ḳılḳı otun

*kişiler **ew**inde bu ḳoprur tütün* "Yakışıksız hallerden biri de kaba huylu olmaktır; böyle biri başkalarının evinde tozu dumana katar." (KB 341)

***ew**indin turup çıḳtı keldi berü*

bir ança yorıyu bir ança turu "Kalkıp evinden çıktı; kâh yürüyüp kâh konaklayarak yoluna devam etti." (KB 486)

gûr "mezar, makber"

*ajun bir tüşün ol **gûr**üŋ bir tüşün*

bu tüşün ḳopursa tüşün ol ajun "Bu dünya bir konak, mezarın ikinci konaktır; bundan sonraki ilk konak öteki dünyadır." (KB 1390)

ḥişar “kale”

begig ḳoşnı ḳılma ya yaḍġun ögüz

***ḥişar**ḳa yaḳın turma ay köŋli tüz* “Beye veya taşan nehre komşu olma; hisara yakın durma, ey dürüst kalpli.” (KB 4546)

in “in; ev”

on iki ükek ol bularda aḍın

*ḳayu iki ewlig ḳayu birke **in*** “Bunlardan başka bir de on iki burç vardır; bunlardan bazısı iki evli, bazısıysa tek evlidir.” (KB 138)

ḳarşı “saray, köşk”

bor içme fesadḳa ḳatılma yıra

*bu iki buzar **ḳarşı** ordu tura* “Şarap içme, fesada katılma, onlardan uzaklaş; bu ikisi köşk, saray ve kaleleri yıkar.” (KB 5263)

kebit “dükkân”

***kebit** keḍ bezedim kişi körgüsi*

*asıġ yoḳ **kebit**te satıġ belgüsi* “İnsanların göreceği dükkânımı çok iyi süsledim; fakat burada kâr ve ticaretten eser yoktur.” (KB 5108)

ḳır “mezar”

ḳalı içse suwnı tüketü tükel

*tükedi tiriglik ḳazıldı **ḳır**ım* “Eğer suyun tamamı sonuna kadar içilirse, hayat sonuna erdi ve mezar kazıldı demektir.” (KB 6063)

ḳonum “konak, yurt”

*ölümke törütti bu sansız **ḳonum***

tirig barça ölgü aŋar yoḳ ölüm “Bu sayısız mahluku ölüm için yarattı; diri olan her şey ölecektir, yalnız ona ölüm yoktur.” (KB 1347)

ḳonut “konut”

olardın tileme tawarın yanut

*yanutı bayat birge eḍgü **ḳonut*** “Onlardan karşılık olarak mal bekleme; buna karşılık Tanrı sana cenneti nasip eder.” (KB 4471)

menzil “indiği yer; menzil”

ata arḳasındın toġulsa oġul

*ana ḳarnı **menzil** ḳaç aylıḳ amul* “Oğul babasının dölünden çıktıktan sonra, ana karnı onun için birkaç aylık istirahat menzilidir.” (KB 1387)

Menzil kelimesi, bu beyitte, tam olarak günümüzdeki "menzil" anlamında kullanılmamış; Arapça *nuzûl* kökünden geldiği, "inilen yer" anlamında kullanıldığı düşünülmüş ve o şekilde anlamlandırılmıştır.

mescid "mescit"

*cema'at köp erdi bu **mescid**ler az*

*ḳalın boldı **mescid** cema'atler az* "Cemaatler çok, camiler azdı; şimdi camiler çoğaldı, cemaatler azaldı." (KB 6477)

muyanlıḳ "imarethane"

*muŋaḍtı **muyanlıḳ**ta tüşti barıp*

kiçe yattı anda tünedi serip "Canı sıkıldı; sonunda gidip bir imarethaneye indi ve orada yatarak sabırla geceyi geçirdi." (KB 489)

oldruġ "yer, mekân, mevki"

*ḳapuġda neteg erse **oldruġ** turuġ*

bu yortuġda andaġ kerek ay uluġ "Herkesin saray kapısındaki konumu ve yeri ne ise, ey büyük, bu hareket sırasında da olduğu gibi korumalı." (KB 2588)

ordu "saray, şehir"

*kelip tegdi ilig turur **ordu**ḳa*

ögi köŋli ḳolmış tilek arzuḳa "Sonunda hükümdarın bulunduğu şehre geldi, can ve gönülden dilediği arzusuna kavuştu." (KB 487)

oru "zindan"

*isizig ya çoġda **oru**da kerek*

yorıḳ bolsa eḍgü aya sarp yürek "İyinin serbest dolaşabilmesi için kötünün zincirde veya zindanda olması gerekir, ey metin yürek." (KB 5549)

otaġ "otağ, çadır; oda"

bilişti yime ol kişiler bile

***otaġ** tuttı özke yarudı küle* "O da sonunda bazı kişilerle tanıştı; kendisine bir oda tuttu, yüzü gülmeye başladı." (KB 499)

örüg "konak yeri, menzil"

apa oġlanı körse arḳış sanı

***örüg** turġu bolmaz **örüg**ler ḳanı* "İnsanoğlu, bakarsan, bir kervana benzer, konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller hani?" (KB 1386)

saray "saray"

saray *ḳarşı itme ay ilig ḳutı*

anundı saŋa ew ḳara yir ḳatı “Ey devletli hükümdar, saraylar ve köşkler yaptırma; kara toprağın altında evin hazırdır.” (KB 1418)

tarığlaġ “tohum ekilecek yer, tarla”

tarığlaġ *turur bu ajun ay ilig*

negü ekse anda alır bu elig “Ey hükümdar, bu dünya tarladır; bu el buraya ne ekerse, orada onu biçer.” (KB 5248)

tarlaġ “tarla”

tiriglikke asġı ḳanı eḍgü ḳılḳım

tiriglikte ***tarlaġ*** *ḳayu yirke ektim* “Hayatta ne gibi bir iyilik yaptım; hayattayken ektiğim tarla nerede?” (KB 6555)

toy “ordu karargâhı”

tüşürse ***toy****uġ keḍ körüp berk yirig*

yıraḳ ıḍmasa tıḍsa yıġsa erig “Karargâh kurarken çok dikkat etmeli, mahfuz bir yer seçmeli; askeri toplu halde bulundurarak uzaklaşmasına engel olmalı.” (KB 2347)

tör “odanın en iyi yeri, başköşe”

biligsizke ***tör****de orun bolsa kör*

bu ***tör*** *ilke sandı ilig buldı* ***tör*** “Bilgisiz başköşede yer bulursa, başköşe eşik ve eşik de başköşe sayılır.” (KB 262)

tapuġçı tapuġ bilse ***tör****ke tegir*

tapuġ bilmese ***tör****din ilke kelir* “Hizmetkâr hizmet etmesini bilirse, başköşeye erişir; hizmet etmesini bilmezse başköşeden eşiğe iner.” (KB 844)

tura “kale, sığınak, kalkan”

ilin itmiş ötrü bayumış ḳara

ḳara baylıḳın ḳılmış özke ***tura*** “Memleketini düzenlemiş ve halkı zengin olmuş; halkın zenginliğini kendisine kalkan yapmıştır.” (KB 256)

tünek “zindan”

tünek *ol bu dünya müsülman öze*

tünek*te erej ḳolma köŋlüŋ tüze* “Bu dünya Müslümanlar için bir zindandır; zindanda huzur arama, gönlünü doğrult.” (KB 4809)

tünerik “mezar, karanlık yer”

ḳaraŋḳuda erdim yaruttı tünüm

***tünerik**te erdim toġurdı künüm* “Karanlıktaydım, gecemi aydınlattı; zulmetteydim, bana güneşi doğurdu.” (KB 383)

tüşnek “yuva; mezar”

negü asġı aḫır ḳara yir ḳoyı

*anıŋ **tüşnek**i ol yaġız yir oyı* “Ne fayda, sonunda onun da gireceği yer bu kara toprağın altı, bu yağız yerin çukurudur.” (KB 3570)

tüşün “konak, durak”

*ḳonuḳ sen bu dünya saŋa bir **tüşün***

***tüşün**de saḳınç tutma artuḳ uzun* “Sen konuksun, bu dünya sana misafirhanedir; misafirhanede çok fazla şey aranmaz.” (KB 3561)

uluş “köy, şehir”

*ölüm buzdı ordu telim kend **uluş***

ölüm buzdı ḳarşı saray ew öküş “Ölüm birçok şehir ve memleketi viraneye çevirdi; ölüm birçok saray, köşk ve evi yıktı.” (KB 4834)

üŋür “in, mağara”

*ḳayu taġda yügrür **üŋür**de ewi*

yimi ot köki içgü yaġmur suwı “Biri dağda koşar, evi mağaradır; onun yediği ot kökü, içtiği yağmur suyudur.” (KB 6155)

yir “yer, toprak”

*tirig ölgü aḫır töşengü **yir**ig*

kişi ölse eḍgün kör atı tirig “Her yaşayan er geç ölüp toprağa düşecektir; kişi iyi nam ile ölürse adı yaşar.” (KB 237)

yir kelimesi, bazı beyitlerde renk isimleriyle birlikte kullanılmıştır:

ölüm kelse tutsa ökünç asġı yoḳ

*neçe me ulısa ḳara **yir** ḳatın* “Ölüm gelip çatınca pişmanlık fayda etmez; kara toprağın altında istediğin kadar feryat et.” (KB 1371)

yir kelimesi, aşağıdaki beyitte soyut bir “yer” anlamındadır:

saŋar oḳ sıġındım umınçım saŋa

*muŋaḍmış **yir**imde elig tut maŋa* “Asıl sana sığındım, ümidim sendedir; muhtaç olduğum yerde elimden tut.” (KB 29)

yurt “yurt, yer”

*ölümüg unıtma gürüŋ **yurt**uŋ ol*

*özüŋni unıtma sawı **yurt**uŋ ol* "Ölümü unutma, asıl yerin mezarındır; 'kendini unutma' sözünü her an hatırla." (KB 5412)

zindan "zindan"

ne eḍgü törü urdı begler begi

*isizke bu ḳın berge **zindan** yigi* "Beylerin beyi ne iyi bir kanun kurmuş; kötü için en iyi çare sopa ve zindandır." (KB 893)

2.2.13. Yer-Yön İsimleri

alt "aşağı, alt"

*eḍiz 'arşta **alt**ın seraka tegi*

tözü barça muŋluġ turur bir teŋi "Yukarıda Arş'tan aşağıdaki toprağa kadar, dünyada mevcut ne varsa hepsi istisnasız muhtaç durumdadır."(KB 4776)

ast "aşağı, alt"

kiḍin öŋdün ermez ne soldın oŋun

*ne **ast**ın ne üstün ne otru orun* "Arkada ve önde değildir, ne sağdadır ne solda; yeri ne altta, ne üstte ne de ortadadır." (KB 18)

batar "batı"

ḳayusı toġardın tutar miŋ taŋuḳ

*ḳayusı **batar**dın tapuġda turur* "Kimi doğudan binlerce armağan sunar; kimi batıdan hizmetine koşar." (KB 99)

bük[40] "köşe, bucak"

yana aydı ay toldı ilig ḳutı

*maŋa açsu emdi bu söz **bük** ḳatı* "Ay-Toldı tekrar dedi: Devletli hükümdar, şimdi de şu sözün sırrını çözsün bana." (KB 870)

içre "içerisinde, içinde"

*üçünç ḳarşı **içre** köni tutsa öz*

yıraḳ tutsa teŋsiz yaraġsızda köz "Üçüncüsü saray içinde doğru hareket etmeli; uygunsuz ve yakışıksız işlerden uzak durmalı." (KB 4122)

---

[40] Kelimenin tam olarak ne anlama geldiği belirlenememiştir. Karahanlı Türkçesine ait sözlüklerde yukarıda belirtilen anlamda ele alınan bu kelime, Clauson'a göre bir fiildir. Clauson, "bükülmek, eğilmek" ve "isyan etmek" anlamında ifade ettiği bu iki fiilin farklı anlamlarının da olduğu görüşündedir. Bu beyitte ise "köşeli, karmaşık söz" anlamında düşünülen *bük* kelimesi, *ḳatı* kelimesiyle birlikte sözün sıfatı konumundadır.

ir “yerin güney yanı, güneşli yanı”

küle baḳtı örlep talu ḳız yüzi

*yarudı bu dünya **iri** hem ḳuzı* “Yükselen güzel kız yüzü gülerek baktı; dünyanın her tarafı ışıklara boğuldu.” (KB 4967)

ḳarşu “karşı”

yaşıḳ yirke indi yüzin kizledi

*ḳalıḳ **ḳarşu** keldi izin izledi* “Güneş yere indi ve yüzünü gizledi; gökyüzü karşısından yükselerek onun izini izledi.” (KB 6211)

ḳat “kat; huzur”

tap erdi yana bu ölümde basa

*ḳara yir **ḳat**ında ölüp oprasa* “Ölümden sonra kara toprak altında çürüyüp dağılmak da yeter bir ibrettir.” (KB 5416)

ḳat kelimesi, bazı beyitlerde kendi anlamı dışında, farklı bir anlamda kullanılarak soyut bir anlam kazanmıştır. Bu beyitlerle, “Tanrı’nın huzuru, katı” ifade edilmiştir:

*yağız yir **ḳat**ındaḳı altun taş ol*

ḳalı çıḳsa begler başında tuş ol “Yağız yerin altındaki altın, taştan farksızdır; oradan çıkınca beylerin başında tuğ tokası olur.” (KB 213)

kiḍin “arka, sonra”

*baḳar soldın oŋdın hem öŋdün **kiḍin***

ḳamuġ iş yaraġın bilir hem öḍin “İşlere sağdan ve soldan, önden ve arkadan bakar; hal çaresini ve zamanını bilir.” (KB 1857)

ḳoḍı “aşağı; dip”

yaḳın tegdi erse ḳadaşḳa barıp

*atından **ḳoḍı** tüşti tegdi yorıp* “Akrabasına yaklaşınca atından aşağı indi, yürüyerek kapısına geldi.” (KB 3290)

ḳoy “alt”

*ḳalı toġsa yigrek aŋa yir **ḳoy**ı*

ewi bolsa ḳoşnı ölügler toyı “Eğer dünyaya gelirse, onun yerinin toprağın altı veya evinin mezara komşu olması daha hayırlıdır.” (KB 4512)

ḳuz “kuzey”

*ya **ḳuz**da yorıġlı ḳalın köp ḳutuz*

ya tüzde yorıġlı uḍ ingek öküz “Bir de kuzeydeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırları veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri.” (KB 5372)

meşriḳ “maşrık, doğu”

kötürdi yaşıḳ baḳtı ***meşriḳ*** *tapa*

körür aġdı yirdin yoḳaru ḳopa “Başını kaldırdı ve doğuya doğru baktı, güneşin yerinden kopup yükselmeye başladığını gördü.” (KB 5678)

oŋ “sağ, sağ taraf; doğru”

köŋül kimni sewse mün erdem bolur

ḳamuġ tetrüsi ***oŋ*** *ḳoḳuzı tolur* “Gönül kimi severse, onun kusuru erdem olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri de tam görünür.” (KB 536)

oŋ *elgiŋ bile sen kötürgil yigü*

bayat atı aşnu ayıt ay bügü “Yemeği sağ elinle ye; ey hakîm insan, yemeye besmeleyle başla.” (KB 4129)

orun “yer, mekan, mevki”

orun *ol törütti* ***orun*** *yoḳ aŋar*

anıŋsız ***orun*** *yoḳ bütün bol muŋar* “Yeri o yarattı, onun için yer söz konusu değildir; şunu bil ki, onsuz da yer yoktur.” (KB 19)

orunsuz “dümdüz yer”

neteg kim ***orunsuz*** *topıḳ yuwlunur*

anı teg me devlet özüm yolunur “Dümdüz yerde top nasıl kendi kendine yuvarlanırsa, mutluluk da öyledir; ben sıyrılıp giderim.” (KB 662)

orusuz kelimesi, 743. beyitte “yeri olmayan, yersiz” anlamında kullanılmıştır:

bu ay ornı boldı ewi münḳalib

orunsuz *bolur münḳalib neŋ ḳılıp* “Bu ay hep yerini, evini değiştirir; daima yer değiştiren, ne yapsan da bir yere ısınmaz.” (KB 743)

otra “orta”

kime mindi saḳın kişi alġuçı

teŋiz ***otra*** *kirdi kime mingüçi* “Evlenen kişiyi bir gemiye binmiş farz et, gemiye binen kişi denize açılır.” (KB 3386)

otru “ön, karşı”

kiḍin öŋdün ermez ne soldın oŋun

*ne astın ne üstün ne **otru** orun* “Arkada ve önde değildir, ne sağdadır ne solda; yeri ne altta, ne üstte ne de ortadadır.” (KB 18)

özele “üstünde, üzerinde”

*bu kürsi **özele** öz oldurduḳı*

aḍaḳı üç ol kör ay köŋlüm toḳı “Bak, üzerine oturduğum bu tahtın üç ayağı vardır, ey gönlümü doyuran.” (KB 801)

sıŋar “yan, taraf”

Eserde bu sözcük, gerçek anlamı dışında, soyut bir kavramın “her yanını, yönünü, tarafını” ifade etmektedir:

çıġayḳa üledi öküş neŋ tawar

*köŋül tüzdi rabḳa ḳamuġdın **sıŋar*** “Fakirlere çok eşya ve mal dağıttı; her hususta Tanrı’ya gönül bağladı.” (KB 1786)

sol “sol”

*bu eḍgü oŋ ol kör isizlik bu **sol***

***sol**uŋdın tamu ornı uştmaḫ oŋ ol* “İyilik sağ ve kötülük soldur; senin solunda cehennem vardır, cennet ise sağdadır.” (KB 917)

taşırtı “dışarıda, dışarıdaki”

***taşırtı**n negü tuşsa yaŋluḳ yazuḳ*

munu men yügürdeçi ḳul men anuḳ “Dışarıda yanlış veya yersiz ne olursa, işte senin hizmetine koşan kulun ben varım.” (KB 3115)

tegre “etraf, çevre”

bayat tapġı ḳaldı kişi tapġı ḳıldım

*ajun **tegre** yügrü özümni kürettim* “İnsanlara hizmet ettim, Tanrı ibadeti kaldı; dünya etrafında koşarak yolumu azıttım.” (KB 6541)

toġar “doğu”

***toġar**dın ese keldi öŋdün yili*

ajun itgüke açtı uştmaḫ yolı “Doğudan bahar yeli eserek geldi; dünyayı süslemek için cennet yolunu açtı.” (KB 63)

töbün “alt, aşağı”

egin bütti boġzum yime boldı toḳ

***töbün** barsu dünya aḍın asġı yoḳ* “Sırtım pek, karnım da tok oldu; dünya yere batsın, onun başka ne faydası vardır.” (KB 3797)

turuġ “yer, durulacak veya sığınılacak yer”

ḳapuġda ite tursa oldruġ ***turuġ***

tüzülse orun ḳalmasa bir ḳuruġ “Kapıda oturacak ve duracak yerleri hep düzende bulundurmalı ve öyle tertip etmeli ki, hiç kimse açıkta kalmasın.”(KB 2547)

uḍu “art, arka”

tiler erdim emdi bu yaŋlıġ kişig

uḍu *barsa ḳılsa bu beglik işig* “Bu devlet işini görecek ve takip edecek tam böyle bir insanı ben de arıyordum.” (KB 571)

yaḳın “yakın”

köŋülsüz ḳayu yirke maŋsa aḍaḳ

neçe yir ***yaḳın*** *erse boldı yıraḳ* “Arzu etmediği bir yere doğru yola çıkarsa, bu yol ne kadar yakın olursa olsun yine uzak gelir.” (KB 5046)

Yer-yön ifade etmekte kullanılan *yaḳın* sözcüğü, bazı beyitlerde “yakın olma, yakınlık durumu” anlamında soyutlaşarak da kullanılmıştır:

iweklik bu erdi sini bilmedin

yaḳın *tuttum özke tapındurmadın* “Acelecilik şurada oldu ki, seni tanımadan, yeterince sınamadan, kendime yakın tuttum.” (KB 634)

yan “yan”

tile tutçı tınma tilep yetgü yoḳ

tilep bulmadım tip ***yan****ın yatġu yoḳ* “Durup dinlenmeden ara; aramakla ona erişebilen yok; fakat arayıp bulamadım diye yan yatmak doğru değildir.” (KB 4783)

yırak “ırak, uzak”

eşittim ***yıraḳ****tın anıŋ çawını*

bilgin uḳuşın silig sawını “Uzaktan onun şöhretini, bilgisini, aklını ve sakin sözlerle gönül aldığını işittim.” (KB 527)

2.2.14. Doğa ve Doğa Olaylarına Ait İsimler

aḳın “akın, sel”

Doğa olaylarından biri olan *sel*, eserde sadece 1160. beyitte kullanılmıştır. Bu beyitte ise gerçek anlamı dışında, nitelediği isme abartı bir anlam katmıştır:

oḳıdı bu oġlın özine yaḳın

tutup ḳuçtı közde aḳıttı ***aḳın*** “Oğlunu yanına çağırdı; tutup kucakladı ve gözünden sel gibi yaş akıttı.” (KB 1160)

esin “esinti, rüzgar”

irinçig ḳışıġ sürdi yazḳı ***esin***

yaruḳ yaz yana ḳurdı devlet yasın “Bahar esintisi eziyetli kışı sürüp götürdü; parlak bahar yine mutluluk yayını kurdu.” (KB 65)

faşl “mevsim”

taḳı bir tüş ol kör bu yıl ***faşl****ıŋa*

tadusı küçenip barır aşlıŋa “Bazı düşler vardır ki, yılın mevsimlerine bağlıdır; ahlâttan biri güçlenerek düşü kendi aslına çeker.” (KB 6006)

ḫazan “sonbahar, güz”

yaruḳ yaz teg erdim tümen tü çiçeklig

ḫazan*mu tüşüttüm ḳamuġnı ḳuruttım* “Rengârenk çiçeklerle dolu parlak bahar gibiydim; hazana mı uğrattım, hepsini kuruttum.” (KB 6531)

ış[41] “sis”

beliŋlep oḍındı kötürdi başın

ḳara zengi ḳılmış yüzini ***ışın*** “Birden silkinerek tekrar uyandı, başını kaldırdı; sis gökyüzünü kara zenciye döndürmüştü.” (KB 3286)

ḳar “kar”

ḳış erse yana tüş körügli ***ḳar****ı*

aḳar suv tüşüse ya buz ḳar tolı “Mevsim kış ve düş gören de yaşlıysa, düşünde akarsu veya buz, kar ve dolu görürse.” (KB 6013)

ḳış[42] “kış mevsimi”

yana irlü kirdi bu tolmış ayı

ḳaḍır ***ḳış****ḳa yandı yarumış yayı* “Dolunayı tekrar küçülmeye başladı; parlak yazı sert kışa döndü.” (KB 1052)

küz “güz mevsimi, sonbahar”

yaşıŋ ḳırḳta keçse kün ay erse ***küz***

isig neŋ bile sen özüŋ ṭab‘ı tüz “Yaşın kırktan fazla ve mevsim sonbaharsa, doğanı sıcak şeylerle düzenle.” (KB 4624)

saba yili “saba yeli, gün doğusundan esen saba rüzgarı”

---

[41] Eski Uygur Türkçesinde ve Karahanlı Türkçesine ait diğer eserlerde “iş” anlamında kullanılan *ış*, *KB*’de “sis” anlamında kullanılmıştır.

[42] *ḳış* kelimesi, metinde altı kez kullanılmıştır. Gerçek anlamıyla kullanılmasının yanı sıra bazı beyitlerde anlam soyutlaşarak da kullanılmıştır. Bu kullanımlar genellikle “gençliğin bittiği ve yerini yaşlılıkla birlikte gelen hastalık gibi dertlere bırakması” anlamındadır.

saba yili *ḳoptı ḳaranfil yıḍın*

ajun barça bütrü yıpar burdı kin "Karanfil kokulu saba yeli esti; dünyanın her yanı misk ve amber kokusuyla doldu." (KB 71)

seḫar tanı "seher yeli"

bu aġzıŋ miṯali üŋür sanı teg

sözüŋ çıḳsa andın ***seḫar tanı*** *teg* "Bu ağız bir in gibidir; sözün oradan çıktığında seher yeli gibi olur." (KB 2684)

tan "yel, esinti"

tüketti bitig türdi badı ḳatıġ

ḳalıḳ ***tan****ı esti ḳurıttı ḫaṭıġ* "Mektubu tamamladı, dürdü ve iyice bağladı; havadan serin bir esinti esti ve yazıyı kuruttu." (KB 3941)

taŋ[43] "tan, sabah vakti"

yana turdı ança bu oldurdıya

sarıġ ***taŋ*** *ata keldi öŋdürdi ya* "Tekrar kalkıp bir parça oturdu; sarı tan atmaya başladı ve yayını kurdu." (KB 5971)

tolı "dolu"

ḳış erse yana tüş körügli ḳarı

aḳar suv tüşüse ya buz ḳar ***tolı*** "Mevsim kış ve düş gören de yaşlıysa, düşünde akarsu veya buz, kar ve dolu görürse." (KB 6013)

tuman[44] "duman, sis"

yaşıḳ yirke indi yüzin kizledi

ḳararıp ***tuman*** *tozdı dünya tudı* "Güneş yere indi, yüzünü gizledi; dünyayı kara bir duman kapladı." (KB 5028)

tüpi "tipi; kar fırtınası"

tüpi *yil turur söz köŋül aġrıtur*

köŋül aġrısa er sini yawrıtur "Söz her şeyi alt üst eden bir rüzgârdır, kalbi sızlatır; kalbi sızlayan kimse seni mahvedebilir." (KB 4302)

---

[43] Hâlen aynı anlamda kullanılan, anlam değişikliğine uğramamış olan kelimelerden biridir. Eserde en sık kullanılan tabiat isimlerinden de biri olan *taŋ*, bazı beyitlerde "sabah; sabah namazı" anlamlarında da kullanılmıştır. Metinde somut anlamıyla sadece 5971. beyitte görülmektedir.

[44] *tuman* sözcüğü de hem gerçek hem de mecaz anlamıyla, beş kez kullanılmıştır. 285 ve 1981. beyitte anlam soyutlaşarak "sis dağıtmak yani barış ve sükûnetle halkı yönetmek" anlamında kullanılmıştır.

tütün[45] "duman"

yana bir arıġsız bu ḳılḳı otun

kişiler ewinde bu ḳoprur ***tütün*** "Yakışıksız hallerden biri de kaba huylu olmaktır; böyle biri başkalarının evinde tozu dumana katar." (KB 341)

köŋül til köni tutsa ḳılḳı bütün

aŋar tegmese ot yalını ***tütün*** "Ateşin alevi ve dumanı dokunmaması için onun gönlü ve dili doğru, hareketi ve doğası uygun olmalı." (KB 2792)

yaġmur "yağmur"

tüpi yil turur dünya ***yaġmur*** *sanı*

kelir çoġlayur az öçer terk üni "Dünyayı fırtına ve yağmur bil; gelir ve gürler, fakat çabuk sükûn bulur." (KB 5314)

yaşın "şimşek"

bulıt kökredi urdı nevbet tuġı

yaşın *yaşnadı tarttı ḫaḳan tuġı* "Gök gürledi, nöbet davulunu vurdu; şimşek çaktı, hakanın tuğunu çekti." (KB 86)

yay "ilkbahar, yaz"

kimiŋ yaşı altmış tüketse saḳış

tatıġ bardı andın ***yay****ı boldı ḳış* "Kimin yaşı altmışı doldurmuşsa, ondan hayatın tadı gitmiş, yazı kışa dönmüştür." (KB 367)

yaz "yaz, ilkbahar"

yıl ülgi ***yaz*** *erse kiçig erse er*

ḳızıl körse barça yaġız körse yir "Yılın mevsimi bahar ve insanı da çok gençse, her şeyi kızıl ve yeri kara görürse..." (KB 6007)

yil "yel, rüzgâr"

keçürmiş tiriglik tüpi boldı ***yil***

bu ḳalmış tiriglik neçe birge il "Geçirdiğin hayat yel ve tipi gibi geçti; kalan hayatın daha ne kadar saltanat sağlar" (KB 1439)

[45] *tütün* kelimesi hem *tuman* kelimesiyle eş anlamlı hem de *tuman* kelimesi gibi gerçek ve mecaz anlamıyla kullanılmaktadır. Sadece 2792. beyitte "ateşin dumanı" anlamıyla gerçek anlamda; diğer üç beyitte ise "tozu dumana katmak" anlamında deyim olarak kullanılmıştır.

2.2.15. Gök Cisimlerine Ait İsimler

ajun "dünya"

negü tir eşitgil köni ḳılḳlıġ er

köni ḳılḳı bolsa ***ajun*** *bütrü yir* "Doğru hareketli insan ne der, dinle; doğru hareket eden insan dünyanın bütün nimetlerine erişir." (KB 2863)

barıġlı turur bu ***ajun*** *terk öḍün*

keligli turur ol ***ajun*** *keḍ oḍun* "Bu dünya kısa zamanda gidecek, öbür dünya gelecektir; çok uyanık ol." (KB 3556)

ajunluḳ "dünyaya ait, dünyalık"

ḳalı ol ***ajunluḳ*** *tilese mini*

mini bardı saḳnıp yorısu köni "Eğer beni öteki dünya için yanında istiyorsa, beni yanında farz ederek doğru yola girsin." (KB 4853)

'alem "âlem, kainat, cihan, dünya"

törütti tilek teg tözü ***'alem****ıġ*

yaruttı ajunḳa künüg hem ayıġ "Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı." (KB 125)

törütmezde aşnu bayat bu ***'alem***

törütti yorıttı bu levḥ-u ḳalem "Tanrı bu âlemi yaratmadan önce, levh ile kalemi yaratmıştır." (KB 2227)

ay "ay"

Ay kelimesine *KB*'de sembolik anlamlar yüklenmiştir. Dolayısıyla metinde *ay* kelimesinin geçtiği çok sayıda cümle ve kelime grubu vardır. Eserde "Ay, Kamer" anlamında kullanılmasının yanı sıra "ey" anlamında ünlem edatı ve otuz günü içeren "ay" anlamında da kullanılmaktadır. Aşağıda, yalnızca "Ay" anlamıyla kullanılmış beyitler ele alınmıştır:

barıŋ belgülüg sen kün ***ay*** *teg yaruḳ*

neteglikke yetgü köŋül ögde yoḳ "Senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir; fakat nasıl olduğunu kavrayacak gönül ve akıl yoktur." (KB 12)

bu ***ay*** *toġsa aşnu iḍi az toġar*

küniŋe beḍüyür yoḳaru aġar "Ay doğarken önce çok küçük doğar; sonra gün geçtikçe büyür ve yükselir." (KB 731)

bulıt "bulut"

*yorıġlı **bulıt** teg yigitlikni ıḍtım*

tüpi yil keçer teg tiriglik tükettim “Gençliğimi, geçen bulut gibi geçirdim; ömrümü fırtına hızıyla tükettim.” (KB 6521)

cihan “alem, dünya, yeryüzü, kainat”

ne öḍrüm ne köḍrüm ne ersig eren

*ajunda tetig er yidi bu **cihan*** “Ne seçkin, ne yüksek ne yiğit adamdı; zaten cihanda anlayışlı insan bu dünyaya hâkim olur.” (KB 279)

dünya “dünya”

*vefa ḳılġu ermez bu **dünya** bilin*

*keçer **dünya**da öz azuḳuŋ alın* “Bil ki, dünya sana vefa edecek değildir; bu geçici dünyadan sana lazım olan azığı al.” (KB 1441)

ewren “kainat, âlem, devran, felek”

*törütti bu **ewren** tuçı ewrülür*

bayat ḥukmi taḳdir bile tezginür “Bu feleği yarattı ki, durmadan döner; Tanrı’nın hükmü ve takdiriyle hareket eder.” (KB 3194)

felek “gök, sema”

yana cem‘-u tefrik misaḥatḳa öt

*yiti ḳat **felek**ni yatur yamça tut* “Sonra cemi [toplama] tefrik [ayırma] ve mesahaya [ölçme] geç; yedi kat feleği bir çöp parçasıymış gibi avucunda tut.” (KB4381)

ḳalıḳ “gökyüzü”

***ḳalıḳ**ta uçuġlı ḳara ḳuş yorı*

seniŋdin keçümez aya kök böri “Havada uçan kara kuş sürüleri canlarını senin elinden kurtaramaz, ey bozkurt.” (KB 5378)

kök “gök”

kök kelimesi *KB*’de, üç ayrı anlamda kullanılmaktadır. Gök anlamının yanı sıra renk adı ve soyut bir kavram olarak bir şeyin aslını, temelini ifade etmekte de kullanılmıştır. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Renk İsimleri* (bkz. 2.2.4.) ve *Soyut İsimler* (bkz. 1.2.) adlı başlıklar altında toplanmıştır.

seringil serinmek eren ḳılḳı ol

*serinse bulur er meşel **kök**ke yol* “Sabırlı ol, sabretmek er kişi işidir; sabrederse, göğe bile yol bulunur.” (KB 1322)

kün “güneş”

Eserde *kün* kelimesine, tıpkı *ay* kelimesinde olduğu gibi sembolik anlamlar yüklenmiştir. Dolayısıyla metinde *kün* kelimesinin geçtiği çok sayıda cümle ve kelime grubu vardır. Bu sözcüğün, “güneş” anlamında kullanılmasının yanı sıra zaman ifadesi olan “gün” anlamında ve topluluk ismi olan “halk” anlamında da kullanımına rastlanmaktadır. Aşağıdakiler ise *kün* sözcüğünün “güneş” anlamında kullanılan örnekleridir:

ḳapuġda yarutsa ḳaraŋḳu tünüg

*ḳapuġda batursa yarumış **kün**üg* “O karanlık geceyi hizmet kapısında ağırlamalı, parlak güneşi de aynı kapıda batırmalı.” (KB 2530)

oŋay ewrilür emdi ewren saŋa

*tilekçe toġar ay **kün** öḍlek toŋa* “Felek henüz senin muradınca devrediyor; ey kahraman, ay, güneş, zaman arzu ettiğin gibi doğuyor.” (KB 6231)

tolun “dolun, ayın on dördü”

kişi umduçı bolsa boldı bulun

*suyurḳa anı sen ay körki **tolun*** “Kişi tamahkâr olursa nefsinin esiri olur; ey dolunay gibi güzel yüzlüm, sen onu bağışla.” (KB 2723)

yulduz “yıldız”

yaşıl kök törütti kötürdi eḍiz

*kün ay birle **yulduz** bezedi beḍiz* “Mavi göğü yarattı ve yükseklere çıkardı; güneş, ay ve yıldızlarla üzerini süsledi.” (KB 3724)

2.2.16. Akrabalık İsimleri

ana “ana, anne”

*atasın **ana**sın yuluġ ḳıldı ol*

tilek ümmet erdi ayu birdi yol “Atasını ve anasını feda etti; tek dileği ümmetiydi, ona yol gösterdi.” (KB 37)

*bir eḍgü bolur kör **ana**dın toġup*

yorır ol köni çın kör eḍgü bolup “Biri anadan doğma iyi olur; iyi bir kişi doğru ve dürüst bir hayat sürer.” (KB 873)

ata “ata, baba, ced”

***ata**da anada bağırsaḳ bolup*

tiler erdi tutçı bayattın ḳolup “Atadan ve anadan daha merhametliydi; Tanrıdan daima bunu niyaz eder, bunu dilerdi.” (KB 41)

*ayu birmedi mü **ata**ŋ ya anaŋ*

ay oġlum begiŋke özüŋ ḳılma teŋ “Sana baban ya da anan: Ey oğlum, kendini efendin ile bir tutma, demediler mi?” (KB 651)

awurta “süt nine, dadı”

***awurta**sı eḍgü kişi tut arıġ*

oġul ḳız arıġ ḳopġa turġay ḳarıġ “Süt ninesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut; oğlun kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olur.” (KB 4505)

begsiz[46] “kocası olmayan, bekâr”

*ḳızıġ tutma ewde uzun **begsiz**in*

ökünç birle ölgey özüŋ igsizin “Kızı çabuk evlendir, uzun süre evde tutma, yoksa hastalığa gerek kalmadan bu pişmanlık seni öldürür.” (KB 4510)

botu “çocuk, yavru, bebek”

Bu kelime, kullanıldığı üç beyitte de seslenme amacıyla kullanılmıştır:

biziŋ ḳopġumızını küḍer bu ḳutu

*küḍer kelgümizni olar ay **botu*** “Bu nesil bizim kalkmamızı bekliyor; ötekilerse gelmemizi bekliyor, ey yavrum.” (KB 5342)

içi “yaşça büyük olan erkek kardeş”

ḳalı umdusın bulsa ol umduçı

*ataġay sini ol ini ya **içi*** “Eğer çıkarcı insan umduğunu bulursa, sana büyük veya küçük kardeş gibi davranır.” (KB 4215)

igdiş “anaları bir olan, kardeş”

*öz **igdiş** kerek keḍ sınamış yılın*

köŋül basmış erse könitmiş yolın “Öz kardeşlerinden veya uzun yıllar iyice sınanmış, nefsine hâkim ve doğru yolda yürüyen biri olmalı.” (KB 2884)

ini “yaşça küçük kardeş”

*ata bardı iş tuş içi ya **ini***

---

[46] Ünlü, bu kelimeyi *begsizin* biçiminde, “müddet, süre” olarak tanımlamıştır. Çalışmada bu kelime, metinden hareketle *begsiz* biçiminde değerlendirilmeye daha uygun bulunmuş ve şu şekilde çevrilmiştir: “Kızı evde beysiz uzun tutma…”

ana bardı oġluŋ ḳızıŋ kör ḳanı “Anneni babanı kaybettin; eş-dost, büyük ya da küçük kardeş ortadan silindi gitti; bir bak, oğlun kızın nerede.” (KB 3784)

‘iyal “bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş, çocuk”

bu yaŋlıġ ***‘iyal****dın ḳaçar bar vefa*

ḳılıḳı yawuz ol ḳılınçı cefa “Böyle çocuktan hiç vefa umulur mu; onun doğası kötü ve işi gücü cefadır.” (KB 3390)

ḳa ḳadaş “kardeş, akraba”

kesilse seniŋdin yaḳın ***ḳa ḳadaş***

yaḳınlıḳ ula sen aŋa ay adaş “Yakınların, akraba ve kardeşlerin senden uzaklaşsa bile, sen onlara karşı daima yakınlık göster, ey arkadaş.” (KB 3433)

ḳadaş “kardeş”

ḳadaş *sen tilese yime tut adaş*

adaşlı ***ḳadaş****lı ikigün tudaş* “Sen bir kardeşsin, istersen arkadaş olarak kabul et, kardeş ve arkadaş arasında fark yoktur.” (KB 3485)

ḳaḍın[47] “kayın, kocanın erkek kardeşi; dünür, kayınpeder”

iki ***ḳaḍın*** *erdi küḍegü iki*

bular erdi öḍrüm buḍunda iki “İkisi kayınbabası, ikisi damadıydı; bunlar halkın en iyisi ve en seçkiniydi.” (KB 50)

kelin “gelin”

kişi kirmedük ilke kirse ḳalı

kelin *teg bolur er aġın teg tili* “Kişi bilmediği bir memlekete girince, gelin gibi olur, dili tutulur.” (KB 494)

kenç “genç, çocuk”

biliglig bor içse biligsiz bolur

biligsiz bor içse bolur ***kenç*** *kiçig* “Bilgili içki içerse bilgisiz olur; bilgisiz içki içerse, küçük çocuğa döner.” (KB 2659)

ḳız “kız, kız çocuğu”

oġul ***ḳız*** *isizi atada kiḍin*

atamaz atasın anasın aḍın “Oğul kızın hayırsızı ölen ana ve babasını, bir kere olsun anmaz.” (KB 3389)

---

[47] *ḳaḍın* sözcüğü incelediğimiz metinde kendi anlamı dışında kullanılmıştır. İnsan topluluğunun bir kısmını gösteren kadın sözcüğünün, *KB*’de “dünür” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Eserde bu kelimenin kullanıldığı beyitler bunu göstermektedir.

küḍegü “güvey”

iki ḳaḍın erdi ***küḍegü*** *iki*

bular erdi öḍrüm buḍunda iki “İkisi kayınbabası, ikisi damadıydı; bunlar halkın en iyisi ve en seçkiniydi.” (KB 50)

oġlan[48] “oğlan, oğul, çocuk”

bu ***oġlan*** *yügürdi tegürdi sözi*

tonın keḍti turdı sewinçin özi “Oğlan koştu ve sözü ona ulaştırdı; Ay-Toldı sevinçle kalktı, giyindi.” (KB 575)

oġul “oğul, oğlan, çocuk, genç”

oġul *ḳızḳa ögret bilig hem edeb*

aŋar iki ajun anıŋ asġı tap “Oğluna kızına bilgi ve edep öğret; her iki dünyada bu onlar için faydalı olur.” (KB 4506)

urı “erkek evlat”

neçe artsa dünya baş aġrıġları

taḳı artuḳ artar ay ersig ***urı*** “Dünya malı ne kadar artarsa, onun derdi zevkinden daha fazla olur, ey yiğit oğul.” (KB 5428)

yaġuḳ “akraba, hısım, eş dost”

kerek oġlum erse yaḳın ya ***yaġuḳ***

kerek barḳın erse keçigli ḳonuḳ “Gerek oğlum, yakınım veya hısımım olsun; gerek yolcu, geçici veya konuk olsun.” (KB 817)

yaḳ “yakın, hısım, akraba”

ḳadaş ***yaḳ*** *yaġuḳḳa yaḳınlıḳ ula*

uluġḳa kiçigke sewüg bol küle “Kardeş ve akrabaya yakınlık göster; büyüğün ve küçüğün güler yüzle gönlünü al.” (KB 1327)

2.2.17. Unvan İsimleri

‘alim “âlim, bilge”

yoḳ erse ajunda bu ***‘alim*** *bügü*

tikip önmegey erdi yirde yigü “Dünyada bu âlim ve hâkimler olmasaydı, ekilmiş olsa bile yerden yiyecek çıkmazdı.” (KB 4346)

beg “bey”

[48] Bu kelime, -an -en çoğul ekiyle oluşturulan bir isim olsa da genellikle hem Eski Türkçede hem Karahanlı Türkçesinde hem de günümüzde *oğlan* biçimi kalıplaşmıştır.

*öküş **beg** ḳarıttı ḳarımaz özi*

*telim **beg** keçürdi kesilmez sözi* “O çok beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz; çok beyleri göçürttü, hiç susmak bilmez.” (KB 404)

*köŋül **beg** turur yiti endam öze*

***beg**i başlasa buḍnı yügrür tüze* “Gönül yedi endam üzerine beydir; bey yol gösterince halk tereddütsüz onu izler.” (KB 2795)

begsig “bey soylu, asil”

könilik özele keser men işig

*aḍırmaz men **begsig** ya ḳulsıġ kişig* “Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları bey veya kul olarak ayırmam.” (KB 809)

bilge “bilge, bilgin, âlim, hakîm”

yorı ay biligsiz igiŋni ota

*biligsiz otın sen ay **bilge** ḳuta* “Yürü, ey bilgisiz, hastalığını tedavi ettir; ey bilge âlim, bilgisizliğin ilacını sen söyle.” (KB 158)

uḳuş ḳadrini hem uḳuşluġ bilir

*bilig satsa **bilge** biliglig alır* “Aklın kıymetini yine akıllı bilir, bilgenin sattığı bilgiyi de bilgili alır.” (KB 470)

bögü / bügü “bilgin, akıllı, bilge, hâkim”

tiriglik tilese özüŋ ölmegü

*ḳılınçıŋ sözüŋ eḍgü tut ay **bügü*** “Kendine ölümsüz bir hayat dilersen işin ve sözün iyi olsun, ey hâkim.” (KB 183)

öḍiŋe küḍezgü işig iwmegü

*ḳamuġ iş öḍinde bolur ay **bügü*** “Acele etmemek ve işin zamanını beklemek gerekir; ey hâkim, her iş zamanı gelince olur.” (KB 557)

ınal “inanılır insan, beyzâde, anası hakan soyundan, babası halktan olan bütün gençlere verilen unvan”

bu dünya işin ḳoḍmaġınça tükel

*ḳılumaz bu ‘uḳbi işin ay **ınal*** “Bu dünya işini tamamen bırakmadıkça, kişi ahret işini yapamaz, ey inanılır.” (KB 4805)

ilçi “devlet adamı, bey, hükümdar; elçi”

*isiz öŋdi urma ay **ilçi** bügü*

isiz bolsa bolmaz ajunuġ yigü “Ey hakîm devlet adamı, kötü teamül koyma; kötü kanunlarla dünyaya hükmedilmez.” (KB 1459)

ilig “hükümdar”

bu ay toldı aydı ay ḥacib ḳutı

eşittim bu kün toġdı ***ilig*** *atı* “Ay-Toldı dedi ki: Ey devletli hacib, hükümdar Kün-Toğdı’nın adını duydum.” (KB 526)

yanut birdi ögdülmiş aydı ***ilig***

ilig*din tegir ilke türlüg bilig* “Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar, memlekete her türlü bilgi hükümdardan gelir.” (KB 2950)

ḫaḳan “hakan”

ajun tındı ornap bu ***ḫaḳan*** *öze*

anın ıḍtı dünya tanuḳlar tüze “Hakan tahta oturunca, dünya asayiş buldu; bundan dolayı dünya ona şahane hediyeler gönderdi.” (KB 93)

ḫaliḳ “yaradan; Allah”

törümiş neŋ erse yoḳalġu turur

törütügli ***ḫaliḳ*** *ne ḳolsa ḳılur* “Yoktan var olan her şey tekrar yok olacaktır; yaratan Tanrı ne isterse onu yapar.” (KB 692)

ḫan “han, hükümdar”

taḳı munda yigrek ayur türk ***ḫan****ı*

ḳınama yalawaç söz aysa köni “Türk hanı bundan daha güzel söyler: kendisine emanet edilen sözü aynen tekrarlayan elçiye gazap etme.” (KB 3817)

ḳaysar “kayser, Roma ve Bizans imparatorlarına verilen san”

tutayın ya kisra ya ***ḳaysar****ça boldum*

ya şeddad-u ‘ad teg taḳı uçmaḳ ittim “Farzedelim ki, ben kisra veya kayser oldum ya Şeddat ve Ad gibi bir de cennet yaptırdım.” (KB 6547)

kisra “eski İran hükümdarlarına verilen ad”

tutayın ya ***kisra*** *ya ḳaysarça boldum*

ya şeddad-u ‘ad teg taḳı uçmaḳ ittim “Farzedelim ki, ben kisra veya kayser oldum ya Şeddat ve Ad gibi bir de cennet yaptırdım.” (KB 6547)

kök ayuḳ “Kök Ayuk; Türkmen büyüklerine verilen ad”

ḳalı ***kök ayuḳ****luḳ tegir erse kör*

özin keḍ küḍezgü ḳutı badı ḳur “Kök-ayukluk nasip olursa, insan kendini çok iyi gözetmeli; o mutluluk kemerini kuşanmış demektir.” (KB 4142)

melik “melik, hükümdar; Melik Buğra Han’ın unvanı”

kişi söz bile ḳoptı boldı ***melik***

öküş söz başıġ yirke ḳıldı kölik “Kişi söz ile yükseldi, melik oldu; çok söz başı, gölge gibi yere serdi.” (KB 173)

sulṭan “sultan”

ilig me iḍi eḍgü ***sulṭan*** *turur*

boḍunḳa baġırsaḳ sewüg can turur “Hükümdar çok iyi bir sultandır; çok merhametli, halkın candan sevdiği bir insandır.” (KB 3458)

terken “kadınlara ait bir unvan; vilayet üzerine vali olan kimseye karşı hakanların aytasıdır.”

bayat birdi devlet ay ***terken*** *ḳutı*

anıŋ şükri ḳılġu oḳıp miŋ atı “Ey devletli hükümdar, Tanrı sana mutluluk verdi; adını bin kere zikrederek ona şükretmek gerekir.” (KB 109)

tigin “tigin, prens”

esenlik tilese kör igzizlikin

az atlıġ otuġ yi tiril ay ***tigin*** “Daima esenlik diler ve hiç hasta olmamak istersen, ‘az’ adlı ilaçtan ye ve öyle yaşa, ey beyzadem.” (KB 4642)

vezirlıḳ “vezirlik”

vezirlıḳ*ḳa artuḳ bütün er kerek*

oḳıġlı bitigli keḍ öglüg kerek “Vezirlik için çok olgun bir insan gerekir; o okuyup yazmalı ve çok anlayışlı biri olmalı.” (KB 2234)

yawġu “halktan olup, hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen ad”

ḳalı ***yawġu*** *teŋsiz bolur erse sen*

vefa ḳıl neçe küç bulur erse sen “Eğer eşsiz yavgu olursan, ne kadar kuvvetli olursan ol, hiçbir vakit sadakatten ayrılma.” (KB 4137)

yuġruş “yugruş, Türklerde halktan vezirlik derecesine çıkan adam”

ḳayu yawġu ***yuġruş*** *bolur il begi*

ḳayu atı teŋsiz bolur er ögi “Kimi yavgu, kimi yugruş veya il-beyi, kimi unvanının eşi olmayan er-ögi olur.” (KB 4069)

2.2.18. Meslek İsimleri

‘amil “yapan, işleyen”

ağıçı bitigçi ya iş tutġuçı

ya tonçı etükçi ***‘amil*** *bolġuçı* “Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci veya ayakkabıcı gibi zanaatkârlarla ilişkidedir.” (KB 2494)

afsunçı “efsuncu, büyücü, sihirbaz”

bularda basa keldi ***afsunçı****lar*

bu yil yeklig igke bu ol emçiler “Bunlardan sonra efsuncular gelir; cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ederler.” (KB 4361)

aġıçı “ipek kumaşları muhafaza eden; hazinedar”

bolur ḳarşı içre ***aġıçı*** *işi*

özin keḏ küḏezgü bu yaŋlıġ kişi “Hazinedarın işi saray içinde olur; hükümdarın yakınında çalışanlar kendilerine çok dikkat etmelidir.” (KB 2791)

ajunçı “hükümdar, yönetici”

ajunçı*ḳa erdem kerek miŋ tümen*

bu erdem bile yir ***ajunçı*** *cihan* “Dünya hakimine binlerce erdem gerekir; dünya hakimi bu erdemlerle cihanı elde eder.” (KB 3009)

arḳa “arka, yardımcı”

yorıtur ḳamuġda tilemiş tilek

kerek bolmaz anda kör ***arḳa*** *yölek* “O her şeye ve herkese hükmünü geçirir; hiçbir desteğe ve yardımcıya gerek duymaz.” (KB 1345)

asıġçı “faydacı, kârcı, tefeci”

munıŋda basası satıġçı turur

satıġ birle tınmaz ***asıġçı*** *turur* “Bundan sonra gelenler satıcılardır; bunlar durmadan ticaret yapar ve kâr peşinde koşar.” (KB 4419)

asraḳı “alttaki, aşağıdaki (kişi)”

yime eḏgü tutġıl elig ***asraḳı****ġ*

yigü içgü birgil bütür opraḳıġ “Bir de hizmetçilere iyi davran; onlara yiyecek içecek ver, giyeceklerini eksik etme.” (KB 4527)

aşçı “aşçı”

arıġ bolsa ***aşçı*** *arıġ aş birür*

arıġ bolsa aş suw sewe keḍ yilür “Aşçı temiz olursa temiz yemek verir; yemek temiz olursa seve seve yenilir.” (KB 2846)

atçı “süvari”

*başında bir **atçı** maŋa suw birür*

alır men tüketü içip öz ḳanur “Son basamakta bir atlı bana su uzattı; ben de alıp sonuna kadar içtim ve suya kandım.” (KB 6035)

awçı “avcı”

ḳamuġ teprenigli asıġḳa yorır

*asıġ bolmasa **awçı** ewde ḳarır* “Bütün uğraşan insanlar menfaatleri uğrunda koşarlar; bir menfaati olmasaydı avcı evinde yaşlanıp giderdi.” (KB 3004)

basımçı “zulmeden, zalim”

ḳayu oġrı tewlig ḳaraḳçı ḳunuḳ

*ḳayusı **basımçı** ölütçi ḳıruḳ* “Kimi hırsız, sahtekâr, yankesici, dolandırıcı; kimi zalim olur, öldürücü ve yıkıcı olur.” (KB 1737)

basutçı “yardımcı”

***basutçı** kerek barça işni bilir*

bilip işlese er tilekke tegir “Bütün işleri bilir bir yardımcı gereklidir; insan bilerek hareket ederse dileğine erişir.” (KB 428)

başçı “başkan, baş, rehber, kılavuz, önder”

ḳılıç baldu boldı bu il saḳçısı

*ḳılıçın alır il boḍun **başçı**sı* “Kılıç ve balta memleketin bekçisidir; halkın başında bulunan, kılıç sayesinde memleketler ele geçirir.” (KB 2140)

beḍizçi “ressam”

temürçi etükçi yana ḳırmaçı

*ya sırçı **beḍizçi** ya oḳçı yaçı* “Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici ya da cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.” (KB 4458)

beglik “beylik; bey olma durumu”

uḳuş bolsa aslı bolur bolsa er

*bilig bolsa **beglik** ḳılur ḳılsa er* “Akıl olursa, insan olsa olsa asil insan olur; bilgi olursa, insan yapsa yapsa beylik yapar.” (KB 300)

beg erdi ajunda bügü bilge baş

*bu **beglik** özele uzun boldı yaş* “Bu dünyada bir bey vardı, hakim ve bilge bir baştı; beylik içinde uzun bir ömür sürdü.” (KB 405)

bitigçi “kâtip”

neçe me bilig bilse begler özi

***bitigçi** kerek ol bitise sözi* “Beyler kendileri ne kadar bilgili olurlarsa olsunlar, sözlerini yazmak için onlara yine de kâtip gerekir.” (KB 2674)

borçı “içki içen, içkiye düşkün; saki”

buşı erse işte yime öwkelig

*yawa erse **borçı** ya ḳıyġan elig* “Her işte hiddet gösterenler, içkiye düşkünler ve çalıp çırpanlar.” (KB 850)

busuġçı “pusu kuran, tuzak kuran, pusuya yatan”

örüŋ boldı erse ḳara saç saḳal

*anunġu **busuġçı** ölümke tükel* “Kara saç ve sakal ağarınca, pusuda yatan ölüme iyice hazırlanmak gerekir.” (KB 1103)

buyruḳ “müşavir; vezir”

*yime yaḳşı aymış bu türk **buyruḳı***

körür köz yaruḳı oġul ḳız oḳı “Bir Türk veziri de çok güzel söylemiş: Oğul ve kız, gerçekte, gören gözün nurudur, demiş.” (KB 1163)

*negü tir eşitgil öge **buyruḳı***

unıtma munı sen biti hem oḳı “Has-müşavir ne tavsiye eder, dinle; bunu unutma, yaz ve daima oku.” (KB 2941)

ebdal “abdal, derviş, tarikat ehli”

*bedel ḳıldı **ebdal** neŋin hem malın*

baḳıp ḳoḍtı zahid bu dünya ulın “Tarikat ehli malını mülkünü hakka verdi; zahit, esassız olduğunu anlayarak bu dünyayı terk etti.” (KB 3563)

er at “asker; hizmetkâr”

*bu il tutġuḳa köp **er at** sü kerek*

***er at** tutġuḳa neŋ tawar tü kerek* “Memleket tutmak için çok asker ve ordu gerekir; askeri beslemek için de çok mal ve servet gerekir.” (KB 2057)

***er at** birle şeksiz ḳatılġu kerek*

olarḳa yaraşı tirilgü kerek “Hizmetkârlar ile, şüphesiz ilişki kurmak, onlarla uygun bir şekilde geçinmek gerekir.” (KB 4163)

etükçi “ayakkabıcı”

ağıçı bitigçi ya iş tutġuçı

*ya tonçı **etükçi** ‘amil bolġuçı* “Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci veya ayakkabıcı gibi zanaatkârlarla ilişkidedir.” (KB 2494)

feylesuf “felsefe ile uğraşan, filozof”

*ajun **feylesuf**ı neŋi bolmasa*

neçe tıldam erse kişedi tilig “Dünya feylesofu ne kadar güzel söz söylerse söylesin, serveti yoksa dili kösteklidir.” (KB 3076)

ḫaş ḥacib “has hacib”

*iligke yaḳın **ḫaş ḥacib** erdi bir*

ayı ersig ilig bile sözke sır “Hükümdara yakın bir has hacib vardı; çok mert bir insandı ve hükümdarın sırdaşıydı.” (KB 505)

ḥacib “başmabeyinci, kapıcı”

ḳapuġḳa tegip tüşti kirdi yorıp

*körü aldı **ḫacib** kişisi kelip* “Kapıya gelip attan indiler, yürüyerek girdiler; hacibin adamı gelip onları karşıladı.” (KB 520)

ḥaciblıḳ “haciplik”

tapuġlarda artuḳ bu yinçge tapuġ

***ḫaciblıḳ** turur baḳsa yetrü ḳamuġ* “Dikkat edersen, hizmetler arasında en ince hizmet hacibliktir.” (KB 2484)

ḥakim “hakim”

*yime yaḳşı aymış otaçı **ḫakim***

***ḫakim**ler sözini yawuz tigli kim* “Otacı hâkim de çok güzel söylemiş; hâkimlerin sözüne kim kötü diyebilir.” (KB 4617)

ḫalifet “vekil”

*ikinçi **ḫalifet** kerek çın bütün*

boḍun bulsa inçlik tirilse ḳutun “İkincisi hükümdarın halifesidir; halkın huzur bulup mutlu yaşaması için dürüst ve güvenilir olmalıdır.” (KB 5330)

ḫaşem “maiyet, hizmetkâr”

ḫazinem öküş tip küwenme neŋin

***ḫaşem** sü telim tip kötürme egin* “Hazinem çok” diye bu mala güvenme; “hizmetkârlarım ve askerlerim çok” diye gururlanma.” (KB 5214)

ḫayl başı “başkan, reis, server”

*kerek **ḫayl başı**ŋa bu bir ḳaç ḳılıḳ*

itilse işi ötrü tüzse yorıḳ “İşinde başarılı olup gidişinin düzenlenmesi için kumandanda şu birkaç nitelik bulunmalı.” (KB 2323)

ḫil başı “başkan, reis; takımbaşı”

*tutuzmadımu kör saŋa **ḫil başı**ŋ*

basınma begiŋni küḍezgil başıŋ “Sana takımbaşın: Beyine karşı kafa tutma, başını gözet, diye emir vermedi mi?” (KB 652)

ılımġa “kâtip, sır kâtibi”

ḳayusı sü başı ḳayusı ḥacib

*ḳayusı **ılımġa** bolur söz açıp* “Kimi su-başı, kimi de hacib, kimi hükümdarın sırrını verdiği kâtibi olur.” (KB 4065)

iḍişçi “içkici”

*bu aşçı **iḍişçi** bütün bolmasa*

iḍi sarp bolur begke içse yise “Aşçı ve içkici güvenilir kişiler olmazsa, beyin güvenle yiyip içmesi çok güç olur.” (KB 2891)

igdişçi “hayvan yetiştirici”

*munıŋda basa ol bu **igdişçi**ler*

ḳamuġ yılḳılarḳa bular başçılar “Bundan sonra hayvan yetiştirenler gelir; hayvan sürülerinin başında bunlar bulunur.” (KB 4439)

iltgüçi “ulaştıran, eriştiren”

*bular ol ajunda kör at **iltgüçi***

isiz eḍgü erse anı yaḍġuçı “Dünyanın her tarafına adını ulaştıran bunlardır; iyi olsun, kötü olsun, adını dünyaya bunlar yayar.” (KB 4431)

işçi “işçi, hizmetkar”

ḳalı eḍgü bolsa boḍun başçısı

*ḳamuġ eḍgü boldı anıŋ **işçi**si* “Eğer halkın başında bulunan iyi olursa, onun tüm memurları da iyi olur.” (KB 894)

itgüçi “tanzim edici, düzenleyici; tanzim eden, düzenleyen”

negü tir eşitgil törü birgüçi

*törü birle beglik işin **itgüçi*** “Kanun koyan ve kanun ile beylik işini düzenleyen insan ne der, dinle.” (KB 4082)

ḳam “kam, kâhin”

kerek tut otaçı kerek erse ***ḳam***

ölüglike hergiz asıġ ḳılmaz em “İster otacı getir, ister kam; ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez.” (KB 1065)

ḳapuġçı “kapıcı”

ḳapuġçı *tıḍumaz ya yol ḳılġuçı*

tegürmez maŋa bir küwez kür küçi “Kapıcı veya yol gösterici bana engel olamaz; hiçbir kibir ve azamet taslayan bana kafa tutamaz.” (KB 3768)

ḳara baş “hizmetçi”

bu boḍ sın yorıġlı ***ḳara baş*** *ḳalın*

kişi tip ınanġu kişi yoḳ bilin “Bu insan kılığında dolaşan hizmetkâr takımı kalabalıktır; fakat bil ki, içlerinde insan diye güvenilecek biri yoktur.” (KB 1618)

ḳaraḳçı “yağmacı, yankesici”

iç ilde kötürgil boḍun küçlerin

taşırtın arıtġıl ***ḳaraḳçı*** *barın* “Memleket içinde halka zulmedenleri yok et, dış eyaletlerde de bir tane yol kesen haydut bırakma.” (KB 5547)

ḳażı “ḳadı”

bularda biri ***ḳażı*** *yinçge arıġ*

saḳınuḳ kerek tegse ḫalḳḳa asıġ “Bunlardan biri kadıdır; halka faydalı olabilmesi için o çok temiz ve takva sahibi olmalıdır.” (KB 5329)

ḳırmaçı “deri; derici”

temürçi etükçi yana ***ḳırmaçı***

ya sırçı beḍizçi ya oḳçı yaçı “Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici ya da cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.” (KB 4458)

kiŋeşçi “danışman; müşavir”

vezir begke tutçı kiŋeşçi bolur

kiŋeşçi *kişiler teŋeşçi bolur* “Vezir, bey için daima bir danışmandır, danışmanlar her işte kıyasla hareket ederler.” (KB 2256)

kişçi “avcı”

yime ḳuşçı ***kişçi*** *yime oḳ yaçı*

anuḳ tutsa künde ḳapuġda tuçı “Doğancı, avcı ve okçuları da kapıda her gün ve her an hazır bulundurmalı.” (KB 2558)

ḳoltġuçı “dilenci”

suḳ er umduçı ol yawuz umduçı

kişi umduçısı atı ***ḳoltġuçı*** “Cimri olan tamahkâr olur, tamahkârlık fenadır; tamahkâr insanlara dilenci derler.” (KB 2613)

ḳoyçı “çoban”

boḍun ḳoy sanı ol begi ***ḳoyçı****sı*

bağırsaḳ kerek ḳoyḳa ḳoy kütçisi “Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.” (KB 1412)

ḳunuḳ “dolandırıcı”

ḳayu oġrı tewlig ḳaraḳçı ***ḳunuḳ***

ḳayusı basımçı ölütçi ḳıruḳ “Kimi hırsız, sahtekâr, yankesici, dolandırıcı; kimi zalim olur, öldürücü ve yıkıcı olur.” (KB 1737)

ḳuşçı “kuşçu”

bir ança yime bar taḳı işçiler

töşekçi ya ***ḳuşçı*** *yime aşçılar* “Döşekçi, kuşçu ve aşçılar gibi, başka işçiler daha vardır.” (KB 4148)

küçemçi “zalim”

bu ḳaşım tügüki bu körksüzlüküm

küçemçi *kelirke bu yüzsüzlüküm* “Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı, bu asık suratım bana gelen zalimler içindir.” (KB 816)

küḍezçi “gözetici”

negü tir eşitgil uḳuşluġ amul

yorıġlı tınıġlı ***küḍezçi****si ol* “Hayatın bu tecellilerini iyi gören akıllı ve sakin insan ne der, dinle.” (KB 1741)

kütçi “çoban”

boḍun ḳoy sanı ol begi ḳoyçısı

bağırsaḳ kerek ḳoyḳa ḳoy ***kütçi****si* “Halk koyun gibidir, bey de onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.” (KB 1412)

mingüçi “binen, binici”

kime mindi saḳın kişi alġuçı

teŋiz otra kirdi kime ***mingüçi*** “Evlenen kişiyi bir gemiye binmiş farz et, gemiye binen kişi denize açılır.” (KB 3386)

mu‘abbir “rüya tabircisi”

negü tir eşitgil ***mu‘abbir*** *ḫakim*

ayıtġu kerek er tüşer erse kim “Düş yorumlayan hakîm ne der, dinle; düşü kim görmüşse, yorumunu da o sormalı.” (KB 6020)

mu‘azzim “büyücü, efsuncu”

otaçı unamaz ***mu‘azzim*** *sözin*

mu‘azzim *otaçıḳa ewrer yüzin* “Otacı efsuncunun sözünü beğenmez; efsuncu da otacıya değer vermez.” (KB 4364)

muḫtesib “muhtesip, matematikçi”

yana elgi küçlüg bolur ***muḫtesib***

isizlerni yıġsu cema‘at kezip “Muhtesibin de elinde yetki olmalıdır; o da cemaati dolaşarak kötülükleri engellesin.” (KB 5588)

mu‘in “yarıcı, yardımcı”

ay din ‘izzi devletḳa nasir ***mu‘in***

ay milletḳa tac ay şeri'atka din “Ey dinin izzeti, ey devletin yarıcısı, ey milletin tacı, ey şeriatın hizmetkarı.” (KB 89)

naṣir “yardımcı”

ay din ‘izzi devletḳa ***naṣir*** *mu'in*

ay milletḳa tac ay şeri'atka din “Ey dinin izzeti, ey devletin yarıcısı, ey milletin tacı, ey şeriatın hizmetkarı.” (KB 89)

oġrı “hırsız”

bilig baylıḳ ol bir çıġay bolġusuz

tegip ***oġrı*** *tewlig anı alġusuz* “Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının eli ona erişemez, alamaz.” (KB 313)

oḳçı “okçu”

çerigde bir ança basuġḳa kigür

yaḍaġ ***oḳçı*** *tuşrup sen öŋdün yigür* “Askerin bir kısmını pusuya yatır, yaya okçuları harekete geçirerek kendin önden koş.” (KB 2370)

oḳıçı “davetçi”

oḳıçı *ol erdi bayattın saŋa*

sen ötrü köni yolḳa kirdiŋ toŋa “O sana Tanrı tarafından gönderilen davetçiydi; sen bu sayede doğru yola girdin, ey yiğit.” (KB 36)

oḳıġçı “davetçi”

oḳıġçı *kelürke anunġu kerek*

uzun yol yorırḳa itingü kerek “Davetçinin gelmesine hazırlanmak gerek, uzun yol yürümek için hazırlık yapmak gerek.” (KB 1473)

oḳıtçı “davetçi, elçi”

neçe sawçı toġdı ***oḳıtçı*** *amul*

bayat ḥukmi birle ayu birdi yol “Kaç peygamber, kemal sahibi kaç elçi geldi ve Tanrı hükmüyle bize yol gösterdi.” (KB 6395)

otaçı “otacı, hekim”

olarda birisi ***otaçı*** *turur*

ḳamuġ ig toġaḳa bu emçi erür “Bunlardan biri otacılardır; bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi eder.” (KB 4356)

ozunçı “iftira eden, iftiracı”

ozunçı *kişike ḳatılma yıra*

ozunçı *tilinde küyer ot köre* “İftiracılara katılma, onlardan uzak dur; iftiracının dilinde yanar ateş vardır.” (KB 4212)

öge “danışman”

ḳılınçı ḳarı körse yaşı yigit

aŋar muŋluġ arzun ***öge*** *ya tigit* “Tavrı yaşlılara benzer; dikkat et yaşı gençtir; ister hükümdarın has danışmanı ister en adi köle olsun, onu arzuyla ararlar.” (KB 1868)

ölütçi “öldürücü, katil”

ḳayu oġrı tewlig ḳaraḳçı ḳunuḳ

ḳayusı basımçı ***ölütçi*** *ḳıruḳ* “Kimi hırsız, sahtekâr, yankesici, dolandırıcı; kimi zalim olur, öldürücü ve yıkıcı olur.” (KB 1737)

ötügçi “dilekçi, ricacı”

ötügçi *kereksiz muŋaḍsa özüm*

tilim tepremedin eşitür sözüm “Başın darda kalırsa, aracıya gerek yoktur; dilim daha hareket etmeden sözümü işitir.” (KB 3767)

saḳçı “nöbetçi, muhafız”

tüşün bilse yortuġ tüze bilse keḍ

er at tutsa ***saḳçı*** *oḍuġ tursa keḍ* “Konak yerlerini ve muhafız alayını düzenlemesini iyi bilmeli; askerden nöbetçiler saptamalı ve bunlar çok uyanık durmalı.” (KB 2345)

saḳışçı “hesap bilir, hesaptan anlar”

saḳışçı *kerek bolsa bilge tetig*

bilig birle bilse bu türlüg bitig “Vezirin hesap bilmesi, bilge ve zeki olması gerekir; bilgili olmalı ve çeşitli yazıları bilmelidir.” (KB 2218)

sart “tüccar, satıcı”

negü tir eşitgil bu ***sart****lar başı*

ajun tezginip neŋke tegmiş kişi “Dünyayı dolaşan ve böylece servet sahibi olan tüccarbaşı ne der, dinle.” (KB 2745)

satıġçı “satıcı, tüccar”

satıġçı *kötürdi emanetlerin*

bu uzlar kötürdi nasiḥatlerin “Satıcılar emanet vasfını kaybettiler, ustalar artık nasihatten vazgeçtiler.” (KB 6473)

sekerçi “haydut”

üçünçi imin tut ḳamuġ yollarıġ

ḳaraḳçıġ ***sekerçi****g arıtġıl arıġ* “Üçüncüsü bütün yolları emin tut; yol kesici ve haydutların hepsini ortadan kaldır.” (KB 5577)

sırçı “boyacı”

temürçi etükçi yana ḳırmaçı

ya ***sırçı*** *beḍizçi ya oḳçı yaçı* “Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici ya da cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.” (KB 4458)

sözçi “sözcü, maruzatta bulunan; elçi”

mini ***sözçi*** *ıḍtı bu işke saŋa*

uwut ḳılmaġıl sen mini ay toŋa “Bu iş için beni sana elçi olarak gönderdi; ey kahraman, sen beni utandırma.” (KB 4981)

tamġaçı “damgacı, mühürdar”

atım ersig erse bolur oḳ yaçı

köni erse ḳılḳı bolur ***tamġaçı*** “İyi nişancı ve cesursa o okçu ve yaycı olur; doğası doğruysa mühürdar olur.” (KB 4046)

tapuġçı “hizmetçi, hizmet eden”

atım ḳul ***tapuġçı*** *kör ornum ḳapuġ*

ḳılınçım könilik me ḳılḳım tapuġ “Adım kul ve hizmetkârdır, bak, yerim kapıdır; şiarım doğruluk ve yaradılışım hizmettir.” (KB 590)

tarıġçı “çiftçi”

tarıġçı *kişiler bolur elgi kiŋ*

bayat birmişinde tutar köŋli kiŋ “Çiftçilerin elleri geniş olur; Tanrı’nın verdiğini geniş gönülle sarf ederler.” (KB 4416)

temürçi “demirci”

temürçi *etükçi yana ḳırmaçı*

ya sırçı beḍizçi ya oḳçı yaçı “Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici ya da cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.” (KB 4458)

tewlig “hile, aldatma; dolandırıcı”

bilig baylıḳ ol bir çıġay bolġusuz

tegip oġrı ***tewlig*** *anı alġusuz* “Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının eli ona erişemez, alamaz.” (KB 313)

tildem “haberci, iyi konuşan, hatip”

negü tir eşitgil kişi ***tildem****i*

ḳamuġ ḳılġu işke kiŋeş ol emi “Dinle, Tanrıdan insanlara haber getiren nebi ne der: Her yapılacak işe danışmayla çare bulunur.” (KB 5651)

tilekçi “dilekte bulunan, dileyen”

köŋül bir bayatḳa uladım köni

tilekçi *bolup men tiler men anı* “Gönlümü temiz bir sevgiyle bir olan Tanrı’ya ulaştırdım; isteyici sıfatıyla yalnız onu istiyorum.” (KB 4778)

timçi “şarap satan, meyhaneci”

yaġı ol bu bor ***timçi*** *iltür kümüş*

ḳılınçı tütüş boldı ḳılḳı uruş “Bu içki ve meyhaneci düşmandır, insanın parasını alır; içki içen hırçın ve kavgacı olur.” (KB 2098)

tonçı “elbiseci”

aġıçı bitigçi ya iş tutġuçı

ya ***tonçı*** *etükçi ‘amil bolġuçı* “Hazinedar veya kâtip gibi memurlar ve elbiseci veya ayakkabıcı gibi zanaatkârlarla ilişkidedir.” (KB 2494)

töşekçi “döşekçi”

iḍişçi ***töşekçi*** *yime aşçıḳa*

tözü köz kemişse yime tuġçıḳa “Kapıcıbaşı hep göz önünde tutmalıdır, şarapçı, döşekçi, aşçı ve tuğcuları.” (KB 2557)

tuġçı “tuğcu”

iḍişçi töşekçi yime aşçıḳa

tözü köz kemişse yime ***tuġçı****ḳa* “Kapıcıbaşı hep göz önünde tutmalıdır, şarapçı, döşekçi, aşçı ve tuğcuları.” (KB 2557)

turġaḳ “kapıcı, nöbetçi”

künün turdı ***turġaḳ*** *tünün yatġaḳın*

tapındı ḳıyıḳsız bağırsaḳlıḳın “Gündüz kapıcılar, gece muhafızlarla birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.” (KB 608)

tuzaḳçı “tuzakçı, tuzak kuran”

körünmez teg ol bu ***tuzaḳçı*** *saŋa*

bu dünya neŋi ol saçılmış meŋe “Tuzak kuran her ne kadar sana görünmezse de, onun saçtığı yem bu dünya malıdır.” (KB 3564)

tüzgüçi “düzenleyen, tanzim eden”

negü tir eşitgil tapuġ ḳılġuçı

törü birle başlap ḳapuġ ***tüzgüçi*** “Hizmet eden ve töreye göre kapı işlerini düzenleyen insan ne der, dinle.” (KB 4170)

urġuçı “vurucu, vuran”

sewinçlig tut ay beg ḳılıç ***urġuçı****ġ*

sewinçin tiril tutçı körme açıġ “Ey bey, kılıç kullananı her zaman sevindir ve böylece kendin de daima sevinç içinde yaşa, zahmet yüzü görme.” (KB 2145)

uz “usta, mahir, sanatkâr”

satıġçı küḍezsü emanetlerin

ḳılu tursu ***uz****lar naṣiḥatların* “Satıcı emanetlerini gözetsin; sanat ustaları başkalarını yetiştirmeye devam etsin.” (KB 5589)

vezir “vezir”

bu begke ***vezir*** *ol tutup yitgüçi*

ili ḳapġı atı bu ol itgüçi “Bir beye yol gösteren vezirdir; halka, muhafızlara ve hizmetkârlara düzen veren odur.” (KB 5336)

yaçı “yaycı”

atım ersig erse bolur oḳ ***yaçı***

köni erse ḳılḳı bolur tamġaçı “İyi nişancı ve cesursa o okçu ve yaycı olur; doğası doğruysa mühürdar olur.” (KB 4046)

yaḍġuçı “yayıcı, yayan”

bular ol ajunda kör at iltgüçi

isiz eḍgü erse anı ***yaḍġuçı*** “Dünyanın her tarafına adını ulaştıran bunlardır; iyi olsun, kötü olsun, adını dünyaya bunlar yayar.” (KB 4431)

yaġıçı “muharip, savaşçı”

bu yaŋlar bile er ***yaġıçı*** *bolur*

yaġıçı *bolur hem yaraġçı bolur* “İnsan bu niteliklerle savaşçı olur; savaşçı olur ve işinin ehli olur.” (KB 2315)

yalawaç “elçi; peygamber”

yalawaç *tetig bolsa bilge oḍuġ*

beg asġı bolur anda tutnur boḍuġ “Elçi zeki, bilge ve uyanık olursa, her yerde hoş karşılanır, beyine faydalı olur.” (KB 2638)

yarıçı “yardımcı”

basutçı kerek erke ***yarıçılar***

uḳuşluġ biliglig bügü ilçiler “İnsana yardım edecek ve destek olacak akıllı, bilgili ve hakîm idareciler gereklidir.” (KB 427)

yatġaḳ “bekçi, muhafız”

kiçe bolsa ***yatġaḳ*** *bu yatsa burun*

ayu birse tegme kişike orun “Gece olduğunda, yatmadan önce saray nöbetçilerini gerekli yerlere dikmeli.” (KB 2533)

yezek “öncü”

aḍırġu öḍürgü ***yezek*** *tutġaḳı*

yıraḳ tutġu saḳlap közi ḳulġaḳı “Öncü ve keşif kollarını seçip ayırmalı; ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmeli.” (KB 2342)

yılḳıçı “hayvan besleyicisi”

tarıġçı tarıġḳa irig bolsunı

yime ***yılḳıçı*** *igdiş öklitsüni* “Çiftçiler çiftlikte gayret etsin, hayvan besleyenler de onları çoğaltsın.” (KB 5590)

yorġuçı “tabir eden, yoran”

tüşüg eḍgü yorsa bu tüş ***yorġuçı***

ol eḍgü kelir kör bu sewnür tuçı “Düşü yoran kişi onu iyiye yorarsa, düş daima iyi çıkar ve insan sevinir.” (KB 4368)

yörgüçi “rüya tabircisi”

tüşer ök kişi tüş uḍısa yatıp

anı ***yörgüçi****ler yörer uz itip* “İnsan yatıp uyursa düş görür; yalnızca yorumcular onu iyi bir şekilde yorabilir.” (KB 5992)

yulduzçı “müneccim, yıldız falcısı”

munıŋda basa emdi ***yulduzçı*** *ol*

baḳa körse yetrü iḍi yinçge yol “Bunlardan sonra da müneccimler gelir; iyice dikkat edersen, pek çok ince yolun...” (KB 4376)

yükçi “yük taşıyan”

özüŋ asġı ḳolma boḍun asġı ḳol

yüḍürme yük ilke özüŋ ***yükçi*** *bol* “Kendi yararını düşünme, halkın yararını düşün; halka yük yükleme, yükü kendin taşı.” (KB 6098)

III. BÖLÜM VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE İSİMLER

3.1. Tekil İsimler

dal "dal, kol, şube"

*bu din **dal**ı dünya **dal**ı ḳarşı ol*

yaġuşmaz ikigün yolı yarşı ol "Din dalı ile dünya dalı birbirine karşıdır; ikisi birbirine yakışmaz, bunların yolu birbirini keser." (KB 5311)[49]

erkek "erkek"

*neçe miŋ azıġlıġ eren **erkek**i*

tişilerde ötrü üzüldi köki "Nice binlerce kudretli ve erlerin eri erkek, kadınlar yüzünden mahvolup gitmiştir." (KB 4523)

ewçi "kadın"

uruġluġ tarıġlıġ beḍükler tili

*beḍükrek bolur bolma **ewçi** ḳulı* "Soyu sopu büyük olanlar yüksekten konuşur; sen kadın esiri olma." (KB 4496)

ewlik[50] "ev hanımı; kadın; evlilik"

aşıġ tatġanu yi sen elgiŋ sunup

*sini körse **ewlik** sewinsün turup* "Yemeğe elini uzat, haz ve arzuyla ye; ev hanımı seni görerek sevinsin." (KB 4607)

ḳaḫṭ "kıtlık"

*vefa **ḳaḫṭ**ı boldı cefa toldı dünya*

vefa kimde erki men azraḳ ḳolayı "Vefa kıtlaştı, dünya cefayla doldu; cefa acaba kimde vardır, ondan biraz isteyeyim." (KB 6568)

ḳapuş "yağma"

***ḳapuş** ḳarma boldı müsülman neŋi*

ḳanı aḍra tutġan ḥaramıġ öŋi "Müslümanların malı çalındı, yağma edildi; haramı helalden ayıran ve buna riayet eden nerede." (KB 6482)

---

[49] Bu beyitte geçen *dal* sözcüğü Doğu lehçesinde *tal* biçiminde olmalıdır. Kaynaklarda orijinal biçiminin *ta:l* olduğu belirtilmektedir (ED. s. 489).

[50] *ewlik* kelimesi, sadece, örnek olarak verilen beyitte "kadın" anlamındadır. Diğer beyitlerde bu kelime *ewlik al-* ve *ewlik tile-* biçiminde "evlilik, evlenme" anlamında geçmektedir. Bu beyitlerin numaraları *Dizin* kısmında belirtilmiştir.

ḳarma[51] “yağma”

ḥalal atı ḳaldı körüglisi yoḳ

*ḥaram **ḳarma** boldı toḍuġlısı yoḳ* “Helalin ancak adı kaldı, onu gören yok; haram kapışıldı, hâlâ ona doyan yok.” (KB 6458)

kisi “kadın”

*tözü ḫalḳ sewer ol **kisi** körkini*

meger teŋri faẓlı küḍezse anı “Kadının güzelini herkes arzular; fakat onu ancak Tanrı’nın fazlı koruyabilir.” (KB 4494)

ṣabit “sabit”

*yana ma bu kün burcı **ṣabit** turur*

*bu **ṣabit** tidüküm tüpi berk bolur* “Bir de güneşin burcu sabittir; bu sabit dediğim, temeli sağlam olduğu içindir.” (KB 833)

saḳıġ “serap”

***saḳıġ** ol bu dünya közüŋde uçar*

neçe öz eḍerse ol ança ḳaçar “Bu dünya seraptır gözünden uçar; ne kadar takip edersen o kadar kaçar.” (KB 3627)

saḳım “serap”

***saḳım** ol körü barsa körnü turur*

tutayın tidükte yiter yoḳ bolur “Dikkat edersen, o ancak göze görünen bir seraptır; tutmak istersen ele girmez yok olur.” (KB 4759)

sülük “orduya ait”

*yigü keḍgü mingü at aḍġır **sülük***

bulardın çıḳar hem yüḍürgü kölük “Yiyeceği, giyeceği ve ordunun binek atını, aygırıyla yük hayvanlarını bunlar yetiştirir.” (KB 4441)

tamur “damar, nabız”

ḳalı basnu tegse buşar baş keser

***tamur**ın teşer kör sorup ḳan içer* “Eğer ona saygısızca yaklaşırsan hiddetlenir ve baş keser, damarını deler, insanın kanını emer, içer.” (KB 4099)

---

[51] *ḳarma* ve *ḳapuş* sözcüklerinin anlamı “yağma” olarak açıklansa da bu kelimeler *KB*’de tek başına kullanılmamış, *bol-* yardımcı fiili ile birlikte karşımıza çıkmıştır. Döneme ait sözlüklerde madde başı olarak, isim şeklinde açıklandıkları için çalışmamızda da kelimeleri tek başına isim olarak değerlendirdik.

Eserde *ag̱, baş, beḍiz, büḍig, cefa, devlet, er, firaḳ, g̱am, ḥaḳiḳat, ḳarar, ḳın, ḳorḳu, lafẓ, mürüvvet, öwke, pend, sewda, şat, tuzaḳ, yurun* gibi birçok kelime de tekil isim biçimindedir. Sayıları oldukça fazla olan bu isimler tür ve görevlerine göre sınıflandırıldığından tekrara düşmemek adına tekrar ayrı bir başlık altında verilmemiştir.

3.2. Çoğul İsimler

Çoğul İsimler ele alınırken hem çoğul ek alan kelimeler hem de anlamı çoğul bir nesneyi ifade eden kelimeler ayrı başlıklar halinde verilmiştir.

3.2.1. -lAr Ekiyle Oluşturulan Çoğul İsimler

"-lAr" eki, *Orhun Yazıtları*'nda sadece canlı varlıklara gelmişken, *KB*'de canlı ve cansız varlıklara, kavramlara, eylemlere gelmiştir. *KB*'de en çok bu biçimi kullanılmaktadır: adaş (3209), ag̱ı (4424), aḳı (3978), 'alim (4341), arzu (4681), asıg̱ (878), aş (4579), aşçı (4148), ata (1950), awag̱[52] (2680), 'aziz (1247), azuḳ (385), başçı (4439), bay (5561), beḍük (4496), beg (4000), bifa (6603), boşg̱ut (2913), bilge (974), bilig (4342), biligsiz (5554), böri (5164), bu (49), boḍun (5293), bulaḳ (6626), bügü (1198), cemaʿat (5556, 6477), çiçek (70), eḍgülük (208), egri (806), emgek (468), erdem (683), içli (427), iḍi (469), il (280), isiz (889), ḳan (2381), ḳarı (723), ḳılḳ (800), kişi (871), köz (102), ḳuş (94), neŋ (710), o (251), öggüçi (4392), söz (542), taŋuḳ (93), tejik (280), toḳım (4669), tügün (283), usal (444), yarıçı (427), yıg̱aç (67)…

3.2.2. -An Ekiyle Oluşturulan Çoğul İsimler

KB'de diğer çoğul biçimlere nazaran daha az kullanılmıştır: eren (KB 234), ḳayan (2281), oğlan (293, 463).

3.2.3. Diğer Çoğul İsimler

Bu başlık altında genellikle kelimenin ek almadan, direkt kendisinin çoğul bir kavramı karşıladığı kelimelere yer verilmiştir. Bu tür ifade biçimi sadece şu alıntı

[52] Bu kelime, metinde 403. beyitte de geçmektedir fakat bu beyitteki kullanımda, kelimede yer alan (-la) eki, isimden fiil yapan yapım eki görevinde olduğundan burada belirtilmemiştir.

kelimelerde görülmektedir: aḥlam (6015), ayat (4370), ḳılam (293), küsür (4379), nuḳul (4660), nücum (2632), tigit (1868).

3.3. Topluluk İsimleri

Biçim olarak tekil olduğu halde anlamca bir topluluğa ad olan isimlere topluluk isimleri denilmektedir.

ʻam "avam, halk, ahali"

sözin kesti ögdülmiş aydı ḳadaş

*bu yaŋlıġ turur **ʻam** yorıḳı adaş* "Ögdülmiş sözünü bitirdi ve dedi ki: Ey kardeş avamın tavır ve hareketleri böyledir." (KB 4565)

arḳış "kervan, kafile"

at eḍgü tilese özüŋ ay urı

*ümeg **arḳış**ıġ eḍgü tutġıl yorı* "Ey oğul, sen iyi nam kazanmak istersen, yolcu ve kervanlara karşı hep iyi hareket et." (KB 4437)

aṣḥab-ı res "Kuyu halkı[53]"

ya kençim tükel boldı ḳarun neŋi teg

*ya **aṣḥab-ı res** teg temür kend toḳıttım* "Ya da hazinem Karun'unki gibi doldu taştı veya Eshab-ı Res gibi demirden kale yaptırdım." (KB 6551)

boḍun "halk, ulus, kavim"

*ne ḳutluġ bolur öḍ **boḍun**ḳa küni*

begi eḍgü bolsa yorısa köni "Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse, halk için o kadar kutlu bir devir ve hayat başlar." (KB 455)

*bu yaŋlıġ beg erse **boḍun** başçısı*

*meŋilig bolur **boḍn**ı il barçası* "Halkın başında böyle bir bey bulunursa, halk ve memleket daima rahata kavuşur." (KB 5945)

cemaʿat "cemaat, insan topluluğu, takım, bölük"

***cema'at** köp erdi bu mescidler az*

*ḳalın boldı mescid **cema'at**ler az* "Cemaatler çok, camiler azdı; şimdi camiler çoğaldı, cemaatler azaldı." (KB 6477)

---

[53] Şuayb Aleyhisselam'ın kavmi, kendisini yalanlayınca, çok sığ olan bir kuyunun başında toplandıkları sırada kuyu birden çöküvermiş, hepsi batmışlar. Başka bir tefsire göre Ress, Doğu Anadolu'da bulunan Aras Nehri'dir. Bu nehrin kıyısında bulunan bir kent halkı kendilerine gelen peygamberi öldürdüklerinden dolayı helak olmuşlar.

çerig “asker, ordu”

*yüreksiz kişiler **çerig** artatur*

***çerig** artasa er erig artatur* “Yüreksiz kişiler orduyu bozar; ordu bozulursa askerler de birbirini bozar.” (KB 2284)

çiçeklik “çiçek bahçesi”

Bu sözcük, birden fazla çiçeğin yer aldığı bir bahçeyi belirttiği için *Topluluk İsimleri* kategorisinde yer almıştır:

***çiçeklik**te sandvaç öter miŋ ünün*

oḳır sarı ‘ibri tünün hem künün “Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor; sanki gece gündüz mezamir okuyor.” (KB 78)

devlet “devlet”

devlet sözcüğü*, KB*’de iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Topluluğu ifade eden “devlet” anlamında kullanılmasının yanı sıra “saadet, baht, talih” anlamlarında da kullanılmıştır. Çalışmada diğer anlamda kullanılan örnekler ayrı bir başlık olarak, *Soyut İsimler* (bkz. 1.2.) adlı başlık altında toplanmıştır.

yir öpti kör ay toldı aydı ilig

*yarutsa közin birdi **devlet** elig* “Ay-Toldı yer öptü ve dedi ki: Hükümdarın gözü sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.” (KB 598)

ḫalayıḳ “yaratılmış olanlar, mahlûklar, halk”

anıŋ oḳşağı yoḳ azu meŋzegi

*neteglikke yetmez **ḫalayıḳ** ögi* “Onun ne eşi ne de benzeri yoktur; nasıl olduğuna mahlûkların aklı ermez.” (KB 16)

ḫalḳ “halk”

tolun bolsa tolsa ajunḳa yarur

*ajun **ḫalḳı** andın yaruḳluḳ bulur* “Büyüyüp dolunay haline gelince dünyaya ışık saçar, dünya halkı onun aydınlığından faydalanır.” (KB 732)

ḳalın “kalabalık, çok, sürü”

iḍi ters bolur kör bilişmez kişi

***ḳalın** yat ara kirse yalŋuz başı* “Yalnız başına yabancı bir kalabalık arasına giren ve tanıdığı olmayan kişinin hali çok fena olur.” (KB 491)

ḳara “halk, avam”

***ḳara** ḳarnı toḍsa tili başsırar*

basa tutmasa bek özi erk sürer “Halkın karnı doyarsa ileri geri konuşmaya başlar; iyice itaat altına alınmazsa kendisi hâkim olmaya kalkışır.” (KB 4329)

ḳara ʻam “halk”

*ḳılıḳsız bolurlar **ḳara ʻam boḍun***

törü yoḳ toḳu ḳatılmış öḍün “Avam halk görgüsüz olur; ilişkilerinde de ne töre ne de usul vardır.” (KB 4321)

ḳutu “sürü, zümre, nesil”

*asıġlıġ kişiler bolur bu **ḳutu***

bularıġ yime eḍgü tut ay botu “Bu zümreye dahil kişiler çok faydalı insanlardır; ey yavrum, bunlarla da iyi ilişkide bulunmalısın.” (KB 4443)

kün “el gün, halk, memleket”

Metinde *kün* kelimesinin geçtiği çok sayıda cümle ve kelime grubu vardır. Bu sözcük, “güneş” anlamında kullanılmasının yanı sıra zaman ifadesi olan “gün” anlamında ve topluluk ismi olan “halk” anlamında da kullanılmıştır. Aşağıdakiler ise *kün* sözcüğünün, “halk” anlamında kullanılan örnekleridir:

*bu il **kün** itigi bu begler işi*

törü hem toḳu birle itti kişi “İnsanlar halkın idaresini ve beylerin işini belirli bir töre ve usule göre yürütür.” (KB 4010)

millet “millet”

ay din ʻizzi devletḳa nasir mu'in

*ay **milletḳa** tac ay şeri'atka din* “Ey dinin izzeti, ey devletin yarıcısı, ey milletin tacı, ey şeriatın hizmetkarı.” (KB 89)

raʿiyyet “raiyyet, bir hükümdarın idaresi altında olup vergi veren halk”

boḍun inçke tegdi itildi ili

*duʻa birle tınmaz **raʿiyyet** tili* “Halk huzura kavuştu, memleket işleri düzene girdi; halk sana durmadan hayırdua etmektedir.” (KB 5728)

sü “asker, ordu”

*siyaset yorıtsa **sü** başlıġ bolur*

***sü**si başlıġ erse er aşlıġ bolur* “Siyaset uygulanırsa, ordu başarısız kalmaz; ordu başlı olursa, asker birbirine bağlı kalır.” (KB 2301)

sürüg “sürü”

*yazı taġ yirig tut yorır ḳoy **sürüg***

ya ḳul küŋ tapuġçı ay ḳılḳı örüg “Ova ve dağlık yerlerde dolaşan koyun sürüleri, kul, cariye ve hizmetkârların dolu, ey sakin doğalı.” (KB 5371)

tirnek “dernek, topluluk”

*öküş **tirnek**ig kör taradı ölüm*

ölümüg saḳınsa aḳar köz yulum “Birçok topluluğu, bak, ölüm dağıttı; ölüm hatırıma geldikçe gözyaşım çeşme gibi akar.” (KB 4829)

toy “halk; topluluk”

*uluġ **toy** baḳıp kör yaturlar küḍü*

oḳır bizni barġu siziksiz uḍu “Büyük bir kalabalık mahşeri bekleyerek yatıyor ve bizi çağırıyor, biz de onları izleyeceğiz.” (KB 5340)

ügür “sürü”

*uçar ḳuş işin bildi tuttı **ügür***

kişi sen ḳatılġu kişiŋni öḍür “Uçar kuş bile eşini bilir, sürüsünü bulur; sen insansın, içine karışacağın adamları seç.” (KB 4200)

yılḳı “hayvan sürüsü”

amulluḳ siliglik uḳuş ḳılḳı ol

*uḳuşsuz kişiler ḳamuġ **yılḳı** ol* “Sükûnet ve zarafet aklın niteliğidir; akılsız kişiler hayvan sürüsüne benzer.” (KB 585)

yortuġ “muhafız alayı”

*süsin itse yapsa ma **yortuġ** tüzüp*

kiḍin ḳalmasa er ya öŋdün ozup “Askeri düzenleyerek muhafız alayını oluşturmalı, hiç kimse geride kalmamalı veya öne geçmemeli.” (KB 2344)

yumġı “toplu; bütün”

itiglig sarayıġ buzuġlı ölüm

*ḳamuġ **yumġı**larıġ saçıġlı ölüm* “Süslü sarayları viraneye çeviren ölümdür; bütün toplulukları darmadağın eden ölümdür.” (KB 1180)

IV.BÖLÜM SIFATLAR

4.1. Sıfatlar

Necmettin Hacıeminoğlu'na göre, "Sıfatlar tek başlarına birer isim olan kelimelerdir. Cümle içerisinde kendilerinden sonra gelen bir ismi belirterek veya niteleyerek tamamladıklarında 'sıfat' görevi yüklenirler" (Hacıeminoğlu, 2013: 54).

Muharrem Ergin'in tanımına göre ise, "Sıfatlar vasıf isimleridir. Türkçede tek başına sıfat diye bir şey yoktur. Her sıfat aynı zamanda bir isimdir. Bir vasıf ismi isim gibi de kullanılır, sıfat gibi de kullanılır" (Ergin, 1988: 292).

4.1.1. Niteleme Sıfatları

"Yalnız başlarına birer isim olan bu kelimeler, cümle içerisinde kendilerinden sonra gelen isimleri niteledikleri (vasfettikleri) için 'niteleme sıfatı' adını almaktadırlar" (Hacıeminoğlu, 2013: 55).

'aciz "aciz"

*nelük boldı **'aciz** özüŋ ay ilig*

ḳamuġ eḍgü ḳılġu küçüŋ bar elig "Ey hükümdar, sen nasıl böyle aciz duruma düştün; her türlü iyiliği yapabilirsin, kuvvet ve kudretin var." (KB 5476)

açıġ "acı"

*tügük yüz **açıġ** söz kişig tumlıtur*

tiriglikte kitmez köŋülde yatur "Çatık yüz, acı söz insanı soğutur ve bunun etkisi bütün hayat boyunca devam eder, insanın gönlünden çıkmaz." (KB 2577)

açıġlıġ "açık; merhametli"

tapın bir bayatḳa tuşı tınmadın

*tünün kündüzün bul **açıġlıġ** ḳapuġ* "Durup dinlenmeden bir Tanrıya tapın; gece gündüz açık olan bu kapıdan şaşma." (KB 3754)

açuḳ "açık"

*muŋar meŋzetü aydı alp er **açuḳ***

anıŋ ma'nisi kör bu sözke tanuḳ "Bir kahramanın buna benzer apaçık bir sözü vardır, onun anlamı bu söylediklerime tanıktır." (KB 691)

aḍaḳlıġ "ayaklı"

*ḳamuġ üç **aḍaḳlıġ** köni tüz turur*

ḳalı bolsa tört kör bir egri bolur “Üç ayaklı olan her şey doğru ve düz durur; eğer dört ayaklı olursa biri eğri olabilir.” (KB 804)

adaşlıġ “arkadaşı olan, arkadaş sahibi”

ḳadaşlıġ kişi küsi çawı beḍük

adaşlıġ *kişi atı sawı beḍük* “Akrabaları olan kişinin namı ve şöhreti büyüktür; arkadaşları olanın adı ve sözü muteberdir.” (KB 3173)

açıġsız “merhametsiz”

ḳonuḳları körgü ya boġzı yimi

açıġlıġ ***açıġsız****ḳa ḳılsa emi* “O bunların kalacakları yeri, yiyecekleri yemeği saptar, merhametli veya merhametsizlerin usul ve çaresine bakar” (KB 2496)

aġır (1) “ağır, güç”

tutup çaldı yirke ***aġır*** *ig kelip*

töşekke kirip yattı muŋluġ ulıp “Ağır hastalık geldi; onu tutup yere çaldı; acılar içinde inleyerek yatağa düştü.” (KB 1056)

aġır (2) “ağır; değerli, kıymetli”

ḳayu neŋ talu bolsa öḍrüm ***aġır***

anıŋ ḳılmaḳı barça özke aġır “Hangi şey seçkin, nadir ve değerliyse, onu gerçekleştirmek hiç de kolay değildir.” (KB 900)

aḳı “eli açık, cömert”

atam erdiŋ artuḳ baġırsaḳ ***aḳı***

seniŋde baġırsaḳ törütgen taḳı “Sen benim için çok merhametli ve cömert bir babaydın; fakat yaratan senden daha merhametlidir.” (KB 1243)

alçaḳ “alçak gönüllü, yumuşak huylu”

ne eḍgü bolur ḳoḍḳı ***alçaḳ*** *kişi*

ne körklüg bolur künde itlür işi “Alçakgönüllü kişi ne kadar iyi ve güzel olur; onun işi daima yolunda gider.” (KB 1705)

alçı “hilekâr, aldatan”

bolu birmedim men sözüŋ tutmadım

bu ***alçı*** *ajunḳa özün bütmedim* “Ben bunu kabul etmedim, sözünü dinlemedim; çünkü bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.” (KB 5067)

alp “yiğit, kahraman, cesur”

negü tir eşitgil urup yigli er

urup al ay ***alp*** *er yana erke bir* “Savaşan ve hayatını bununla kazanan insan ne der, dinle: ey kahraman, vur al ve aldıklarını tekrar yiğitlere ver” (KB 2050)

amul “sakin, yavaş”

negü tir eşitgil uḳuşluġ ***amul***

yorıġlı tınıġlı küḍezçisi ol “Hayatın bu tecellilerini iyi gören akıllı ve sakin insan ne der, dinle.” (KB 1741)

andlıġ “yeminli”

uḳuş ol saŋa eḍgü ***andlıġ*** *adaş*

bilig ol saŋa keḍ bağırsaḳ ḳadaş “Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.” (KB 317)

arıġ “temiz, pak”

saḳınuḳ ***arıġ*** *din iḍisi kişi*

irinmez ḳılur barça yalŋuḳ işi “Takva sahibi, temiz ve dindar kişi üşenmez, daima başkalarına hizmet eder.” (KB 2462)

arıġsız “pis, necis, kötü olan”

yıraḳ tutġu aşta ***arıġsız*** *kişi*

arıġsız *kişiniŋ* ***arıġsız*** *işi* “Temiz olmayan kişiyi yemekten uzak tutmalı; temiz olmayanın işi de temiz değildir.” (KB 2858)

arḳuḳ “inatçı, aykırı”

bularda eŋ ınġa bu ***arḳuḳ*** *ḳılınç*

bu ***arḳuḳ*** *ḳılınçlıġ ne muŋluġ erinç* “Bunların en kötüsü bu inatçılıktır; inatçı kişi hiç şüphesiz ki çok sıkıntı çeker.” (KB 2064)

artaḳ “fena, kötü”

uḳuş birle asılur kişi ***artaḳı***

bilig birle süzlür boḍun bulġaḳı “İnsanların kötüsü anlayış yoluyla asılır; halk arasında çıkan fitne bilgiyle bastırılır.” (KB 221)

asıġlıġ “faydalı, kazançlı”

asıġsız kişiler kişide turı

asıġlıġ *kişi asġı ilke tolur* “Başkalarına faydası dokunmayanlar insanların tiksincidir; faydalı kişiden bütün memleket yararlanır.” (KB 5731)

asıġsız “faydasız, yararsız”

asıġsız *tusulmaz ḳadaş erse ḳoḍ*

tusulur adaş tut asıġ birle toḍ “Faydasız ve değersiz ise kardeş olsa bile onu bırak; yararlanacağın kişiyi arkadaş edin, onun bol bol hayrını gör.” (KB 2575)

aşlı “aslî, asil olan”

*ay eḍgü ḳılınç **aşlı** eḍgü uruġ*

ajun ḳalmasunı siziŋsiz ḳuruġ “Ey doğası iyi ve soyu asil hakan, dünya senden mahrum kalmasın.” (KB 108)

atlıġ “namlı, şöhretli, şöhret sahibi olan”

*negü tir eşitgil ıla **atlıġı***

tapġun beḍümiş kişi ḳutluġı “Ülkesine hizmet ederek ikbale ermiş, şöhret kazanmış, kudretli kişi ne der, dinle.” (KB 841)

atım “atıcı, nişancı; cesur, kahraman”

*biri alp **atım** ḳurç yüreklig eren*

ḳılıç birle ilke tusulur tümen “Biri cesur, kahraman ve tunç yürekli yiğit insandır; o kılıcıyla memlekete çok faydalı olur.” (KB 5911)

awınçu “avunulan, avutan, alışılan”

***awınçu** sewügler bile awnur öz*

ḳara yir ḳatında yaşıp yatġu tüz “Seni avutan zevklerinle avunan vücudun kara yerin altında gizlenip sırt üstü yatacaktır.” (KB 1427)

azad “azat, serbest”

*boş **azad** kişi barça eḍgü ḳulı*

sen eḍgü ḳılu aç könilik yolı “Hür ve serbest insanların hepsi iyiliğin kuludur; sen iyilik yaparak doğruluk yolunu aç.” (KB 2307)

azaḳ “yolunu şaşıran, nereden geldiği belli olmayan; baştan savan”

***azaḳ** yat baz erse ayıtġu kerek*

oḍuġraḳ kim erse yaġutġu kerek “Nereden geldiği belli olmayan yat ve yabancı varsa, onları soruşturmalı, aralarında en gözü açık olanları hizmete almalı.”(KB 2534)

ażġaş “karışık”

*taḳı biri **ażġaş**-u aḥlam bolur*

bu tüşke yörüg yoḳ ay ḳılḳı unur “Bir de bir tür karışık düşler vardır; ey kudretli, bu düşlere yorum yoktur.” (KB 6015)

azıġlıġ “azılı, cesaretli, atılgan”

iḍi yaḳşı aymış ***azıġlıġ*** *kür er*

azıġlıġ *eren berk tügünler yazar* “Cesur ve yiğit er çok yerinde söylemiş; cesur insan sıkı düğümler çözer.” (KB 283)

‘aziz “aziz, kıymetli”

ḳamuġda ***‘azizrek*** *bu canıŋ* ***‘aziz***

‘aziz *cannı bek tut uzatma sözüŋ* “Her şeyden daha fazla bu canın azizdir; aziz canını koru ve sözü uzatma.” (KB 2853)

bağırsaḳ “merhametli, şefkatli, sadakatli”

bağırsaḳ*nı ögdi uḳuşluġ öküş*

bağırsaḳ *kişiler kişike küsüş* “Merhametli insanı akıllı çok övdü; merhametli kişi insan için azizdir.” (KB 1946)

bağırsız “vefasız”

bağırsaḳ kişi yoḳ ajunda tiledim

bağırsız*ḳa köŋlüm negü teg ulayı* “Aradım, dünyada candan bağlı bir insan yoktur; vefasız kişilere nasıl gönül bağlayayım?” (KB 6576)

balıġ “yaralı”

negü tir eşitgil ay ḳılḳı arıġ

bu öḍlek oḳı birle köŋli ***balıġ*** “Temiz kalpli ve bu zamane okuyla gönlü yaralanmış olan kimse ne der, dinle.” (KB 5430)

basınçaḳ “aciz, zayıf, güçsüz, kuvvetsiz”

ikinçi ***basınçaḳ*** *boḍun başlar er*

üçünçi suḳ erse boḍun baġrı yir “İkincisi halkın başında bulunan kişinin zayıf olması; üçüncüsü de halkın bağrını yiyen tamahkârlıktır.” (KB 3110)

başsız “başsız, lidersiz”

Aşağıdaki örnekte kelime hem sıfat hem de zarf görevindedir:

öküş sü çerig erse ***başsız*** *bolur*

bu ***başsız*** *çerig sü yüreksiz bolur* “Kalabalık asker ve ordu başsız olur; bu başsız asker ve ordu yüreksiz olur.” (KB 2333)

batıġ “derin”

ḳayu iş ḳılıp bulmasa ol tatıġ

ḳoḍu birgü ançan ay bilgi ***batıġ*** “İnsan hangi işle uğraşır ve ondan sonuç alamazsa, onu bir süre bir tarafa bırakmalıdır; ey derin bilgili.” (KB 4928)

baz “yat, yabancı, garip”

KB’de *baz* sözcüğü genellikle *yat baz* biçiminde kullanılır. *yat* kelimesinin kullanımı *baz* kelimesine oranla daha fazladır. Bu nedenle *baz* kelimesiyle birlikte değil, ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

*turu birgü aşta körüp yat **bazıġ***

aş içgü tegiri öküş ya azıġ “Ziyafette bilhassa yat ve yabancılara itina göstermeli, yiyecek ve içeceğin az veya çok dağıtılmasına dikkat etmeli.” (KB 4580)

beḍizlig “resimli, süslü”

*et öznüŋ ewi ol **beḍizlig** ewiŋ*

süzük can ewi ol beḍiz teg teniŋ “Bu süslü evin vücudun evidir; o heykel gibi vücudun temiz ruhun evidir.” (KB 1524)

beḍük “büyük”

***beḍük** iş boḍun başlamaḳı aġır*

baş aġrıġ bile tutçı emgek tegir “Halka baş olmak büyük ve ağır bir iştir; o daima başa dert olur, eziyet verir.” (KB 2147)

bek “sağlam**,** pek, muhkem”

*bu dünya işi **bek** tuzaḳçı turur*

tuzaḳḳa ilinme sini berkitür “Bu dünya işi sağlam bir tuzakçıdır; tuzağa düşme, seni sımsıkı yakalar.” (KB 4824)

beklig “kilitli”

ilig köz ḳulaḳ tuttı ilde ḳamuġ

*açıldı aŋar barça **beklig** ḳapuġ* “Hükümdar bütün memlekete göz kulak kesildi; ona bütün kilitli kapılar açıldı.” (KB 436)

beklig kelimesi, 6029. beyitte “kilitli” anlamından farklı olarak *beklig bol-* biçiminde “sıhhate kavuşmak, iyileşmek” anlamında kullanılmıştır:

*tüş ol kör anı körse **beklig** bolur*

ol oḳ tüş taḳı birni iglig ḳılur “Düş vardır ki, onu gören sıhhate kavuşur; aynı düş başka birini hasta eder.” (KB 6029)

berk “sağlam, kuvvetli”

*neçe ḳarşı ordu neçe **berk** tura*

ölüm buzdı ḳıldı ḳara yir köre “Nice saray ve köşkleri, nice sağlam kaleleri ölüm bozdu ve kara toprağa çevirdi, bak.” (KB 6434)

bezeklig “nakışlı, süslü”

neçe ḳarşı ordu ***bezeklig*** *saray*

ölüm buzdı barça turu ḳaldı hay “Hey, ölüm nice konak, köşk ve süslü sarayları darmadağın etti ve ıssız bıraktı.” (KB 6070)

bışıġ “pişmiş, olgun”

bütün tutġu barça kişig çın ***bışıġ***

özüg keḍ saḳınġu küḍezgü başıġ “Bütün doğru ve olgun kişilere güvenmeli; fakat kişi daha çok kendi kendini koruyup başını gözetmeli.” (KB 2850)

biliglig “bilgili”

yime yaḳşı aymış ***biliglig*** *beḍük*

biliglig*ke tegdi öz ülgi keḍ ök* “Bilgili ve büyük insan da çok güzel söylemiş; kısmetine en çok kavuşan bilgili insandır.” (KB 2448)

biligsiz “bilgisiz”

biligsiz *kişidin yıraḳ tur teze*

biligsiz *sözi ḳılḳı barça otun* “Bilgisiz kişiden uzak dur, kaç; bilgisizin sözü ve hareketi daima kabadır.” (KB 4453)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi *bilgisiz* sıfatı aslında “bilgisiz (insan)”ı kastetmektedir. Bu nedenle bu kelime, *Niteleme Sıfatları* kategorisine eklenmiştir:

biliş “bildik, tanıdık”

biliş kelimesi de tıpkı *biliglig* ve *biligsiz* sıfatlarında olduğu gibi adlaşmış sıfat biçimindedir. Aşağıdaki beyitlerde *biliş*, “tanıdık (kişi)”yi ifade etmektedir.

kişike kerek tegme yirde ***biliş***

biliş *birle itlür ḳamuġ türlüg iş* “Kişiye her yerde tanıdık gerekir; her türlü iş tanıdık aracılığıyla yoluna girer.” (KB 497)

bitigsiz “yazılmayan, kayda geçirilmeyen”

bitigsiz *işig bek tutumaz köŋül*

köŋülke ışanma biti ay oġul “Kaydedilmeyen işleri insan gönlünde iyice tadamaz; gönüle inanma, yaz, ey oğul.” (KB 2778)

bi-vefa “vefasız”

velikin yayıġ sen özüŋ ***bi-vefa***

vefa körkitür sen ḳılur sen cefa “Fakat sen kararsız ve vefasızsın; kendini vefalı gösterir, fakat cefa edersin.” (KB 716)

bolumsuz “layık olmayan”

***bolumsuz**ḳa devlet kelü birse ḳut*

iter devletin ol keçürmez küni “Olmayacak kişiye devlet ve mutluluk gelirse, o ayağına gelen bu devleti derhal teper.” (KB 1715)

boş “boş, serbest, hür”

***boş**uġ ḳul bile tutsa bolmaz bu tüz*

***boş**uġ **boş** teŋi tut ḳuluġ kulça tüz* “Hür insanı kul ile bir tutmak olmaz; hür insana hür muamelesi yap, kulu da kul gibi kullan.” (KB 2991)

böke “pehlivan”

sebeb bolġıl emdi maŋa eḍgüke

*bayat birge eḍgü saŋa ay **böke*** “Bugün bana iyilik yapmam için bir sebep ol; Tanrı sana bunun karşılığını verir, ey pehlivan.” (KB 3264)

buġraġu “erkek deve gibi”

*isizke yüreklig aya **buġraġu***

isiz ḳılma isiz yimi ol aġu “Ey deve aygırı gibi cesaretle kötülüğe koşan kişi, kötülük etme, kötülüğü zehir besler.” (KB 6166)

buşı “hiddetli, sinirli, öfkeli, kızgın”

ajunḳa elig bolmasun ol kişi

*tili yalġan erse ḳılınçı **buşı*** “Yalancı ve öfkeli kişi hiçbir zaman dünyaya hâkim olmasın.” (KB 5074)

bügür “eğri; kambur”

*ḳayusı örüm keḍti **bügr**i uça*

ḳayu yir kezer bu közi yaş saça “Biri kambur sırtına çul bürünür, biri gözden yaş dökerek diyar diyar gezer.” (KB 6157)

bütün[54] “doğru, dürüst, güvenilir; bütün”

apa oġlanın körse muŋluġ tigü

***bütün** kün tirer neŋ bulumaz yigü* “İnsanoğlu ne kadar zavallıdır, bütün gün toplar, fakat yiyecek bir şey bulamaz.” (KB 1732)

*ay köŋli köni ḳılkı alçaḳ **bütün***

---

[54] *bütün* kelimesi, yer verilen beyitlerden farklı olarak *bütün bol-* biçiminde, “inanmak” anlamında da kullanılmıştır. Bu, çalışma dışı bir kullanım olduğu için ayrıca ifade edilmemiş ve örneklendirilmemiştir.

tirig bol esen tur tirilgil ḳutun “Ey ihlas sahibi, dürüst ve mütevazı hükümdar, sağ ol, esen kal ve mutluluk içinde ömür sür.” (KB 5897)

bütünsüz “güvenilmez, itimatsız”

***bütünsüz** bar erse yıratġu anı*

siziklig bar erse saḳınġu anı “Güvenilmeyecek kişileri onun yanından uzaklaştırmalı, şüpheli kişilere karşı ihtiyat tedbirleri almalı.” (KB 2584)

cefaçı “cefa eden, eziyet eden”

*ınançsız turur bu **cefaçı** ajun*

yayıġ ḳılḳı irsel ḳılınçı otun “Bu cefacı dünyaya inanılmaz, o dönektir; onun doğası vefasızdır, küstahça hareket eder.” (KB 4839)

cefalıġ “cefakâr, cefa gören”

*arıġsız **cefalıġ** ḳılınçı otun*

ḳalı aydı erse ḳıyar sözini “Temiz olmayan, cefakâr ve küstah kişi, söz vermiş olsa bile sözünden döner.” (KB 2876)

cefasız “eziyet etmeyen, incitmeyen, vefakâr”

***cefasız** vefalıġ tilese ḳutun*

yüzi kör ḳılınçu vefa ol bütün “Kim mesut, kimseyi incitmeyen ve vefakâr birini görmek dilerse, onun yüzünü görsün; onun işi vefadır.” (KB 105)

çawlıġ “şöhretli”

*tümen miŋ külüg **çawlıġ** ersiglerig*

tişiler anı yirke kömdi tirig “Bu kadınlar binlerce namlı ve şöhretli kahramanları diri diri yere gömmüşlerdir.” (KB 4525)

çın “doğru, gerçek”

negü tir eşitgil yetilmiş yaşı

*tiriglikte ḳızraḳ bütün **çın** kişi* “Yaşını başını almış, hayatta nadir bulunan, doğru ve dürüst kişilerden biri ne der, dinle.” (KB 1724)

eḍersiz “eyersiz, eyeri olmayan”

yayılmaz yorıġa keweldin tüşüp

***eḍersiz** yıġaç mingü muŋluġ bolup* “Sarsmayan, rahvan küheylan attan inip acizlik içinde, eyersiz bir ağaca bineceksin.” (KB 1428)

eḍertçi “ileri giden, akıncı, kovalayan”

yağı ḳaçsa tap ḳıl eḍerme uḍu

eḍertçi *yidi körse berge toḍu* “Düşman kaçarsa, ölçülü takip et; arkasından pek ileri gitme, çok ileri giden doyuncaya kadar kamçı yer.” (KB 2395)

eḍgü “iyi”

Burada niteleme sıfatı olarak alınan *iyi* sözcüğü, eserdeki bağlamla birlikte değerlendirildiğinde durum zarfı (bkz 6.1.1.) olarak da kullanılmışır.

ne ḳutluġ ḳut ol erke ***eḍgü*** *atı*

bu ***eḍgü*** *atı bardı meŋü ḳutı* “İyi ad insan için ne kadar kutlu bir mutluluktur; onun bu iyi adı ve mutluluğu ölümsüz oldu.” (KB 456)

eḍgürek “daha iyi”

iḍi eḍgü beglik taḳı ***eḍgürek***

törü ol anı tüz yorıtġu kerek “Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan yasadır ve onu doğru uygulamak gerekir.” (KB 454)

eḍiz “yüce, yüksek, yüksek yer”

tükel bolsa kör ay bu aġsa ***eḍiz***

yana irlü türçir kiter körk meŋiz “Ay büyüyüp tamamlanarak en yüksek noktaya çıkınca, yine eksilmeye başlar ve güzelliği gider.” (KB 733)

egri “eğri; yanlış”

iki neŋ bile ilçi beglik buzar

kirür ***egri*** *yolḳa könidin azar* “Bey iki şey ile kendi beyliğini bozar, eğri yola girer ve doğru yoldan şaşar.” (KB 2023)

erdemlig “erdemli”

ḳamuġḳa tusulur kör ***erdemlig*** *er*

bu erdem bile er tilek arzu yir “Bak, erdemli insanın herkese faydası dokunur; bu erdem ile insan bütün arzularına kavuşur.” (KB 567)

erklig “kudretli, kadir; hâkim ”

ölür özke tegmez meger eḍgü at

bu atın tirig tutsu ***erklig*** *bayat* “Ölümlü insan için iyi addan başka bir şeyin değeri yoktur; kudretli Tanrım iyi ad ile ömür sürdürsün.” (KB 6268)

ersig “yiğit, mert, cesur, kahraman”

üçünçi kür ***ersig*** *er ol toŋ yürek*

yaġıḳa börike bu ***ersig*** *kerek* “Üçüncüsü cesur, mert ve pek yürekli yiğittir; düşmana ve kurda karşı böyle bir yiğit gerekir.” (KB 2705)

esiz “fena, kötü”

ajunda yoḳ erse bu eḏgü duʻa

esiz *yir ḳoḍı barġay erdi toġa* “Dünyada hayırdua bulunmasaydı, bu kötü dünya çoktan felaket çukuruna yıkılmış olurdu.” (KB 5834)

eski “eski”

hava nefs yağı ol ḳalı bulsa küç

yetürgey siziksiz saŋa ***eski*** *öç* “Hava ve nefis sana düşmandır; imkân bulursa, hiç şüphe etme ki senden eski öcünü alacaktır.” (KB 4911)

etsiz “eti olmayan, etsiz”

uwutsuz yüzi körse ***etsiz*** *süŋük*

uwutsuz özi körse bütmez irük “Hayasızın yüzü, dikkat edersen, etsiz bir kemiktir; hayasızın özüyse kapanmaz bir gediktir.” (KB 2206)

et özlüg “vücut sahibi olan; tenli”

et özlüg *kişike kereki bu ol*

birisi tilin söz birisi köŋül “Vücut sahibi kişiye gereken şeylerden biri dil ve söz, biri de gönüldür.” (KB 1023)

ġafur “acıyan”

ḳuluŋ men iḍim sen maŋa ay ***ġafur***

mini yarlıḳaġıl yazuḳum keçür “Ben kulunum, sen benim rabbimsin; ey gafûr, beni affet, günahlarımı bağışla.” (KB 6511)

ḫaṭarlıġ “tehlikeli”

körü barsa tegme işinde ḫaṭar

ḫaṭarlıġ *işig körse tatıġ kiter* “Dikkat edersen, onun her işinde bir tehlike vardır; tehlikeli işin tadı kaçar.” (KB 2152)

ḫired “akıl, fikir, zihin”

iḍi yaḳşı aymış kör öḍrüm talu

biliglig uḳuşluġ ***ḫired****i tolu* “Bak, yüksek, seçkin, bilgili ve çok akıllı insan ne kadar güzel söylemiş.” (KB 6132)

ıḍuḳ “kutlu ve mübarek olan, aziz”

basa aydım emdi bu ay toldını

anıŋdın yaruyur ***ıḍuḳ*** *ḳut küni* “Sonra Ay-Toldı’dan söz açtım; mübarek mutluluk güneşi onunla parlar.” (KB 354)

ınançlıġ “güvenilen, itimat edilen”

ınançlıġ *bağırsaḳ bütün sen silig*

könilik bile sen kötürdüŋ elig “Güvenilir, içten bağlı, doğru ve temizsin; bütün hareketlerin hep doğruluk yolunda olmuştur.” (KB 3063)

igsiz “hastalıksız, sağlıklı, sıhhatli”

tiriglik kerek bir tuçı ***igsiz****in*

tapınsa ḳıyıḳsız yarutsa yüzin “Doğruluk ile hizmet edip yüzünü ağartmak için gereken şeylerden biri, hastalıksız geçen hayattır.” (KB 482)

irig “sert, kaba, haşin; gayretli”

tügük yüz ***irig*** *söz küwez kür ḳılıḳ*

kişig yirgürür köndrü bilmez yorıḳ “Asık suratlı, kaba sözlü, kibirli ve mağrur kişi herkesi kendinden nefret ettirir, işini yoluna koyamaz.” (KB 2077)

irinçig “acınacak, zavallı”

irinçig *ḳışıġ sürdi yazḳı esin*

yaruḳ yaz yana ḳurdı devlet yasın “Bahar esintisi eziyetli kışı sürüp götürdü; parlak bahar yine mutluluk yayını kurdu.” (KB 65)

irsel “dönek, kararsız, sebatsız”

yayıġ dünya ***irsel*** *ḳutı ewrülür*

negü birdi erse yana terk alur “Dönek dünya vefasızdır, mutluluğu kararsızdır; ne verdiyse yine çabucak alır.” (KB 3533)

irüksüz “eksilmeyen”

kişi öḍrümi bu buḍunda talu

talu öḍrüm ol bu ***irüksüz*** *tolu* “Böyle bir bey insanların seçkini ve halkın iyisidir; seçkin ve iyi olan kişi eksilmeyen bir aya benzer.” (KB 2075)

isiz “kötü, fena”

isiz*ke ḳatılma küyürgey* ***isiz***

atıŋ eḍgü bolsa ḳalır eḍgü iz “Kötüye katılma, kötü seni yakar; adın iyi olursa senden iyi iz kalır.” (KB 5256)

ḳaḍır “güç, sarp, sert”

usal er teger köz usalın uḍır

usal bolma saḳlan ay ḳılḳı ***ḳaḍır*** “Gafil adam gözünü kapar ve gafletle uyur; gafil olma, ihtiyatlı ol, ey sert huylu.” (KB 447)

ḳamçılıġ “kamçılı, kamçısı olan”

oḍuġ beg sözi kör böke yolçılıġ

kör arslan münügli ḳılıç ***ḳamçılıġ*** “Uyanık beyin askeri, bak, ejderha kumandasında arslana binmiş, kılıç kamçılı orduya benzer.” (KB 2354)

ḳaraŋḳu “karanlık”

uḳuş ol yula teg ***ḳaraŋḳu*** *tüni*

bilig ol yaruḳluḳ yaruttı sini “Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.” (KB 288)

ḳarıḳsız “saf, katıksız”

bir ol bir ḳatıḳsız ***ḳarıḳsız*** *arıġ*

yoḳuġ bar ḳılur ol ḳılur yoḳ barıġ “O bir tektir, temizdir; ona hiçbir şey katılmamış ve karışmamıştır; yoku var eder, varı da yok eder.” (KB 3899)

ḳatıġlıḳ “sertlik, zorluk”

ayur ay bağırsaḳ ınanġu iḍim

ḳatıġlıḳ *yirinde sığınġu iḍim* “Sonra dedi ki: Ey inandığım, merhametli rabbim; ey müşkül anlarda sığındığım rabbim.” (KB 3052)

ḳatıḳsız “saf, karışmamış”

bir ol bir ***ḳatıḳsız*** *ḳarıḳsız arıġ*

yoḳuġ bar ḳılur ol ḳılur yoḳ barıġ “O bir tektir, temizdir; ona hiçbir şey katılmamış ve karışmamıştır; yoku var eder, varı da yok eder.” (KB 3899)

ḳatḳı “katı, haşin, kibir”

uluġluḳ uzun yir kişi ḳoḍḳısı

beḍüklükke tegmez boḍun ***ḳatḳısı*** “Alçakgönüllü kişi uzun süre itibarda kalır; haşin ve kibirli kişiler büyüklüğe ulaşamaz.” (KB 2233)

kereklig “gerekli”

ağırlayu tut sen asıġlıġ kişig

aŋar bir ay ilig ***kereklig*** *işig* “Faydalı kişiye her zaman itibar göster; ey hükümdar, gerekli işleri ona gördür.” (KB 5539)

kereksiz “gereksiz”

küyer ot teg ol bu ***kereksiz*** *sözüŋ*

ağızdın çıḳarmaġu küygey özüŋ “Gereksiz söz yanan ateş gibidir; onu ağızdan çıkarmamalısın, sonra kendin yanarsın.” (KB 2687)

kerim “kerim; soylu”

bayattın ḳolu birsü yazuḳlarım

du‘a birle bolġay keçürgey ***kerim*** “Günahlarımın affını Tanrıdan niyaz eylesin; belki kerim rabbim bu dua sayesinde beni affeder.” (KB 5667)

keziglig “nöbet tutan, nöbetçi”

yana yattı ança usı kelmedi

keziglig *kişi teg közin yummadı* “Tekrar biraz yattı, fakat uyumadı; bir nöbetçi gibi gözünü yummadı.” (KB 4890)

ḳılıçlıġ “kılıçlı, kılıç sahibi olan”

ḳılıçlıġ *kür er kör kümüşke tutuġ*

yumıtmış saw altun ḳılıçḳa yuluġ “Kılıçlı, cesur yiğit, bak, gümüşe rehindir; toplanmış som altın, kılıca feda olsun.” (KB 3047)

ḳılıçsız “kılıçsız”

ḳılıç birle begler uzatur elig

ḳılıçsız *usal beg basumaz ilig* “Beyler kılıç ile memleketlerine hâkim olur; kılıçsız ve gafil bey memleketine sahip olamaz.” (KB 2139)

ḳıran “çok talihli ve güçlü”

yumıtsa ḳayu begke ersig eren

ajunḳa bu beg boldı şaḥib ***ḳıran*** “Hangi beyin etrafında cesur asker toplanırsa, o dünyaya sahip kıran bir bey olur.” (KB 3007)

ḳırġıl “kırçıl; kırçıl saçlı, yetişkin insan”

örüŋ ***ḳırġıl*** *artuḳ yaġıçı bolur*

yaġıçı bolur hem yaraġçı bolur “Savaşta saç sakal ağartmış kişiler daha iyi savaşır; bunlar savaşçıdır ve bu işi çok iyi bilirler.” (KB 2372)

ḳısġa “kısa”

boḍı ***ḳısġa*** *yunçıġ ḳılınçı buşı*

buşı ḳayda bolsa tütüşke başı “Kısa boylu, bodur kişilerin doğası hırçın olur; hırçın nereye giderse orada kavga başlar.” (KB 2089)

ḳıwçaḳ “kof, boş, şanssız; yabani”

bu yalŋuz yorıġlı kişi ***ḳıwçaḳı***

kişike tusulmaz bolur ay aḳı “Ey cömert, bu tek başına yaşayan, yabani adamın başkasına faydası dokunmaz.” (KB 3407)

ḳıwı “boş; süreksiz”

*küwenme **ḳıwı** ḳutḳa ḳutluġ kişi*

ınanma özüŋ ḳutḳa atlıġ kişi “Ey devletli kişi, sen bu boş devlete güvenme; ey namlı kişi, sen bu devlete inanma.” (KB 668)

ḳowı “kof, içi boş”

*bu ḳıwçaḳ **ḳowı** dünya kiçki ajun*

neçe beg ḳarıttı ḳarımaz özün “Bu kof ve boş dünya çok eski bir alemdir; o nice beyleri yaşlandırdı, kendisi yaşlanmaz.” (KB 5133)

kiçki “eski”

*iḍi **kiçki** söz ol meselde kelir*

ata ornı atı oġulḳa ḳalır “Çok eski bir atasözü vardır: babanın yeri ve adı oğla kalır.” (KB 110)

kiŋe “geniş”

ağırladı birdi bu beglik saŋa

*munıŋ şükri ḳılġıl ay bilgi **kiŋe*** “Lütuf ederek sana bu beyliği verdi; ey bilgisi geniş olan, buna şükret.” (KB 5470)

kişenlig “köstekli, bağlı”

kişen ol kişike bilig hem uḳuş

***kişenlig** yaraġsızḳa barmaz öküş* “Bilgi ve akıl kişi için bir köstektir; kösteklenmiş kişi yakışıksız şeylere pek gitmez.” (KB 314)

ḳoḍġuçı “bırakan, terk eden”

*borun yüz yuġuçı namaz **ḳoḍġuçı***

kör ersig atandı yorıtur küçi “Şarap ile yüzlerini yıkayan ve ibadeti bırakanlar şimdi yiğit sayılıyor ve istediklerini yapıyorlar.” (KB 6454)

ḳoyuġ “derin”

*negü tir eşit emdi bilgi **ḳoyuġ***

sınap bilgüçi eḍgü isiz ḳamuġ “Derin bilgili, bütün iyi ve kötüyü sınamayla bilen insan ne der, dinle.” (KB 3829)

köçütçi “göçüren, göçürecek olan”

keçer kün içinde kerekiŋ alın

***köçütçi** kelirke itigin ḳılın* “Geçer gün içinden gerekli şeyleri al; seni hayattan göçürecek olanın her an gelebileceğini düşün, hazırlıklı ol.” (KB 3788

köḍrüm “yüksek, seçkin”

asıġlıġ kişi ol kişi öḍrümi

bağırsaḳ kişi ol boḍun ***köḍrüm****i* “İnsanların seçkini faydalı olandır; halk nazarında saygın kişi, merhametli olandır.” (KB 6102)

kögüzlüg “mert”

neçe kür ***kögüzlüg*** *küwenür erig*

ölüm yirke kömdi eşüdi yirig “Nice cesur, mağrur ve kibirli kişiyi ölüm yere gömdü ve üstlerini toprakla örttü.” (KB 5212)

köksegüçi “göğe yükselmek isteyen”

menin ***köksegüçi*** *mini ḳalmadı*

asıġ ḳılmadı sü itiglig tolum “ ‘Ben’ diyerek göklere yükselmek isteyenin benliği kalmadı; silahlı ordular ona karşı kâr etmedi.” (KB 4830)

köŋüllüg “gönül sahibi olan”

aya ög ***köŋüllüg*** *uḳuşluġ oḍuġ*

ayı sewme dünya toḳıġay yoḍuġ “Ey akıl ve gönül sahibi, anlayışlı ve uyanık kişi, bu dünyaya gönül verme, onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur.” (KB 3082)

köŋülsüz “gönülsüz”

köŋüllüg kişi söz unıtmaz bolur

köŋülsüz *sözüg keḍ tutumaz bolur* “Gönül sahibi olan kişi verdiği sözü unutmaz; gönül sahibi olmayan kişiyse sözünü tutmaz.” (KB 2470)

köni “doğru, gerçek”

ne eḍgü söz aymış ***köni*** *er tili*

köni *er tili urdı sözke ulı* “Doğru insan ne kadar güzel söz söylemiş; değerli söze temel atan doğru insanların dilidir.” (KB 921)

köni *söz köŋülke kör açıġ irig*

irig söz ***köni*** *ol* ***köni*** *söz ḳanı* “Doğru söz, bak, gönle acı ve sert gelir; sert söz doğrudur; o doğru söz nerede?” (KB 5778)

ḳurç “çelik gibi sert, kuvvetli”

bu işke iḍi ***ḳurç*** *ḳatıġ er kerek*

başında keçürmiş tükel toŋ yürek “Bu işe çok çevik, sert, tecrübeli, tam ve pek yürekli biri gerekir.” (KB 2271)

ḳuruġ “kuru, boş”

ḳuruġ *öl yimiş tut ya içgü süçig*

anıŋdın bolur bu boġuzḳa keçig “Kuru veya yaş meyve ya da içki ve şarap, bunlar boğaza hep onun elinden girer.” (KB 2889)

ḳutluġ “kutlu, mübarek”

ne ***ḳutluġ*** *ḳut ol erke eḍgü atı*

bu eḍgü atı bardı meŋü ḳutı “İyi ad insan için ne kadar kutlu bir mutluluktur; onun bu iyi adı ve mutluluğu ölümsüz oldu.” (KB 456)

ḳuyuġ “titiz”

iḍişçi başı keḍ ***ḳuyuġ*** *er kerek*

köni tutsa ötrü köŋül ög yürek “İçkicibaşılık için çok titiz insan gerekir; o gönlünü, aklını ve yüreğini doğru tutmalı.” (KB 2900)

küçek “zorba”

törü tüz yorıttıŋ itildi ajun

kim erse ***küçek*** *ilde körmez közün* “Kanunu doğru uyguladın, dünya düzene girdi; hiç kimse memlekette bir zorbaya artık rastlamıyor.” (KB 3108)

küçkey “zalim, zorba”

bu ***küçkey*** *kişi kendü beglik yimez*

bu ***küçkey*** *küçini boḍun kötrümez* “Zalim kişi uzun süre beyliğe sahip olamaz; zalimin zulmüne halk uzun süre dayanamaz.” (KB 2030)

küçlüg “güçlü, kuvvetli”

yumıtsa er at bolsa ***küçlüg*** *elig*

yorıtsa törü tüz yetürse bilig “Asker toplansın, güçlü bir ele sahip olsun; yeterli bilgiyle memleketi yönetsin.” (KB 1927)

Aşağıda örnek olarak verilen 1699. beyitte *küçlüg* kelimesi hem sıfat görevinde hem zarf görevinde kullanılmıştır:

kimiŋ arḳası bolsa ***küçlüg*** *bolur*

bu ***küçlüg*** *kişi ḳutḳa tüplüg bolur* “Kimin arkası varsa güçlü olur; bu güçlü kişinin mutluluğu temelli olur.” (KB 1699)

külgüçi “gülen (kimse)”

sewinçlerke awnıp öküş ***külgüçi***

sıġıtķa anunġu aya ölgüçi “Daima sevinç içinde avunup gülenler ağlamaya da hazır olmalıdır, ey ölümlü.” (KB 1145)

külüg “ünlü, sanlı”

negü bar kişiler ara ay ***külüg***

asıġ tut ya ķor yas saŋa belgülüg “Ey namlı, insanlar arasında ne var, fayda ya da zarar ve ziyan, bunu sen biliyorsun.” (KB 3355)

kür “yiğit, yürekli”

negü tir eşitgil ķarışġan ***kür*** *er*

seringil seringen yağısın urar “Dinle, düşmanın içine giren cesur asker ne der; dayan, dayanan asker düşmanını ezer.” (KB 2379)

küwençlik “güvenlik”

küwençlik *tiriglik kötürdi özin*

yayıġ dünya mindin ewürdi yüzin “Güvendiğim hayat ortadan kayboldu, kararsız dünya benden yüzünü çevirdi.” (KB 1073)

küwez “mağrur, kibirli”

uluġsıġ ***küwez*** *kür kişi ol turı*

küniŋe ķoḍı ol küwezlik ķurı “Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve sevimsiz olur; kibirlinin itibarı günden güne azalır.” (KB 1706)

meŋelig “akıllı”

meŋilig boḍun kim bu yaŋlıġ begi

meŋelig *beg ol ķolsa boḍnı yigi* “Böyle bir beye sahip olan halk bahtiyardır; halkının iyiliğini isteyen bey, dirayetli beydir.” (KB 1789)

meŋülük “ sonsuzluk, ebedilik”

yorı eḍgülük ķıl ekin eḍgülük

saŋa eḍgü bolġay açu ***meŋgülük*** “Yürü, iyilik yap iyilik ek; bunda sen ebedi iyilik bulursun.” (KB 5249)

mundaġ “böyle, böylece; mademki”

Kaynaklarda zarf olarak nitelendirilen bu kelime, çalışmada da zarf olarak ele alınmıştır fakat bu beyitte ismi niteleği için sıfat olarak değerlendirilmiştir:

bu ***mundaġ*** *kişiler iligke kerek*

iligke kerek neŋ kör ilke kerek “Hükümdar için böyle kişiler gereklidir; hükümdara gereken, memleket için de gereklidir.” (KB 566)

munduz “budala, şaşkın, ahmak”

yana oḳ buşup aydı ilig sözi

ayur ay biligsiz kişi ***munduzı*** “Hükümdar yine de hiddetle konuşmaya devam etti ve dedi ki: Ey bilgisiz, ey ahmak kişi!” (KB 643)

muŋluġ “muhtaç, sıkıntılı, dertli”

ay muŋsuz iḍim sen bu ***muŋluġ*** *ḳuluġ*

suyurḳap keçürgil yazuḳın ḳamuġ “Ey gönlü tok rabbim, sen bu muhtaç kulunun bütün günahlarını şefkatle affet.” (KB 28)

muŋsuz “muhtaç olmayan”

aya meŋü ***muŋsuz*** *iḍim sen uluġ*

sen ök yarlıḳaġıl bu muŋluġ ḳuluġ “Ey ebedi ve ihtiyacından kurtulmuş olan rabbim, sen ulusun, bu muhtaç kulunun günahlarını bağışla.” (KB 6508)

muṭi‘ “muti, boyun eğen”

boḍun ma ***muṭi‘*** *bolsa ḳılḳı köni*

anın ötrü begler yarutur küni “Halk muti ve dürüst insanlardan oluşursa, beyler de bu sayede mutluluğa kavuşur.” (KB 5946)

münḳalib “değişen; yer değiştiren”

bu ay ornı boldı ewi münḳalib

orunsuz bolur ***münḳalib*** *neŋ ḳılıp* “Bu ay hep yerini, evini değiştirir; daima yer değiştiren, ne yapsan da bir yere ısınmaz.” (KB 743)

neŋsiz “malsız”

çıġayın tirilse kişi ***neŋsiz****in*

bayusa ḳoḍur ol ḳılınç eḍgüsin “Yoksul ve zaruret içinde yaşayan biri zenginleşirse, bütün iyi hareketlerini terk eder.” (KB 5755)

oḍuġ “uyanık”

neçe keḍ beg erse uḳuşluġ ***oḍuġ***

yoŋaġçı yaḳın bolsa tegrür yoḍuġ “Ne kadar akıllı ve uyanık bey olursa olsun, kendisine yaklaşan gammazın zararından kurtulamaz.” (KB 5864)

oġulluġ “oğullu; çocuk sahibi olan”

negü tir eşitgil ***oġulluġ*** *kişi*

başında keçürmiş yetilmiş yaşı “Tecrübeli, yaşını başını almış ve çocuk sahibi kişi ne der, dinle.” (KB 1222)

oġulsuz “oğulsuz; çocuğu olmayan”

oġulsuz *kişi ölse kesti uruġ*

ajunda atı yitti ornı ḳuruġ “Oğulsuz kişinin ölünce nesli kesilir; dünyadan adı silinir ve yeri boş kalır.” (KB 3375)

oġurluġ “uğurlu”

tapın öz ***oġurluġ*** *bağırsaḳlıḳın*

ḳapuġda asunġıl maŋa bol yaḳın “Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et; daima kapımda bulunarak bana yakın ol.” (KB 595)

ortu “orta, orta halli”

bularda basası kör ***ortu*** *kişi*

bu ***ortu*** *ḳılumaz bu baylar işi* “Bunlardan sonra orta halli insanlar gelir; orta halliler zenginlerin yaptıklarını yapamazlar.” (KB 5562)

ortuḳ “ortak”

muŋar meŋzer emdi tapuġçı kişi

begi birle ***ortuḳ*** *saḳışlıġ işi* “İşte bunun gibi, hizmetkârın işi de beyi ile ortak hesaba bağlıdır.” (KB 2997)

orut “kuru”

saçım boldı suŋḳur tüsi teg şaşut

saḳal boldı yazḳı gülef teg ***orut*** “Saçım sungur rengi gibi kır oldu; sakalım yazdan kalmış kuru ota döndü.” (KB 5639)

öḍrüm “her şeyin seçilmişi, seçkin”

uluġ iş bu işke er ***öḍrüm*** *kerek*

bütünlük bile ḳılḳı köḍrüm kerek “Vezirlik önemli iştir; bu iş için seçkin insan gerekir; vezir doğru ve doğası asil olmalı.” (KB 2187)

öglüg “akıllı”

muŋar meŋzetü sözler ***öglüg*** *kişi*

kim ***öglüg*** *sözin tutsa itlür işi* “Akıllı kişi, buna benzer bir söz söylemiştir; kim akıllının sözünü tutarsa işi yoluna girer.” (KB 820)

ögsüz “akılsız”

bu öglüg kişiler oŋarur işig

yıraḳ tutġu işte bu ***ögsüz*** *kişig* “İşi akıllı kişiler başarır; akılsız kişileri işten uzak tutmalıdır.” (KB 1990)

öl “ıslak, yaş”

ḳuruġ tumlıġ artsa isig ***öl*** *anut*

bu iki aŋar ḳılġa ewre yanut “Kuruluk ve soğukluk fazlalaşırsa sıcak ve yaş şeyleri hazır tut; bu ikisi onlara karşı koyar.” (KB 4626)

ölgüçi “ölücü, fani”

sewinçlerke awnıp öküş külgüçi

sıġıtḳa anunġu aya ***ölgüçi*** “Daima sevinç içinde avunup gülenler ağlamaya da hazır olmalıdır, ey ölümlü.” (KB 1145)

ölümsüz “ölümsüz, ebedi”

ikide biri boldu şeksiz ülüg

tirildi ***ölümsüz*** *uzun meŋülüg* “Şüphesiz, ona ikisinden biri nasip olur; o ölümsüz, uzun ve ebedi bir hayat sürmeye başlar.” (KB 1527)

örüglüg “örülmüş olan, örgülü”

yaşıḳ yazdı bolġay ***örüglüg*** *saçı*

tiyiŋ kiş öŋi tuttı dünya içi “Güneş, örülmüş saçını çözmüş olacak ki dünya içi sincap ve samur rengine büründü.” (KB 5825)

örüg “sakin, sabırlı”

telim türlüg ol emdi tüşke yörüg

anı bilgü barça ay ḳılḳı ***örüg*** “Bu düş yorumu çok çeşitlidir; ey doğası sakin, bunların hepsini bilmek gerekir.” (KB 5994)

özkey “sadık, vefalı”

bağırsaḳ tapuġçı kör ***özkey*** *bolur*

bu ***özkey*** *tapuġçı begin bay ḳılur* “Merhametli hizmetkâr sadık olur; sadık hizmetkâr beyini zengin eder.” (KB 2767)

revan “giden, yok olup giden”

bayat birdi erdi aŋar can ***revan***

yana yandru aldı çıḳıp bardı can “Bu ölümlü canı ona Tanrı vermişti, şimdi onu geri aldı, can da çıktı gitti.” (KB 6296)

şabur “sabırlı”

örüg ol amul keḍ serimlig ***şabur***

körüp işni yetrü ol aḳru tegür “O halim, sakin, çok dayanıklı ve sabırlıdır; işe dikkatle bakar ve sükûn ile ele alır.” (KB 1867)

saḳınuk “takva sahibi”

saḳınuḳ *kişi yir kişi ḳaḍġusı*

saḳınuḳ *kişi ol kişi eḍgüsi* “Takva sahibi kişi başkalarının kaygısını çeker; insanların iyisi takva sahibi olandır. (KB 2463)

sançġuçı “vuran”

yaġıçı yaraġçı kişi ol tuçı

yaġı ***sançġuçı*** *hem yetürgen uçı* “Savaşçı her zaman silah taşıyan kişidir; o düşmanı vurur ve zafer kazanır.” (KB 2316)

sansız “sayısız, hesapsız”

ay muŋsuz iḍim meŋü tutçı tirig

ölümke törüttüŋ bu ***sansız*** *tirig* “Ey ölümsüz ve ihtiyaçtan kurtulmuş rabbim, bu sayısız canlıyı ölüm için yarattın.” (KB 378)

saşı “ürkek; birbirini tutmaz”

iḍi yaḳşı aymış saḳınuḳ kişi

bu söz işke tutġıl ay ḳılḳı ***saşı*** “Takva sahibi çok güzel söylemiş, ey ürkek ve müteredditinsan, buna göre hareket et.” (KB 4562)

satġaġuçı “iftira eden”

ḳanı ol kişig ***satġaġuçı*** *kişi*

nelük boldı satġaġ ḳara yir tuşı “Hani o başkalarına iftira eden adam, bu iftiracı nasıl toprağa kalboldu.” (KB 6441)

şavab “doğru, doğruluk”

söz uḳġan kerek bolsa ḥażır cevab

cevab ḳılsa birmiş sözine ***şavab*** “Sorulan suale doğru cevap verebilmesi için onun sözden anlayan hazır cevap biri olması gerekir.” (KB 2648)

serimlig “sabırlı”

ḳamuġ işte iwme serin öz buḳa

serimlig *kişiler tegir arzuḳa* “Hiçbir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut; sabırlı kişiler arzularına erişir.” (KB 1310)

serimsiz “sabırsız, aceleci”

közi suḳ ***serimsiz*** *usayuḳ özüŋ*

meŋin tattıŋ erse aḍaḳ berkitür “Gözün istekli, kendin de sabırsız ve gafilsin; yemini tadarsan ayağın bağlanır.” (KB 3568)

sewiglig “sevimli; sevilen”

*kiçigi **sewiglig** ḳarısı amul*

özi tüzün alçaḳ kör asġı öküş “Küçüklüğü sevimli, yaşlılığı sakin, kendisi halim, alçakgönüllü ve çok faydalıdır.” (KB 1871)

sewüg “sevgili”

ilahi küḍezgil meniŋ köŋlümi

***sewüg** sawçı birle ḳopur ḳopġumı* “Ey Tanrım, benim gönlümü gözet; kıyamette beni sevgili haberciyle birlikte haşret.” (KB 47)

sewüg kelimesi aşağıdaki beyitte, yukarıda kullanıldığı anlamdan farklı olarak “sevimli” anlamında kullanılmıştır:

***sewüg** yüz urundı bişinci sewit*

sewe baḳtı erse sen özni awıt “Beşincisi Sevit’tir [Venüs], sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa müsterih ol.” (KB 135)

seza “layık, yaraşır, uygun”

*tapuġ ḳılma ḳılsa **seza**ḳa tapın*

***seza** beg bilir ol tapuġçı ḥaḳın* “Hizmet etme, edersen de layık olana hizmet et; layık olan bey hizmetkârın hakkını bilir.” (KB 947)

silig “temiz, ince; nazik, tatlı dilli”

*muŋar meŋzetü sözledi söz **silig***

***silig**ler sözi körse barça bilig* “Doğası iyi kişi buna benzer bir söz söylemiştir; böylelerinin sözü, dikkat edersen, hep bilgidir.” (KB 2908)

siziklig “şüpheli”

iḍi ters turur bu aş içgü yigü

***siziklig** kişidin yise ay bügü* “Şüpheli kişinin elinde bulunursa, ey hakîm, bu yemek içmek işi çok güç bir mesele halini alır.” (KB 2826)

soġuḳ “soğuk”

taḳı bir tatıġ bu tişi tatġı ol

***soġuḳ** suwḳa yunmaḳ anıŋ yaŋı ol* “Başka bir zevk de dişi zevkidir; buna mukabil soğuk suyla yıkanmak da vardır.” (KB 3581)

sözlüg “sözlü”

iḍi yaḳşı aymış köni sözlüg er

köni ***sözlüg*** *erke bayat birsü ter* “Doğru sözlü insan çok iyi söylemiş; doğru söyleyeni Tanrı karşılığına eriştirsin.” (KB 5078)

suḳ “aç gözlü, haris”

toḍumsuz bolur ol közi ***suḳ*** *kişi*

közi ***suḳ****ḳa yetmez bu dünya işi* “Gözü aç kişi hiçbir şey ile doymaz, gözü aç olana bütün dünya nimeti yetmez.” (KB 2001)

şekerlig “şekerli, tatlı”

şekerlig *yidiŋ sen ajun ni‘meti*

ḳawuḳ yür yidim men özüm ṭaḳatı “Sen tatlı dünya nimetleri yedin; ben ise ancak kudretimin yettiği kepek ve darı yedim.” (KB 3614)

tal “dal”

kimiŋ egri bolsa köni ***tal*** *boḍı*

köni ḳılġu köŋlin yetildi öḍi “Kimin fidan gibi düz boyu bükülürse, artık onun gönlünü doğrultma vakti gelmiştir.” (KB 1102)

talu “seçkin, nadide”

ilig aydı eḍgü ***talu*** *neŋ turur*

talu *neŋni tutçı talular ḳolur* “Hükümdar dedi ki: İyi seçkin bir şeydir, seçkin bir şeyiyse daima bu niteliğe sahip olanlar ister. ” (KB 899)

taŋsuḳ “acayip”

bu taŋ ***taŋsuḳ*** *işler maŋa körkitip*

buşurduŋ mini sen işiŋ berkitip “O acayip işleri bana göstererek beni hiddetlendirdin; fakat kendini iyi savundun.” (KB 794)

tapuġsaḳ “hizmet eden”

tapuġsaḳ *bir özkey bağırsaḳ ḳulı*

bekütür yarı künde beglik ulı “Candan hizmet eden, sadık ve candan bağlı bir kulun hizmeti, beyliğin temelini günden güne sağlamlaştırır.” (KB 2571)

tapuġsuz “asi, isyankar”

bu barça iḍim faẓlı erdi ḳamuġ

ağırladı minteg ***tapuġsuz*** *ḳuluġ* “Bütün bunların hepsi rabbimin fazlı ve keremiydi; benim gibi asi bir kula değer verdi.” (KB 389)

tayıġ “kaygan”

ınançsız turur ḳut vefasız yayıġ

yorırda uçar terk aḍaḳı ***tayıġ*** “Mutluluğa inanılmaz, o vefasız ve dönektir; yürürken hemen uçar, ayağı kaygandır.” (KB 670)

teḍük “temiz, saf”

aḳı erdi elgi yüreki ***teḍük***

biliglig saḳınuk kör atı beḍük “Eli cömert, yüreği saftı; bilgili, takva sahibi ve adı büyük biriydi. (KB 58)

tegimsiz “liyakatsız”

tegimsiz *tapuġ birle törke tegir*

yaraġsız yaransa kör ilke tegir “İkbale erişemeyen insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer; liyakatsiz kişi yaranmaya çalışsa da kapı eşiğini boylar.” (KB 614)

teltük “günahkâr”

köŋülçe yorıġlı ay ***teltük*** *müne*

ayıtġay seniŋdin bayat bir küne “Ey kendi arzusuna göre davranan günahkâr ve kusurlu kişi, bir gün Tanrı bunun hesabını senden soracaktır.”(KB 5276)

teŋsiz “denk olmama, uygunsuz olma”

ḳutaḍmış kişi kör saḳınmış kerek

ḳamuġ ***teŋsiz*** *iştin yıramış kerek* “Mutluluğa ermiş kişinin ihtiyatlı olması, bütün yakışıksız işlerden uzak durması gerekir.” (KB 726)

teŋeş “denk, denk olan”

özüŋke ***teŋeş****i tutunġıl adaş*

teŋeşlig ***teŋeş****i bile ol tudaş* “Kendine denk olanı ahbap edin; insan ancak kendisine denk olanla hem-renk olabilir.” (KB 4193)

tepsegüçi “çekemeyen, haset eden, kıskanan”

negü asġı ötrü kişig tepsemek

kişig ***tepsegüçi*** *soŋı iglemek* “Böyle olunca insanları çekememenin ne faydası var; insanları çekemeyen kişinin sonu hastalıktır.” (KB 4255)

ters “ters; güç olan her nesne”

neçe bulġanuḳ işke tegse süzer

neçe ***ters*** *tügün erse baḳsa yazar* “El sürdüğü iş ne kadar bulanık olsun, süzülüp saflaşır ne kadar ters düğüm varsa bir bakışla çözer.” (KB 1856)

tetig “zeki, akıllı”

bir ay toldı atlıġ er erdi ***tetig***

eşitti bu çawıġ itindi itig “Ay-Toldı adında zeki bir adam vardı; hükümdarın şöhretini işitti ve ona gitmek için hazırlık yaptı.” (KB 462)

tetrü “ters, yanlış”

köŋül kimni sewse mün erdem bolur

*ḳamuġ **tetrü**si oŋ ḳoḳuzı tolur* “Gönül kimi severse, onun kusuru erdem olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri de tam görünür.” (KB 536)

tezig “ürkek, ürkmüş”

*keyik sanı devlet kişike **tezig***

ḳalı kelse bekle tuşa hem tizig “Mutluluğu insan için ürkek bir geyik varsay; eğer gelirse sıkı tut, ayağına köstek vur.” (KB 712)

tıḍġuçı “engelleyen, engel olan”

*negü tir eşitgil boġuz **tıḍġuçı***

özi boġzıŋa erk bolup tutġuçı “Boğazına hâkim olan ve gerektiğinde kendisini yemekten alıkoyabilen insan ne der, dinle.” (KB 4588)

tıḍıġ “yasak”

*biri sözlegü ol toḳuzı **tıḍıġ***

***tıḍıġ** söz tüpi aşlı barça yıḍıġ* “Biri söylenebilir, dokuzu yasaktır; yasak sözler aslında hep fenadır.” (KB 999)

tınmaġuçı “durmayan, dinlenmeyen”

*tilep **tınmaġuçı** ne bulmaz bolur*

tınıp yatsa arzu tilek kim bulur “Durmadan arayanlar neler bulmaz; kim dinlenip yatarak arzusuna kavuşur.” (KB 4786)

tilwe “deli”

*yayıġ **tilwe** devlet köŋül bamaġıl*

tolun teg bu devlet yana irilür “Dönek ve deli devlete gönül bağlama; devlet dolunay gibidir, tekrar küçülür.” (KB 741)

tirgüçi “deren, dizen, toplayan”

*ḳanı ol bu dünya neŋin **tirgüçi***

neŋi birle yirde ḳoḍı barġuçı “Bu dünya malını toplayan ve malıyla birlikte yerin dibine geçen insan nerede?” (KB 4713)

tolumluġ “silahlı”

çawıḳmış kür alp er yime sözlemiş

er öḍrüm kerek sü ***tolumluġ*** *timiş* "Şöhretli, cesur ve kahraman yiğit demiş ki: Orduda seçme ve iyi silahlı yiğitler gerekir." (KB 2337)

toŋ "sert, katı"

bu beglikke aşnu tüp aşlı kerek

atım alp ḳatıġ ḳurç yana ***toŋ*** *yürek* "Beylik için insanın ilk önce asil soydan gelmesi gerekir; bey cesur, kahraman, kuvvetli ve pek yürekli olmalıdır." (KB 1949)

törülüg "usul bilen, soylu"

iḍi yaḳşı aymış ***törülüg*** *kişi*

törü bilse yalŋuḳ bulur tör başı "Usul bilen kişi çok güzel söylemiş; insan usul bilirse başköşeye geçer." (KB 4604)

törüsüz "usul bilmeyen"

törüsüzlük ol bu törüçe yorı

törüsüz *kişiler kişike ḳorı* "Bütün bunlar usul bilmezlikten ileri gelir, usule uygun davran; usul bilmeyen kişilerin başkalarına zararı dokunur." (KB 4603)

tul "dul"

çıġay ***tul*** *yetimig baḳa tur körü*

bularıġ küḍezse bolur çın törü "Yoksul, dul ve yetimleri kolla; bunları korumak kanunu doğru uygulamaktır." (KB 5302)

tulas "benzi soluk, sarı benizli"

tümen yılda berü tul erdim ***tulas***

bu tul tonı suçlup örüŋ keḍtim as "Ben binlerce yıldan beri duldum, benzim solmuştu; bu dul giysisini çıkarıp beyaz kakımdan gelinlik giydim." (KB 84)

tulsaḳ "dul kadın"

telim ögsüzüg kör ya tul ***tulsaḳ****ıġ*

ya közsüz ya oldrum yime aḳsaḳıġ "Bak, burada birçok yetim, dul, aciz, kör, kötürüm ve topal vardır." (KB 3238)

turı "haşin, tatsız"

iḍi kiçki dünya turur bu ḳarı

telim beg keçürdi bu ḳılḳı ***turı*** "Bu dünya çok eski yaşlı bir dünyadır; bu haşin dünya birçok beyi görüp geçirdi." (KB 5405)

turuḳ "zayıf"

*boḍun inçke tegdi **turuḳ** semridi*

seweri beḍüdi yaġı yawrıdı “Halk huzura kavuştu, zayıflar semirdi; onu sevenler yükseldi, düşmanları zayıfladı.” (KB 3094)

Bu örnekte görüldüğü gibi *turuḳ* kelimesinin cümledeki görevi sıfatken bu bağlamda “zayıf kişi” yerine kullanıldığı için zamir görevindedir. Buna benzer örnekler *aḍaḳlıġ, alp, baz, böke, ınançlıġ, küçek, külüg, tusuġlı, üḍiklig, yat, yawaş, yetim, yoŋaġçı, yüzlüg* gibi kelimelerde de karşımıza çıkmaktadır.

tusuġlı “kabiliyetli, yetenekli”

ḳalın boḍ ḳara baş yorıġlı telim

*telimde tilese **tusuġlı**sı yoḳ* “Hizmetkâr kılığında dolaşan kalabalık çok; bu kalabalık arasında dilediğimde bir faydalısı yok.” (KB 1622)

tuşaġlıġ “bukağılı, köstekli”

kişenlig küremez kerekçe yorır

***tuşaġlıġ** yıramaz tilekçe barır* “Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür; bukağılı olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.” (KB 316)

tügük “çatık”

*biliglig yazılmaz saḳınçın **tügük***

biligsiz sewinçin küler ḳatġura “Bilgilinin yüzü gülmez, onun yüzü daima düşünceli ve çatıktır; bilgisiz daima sevinç içinde katıla katıla güler.” (KB 6612)

tüpsüz “dipsiz”

*kişi köŋli **tüpsüz** teŋiz teg turur*

bilig yinçü sanı tüpinde yatur “Kişinin gönlü dipsiz bir deniz gibidir; bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.” (KB 211)

tüz “doğru, düzgün; temiz”

Burada niteleme sıfatı olarak alınan *tüz* sözcüğü, eserdeki bağlamla birlikte değerlendirildiğinde durum zarfı (bkz 6.1.1.) olarak da kullanılmışır.

nelük tilde körksüz yorıtur sen söz

*ölürüŋ ne bildiŋ aya köŋli **tüz*** “Niçin böyle kötü sözler söylüyorsun; öleceğini nasıl anladın, ey temiz kalpli.” (KB 5985)

tüzük “duru, berrak”

yime yaḳşı aymış biliglig süzük

boḍunḳa bağırsaḳ ne köŋli ***tüzük*** “Bilgili, halka merhametli, temiz ve berrak kalpli insan çok iyi söylemiş.” (KB 4464)

uġan “her şeye gücü yeten, kadir”

öküş ögdi birle tümen miŋ senâ

uġan *bir bayatḳa aŋar yoḳ fena* “Kadir ve bir olan Tanrıya çok hamd ve binlerce sena olsun; onun için fanilik yoktur.” (KB 2)

uḳuşluġ “anlayışlı, akıllı, bilgili”

ḳalı ögmegü ol ***uḳuşluġ*** *kişig*

neteg yirmegü bu uḳuşsuz işig “Akıllı kişi nasıl övülmez, akılsız kişinin işi nasıl yerilmez.” (KB 1776)

uḳuşsuz “akılsız”

uḳuşsuz *kişini kişi timegü*

neçe sözlese söz yime bütmegü “Akılsız insana insan dememeli; ne kadar söylerse söylesin ona inanmamalı.” (KB 1831)

uluġ “ulu, büyük, yüce”

munıŋda ***uluġ*** *pend taḳı ne bolur*

seniŋde ozaḳı ölür köz körür “Senden öncekiler ölür, sen de görürsün, bundan daha büyük nasihat ne olabilir.” (KB 6432)

uluġsıġ “büyüklük taslayan”

uluġsıġ *küwez kür kişi ol turı*

küniŋe ḳoḍı ol küwezlik ḳurı “Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve sevimsiz olur; kibirlinin itibarı günden güne azalır.” (KB 1706)

umduçı “tamahkâr”

neçe me beg erse ḳul ol ***umduçı***

kişide ili ***umduçı*** *ol tuçı* “Tamahkâr biri ne kadar bey olursa olsun kuldur; tamahkâr her zaman aşağılık bir kişi olarak kalır.” (KB 2724)

uruġluġ “asil, soylu”

vefalıġ bolur bu ***uruġluġ*** *kişi*

cefaçı bolur ol arıġsız işi “Soylu kişi vefalı olur, temiz olmayanın işi daima cefadır.” (KB 2195)

uruġsuz “asil olmayan, soysuz”

uruġsuz *kişiler arıġsız bolur*

arıġsız vezirḳa yaraġsız bolur “Soysuz adamlar temiz olmaz; temiz olmayan kişi vezirliğe yakışmaz.” (KB 2194)

usrıḳ “uyuklayan”

*aya **usrıḳ** öz sen oḍun yıġla tınma*

bayatḳa tapuġ ḳıl yoḳ erse yoḳaḍtım “Ey uyuklayan vücut, uyan, durma ağla; Tanrı’ya ibadet et; yoksa ben mahvoldum.” (KB 6560)

uşaḳçı “dedikoducu”

***uşaḳçı** kişig ḳılma özke yaḳın*

ozunçıġ özüŋdin yıraḳ tut saḳın “Dedikoducu kişiyi kendine yakın tutma; iftiracıyı kendinden uzaklaştır, ondan sakın.” (KB 5303)

utġuçı “yenen, yenmiş olan”

negü tir eşitgil ajun tutġuçı

*ḳılıç baldu birle yaġıġ **utġuçı*** “Ne der, dinle, dünyayı elinde tutan, kılıç ve baltayla düşmanını yenmiş olan.” (KB 2141)

uwutluġ “hayâ sahibi”

*kişide talusı **uwutluġ** kişi*

***uwutluġ** kişi ol kişide başı* “İnsanların seçkini hayâ sahibi olanıdır; hayâ sahibi olan kişi, insanların başıdır.” (KB 2201)

uwutsuz “gözü doymaz, utanmaz”

***uwutsuz** kişidin yıraḳ tur teze*

meniŋdin miŋ alḳış uwutluġ öze “Utanmayan kişiden kaç, ırak dur; utanma sahibine benden binlerce selam.” (KB 1309)

uzun “uzun”

*saŋa keldim oġrap **uzun** yol yorıp*

tilekke bu kün tegdim arzum ḳanıp “Sana gelmek amacıyla uzun yollar yürüdüm; bugün arzuma kavuşup muradıma erdim.” (KB 591)

üḍiklig “sevdalı”

çiçeklikte sandvaç ünün sumlıdı

***üḍiklig** eşitti köŋül yalŋudı* “Bahçede bülbül yabancı bir dilde bir şeyler söyledi; bunu duyan sevdalının gönlü tutuştu.” (KB 5972)

ülgülüg “ölçü, ölçülü”

*bu yaŋlıġ tü işler neçe **ülgülüg***

uluġ ḥacib elgi tegir belgülüg “Bu çeşit birçok ölçülü işleri, şüphesiz ki ulu hacib halleder.” (KB 2501)

üzük “kesik, yarım kalmış, tamamlanmamış”

ḳalı bolmasa beg saḳınuḳ süzük

arıġsız bolur barça ḳılkı ***üzük*** “Eğer bey takva sahibi ve temiz kalpli olmazsa, hiçbir zaman temiz ve isabetli hareket edemez.” (KB 1987)

vefalıġ “vefalı, sadık”

bilir sen ajunda bu ögdi öküş

vefalıġ *kişike bolur ay küsüş* “Bilirsin ki, dünyada vefalı kişiler çok takdir edilir ve alkışlanır, ey aziz.” (KB 5764)

vefasız “vefasız”

vefasız *ajunḳa köŋül bamaġıl*

cefa ḳılġa aḫır bolu birmegil “Vefasız dünyaya gönül bağlama, ona uyma, sonunda o sana cefa edecektir.” (KB 5297)

yaḍġun “yaygın, taşan”

begig ḳoşnı ḳılma ya ***yaḍġun*** *ögüz*

ḥiṣarḳa yaḳın turma ay köŋli tüz “Beye veya taşan nehre komşu olma; hisara yakın durma, ey dürüst kalpli.” (KB 4546)

yaġılıġ “düşman sahibi, düşmanı olan”

yaġı ḳılma özke kişig bilmedi

yaġılıġ *kişiler sewinç bulmadı* “İnsanları bilmeyerek kendine düşman etme; düşmanı olan insanlar sevinç yüzü görmezler.” (KB 4187)

yaġısız “düşmansız, düşmanı olmayan”

yaġı birle tegşip er atı beḍür

yaġısız *kişi atı ḳopmaz yatur* “İnsanın adı düşmanla çarpışa çarpışa büyür; düşmansız kişinin adı yükselmez, yerde kalır.” (KB 3419)

yalım “sarp, dik, yalçın”

kimiŋ bolsa ḳoldaş adaşı telim

anıŋ arḳası bek ḳaya ol ***yalım*** “Kimin arkadaşı ve dostu çoksa o arkasını sağlam ve yalçın bir kayaya dayamış demektir.” (KB 1698)

yaŋı “yeni”

telim arttı ilde ***yaŋı*** *kend uluş*

ilig ḳaznaḳı toldı altun kümüş “Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı; hükümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu.” (KB 1043)

yaŋsaġuçı “kıskanan, kıskanç”

ağı keḍti ḥarir özüŋ örtti öz

*sini **yaŋsaġuçı** körüp ḳamdı köz* “Sırmalar giydin, vücudunu ipeklerle örttün; kıskananların gözleri sana bakıp kamaştı.” (KB 5799)

yapġuçı “yapan, yapıcı”

ḳanı ol bu dünya tilep tutġuçı

*öziŋe temür kend tura **yapġuçı*** “Dünyayı isteyip eline alan ve kendisine demirden şehir ve kale yaptıran kişi nerede?” (KB 4710)

yaraġsız “faydasız”

*saŋa men ayayın **yaraġsız**larıġ*

***yaraġsız**ḳa yaḳma yorıġıl arıġ* “Ben hoşlanmadığım şeyleri sana söyleyeyim; sen onlara yaklaşma, temiz olmaya çalış.” (KB 847)

yaraşıḳ “uygun, münasip”

kişi yılḳı birle aḍırtı bu ol

*taduḳa **yaraşıḳ** yise ay oġul* “İnsan ile hayvan arasındaki fark, doğaya uygun şeyleri yemekle belli olur, ey oğul.” (KB 4635)

yaruḳ “aydınlık, parlak”

kör arslanḳa oḳşar bu begler özi

*buşursa keser baş ay bilgi **yaruḳ*** “Beyler arslana benzer, ey parlak bilgili hiddetlenirsen, başını koparırlar.” (KB 784)

yaslıġ “zararlı”

*bu yaŋlıġ kişi ol kişi **yaslıġ**ı*

*kişi **yaslıġ**ın sen yaġı bil yaġı* “İnsanların zararlısı böyle kişilerdir; zararlı kişileri sen daima kendine düşman bil.” (KB 5304)

yaşlıġ “yaşlı, genç olmayan”

negü tir eşitgil örüŋ başlıġ er

*ajunuġ keçürmiş uzun **yaşlıġ** er* “Ak saçlı, dünya görmüş ve yaş yaşamış insan ne der, dinle.” (KB 5085)

yaşut “gizli”

taşın körmegil sen ay ilig kişig

*kişiniŋ için kör **yaşut**luġ işig* “Ey hükümdar, sen insanın dışına bakma; insanın içine, onun gizli (/gizlilik) emellerine bak.” (KB 5109)

*KB’*de iki beyitte geçen *yaşut* kelimesi geçtiği diğer beyitte zarf görevindedir:

*ana oġrılıḳ suw alınsa **yaşut***

oġul toġsa andın bolur ilke yut “Eğer ana hırsızlık suyunu gizlice alır ve bundan bir oğul doğarsa o memleket için bir âfet olur.” (KB 5768)

yat “yabancı”

***yat**ıġ eḍgü tutsa yarur er közi*

ümeg eḍgü tutsa yaḍıldı sözi “Yabancıya karşı iyi davrananın yüzü güler; misafirlere iyi davrananın şöhreti yayılır.” (KB 496)

yatġuçı “yatan”

tilegli yügürgü kerek tınmadı

*tınıp **yatġuçı**lar tilek bulmadı* “Arayan kişi dinlenmeden koşmalı; dinlenerek yatanlar aradıklarını bulamadılar.” (KB 4784)

yawaş “yumuşak huylu”

isizlerke ḳaşıġ kerek ḳorḳsalar

***yawaş**larḳa eḍgü kerek sewseler* “Kendisinden korkmaları için kötülere karşı heybetli görünmesi, sevmeleri için de yumuşak huylulara iyi davranması gerekir.” (KB 2299)

yawlaḳ “kötü, fena”

*telim boldı ilde bu **yawlaḳ** kişi*

yawaş boldı satġaġ kötürmez başı “Memlekette fena adamlar çoğaldı; halim insanlar ayak altında kaldı, başlarını kaldıramıyorlar.” (KB 6453)

yawuz “kötü”

*kişide **yawuz**raḳı yalġan bolur*

***yawuz**da **yawuz** va‘de ḳıyġan bolur* “Yalancı, insanların kötüsüdür; kötülerin kötüsüyse verdiği sözünden dönendir.” (KB 5077)

yayıġ “dönek, dönek huylu”

***yayıġ** dünya sindin ewürse yüzi*

kerek bolġu eḍgü turur ay ḳozı “Dönek dünya senden yüz çevirirse, ey kuzum, ordan beraberinde götüreceğin tek şey yaptığın iyiliklerdir.” (KB 5925)

yazuḳluġ “suçlu, günahkâr”

beg alçaḳ kerek bolsa köŋli açuḳ

yazuḳluġ *kişidin keçürse yazuḳ* “Bey mütevazı ve alçakgönüllü olmalı, suçlu kişilerin de suçunu affetmeli.” (KB 2122)

yazuḳsuz “suçsuz, günahsız”

kişi barça yazuḳ ḳılur az öküş

yazuḳsuz *kişi bu ajunda küsüş* “Her insan az çok günah işler; günahsız insan bu dünyada nadirdir.” (KB 5983)

yetim “yetim, babası ölmüş kişi”

çıġay tul ***yetim****ig suyurḳaġlı yoḳ*

ajun tegşürüldi tanıŕḳaġlı yoḳ “Yoksul, dul ve yetimlere şefkat gösteren yok; dünyayı başka bir kalıba koydular da hayrete düşen yok.” (KB 6487)

yetiz “geniş, enli”

kimiŋ erdemi bolsa aṣlı aġı

yetiz *il kişisi ol erke yaġı* “Kim erdemli ve asil nesepli olursa, memleketin her yanında birçok kişi ona düşman olur.” (KB 3416)

yıparsıġ “misk gibi”

yıparsıġ *ḳara başḳa kafur aşudum*

tolun teg tolu yüz ḳayuḳa ilettim “Misk gibi kara başıma kâfur örttüm, dolunay gibi dolgun yüzü nereye götürdüm?” (KB 6530)

yig “yeğ, iyi, daha iyi”

neçe me ḳul erse közi toḳ beg ol

suḳ öz beglikindin bu ḳulluḳ ***yig*** *ol* “Gözü tok olan, kul olsa bile beydir; cimrinin beyliğinden bu kulluk daha iyidir.” (KB 2619)

yiglik “çiğlik, çiğ olan”

közi suḳ kişiniŋ ḳılınçı yig ol

ḳılınç ***yiglik****i erke teŋsiz ig ol* “Açgözlü kişi çiğ tavırlı olur; çiğ tavır insana yakışmayan bir hastalıktır.” (KB 2848)

yigit “genç, yiğit”

Genç, yiğit, delikanlı vb. sözcükler insana ait birer nitelik olduğu için *yigit* kelimesi *Niteleme Sıfatları* kategorisinde yer almaktadır. Beyitlerde *yigit* sıfatı aslında *yigit (insan)*’ı kastetmektedir.

sewinçin yorıġlı ay eḍgü ***yigit***

sözümni yawa ḳılma köŋlün eşit “Ey sevinç içinde ömür süren iyi genç, sözümü yabana atma, gönülden dinle.” (KB 359)

yimişsiz “meyvesiz, meyvesi olmayan”

uḳuşsuz kişi ol ***yimişsiz*** *yıġaç*

yimişsiz *yıġaçıġ negü ḳılsun aç* “Akılsız kişi meyvesiz ağaç gibidir; aç insan meyvesiz ağacı ne yapsın.” (KB 2455)

yinçge “ince”

törü hem toḳu öŋdi ***yinçge*** *tapuġ*

uluġ ḥacib itse açar yol ḳapuġ “Kanun, usul ve örfü yerine getirmek ince bir iştir; ulu hacib bunu düzenleyerek yol ve kapıları açar.” (KB 2490)

yinçkelig “çok ince olan”

köni yol tutayın tise ***yinçkelig***

boġuzuġ arıtġu ay ḳılḳı silig “İncecik olan doğru yolda yürümek istersen, önce yediğinin helal olmasına dikkat et, ey temiz kalpli.” (KB 4407)

yinçülüg “inci dolu, incili”

bu begler teŋiz ol tüpi ***yinçülüg***

teŋizke yaġuġlı bayuġu kerek “Beyler dibi inci dolu bir denizdir, denize yakın duran zenginleşmelidir.” (KB 5356)

yiti “keskin”

ḥaciblıḳḳa aşnu bu on neŋ kerek

yiti *köz ḳulaḳ saḳ köŋül kiŋ kerek* “Haciblik için önce şu on şey gerekir; keskin göz, delik kulak, geniş gönül...” (KB 2487)

yiti kelimesinin sıfat görevinde kullanılmasının yanı sıra zarf görevinde kullanıldığı beyitler de bulunmaktadır:

yumuşḳa irig bolsa yügrü turu

ḳulaḳ köz ***yiti*** *tutsa aşru körü* “Her işi süratle ve vaktinde yapmalı; işine iyice dikkat ederek gözü kulağı keskin tutmalı.” (KB 4040)

yoŋaġçı “gammaz, arabozucu”

neçe keḍ beg erse uḳuşluġ oḍuġ

yoŋaġçı *yaḳın bolsa tegrür yoḍuġ* “Ne kadar akıllı ve uyanık bey olursa olsun, kendisine yaklaşan gammazın zararından kurtulamaz.” (KB 5864)

yorıġa “rahvan, yürüyen (at)”

*yayılmaz **yorıġa** keweldin tüşüp*

eḍersiz yıġaç mingü muŋluġ bolup “Sarsmayan, rahvan küheylan attan inip acizlik içinde, eyersiz bir ağaca bineceksin.” (KB 1428)

yorıḳ “akıcı; huy, hareket”

*ḳalı mundaġ erse **yorıḳ** utru ur*

***yorıḳ** utru ursa kişig yoḳlatur* “Mademki böyledir, sen açık dil kullan; dil açık olursa kişiyi yükseltir.” (KB 175)

yorıḳlıġ “salahiyetli, yetkili”

*aya kiŋ **yorıḳlıġ** boḍun öktemi*

ölüm yetgelir terk otı ḳıl emi “Ey insanlara geniş yetkisiyle hükmeden kişi, ölüm yetişmek üzeredir, çabuk bir çaresine bak.” (KB 6167)

yunçıġ “düşkün, kötü, zayıf”

ayur ay baġırsaḳ iḍim sen uluġ

*aġır ḳıldıŋ ilde bu **yunçıġ** ḳuluġ* “Ey merhametli rabbim, dedi, sen büyüksün; bu zayıf kulunun memlekette itibarını yükselttin.” (KB 3117)

yuwġa “zayıf”

negü tir eşitgil böke yawġusı

*bayusa baş egmez boḍun **yuwġa**sı* “Böke yavgusu ne der, dinle; en zayıf insan bile zenginleşirse ferman dinlemez olur.” (KB 5523)

yuwḳa “yufka; zayıf, ince”

*boḍun köŋli **yuwḳa** küḍezmeki sarp*

köŋül sınsa ḫaşmı bayat ‘adili tap “Halkın gönlü yufkadır, onu korumak güçtür; burada gönül kırılırsa, ilahi adaletle karşılaşır; buysa yeterlidir.” (KB 3351)

yüksek “yüksek, engin”

negü tir eşitgil ay bilgi teŋiz

*uḳuşluġ amul köŋli **yüksek** eḍiz* “Bilgisi deniz gibi geniş, akıllı ve gönlü çok yüksek olan insan ne der, dinle.” (KB 4998)

yüreklig “yürekli, yiğit, cesur”

***yüreklig** yüreksizke bolsa başı*

***yüreklig** bolur ötrü tegme kişi* “Yürekli kişi yüreksizlerin başına geçer ve herkes ondan yürek bulur. (KB 2045)

yüreksiz “korkak”

*yağıda kereksiz **yüreksiz** kişi*

***yüreksiz** kişi ol tişiler işi* “Savaşta yüreksiz kişiler gereksizdir; yüreksiz kişiler kadınlara benzer.” (KB 2283)

yüzlüg “yüzlü”

*isig **yüzlüg** ol kör ḳamuġḳa sewüg*

kişilerke andın asıġlar ülüg “Sıcak yüzlüdür, herkes için sevimlidir; insanlar ondan fayda görür.” (KB 1854)

KB’de geçen renk isimleri niteleme sıfatı olarak da görev yapmaktadır. Bu isimler, *Renk İsimleri* adlı başlık altında toplanmıştır (bkz. 2.2.4.).

4.1.2. İşaret Sıfatları

“İşaret sıfatları nesneleri yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir” (Ergin, 1988: 294).

bu “bu”

ay erklig uġan meŋü muŋsuz bayat

*yaramaz seniŋdin aḍınḳa **bu** at* “Ey kuvvetli, kadir, ölümsüz ve gönlü tok Tanrı, senden başkasına bu ad yakışmaz.” (KB 6)

*tözü neŋke yetti **bu** erkliglikiŋ* “Bu kudretin her şeye hakimdir.” (KB 9)

*ay muŋsuz iḍim sen **bu** muŋluġ ḳuluġ*

suyurḳap keçürgil yazuḳın ḳamuġ “Ey gönlü tok rabbim, sen bu muhtaç kulunun bütün günahlarını şefkatle affet.” (KB 28)

*negü tir eşit **bu** sınamış kişi*

başında keçürmiş yetürmiş yaşı “Tecrübeli, başından çok iş geçmiş ve yaşını başını almış bir kişi ne der, işit.” (KB 426)

ol “o”

sini men oḳıdım eŋ aşnuḳı kün

*ağırlıḳ bile birdim **ol** kün orun* “Geçen gün seni çağırdım, sana itibar gösterdim ve yer verdim.” (KB 793)

uş bu “bu, işte bu”

*bilingligke sözledim **uş bu** sözüm*

biligsiz tilini bilümez özüm “Bu sözümü bilgili için söyledim, bilgisizin dilini ben de bilmem.” (KB 202)

*körü barsa yaḳşı ayur **uş bu** söz*

sınap sözlegüçi ıḍuḳ ḳutluġ öz “Aziz ve mübarek bir insanın sınayıp söylediği şu söz, dikkat edilirse, çok yerindedir.” (KB 433)

uş ol “o, işte o”

*ḳayu neŋ ḳız erse **uş ol** neŋ küsüş*

küsüş neŋ tilep bulmaz emger öküş “Hangi şey nadirse o şey azizdir; insan aziz olan bir şeye sahip olmak için çok zahmet çeker de yine elde edemez.” (KB 565)

4.1.3. Sayı Sıfatları

“Sayı sıfatları nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar da tabii tek başlarına sayı isimleridir. Ancak nesnelerin önünde sayı sıfatı gibi kullanılırlar”(Ergin, 1988: 294).

4.1.3.1. Asıl Sayı Sıfatları

altmış “altmış”

*yaşıŋ erse **altmış** öḍüŋ erse ḳış*

isig işke tutġıl soġıḳ ḳılma iş “Yaşın altmış ve vaktin de kışsa, sıcak şeyler kullan; soğuk şeylerle arkadaşlık etme.” (KB 4625)

bir “bir”

kişi eḍgülükke sewüg can birür

***bir** eḍgü yanutı on eḍgü ḳılur* “Kişi iyiliğe karşılık aziz canını verir; bir iyiliğe karşı on iyilik yapar.” (KB 2980)

Eserde sıklıkla karşılaşılan *bir* sözcüğü, eserde farklı görevlerde kullanılmıştır. Bu kullanımlar, çalışmada detaylı bir şekilde belirtilmiştir. *bir* sözcüğünün anlamca genişlediği de tespit edilmiş ve bu anlamlara ait beyitler aşağıda listelenmiştir:

a. *bir* sözcüğünün, “**bir olma, aynı, eş**” anlamında kullanılması:

*ḳarın toḍsa arpa ya ḥalva **bir** ol*

ḳalur barça artıp tulur kirgü yol “Karın doyarsa arpa ve helva birdir; hepsi artar kalır, gireceği yol tıkanır.” (KB 3611)

b. *bir* sözcüğünün, “**birlik, birlikte, beraber**” anlamında kullanılması:

tilekim bu oḳ men bile bolsa men

elig ***bir*** *ḳılıp keḏ tapuġ ḳılsa men* “Benim dileğim onunla birlikte çalışmak, elbirliğiyle daha iyi hizmet etmekti.” (KB 3884)

c. ***bir*** sözcüğünün, genelde *taḳı* sözcüğüyle “**bir de**” anlamında kullanılması:

seniŋ canıŋı ***bir*** *bağırsaḳ iḏi*

maŋa birsü ḳaḏġun mini ḳoḏmadı “Bir de merhametli rabbim, senin yerine, benim canımı alsaydı da bana bu acıyı göstermeseydi.” (KB 1231)

d. ***bir*** sözcüğünün, “**herhangi bir gün**” anlamında kullanılması:

muŋaḏıp ayur ***bir*** *kün oldrup özi*

beḏük iş bu beglik işi hem sözi “Bir gün tek başına otururken, kederli kederli şöyle der: Bu beylik işi ve emir vermek meselesi büyük iştir.” (KB 420)

e. ***bir*** sözcüğünün, “**aynı, benzer**” anlamında kullanılması:

yıparlı biligli teŋi ***bir*** *yaŋı*

tutup kizlese bolmaz özde öŋi “Misk ve bilgi birbirine benzer; insan bunları yanında gizli tutamaz.” (KB 311)

f. ***bir*** *sö*zcüğünün, “**sadece, yalnız**” anlamında kullanılması:

ay ilig bu ḳarşı bu ordu orun

saŋa tegmişi ***bir*** *tüşün ol körün* “Ey hükümdar, bu köşk, bu saray, bu taht senin için, dikkat et, yalnızca bir durak yeridir.” (KB 5176)

g. ***bir*** sözcüğünün, *tip* sözcüğüyle birlikte “**aynı, eşit**” anlamında kullanılması:

iki türlüg ol kör bu isiz yime

ikigüni ***bir tip*** *isizke sama* “Kötü insan da iki türlü olur; bunların ikisini de aynı derecede kötü sayma.” (KB 875)

biş “beş”

özüŋ ḳolsa iki ajun begliki

bu ***biş*** *işke yaḳma bu ol yigliki* “Eğer her iki dünyanın beyliğini de istiyorsan, sen şu beş işe yaklaşma; en iyisi budur.” (KB 1432)

elig “elli”

otuz yıġmışın yandru aldı ***elig***

negü ḳılġay altmış tegürse elig “Otuzun yığdığını elli geri aldı, altmış elini değdirirse ne yapacağım?” (KB 368)

iki “iki”

*apaŋ **iki ajun** ḳolur erse sen*

otı eḍgülük ḳılur erse sen “Sen her iki dünyayı arzu ediyorsan, bunun çaresi iyilik yapmaktır.” (KB 226)

*ölümde basa kör **iki yol** küḍer*

ikide ḳayu erki barġu yolum “Ölümden sonra insanı iki yol bekler; acaba bu ikisinden hangisi benim yolum olacaktır.” (KB 6179)

Sayı sıfatı olarak kullanılan *iki*, eserdeki bazı beyitlerde *bu iki* biçiminde, “ikisi, bu ikisi” anlamlarında, belirsizlik zamiri olarak kullanılmıştır. Bu kullanım, çalışmada madde başı olarak belirtilmeyip, *Dizin* kısmında da *bu* ve *iki* kelimelerine ait madde başı altında ifade edilmiştir:

biligsizke bilgi ḳılınçı yaġı

*aḍın bolmasa tap **bu iki** çoġı* “Bilgisizin düşmanı kendi bildiği ve yaptığıdır; başka düşmanı olmasa bile, bu ikisinin sıkıntısı yeterlidir.” (KB 318)

ḳırḳ “kırk”

*kimiŋ **ḳırḳ**ta keçse tiriglik yılı*

esenleşti erke yigitlik tili “Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik insana ‘Allaha ısmarladık’ der.” (KB 364)

miŋ “bin”

*tirilsüni terken ḳutı **miŋ** ḳutun*

yalınsunı körmez ḳaraḳı otun “Devletli hükümdar bin mutlulukla yaşasın; çekemeyenlerin gözleri ateşte yansın. ” (KB 121)

on “on”

*şükür ḳılsa ni‘met biri **on** bulur*

*biri **on** bolup kör ewi neŋ tolur* “İnsan şükrederse, nimetin biri on olur; biri on olur ve evi mal ile dolar.” (KB 759)

on iki “on iki”

***on iki** ükek ol bularda aḍın*

ḳayu iki ewlig ḳayu birke in “Bunlardan başka bir de on iki burç vardır; bunlardan bazısı iki evli, bazısıysa tek evlidir.” (KB 138)

on iki miŋ “on iki bin”

sınamış yaġıçı kişi teŋlemiş

on iki miŋ *er sü öküş sü timiş* “Tecrübeli savaş adamı karşılaştırmış ve on iki binlik ordunun büyük kuvvet olduğunu söylemiştir.” (KB 2334)

on sekiz “on sekiz”

tükel ***on sekiz*** *ayda aydım bu söz*

öḍürdüm aḍırdım söz ewdip tire “Bu sözleri tam on sekiz ayda söyledim; sözleri toplayıp derleyerek seçtim ve ayırdım.” (KB 6624)

otuz “otuz”

otuz *yıġmışın yandru aldı elig*

negü ḳılġay altmış tegürse elig “Otuzun yığdığını elli geri aldı, altmış elini değdirirse ne yapacağım?” (KB 368)

otuz iki “otuz iki”

otuz iki *tişim örüŋ yinçüler*

üzüldi yipi kör saçıldı birer “Otuz iki dişimin, bu beyaz incilerimin ipi koptu ve onlar da birer birer döküldü.” (KB 5640)

sekiz “sekiz”

bularda eŋ üstün sekentir yorır

iki yıl ***sekiz*** *ay bir ewde ḳalır* “Bunlardan en üstte Sekentir [Satürn] dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.” (KB 131)

toḳuz “dokuz”

yaşıḳ örledi yirde ḳoptı toġı

yaḳa keldi aşnu ***toḳuz*** *al tuġı* “Güneş yükseldi, yerden toz kalktı; dokuz al tuğu yaklaşmaya başladı.” (KB 4893)

tört “dört”

bu ***tört*** *iş maŋa* ***tört*** *tadu teg turur*

tüzülse tadu çın tiriglik bolur “Bu dört sahabe benim için dört unsur gibidir; unsurlar denkleşirse, gerçek hayat vücuda gelir.” (KB 60)

tört yüz “dört yüz”

yıl altmış iki erdi ***tört yüz*** *bile*

bitiyü tükettim bu söz ülgüle “Yıl dört yüz altmış ikiydi, bu eseri yazıp tamamladım.” (KB 6495)

tümen miŋ[55] "bir milyon, binlerce"

*öküş ögdi birle **tümen miŋ** senâ*

uġan bir bayatḳa aŋar yoḳ fena "Kadir ve bir olan Tanrıya çok hamd ve binlerce sena olsun; onun için fanilik yoktur." (KB 2)

üç "üç"

***üç**i yazḳı yulduz **üç**i yayḳı bil*

***üç**i küzki yulduz **üç**i ḳışḳı bil* "Bil ki, bunlardan üçü bahar yıldızı, üçü yaz, üçü güz ve üçü de kış yıldızıdır." (KB 142)

yiti "yedi"

törülüg bu begler yoḳ erse tirig

*bayat buzġay erdi **yiti** ḳat yirig* "Bu kanun koyan beyler hayatta bulunmasalardı, Tanrı yedi kat yerin düzenini bozmuş olurdu." (KB 3464)

yüz "yüz"

asıġlıġ ḳumaru kişike söz ol

*ḳumaru sözüg tutsa asġı **yüz** ol* "İnsan için faydalı miras sözdür; miras kalan sözü tutmanın yüz faydası vardır." (KB 1469)

yüz miŋ "yüz bin"

munı birdiŋ emdi maŋa sen 'ata

*ḳılur men munıŋ şükri **yüz miŋ** ḳata* "Onu sen ihsan ettin bana; bunun için yüz bin defa şükrederim sana." (KB 3058)

4.1.3.2. Sıra Sayı Sıfatları

bişinci "beşinci"

bu törtünç yawuz begke arḳuḳ ḳılınç

***bişinci** yarağsız bu yalġan erinç* "Bey için fena olan şeylerin dördüncüsü inatçılıktır; yakışmayan bu şeylerin beşincisi de şüphesiz yalancılıktır." (2062)

ikinç / ikinçi "ikinci"

***ikinç**i eligde ne ol bu biçek*

---

[55] *tümen miŋ* biçimi, eserin *Dizin* kısmında ayrı madde başı altında, *tümen* ve *miŋ* maddesinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Fakat bu iki kelime, metinden hareketle, birlikte ele alındığında "bir milyon, binlerce" anlamı ortaya çıkmaktadır. Çalışmada, bu anlamı belirtmek için, *tümen miŋ* kelimesi tek bir başlık olarak verilmiştir. Çalışmanın *Dizin* kısmında ise iki ayrı başlık olarak belirtilmiştir.

munı ma özüm yetrü bilgü kerek "İkincisi elindeki bu bıçak da nedir; benim bunu da iyice bilmem gerekir." (KB 788)

ikindi[56] "ikinci"

*nü ḳılsun er at bir **ikindi** bile*

yawa ḳılma mini sewinçim tile "Hizmetkârların birbirleriyle olan ilişkilerini yola koy; beni meşgul etme, mutluluğumu dile." (KB 5851)

törtinç / törtünç "dördüncü"

*bu **törtünç** kerek alçı ḥile bilir*

bu ḥile bilir erke arslan ulır "Dördüncüsü hile ve kurnazlık yollarını bilmeli; çaresini bulan kişiye arslan bile baş eğer." (KB 2327)

üçünç / üçünçi "üçüncü"

***üçünçi** yaġıḳa yaġı bolsalar*

sewerin kim erse anı sewseler "Üçüncüsü senin dostuna dost, düşmanına düşman olmalıdırlar." (KB 5582)

4.1.3.3. Üleştirme Sıfatları

birer "birer"

*öküş sözleme söz **birer** sözle az*

tümen söz tügünin bu bir sözde yaz "Sözü çok söyleme, az ve birer birer söyle; binlerce sözün düğümünü bu bir sözde çöz" (KB 172)

miŋer "biner"

negü er bolur kör miŋ er duşmanı

***miŋer** sözlemese küniŋe anı* "Bin tane düşmanı olup da hakkında her gün bin defa konuşulmayan insana insan denir mi?" (KB 3421)

4.1.4. Soru Sıfatları

"İsimleri soru şekli ile niteleyen veya belirten kelimelerdir" (Hacıeminoğlu, 2013: 63).

ḳayu "hangi, ne, kim"

---

[56] Kabalcı Yayınları'nda (2006) çıkmış *KB*'in *Dizin* kısmında "ikindi" olarak verilen bu kelimenin, eserde geçen anlamı "ikinci kişi"dir. Çalışmada kullanılan Karahanlı Türkçesine ait *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü* ve *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü* adlı kaynaklarda "ikindi" anlamının yanında "ikinci kişi" anlamı da yer almaktadır. Çalışmada bu kelime "ikinci kişi" anlamıyla *Sıra Sayı Sıfatı* olarak değerlendirilmiştir. Kelimenin cümledeki görevi zamirdir.

ḳayu *işke iwse uzar kiç ḳalur*

iwe ḳılmış işler ökünçlüg bolur “Hangi işte acele edilirse, o iş uzar ve gecikir; acele yapılan işler pişmanlıkla neticelenir.” (KB 556)

ne “ne, nasıl”

ayur ay oġul kördüŋ emdi mini

ne *ḫalin barır men unıtma munı* “Ey oğlum, dedi, işte beni görüyorsun; ben ne halde gidiyorum, bunu unutma.” (KB 1501)

neçe “nice, ne kadar, kaç, nasıl”

neçe *keḍ kişi bolsa özke yaḳın*

özinde bağırsaḳ bolur mu saḳın “Ne kadar iyi ve yakın biri olursa olsun, düşün, kişiye başkası kendisinden daha candan olabilir mi?” (KB 517)

4.1.5. Belirsizlik Sıfatları

Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Nesnelerin bilhassa sayılarını, miktarlarını, hangisi olduğunu belirsiz bir şekilde ifade ederler (Ergin, 1988: 299).

barça “bütün, hepsi”

Belirsizlik bildiren *barça* kelimesi, hem belirsizlik sıfatı hem de belirsizlik zamiri olarak görev yapmaktadır. Çalışmada belirsizlik zamirleri ayrı bir başlık altında toplanmıştır (bkz. 5.1.5.).

küsemiş ayu birdi ***barça*** *sözin*

ne erdi tileki kim ermiş özin “Küsemiş onun bütün söylediklerini, dileğinin ne ve kendisinin kim olduğunu bir bir anlattı.” (KB 508)

eşitti bu ay toldı ***barça*** *sözüg*

ayur serneyin men tutayın özüg “Ay-Toldı bütün bu sözleri dinledi: o halde ben sabredeyim ve bekleyeyim, dedi.” (KB 558)

çoḳ “çok”

ḫazine nerek köp er at ***çoḳ*** *kerek*

begi bay kereksiz boḍun toḳ kerek “Hazine neye gerek, çok asker gerek; beyin zenginliği gereksiz, halk tok olmalı.” (KB 3031)

hiç “hiç”

biligsiz bile ***hiç*** *sözüm yoḳ meniŋ*

ay bilge özüm uş tapuġçı seniŋ “Benim bilgisize hiçbir sözüm yoktur; ey bilge, ben senin kulunum.” (KB 203)

ḳaç “kaç, birkaç”

yarayın tise sen maŋa belgülüg

*bu **ḳaç** neŋ özüŋdin yırat ay külüg* “Sen gerçekten benim işime yaramak istiyorsan, bu birkaç şeyi kendinden uzak tut; ey namlı insan.” (KB 852)

ḳamuġ “bütün, hepsi, her”

Belirsizlik bildiren *ḳamuġ* kelimesi, hem belirsizlik sıfatı hem de belirsizlik zamiri olarak görev yapmaktadır. Çalışmada belirsizlik zamirleri ayrı bir başlık altında verilmiştir (bkz. 5.1.5.).

*başı erdi öŋdün **ḳamuġ** başçıka*

*kiḍin boldı tamġa **ḳamuġ** sawçıḳa* “O bütün rehberlerin önünde baştı; sonra da bütün habercilerin sonuncusu oldu.” (KB 45)

***ḳamuġ** eḍgülükke neŋ ol yolçısı*

***ḳamuġ** ig toġaḳa neŋ ol emçisi* “Her türlü iyiliğe yol gösteren şey varlıktır; her türlü hastalığı tedavi eden şey varlıktır.” (KB 3979)

köp “çok”

basutçı kerek barça işte bilin

*bu beglik işiŋe taḳı **köp** ḳılın* “Bil ki, her işte yardımcı gereklidir; beylik işindeyse, daha çok yardımcı edinmeye bak.” (KB 430)

tegme “her, bir bir, türlü türlü”

*kişike kerek **tegme** yirde biliş*

biliş birle itlür ḳamuġ türlüg iş “Kişiye her yerde tanıdık gerekir; her türlü iş tanıdık aracılığıyla yoluna girer.” (KB 497)

tözi / tözü “bütün, hep, tamamen”

Kelimenin kökü olan *töz* sözcüğünün anlamı, “kök, asıl, unsur”dur. Eski Uygur Türkçesinde de rastladığımız ve *KB*’de de görülen *tözü* kelimesi ise “bütün, hep, tamamen” anlamındadır. Bu anlama ve cümle içindeki görevine istinaden bu sözcüğün, *KB*’de belirsizlik sıfatı veya belirsizlik zamiri (bkz. 5.1.5.) görevinde kullanıldığı kanaatindeyiz. Aşağıda bu kelimenin belirsizlik sıfatı göreviyle kullanıldığı beyitler sıralanmıştır:

*törütti tilek teg **tözü** ‘alemıġ*

yaruttı ajunḳa künüg hem ayıġ “Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı.” (KB 125)

bu saḳlıḳ oḍuġluḳ bu il işiŋe

tözü *asġı boldı uzun yaşıŋa* “Devlet işindeki bu tedbir ve uyanıklık, devletin uzun yaşaması için hep faydalı olmuştur.” (KB 440)

tük “çok, fazla”

ne teŋsiz ölüm sen ay yawlaḳ ölüm

tusulmaz saŋa itse ***tük*** *miŋ tolum* “Ey kötü ölüm, sen ne eşi benzeri olmayan bir şeysin, yüz binlerce silahın sana karşı bir tek faydası yoktur.” (KB 1537)

tükel “tüm, tamamen, hep, bütün”

bu iki birikse bolur er ***tükel***

tükel *er ajunuġ temam yir* ***tükel*** “Bu ikisi bir kimsede toplanırsa, o tam insan olur; tam insan dünyanın bütün nimetlerine ulaşır.” (KB 225)

ajunḳa badı kör ***tükel*** *ḳut ḳurı*

ḳozı birle ḳatlıp yorıdı böri “Bak, dünyaya tam bir mutluluk kuşağı bağladı; kurt ile kuzu bir arada yaşadı.” (KB 461)

tümen “çok, fazla”

öziŋe baḳıp aydı men me bu kün

tümen *erdemim birle ilde burun* “Bir gün kendisine bakarak şöyle dedi: Ben de bugün, sayısız erdemimle memleketin ileri gelenlerindenim.” (KB 466)

V.BÖLÜM ZAMİRLER

5.1. Zamirler

Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Zamirler temsil ettikleri veya gösterdikleri nesnelerin gerçek karşılıkları olmadıkları için, ancak o nesnelerin ilk ve gerçek isimlerinin yerini geçici olarak tuttukları için tek başlarına bir şey ifade etmezler. Yani zamirlerin tek başlarına kelime olarak manaları yoktur.

Zamirlerin kelime yapımı bakımından elverişli olmadığını belirten Ergin, zamirlerin çok az sayıda yapım eki kabul ettiklerini belirtir. Zamirlerin diğer isimlerden farkını da çekim sırasında kök değiştirmeleri olarak ifade eder. Türkçe eklemeli bir dil olduğu halde, diğer bütün kelimelerde ekler kökleri değiştirmeden onlara eklendiği halde zamirlerin çekiminde köklerde değişiklikler olduğunu fakat bunun bütün çekimlerde değil, bir kısmının çeşitli çekimlerinde görüldüğünü vurgular (Ergin, 1958: 235-236).

5.1.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıslar halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir (Ergin, 1988: 237).

1. Teklik Şahıs Zamiri

men "ben"

*ḥacib aydı aşnu **maŋa** kelsüni*

*köreyin anı **men mini** körsüni* "Hacib dedi ki: Önce o bana gelsin, onu bir göreyim ve o da beni görsün." (KB 509)

*erej **minde** emgek **meniŋdin** tezer*

*sewinç **minde** saḳınç **maŋa** yol azar* "Huzur bendedir, sıkıntı benden kaçar; sevinç bendedir, üzüntü bana yol bulmaz." (KB 677)

sen ök sen saḳınçım barır men muŋun

*kiçiglikte **minsiz** ḳalır sen bu kün* "Tek düşüncem sensin, bu endişeyle gidiyorum; sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun." (KB 1216)

men sözcüğü, eserde *min* biçiminde de geçmektedir. Aynı kelimenin farklı imlayla ifade biçimleri olduğu için bu kelimeyi, *men* başlığı altında vermeyi uygun bulduk. Dizin kısmında ise bu iki imla biçimini ayrı ayrı madde başı olarak ele aldık.

2. Teklik Şahıs Zamiri

sen "sen"

*ḳamuġ **sen** törüttüŋ ne erselerig*

*yoḳaḍur ne erse **sen** ök **sen** tirig* "Her varlığı sen yarattın, varlık yok olur, baki kalan yalnız sensin." (KB 14)

*maŋa köz ḳulaḳ **sen** işimni ḳamuġ*

***sen**iŋdin tiler men aça bir ḳapuġ* "Sen benim gözüm kulağımsın; her işle senin meşgul olmanı istiyorum, bütün işleri sen hallet." (KB 6349)

3. Teklik Şahıs Zamiri

ol "o"

*orun **ol** törütti orun yoḳ aŋar*

anıŋsız orun yoḳ bütün bol muŋar "Yeri o yarattı, onun için yer söz konusu değildir; şunu bil ki, onsuz da yer yoktur." (KB 19)

*oḳıçı **ol** erdi bayattın saŋa* "O sana Tanrı tarafından gönderilen davetçiydi." (KB 36)

bu ay toldı kirdi köründü söküp

*açıldı ilig köŋli **ol** yüz körüp* "Bu Ay-Toldı huzura girip diz çöktü; onun yüzünü görünce, hükümdarın açıldı gönlü." (KB 581)

1. Çokluk Şahıs Zamiri

biz "biz"

negü tir eşit emdi bilge tetig

*özi bardı ḳoḍtı **biz**iŋe bitig* "Şimdi dinle, kendi gitmiş, fakat bize eserini bırakmış zeki ve bilge kişi ne der." (KB 755)

***biz**iŋde usalraḳ aḍın kim bolur*

*yazuḳ **biz** ḳılurmız du'a ol ḳılur* "Bizden daha gafil kim olabilir; günahı biz işleriz, o ise bizim için dua eder." (KB 5837)

2. Çokluk Şahıs Zamiri

siz "siz"

*sini **siz** tiseler anı **siz** tigil*

taḳı anda yigrek yanut sözlegil "Sana 'siz' diyenlere sen de 'siz' tabirini kullan; karşılık verirken daima karşındakinden daha nazik davran." (KB 4310)

3. Çokluk Şahıs Zamiri

olar "onlar"

***olar**ḳa yime bar küḍezgil köŋül*

*sewindür **olar**nı sewin ay oġul* "Onlara git, gönüllerini kırma; onları sevindir ve kendin de sevin, ey oğul." (KB 4582)

5.1.2. İşaret Zamirleri

"Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle nesneleri karşılayan kelimelerdir. İşaret zamirleri nesneleri bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler." (Ergin, 1958: 245).

bu "bu"

*bu sözke tanuḳı **munu** keldi söz*

*oḳıġıl **munı** sen aya eḍgü öz* "Şu söz buna tanık olarak gelmiştir: ey iyi insan, sen bunu oku!" (KB 535)

orun birdiŋ aşnu men oldurmadım

*orun yoḳ maŋa sen **munı** uḳ tidim* "Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmadım. Benim için yer yoktur, sen bunu anla, demek istedim." (KB 660)

munça "bunca, bu kadar"

ereji uzamaz ne emgekleri

*nerek ötrü **munça** çoġı ün urı* "Onun ne huzuru ne de zahmeti uzun sürer; ey oğul, bu kadar gürültü patırtıya ne gerek var." (KB 4842)

ol "o"

*turup çıḳtı ay toldı **andın** yana*

ewiŋe kelip kirdi yazdı tona "Ay-Toldı kalkıp oradan çıktı; evine döndü ve içeri girip soyundu." (KB 561)

5.1.3. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirleri *kendü* ve *öz* kelimeleridir. Bu zamirlerin diğer zamirlerden farkı ise iyelik ekleri alabilmektedirler (Hacıeminoğlu, 2013: 45).

kendü “kendi”

*bu ḳul **kendü** erksiz tapuġçı bolur*

tapuġ ḳılmasa begde berge bulur “Kul kendi seçimi dışında hizmet eder; işi görmezse beyden dayak yer.” (KB 2988)

öz “kendi”

*ḳalı ḳançaḳa kirme tutġıl **özüŋ***

ḳalı ḳançasız bil uzatma sözüŋ “Nice ve nasıl olduğuna karışma, kendini tut; onu nicesiz ve nasılsız bil, sözünü uzatma.” (KB 27)

*bağırsaḳ tilese **özüŋke özüŋ***

***özüŋde** bağırsaḳ yoḳ ol kes sözüŋ* “Eğer kendine candan bağlı birini arıyorsan, sözün kısası, kendinden daha candan birini bulamazsın.” (KB 518)

5.1.4. Soru Zamirleri

İsimlerin yerini soru ifadesi ile tutan kelimelerdir. Bu tür zamirler de iyelik ekleri alabilirler (Hacıeminoğlu, 2013: 48).

ḳayu “hangi, ne, kim”

***ḳayu**da baḳa körse ḳorḳınç turur*

sewinçin sora körse azraḳ erür “Nereye bakarsan, orada bir tehlike vardır; sevincini sorarsan, o daha azdır.” (KB 2149)

kim “kim”

*uḳuşluġ **kim** erse oḳıttı anı*

*biliglig **kim** erse beḍütti anı* “Akıllı kim varsa, yanına çağırttı; bilgili kim varsa, onu yükseltti.” (KB 416)

***kim**iŋdin eşitgü kerek söz çını*

*sözüg **kim**ke ayġu maŋa ay munı* “Sözün doğrusunu kimden dinlemeli ve sözü kime söylemeli; bana bunu da anlat.” (KB 1011)

ne “ne, nasıl”

sözüm oġluma sözledim men toŋa

*oġul minde altın maŋa **ne** teŋe* “Ey yiğit, ben bu sözü oğlum için söyledim; oğul benden aşağıdır, bana nasıl denk olur.” (KB 186)

*yana ma ayıttı tilekiŋ **ne** ol*

*negü iş ḳılur sen kerekiŋ **ne** ol* “Sonra yine sordu: Dileğin nedir; ne iş yaparsın, bir şeye ihtiyacın var mı?” (KB 525)

5.1.5. Belirsizlik Zamirleri

"İsim gibi kullanılan, ismin yerini tutan bu zamirlerde kesin bir şeyi veya kişiyi ifade söz konusu değildir" (Hacıeminoğlu, 2013: 50).

aḍın "başka, diğer, ayrı"

uluġluḳ saŋa ol beḍüklük saŋa

*seniŋdin **aḍın** yoḳ saŋa tuş teŋe* "Ululuk ve büyüklük sana özgüdür; sana eş ve denk olan başkası yoktur." (KB 7)

biligin seçildi kişi yılḳıdın

*biligde beḍükrek negü bar **aḍın*** "İnsan hayvandan bilgisiyle ayrılmıştır; bilgiden daha büyük başka ne vardır?" (KB 1843)

yula teg küyer sen bu kün ay ilig

*yaruḳluḳ **aḍın**ḳa turur ay silig* "Ey hükümdar, bugün sen bir meşale gibi yanıyorsun, fakat bunun ışığı başkaları içindir; ey temiz kalpli." (KB 5166)

aḍınsıġ "başka, diğer, başkasına göre"

yanut birdi oḍġurmış aydı bu çın

*muniŋda **aḍınsıġ** yime bar aḍın* "Odgurmuş yanıt verdi ve: Doğru, dedi fakat bunun başka türlü bir şekli de var." (KB 3376)

aḍnaġu "yabancı, başka türlü"

*erej **aḍnaġu** ḳılġa saḳış saŋa*

ülüg tegmesü ay uruġluġ ḳarı "Huzuru başkası sürüp derdi sana kısmet olmasın, ey asil ihtiyar." (KB 5295)

barça "bütün, hepsi"

Belirsizlik bildiren *barça* kelimesi, hem belirsizlik sıfatı hem de belirsizlik zamiri olarak görev yapmaktadır. Çalışmada belirsizlik sıfatları ayrı bir başlık altında toplanmıştır (bkz. 4.1.5.).

eḍiz 'arşta altın seraka tegi

*tözü **barça** muŋluġ saŋa ay iḍi* "Yüksekteki Arş'tan alttaki toprağa kadar, bütün her şey hepsi sana muhtaçtır, ey rabbim." (KB 24)

*biligsiz kişi **barça** iglig bolur*

igig emlemese kişi terk ölür "Bilgisiz kişi hep hastalıklı olur; hastalık tedavi edilemezse kişi çabuk ölür." (KB 157)

barı "bütünü, hepsi, tamamı"

asıġ yas ne eḍgü ne isiz ***barı***

bayattın turur kör anıŋ taḳdiri “Fayda ve zarar, iyilik ve kötülük hep Tanrıdan gelir; bu O’nun takdiridir.” (KB 3353)

bir / biri / birisi “biri, birisi”

biri *ḳında çıḳtı sunup il tutar*

biri *küsi çawı ajunḳa yeter* “Biri kınından çıkınca ona iller sunar; biri namını ve şöhretini dünyaya yayar.” (KB 87)

ata öldi erse oġul bar tirig

birisi*n yitürdüm tutayın* ***biri****g* “Babası öldüyse, oğlu hayattadır; birini kaybettim, birini tutayım bari.” (KB 1579)

biregü “biri, birisi, her biri”

bu ḳaç neŋ birikse ***biregü*** *öze*

anıŋdın yırar ol ıḍuḳ ḳut teze “Bu birkaç şey birinin üzerinde toplanırsa, kutlu mutluluk ondan kaçar, uzaklaşır.” (KB 343)

ikigü / ikigün “her iki, her ikisi”

İki sayı sıfatı ek alarak kullanıldığında, cümleye “her iki, her ikisi” anlamı katar. Eserde çok yaygın kullanılmayan bu biçime örnek şunlardır:

tilekke tegir ol bu yaŋlıġ kişi

ikigü *ajunda itiglig işi* “Böyle bir kişi dileğine erer ve her iki dünyada işi yoluna girer.” (KB 331)

ḳatıġlan havaḳa bulun bolmaġıl

hava nefs ***ikigün*** *bu din oġrısı* “Gayret et, hevanın esiri olma; heva ve nefis, bunların ikisi de din hırsızıdır.” (KB 5475)

ḳamuġ “bütün, hepsi, her”

Belirsizlik bildiren *ḳamuġ* kelimesi, hem belirsizlik sıfatı hem de belirsizlik zamiri olarak görev yapmaktadır. Çalışmada belirsizlik sıfatları ayrı bir başlık altında toplanmıştır (bkz. 4.1.5.).

yaġız yir öze yalŋuḳ oġlı elig

kötürdi ***ḳamuġ****ḳa yetürdi bilig* “İnsanoğlu yağız yer üzerine elini uzattı, her şeye bilgisiyle erişti.” (KB 302)

ḳamuġ*ḳa sewitmek tilese özüŋ*

köŋül til biriktür süçig tut sözüŋ “Kendini herkese sevdirmek istersen, sözün ve fikrin birbirine uygun, dilin tatlı olsun.” (KB 4280)

ḳayu / ḳayusı “bazısı, kimisi”

ḳayusı *ḳopar kör* ***ḳayusı*** *ḳonar*

ḳayusı *çapar kör* ***ḳayu*** *suw içer* “Bak, biri kalkıyor biri konuyor; biri yüzüyor, biri su içiyor.” (KB 73)

öŋi “başka, başkası”

ḥacib kördi ay toldı ḳılḳı yaŋı

erende aḍınsıġ kişide ***öŋi*** “Hacib, Ay-Toldı’nın başkalarından farklı olduğunu başka bir hal ve tavra sahip olduğunu gördü.” (KB 562)

tözi / tözü “bütün, hep, tamamen”

Kelimenin kökü olan *töz* sözcüğünün anlamı “kök, asıl, unsur”dur. Eski Uygur Türkçesinde de rastladığımız ve *KB*’de de görülen *tözü* kelimesi ise “bütün, hep, tamamen” anlamındadır. Bu anlama ve cümle içindeki görevine istinaden bu sözcüğün, *KB*’de belirsizlik sıfatı (bkz. 4.1.5.) veya belirsizlik zamiri görevinde kullanıldığı kanaatindeyiz. Aşağıda bu kelimenin belirsizlik zamiri göreviyle kullanıldığı beyitler sıralanmıştır:

yime yaḳşı aymış biliglig sözi

biliglig sözi körse barçın ***tözi*** “Yine bilgili ne güzel söylemiş; bilgilinin sözü, dikkat edersen, değerli bir mala benzer.” (KB 555)

tüz “bütün, hepsi”

isiz eḍgü ḳalmaz neçe ***tüz*** *ölür*

uluġ ya kiçig tut ḳara yir bolur “İyi veya kötü, hiçbiri kalmaz hepsi ölür; büyük veya küçük hepsi kara toprak olur.” (KB 1540)

üçegü / üçegün “her üçü”

ajun tatġı barça bu üç neŋ turur

üçegü *tatıġları tüz teŋ turur* “Bütün dünya zevki şu üç şeydir; her üçünün tadı da birbirine denktir.” (KB 3573)

VI. BÖLÜM ZARFLAR

6.1. Zarflar

"Zarflar da, sıfatlar gibi isim soylu sözlerdir. Cümle dışında tek başlarına isim olan bu kelimeler, cümle içerisinde bir fiilin veya sıfatın anlamını tamamlıyor veya niteliyor ise 'zarf' adını alırlar" (Hacıeminoğlu, 2013: 65). Bu bölümde zarf olarak yer alan sözcükler, bağlamdaki kullanım durumuna göre de seçilmiştir.

6.1.1. Hal Zarfları

"Fiilin önünde hal ifade eden her isim bir hal zarfıdır" (Ergin, 1988: 302).

açıġ "acı"

şekerde süçigrek söz ıdtım saŋa

aġuda ***açıġ*** *keldi yaŋı maŋa* "Sana şekerden daha tatlı söz gönderdim; karşılığı bana zehirden acı olarak geldi." (KB 3913)

açuḳ "açık"

kişi aṣlı bilmek tilese ***açuḳ***

köŋül til ḳılınçı bu işke tanuḳ "Kişinin aslını açıkça bilmek istersen, dikkat et, onun düşüncesi, sözü ve hareketi buna tanıktır." (KB 4287)

açuḳluġ "açıkça, açık bir biçimde"

bu yaŋlıġ kişiler yaramaz maŋa

ayu birdim emdi ***açuḳluġ*** *saŋa* "Bu gibi kişiler yaramaz bana; işte bunları açıkça saydım sana." (KB 851)

aḍaḳşu "birlikte, beraber, yan yana"

aya beg erej ḳolma emgek kötür

erej birle emgek ***aḍaḳşu*** *yatur* "Ey beyim, rahatı arama, zahmeti ortadan kaldır; rahat ile zahmet bir arada bulunur." (KB 2936)

aḍırtlıġ "açık, ayrıntılı"

yıl ay öḍ bitise küni belgülüg

açuḳluġ ***aḍırtlıġ*** *sanı belgülüg* "Yıl, ay ve günü yazılırsa tarihi belli olur, sayılar açık ve anlaşılır olarak bilinir." (KB 2775)

aġır "ağır, güç"

bu ança iş ermez ***aġır*** *kelgü teg*

bu iştin belinlep yıraḳ tezgü teg “Bu öyle ağır gelecek ve ürkülüp kaçınılacak bir iş değildir.” (KB 4950)

*oḳıġlıḳa artuḳ **aġır** kelmesün*

özüm ‘uẕri ḳoldum aça hem yora “Okuyana fazla ağır gelmesin, ben uzun uzadıya açıklayarak özrümün bağışlanmasını istedim.” (KB 6621)

aḳru “yavaş, yavaşça”

*bu ay toldı oldurdı **aḳru** amul*

közin yirke tikti yaruttı köŋül “Ay-Toldı yavaşça ve sükûnetle oturdu; gözlerini yere dikmişti ve içi müsterihti.” (KB 769)

ala “alaca, ala”

kişi köŋli bilgü tanuḳ erdi til söz

*köŋül til **ala** boldı kimke büteyi* “İnsanın gönlünü anlamak için onun dili ve sözü bana tanıktı; şimdi gönül ve dil alaca oldu, kime güveneyim?” (KB 6579)

amul “sakin, yavaş”

közi toḳ serimlig ne ḳoḍḳı köŋül

*suyurḳap keçürgen ne ḳılḳı **amul*** “Gözü tok, sabırlı, alçakgönüllü, şefkatli ve doğası sakin olmalı.” (KB 2170)

aŋa “değersizce, kıymetsizce”

negü teg yaraşur saŋa ya maŋa

*törü bilmese öz yorısa **aŋa*** “Töre bilmeden, şaşkın şaşkın dolaşmak, sana ya da bana nasıl yakışır.” (KB 4008)

andaġ “öyle”

*yaraġlıġ vezir ḳolsa **andaġ** kerek*

sü başçı tiler erse mundaġ kerek “Ehliyetli bir vezir istersen, öyle olmalı; ehliyetli bir kumandan dilersen, böyle olmalıdır.” (KB 2415)

anlayu “böyle, böylece, aynı şekilde”

bu tüş körse yörme bilü bilmeyü

*neteg yörse tüşni bolur **anlayu*** “Düş görünce, onu bilir bilmez yormamalı; o düş nasıl yorulursa öyle çıkar.” (KB 6021)

ansız “onsuz”

ḳatıġlan anı keldür emdi maŋa

*ḳuruġ kelme **ansız** maŋa ay toŋa* “Şimdi gayret et, onu bana getir; bana onsuz ve boş gelme, ey yiğit.” (KB 3277)

arıġ “temiz, pak”

***arıġ** bolsa özi yorısa köni*

munıŋ bağı mundağ bilingü munı “Kendisi temiz olmalı ve doğru yolda yürümeli; bunun bağı böyledir, bunu bilmeli.” (KB 727)

*bor içmez kerek bolsa ḳılkı **arıġ***

*yarağsız ḳılınçıġ yıratsa **arıġ*** “Kâtip içki içmemeli ve doğası temiz olmalı; yakışıksız hareketleri kendisinden uzaklaştırmalı.” (KB 2729)

aşlıġ “kenetli, bağlı”

siyaset yorıtġu kerek sü başı

*siyasetḳa **aşlıġ** bolur sü işi* “Ordu kumandanı siyaset etmesini bilmeli; ordu işi siyasete bağlı olur.” (KB 2300)

atım “atıcı, nişancı; cesur, kahraman”

*buḍunḳa talusı kerek alp **atım***

beḍük işke ötrü bu bolsa titim “Halk için beyin cesur ve kahraman olması iyidir; büyük işler ancak bu meziyetlerle karşılanabilir.” (KB 1961)

atsız “adsız, şöhretsiz”

kimiŋ erdemi bolsa atı yorır

*ḳalı bolmasa erdem **atsız** ḳarır* “Kim erdemliyse onun adı her tarafa yayılır; eğer birinin erdemi yoksa, adı anılmadan yaşlanır gider.” (KB 2645)

azġır “azgın, azılı”

toŋuz teg titimlig böri teg küçi

*aḍıġlayu **azġır** ḳutuz teg öçi* “O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalı.” (KB 2311)

bat “derhal, çabuk”

*küwez alp sekirtip çerig sürse **bat***

laçın ḳuş ḳowar teg töker ḳanları “Mağrur kahraman seyirterek hızla ordusunu sürer; şahinin kuşa saldırması gibi hücum eder, kanlarını döker.”(KB 2381)

bata “derhal, çabuk”

*elig aldı ewke kigürdi **bata***

orun birdi oldurdı elgin tuta “Elinden tutup hemen içeri aldı; yer gösterdi ve elini tutarak oturdu.” (KB 3293)

beḍük “büyük”

*biligni **beḍük** bil uḳuşnu uluġ*

bu iki beḍütür öḍürmiş ḳuluġ “Bilgiyi büyük bil ve anlayışı ulu; bu iki şey yükseltir seçkin kulu.” (KB 152)

bek “sağlam**,** pek, muhkem”

negü tir eşitgil bağırsaḳ kişi

*saḳış birle **bek** tutġu işçi iş* “Candan bağlı insan ne der, dinle; hizmetkâr işinin hesabını sağlam tutmalı.” (KB 2777)

bekrü “sağlamca, sertçe, sıkıca”

*yayıġ ḳutnı bulsa iḍi **bekrü** tut*

ḳalı beklemese yana bardı büt “Kararsız mutluluğu bulursan çok sıkı tut; koruma altına almazsan, yine gideceğine şüphe etme.” (KB 725)

berk “sıkı, sağlam, kuvvetli”

*mini kim bulup **berk** tutayın tise*

ayu birdim ol neŋni tutsun usa “Beni kim bulup elinde sıkı tutmak isterse, gereken şeylerin hepsini saydım; elinden gelirse tutsun.” (KB 721)

berklig “sıkı, sıkıca; kilitli”

*biligsiz tili tutçı **berklig** kerek*

biliglig kişi tilke erklig kerek “Bilgisizin dili daima kilitli olmalı, bilgili kişi de diline hâkim olmalı.” (KB 971)

biligsiz “bilgisiz”

*buşı bolsa yalŋuḳ **biligsiz** bolur*

ḳalı öwke kelse uḳuşsuz ḳılur “İnsan hiddetlenirse, bilgisizce hareket eder; eğer öfkelenirse, öfke onu akılsız kılar.” (KB 334)

birtem “bütünüyle, tamamıyla”

üçünçi taḳı bir bor içse sewe

*siziksiz bu er boldı **birtem** yawa* “Üçüncüsüyse içkiyi sevmektir; buna tutulan, şüphesiz ki tamamen boşa yaşamıştır.” (KB 339)

boşlaġ “boş, avare”

*süre ıḍma **boşlaġ** oġuluġ yawa*

yawa bolġa ***boşlaġ*** *yügürgey iwe* “Oğulu başıboş dolaşmaya bırakma; başıboş kalırsa her tarafa gider, yazık olur.” (KB 4509)

buşı “hiddetli, sinirli, öfkeli, kızgın”

buşı *bolma işte sen öwke yıġın*

buşı *bolsa begler buzar beglikin* “İşinde hiddetli olma, öfkene hâkim ol; beyler hiddetli olurlarsa mülk ve saltanat bozulur.” (KB 1414)

bütrürek “tamamen; iyice”

ayıttı bu ḥacib sözin yetrürek

tileki ne ermiş taḳı ***bütrürek*** “Bu hacib onun sözünü dikkatle dinledi, dostunun ne istediğini iyice soruşturdu.” (KB 507)

çawluġ “şöhretli”

kür ersig kerek bolsa ḳaşıġ yülüg

yaḍılsa atı bolsa ***çawluġ*** *külüg* “Namlı ve şöhretli olması, adının yayılması için, onun cesur, heybetli, saçı sakalı düzgün ve mert olması gerekir.” (KB 2298)

çıġ “memnuniyetsizlik, yüz ekşitme”

ḳalı birse begler er atḳa açıġ

tegürse anı bolmasa yüzde ***çıġ*** “Eğer beyler askere ihsanda bulunurlarsa, o bunu yüzünü ekşitmeden yerine getirmeli.” (KB 2807)

çın “doğru, gerçek”

çın *aymış uḳuşluġ körü bar bu söz*

anıŋ ma'nisi bil yiti ḳıl bu köz “Akıllı bir insan, dikkat et, şu sözü çok doğru söylemiş; onun manasını bil ve buna iyice dikkat et.” (KB 1252)

çöküt “bodur, kısa, kısalık, cücelik”

ayı boḍ uzun bolsa ögmez bilig

ayı ma ***çöküt*** *bolsa bolmaz silig* “Bilgi nazarında boyunun çok uzun olması makbul değildir; onun çok bodur olması da güzel düşmez.” (KB 2086)

eḍgü “iyi”

Burada durum zarfı olarak alınan *iyi* sözcüğü, eserdeki bağlamla birlikte değerlendirildiğinde niteleme sıfatı (bkz 4.1.1.) olarak da kullanılmışır.

toġuġlı ölür kör ḳalır belgü söz

sözüŋ ***eḍgü*** *sözle özüŋ ölgüsüz* “Bak, doğan ölür; ondan eser olarak söz kalır; sözünü iyi söylersen ölümsüz olursun.” (KB 180)

egri “eğri; yanlış”

*ḳayu neŋ emitse kör **egri** bolur*

*ḳamuġ **egri**ler isiz urġı bulur* “Hangi şey yana yatarsa, eğri olur; her eğrilerde bir kötülüğün tohumu bulunur.” (KB 806)

eksüksüz “eksiksiz”

*sen aymış sözüŋ barça **eksüksüz**ün*

iligke tegürdüm ötündüm özün “Senin dediğin bütün sözleri eksiksiz olarak hükümdara eriştirdim ve kendim de ricada bulundum.” (KB 4978)

ḫali “boş”

ilig bir kün oldrup özi yalŋuzun

*ewin ḳıldı **ḫali** irikti özün* “Bir gün hükümdarın çok canı sıkıldı; halvet emri verip yalnız başına kaldı.” (KB 765)

hiç “hiç”

*sözin kesti ilig **hiç** ündemedi*

*közin yumdı ay toldı **hiç** açmadı* “Hükümdar bir süre sustu, hiç ses çıkarmadı; Ay-Toldı da gözünü yumdu, hiç açmadı.” (KB 625)

ınçıḳ “ah vah, inleye inleye; bitkin”

tirer sen ḥaramıġ barır sen ḳalır

*sen **ınçıḳ** yiyü bar ol arzu yiyü* “Haram toplarsın, gidersen kalır; sen inleye inleye git, sefasını o sürsün.” (KB 3385)

ınġa “daha kötü, kötü, aşağı; alçak, rezil”

atı beg bolur bolsa ḳılḳı ḳara

*ḳarada bu **ınġa** bolur ḫalḳ ara* “Bir kimsenin adı bey, fakat doğası avamınki gibi olursa, o halk arasında avamdan aşağı görülür.” (KB 2082)

içgüçi “içkiye müptela”

*begi **içgüçi** bolsa müfsid otun*

ḳamuġ içgüçi boldu buḍnı bütün “Bey içkiye müptela, fesatçı ve kaba olursa, onun bütün halkı da ayyaş olur.” (KB 2106)

igçil “hastalıklı”

*öküş yigli yalŋuḳ kör **igçil** bolur*

sarıġ meŋzi ḳowdaḳ atı il bolur “Çok yiyen insan her zaman hastalıklı olur; yüzü sarı, kendisi cılız olur ve itibardan düşer.” (KB 4672)

iglig “hastalıklı”

*biligsiz kişi barça **iglig** bolur*

igig emlemese kişi terk ölür “Bilgisiz kişi hep hastalıklı olur; hastalık tedavi edilemezse kişi çabuk ölür.” (KB 157)

ikile “tekrar, yeniden”

*yumulmadı yandru **ikile** közi*

oḍuġ yattı saḳnu irikti özi “Düşünceler içinde gözleri bir daha yumulmadı; uyuyamadı ve kendisini çok yalnız hissetti.” (KB 5674)

irig “sert, kaba, haşin; gayretli”

yaḳınıġ yıratmaḳ tilese özüŋ

*negü ḳolsa birme **irig** tut sözüŋ* “Yanındakini kendinden uzaklaştırmak istersen, ona istediğini verme, onunla biraz kaba konuş.” (KB 4278)

irinçig “acınacak, zavallı”

*uzun sözlese söz **irinçig** bolur*

uḳuşluġ kişiler sözüg az ḳılur “Söz uzun olursa bıktırır; akıllı kişiler sözü kısa keser.” (KB 3938)

isiz “kötü, fena”

*ḳalı bolsa begler bu küçkey **isiz***

anıŋ işçileri buzar eḍgü iz “Eğer beyler zalim ve kötü olursa, onların hizmetindekiler iyi izden ayrılır.” (KB 2245)

itiglig “düzenli, yolunda”

yorı eḍgülük ḳıl ay eḍgü kişi

***itiglig** bolur tutçı eḍgü işi* “Yürü, ey iyi kişi, iyilik yap, iyinin işi hep düzgün gider.” (KB 345)

iwek “acele, aceleci”

***iwek** ḳurġu bolma ḳılınçın sözün*

seringil seringen atanur tüzün “Harekette aceleci ve sözde zevzek olma, sabırlı ol; sabırlı olana halim derler.” (KB 5219)

ḳaḍġuluġ “kaygılı, üzüntülü”

*turup ewke kirdi iḍi **ḳaḍġuluġ***

sewinç kitti boldı saḳınçı uluġ “Kalkıp derin kaygı içinde eve girdi; neşesi kaçtı, büyük bir yeise kapıldı.” (KB 5968)

ḳaḍġusuz “kaygısız”

adaş ḳoldaş erdeş tutun umdusuz

ınanġıl aŋar sen tiril ***ḳaḍġusuz*** “Çıkar gözetmeyen dost, ahbap ve arkadaş edinmeye çalış; onlara inan ve kaygısız yaşa.” (KB 4217)

ḳatıġ “katı, sert, çetin, kuvvetli; çok”

ata pendini sen ***ḳatıġ*** *tut* ***ḳatıġ***

ḳutaḍġay künüŋ birge künde tatıġ “Baba nasihatini sen sıkı tut, sıkı; günün kutlu olur, sana her gün bir sevinç getirir.” (KB 1568)

Eserde *ḳatıġ* kelimesi çoğunlukla zarf görevinde kullanılmış olsa da bazı beyitlerde isim, bazı beyitlerde ise sıfat görevinde kullanıldığı da tespit edilmiştir. Aşağıda kelimenin isim ve sıfat olarak geçtiği beyitlere birer örnek verilmiştir:

negü bar ajunda firaḳta ***ḳatıġ***

firaḳ ḳaḍġuları teŋizde batıġ “Dünyada firaktan daha güç ne var; firakın kaygıları denizden daha derindir.” (KB 6203)

tapuġ ḳılmaḳ emgek ***ḳatıġ*** *iş bolur*

munı bilse begler tapuġ yiş ḳılur “Hizmet etmek zahmetli ve ağır bir iştir; beyler bunu takdir ederse hizmetkâr daha çok gayret eder.” (KB 2959)

ḳayra “tekrar”

ḳalı tegse emgek ya ḳaḍġu saḳınç

serinse kelir ötrü ***ḳayra*** *sewinç* “Eğer zahmet, kaygı ve endişeye düşen kişi sabrederse, kaybettiği huzuru tekrar elde eder.” (KB 1320)

kesüksüz “devamlı, sürekli”

meniŋdin bularḳa öküş miŋ selam

tegürgil iḍim sen ***kesüksüz*** *ulam* “Ey Rabbim, sen bunlara benden sonsuz selamları devamlı olarak ulaştır.” (KB 61)

ḳıruḳ “kırık, yıkılmış; yıkıcı”

ḳayu oġrı tewlig ḳaraḳçı ḳunuḳ

ḳayusı basımçı ölütçi ***ḳıruḳ*** “Kimi hırsız, sahtekâr, yankesici, dolandırıcı; kimi zalim olur, öldürücü ve yıkıcı olur.” (KB 1737)

ḳısġa “kısa”

saḳınç ***ḳısġa*** *tutġıl tapuġ ḳıl uzun*

iwerde amul bol buşarda tüzün “Dünya düşüncesini kısa tut, ibadeti uzun; acele ederken sakin, hiddetlenirken de halim ol.” (KB 6090)

kiŋ “geniş; eli açık, cömert”

akı alp atım bolsa alçaḳ köŋül

tuzı etmeki ***kiŋ*** *ne ḳılḳı amul* “Cömert, cesur, alçakgönüllü, sofrası açık ve soğukkanlı olmalı.” (KB 2274)

Eserde, *kiŋ* kelimesinin sıfat görevinde kullanıldığı beyitler de yer alır:

eḍiz ***kiŋ*** *beḍizlig sarayıŋ ḳalıp*

ḳaraŋḳu yir ewde yatur sen ulıp “Yüksek, geniş ve süslü sarayların burada kalacak, sen de inleyerek karanlık toprak evde yatacaksın.” (KB 1419)

kirtü “gerçek”

yaraġlıġ yaraġsızını titrü körüp

kereklig kereksizni ***kirtü*** *sorup* “İnsan işine yarayana yaramayana iyice dikkat ederek, gerekli ve gereksizi hakkıyla sorup soruşturarak.” (KB 328)

kişenlig “köstekli, bağlı”

sewügrek atın er ***kişenlig*** *tutar*

kereklig atın kör küḍezlig tutar “Kişi çok sevdiği atını köstekli tutar; gerekli atını koruma altında tutar.” (KB 315)

kişenlig *küremez kerekçe yorır*

tuşaġlıġ yıramaz tilekçe barır “Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür; bukağılı olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.” (KB 316)

kişensiz “kösteksiz”

kişensiz *külündi maŋumaz aḍaḳ*

tünerdi yarumaz körigli ḳaraḳ “Ayağım kösteksiz olduğu halde güçsüzleşti, adım atamıyor; gören gözbebeğim karardı, artık parlamıyor.” (KB 374)

ḳoḍḳı “alçak gönüllülük”

mini bulġuçı ḳılḳı alçaḳ kerek

köŋül ***ḳoḍḳı*** *til sözde yumşaḳ kerek* “Beni bulan kişi mütevazı doğalı, alçakgönüllü ve tatlı dilli olmalı.” (KB 703)

ḳoltġusuz “tamahkâr”

közi toḳ kerek hem özi umdusuz

bağırsaḳ kerek çın özi ***ḳoltġusuz*** “Kâtibin gözü tok olmalı, tamahkâr olmamalı; doğru, içten bağlı ve gönlü gani olmalı.” (KB 2721)

ḳowdaḳ “cılız”

öküş yigli yalŋuḳ kör igçil bolur

sarıġ meŋzi ***ḳowdaḳ*** *atı il bolur* “Çok yiyen insan her zaman hastalıklı olur; yüzü sarı, kendisi cılız olur ve itibardan düşer.” (KB 4672)

ḳowdaş “obur”

bıçaḳ tartma anda kötürme süŋük

ayı bolma ***ḳowdaş*** *ne silkim sepük* “Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma, çok da sünepe olma.” (KB 4599)

ḳowı “kof, içi boş”

yalawaç yawuz bolsa ḳıwçaḳ ***ḳowı***

siziksiz tüker anda begler suwı “Elçi kötü, kof ve boş olursa, onun gittiği yerde, şüphesiz ki beylerin itibarı kaybolur.” (KB 2639)

köni “doğru, gerçek”

köni *ermese küygey erdi ulun*

köni *turmasa kör bolur er bulun* “Ok gibi düz olmasaydı doğru gitmezdi; insan doğru hareket etmezse başkalarının esiri olur.” (KB 2898)

köni *bol* ***köni*** *ḳıl* ***köni*** *tut yorıḳ*

isiz egri köngey ewürgey ḳılıḳ “Doğru ol, doğru yola git ve hep doğrulukla hareket et; böylece kötü ve eğri yola gelir, tavrını değiştirir.” (KB 5506)

körksüz “çirkin”

negü bar ajunda biligde küsüş

biligsiz tise erke ***körksüz*** *söküş* “Dünyada bilgiden daha aziz ne var; bilgisiz denmesi, insan için ağır hakarettir.” (KB 260)

Zarf göreviyle örneklendirdiğimiz *körksüz* kelimesinin sıfat görevinde kullanıldığı beyitler de vardır:

esenlik bulup er yawa ḳılsa yaş

bu ***körksüz*** *tiriglik bolur ay ḳadaş* “İnsan esenlik bulup da ömrünü boşa harcarsa, ey kardeş, bu çok çirkin bir hayat olur.” (KB 4822)

ḳuruġ “kuru, boş”

yitürse içürse toḍursa ḳarın

ḳuruġ *ıḍmasa birse özde barın* “Yedirip içirerek karınlarını doyurduktan sonra da boş göndermemeli; neyi varsa, onlara ihsanda bulunmalı.” (KB 2560)

küḍezlig “gözetilmiş, koruma altına alınmış”

sewügrek atın er kişenlig tutar

kereklig atın kör ***küḍezlig*** *tutar* “Kişi çok sevdiği atını köstekli tutar; gerekli atını koruma altında tutar.” (KB 315)

mundaġ “böyle, böylece; mademki”

yarın bolġu işke bu kün it itig

maŋa ***mundaġ*** *aydı biliglig tetig* “Yarın için bugünden hazırlık gör; bilgili ve zeki insan bana böyle söyledi.” (KB 5702)

munḳa “serkeş”

boḍun ***munḳa*** *bolsa yıraḳ tur saça*

ḳara bulġaḳıŋa ḳatılma ḳaça “Halk serkeş olursa, ondan ırak dur; avamın kargaşalığına katılma, ondan kaç.” (KB 1313)

müfaca “birdenbire”

biliglig kerek beg uḳuşluġ oḍuġ

aŋar tegmese bir ***müfaca*** *yoḍuġ* “Ansızın bir iftiraya uğramaması için beyin bilgili, akıllı ve uyanık olması gerekir.” (KB 1956)

müfsid “fesatçı, bozguncu”

begi içügçi bolsa ***müfsid*** *otun*

ḳamuġ içgüçi boldu buḍnı bütün “Bey içkiye müptela, fesatçı ve kaba olursa, onun bütün halkı da ayyaş olur.” (KB 2106)

oḍuġ “uyanık”

tiriglik küsüş tut iwe ḳıl tapuġ

ölüm tutmaz erken baḳa tur ***oḍuġ*** “Hayatı aziz bil, ibadete acele et; ölüm henüz yakalamadan uyanık dur, dikkatli ol.” (KB 5717)

oġlaġu “naz, nazlı; asil”

kimiŋ ***oġlaġu*** *bolsa oġlı ḳızı*

aŋar yıġlaġu boldı muŋluġ özi “Kimin çocukları naz içinde yetiştirilirse, o kişiye ağlamak düşer; keder ona yazılıdır.” (KB 1223)

oŋay “yumuşak”

törü hem toḳu bilse ḳılsa tapuġ

oŋay *bolsa ḳılḳı ḳılınçı ḳamuġ* “Hizmet ederken, usul ve erkân bilmeli; doğası, bütün tavır ve hareketleri mülayim olmalı.” (KB 2531)

ozuḳ “üstün”

çögenke keḍ erse atar erse oḳ

yime ḳuşçı awçı ajunda ***ozuḳ*** “Cirit oyununda usta olmalı ve ok atmasını iyi bilmeli; kuşçuluk ve avcılıkta da başkalarına üstün gelmeli.” (KB 2635)

öḍsüz “zamansız”

bu köŋli beḍük er usallıḳ ḳılur

usal er ya buzlur ya ***öḍsüz*** *ölür* “Mağrur adam ihmalkârlık eder; ihmalkâr adam ya bozulur ya da zamansız ölür.” (KB 2297)

ökünçsüz “pişman olmama”

yaşı ḳısġa isiz ökünçün ḳarır

uzun yaşlıġ eḍgü ***ökünçsüz*** *yorır* “Ömrü kısa olan kötü pişmanlıkla yaşlanır; uzun ömrü olan iyi kişiyse pişman olmadan yaşar.” (KB 348)

öwkelig “öfkeli”

ḳalı bolsa begler buşup ***öwkelig***

yaḳın turma anda ay ḳılḳı silig “Eğer beyler hiddetlenir ve öfkeli olurlarsa, ey halim selim insan, onlara yakın durma.” (KB 780)

pak “pak, temiz”

ḳalır ḳarşı ordu saray ***pak*** *saŋa*

alıp sen tutar sen bu bend tip maŋa “Saray, köşk ve konaklar boşalır, sana kalır; sen alır ve kendine bend ettim diyerek onları kullanırsın.” (KB 6436)

saḳalsız “sakalsız”

munın aydı bolġay bilig birgüçi

saḳalsız *kerek tip iḍiş tutġuçı* “Bilgi veren bu yüzden demiştir: Kadeh sunanlar sakalsız olmalı.” (KB 2919)

saḳınçsız “endişesiz”

bularnıŋ bile sen ḳatıl hem ḳarıl

boġuzdın sıŋar sen ***saḳınçsız*** *tiril* “Sen bunlarla da temas et, ilişki kur; böylece boğazın konusunda endişesiz yaşa.” (KB 4401)

seçim “saçma tanesi”

ewin teg yarır bu yiti ḳat köküg

aḍırttı ***seçim*** *teg yir erse ḳaşı* “O yedi kat göğü bir tane gibi yarar; ova ve tepeleriyse saçma tanesi gibi birbirinden ayırır.” (KB 2787)

semiz “semiz, kuvvetli”

yolın ḳısmasa ḳuş meŋin eḍlemez

semiz *bolsa ıt toḳ awın awlamaz* “Yolunu sıkı denetimde bulundurmazsan kuş avını yakalayamaz; it tok ve semiz olursa av peşinden koşmaz.” (KB 6366)

sepük “sünepe”

bıçaḳ tartma anda kötürme süŋük

ayı bolma ḳowdaş ne silkim ***sepük*** “Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma, çok da sünepe olma.” (KB 4599)

sewinçlig “sevinçli, neşeli”

yorıp kirdi ögdülmiş utru turup

iligke köründi ***sewinçlig*** *bolup* “Ögdülmiş yürüyüp içeri girdi ve huzura kabul edilerek hükümdarın karşısında sevinçle durdu.” (KB 1581)

silkim “sünepe”

bıçaḳ tartma anda kötürme süŋük

ayı bolma ḳowdaş ne ***silkim*** *sepük* “Sofrada bıçak çıkarma ve kemik sıyırma; çok obur olma, çok da sünepe olma.” (KB 4599)

söki “eski”

yana saçlur andın tirilmiş neŋi

söki *teg bolur yandru ḳılḳı yaŋı* “Topladığı malı tekrar saçılır; onun ahvali yine eskisi gibi olur.” (KB 738)

tatıġlıġ “tatlı, lezzetli”

arıġ it aş içgü ***tatıġlıġ*** *silig*

yisü arzu birle sunuġlı elig “Konukların arzuyla yiyebilmesi için yiyecek ve içeceklerin temiz ve lezzetli olması gerekir.” (KB 4646)

tek “tek, sade”

ya esrük tütüş ḳılġa aḫsumlaġay

aşıŋ siŋmegey ***tek*** *köŋül aġrıġay* “Ya da ziyafettekiler sarhoş olup kavga eder; yediğin içine sinmez, yalnızca canın sıkılır.” (KB 4586)

tekin “boşuna”

ayur ay ḳadaşım nelük emgediŋ

yana oḳ maŋa sen ***tekin*** *kelmediŋ* “Sonra dedi ki: Ey kardeşim, niye zahmet ettin; bu defa da sen bana herhalde boşuna gelmedin.” (KB 3960)

telgülüg “gelişigüzel”

uḳuşluġ işi barça ülgülüg ol

biligsiz işi barça ***telgülüg*** *ol* “Akıllının işi hep ölçüye göre biçilir; bilgisizin işiyse hep gelişigüzel kesilir.” (KB 1777)

teŋeşçi “kıyasla hareket eden”

vezir begke tutçı kiŋeşçi bolur

kiŋeşçi kişiler ***teŋeşçi*** *bolur* “Vezir, bey için daima bir danışmandır, danışmanlar her işte kıyasla hareket ederler.” (KB 2256)

terk “tez, çabuk”

mini ***terk*** *bulumaz tilegli sewe*

ḳalı bulsa tutmaz ḳılur ***terk*** *yawa* “Seven ve dileyen beni kolay bulamaz; bulsa bile tutamaz ve çabuk kaybeder.” (KB 699)

teşi “obur”

teşi *teg yimegil yime tawraḳın*

silig bolma artuḳ tişi teg saḳın “Yerken obur gibi yeme, acele etme; fakat dişi gibi de fazla nazlanma.” (KB 4132)

tıldam “iyi konuşan”

ajun feylesufı neŋi bolmasa

neçe ***tıldam*** *erse kişedi tilig* “Dünya feylesofu ne kadar güzel söz söylerse söylesin, serveti yoksa dili kösteklidir.” (KB 3076)

tip tirig “dipdiri”

öḍ öḍlek yarutsa birip öt erig

köŋül ölmiş erse bolur ***tip tirig*** “Eğer zamâne öğüt ve nasihatiyle gönlü aydınlatırsa, o gönül ölmüş olsa bile yeniden dipdiri olur.” (KB 5689)

titimlig “inatçı, azimli”

titimlig *kerek hem topulsa çerig*

yitilik kerek keḍ ḳomıtsa erig “Orduları yarıp delmek için sebatlı olmalı, askeri coşturmak için de kesin kararlı olmalı.” (KB 2328)

titrü “dikkatli, doğru”

yaraġlıġ yaraġsızını ***titrü*** *körüp*

kereklig kereksizni kirtü sorup “İnsan işine yarayana yaramayana iyice dikkat ederek, gerekli ve gereksizi hakkıyla sorup soruşturarak.” (KB 328)

toḍumsuz “doyumsuz, aç gözlü”

toḍumsuz *bolur ol közi suḳ kişi*

közi suḳḳa yetmez bu dünya işi “Gözü aç kişi hiçbir şey ile doymaz, gözü aç olana bütün dünya nimeti yetmez.” (KB 2001)

toḳusuz “usulsüz”

bularḳa ḳatılsa özüŋni tutun

törüsüz ***toḳusuz*** *bolurlar otun* “Bunlar ile ilişkide kendine dikkat et; bunlar görgüsüz, usulsüz ve kaba olur.” (KB 4447)

top tolu “dopdolu”

ay himmet iḍisi ajun ḳol talu

talu ḳoldaçı er ḳutı ***top tolu*** “Ey himmet sahibi, güzel bir dünya iste; güzel olanı isteyen kişinin mutluluğu eksiksiz olur.” (KB 3086)

tutaşı / tutşı “devamlı, her zaman, daima”

ökünçlüg bolur ***tutşı*** *öwke işi*

yazuḳluġ bolur işte buşsa kişi “Öfkeyle kalkan pişmanlıkla oturur; kişi hiddetlenince işinde yanılır.” (KB 324)

erej ḳolsa emgek ***tutaşı*** *barır*

sewinç ḳolsa ḳaḍġu ***tutaşı*** *yorır* “Huzur istersen, o zahmetle birlikte gelir; sevinç istersen, o kaygıyla birlikte bulunur.” (KB 434)

tutçı “daima, her zaman”

kişi ***tutçı*** *ögmek tilese özüŋ*

ḳılınç eḍgü tutġıl yaruḳ tut yüzüŋ “İnsanların seni her zaman övmelerini istersen, onlara karşı iyi ol ve güler yüzle davran.” (KB 4283)

Aşağıdaki beyitte *tutçı* kelimesiyle aynı anlamı taşıyan fakat yazılış itibariyle farklı olan ***tuçı*** kelimesi yer almaktadır:

olarnı meniŋdin sewindür ***tuçı***

uluġ künde ḳılġıl elig tuttaçı “Onları daima benden razı et; ulu günde onları bana şefaatçi kıl.” (KB 62)

tükel “tüm, tamamen, hep, bütün”

baḳa kördi ilig ḳamuġ türlügün

tükel *buldı bilgi uḳuşı ögün* “Hükümdar ona her bakımdan dikkat etti; onun bilgisini, aklını ve anlayışını tam buldu.” (KB 627)

tüm “tam, bütün”

öküş sü tileme er öḍrüm tile

er öḍrüm tile hem tolum ***tüm*** *bile* “Çok asker isteme, seçme asker iste; askerin seçkin, silahlarının tam olmasını iste.” (KB 2339)

tüplüg “temelli, sağlam, köklü”

biligsiz bile tursa devlet ḳalı

biliglig bile turġa ***tüplüg*** *erip* “Mademki devlet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esaslı bağdaşacaktır.” (KB 1710)

tüşük “düşkün; kederli”

baḳa kördi ilig kör ögdülmişig

tüşük *kördi köŋlin ol eḍgü kişig* “Hükümdar, Ögdülmiş’e dikkatle baktı, bu iyi insanın gönlünü kederli gördü.” (KB 6226)

tüz “doğru, düzgün”

Burada durum zarfı olarak alınan *tüz* sözcüğü, eserdeki bağlamla birlikte değerlendirildiğinde niteleme sıfatı (bkz 4.1.1.) olarak da kullanılmışır.

törü ***tüz*** *yorıtġıl boḍunḳa köni*

künüŋ eḍgü bolġay könilik küni “Halka yasayı doğru ve dürüst uygula ki, kıyamet gününde bahtiyar olasın.” (KB 1374)

tüzün “yumuşak huylu, asil”

yaġıŋ boldı erse usal bolmaġıl

yaġıḳa yaġı bol ***tüzün****ke* ***tüzün*** “Düşmanın varsa onu ihmal etme; düşmana karşı düşmanca davran, iyi huyluya karşı da halim selim ol.” (KB 3402)

uçuz “ucuz, değersiz”

isizlik ***uçuz*** *ol anı ḳıldaçı*

yawuz iş ***uçuz*** *ol isiz boldaçı* “Kötülük değersiz bir şey olduğu için onu yapan da değersizdir; fena iş değersizdir ve daima kötü olacaktır.” (KB 901)

umdusuz “tamahkâr”

közi toḳ kerek hem özi ***umdusuz***

bağırsaḳ kerek çın özi ḳoltġusuz “Kâtibin gözü tok olmalı, tamahkâr olmamalı; doğru, içten bağlı ve gönlü gani olmalı.” (KB 2721)

KB'de yalnızca iki beyitte geçmekte olan *umdusuz* kelimesi, kullanıldığı diğer beyitte sıfat görevindedir:

adaş ḳoldaş erdeş tutun ***umdusuz***

ınanġıl aŋar sen tiril ḳadġusuz "Çıkar gözetmeyen dost, ahbap ve arkadaş edinmeye çalış; onlara inan ve kaygısız yaşa." (KB 4217)

umınçlıġ "ümitli"

bu kün eḍlep ilig mini ündedi

umınçlıġ*ḳa devlet maŋa ḳur badı* "Bugün hükümdar beni hatırlayarak çağırttı; şimdi ümitli olabilirim, çünkü mutluluk bana yâr olmaya başladı."(KB 1588)

umınçsız "ümitsiz, umutsuz"

bu ay toldınıŋ kör igi aġrudı

umınçsız *bolup candın elgin yudı* "Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı ve canından ümidini keserek elini yudu." (KB 1115)

uḳuşsuz "akılsız"

buşı bolsa yalŋuḳ biligsiz bolur

ḳalı öwke kelse ***uḳuşsuz*** *ḳılur* "İnsan hiddetlenirse, bilgisizce hareket eder; eğer öfkelenirse, öfke onu akılsız kılar." (KB 334)

ulam[57] "sürekli, kesiksiz, ebediyen"

sewüg sawçıḳa miŋ meniŋdin selam

tegürsün bayatım kesüksüz ***ulam*** "Tanrı benden sevgili Haberciye, devamlı olarak, binlerce selam eriştirsin." (KB 1348)

uluġ "ulu"

neçe beg ***uluġ*** *bolsa aşlı beḍük*

tapuġçı bile boldı at beḍük "Beyin aslı ne kadar ulu, kendisi ne kadar büyük olursa olsun, onun adı hizmetkârlarıyla yükselir." (KB 2969)

usuz "uykusuz"

uluġ tutsa ḥamyet kör arslanlayu

ügi teg ***usuz*** *bolsa tünle sayu* "Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi geceleri uykusuz geçirmeli." (KB 2314)

---

[57] *ulam* kelimesi eserin *Dizin* kısmında "saygı" anlamımda geçmektedir fakat kullanıldığı hiçbir beyitte bu anlamda değildir. Eserde, "sürekli, kesiksiz" anlamında isim biçiminde ve "ulaşma, eriştirme" anlamında fiil biçiminde kullanılmıştır. Çalışmamızda yalnızca kelimenin isim biçiminde kullanıldığı beyitlere yer verilmiştir.

uşaḳ “küçük”

yigü alsa tişle ***uşaḳ*** *tançula*

isig aşnı ürme sen aġzıŋ bile “Yemeği alınca ısır ve ufak ufak çiğne; sıcak yemeği ağzınla üfleme.” (KB 4601)

uwutluġ “hayâ sahibi”

ḳamuġ eḍgüke bolsa elgi uzun

uwutluġ *silig hem ḳılınçı tüzün* “Her türlü iyiliğe el uzatmalı; hayâ sahibi, yumuşak huylu ve doğası asil olmalı.” (KB 1965)

uz “iyi, güzel, uygun”

bu yaŋlıġ tüşüg ***uz*** *yörügli bular*

biliglig bağırsaḳ bolup eḍgüler “Düşleri böyle iyi yoran bunlardır; bilgileri ve gönülden bağlılıklarıyla insana iyilik ederler.” (KB 4374)

ünlüg “sesli”

yüzi körki körklüg kerek hem yülüg

toġan ersig ***ünlüg*** *sözi belgülüg* “Hacibin yüzü ve giysisi güzel, saçı sakalı düzgün, erkek sesli ve açık sözlü olmalı.” (KB 2458)

vaḫşı “vahşi”

ya ***vaḫşı*** *bolup men biyabanda yügrü*

kişide yırayı ajunda kiteyi “Veya vahşi olup çöllerde koşayım; insanlardan uzaklaşarak dünyadan silinip gideyim.” (KB 6572)

yaḳşı “güzel, iyi”

uluġluḳ tapayın tise sen özün

er at birle ***yaḳşı*** *yorı ay tüzün* “Sen büyüklük bulmak istersen, hizmetkârlara iyi davran, ey halim insan.” (KB 4172)

yaşru “gizli”

iligke baḳa kördi ***yaşru*** *közin*

ḳaşı közi tügmiş açıtmış yüzin “Göz ucuyla gizlice hükümdara baktı; o kaşını çatmış ve yüzünü buruşturmuştu.” (KB 770)

yetrü “iyice; dikkatle”

ölüm bir teŋiz ol uçı yoḳ tüpi

baḳa körse ***yetrü*** *tüpi yoḳ batıġ* “Ölüm uçsuz bucaksız bir denizdir; iyice bakıp görürsen, dipsiz bir çukurdur.” (KB 1140)

yılmıḳ “ince”

*bili bolsa **yılmıḳ** yana yarnı kiŋ*

örüŋ bolsa ḳırtış ḳızġu eŋ “Belleri ince, omuzları geniş, teni beyaz ve yanakları al-kırmızı olmalı.” (KB 2915)

yig “çiğ, pişmemiş”

*iwe ḳılmış işler neçe **yig** bolur*

iwe bışmış aşnı yese ig bolur “Aceleyle yapılan işler hep çiğ kalır; aceleyle pişirilen yemeği yiyen hasta olur.” (KB 632)

yitig “keskin”

aḍırsa öḍürse seçe bilse öz

*ḳamuġ iş içinde **yitig** tutsa köz* “Ayırt eder, eler ve seçebilir, her işte gözünü keskin tutarsa...” (KB 329)

yitilik “kararlı”

titimlig kerek hem topulsa çerig

***yitilik** kerek keḍ ḳomıtsa erig* “Orduları yarıp delmek için sebatlı olmalı, askeri coşturmak için de kesin kararlı olmalı.” (KB 2328)

yumşaḳ “yumuşak, tatlı, hoş”

köŋül ḳoḍḳı bolsa ḳamuġḳa kiçig

*tili bolsa **yumşaḳ** şekerde süçig* “Herkese karşı küçük ve alçakgönüllü davranmalı; dili yumuşak ve şekerden daha tatlı olmalı.” (KB 2475)

yülüg “saçı sakalı düzgün”

*yüzi körki körklüg kerek beg **yülüg***

boḍı ortu bolsa ne çawluġ külüg “Bey güzel yüzlü, saçı sakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu olmalı; ayrıca ad ve şöhret sahibi olmalı.” (KB 2083)

6.1.2. Miktar Zarfları

Niteleme sıfatı olarak da görev yapan bazı kelimelerin, cümledeki görevlerine bakıldığında zarf görevinde olduğunu görmek mümkündür. Sıfatlar, miktar zarfı olarak da kullanılabildiğinden yani zarf görevi de üstlendiklerinden burada belirtilen bazı beyitlerde zarf gibi kullanılmıştır. Çalışmada tekrara düşmemek adına bu kelimeler yalnızca bu bölümde ele alınmış ve *Sıfatlar* bölümünde bir kez daha ifade edilmemiştir.

ança “nice, o kadar, biraz”

bu ay toldı ***ança*** *yorıdı bu yaŋ*

ġariblıḳ saḳınçı sarıġ ḳıldı eŋ “Ay-Toldı bir süre böyle vakit geçirdi; gariplik içinde düşüne düşüne yüzü sarardı.” (KB 498)

ançan “bir zaman”

ḳayu iş ḳılıp bulmasa ol tatıġ

ḳoḍu birgü ***ançan*** *ay bilgi batıġ* “İnsan hangi işle uğraşır ve ondan sonuç alamazsa, onu bir süre bir tarafa bırakmalıdır; ey derin bilgili.” (KB 4928)

artuḳ “fazla, çok”

öküş sözde ***artuḳ*** *asıġ körmedim*

yana sözlemişte asıġ tulmadım “Çok sözden fazla bir fayda görmedim; ama söylemek de faydasız değildir.” (KB 171)

aşru “aşırı, çok”

orun ḳıldı artuḳ öziŋe yaḳın

ağırladı ***aşru*** *bağırsaḳlıḳın* “Kendisinin yanı başında yer verdi, ona aşırı bir iltifat ve hürmet gösterdi.” (KB 5038)

ayı “aşırı, çok”

ayı *boḍ uzun bolsa ögmez bilig*

ayı *ma çöküt bolsa bolmaz silig* “Bilgi nazarında boyunun çok uzun olması makbul değildir; onun çok bodur olması da güzel düşmez.” (KB 2086)

az “az”

uḳuş ***azın*** *azlanma asġı öküş*

bilig ***azın*** *azlanma erke küsüş* “Aklın azını azımsama, onun faydası çoktur; bilginin azını azımsama, o insan için azizdir.” (KB 305)

tiliŋni küḍezgil közüŋni küḍez

boġuzuŋ küḍezgil ḥalal yigil ***az*** “Dilini ve gözünü gözet, boğazına dikkat et; az ye, helal ye.” (KB 1312)

bir ança “bir kısım; birazcık; bir süre; bir an”

bir ança *yarutmış ḫalayıḳḳa ol*

bir ança *ḳulavuz bulur yitse yol* “Bir kısmını halk için aydınlatmıştır; bir kısmı kılavuzdur, insan yolunu kaybederse bunlarla bulur.” (KB 129)

bir az “biraz”

töşek ḳoldı yattı ***bir az*** *inçrünüp*

uḍıdı bir ança süçig amrulup “Yatağını hazırlattı ve yatıp biraz dinlendi; bir süre tatlı ve sakin bir uykuya daldı.” (KB 5826)

birer[58] “biraz”

çıġayıġ küḍezilse ortu bolur

*bu ortu **birer** tınsa baylıḳ bulur* “Yoksulu korursan, o orta halli olur; orta halli kendisini biraz toplarsa zengin olur.” (KB 5566)

büte “çok, pek çok”

***büte** boldı munda tiriglik yidim*

öḍ öḍlek ıḍıp nefs butını sıdım “Epey bir zaman oldu, hayatımı burada geçirdim; zamanla nefsin belini kırdım.” (KB 3635)

eŋ[59] “en, daha”

*bularda **eŋ** eḍgü yorıḳ bu turur*

bügü bilge ögmiş ḳılıḳ bu turur “Bunlardan en iyisi bu sonuncusudur, hakîm ve bilgelerin beğendikleri hareket de budur.” (KB 4670)

iḍi “pek, çok”

***iḍi** yaḳşı aymış biliglig bügü*

bügüler sözini uçuz tutmaġu “Bilgili hâkim çok güzel söylemiş; hâkimlerin sözüne itibar etmek gerekir.” (KB 4177)

öküş “ çok, pek çok”

bayat kimke birse uḳuş ög bilig

***öküş** eḍgülükke uzattı elig* “Tanrı kime anlayış, akıl ve bilgi verirse, o pek çok iyiliğe elini uzatır.” (KB 151)

telim / ök telim “çok, pek çok, bol, fazla”

*mini emgetür til iḍi **ök telim***

başım kesmesüni keseyin tilim “Dilim bana pek çok eziyet çektiriyor; başımı kesmesinler de ben dilimi keseyim.” (KB 166)

*basutçı **telim** bolsa beg emgemez*

işi barça itlür törü artamaz “Yardımcı çok olursa, bey zahmet çekmez; onun her işi yoluna girer ve düzen bozulmaz.” (KB 429)

---

[58] Kelime yazılışı bakımından üleştirme sıfatı olarak değerlendirilse de anlamı ve cümledeki görevi dolayısıyla bu kategoride de ele alınmıştır.

[59] Aslında kuvvetlendirme edatı olan *eŋ* kelimesi, geçtiği beyitlerde zarf olarak kullanıldığı için çalışmada bu kategoriye dahil edilmiştir.

tolu "dolu"

küniŋe örü bardı içrek bolu

ḳoḳuz boldı ḳaḍġu sewinçi ***tolu*** "Hükümdar günden güne daha fazla yaklaşarak yükselmeye devam etti; kaygısı gittikçe azaldı, sevinci arttı." (KB 617)

yarım "yarım"

yarım *suw içip ḳoḍtum erse* ***yarım***

yarım *ḳalġay erdi tirigliklerim* "Ben de suyun yarısını içip yarısını bırakmış olsaydım, ömrümün yarısı kalmış olurdu." (KB 6059)

6.1.3. Yer Zarfları

arḳa "arka, arka taraf, art"

neçe miŋ yaşasa aḫır ölgülüg

neçe tirse dünya ḳalır ***arḳa****ra* "Binlerce sene yaşasan bile, sonunda nihayet öleceksin; dünyayı ne kadar toplasan da bir gün bırakıp gideceksin." (KB 6636)

berü "beri"

Eserde *berü* kelimesi iki ayrı anlamda ve görevde karşımıza çıkmaktadır. Bu kelime bazı beyitlerde, "belirsiz bir zamandan bu yana" anlamında edat görevinde iken (bkz. 7.1.1.) bazı beyitlerde "beri gel-" anlamında yer zarfı göreviyle kullanılmaktadır:

berü *kel tusulġıl kişike yara*

tusulmaz ölüg ol tirigler ara "Buraya gel, insanlara faydalı ol; faydasız kişi diriler arasında bir ölüdür." (KB 3930)

naru "taraf; bir yana; sonra; başka"

Necmettin Hacıeminoğlu, bu kelimeyi zaman zarfı olarak ele almıştır. (Hacıeminoğlu, 2013: 72). Çalışmada bu kelime, eserdeki kullanımı da göz önünde tutularak, yer-yön bağlamında kullanıldığı için bu kategoride değerlendirilmiştir:

oḳır emdi altmış maŋar kel tiyü

busuġ bolmasa bardım emdi ***naru*** "Şimdi altmış 'Bana gel' diye çağırıyor; ecel pususuna düşmezsem, şimdi de oraya gideceğim." (KB 366)

taparu "...a doğru"

küsemiş kirip tuştı yandru çıḳıp

alıp kirdi ḥacib ***taparu*** *oḳıp* "Küsemiş içeri girip hacib ile görüştü; sonra çıkıp onu alarak hacibin yanına götürdü." (KB 521)

utru "doğru, karşı; ön"

negü erse barmu ölümke itig

*anı **utru** tutġıl ay bilge tetig* "Ölüme karşı herhangi bir çare var mı? Eğer varsa, ey zeki bilge, ölüme karşı o çareye baş vur." (KB 1188)

üsk "huzur, nezdinde"

*yaḳın tegdi erse anıŋ **üsk**iŋe*

tüşüp bardı aḳru yorıp ḳapġıŋa "Onun bulunduğu yere yaklaşınca atından indi, yavaşça yürüyüp kapısına vardı." (KB 4971)

üst "üst, üst taraf"

az eḍgüke yalŋuḳ unıtur özin

*yaşıl kökte **üst**ün yorıtur sözin* "Küçük bir mutluluğa erince, insan kendini unutur; sözünü mavi gökten daha yukarılara yükseltir." (KB 4844)

yaġuḳ "yakın"

Eserin anlam çeşitliliği bakımından zengin oluşu bu kelimede de kendini göstermektedir. *yaġuḳ* kelimesi, aslında "akraba, hısım, eş dost" anlamındadır. Bazı beyitlerde ise bu kelime anlamca genişleyerek "yakın" anlamında yer yön zarfı olarak da kullanılmıştır. (krş: yakın)

*yana umduçı birle bolma **yaġuḳ***

siziksiz saŋa bu yaġı bolġay oḳ "Bir de çıkarcı insana yakın durma; o sana şüphesiz düşman olacaktır." (KB 4214)

yoḳaru "yukarı"

***yoḳaru** uçup bu özüm teŋdüki*

yaşıl kökke örlep teŋip siŋdüki "Benim yukarı çıkıp kaybolmam, mavi göğe çıkıp boşluğa karışmam." (KB 6064)

6.1.4. Zaman Zarfları

aḫır "son, sonunda, nihayet"

negü tir eşitgil kişi eḍgüsi

*yorıp tın toḳıġlı **aḫır** ölgüsi* "İşit, ne der, insanların iyisi; sonunda ölecektir yürüyen ve soluyanların hepsi." (KB 233)

*negü ektim erse anı orġu **aḫır***

negü ordum erse anın öz süçittim "Ne ektimse sonunda onu biçtim; ne biçtimse ondan zevk aldım." (KB 6556)

ara "bazen"

til asġı telim bar yası ma öküş

ara *ögdilür til* ***ara*** *miŋ söküş* "Dilin faydası çok olduğu gibi, zararı da çoktur; dil bazen övülür, bazen de çok sövülür." (KB 177)

ara *körse yügrür bezenip uḍu*

ara *körmedük teg ḳılur yir ḳoḍu* "Bazen süslenip kuşanarak arkandan koşar; bazen görmezlikten gelir, önüne bakar." (KB 402)

aşnu "evvel, önce"

men ***aşnu*** *ayayın iligke sözüŋ*

ne ermiş tilekiŋ kim ermiş özüŋ "Ben önce senin sözünü, dileğinin ne olduğunu, kim olduğunu hükümdara arzedeyim." (KB 539)

birer[60] "ara sıra"

sıḳadım sewittim köŋül birdi terk

taḳı ma beliŋler ***birer****de yire* "Okşadım ısındırdım, çabucak bana gönül verdi; yine de ara sıra ürküyor, korkuyor." (KB 6618)

burun "önce, ileri"

biligsizke birse begi ḳur orun

begiŋe yazıġlı munı bil ***burun*** "Eğer bir bey bilgisizi yükseltir ve ona makam verirse, şunu önceden bil ki, o kişi beyine sadakat göstermez." (KB 4077)

burun kelimesinin, "ileri gelen; hatırı sayılan, saygın" anlamında kullanıldığı beyitler de vardır. Bu anlamda kullanılan beyitlere örnek şunlardır:

iḍi yaḳşı aymış kişide ***burun***

sözüg tıŋla ḳılma köŋülde orun "İnsanların ileri geleni çok iyi söylemiştir: sözü dinle, fakat her söze gönlünde yer verme." (KB 5874)

emdi "şimdi"

tutayın men ***emdi*** *maŋa bir cevab*

sözüŋ sözleyük öz tilin ülgülep "Söylediğin sözleri ölçüp tartarak bana şimdi bir cevap ver; ben de ona göre hareket edeyim." (KB 3711)

erte "erken, sabah, tan vakti"

tapındı bu ay toldı anda naru

---

[60] Kelime yazılışı bakımından üleştirme sıfatı olarak değerlendirilse de anlamı ve cümledeki görevi dolayısıyla hem miktar zarfı olarak hem de zaman zarfı olarak iki ayrı başlıkta daha ele alınmıştır.

tapuġda ḳıyılmadı ***erte*** *turu* “Bu Ay-Toldı o günden itibaren hizmete başladı; her gün erkenden kalktı ve hizmette kusur etmedi.” (KB 607)

hergiz “asla, hiçbir zaman”

çıġay bolmayın bay bolayın tise

zina ḳılma ***hergiz*** *ḳatıġlan usa* “Yoksulluğa düşmemek ve daima zengin kalmak istersen, hiçbir zaman zina etmemeye gayret et.” (KB 4409)

kiç “geç, uzun”

kiçe yatsa ***kiç*** *yat yana erte tur*

yatıp erte ḳopġan ḳutın arturur “Gece geç yat, yine de erken kalk; yataktan erken kalkan mutluluğunu arttırır.” (KB 1506)

kin “sonra, sonunda”

kiŋeşse oŋarur kişi öz işi

ökünçlüg bolur ***kin*** *kiŋeşmez kişi* “Kişi işinde ancak danışmak suretiyle başarılı olur; danışmayan kişi sonunda pişman olur.” (KB 5653)

kündüz “gündüz”

kiçeki tüşüŋke yörügi aḍın

yana körse ***kündüz*** *körügi aḍın* “Gece gördüğün düşün yorumu başka, gündüz gördüğün düşün yorumu başkadır.” (KB 5996)

öŋdün “önden, önceden”

uluştın uluşḳa köçügli kişi

köçin ***öŋdün*** *ıḍsa iter uz işi* “Diyardan diyara göçen kişi eşyalarını önceden gönderirse, işini daha iyi yapmış olur.” (KB 4814)

soŋ “son, ard, arka”

sewinç ḳayda erse ***soŋ****ında bela*

erej ḳayda erse miŋ emgek bile “Sevinç neredeyse, sonunda bela vardır; huzur neredeyse, bin türlü eziyet de oradadır.” (KB 4918)

tün “gece”

künün yimedi kör ***tün****ün yatmadı*

sini ḳoldı rabda aḍın ḳolmadı “Gündüz yemedi, gece yatmadı; Tanrı’dan seni istedi, başka bir şey istemedi.” (KB 38)

6.1.5. Soru Zarfları

ḳaçan “ne zaman”

yana uḳturayın iligke bu söz

ḳayu kün körüngü ***ḳaçan*** *kelgü öz* “Sonra ben bu meseleyi hükümdara arz edeyim; ne zaman geleceği, hangi gün huzura çıkacağı saptansın.” (KB 510)

ḳanı “hani, nerede”

eşitti ilig aydı keldür ***ḳanı***

ḳayuda turur bir köreyin anı “Hükümdar bunu duydu ve dedi ki: Getir, hani; nerededir, onu bir göreyim.” (KB 570)

neçe “nice, ne kadar, kaç, nasıl”

ḳarımaz bu eḍgü ***neçe*** *yıllasa*

isizlik eḍikmez ***neçe*** *eḍlese* “Ne kadar yaşarsa yaşasın, iyi insan yaşlanmaz; ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, kötü insan ıslah edilmez.” (KB 347)

neçeme “ne kadar”

neçeme *mini eḍgü tutsa özüŋ*

yoŋağçı yoŋasa tügülgey yüzüŋ “Sen bana ne kadar iyi gözle baksan bile, gammazların fitneleri seni benden soğutabilir.” (KB 5860)

negü teg “ne gibi, nasıl”

yaŋıldı bu tüşte meniŋ bu özüm

negü teg *açayın kişike sözüm* “Bu sefer kabahat bende oldu; nasıl oldu da başkasına sırrımı hemen açıverdim.” (KB 630)

nelük “niçin, neden, nasıl”

nelük *tirdim erdi bu altun kümüş*

nelük *ḳılmadım men çıġayḳa ülüş* “Niçin bu altını gümüşü topladım, niçin bunları yoksullara dağıtmadım?” (KB 1129)

nerek “ne, neye, ne gerek”

nerek *ḳaḍġurar sen* ***nerek*** *bu sıġıt*

bayat ḥukmi keldi sıġıtnı ağıt “Niçin kederleniyorsun, bu ağlama niçin; gelen Tanrı hükmüdür, ağlamayı bırak.” (KB 1233)

neteg “nasıl, ne gibi”

ayıttı ḥacib emdi köŋlüŋ ***neteg***

kelip ḳayda tüştüŋ ne ornuŋ ***neteg*** “Hacib sordu: Nasılsın, gönlün hoş mu; burada nereye indin, yerin nasıl? (KB 523)

VII. BÖLÜM EDATLAR

7.1. Edatlar

"Edatlar tek başlarına anlamları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli ilgiyi kurmaya yarayan sözlerdir.

Edatların gerek dilin bütünü içinde, gerekse gramer unsuru olarak cümle içinde tek başlarına anlam taşımamaları ve çekime girmemeleri gibi onları isim ve fiillerden ayıran iki mühim özellik vardır" (Hacıeminoğlu, 2013: 75).

7.1.1. Çekim Edatları

Çekim edatları, isimlerden sonra gelir ve bağlı oldukları isimlerle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet (yan, yön), tarz, sebep, benzerlik, farklılık gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelerdir (Hacıeminoğlu, 2013: 78).

ara "ara, arasında"

*keçürmiş keçürgü **ara** bir tüşün*

tiriglikke munça beḍütme ünüŋ "Geçmiş ile gelecek arasında ancak bir konak vardır; bir konaklık hayat için bu kadar gürültü etme." (KB 3634)

berü "beri"

Eserde *beri* kelimesi iki ayrı anlamda ve görevde karşımıza çıkmaktadır. Bu kelime bazı beyitlerde, "beri gelmek, yaklaşmak" anlamında yer zarfı görevinde iken (bkz. 6.1.3.) bazı beyitlerde "belirsiz bir zamandan bu yana, …dan itibaren" anlamında edat göreviyle kullanılmaktadır.

*ajunḳa apa inmişinde **berü***

uḳuşluġ uru keldi eḍgü törü "Bunlarda öteden beri vefa yoktur; gözleri nereye bakarsa gönülleri oraya akar." (KB 4521)

oza "önce, -den önce, -den beri"

*körü tursa bizde **oza** barġuçı*

ḳara tut ya begler ajun tutġuçı "Bizden önce göçenlere dikkat edersen, ister halktan, ister dünyayı elinden tutan beylerden olsun." (KB 250)

ötrü "ötürü, dolayı"

*kişi ögrenip **ötrü** bilge bolur*

*bilig bilse **ötrü** ḳamuġ iş önür* "Kişi öğrenerek bilge olur; bilgi sahibi olduktan sonra her işi yoluna girer." (KB 4022)

öze “üzerine, üzerinde”

*yaşıl kök yarattı **öze** yulduzı*

ḳara tün törütti yaruḳ kündüzi “Mavi göğü ve üzerinde yıldızları yarattı; karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.” (KB 127)

teg “gibi”

bu kün toġdı ilig bu ḳılḳı bile

*yarudı ajunḳa kün ay **teg** yala* “Hükümdar Kün-Toğdı böylece bu doğasıyla, güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı.” (KB 415)

tegi “kadar, dek”

*eḍiz ‘arşta altın seraka **tegi***

tözü barça muŋluġ saŋa ay iḍi “Yüksekteki Arş’tan alttaki toprağa kadar, bütün her şey hepsi sana muhtaçtır, ey rabbim.” (KB 24)

toġru “doğru, doğruca”

şireni çıḳarda körüp saḳlasa

*aŋar **toġru** yolda elig tegmese* “Şıra çıkarken, onu nezaret altına almalı, yolda herhangi bir elin ona dokunmamasına dikkat etmeli.” (KB 2550)

üçün “için”

boġuzuŋ küḍez bolma erniŋ ili

*bu boġuzuŋ **üçün** bolma yalŋuḳ ḳulı* “Boğazını gözet ve aşağılık insan olma; bir boğaz için insanların kulu durumuna düşme.” (KB 4589)

yaŋlıġ “gibi”

isizke çawıḳmış kişidin yıra

*bu **yaŋlıġ** kişiler ḳılınçı ḳara* “Kötülükleriyle şöhret bulan kişilerden uzak dur; böyleleri kara huylu insanlardır.” (KB 4238)

7.1.2. Bağlama Edatları

ap “ne de”

biligsiz kişi köŋli ḳum teg turur

*ögüz kirse tolmaz **ap** ot yem önür* “Bilgisiz kişinin gönlü kumsal gibidir; nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez.” (KB 975)

apaŋ “eğer”

***apaŋ** eḍgü bolsa bu begler özün*

bayur buḍnı barça kör itlür ajun “Eğer bu beylerin kendileri iyi olursa, onların halkları da zenginleşir, dünya düzelir.” (KB 895)

birle “ile, beraber, birlikte”

*uḳuş **birle** aslı atanur kişi*

*bilig **birle** begler iter il işi* “Kişi akıl ile asil insan adını alır; beyler bilgi ile memleket işini düzenler.” (KB 303)

*KB’*de *birle* edatının ***bile*** biçiminde de kullanıldığı görülmektedir:

*biligsiz **bile** tursa devlet ḳalı*

*biliglig **bile** turġa tüplüg erip* “Mademki devlet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esaslı bağdaşacaktır.” (KB 1710)

eger “eğer, şayet”

***eger** ḥile çare yoḳ erse aḍın*

ḳamuġ neŋ ḫazine ülegil barın “Eğer başka bir tedbir ve çare yoksa, bütün malını ve hazineni, hepsini dağıt.” (KB 1189)

ḳalı “artık, eğer, olduğunda, mademki”

***ḳalı** bolsa elgiŋ buḍunḳa uzun*

ḳamuġ eḍgülük ḳıl ḳılınçın sözün “Eğer halkı idare edecek bir duruma gelirsen, işle ve sözle her zaman iyilik et.” (KB 230)

***ḳalı** ‘uḳbi ḳolsa yorıḳı bu ḥal*

***ḳalı** dünya ḳolsa bilir sen tükel* “Eğer ukbayı [ahret] istersen onun yolu böyledir; eğer dünya istersen sen kendin bunu daha iyi bilirsin.” (KB 4862)

meger “meğer; demek ki; öyleyse”

***meger** iki türlüg kişi ol bilin*

birisi biligsiz birisi aġın “Bil ki, ancak iki türlü kişi konuşmaz: biri bilgisiz biri de dilsiz.” (KB 969)

velikin “velakin, lakin, fakat, ama”

***velikin** tiriglik bolur mu yigü*

munı bilgü aşnu ay bilge bügü “Fakat hayat yalnız yiyip içmekten mi ibarettir; ey bilge hakîm, önce bunu bilmeli.” (KB 4682)

ya “veya, yahut, ya da”

aġır sawçılarıġ iletti ölüm

*aḍın kim itügey ot em **ya** tolum* “Nice ulu peygamberi ölüm götürdü; artık kim ona karşı ilaç, deva veya silah bulabilir.” (KB 4838)

yana “yine, böylece, ve”

öküş sözde artuḳ asıġ körmedim

***yana** sözlemişte asıġ tulmadım* “Çok sözden fazla bir fayda görmedim; ama söylemek de faydasız değildir.” (KB 171)

7.1.3. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları

erinç “şüphesiz ki”

tadu birle ḳatlıp törümiş ḳılınç

*ölüm buzmaġınça buzulmaz **erinç*** “İnsanın yaradılışına sinmiş olan ahlak, ölüm bozmadıkça kesinlikle bozulmaz.” (KB 882)

erki “belki, acaba, kim bilir”

*yazuḳum ne **erki** bilümez özüm*

ayu birsü ewre eşitsü sözüm “Acaba günahım nedir, ben bilmiyorum bunu; bana söyle, sonra bir de benim sözümü dinle.” (KB 638)

hem “hem; bir de, ve”

Karahanlı metinlerinden itibaren geniş bir kullanılışı olan *hem* edatı, cümlede bağlama ve kuvvetlendirme görevi görür (Hacıeminoğlu, 2013: 100).

*köŋül birdi **hem** me yorıttı tilig*

*awut birdi ḳılḳ **hem** ḳılınçı silig* “Ona hem gönül verdi hem de dilini açtı; ona güzel biçim, güzel tavır ve hareket ihsan etti.” (KB 149)

bağırsaḳnı bulsa bağırḳa urun

*maŋa mundaġ aydı bilig **hem** uḳuş* “Merhametli birini bulursan bağrına bas; bilgi ve akıl bana böyle dedi.” (KB 1947)

keḍ “pek, çok, iyi, iyice”

eşitmezmü erdiŋ bügüdin bu söz

*yaḳın bolsa begke küḍezgü **keḍ** öz* “Hakimlerin şu sözünü duymadın mı: Beye yakın olursan, kendini iyice kolla.” (KB 650)

*tilek arzu sürmek iḍi **keḍ** tatıġ*

tatıġ aytıġı bar yarınlıḳ katıġ “Heva ve arzu peşinden koşmak çok zevklidir; fakat bu zevk için yarın ağır bir şekilde hesap sorulacaktır.” (KB 6120)

ma / me “dahi, da / de”

eger ḳınasa sen yaraġlıġ ***ma*** *men*

keçürse keçür sen yaraġlıġ ***ma*** *sen* “Eğer sen cezalandırırsan ben buna da layığım; bağışlarsan bağışla, sen de buna layıksın.” (KB 3778)

mini ***me*** *bayattın ḳolu bir turup*

aça birsü köŋlüm bayat oḍġurup “Benim için de Tanrı’ya dua et; Tanrı beni uyandırsın, gönül gözümü açsın.” (KB 4880)

ma / me sözcükleri, eserde iki biçiminde de geçmektedir. Aynı kelimenin farklı imlayla ifade biçimleri olduğu için çalışmanın içerisinde tek madde başlığı altında vermeyi uygun bulduk. Dizin kısmında ise bu iki imla biçimini ayrı ayrı madde başı olarak ele aldık.

met “böyle, öyle, artık”

kimi sewdim erse sewüg cança tuttum

cefa keldi andın kimi ***met*** *seweyi* “Kimi sevdim ise onu sevgili canım gibi tuttum; fakat ondan da cefa geldi, artık kimi seveyim.” (KB 6578)

Eserdeki kullanımına çok az rastladığımız bu edatın, aşağıdaki beyitte farklı bir kullanımla, kendisinden önce gelen kelimeye bitişik yazıldığı görülür:

sini erdüküŋ teg ögümez özüm

*sini sen****met*** *öggil kesildi sözüm* “Seni olduğun gibi övemiyorum; seni sen öv! Sözüm kesildi.” (KB 33)

ok / ök “da /de, dahi, yine, kere, ancak…”

tiledi törütti bu bolmış ḳamuġ

bir ***ök*** *bol tidi boldı ḳolmış ḳamuġ* “Diledi ve bütün varlıkları yarattı; bir kere “ol” dedi, bütün diledikleri oldu.” (KB 4)

kişig kim oḳısa kereklep tilep

ol ***oḳ*** *sözlegü aşnu sözni ulap* “Kim birini gerek görerek ister ve çağırırsa, söze de ilk önce o başlar.” (KB 961)

şeksiz “şüphesiz”

kötürme bayutma isiz öktemig

aġu ḳılġa ***şeksiz*** *saŋa ot emig* “Zalim ve kötüyü yükseltme, onu zengin etme; şüphesiz ki sana ilaç ve devayı zehir haline getirir.” (KB 5522)

taḳı “da / de, dahi, daha, bile, yine; ve, ile”

Bu edat, hem bağlama hem de kuvvetlendirme edatı görevinde kullanılmaktadır. Hacıeminoğlu, bu kullanımın Türkçenin bütün devrelerinde görüldüğü kanaatindedir (Hacıeminoğlu, 2013: 98).

özi itti tüzdi kör il kün işi

***taḳı** ma tiler erdi öḍrüm kişi* "Böylece halkın işini kendisi düzenleyip yoluna koydu; yine de etrafında seçkin kişiler isterdi ki." (KB 418)

*bir arzu yitürse **taḳı** bir ḳolur*

***taḳı** birni bulsa tükel beg bolur* "O bir arzusuna kavuşursa bir başkasını ister; onu da bulursa, artık insana tamamen hâkim olur." (KB 3597)

yime "yine, hep, dahi"

***yime** bilgü begler tapuġçı ḳulın*

negü teg açınġu tapınsa yılın "Beyler dahi hizmetkâr kullarına ve yıllarca hizmet edenlere nasıl ihsanda bulunmak gerektiğini bilmelidir." (KB 2952)

7.1.4. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Kelimeleri sınıflandırırken cümleyi esas alarak değerlendirdiğimiz için bu edatlar çalışmada madde başı olarak verilmiştir fakat *Dizin* kısmında bağlaç olarak madde başı değil, kelime olarak madde başı biçiminde belirtilmiştir.

azu…azu "ne… ne de, yoksa"

*anıŋ oḳşağı yoḳ **azu** meŋzegi* "Onun eşi benzeri yoktur." (KB 16)

azu…azu edatı, iki kelimeyi karşılaştırmak suretiyle birbirine bağlamaktadır. Bu beyitte kullanılmış olan edata çeviride yer verilmemiştir. Bize göre 16. beyitin çevirisi şu şekilde olmalıdır: "Onun ne eşi ne de benzeri yoktur."

*tilig şükmü tutġu **azu** sözlese*

*sözüg açsamu yig **azu** kizlese* "Dili susturmalı mı, yoksa söyletmeli mi; sözü açmak mı daha iyi, gizlemek mi?" (KB 1018)

hem…hem "hem…hem"

*tüzünlük kerek **hem** siliglik kerek*

*uḳuşluġ kerek **hem** biliglig kerek* "Hem yumuşak huylu, hem tatlı dilli, hem akıllı, hem bilgili olmak gerekir." (KB 326)

kerek…kerek "gerek…gerek, ister…ister, hem…hem"

biligke turur bu aġırlıḳ ḳamuġ

ajunḳa ***kerek*** *tör* ***kerek*** *il ḳapuġ* “Bütün bu saygı yalnızca bilgi içindir; dünyada yeri gerek başköşe, gerek eşik olsun.” (KB 264)

ne…ne “ne… ne de”

yorımaz ne yatmaz uḍımaz oḍuġ

ne *meŋzeg* ***ne*** *yaŋzaġ kötürmez boḍuġ* “Yürümez ve yatmaz, uyumaz, uyanıktır; ne benzer, ne karşılaştırılır ne de tasavvur götürür.” (KB 17)

7.1.5. Tekrar Edatları

ḳata “defa, boyunca”

munı birdiŋ emdi maŋa sen ‘ata

ḳılur men munıŋ şükri yüz miŋ ***ḳata*** “Onu sen ihsan ettin bana; bunun için yüzbin defa şükrederim sana.” (KB 3058)

yana “yine, tekrar”

yana *bir kün oldrup muŋaḍtı ilig*

ayur ay diriġa yitürdüm erig “Yine bir gün hükümdar üzüntü içinde kendi kendine: Ne yazık, o mükemmel insanı yitirdim, dedi” (KB 1613)

7.1.6. Soru Edatları

ḳança “nereye, nasıl”

seniŋde ozaḳı ajun tutġuçı

ḳanı ***ḳança*** *bardı ḳanı ol küçi* “Senden önce dünyaya hâkim olanlar hani nereye gittiler; o kudret ve ihtişamları nerede.” (KB 5137)

ḳayda / ḳayudın “nerede, nasıl”

negü bilge tilwe bilig ḳadrini

bilig ***ḳayda*** *bulsa biliglig alır* “Bilginin kıymetini deli nereden bilecek; bilgiyi, nerede bulursa bulsun bilgili alır.” (KB 473)

ilig aydı kim sen negü ol atıŋ

ḳayudın *kelir sen negü ol yatıŋ* “Hükümdar sordu: Sen kimsin, adın nedir; nereden geliyorsun, memleketin neresidir?” (KB 583)

mı / mi / mu / mü

*isiz****mü*** *saŋa yig azu eḍgü****mü***

*söküş****mü*** *ḳolur sen azu ögdi****mü*** “Kötü mü daha iyi senin için, yoksa iyi mi, sövülmek mi istersin, yoksa övülmek mi?” (KB 243)

negü “ne, nasıl, niçin”

taḳı ma ***negü*** *erse arzu tilek*

bayat oḳ bolu birsü arḳa yölek “Daha başka ne gibi arzusu, dileği varsa; Tanrı ona daima arka ve destek olsun.” (KB 122)

yorı bar biliş emdi ḥacib bile

tilekiŋ ***negü*** *erse andın tile* “Sen şimdi hacibin yanına gidip onunla tanış, dileğin ne ise kendisinden iste.” (KB 512)

negülük “niçin, nasıl”

negülük *tise sen ayayın saŋa*

eşitgil sözümni ay ersig toŋa “Sebebini sorarsan, sana söyleyeyim; sözümü işit, ey mert yiğit.” (KB 196)

7.1.7. Gösterme Edatları

unu “işte”

sözin kesti ögdülmiş aydı munu

bu yaŋlıġ bolur beg tapuġçı ***unu*** “Ögdülmiş sözünü kesti ve dedi ki: İşte bey böyle, hizmetkâr da öyle olur.” (KB 4155)

uş “işte”

sözüm sözlemişke saŋa eymenü

özüm ‘uzri ḳoldı saŋa ***uş*** *munu* “Sözümü sana söylemiş olduğum için çekinerek, işte böylece senden özür dilerim.” (KB 204)

7.1.8. Çağırma-Hitap-Ünlem Edatları

açu “ Tanrı’ya hitaben ‘Ey’ anlamında”

siziksiz bir ök sen ay meŋü ***açu***

ḳatılmaz ḳarılmaz saḳışḳa saçu “Şüphesiz (ki) sen birsin, ey sonsuz Tanrı; istisna sayıya gelmez.” (KB 10)

ay “Ey!”

ay *erklig uġan meŋü muŋsuz bayat*

yaramaz seniŋdin aḍınḳa bu at “Ey kuvvetli, kadir, ölümsüz ve gönlü tok Tanrı, senden başkasına bu ad yakışmaz.” (KB 6)

yorı ***ay*** *biligsiz igiŋni ota*

biligsiz otın sen ***ay*** *bilge ḳuta* “Yürü, ey bilgisiz, hastalığını tedavi ettir; ey bilge âlim, bilgisizliğin ilacını sen söyle.” (KB 158)

aya “Ey!”

aya *bir birikmez saŋa bir aḍın* “Ey bir olan Tanrı, bir başkası sana ortak koşulamaz.” (KB 8)

aya *birke bütmiş tiliŋ birle ög* “Ey Tanrı’nın birliğine inanmış olan, onu dilinle öv.” (KB 25)

diriġa “yazık, hayfa, eyvahlar olsun”

saḳındı kör ay toldı erdemleri

ayur ay ***diriġa*** *ol erde eri* “O zaman Ay-Toldı’nın erdemlerini hatırladı ve: Ah yazık, o erler eriydi, dedi.” (KB 1574)

hay “hey”

neçe ḳarşı ordu bezeklig saray

ölüm buzdı barça turu ḳaldı ***hay*** “Hey, ölüm nice konak, köşk ve süslü sarayları darmadağın etti ve ıssız bıraktı.” (KB 6070)

ilahi “Rabbim! Ey Allahım, Ey Rabbim!”

ilahi *küḍezgil meniŋ köŋlümi* “Ey Tanrım, benim gönlümü gözet.” (KB 47)

elig tuttaçı ḳıl ***ilahi*** *özin* “Ey Tanrım, kendisini bana şefaatçi kıl.” (KB 48)

şük[61] “sus”

kişi yüki yüḍse yüḍürmese yük

cefa ḳılsalar bu vefa ḳılsa ***şük*** “Başkalarının yükünü yüklenmeli, onlara yük yüklememeli; cefa edenlere karşı ses çıkarmadan vefa göstermeli.” (KB 3427)

toŋa “ey yiğit”

negülük tise sen ayayın saŋa

eşitgil sözümni ay ersig ***toŋa*** “Sebebini sorarsan, sana söyleyeyim; sözümü işit, ey mert yiğit.” (KB 196)

yorı bar oḳıġıl anı sen maŋa

tapuġḳa körüngür ay ersig ***toŋa*** “Haydi arslanım, yürü git; onu bana çağır, huzuruma getir.” (KB 573)

---

[61] Hacıeminoğlu, *şük* kelimesini *Türk Dilinde Edatlar* adlı kitabında, bu kategoride ele almıştır (2015: 288). *DLT*’de de görülen bu edatın, *KB*’de kullanımı yaygın değildir.

ya “ey”

ya *rab üste devlet tükel ḳıl tilek*

ḳamuġ işte bolġıl sen arḳa yölek “Ya Rab, sen onun devletini arttır; bütün dileklerini yerine getir, her işinde arka ve destek ol.” (KB 116)

SONUÇ

Kutadgu Bilig, Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden biri olup, döneminin edebi eser niteliği taşıyan ilk örneği sayılmaktadır. Bu yüzden, Türk dili kelime hazinesi açısından, *Kutadgu Bilig*'in sözvarlığının ortaya çıkarılması oldukça önemlidir. Bu çalışma, *Kutadgu Bilig*'deki isimler üzerinedir. Eserdeki 6645 beyit taranmış, isim kategorisi envanteri çıkarılmış, elde edilen isim ve isim soylu kelimeler türlerine ve yapılarına göre sınıflandırılmıştır.

Eldeki çalışmanın Giriş bölümünde, Yusuf Has Hacib ve eser hakkında temel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın Birinci bölümünde, isimler oluşlarına göre ele alınmıştır. *Kutadgu Bilig* semantik açıdan çok zengin, yeni anlamlar üretebilen bir eserdir. Bu bakımdan kelimelerin temel anlamıyla bağlamda ifade ettiği anlamlar çoğunlukla farklı olduğundan özellikle somut-soyut ifadelerin tespitinde zorluk yaşanmıştır. Bu problemin çözümünde, bağlamdaki semantik anlam göz önünde bulundurularak kelimelerin anlamı esas alınmıştır. Çalışmanın İkinci bölümünde, isimler, özel isim ve cins isim olarak iki büyük başlık altında ele alınmıştır. Özel isimler kendi içinde sekiz alt başlığa; cins isimler ise on sekiz alt başlığa ayrılmıştır. Üçüncü bölüm ise tekil, çoğul ve topluluk isimlerinden oluşmaktadır. Dördüncü bölümde yer verilen sıfatlar, beş alt başlık altında örneklendirilmiştir. Beşinci bölümde zamirler, Altıncı bölümde zarflar ve Yedinci bölümde yer alan edatlar da tıpkı sıfatlar gibi alt başlıklarıyla birlikte incelenmiştir.

Çalışmamızda toplam 2040 adet isim tespit edilmiştir. Bu isimlerden en çok cins isim, soyut isim ve sıfat kategorisindeki isimler ve isim soylu kelimeler belirlenmiştir. 736 adet cins isim, 479 adet soyut isim ve sıfat türünden 318 isim tespit edilmiştir. Bununla birlikte 170 adet somut isim, 28 adet zamir, 181 adet zarf ve 51 adet edat görevinde kullanılmış isim bulunmuştur. Çalışmamızın önemli bir bölümün oluşturan özel ve cins isimlerin kategorilerine göre ayrıntılı istatistik bilgileri aşağıdaki şablonda verilmiştir:

Varlıklara Verilişlerine Göre İsimler							
Özel İsimler							
Şahıs İsimleri	Yer İsimleri	Ülke İsimleri	Millet ve Boy İsimleri	Kitap İsimleri	Gezegen İsimleri	Burç İsimleri	Dil İsimleri
33	1	4	7	2	13	13	2
Cins İsimler							
Hayvan İsimleri	Bitki İsimleri	Araç-Gereç İsimleri	Renk İsimleri	Giyecek İsimleri	Takı İsimleri	Vücutla İlgili İsimler	Yiyecek-İçecek İsimleri
85	12	53	19	23	12	75	41
Alan İsimleri	Ölçü Birimi İsimleri	Zaman İsimleri	Yer-Mekân İsimleri	Yer-Yön İsimleri	Doğa Olaylarına Ait İsimler	Gök Cisimlerine Ait İsimler	Akrabalık İsimleri
151	6	16	33	30	21	14	21
Unvan İsimleri	Meslek İsimleri						
22	104						

İsimlerin sınıflandırılmasında, sözcüğün bağlamdaki görevi esas alınmıştır. Örneğin *küçlüg* kelimesi 1927. beyitte sıfat; 1699. beyitte zarf görevindedir. Bu gibi kelimeler geçtiği beyitlerde belirtilmiş ve hem sıfat hem zarf olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Kutadgu Bilig'de bir kelimenin farklı pek çok anlamda kullanıldığı da görülür. Bu konu çalışmamızda isimlerin tasnifinde zorlandığımız noktalardan biri olmuştur. Örneğin, *el* kelimesi geçtiği bazı beyitlerde, "el vermek, el uzatmak, ele almak, el atmak, el vurmak, elde etmek, ele geçirilmek, el sürmek, el ele vermek, el değmemek, elini çekmek, elinden tutmak, eli uzanmak, eli darda kalma, eli açık, eli sıkı" gibi deyim ve birleşik fiillerle karşımıza çıkmaktadır. Bu tür kullanımlar *bar*, *baş* ve *bir* kelimelerinde de görülmektedir. Çokanlamlılıkla ilgili bu tür semantik yapılar, bağlamda ifade ettiği anlamına göre değerlendirilmiş, maddebaşı olarak sıralanmış ve gerekli açıklama yapılmıştır. Bu noktada *Kutadgu Bilig*'in semantik açıdan incelenmesi gereken bir önemli kaynak olduğu kanaatindeyim.

Dizin bölümü, çalışmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır ve elde ettiğimiz isimler listelenmiştir. Bununla birlikte -lIg ve -sIz yapım eklerini almış

kelimeler de çalışmada maddebaşı olduğundan dizin kısmında da maddebaşı olarak belirtilmiştir.

Kutadgu Bilig, dünya çapında pek çok çalışmanın yapılmasına kaynak oluşturan büyük bir eserdir. Eldeki çalışma, eserdeki isimleri hem döneminin diliyle hem de günümüz Türkçesiyle karşılaştırarak gerçekleştirdiğimiz bir inceleme sayılır. Çalışmamız gösterdi ki eser alıntı kelimelerin az olmasına rağmen, isimler açısından son derece zengin, isimlerin anlam üretebilirliği bakımından da son derece renkli bir kaynaktır. Bir dilin zenginliğini gösteren önemli bir özelliği, düşüncelerin kapsamlı bir şekilde ifade edebilirliği ile ölçülür. *Kutadgu Bilig*, devlet yönetim felsefesini amaçlayan bir eser olarak bu amaca ulaşmıştır ve Türkçenin zengin bir dil olduğunun kanıtıdır.

KAYNAKÇA

Abik, Deniz, "Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları." *Türklük Bilgisi Araştırmaları Journal Of Turkısh Studıes*, c. 33 s. I, 2009, ss. 1-33.

Adıyaman, Ceyda, *Kutadgu Bilig'in Adbilim Bakımından İncelenmesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli 2018.

Arat, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Caferoğlu, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, Ely House, London 1972.

Dilaçar, Agop, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Eraslan, Kemal, *Yusuf Has Hacib*, İslâm Ansiklopedisi, C. 13, MEB Devlet Kitapları, Eskişehir 1997.

Ercilasun, Ahmet Bican & Akkoyunlu, Ziyat, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil,* Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

--- , *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

Erdal, Marcel, *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1991.

Ergene, Oğuz, "Kutadgu Bilig'de Özel Adlar." *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 58, 2017, ss. 245-288.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958.

---, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul 1988.

Ersoylu, Halil, "Kutadgu Bilig'de İki Ayrı Biçimde Transkripsiyonlanmış Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerin Birleştirilmesi." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, c. 35, 1987, ss. 165-172.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

---, *Türk Dilinde Edatlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Hacısalihoğlu, H. Hilmi, *Matematik Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

İncetahtacı, Nur, *Kutadgu Bilig'deki Alıntı Sözlerin İncelemesi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2011.

Kaçalin, Mustafa Sinan, *Yûsuf Hâs Hâcib - Kutadğu Bilig-Metin* (e-kitap), Kültür ve Turizm Bakanlığı, http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-75546/yusuf-has-hacib---kutadgu bilig.html, erişim tarihi: 20.04.2018

Karaağaç, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Kaya, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

Koçoğlu, Vildan, "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)"in Söz Dizini." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2006, ss. 111-149.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

---, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Kur'an Yolu Tefsiri, "Âl-i İmrân Suresi - 110 . Ayet Tefsiri" https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/403/110-ayet-tefsiri, erişim tarihi: 12.04.2019

Kutadgu Bilig, Fergana Nüshası, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Kutadgu Bilig, Kahire Nüshası, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Maımaıtıaılı, Nuerjıamalı, *Kutadgu Bilig'in Sözvarlığı Açısından Açıklamalı Sözlüğü*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Ölmez, Mehmet, "Kutadgu Bilig'in Sözvarlıgı Ve Adakşu 'Birlikte, Beraber, Yanyana' Üzerine." *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri*, 2009, ss. 399-406.

Ölmez, Zuhal, "Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1)" *Türk Dilleri Araştırmaları*, 1997, ss. 19-40.

Özen, Mine, "Türkçe'de Kumaş Adları" *Tarih Dergisi*, 1980/81, ss. 291-340.

Öztürk, Faruk, "Kutadgu Bilig'de Bitki Adları." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi Journal Of Turkısh Studıes*, c. VI s. 1, 2005, ss. 201-208.

Şirin, Hatice, *Eski Türk Yazıtları Sözvarlığı İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara 2016.

Taş, İbrahim, *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Tezcan, Semih, "Kutadgu Bilig Dizini Üzerine." *Türk Tarih Kurumu - Belleten*, c. XLV/II s. 178, 1981, ss. 23-78.

Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/, erişim tarihi: 08.10.2018

Uçar, Erdem, "Kutadgu Bilig'in Kronolojik Kaynakçası (1825-2016) [Tekmilleştirilmiş Versiyon]" *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2015, 6-47.

Üşenmez, Emek, *Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü*, Doğu Kitabevi, Ankara 2010.

Ünlü, Suat, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

Yelten, Muhammet, *Türk Dili ve Anlatım Bilgileri*, Der Yayınları, İstanbul 2013.

DİZİN

A

‘abid (<Ar.) ibadet eden, tapan, tapınan
‘a. 6385
‘abir (<Ar.) anber
‘a. 4892
‘aceb (<Ar.) hayret etme, şaşma
‘a. 5270
‘aciz (<Ar.) aciz
‘a. 5476
‘acizlıḳ kuvvetsizlik, acizlik
‘a.+ım 391
açıġ acı
a. 1170, 1408, 2092, 2145, 2577, 3426, 3585, 3587, 3625, 3648, 3913, 4183, 4204, 4531, 4772, 5415, 5456, 5477, 5774, 5777, 5778, 6121, 6620
a.+ı 2580
a.+ḳa 1087
açıġ ihsan, bağış
a. 596, 616, 853, 1035, 1646, 2399, 2495, 2542, 2807, 2808, 2815, 2977, 2982, 3736, 3820, 5218, 5496, 5513
a.+da 3064
a.+lar 3734
açıġlıġ açık; merhametli
a. 2496, 3754
açıġsız merhametsiz
a.+sızḳa 2496
açu Tanrı’ya hitaben ‘Ey’ anlamında
a. 10, 5147, 5249
açuḳ açık
a. 500, 691, 778, 1293, 2000, 2122, 4020, 4219, 4287, 4418, 4429, 4539, 5222, 5550
açuḳluġ açıkça, açık bir biçimde
a. 851, 2176, 2775, 3453
‘ad Yemen’de bir kavim adı
‘a. 6547
aḍaḳ ayak
a. 374, 974, 1855, 2369, 2390, 2865, 3324, 3568, 3659, 4208, 4881, 5046, 6128, 6383
a.+ı 670, 771, 801
a.+ın 401, 578, 767, 1461, 2387, 3952, 4124, 4153, 5047, 5170, 5439, 5600, 5706, 5822, 5927, 5941, 6158, 6210
a.+ıŋ 4056
a.+ınıı 3806
a.+ta 803
aḍaḳlıġ ayaklı
a. 802, 804
adaş arkadaş, dost
a. 317, 502, 524, 1697, 2276, 2575, 3171, 3174, 3213, 3297, 3299, 3327, 3349, 3363, 3392, 3396, 3409, 3433, 3493, 3577, 4162, 4167, 4181, 4186, 4193, 4207, 4209, 4217, 4218, 4233, 4235, 4259, 4269, 4273, 4339, 4375, 4397, 4470, 4542, 4565, 4571, 4576, 4579, 4806, 5807, 6012, 6030, 6084, 6468, 6537, 6582, 6586
a.+ı 1698
a.+ıġ 4208, 4649
a.+ıŋ 4266
a.+ḳa 5594
a.+lar 3209
a.+lı 3485
adaşlıġ arkadaşı olan, arkadaş sahibi
a. 3173
‘aded (<Ar.) sayı, adet
‘a. 2633, 4380
ademi (<Far.) adam, ademoğlu, insanoğlu
a. 6332
aḍġır aygır
a. 4064, 4441, 5781
aḍġır Aygır (Sirius) yıldızı
a. 5676, 6220
aḍıġ ayı
a. 5376
aḍın başka, diğer, ayrı
a. 7, 8, 38, 111, 138, 318, 818, 981, 1083, 1151, 1189, 1217, 1280, 1288, 1314, 1349, 1364,

1372, 1380, 1397, 1628, 1672, 1683, 1781, 1843, 1887, 2060, 2374, 2510, 2554, 2650, 2940, 2946, 3026, 3039, 3053, 3122, 3132, 3133, 3180, 3228, 3317, 3320, 3336, 3374, 3376, 3389, 3443, 3489, 3546, 3576, 3681, 3737, 3771, 3795, 3797, 3939, 4223, 4315, 4325, 4355, 4477, 4478, 4486, 4746, 4804, 4812, 4838, 4864, 4933, 4936, 4946, 4980, 5119, 5125, 5415, 5442, 5550, 5592, 5598, 5837, 5842, 5847, 5996, 6024, 6076, 6109, 6143, 6289, 6333, 6431, 6443, 6465, 6517, 6599
a.+ın 2561
a.+ḳa 6, 5166, 5315, 5656, 6027
a.+lar 1404
a.+ḳa 2382

aḍına cuma (günü)
a. 3239

aḍınsıġ başka, diğer, başkasına göre
a. 562, 718, 777, 3763, 3376, 6067

aḍırt ayırma, ayrım
a.+ı 1845, 4635
a.+lıġ 2775

‘adil (<Ar.) adalet, doğruluk
‘a.+i 3351
‘a.+iŋe 3668

aḍnaġu yabancı, başka türlü
a. 5295

aḍruḳ başka, öteki; fark, farklı
a. 201
a.+ı 201, 2067

afsunçı efsuncu, büyücü, sihirbaz
a.+lar 4361

aġ ağ
a. 3185
a.+ı 307, 2834, 3589, 3637, 4224, 4260, 5273, 5322
a.+ımda 6536

aġı altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş
a. 902, 1034, 1426, 1564, 1719, 1926, 2742, 2799, 2822, 2916, 3181, 3416, 4228, 4426, 4661, 4773, 5367, 5368, 5422, 5799, 6523
a.+lar 4424, 4768

aġıçı hazinedar; ipek kumaşları muhafaza eden
a. 2494, 2741, 2766, 2769, 2771, 2791, 2816, 4048, 4145

aġılıḳ hazine
a.+ḳa 4145

aġın dilsiz, konuşamayan
a. 174, 494, 775, 969, 970, 1016, 1027, 1861, 5216, 6118, 6452

aġır ağır, güç
a. 900, 903, 906, 1054, 1056, 1874, 1875, 2066, 2147, 2257, 2797, 3139, 3328, 3347, 3457, 3927, 4873, 4950, 5115, 5870, 5963, 6187, 6621

aġır ağır, değerli, kıymetli
a. 540, 900, 902, 906, 1200, 1248, 1281, 1455, 1507, 1603, 1725, 1835, 1836, 2158, 2548, 2569, 2641, 3013, 3117, 3676, 4085, 4101, 4337, 4350, 4520, 4590, 4838, 4999, 5238, 5316, 5321, 5580, 5910, 6135
a.+ı 1028, 6446
a.+ın 2802

aġırlıḳ değerlilik, ağırlık; hürmet, itibar, saygı
a. 264, 289, 297, 472, 763, 793, 845, 853, 1245, 1714, 1718, 1756, 3722, 3734, 3762, 3903, 4070, 4104, 4133, 4150, 4281, 4410, 4855, 4856, 4996, 5898, 6039, 6040, 6043, 6044
a.+ı 147
a.+ḳa 1125

aġış yükseliş, çıkış; yokuş
a. 903, 905, 6039
a.+ḳa 1087, 6121

aġız ağız
a. 1431, 3481, 6085
a.+dın 2686, 2687
a.+ı 76, 4367
a.+ḳa 2893

a.+ıŋ 2684, 4601
a.+ında 2497
aġrıġ ağrı, zahmet, dert
a. 421, 435, 1883, 2147, 2934, 4915, 4917, 5428, 5856
a.+ında 4542
a.+ları 5428
aġruḳ mal, giysi, eşya
a. 3667
a.+ı 3667, 5095
aġu ağı, zehir
a. 370, 779, 1126, 2142, 3388, 3995, 4299, 4349, 4522, 4655, 4801, 5228, 5522, 6129, 6166, 6384
a.+da 3913
a.+sı 6380
aḫır (<Ar.) son, sonunda, nihayet
a. 233, 237, 394, 928, 1210, 1382, 1471, 1472, 1502, 1549, 2003, 2004, 2035, 2938, 3013, 3316, 3548, 3550, 3554, 3570, 3587, 3864, 3988, 4466, 4700, 4717, 4755, 4816, 4924, 4930, 5153, 5255, 5273, 5297, 5300, 5383, 5427, 5607, 5842, 6109, 6112, 6185, 6258, 6400, 6489, 6552, 6556, 6636
aḫlam (<Ar.) rüyalar
a. 6015
ajun (<Far.) dünya
a. 63, 70, 71, 81, 88, 93, 98, 101, 103, 108, 114, 134, 143, 217, 218, 224, 226, 250, 252, 276, 281, 399, 417, 443, 445, 460, 488, 669, 732, 827, 836, 878, 895, 940, 1119, 1147, 1237, 1390, 1405, 1432, 1443, 1444, 1463, 1511, 1659, 1733, 1744, 1746, 1885, 1886, 1929, 2034, 2050, 2076, 2092, 2093, 2141, 2264, 2456, 2474, 2593, 2615, 2716, 2745, 2758, 2863, 3034, 3049, 3076, 3077, 3086, 3103, 3108, 3126, 3262, 3288, 3460, 3526, 3556, 3573, 3596, 3614, 3619, 3645, 3652, 3653, 3662, 3837, 3840, 3924, 3926, 3948, 3949, 4009, 4012, 4013, 4213, 4354, 4420, 4422, 4424, 4425, 4434, 4474, 4506, 4681, 4720, 4739, 4742, 4758, 4798, 4800, 4839, 4884, 4885, 4905, 4906, 4959, 4961, 5029, 5086, 5133, 5137, 5189, 5231, 5248, 5254, 5258, 5294, 5317, 5358, 5367, 5368, 5381, 5382, 5383, 5386, 5450, 5451, 5492, 5586, 5596, 5601, 5604, 5669, 5680, 5695, 5744, 5751, 5754, 5765, 5803, 5828, 5878, 5895, 5916, 5942, 5950, 6044, 6115, 6122, 6154, 6164, 6192, 6193, 6213, 6215, 6223, 6288, 6329, 6336, 6344, 6382, 6390, 6399, 6411, 6424, 6465, 6480, 6487, 6489, 6541, 6548, 6573, 6629, 6632, 6634
a.+da 102, 234, 238, 260, 261, 279, 331, 405, 406, 1044, 1137, 1139, 1182, 1263, 1267, 1268, 1287, 1294, 1391, 1442, 1522, 1663, 1693, 1928, 1972, 1976, 2126, 2277, 2635, 3080, 3130, 3375, 3459, 3660, 3800, 3807, 3875, 4105, 4153, 4346, 4431, 4435, 4459, 4731, 4767, 5259, 5732, 5764, 5808, 5834, 5983, 6203, 6549, 6565, 6572, 6576, 6592, 6641
a.+dın 231, 3790
a.+ḳa 87, 125, 219, 251, 264, 415, 458, 461, 732, 879, 1726, 2685, 3007, 3095, 4558, 4798, 5043, 5067, 5074, 5297, 5421, 5900, 6391, 6642
a.+nı 351, 352, 6542
a.+nuŋ 3034
a.+uġ 225, 747, 1290, 1459, 1535, 1745, 1748, 1973, 2264, 2712, 3012, 3152, 3404, 3616, 3735, 4740, 4741, 4916, 5085, 5173, 5282, 5327, 6488, 6565
ajunçı hükümdar, yönetici
a. 446, 2056, 2589, 2602, 3009, 6437

a.+ḳa 285, 3009
ajunluḳ dünyaya ait, dünyalık
a. 4853, 4878, 5603
aḳar suw akarsu
a. 669, 2688, 4097, 6013
aḳı eli açık, cömert
a. 43, 55, 58, 104, 257, 948, 1028, 1191, 1243, 1402, 1708, 1731, 1964, 2050, 2053, 2073, 2169, 2274, 2275, 2321, 2532, 2589, 2799, 2800, 3034, 3048, 3049, 3407, 3660, 3932, 4138, 4213, 4279, 4424, 4536, 4555, 4556, 4924, 5095, 5098, 5220, 5358, 5578, 5581, 5904, 6096, 6103, 6105, 6106, 6107, 6413, 6488, 6569
a.+ġ 3036
a.+ḳa 3037
a.+lar 2809, 3978
a.+m 3746, 4846
aḳılıḳ cömertlik
a. 934, 1402, 1951, 2049, 2325, 2765, 2800, 3040, 3932, 6106
aḳın akın, sel
a. 1160
‘aḳibet (<Ar.) akıbet, son, nihayet
‘a. 357
aḳru yavaş, yavaşça
a. 769, 956, 1556, 1604, 1867, 2892, 3291, 3957, 4932, 4971, 4972, 5031, 5682, 5938, 5966, 6617
aḳsaḳ aksak, topal
a.+ıġ 3238
aḳur ahır
a. 5369
a.+da 5370
al hile, aldatmaca
a. 2226, 2356, 4445, 5735
a.+ı 1863
a.+ın 2546, 3810, 3895, 5215
al al, kırmızı, pembe
a. 67, 69, 2630, 2916, 3709, 4893, 6009, 6229
ala alaca, ala
a. 6579
alçaḳ alçak gönüllü, yumuşak huylu
a. 43, 107, 703, 1705, 1871, 2121, 2122, 2231, 2274, 2295, 2473, 2576, 4554, 4813, 5897, 6096
a.+ı 2477
alçı hilekâr, aldatan
a. 2312, 2327, 5067, 5231
‘alem (<Ar.) alem, kainat, cihan, dünya
‘a. 2227
‘a.+ıġ 125
‘alem (<Ar.) bayrak, sancak
‘a. 2346, 2418
‘aleyk (<Ar.) sana selam; senin üzerine olsun
‘a. 5036, 5058
alıḳ geçici arzu, heves; taviz
a. 1490, 3629
a.+larını 4757
alım borç, alacak
a. 309
a.+ḳa 2804, 4539
alın alın
a. 2371, 4976, 5222
a.+da 6228
‘ali (<Ar) Hz. Ali
a. 57
‘alim (<Ar.) âlim, bilge
a. 4346, 5551, 5587
a.+ler 4341
alḳış dua etme, övme; alkış
a. 246, 760, 1309, 6410
a.+ı 1802
alp yiğit, kahraman, cesur
a. 691, 1949, 1961, 2043, 2050, 2274, 2335, 2337, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 3041, 5519, 5861, 5905, 5911, 6393
alplıḳ kahramanlık
a. 2292
alt aşağı, alt
a. 24, 137, 186, 4776
altmış altmış
a. 366, 367, 368, 4625, 6495, 6623
altun altın
a. 188, 213, 479, 483, 485, 761, 948, 1043, 1129, 1150, 1190,

1196, 1363, 1403, 1420, 1674, 1725, 1916, 2178, 2409, 2411, 2532, 2542, 2715, 2726, 2742, 2743, 2746, 2749, 2754, 3021, 3028, 3039, 3042, 3044, 3047, 3127, 3438, 4135, 4277, 4959, 5290, 5357, 5363, 5480, 5669, 5753, 6223, 6584
a.+ı 3139, 3152, 3160, 4957
a.+uġ 3964

‘am (<Ar.) avam, halk, ahali
‘a. 4320, 4321, 4565, 6024

‘amel (<Ar.) amel, iş, çalışma
‘a. 6271

‘amil (<Ar.) yapan, işleyen
‘a. 2494

amul sakin, yavaş
a. 107, 382, 463, 469, 769, 1387, 1416, 1556, 1700, 1741, 1852, 1867, 1871, 1940, 2049, 2170, 2231, 2274, 2469, 2473, 2621, 2623, 3084, 3558, 3752, 3790, 3891, 3900, 3994, 4291, 5938, 6090, 4998, 6131, 6227, 6234, 6261, 6355, 6395

amulluḳ sükûnet
a. 325, 584, 585, 633, 1988, 1999, 5218, 5867

ana ana, anne
a. 1387, 1486, 3784, 5768
a.+da 41, 717
a.+dın 873, 1513, 1681, 2288
a.+dınmu 1678
a.+lıġ 5380
a.+nıŋ 5158
a.+ŋ 651
a.+ŋnı 1569, 5159
a.+sı 1219
a.+sın 37, 3389
a.+sında 1388, 1932
a.+sız 5380

ança nice, o kadar, bkz. bir ança
a. 184, 379, 419, 498, 1157, 1717, 2754, 3627, 3713, 3838, 3885, 3954, 4883, 4890, 4902, 4950, 4964, 5823, 5969, 5971, 6044, 6242, 6360, 6414, 6539

ançan bir zaman
a. 4928

and ant, yemin
a. 6583
a.+ḳa 6583
a.+lıġ 317

andaġ öyle
a. 2111, 2415, 2588, 2925, 3066, 3156, 3280, 3368, 3648, 3890, 4192, 4307, 5584, 6329, 6544

aŋa değersizce, kıymetsizce
a. 4008

anlayu böyle, böylece, aynı şekilde
a. 6021

ansız bkz. ol

anuḳ hazır
a. 15, 99, 552, 653, 783, 1194, 1323, 1675, 2046, 2056, 2079, 2129, 2558, 3033, 3115, 4100, 4229, 4260, 4265, 4288, 4414, 4655, 4698, 5044, 5240, 5599, 5844, 5931, 6335

ap ne de
a. 975

apa ecdat; Adem; insanoğlu
a. 219, 1122, 1386, 1732, 1922, 1958, 2225, 3330, 3520, 3522, 3653, 3663, 4620, 4690, 4854, 5654, 6391

apaŋ eğer
a. 226, 895, 1321, 3159, 3805, 4138, 4206, 4584, 5226, 5883, 6499, 6569, 6583

ara bazen
a. 177, 184, 400, 402, 403, 718, 735, 746, 1532, 2686, 3595, 3596, 4096, 4749, 4926, 5865, 6202, 6617
a+la 3596, 4926, 5865, 6202

ara ara, arasında
a. 491, 909, 1483, 1671, 1694, 1975, 2082, 2587, 2700, 2734, 3136, 3145, 3212, 3355, 3366, 3425, 3505, 3634, 3669, 3916, 3920, 3930, 4198, 4463, 4629, 5345, 5730, 5863, 6364, 6608, 6626
a.+kı 3499, 3671

a.+la 3424, 4543, 4901
arbuz karpuz
a.+ı 1900
arıġ temiz, pak
a. 727, 831, 847, 1022, 1159, 1985, 2105, 2110, 2190, 2461, 2462, 2500, 2729, 2845, 2846, 2855, 2857, 2903, 2917, 2920, 3112, 3899, 3925, 4047, 4109, 4289, 4343, 4405, 4476, 4501, 4505, 4536, 4645, 4646, 4648, 4719, 4959, 5329, 5351, 5364, 5430, 5484, 5575, 5577, 5767, 6055, 6072, 6222, 6250, 6512, 6518
a.+ın 4801
arıġlıḳ temizlik
a. 1960, 1985, 2105, 2843, 5352
a.+nı 2856, 2857
arıġsız pis, necis, kötü olan
a. 341, 831, 1987, 2194, 2195, 2198, 2654, 2858, 2876, 6514
a.+nı 2108
arḳa arka, arka taraf, art
a.+ra 6636
arḳa arka, yardımcı
a. 90, 116, 122, 1045, 1345, 1697, 3727, 5819
a.+ŋ 5484
a.+sı 1698, 1699
a.+sızḳa 3772
arḳa arka, sırt
a. 2378, 2386
a.+sındın 1387
arḳış kervan, kafile
a. 1386, 1443, 4426, 5367
a.+ 68, 4426, 5754
a.+ıġ 4437, 5546
arḳuḳ inatçı, aykırı
a. 340, 1668, 1670, 1984, 2062, 2064, 2066
a.+ı 1983, 2066
arḳun yaban aygırıyla evcil kısraktan olan cins at
a. 5803, 6536
a.+ı 5369
arpa arpa
a. 3611, 3612, 4765, 4769, 6334
arslan arslan
a. 164, 284, 2047, 2310, 2314, 2327, 2354, 2383, 2401, 5376
a.+ḳa 784, 2048, 4098
arslan aslan burcu
a. 140, 834
‘arş Arş
‘a.+ta 24, 3354, 4776
art dağ, tepe
a. 1735
artaḳ fena, kötü
a. 2340, 2763, 5752
a.+ı 221
artuḳ fazla, çok
a. 171, 281, 629, 656, 758, 837, 1243, 1250, 1356, 1377, 1401, 1549, 1592, 1707, 1709, 1721, 1859, 1963, 2114, 2151, 2184, 2234, 2275, 2282, 2348, 2372, 2420, 2436, 2453, 2484, 2503, 2519, 2676, 2689, 2719, 2782, 2938, 2939, 3116, 3122, 3145, 3190, 3294, 3308, 3418, 3561, 3599, 3610, 4132, 4450, 4529, 4553, 4555, 4917, 4965, 5038, 5052, 5186, 5299, 5323, 5326, 5428, 5872, 5889, 6114, 6170, 6182, 6358, 6461, 6621, 6631
a.+um 3795
a.+ı 3057, 3523
artuḳluḳ fazlalık
a.+uŋ 3760
artut hediye
a.1769
arzu (<Far.) arzu, istek
a. 122, 159, 567, 602, 678, 682, 752, 822, 937, 943, 946, 1045, 1074, 1194, 1259, 1260, 1269, 1315, 1438, 1617, 1806, 1883, 1885, 1888, 1892, 2709, 2720, 2793, 2794, 3000, 3008, 3037, 3054, 3138, 3324, 3345, 3385, 3420, 3438, 3444, 3447, 3450, 3481, 3521, 3597, 3628, 3735, 3870, 3871, 3874, 4066, 4072, 4515, 4646, 4728, 4785, 4796,

4807, 4863, 4935, 4956, 5026, 5096, 5145, 5190, 5192, 5424, 5479, 5635, 5705, 5759, 5798, 5801, 5819, 5841, 5887, 5895, 6088, 6118, 6120, 6148, 6152, 6407, 6412, 6413, 6542
a.+ḳa 487, 1310, 1400, 5045
a.+lar 676, 1032, 3080, 4681, 4736
a.+larḳa 1253, 3644, 5749, 6079, 6257, 6354
a.+m 591, 3253, 5613, 6567
a.+n 1095, 1868, 3309, 4965
a.+nı 5025
a.+ŋ 3893
a.+sı 753, 4422
a.+sın 1893, 2279, 4563, 4732, 4802

arzu tilek Utarit, Dilek yıldızı, Merkür
a. 136

as kakım, kürkü değerli olan bir hayvan
a. 84, 6368

asan (<Far.) kolay
a. 4269

aṣḥab-ı res Kuyu halkı
a. 6551

asıġ fayda, yarar, kâr
a. 106, 171, 232, 363, 858, 916, 934, 1062, 1065, 1112, 1113, 1121, 1131, 1149, 1169, 1196, 1198, 1199, 1285, 1361, 1364, 1403, 1569, 1826, 1915, 2010, 2011, 2161, 2573, 2575, 2801, 2865, 2893, 2976, 2981, 3001, 3004, 3020, 3170, 3208, 3211, 3269, 3352, 3353, 3355, 3610, 3623, 3691, 3793, 3808, 3877, 4188, 4191, 4208, 4226, 4228, 4231, 4402, 4433, 4611, 4751, 4830, 4837, 4852, 4861, 4864, 5108, 5140, 5147, 5153, 5155, 5329, 5603, 5714, 5767, 6093,
a.+dın 858
a.+ḳa 3004
a.+lar 878, 1775, 1854, 3208, 5730, 6104
a.+ŋ 915, 3243, 4205, 4228, 5352, 5536, 5747
a.+ı 160, 177, 190, 208, 270, 305, 309, 440, 448, 645, 856, 904, 982, 984, 987, 993, 1000, 1001, 1002, 1025, 1118, 1132, 1141, 1146, 1207, 1371, 1399, 1469, 1575, 1654, 1820, 1844, 1871, 1991, 2212, 2242, 2423, 2454, 2572, 2638, 2756, 2992, 2996, 2999, 3210, 3216, 3245, 3257, 3258, 3259, 3266, 3267, 3271, 3356, 3406, 3490, 3492, 3570, 3572, 3681, 3699, 3776, 3797, 3879, 4135, 4203, 4205, 4206, 4207, 4229, 4255, 4274, 4331, 4363, 4506, 4547, 4700, 4815, 4926, 4940, 4993, 5121, 5300, 5325, 5353, 5383, 5388, 5393, 5433, 5434, 5435, 5536, 5537, 5627, 5718, 5726, 5731, 5763, 5774, 5777, 5914, 6001, 6027, 6037, 6098, 6333, 6502, 6552, 6555
a.+ın 360, 858, 1627, 1879, 2608, 2728, 3002, 3243, 3245, 3490, 3493, 3494, 3931, 5217, 5747
a.+ıŋa 2906, 3468, 5536

asıġçı faydacı, kârcı, tefeci
a. 2609, 4419

asıġlıġ faydalı, kazançlı
a. 897, 983, 1468, 1469, 2544, 3003, 4443, 5358, 5529, 5539, 5731, 6102, 6358

asıġsız faydasız, yararsız
a. 1175, 2120, 2575, 3003, 3808, 5529, 5731

aṣıl asıl, esas
a.+ŋ 6091
a.+ŋa 4288, 5810, 5811, 6006
a.+ı 299, 995, 999, 1159, 1958, 2132, 2969, 3181, 3507, 4235, 4284, 4285, 4287, 4289, 4291, 4519, 5325, 5767, 5809, 5810, 5811, 6003

aṣlı (<Ar.) aslî, asil olan

a. 108, 265, 300, 301, 303, 1596, 1637, 1949, 2437, 3416, 3764, 4488, 4501, 5808
a.+sı 4284
asraḳı alttaki, aşağıdaki
a.+ığ 4527
a.+lar 1785
ast aşağı, alt
a.+ın 18
aş aş, yemek
a. 321, 524, 632, 682, 1606, 1998, 2318, 2322, 2424, 2549, 2551, 2785, 2826, 2829, 2845, 2846, 2855, 2857, 2861, 2878, 2892, 2918, 2924, 3579, 3665, 3766, 3995, 4017, 4299, 4330, 4348, 4405, 4537, 4578, 4584, 4587, 4600, 4608, 4645, 4646, 4647, 4648, 4652, 4653, 4658, 4659, 4660, 4662, 4676, 4765, 5033, 5301, 5823, 6117, 6158, 6284, 6384
a.+ığ 330, 2552, 2825, 2847, 2893, 4131, 4602, 4607, 4613, 4615, 4641
a.+ḳa 2847, 2868, 4128, 4130, 4570, 4571, 4583, 4594, 4596, 4649, 4663, 4664, 4666, 4667, 4669, 4671
a.+ta 2835, 2858, 4580
a.+tın 5442
a.+ım 370, 5456
a.+ın 2559, 2836, 4462, 4666, 4674, 5796, 6371
a.+ıŋ 1379, 4586
a.+nı 4581, 4601, 4655
a.+ı 1054, 1675, 1740, 2001, 2317, 2563, 4133, 4417, 4574, 4575, 4577, 4614, 4665, 5418, 5440, 6380
a.+lar 4772
a.+ları 4579
aşlığ kenetli, bağlı
a. 2300, 2301
aşçı aşçı
a. 2832, 2846, 2877, 2890, 2891, 2928, 2931, 2939
a.+ḳa 2557
a.+lar 4148
aşnı konu komşu
a. 632, 6585
aşnu evvel, önce
a. 51, 253, 509, 539, 660, 731, 793, 959, 960, 961, 962, 1304, 1445, 1865, 1934, 1949, 2227, 2291, 2351, 2356, 2376, 2487, 2520, 2604, 2958, 2976, 3195, 3216, 3580, 3688, 3740, 3842, 3844, 3997, 4028, 4057, 4129, 4389, 4621, 4682, 4737, 4786, 4787, 4790, 4815, 4893, 4977, 5006, 5036, 5050, 5052, 5054, 5066, 5070, 5252, 5292, 5455, 5495, 5497, 5649, 5966, 5993, 5997
a.+da 8
a.+sı 4618
aşru aşırı, çok
a. 1766, 4040, 5038, 6191
at ad, isim, nam
a. 6. 115, 238, 322, 1446, 1600, 1771, 1922, 2320, 2542, 2856, 2871, 2872, 3022, 3189, 3251, 3262, 3319, 3358, 3363, 4067, 4431, 4437, 4465, 4468, 4577, 4854, 5087, 5106, 5518, 5569, 5573, 5604, 5608, 5740, 5771, 5800, 5880, 5893, 5901, 5917, 5918, 5920, 6248, 6268, 6502
a.+ı 1, 58, 88, 109, 110, 111, 115, 124, 182, 197, 228, 235, 237, 257, 277, 320, 350, 356, 375, 406, 456, 459, 462, 502, 526, 564, 589, 668, 720, 740, 823, 836, 865, 907, 1027, 1044, 1159, 1341, 1342, 1343, 1350, 1388, 1402, 1520, 1522, 1585, 1640, 1676, 1679, 1692, 1711, 1757, 1790, 1848, 1905, 1918, 1924, 1925, 1928, 1953, 1957, 2037, 2050, 2060, 2063, 2082, 2146, 2180, 2221, 2258, 2263, 2298, 2318, 2417, 2556, 2563, 2613, 2643, 2645, 2651, 2655, 2667, 2933, 2969, 2983, 2993, 3011, 3026, 3080, 3095,

3147, 3173, 3188, 3189, 3229, 3252, 3357, 3375, 3381, 3382, 3409, 3414, 3419, 3429, 3462, 3478, 3592, 3654, 3663, 3675, 3715, 3897, 4069, 4083, 4084, 4129, 4246, 4396, 4467, 4558, 4597, 4672, 4793, 5255, 5265, 5570, 5808, 5900, 5918, 5943, 6041, 6103, 6108, 6425, 6455, 6458, 6471, 6491, 6510, 6575, 6592
a.+ın 95. 103, 246, 258, 291, 920, 1166, 1460, 1461, 2259, 2277, 2554, 2798, 3020, 3369, 3651, 3915, 3975, 4438, 4550, 4820, 5220, 5264, 5442, 5572, 5608, 5919, 6268
a.+ını 6117
a.+ım 590, 690, 748, 1168, 1351, 3022, 3125, 5106, 5107, 5607, 6600
a.+ımı 730, 824
a.+ında 4084
a.+ıŋ 229, 240, 583, 728, 3229, 3379, 3440, 3477, 3786, 3915, 3916, 3917, 4242, 4258, 4430, 4463, 4466, 4474, 4537, 4818, 5157, 5227, 5247, 5256, 5488, 5541, 5605, 5727, 5782, 5786, 5916, 5920, 6112, 6144, 6418
a.+ıŋa 4488, 4577
a.+ıŋnı 1691, 4435
a.+ıŋḳa 5102
a.+ḳa 4147
a.+lıġ 462, 501, 668, 1797, 2081, 4195, 4555, 4642, 4643, 5230
a.+lıġı 841, 1629, 2319
a.+sız 2645

at at (hayvan)
a. 474, 1766, 2277, 2280, 2285, 2385, 2386, 2561, 2583, 3439, 4064, 4441, 5781, 6284
a.+ı 2317, 5336
a.+ın 315, 576, 1608, 3068, 3282, 3835, 3955, 4882, 4970, 5014, 5661, 5681, 5830, 5939, 5973, 6197, 6420
a.+ındın 3290
a.+ını 3289, 6224
a.+ıġ 2401
a.+ıŋ 4558
a.+tın 3956, 5512, 5940

ata baba
a. 110, 111, 1166, 1168, 1203, 1207, 1218, 1221, 1224, 1225, 1226, 1227, 1229, 1262, 1387, 1486, 1552, 1565, 1566, 1568, 1579, 1625, 1626, 1685, 1802, 3784, 5154, 6485, 6491
a.+da 41, 717, 3374, 3389
a.+dın 1224, 5767
a.+ḳa 1184, 1624, 6485
a.+ları 1950
a.+lıġ 5380
a.+larıġ 6055
a.+m 1185, 1243, 1555, 1803
a.+nıŋ 5158
a.+ŋ 651, 1552, 1592, 1792, 1793, 1794, 5151, 5156, 5779
a.+ŋda 1584
a.+ŋdın 3131
a.+ŋnı 1569, 5159
a.+sı 1166, 1184, 1219, 1487, 1556, 1634, 1936, 1950, 3388, 3391
a.+sın 37, 1685, 3388, 3389
a.+sız 5380, 6055

ataġ lakap, unvan
a. 3357

atalıḳ babalık
a. 1552, 6485

atçı süvari
a. 6035, 6054, 6055, 6056

‘atiḳ eski, kadim anlamında olup sahabenin en eskisi olan Hz. Ebu Bekir Sıddık’ın lakabıdır
‘a. 51

atım atıcı, nişancı; cesur, kahraman
a. 1949, 1961, 2043, 2274, 4046, 5519, 5911, 6393

aw av
a. 2125
a.+da 2583, 5376
a.+ı 1358
a.+ḳa 3602, 6536

a.+ın 6366, 6368
awaġ naz, kapris
a.+lar 403
a.+ları 2680
awçı avcı
a. 2635, 3004, 3601
awıçġa ihtiyar, yaşlı
a. 1638
awınç avunma, avunç
a. 937, 1774, 2135, 3773, 4762, 5186, 5266
a.+ı 1849, 3629, 6446
a.+ım 3774
a.+ın 123, 941, 1480, 1886, 6414, 6533
a.+ıŋ 1424
awınçu avunulan, avutan, alışılan
a. 1427
awuç avuç
a.+ça 297
awuçġa ihtiyar, yaşlı
a. 2984, 4152, 6491
awurta süt nine, dadı
a.+sı 4505
awut avuç
a.+ça 5425
ay ay
a. 3, 12, 325, 415, 731, 733, 740, 743, 744, 745, 1254, 2437, 2843, 3193, 3274, 3451, 3717, 3724, 4504, 5700, 6231
a.+ı 704, 1052
a.+ıġ 125
a.+ım 1071
a.+ķa 730
ay ay, otuz gün
a. 131, 132, 373, 1214, 1695, 1787, 1865, 1888, 2209, 2220, 2225, 2775, 2996, 3572, 4377, 4386, 4624, 4819, 5179, 5626, 5685, 5950, 6113, 6490, 6546
a.+da 6624
a.+ıġ 3542
a.+ın 390, 3716
ay Ey! (hitap, nida)
a. 6, 10, 11, 20, 24, 28, 89, 91, 108, 109, 115, 158, 179, 183, 187, 191, 192, 196, 203, 240, 248, 271, 287, 345, 353, 359, 376, 378, 396, 447, 453, 483, 495, 526, 550, 551, 557, 573, 580, 589, 629, 637, 643, 651, 720, 752, 756, 776, 777, 780, 784, 801, 810, 836, 852, 883, 907, 920, 922, 923, 931, 932, 939, 949, 958, 962, 979, 996, 1030, 1033, 1066, 1070, 1081, 1085, 1094, 1116, 1123, 1148, 1151, 1155, 1167, 1185, 1188, 1207, 1208, 1215, 1257, 1260, 1265, 1273, 1314, 1350, 1354, 1360, 1366, 1372, 1406, 1411, 1413, 1418, 1424, 1426, 1436, 1437, 1449, 1450, 1457, 1458, 1459, 1462, 1463, 1467, 1468, 1478, 1481, 1482, 1501, 1511, 1526, 1537, 1549, 1557, 1558, 1574, 1591, 1596, 1598, 1609, 1613, 1639, 1656, 1658, 1659, 1667, 1673, 1675, 1708, 1743, 1749, 1783, 1792, 1802, 1847, 1859, 1862, 1872, 1894, 1908, 1911, 1948, 1969, 1970, 1975, 1992, 2033, 2037, 2052, 2068, 2071, 2081, 2090, 2100, 2118, 2143, 2145, 2174, 2177, 2243, 2248, 2260, 2306, 2319, 2407, 2429, 2430, 2466, 2477, 2503, 2509, 2528, 2588, 2589, 2618, 2654, 2673, 2683, 2690, 2703, 2723, 2737, 2739, 2758, 2768, 2778, 2785, 2796, 2809, 2818, 2826, 2827, 2877, 2879, 2892, 2899, 2927, 2930, 2932, 2939, 2944, 2948, 2961, 2970, 2975, 2983, 2994, 3005, 3015, 3028, 3040, 3043, 3052, 3061, 3066, 3074, 3085, 3086, 3098, 3109, 3112, 3117, 3120, 3125, 3131, 3133, 3134, 3142, 3154, 3167, 3181, 3197, 3201, 3242, 3257, 3264, 3276, 3277, 3306, 3311, 3322, 3323, 3349, 3355, 3361, 3394, 3398, 3407, 3433, 3437, 3470, 3482, 3493, 3506, 3515, 3517, 3545, 3576, 3577, 3588,

3642, 3644, 3664, 3680, 3683, 3685, 3691, 3693, 3708, 3712, 3713, 3731, 3744, 3746, 3752, 3755, 3759, 3763, 3774, 3782, 3786, 3791, 3814, 3822, 3823, 3824, 3832, 3858, 3862, 3872, 3878, 3907, 3908, 3914, 3925, 3928, 3929, 3934, 3936, 3943, 3960, 3970, 3971, 3974, 3976, 3978, 3989, 4047, 4078, 4085, 4124, 4126, 4129, 4130, 4136, 4138, 4162, 4165, 4172, 4181, 4189, 4197, 4213, 4221, 4228, 4235, 4239, 4241, 4242, 4252, 4281, 4289, 4298, 4315, 4330, 4336, 4363, 4377, 4384, 4386, 4405, 4407, 4410, 4424, 4437, 4443, 4446, 4470, 4485, 4491, 4497, 4498, 4501, 4502, 4515, 4533, 4540, 4546, 4559, 4562, 4582, 4585, 4635, 4638, 4642, 4643, 4663, 4679, 4682, 4701, 4704, 4719, 4755, 4761, 4765, 4770, 4773, 4803, 4805, 4813, 4822, 4823, 4846, 4849, 4860, 4864, 4868, 4873, 4898, 4912, 4914, 4919, 4920, 4924, 4927, 4928, 4938, 4949, 4951, 4973, 4977, 4980, 4981, 4982, 4987, 4988, 4991, 4998, 5003, 5011, 5017, 5039, 5041, 5048, 5051, 5065, 5086, 5088, 5092, 5093, 5095, 5097, 5098, 5101, 5104, 5105, 5109, 5111, 5114, 5119, 5120, 5126, 5129, 5130, 5131, 5136, 5144, 5145, 5151, 5164, 5166, 5174, 5176, 5180, 5182, 5185, 5194, 5199, 5200, 5224, 5234, 5241, 5248, 5252, 5257, 5269, 5275, 5276, 5277, 5279, 5283, 5294, 5295, 5299, 5301, 5318, 5325, 5328, 5335, 5342, 5346, 5347, 5348, 5359, 5361, 5364, 5371, 5373, 5374, 5375, 5381, 5391, 5397, 5398, 5400, 5401, 5402, 5408, 5409, 5422, 5427, 5428, 5430, 5437, 5438, 5440, 5456, 5468, 5470, 5476, 5489, 5492, 5494, 5500, 5512, 5515, 5524, 5529, 5539, 5540, 5555, 5561, 5569, 5575, 5578, 5581, 5584, 5586, 5599, 5602, 5614, 5615, 5654, 5665, 5685, 5698, 5709, 5713, 5721, 5746, 5748, 5764, 5772, 5773, 5776, 5788, 5795, 5812, 5816, 5840, 5843, 5846, 5848, 5854, 5857, 5862, 5869, 5878, 5879, 5882, 5897, 5899, 5910, 5921, 5925, 5926, 5928, 5929, 5932, 5961, 5963, 5965, 5966, 5975, 5976, 5978, 5982, 5987, 5994, 5999, 6002, 6010, 6012, 6015, 6018, 6023, 6030, 6038, 6047, 6052, 6055, 6066, 6067, 6069, 6077, 6084, 6087, 6099, 6114, 6119, 6122, 6124, 6129, 6130, 6131, 6135, 6137, 6141, 6144, 6150, 6160, 6170, 6173, 6180, 6185, 6187, 6188, 6194, 6227, 6234, 6238, 6243, 6246, 6252, 6254, 6261, 6287, 6295, 6300, 6302, 6305, 6329, 6351, 6364, 6377, 6378, 6409, 6410, 6413, 6414, 6416, 6428, 6433, 6435, 6448, 6449, 6451, 6456, 6461, 6478, 6505, 6506, 6507, 6511, 6512, 6513, 6515, 6517, 6520, 6528, 6563, 6615, 6627

aya (<Far.) Ey! (hitap, nida)

a. 8, 25, 164, 168, 333, 373, 535, 695, 714, 1080, 1100, 1104, 1145, 1181, 1713, 1759, 1812, 2020, 2096, 2142, 2689, 2717, 2718, 2851, 2922, 2936, 2967, 3046, 3055, 3082, 3089, 3233, 3254, 3279, 3373, 3448, 3451, 3487, 3492, 3529, 3537, 3580, 3646, 3661, 3764, 3771, 3993, 4005, 4007, 4027, 4075, 4150, 4159, 4169, 4314, 4318, 4373, 4486, 4491, 4493, 4495, 4507, 4511, 4567, 4691, 4707, 4878, 4925, 4941, 4988, 4990, 5057, 5155, 5233, 5251, 5252, 5288, 5296, 5298, 5366, 5378,

5388, 5549, 5613, 5699, 5854, 5875, 5985, 5989, 6166, 6167, 6168, 6169, 6184, 6462, 6508, 6560, 6640
aya aya, avuç içi
a.+da 717, 864, 6523
ayaġ lakap, unvan; saygı, hürmet
a. 1036, 1766, 5771
ayaḳ çanak, kap, kâse
a. 2824, 2878, 4645
ayat alametler
a. 4370
‘ayb (<Ar.) ayıp, kusur
‘a.+ı 534, 1328, 3505, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 6096
‘a.+ın 1407, 3518
‘a.+ını 3519
ayı aşırı, çok
a. 505, 704, 2086, 3082, 3089, 3525, 3562, 4024, 4529, 4599, 6633
ayıġ fena, kötü
a. 5175
ayıḳlıġ vadesi olan; ecel
a. 2286
aylıḳ aylık, otuz günlük
a. 1387
aytıġ hatır sorma, sual
a. 3907
a.+ı 5273, 5275, 5740, 6120
ay toldı Ay-Toldı
a. 355, 462, 474, 498, 501, 502, 503, 511, 519, 526, 558, 561, 562, 568, 577, 580, 581, 584, 589, 594, 598, 607, 616, 618, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 637, 657, 673, 684, 698, 702, 720, 728, 730, 748, 763, 766, 769, 773, 776, 786, 823, 836, 854, 859, 870, 896, 907, 920, 938, 939, 951, 954, 956, 957, 958, 976, 984, 998, 1001, 1005, 1012, 1019, 1038, 1045, 1051, 1067, 1070, 1080, 1085, 1107, 1128, 1149, 1167, 1168, 1195, 1208, 1215, 1249, 1256, 1273, 1295, 1339, 1351, 1517, 1548, 1574, 1578, 1625, 1635
a.+ḳa 538, 760, 766, 774
a.+nı 354, 530, 955, 1035, 1068
a.+nıŋ 1115, 1158, 1169, 1564
ayuḳ kökayuk; Türkmen büyüklerine verilen ad
a. 2644, 4067, 4142
az az
a. 172, 199, 554, 731, 758, 866, 926, 1006, 1124, 1312, 2148, 2150, 2340, 2350, 2361, 2893, 3285, 3287, 3775, 3938, 3954, 4188, 4270, 4332, 4335, 4432, 4615, 4641, 4642, 4671, 4844, 4915, 4962, 5005, 5284, 5301, 5314, 5439, 5826, 5983, 6199, 6210, 6284, 6331, 6380, 6381, 6396, 6438, 6477, 6483
a.+ı 1004
a.+ıġ 3442, 4580
a.+ın 305, 306, 734, 2675, 4342, 5883
a.+ḳa 306
a.+ḳına 3964, 5440
a.+raḳ 2149, 2359, 3951, 3999, 4888, 5441, 6127, 6218, 6497, 6568, 6581
a.+raḳḳına 6633
‘aẕab (<Ar.) azap, işkence
‘a.+ı 3650
‘a.+ıġ 3332
‘a.+ḳa 3651
azad (<Far.) azat, serbest
a. 2307, 2406, 2408, 2555, 2990
azaḳ yolunu şaşıran, nereden geldiği belli olmayan; baştan savan
a. 2534, 2813
azġan yaban çiçeği
a. 2573
ażġaş (<Ar.) karışık rüyalar
a. 6015
azġır azgın, azılı
a. 2311
azıġlıġ azılı, cesaretli, atılgan
a. 283, 2054, 2287, 3041, 4523

‘aziz (<Ar.) aziz, kıymetli
‘a. 1247, 2853
‘a.+larḳa 1247
‘a.+rek 2853
azlıḳ azlık; eksik olma durumu
a.+ı 4190
azu ne… ne de, yoksa
a. 16, 243, 1018, 1678, 1816, 2539, 3101, 4578, 4581, 4619, 4701, 5763, 6291, 6589, 6591
azuḳ azık, yiyecek
a. 1417, 3435, 5350
a.+uŋ 1441
azuḳ yolunu şaşırmış
a.+lar 385

B

baġ (<Far.) bağ, bahçe
b. 1807, 6435
b.+ım 2278
b.+ḳa 1808
baġ bağ, düğüm, bağlayacak ip
b.+ı 727, 2015, 2018, 2026, 2419, 3925, 4884
b.+ın 3307
b.+lıġ 1953
baġdaş bağdaş, bir tür oturma şekli
b. 4114
baġır bağır, karaciğer; gönül, yürek
b. 1507, 2610, 3237
b.+da 2610
b.+ḳa 1947
b.+ı 2609, 3110, 3246, 4988
b.+ım 1482
baġırsız vefasız
b. 2574, 3243
b.+ḳa 6576
baġırsaḳ merhametli, şefkatli, sadakatli
b. 34, 41, 43, 107, 317, 424, 516, 517, 518, 595, 717, 763, 1030, 1133, 1231, 1243, 1357, 1358, 1359, 1360, 1412, 1558, 1615, 1687, 1838, 1852, 1879, 1881, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 2123, 2160, 2169, 2204, 2235, 2473, 2529, 2543, 2570, 2571, 2572, 2574, 2585, 2607, 2608, 2610, 2721, 2727, 2728, 2758, 2761, 2767, 2768, 2777, 2830, 2831, 2852, 2867, 2885, 2927, 2940, 2978, 3052, 3063, 3117, 3124, 3127, 3129, 3130, 3244, 3246, 3272, 3297, 3299, 3311, 3458, 3483, 3486, 3496, 3598, 3690, 3700, 3771, 3914, 3933, 4081, 4370, 4374, 4464, 4690, 4766, 4777, 5095, 5197, 5262, 5325, 5528, 5543, 5619, 5720, 5839, 5847, 6081, 6084, 6086, 6089, 6102, 6103, 6180, 6259, 6261, 6576
b.+ḳa 1728, 1943
b.+nı 1946, 1947, 2609, 2768
baġırsaḳlıḳ merhametlilik, bağlılık
b. 1357, 1481, 1878, 1945, 2568, 3335, 5796
b.+ı 2073, 2589, 5543, 5904
b.+ım 4846
b.+ın 595, 608, 953, 1356, 1634, 1944, 2432, 2905, 2965, 3298, 4134, 4473, 5038, 5129, 5471, 5614, 5795, 5838, 5889, 6468
b.+ıŋ 1478, 5272
baġna basamak, merdiven basamağı
b. 6034, 6043
b.+ça 6034
b.+sı 6033
b.+lıġ 6052
baḫil (<Ar.) hasis, cimri, tamahkâr
b. 1518
baḫt (<Far.) baht, talih
b. 92
baḳır bakır
b. 120, 1916, 3438, 3964
baḳırsuḳun Merih Yıldızı
b. 4888
baḳış bakış, görüş
b. 1855
baldu balta
b. 1736, 2055, 2140, 2141, 2143, 2377, 2961
balġam balgam

b. 6014
balıġ yaralı
b. 5430
balıḳ balık
b. 5366
balıḳ balık burcu
b. 66, 141
bar var, mevcut
b. 177, 201, 207, 260, 362, 639, 642, 735, 838, 854, 981, 1010, 1017, 1020, 1132, 1139, 1182, 1183, 1185, 1488, 1579, 1592, 1646, 1647, 1672, 1677, 1832, 1843, 1903, 1922, 1923, 2055, 2176, 2276, 2360, 2402, 2403, 2430, 2516, 2584, 2669, 2740, 2823, 2880, 2946, 2957, 3026, 3099, 3132, 3145, 3146, 3215, 3226, 3317, 3355, 3376, 3390, 3649, 3720, 3737, 3760, 3761, 3777, 3875, 4148, 4153, 4160, 4188, 4315, 4355, 4386, 4460, 4568, 4605, 4864, 4915, 5050, 5063, 5095, 5099, 5275, 5309, 5351, 5476, 5478, 5574, 5723, 5740, 5858, 5859, 5955, 5958, 6110, 6120, 6203, 6209, 6460, 6471, 6544
b.+ı 195, 2750, 3631, 3795, 4779, 5150, 5389
b.+ıġ 3899, 4550
b.+ım 3742, 3798
b.+ın 56, 1189, 1722, 2560, 3428, 3859, 4108, 5193, 5547, 6078, 6080, 6099, 6299, 6370
b.+ında 1368
b.+ıŋ 12, 5299
b.+ıŋa 15, 26, 4282, 4780
b.+ını 3158
b.+mu 524, 683, 908, 982, 1188, 2565, 3136, 3198, 5278, 5831, 6280, 6584
barça bütün; hepsi
b. 5, 20, 24, 71, 90, 106, 157, 266, 299, 370, 389, 428, 429, 430, 431, 436, 508, 558, 572, 606, 633, 689, 718, 720, 751, 762, 799, 830, 832, 857, 887, 888, 895, 898, 900, 935, 944, 981, 983, 991, 999, 1025, 1042, 1081, 1174, 1211, 1236, 1254, 1301, 1346, 1347, 1518, 1615, 1617, 1648, 1670, 1683, 1687, 1716, 1722, 1739, 1763, 1768, 1769, 1777, 1780, 1801, 1873, 1890, 1895, 1931, 1937, 1958, 1984, 1987, 2047, 2048, 2076, 2107, 2156, 2191, 2219, 2261, 2305, 2307, 2414, 2462, 2474, 2483, 2498, 2502, 2506, 2524, 2535, 2537, 2568, 2637, 2653, 2681, 2707, 2756, 2788, 2832, 2850, 2857, 2865, 2890, 2904, 2908, 2913, 2923, 2949, 2990, 3001, 3037, 3079, 3106, 3165, 3218, 3241, 3242, 3243, 3266, 3329, 3330, 3354, 3368, 3412, 3443, 3481, 3573, 3610, 3611, 3641, 3645, 3652, 3653, 3655, 3663, 3689, 3722, 3851, 3853, 3917, 3919, 3949, 4116, 4254, 4291, 4320, 4323, 4324, 4327, 4334, 4453, 4473, 4685, 4776, 4801, 4867, 4922, 4957, 4978, 5064, 5096, 5101, 5114, 5124, 5130, 5132, 5197, 5202, 5222, 5241, 5262, 5299, 5317, 5324, 5334, 5381, 5382, 5384, 5404, 5417, 5423, 5459, 5482, 5505, 5605, 5628, 5670, 5761, 5814, 5848, 5859, 5876, 5982, 5983, 5994, 5999, 6007, 6019, 6030, 6039, 6049, 6070, 6089, 6184, 6199, 6200, 6251, 6272, 6406, 6451, 6457, 6465, 6476, 6480, 6493, 6573, 6596
b.+nı 5278
b.+sı 5945
barçın ipekli kumaş
b. 555
barı bütünü, hepsi, tamamı
b. 1161, 3021, 3353, 5016, 5307, 6603
barḳ bark, mülk
b. 4545, 4645, 4727
b.+ın 5486

b.+ıŋı 4536
barķın yolcu
b. 817, 4727
b.+ı 4326
basa sonra
b. 53, 55, 132, 136, 139, 140, 141, 147, 354, 356, 1093, 1630, 1821, 1898, 2138, 2180, 2193, 2251, 2386, 2538, 2633, 2816, 2976, 3317, 3442, 3582, 3598, 4014, 4044, 4183, 4210, 4355, 4361, 4376, 4378, 4392, 4394, 4439, 4650, 4810, 5009, 5198, 5201, 5280, 5328, 5341, 5416, 5417, 5555, 5559, 5563, 5587, 5676, 5906, 6036, 6175, 6179, 6181, 6190
b.+ķı 57, 2913, 5184, 5557
b.+la 484
b.+sı 308, 338, 357, 848, 4419, 4469, 5562
basımçı zulmeden, zalim
b. 1737, 2348
basınç baskı, tazyik, zulüm
b. 1771, 3109, 3206
basınçaķ aciz, zayıf, güçsüz, kuvvetsiz
b. 911, 912, 3110
basut yardım
b. 419, 1267, 2502, 3056, 3261, 5614, 5821, 5850, 5935, 6192
basutçı yardımcı
b. 54, 427, 429, 430, 431, 3143, 5612
baş baş
b. 163, 176, 421, 435, 545, 655, 774, 784, 890, 940, 966, 986, 1194, 1883, 2147, 2155, 2781, 2894, 2934, 3346, 4099, 4230, 4915, 4917, 5097, 5428, 5449, 5523, 5828, 5856, 6220, 6396
b.+a 3682, 3838, 5953
b.+ı 119, 344, 491, 949, 2154, 2156, 2420, 2510, 2516, 2585, 2786, 2831, 3089, 4123, 4298, 4595, 4665, 4746, 4889, 5927, 6177, 6221, 6453
b.+ıġ 168, 173, 2825, 2850
b.+ım 166, 365, 4557, 4848, 5643
b.+ın 1207, 2352, 2515, 2518, 2647, 2652, 2726, 3072, 3081, 3283, 3286, 3953, 4078, 4119, 4213, 4563, 5797, 5827
b.+ında 213, 426, 667, 1222, 1567, 1798, 1955, 2088, 2271, 2367, 4434, 4639
b.+ını 170
b.+ıŋ 167, 652, 1392, 2514, 2683, 4820, 6149, 6610
b.+ıŋa 2893
b.+ıŋnı 164, 967, 2514, 4755
b.+ķa 1101, 1190, 2267, 2492, 2692, 2742, 3682, 5643, 6530
b.+lıġ 3012, 5085
baş baş, ön, öncü
b. 405, 1630, 3151, 3644, 4486, 5202, 5252, 5813, 5816, 6160
b.+ı 45, 223, 253, 265, 423, 478, 533, 563, 633, 752, 1015, 1027, 1063, 1114, 1191, 1266, 1336, 1357, 1436, 1442, 1598, 1617, 1830, 1881, 1914, 1945, 1973, 1992, 2040, 2045, 2047, 2089, 2166, 2196, 2201, 2210, 2275, 2300, 2394, 2457, 2555, 2614, 2703, 2745, 2809, 2874, 2877, 2881, 2900, 2911, 2925, 3002, 3141, 3151, 3172, 3516, 3551, 3566, 3704, 3763, 3855, 3978, 4064, 4065, 4078, 4133, 4143, 4197, 4290, 4406, 4604, 5349, 5385, 5729, 5754, 5892, 6130, 6159, 6253, 6416, 6456, 6478
b.+ın 422, 1967, 1989, 3379
b.+ında 6035
b.+ıŋ 652
b.+ıŋa 2309, 2323, 6034, 6053, 6054
b.+ķa 2413, 2604
b.+lıġ 2301

b.+ta 1836
baş baş, ön, önce
b.+ı 353
baş yara
b. 3708, 3826, 3965, 4273, 4391, 4542, 4584, 4608, 4770, 5688, 5773, 5975, 6180, 6287
b.+ı 2580
başsız başsız, lidersiz
b. 2302, 2333, 4324
başçı başkan, baş, rehber, kılavuz, önder
b. 2124, 2330, 2413, 2415, 2586
b.+ka 45
b.+lar 4439
b.+sı 894, 2048, 2140, 2270, 2329, 2331, 2540, 2824, 2860, 4012, 5287, 5945
bat derhal, çabuk
b. 2381
bata derhal, çabuk
b. 3293
batar batı
b.+dın 99
b.+ḳa 3706, 4423, 4714, 6512
batıġ derin
b. 1087, 1140, 2786, 4394, 4704, 4928, 5261, 5713, 5899, 6121, 6203
batıġ bataklık
b. 4771
bay zengin
b. 407, 1292, 1787, 1923, 2004, 2058, 2618, 2620, 2767, 2843, 3031, 3098, 3613, 3617, 3677, 3717, 4282, 4409, 4487, 4597, 4819, 5296, 5803, 6370, 6374, 6375, 6378
b.+ı 2241
b.+ında 4724
b.+ḳa 2612
b.+lar 1292, 2614, 5561, 5562, 5564
b.+nı 4592
bayat Tanrı
b. 1, 6, 42, 90, 109, 122, 124, 151, 600, 752, 753, 756, 1084, 1109, 1233, 1250, 1251, 1253, 1267, 1269, 1279, 1342, 1343, 1430, 1479, 1507, 1520, 1525, 1531, 1560, 1561, 1761, 1797, 1799, 1800, 1811, 1813, 1818, 1838, 1873, 1877, 1922, 1933, 1934, 1940, 1978, 1980, 1983, 2007, 2163, 2227, 2598, 2856, 3022, 3066, 3112, 3120, 3122, 3149, 3188, 3194, 3200, 3223, 3251, 3262, 3264, 3316, 3319, 3339, 3349, 3351, 3358, 3404, 3464, 3467, 3468, 3503, 3520, 3523, 3524, 3526, 3592, 3649, 3657, 3662, 3663, 3668, 3672, 3696, 3715, 3747, 3749, 3751, 3897, 3919, 3920, 3928, 4129, 4205, 4254, 4370, 4372, 4390, 4416, 4471, 4528, 4529, 4530, 4597, 4689, 4693, 4712, 4777, 4806, 4808, 4854, 4857, 4872, 4879, 4880, 4927, 4957, 5078, 5082, 5101, 5103, 5116, 5119, 5130, 5132, 5165, 5191, 5193, 5194, 5239, 5246, 5273, 5275, 5276, 5278, 5306, 5327, 5360, 5401, 5402, 5437, 5468, 5469, 5492, 5611, 5613, 5693, 5722, 5740, 5745, 5761, 5794, 5819, 5854, 5880, 5895, 5899, 5900, 5901, 5935, 5988, 6066, 6093, 6136, 6171, 6182, 6190, 6192, 6193, 6246, 6248, 6251, 6260, 6261, 6262, 6268, 6293, 6296, 6306, 6311, 6386, 6395, 6408, 6409, 6411, 6500, 6541, 6637
b.+ıġ 1021, 1256, 3986, 4236
b.+ḳa 2, 51, 1030, 1250, 1272, 1275, 1278, 1279, 1329, 1451, 1483, 1686, 1740, 1782, 2158, 2751, 2755, 3114, 3190, 3255, 3256, 3294, 3354, 3445, 3716, 3741, 3754, 3921, 4420, 4560, 4778, 5350, 5471, 5644, 5645, 5647, 5666, 5952, 6089, 6156, 6246, 6250, 6251, 6540, 6560, 6631

b.+ım 146, 1348, 3189, 3250, 3764, 3794, 3905, 3906, 3989, 4728, 5120, 5596, 6253, 6520
b.+tın 36, 41, 1268, 1430, 1801, 1828, 1829, 1873, 1884, 3353, 3525, 3746, 3762, 4858, 4880, 4955, 5484, 5667, 5832, 5888, 5934, 5947, 6153, 6307, 6373

baylıḳ zenginlik
b. 313, 1744, 1747, 3553, 4499, 5296, 5385, 5566, 5898, 6141
b.+ı 2618, 5545
b.+ım 3746
b.+ın 256
b.+ıŋ 3553
b.+ıŋa 2058

baz yat, yabancı, garip
b. 2495, 2534, 2548, 2562, 2668, 2734, 3379
b.+ıġ 4580

bedel bedel, karşılık
b. 3563

beḍiz sûret, şekil, resim, süs; sanat
b. 20, 96, 1116, 1524, 2452, 2798, 2914, 3724
b.+i 5110

beḍizlig resimli, süslü
b. 1419, 1524

beḍizçi ressam
b. 4458

beḍük büyük
b. 7, 58, 152, 209, 278, 420, 435, 672, 772, 1533, 1693, 1694, 1711, 1958, 1961, 2118, 2147, 2296, 2297, 2417, 2448, 2664, 2933, 2934, 2969, 3143, 3173, 3399, 3475, 3687, 3916, 3925, 4032, 4085, 4123, 4263, 4479, 4495, 4833, 5213, 5325, 5420, 5954, 6071
b.+i 1629, 2603, 5293
b.+ke 674, 1248
b.+ler 4496
b.+tin 1793
b.+rek 220, 1711, 1843, 4496, 6396

beḍüklük büyüklük
b. 7, 154, 941, 1293, 3078, 3721, 3869, 4495, 4820, 4914, 5169, 5324, 5463
b.+ke 2233

beg bey
b. 235, 254, 265, 322, 404, 405, 408, 410, 429, 457, 469, 597, 606, 612, 674, 822, 840, 872, 947, 958, 1396, 1424, 1602, 1609, 1610, 1658, 1757, 1759, 1760, 1779, 1879, 1881, 1882, 1884, 1924, 1934, 1936, 1950, 1953, 1956, 1966, 1971, 1972, 1977, 1985, 1987, 1989, 2005, 2014, 2016, 2017, 2024, 2027, 2038, 2043, 2056, 2060, 2070, 2080, 2081, 2082, 2083, 2091, 2110, 2113, 2117, 2121, 2122, 2125, 2128, 2130, 2135, 2136, 2138, 2139, 2143, 2144, 2145, 2165, 2166, 2168, 2182, 2259, 2261, 2354, 2413, 2416, 2442, 2504, 2513, 2554, 2572, 2602, 2608, 2619, 2620, 2638, 2671, 2673, 2717, 2724, 2728, 2795, 2825, 2882, 2936, 2937, 2953, 2954, 2960, 2965, 2967, 2969, 2972, 2975, 2978, 2983, 2993, 2994, 3007, 3029, 3032, 3033, 3035, 3040, 3046, 3048, 3109, 3112, 3123, 3124, 3143, 3182, 3184, 3461, 3462, 3465, 3597, 3764, 3798, 3856, 3862, 3867, 4044, 4047, 4068, 4071, 4075, 4084, 4093, 4098, 4120, 4133, 4155, 4171, 4336, 4534, 4550, 4748, 4817, 5075, 5079, 5084, 5104, 5107, 5133, 5134, 5151, 5174, 5203, 5250, 5251, 5288, 5298, 5321, 5355, 5358, 5402, 5405, 5406, 5459, 5461, 5463, 5500, 5584, 5854, 5864, 5865, 5885, 5902, 5906, 5909, 5945, 5947, 5948, 6111, 6290, 6351, 6410, 6485, 6586
b.+de 1984, 2569, 2988, 3008
b.+din 2135, 3033

b.+e 5118
b.+i 216, 455, 843, 887, 893, 958, 1076, 1197, 1376, 1411, 1412, 1594, 1610, 1758, 1789, 1809, 1919, 1962, 1963, 1968, 2029, 2097, 2103, 2106, 2107, 2114, 2172, 2177, 2180, 2239, 2244, 2246, 2422, 2433, 2551, 2590, 2643, 2677, 2682, 2713, 2715, 2795, 2815, 2837, 2861, 2878, 2906, 2997, 2998, 3005, 3031, 3181, 3266, 3267, 3268, 3460, 3542, 3744, 3856, 4069, 4072, 4077, 4141, 4714, 4749, 4855, 4947, 4996, 4999, 5185, 5293, 5354, 5544, 5585, 5949, 6138, 6392
b.+ig 3144, 3534, 4546, 4836
b.+im 85, 1602, 2899, 3001
b.+iŋ 3267, 3970
b.+in 845, 1880, 1882, 2260, 2582, 2608, 2767, 2962, 3535, 4724
b.+inde 1630, 2193
b.+iŋe 842, 1756, 1883, 2506, 2545, 2568, 2570, 2609, 2728, 2831, 2951, 2977, 4042, 4077, 4081, 4083
b.+ini 2867, 3966
b.+iniŋ 2964
b.+iŋke 651, 4003, 4100
b.+iŋni 652, 4085
b.+ke 325, 650, 1988, 1996, 2013, 2049, 2062, 2071, 2079, 2124, 2164, 2182, 2239, 2256, 2270, 2420, 2423, 2489, 2585, 2808, 2832, 2871, 2890, 2891, 2935, 2963, 3007, 4051, 4055, 4157, 4158, 4841, 5065, 5072, 5336, 5545
b.+ler 213, 223, 250, 303, 603, 604, 605, 611, 635, 653, 654, 655, 779, 780, 781, 819, 842, 843, 888, 889, 891, 892, 893, 895, 958, 1197, 1314, 1414, 1609, 1611, 1630, 1631, 1632, 1694, 1755, 1806, 1807, 1905, 1906, 1931, 1935, 1952, 1969, 1986, 2011, 2014, 2020, 2021, 2026, 2027, 2036, 2037, 2050, 2063, 2076, 2107, 2110, 2111, 2113, 2116, 2118, 2130, 2139, 2183, 2210, 2211, 2245, 2247, 2258, 2266, 2412, 2416, 2449, 2493, 2514, 2553, 2581, 2595, 2639, 2674, 2678, 2683, 2702, 2703, 2717, 2741, 2807, 2812, 2833, 2835, 2845, 2926, 2933, 2945, 2952, 2953, 2957, 2959, 2968, 2973, 2977, 2992, 3005, 3006, 3020, 3030, 3032, 3042, 3127, 3128, 3183, 3464, 3966, 4009, 4010, 4011, 4015, 4079, 4081, 4085, 4086, 4090, 4091, 4094, 4097, 4109, 4120, 4126, 4128, 4133, 4173, 4246, 4723, 4753, 5000, 5083, 5096, 5202, 5203, 5220, 5225, 5226, 5356, 5357, 5462, 5512, 5750, 5859, 5907, 5946, 5947, 5949, 6024, 6110, 6144, 6392
b.+leri 252, 276, 1405, 1885, 2092, 2593, 3034, 5294, 6634
b.+lerig 6071, 6123
b.+lerinde 276, 277
b.+lerke 778, 783, 963, 2181, 2583, 2814, 4000

begsig bey soylu, asil
b. 809

begsiz kocası olmayan, bekâr
b.+in 4510

beglik beylik; bey olma durumu
b. 300, 301, 405, 420, 430, 439, 453, 454, 552, 571, 588, 819, 821, 925, 941, 942, 1078, 1156, 1350, 1434, 1435, 1450, 1454, 1931, 1933, 1935, 1960, 1970, 1988, 2018, 2021, 2023, 2026, 2027, 2030, 2036, 2059, 2094, 2104, 2127, 2137, 2155, 2156, 2183, 2571, 2934, 3018, 3029, 3038, 3469, 4082, 4106, 4136, 5089, 5139, 5169, 5170, 5172, 5234, 5247, 5250, 5258, 5259, 5285, 5298, 5326, 5398,

5458, 5459, 5469, 5470, 5907, 5944, 6266
b.+i 1432, 1781, 1969
b.+in 1414, 1932, 5909
b.+indin 2619
b.+ke 1949

bek sağlam**,** pek, muhkem
b. 417, 1514, 1698, 2768, 2777, 2778, 2853, 2963, 3172, 4146, 4208, 4329, 4333, 4824
b.+i 2015, 6141
b.+im 686
b.+iŋ 697

beklig kilitli; sıhhate kavuşmak
b. 436, 484, 554, 6029

beḳa (<Ar.) beka, sonsuzluk
b.+dın 397

beklik sağlamlık
b.+i 2132

bekrü sağlamca, sertçe, sıkıca
b. 725, 4344, 4800, 5093

bela (<Ar.) bela
b. 879, 932, 1263, 1272, 1367, 3391, 4619, 4789, 4918, 5423, 6494
b.+dın 6386
b.+ḳa 5832
b.+nı 1265, 4372

belaġat (<Ar.) belagat; iyi konuşma, sözle inandırma yeteneği
b. 2693, 2695

belgü im, iz, alamet, belirti, nişan
b. 180, 1522, 1648, 1650, 1693, 1864, 1899, 1997, 3916, 6356
b.+si 992, 1828, 1864, 2838, 3335, 3370, 4284, 4705, 5108, 5224, 5765, 5787, 5791, 6161

belgülüg belli, görünen, bilinen, apaçık
b. 12, 179, 271, 277, 406, 832, 852, 934, 995, 1131, 1213, 1214, 1292, 1595, 1646, 1694, 1829, 1837, 1841, 1873, 1901, 1902, 2081, 2116, 2286, 2430, 2458, 2501, 2523, 2592, 2618, 2733, 2775, 2946, 2971, 3071, 3167, 3333, 3355, 3417, 3461, 3499, 3517, 3616, 3643, 3647, 3869, 3873, 3874, 4092, 4136, 4282, 4408, 4436, 4455, 4556, 4572, 4629, 4709, 4779, 4982, 5071, 5180, 5586, 5902, 6008, 6376

belgüsüz belli olmayan, bilinmeyen
b. 1396, 1532, 3630, 4780, 4831, 4905, 6036, 6115

beliŋ korku, ürkme
b. 1996

bend (<Far.) bend, bağlı, ait, sahip
b. 6433, 6436

berat (<Ar.) rütbe, nişan verildiğini bildiren ferman
b. 5246

berge değnek, kamçı, dayak
b. 893, 1494, 2296, 2395, 2580, 2988, 5218, 5279, 5280, 5281

berk sıkı, sağlam, kuvvetli
b. 283, 361, 702, 721, 833, 942, 1301, 1784, 2347, 2504, 2511, 2683, 2691, 2799, 3036, 3449, 4004, 4390, 5221, 5888, 6110, 6291, 6354, 6434, 6605, 6630
b.+iŋ 701

berklig sıkı, sıkıca; kilitli
b. 970, 971

berü beri
b. 84, 106, 219, 486, 621, 923, 1941, 3155, 3206, 3236, 3260, 3364, 3659, 3695, 3827, 3852, 3910, 3922, 3930, 3937, 4338, 4521, 4685, 4921, 4954, 5664, 5736, 5822, 5977, 6297, 6344, 6392

beter (<Far.) daha kötü, daha fena
b. 6141

beyt (<Ar.) beyit
b. 586, 2129, 2253, 2657, 2922, 3360, 3506, 3583, 4286, 5098
b.+ig 1649, 1708, 2046, 2306, 2578, 2625, 2690, 3479, 3872, 6207, 6317, 6398

bezek nakış; ziynet eşyası, süs

b. 128
bezeklig nakışlı, süslü
b. 6070
bıçaḳ bıçak
b. 4599
bıçış hediye
b. 4661
bıçuḳ buçuk, yarım
b. 4020
bışıġ pişmiş, olgun
b. 168, 330, 2835, 2850, 3842, 3882, 4480, 5831
b.+lıġ 4036
bıwalıḳ kabalık,terbiyesizlik,küstahlık
b. 931
biçek bıçak
b. 788, 810, 811, 4131
b.+ig 772
bifa kaba, terbiyesiz, küstah
b.+lardın 6603
bil bel
b. 2360
b.+i 2915
b.+in 5824
bile ile, beraber, birlikte
b. 39, 70, 111, 140, 173, 181, 203, 289, 323, 332, 373, 377, 386, 394, 411, 415, 438, 442, 443, 448, 449, 457, 499, 505, 512, 519, 551, 567, 584, 707, 708, 768, 793, 826, 881, 885, 907, 925, 941, 942, 992, 1002, 1007, 1117, 1155, 1228, 1280, 1289, 1342, 1355, 1373, 1427, 1512, 1519, 1599, 1600, 1660, 1687, 1703, 1710, 1711, 1744, 1745, 1746, 1748, 1750, 1752, 1820, 1842, 1864, 1865, 1866, 1882, 1914, 1960, 1979, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2026, 2051, 2069, 2119, 2124, 2125, 2127, 2128, 2130, 2142, 2147, 2162, 2187, 2222, 2237, 2248, 2252, 2315, 2322, 2329, 2339, 2340, 2356, 2398, 2399, 2405, 2423, 2436, 2453, 2460, 2476, 2556, 2621, 2624, 2627, 2628, 2630, 2647, 2664, 2695, 2712, 2722, 2756, 2761, 2766, 2830, 2856, 2902, 2903, 2927, 2968, 2969, 2991, 2994, 3009, 3035, 3038, 3040, 3042, 3043, 3056, 3063, 3194, 3207, 3209, 3212, 3239, 3241, 3271, 3316, 3344, 3420, 3429, 3527, 3585, 3725, 3780, 3884, 3921, 3955, 4058, 4086, 4088, 4129, 4167, 4171, 4174, 4183, 4193, 4199, 4222, 4250, 4299, 4317, 4348, 4354, 4401, 4405, 4438, 4461, 4465, 4495, 4508, 4569, 4597, 4601, 4624, 4683, 4742, 4795, 4843, 4917, 4918, 4970, 5037, 5180, 5190, 5234, 5242, 5270, 5277, 5326, 5445, 5462, 5463, 5469, 5484, 5490, 5508, 5532, 5551, 5570, 5592, 5604, 5627, 5632, 5636, 5676, 5750, 5841, 5851, 5881, 5891, 5926, 5964, 6041, 6162, 6187, 6201, 6260, 6346, 6448, 6495, 6559, 6584, 6597, 6610, 6623
b.+mü 3921
bilek bilek
b.+i 2310
b.+lig 6072
bilge bilge, bilgin, âlim, hakîm
b. 158, 191, 192, 203, 223, 265, 287, 333, 405, 470, 473, 475, 495, 613, 755, 777, 824, 985, 1015, 1048, 1188, 1221, 1457, 1539, 1678, 1700, 1743, 1754, 1820, 1914, 2218, 2226, 2491, 2513, 2518, 2605, 2629, 2638, 2699, 2785, 2798, 3712, 3713, 3752, 3822, 3908, 3925, 3934, 4021, 4022, 4240, 4341, 4383, 4670, 4682, 4723, 5024, 5529, 5551, 5587, 5912, 5921, 6154, 6393, 6399, 6401, 6451, 6615
b.+din 1012
b.+ke 263
b.+ler 974
b.+leri 3265
b.+m 5965

b.+si 3265, 5917
bilig bilgi, bilim; us, akıl, fikir
b. 148, 150, 151, 154, 160, 161, 168, 174, 179, 208, 209, 211, 218, 221, 222, 224, 251, 252, 255, 271, 281, 288, 300, 301, 302, 303, 305, 308, 310, 312, 313, 314, 317, 335, 387, 398, 470, 472, 473, 623, 762, 778, 790, 979, 990, 992, 1009, 1016, 1019, 1047, 1154, 1186, 1196, 1228, 1253, 1366, 1385, 1489, 1493, 1494, 1590, 1658, 1666, 1673, 1679, 1680, 1681, 1683, 1727, 1783, 1784, 1794, 1813, 1814, 1815, 1822, 1823, 1824, 1825, 1845, 1846, 1872, 1905, 1906, 1927, 1930, 1940, 1947, 1952, 1953, 1955, 1958, 1967, 1968, 1970, 1994, 2029, 2086, 2095, 2164, 2175, 2218, 2238, 2243, 2441, 2447, 2450, 2451, 2466, 2483, 2488, 2524, 2591, 2594, 2596, 2605, 2606, 2617, 2621, 2624, 2625, 2626, 2627, 2654, 2672, 2674, 2698, 2702, 2713, 2719, 2725, 2790, 2870, 2883, 2896, 2908, 2919, 2950, 2979, 3013, 3014, 3025, 3062, 3070, 3075, 3112, 3168, 3169, 3200, 3216, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3304, 3346, 3382, 3467, 3473, 3484, 3393, 3670, 3687, 3802, 3853, 3962, 3980, 4022, 4075, 4076, 4136, 4221, 4231, 4240, 4333, 4366, 4388, 4389, 4413, 4446, 4451, 4506, 4557, 4596, 4638, 4691, 4866, 5048, 5076, 5084, 5171, 5199, 5209, 5238, 5252, 5253, 5321, 5419, 5472, 5473, 5478, 5587, 5606, 5657, 5723, 5770, 5779, 5812, 5835, 5852, 5894, 5926, 5980, 6000, 6081, 6342, 6448, 6463, 6469, 6605, 6606, 6609, 6611, 6613
b.+i 214, 278, 318, 321, 410, 480, 627, 778, 784, 1100, 1178, 1198, 1758, 1820, 1827, 1907, 2167, 2185, 2243, 2481, 2624, 3145, 3151, 3254, 3322, 3382, 3393, 3640, 3660, 3687, 3829, 3859, 3936, 4020, 4345, 4355, 4491, 4533, 4673, 4691, 4704, 4707, 4813, 4843, 4868, 4928, 4998, 5065, 5092, 5119, 5171, 5199, 5468, 5470, 5575, 5665, 5713, 5848, 5882, 5899, 6002, 6099, 6135, 6185, 6243, 6488
b.+de 260, 1833, 1843, 4355
b.+din 201, 472, 490, 1775, 1804, 2730, 3177, 5253, 6608
b.+i 4020, 4079, 4320
b.+ig 287
b.+in 209, 289, 1542, 1727, 1841, 1843, 2482, 2712
b.+iŋ 6610
b.+in 214, 527, 569
b.+ni 152, 6616
b.+ke 162, 170, 216, 254, 264, 1016, 1818, 1820, 1822, 2651, 2949, 3647, 3939
b.+leri 4344
b.+lerin 4342
b.+li 215, 311
biliglig bilgili
b. 58, 155, 168, 199, 214, 248, 254, 261, 278, 292, 299, 322, 326, 327, 330, 336, 408, 416, 417, 423, 427, 463, 469, 470, 472, 473, 555, 563, 631, 680, 748, 779, 960, 971, 972, 973, 990, 994, 997, 1014, 1046, 1048, 1710, 1711, 1727, 1740, 1775, 1923, 1951, 1954, 1956, 1964, 1971, 1972, 2031, 2090, 2117, 2167, 2168, 2188, 2448, 2449, 2452, 2457, 2466, 2597, 2600, 2602, 2650, 2652, 2659, 2689, 2693, 2704, 2706, 2785, 2788, 2789, 2796, 2821, 2868, 2872, 2873, 2892, 2897, 3035, 3061, 3062, 3164, 3165, 3166, 3182, 3225, 3278, 3383, 3491, 3558, 3594, 3641, 4012, 4135,

4177, 4240, 4374, 4424, 4464, 4916, 5084, 5142, 5213, 5229, 5269, 5308, 5520, 5702, 5980, 6101, 6132, 6270, 6355, 6381, 6430, 6452, 6474, 6490, 6612, 6614
b.+ke 200, 202, 220, 321, 1709, 1778, 2448, 4387, 6384
b.+ni 2603

biligsiz bilgisiz
b. 157, 158, 170, 179, 199, 200, 202, 203, 223, 260, 271, 298, 320, 321, 643, 739, 906, 969, 970, 971, 975, 985, 1048, 1539, 1669, 1680, 1681, 1710, 1711, 1739, 1754, 1763, 1777, 1906, 1923, 2449, 2452, 2486, 2650, 2659, 3216, 3224, 3225, 3491, 3643, 4076, 4448, 4453, 5792, 5852, 6606, 6612, 6613, 6614, 6615
b.+ke 262, 318, 1012, 1709, 1712, 1780, 1974, 1997, 3670, 4075, 4077, 4452, 5995, 6382, 6608
b.+ler 5554
b.+ni 2095, 4450

biliş bildik, tanıdık
b. 497, 3327
b.+i 492
b.+in 2251
b.+iŋ 524

bir bir; bir olma, aynı, eş; birlik, birlikte, beraber; bir de; herhangi bir; aynı, benzer; sadece, yalnız
b. 2, 4, 5, 8, 10, 15, 23, 53, 131, 132, 172, 181, 238, 297, 311, 313, 337, 339, 341, 342, 420, 462, 482, 483, 501, 505, 506, 570, 572, 574, 620, 663, 702, 742, 765, 759, 772, 804, 812, 818, 825, 828, 835, 854, 859, 875, 886, 955, 980, 981, 998, 1010, 1017, 1021, 1134, 1140, 1158, 1176, 1185, 1231, 1261, 1389, 1390, 1399, 1452, 1472, 1572, 1576, 1613, 1614, 1615, 1655, 1669, 1677, 1745, 1748, 1781, 1791, 1792, 1822, 1832, 1840, 1847, 1860, 1874, 1889, 1903, 1922, 1956, 1976, 2002, 2042, 2058, 2061, 2176, 2255, 2273, 2277, 2309, 2323, 2346, 2430, 2526, 2547, 2552, 2555, 2571, 2592, 2594, 2669, 2740, 2820, 2823, 2880, 2932, 2946, 2980, 3097, 3131, 3132, 3133, 3134, 3268, 3319, 3320, 3354, 3365, 3370, 3437, 3469, 3501, 3524, 3531, 3535, 3541, 3561, 3577, 3581, 3589, 3597, 3611, 3634, 3637, 3706, 3719, 3720, 3721, 3737, 3754, 3764, 3785, 3801, 3806, 3884, 3887, 3888, 3899, 3900, 3963, 3964, 4160, 4181, 4183, 4185, 4190, 4203, 4226, 4236, 4260, 4341, 4366, 4400, 4456, 4488, 4568, 4587, 4647, 4656, 4666, 4667, 4669, 4686, 4776, 4777, 4778, 4794, 4934, 4944, 4949, 4980, 4986, 5122, 5173, 5176, 5246, 5258, 5276, 5341, 5382, 5483, 5517, 5518, 5571, 5723, 5740, 5762, 5766, 5858, 5953, 6006, 6017, 6023, 6126, 6134, 6171, 6246, 6248, 6332, 6347, 6368, 6479, 6480, 6492, 6564, 6569, 6607, 6609, 6642
b.+e 392
b.+ke 25, 138, 1877, 3569
b.+ni 3597, 6029

bir ança bir kısım; birazcık; bir süre; bir an
b. 128, 129, 234, 486, 764, 767, 774, 954, 1042, 1283, 1604, 2370, 2374, 3096, 3114, 3845, 3947, 4148, 4660, 4882, 4891, 4898, 4930, 5152, 5629, 5671, 5672, 5826, 5950, 6421

bir az biraz
b. 2561, 5826, 6214, 6353, 6581

biri biri

b. 87, 242, 265, 267, 268, 307, 308, 309, 340, 803, 848, 872, 873, 874, 876, 877, 993, 999, 1053, 1527, 1538, 1668, 2015, 2024, 2059, 2418, 2504, 2508, 2511, 2928, 2987, 3109, 3111, 3217, 3219, 3227, 3574, 3606, 3654, 3657, 3658, 3659, 3738, 4032, 4106, 4107, 4175, 4225, 4235, 4272, 4337, 4487, 4489, 4702, 5329, 5551, 5580, 5724, 5866, 5867, 5903, 5911, 6015, 6103, 6108, 6171, 6352, 6353, 6364
b.+g 1344, 1579, 2545, 3050, 3535, 3718
b.+n 244, 2929, 6324
b.+ŋe 144, 4633, 6328
b.+niŋ 3654

birisi birisi
b. 144, 307, 338, 969, 993, 1023, 2024, 2133, 2418, 2679, 2686, 2704, 2733, 2736, 2928, 3039, 3606, 4120, 4251, 4272, 4356, 4575, 4633, 5313, 5345, 5516, 5561, 5575, 6364
b.+n 1579, 4123
b.+ni 5762

biregü biri, birisi, her biri
b. 343, 1238, 4202, 4487, 4664, 5165

birer birer; biraz; ara sıra
b. 172, 1014, 1422, 1597, 2566, 3608, 4072, 4149, 5566, 5640, 6034, 6043
b.+de 6618
b.+in 6419

birim borç, verme
b. 309, 1592, 6062
b.+ke 2804, 4539

birle ile, beraber, birlikte
b. 1, 2, 3, 25, 30, 47, 49, 92, 95, 97, 103, 124, 126, 137, 139, 161, 208, 209, 210, 218, 221, 223, 275, 278, 286, 290, 303, 304, 344, 377, 396, 461, 466, 471, 497, 577, 586, 589, 602, 611, 612, 614, 616, 640, 676, 682, 705, 860, 882, 918, 940, 942, 944, 946, 990, 1009, 1022, 1036, 1040, 1132, 1251, 1257, 1276, 1286, 1295, 1308, 1342, 1343, 1516, 1520, 1587, 1608, 1620, 1682, 1695, 1702, 1712, 1769, 1799, 1803, 1807, 1813, 1816, 1828, 1838, 1845, 1846, 1905, 1940, 1952, 1953, 1958, 1967, 1968, 1970, 1978, 1993, 2034, 2043, 2049, 2050, 2134, 2139, 2141, 2197, 2202, 2207, 2215, 2218, 2220, 2223, 2239, 2242, 2243, 2249, 2255, 2290, 2291, 2377, 2409, 2425, 2426, 2427, 2428, 2451, 2472, 2529, 2556, 2559, 2569, 2575, 2576, 2578, 2616, 2622, 2625, 2626, 2646, 2702, 2711, 2713, 2720, 2755, 2736, 2776, 2777, 2784, 2793, 2797, 2800, 2871, 2936, 2945, 2979, 2993, 2997, 2998, 3006, 3024, 3042, 3048, 3071, 3072, 3091, 3096, 3105, 3106, 3140, 3149, 3151, 3168, 3187, 3188, 3208, 3222, 3223, 3224, 3261, 3281, 3304, 3325, 3331, 3340, 3343, 3346, 3400, 3419, 3436, 3439, 3454, 3461, 3484, 3490, 3542, 3548, 3549, 3569, 3584, 3671, 3688, 3699, 3702, 3706, 3715, 3723, 3724, 3732, 3741, 3777, 3874, 3897, 3916, 3981, 3986, 4001, 4010, 4053, 4057, 4082, 4089, 4128, 4136, 4163, 4168, 4169, 4170, 4171, 4172, 4173, 4211, 4214, 4237, 4286, 4292, 4305, 4309, 4383, 4384, 4388, 4413, 4415, 4419, 4449, 4451, 4510, 4522, 4557, 4594, 4635, 4646, 4654, 4687, 4689, 4713, 4796, 4851, 4953, 4985, 5043, 5045, 5047, 5048, 5051, 5114, 5148, 5196, 5199, 5238, 5243, 5244, 5253, 5266, 5285, 5287, 5312, 5313, 5403, 5419, 5430, 5448, 5472, 5473, 5491, 5498, 5510, 5512,

5548, 5554, 5559, 5606, 5629, 5650, 5652, 5667, 5691, 5711, 5728, 5750, 5760, 5771, 5798, 5821, 5833, 5835, 5836, 5841, 5878, 5911, 5924, 5943, 5944, 5952, 5991, 6000, 6003, 6026, 6129, 6136, 6161, 6183, 6197, 6212, 6241, 6252, 6275, 6305, 6322, 6326, 6330, 6342, 6382, 6387, 6395, 6418, 6445, 6456, 6461, 6463, 6533, 6542, 6570, 6602, 6606

birlik birlik, vahdet
b.+i 3719
b.+iŋ 9, 13

birtem bütünüyle, tamamıyla
b. 339, 4349

biş beş
b. 1432, 2060

bişinci beşinci
b. 135, 2062

bitig yazı, yazılı söz, mektup; evrak
b. 258, 351, 755, 1342, 1354, 1496, 1497, 1557, 2218, 2223, 2224, 2225, 2226, 2482, 2628, 2671, 2695, 2696, 2698, 2700, 2701, 2702, 2707, 2725, 2776, 2780, 3178, 3180, 3186, 3187, 3197, 3275, 3471, 3472, 3473, 3709, 3710, 3712, 3713, 3714, 3731, 3732, 3811, 3822, 3844, 3887, 3888, 3889, 3890, 3891, 3892, 3893, 3894, 3896, 3908, 3941, 3942, 3943, 3968, 3969, 4048, 4365, 4944, 4945, 4946, 4948, 4949, 4951, 5929, 6506
b.+de 282, 2694, 2697, 2736, 4945
b.+din 2730
b.+im 1498, 3185
b.+in 1556, 2707, 2773, 2774, 3273, 3732, 3967, 3969
b.+iŋ 3912
b.+ke 3822, 3888, 3894, 3911
b.+mü 3156

bitigsiz kayda geçirilmeyen
b. 2778

bitigçi kâtip
b. 2494, 2671, 2674, 2675, 2677, 2679, 2693, 2704, 2725, 2730, 2731, 2733, 2737, 2773, 2774, 2928, 2930, 4048, 4146, 5913
b.+ke 2675

bitigü kalem
b. 1342

bi-vefa (<Far.) vefasız
b. 716, 1511

biyaban (<Far.) çöl, sahra
b.+da 6156, 6572

biz biz
b. 3749, 4016, 4904, 4908, 5837, 6386, 6428
b.+de 250, 1885
b.+iŋ 4835, 4909, 4913, 5342, 6337
b.+iŋde 2699, 5339, 5341, 5837, 5840
b.+iŋe 755, 6254, 6291
b.+ke 5343, 6408
b.+ni 4931, 5340, 5836, 5839

boḍ boy, kamet; vücut
b. 1055, 1614, 1618, 1622, 1849, 2086, 2087, 2090, 2488, 2663, 3718, 5095, 5126, 6596
b.+ı 1102, 2083, 2087, 2089, 2663, 2914
b.+luġ 2854
b.+um 371, 1099, 6532

boḍuġ renk, boya
b. 17, 452, 1399, 1957, 2453, 2638, 3146, 3837, 4609, 4891, 5112
b.+ı 4885

boḍun halk, ulus, kavim
b. 53, 194, 217, 218, 221, 224, 255, 278, 291, 417, 449, 543, 887, 894, 1039, 1040, 1076, 1313, 1411, 1412, 1542, 1571, 1575, 1654, 1689, 1780, 1925, 1952, 2030, 2058, 2092, 2110, 2111, 2124, 2131, 2140, 2147, 2180, 2233, 2242, 2324, 2422, 2602, 2714, 2834, 2937, 3017, 3024, 3031, 3094, 3099, 3100, 3104, 3105, 3110, 3113, 3141,

3248, 3259, 3266, 3267, 3268, 3305, 3351, 3468, 3527, 3699, 3918, 4009, 4012, 4013, 4076, 4309, 4320, 4321, 4327, 4422, 4449, 4493, 4699, 5090, 5163, 5198, 5203, 5204, 5224, 5241, 5275, 5283, 5287, 5330, 5332, 5333, 5353, 5359, 5459, 5495, 5504, 5523, 5542, 5545, 5547, 5561, 5568, 5585, 5626, 5728, 5750, 5853, 5885, 5942, 5945, 5946, 5947, 5950, 6098, 6102, 6138, 6167, 6259, 6342, 6347, 6348, 6351, 6427
b.+ı 460, 878, 895, 1039, 1042, 1571,1789, 1886, 2076, 2084, 2106, 2134, 2172, 2190, 2239, 2241, 2262, 2433, 2795, 3184, 3271, 3652, 5084, 5544, 5550, 5734, 5916, 5945, 5948, 5949
b.+ın 2136
b.+ıŋa 5358
b.+ını 286
b.+uŋ 5197, 5201, 5559
b.+da 34, 50, 563, 1629, 1693, 2075, 2117, 2232, 2235, 2457, 2603, 2966, 3150, 3862, 5083, 5127, 5223, 5293, 5296, 5298, 5791
b.+dın 1435, 1771, 3203, 5852
b.+ḳa 223, 230, 455, 545, 546, 547, 879, 1293, 1374, 1436, 1464, 1686, 1751, 1961, 1963, 1964, 1966, 2010, 2011, 2022, 2071, 2133, 2136, 2137, 2161, 2166, 2171, 2242, 2294, 2437, 2967, 3093, 3237, 3266, 3304, 3458, 3868, 4316, 4347, 4464, 4534, 4996, 5064, 5075, 5220, 5245, 5251, 5288, 5331, 5355, 5471, 5491, 5576, 5587, 5758, 5904, 6093, 6107, 6266
b.+lar 5293
b.+uġ 268, 1367, 1436, 1696, 1968, 2033, 5498, 5738, 6099

boġuz boğaz
b. 993, 994, 2890, 2892, 2976, 3603, 3610, 3667, 4588, 4592, 4651, 4671, 4772, 4774, 5095, 5352, 5465, 6352, 6643
b.+da 4325
b.+dın 991, 2832, 2890, 2895, 4401, 4615, 4674
b.+ḳa 2855, 2889, 3578, 3664, 3742, 3743, 3800, 4408, 4593, 5382
b.+uġ 2893, 4407, 4615, 4675
b.+uŋ 1312, 4404, 4405, 4589
b.+ı 1738, 2096, 2100, 2496, 2563, 3798, 4327, 4328, 4590, 4591, 4593, 5351, 6353
b.+ın 2894, 6371
b.+ıŋa 4588
b.+um 3797

bolumsuz layık olmayan
b.+ḳa 1715

bor şarap, içki
b. 339, 1334, 1337, 1434, 2091, 2096, 2098, 2101, 2102, 2103, 2649, 2650, 2651, 2653, 2655, 2659, 2729, 2730, 2764, 2765, 5263, 6455
b.+nı 6142
b.+dın 1338, 2095
b.+ḳa 708, 2652, 2654
b.+un 6454

borçı içki içen, içkiye düşkün
b. 850, 2096, 2097, 4273, 6142

boş boş, serbest, hür
b. 2307, 2406, 2408, 2987, 2990, 2991
b.+uġ 2989, 2991, 4556

boşġut talimat, ders, nasihat
b.+ları 2913

boşlaġ boş, avare
b. 708, 1303, 1491, 1505, 4061, 4185, 4509, 5275
b.+ıġ 5556

boşluḳ boşluk; kurtulma, serbest kalma
b.+ı 2616

boşuġ ihsan, hediye
b. 2495

botu çocuk, yavru, bebek
b. 4443, 4663, 5342

boyun boyun

b. 450, 678, 681, 1037, 1431, 2070, 2376, 3195, 3491, 3629, 4877, 4913, 4992, 5552, 5800, 5801, 5928, 5931, 6365, 6369, 6476
b.+ı 101, 206, 1375, 1926, 2016, 2022, 2025, 2154, 2352, 2708, 2945, 3000, 3639, 4015, 4807, 5474, 5482, 6161
b.+ın 4564, 5905
b.+ını 286
b.+um 3118
b.+uŋ 1754
b.+uŋa 5360
b.+ın 3342
b.+ḳa 1437, 1720, 3305, 4735

boz boz , kül rengi
b. 1996

bögde hançer
b. 810

böke pehlivan
b. 3264, 3545, 4920, 5043, 5105, 5373, 5375, 5523

böri kurt; bozkurt
b. 449, 461, 1040, 1413, 2311, 3096, 5376, 5378, 6194, 6542
b.+ke 2705, 5591, 5594
b.+ler 5164
b.+mü 3422

börk başlık, şapka
b. 435, 3723

böz bez; pamuktan yapılmış kumaş
b. 1238, 1420, 3616, 4700, 6374, 6443, 6552

bu bu
b. 3, 6, 9, 21, 28, 39, 50, 54, 59, 60, 61, 81, 82, 84, 92, 93, 96, 113, 115, 128, 131, 137, 138, 141, 144, 150, 152, 153, 161, 162, 165, 169, 172, 187, 188, 191, 197, 201, 216, 220, 222, 225, 228, 231, 238, 251, 253, 259, 262, 264, 265, 272, 274, 276, 277, 279, 280, 284, 289, 290, 297, 298, 299, 306, 307, 308, 318, 323, 332, 333, 337, 339, 340, 341, 343, 347, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 361, 369, 376, 377, 378, 379, 380, 389, 391, 393, 394, 397, 399, 405, 406, 409, 410, 411, 415, 420, 422, 426, 430, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 448, 453, 456, 458, 462, 466, 467, 468, 474, 475, 476, 477, 478, 484, 492, 498, 501, 504, 507, 510, 515, 526, 529, 530, 532, 535, 543, 548, 549, 550, 554, 558, 564, 566, 567, 571, 572, 575, 581, 586, 588, 589, 591, 592, 593, 594, 597, 600, 602, 607, 616, 618, 628, 630, 634, 637, 644, 647, 650, 653, 658, 659, 661, 664, 667, 669, 672, 673, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 688, 690, 691, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 701, 702, 710, 711, 715, 720, 728, 730, 731, 735, 739, 741, 742, 743, 744, 745, 748, 754, 757, 763, 766, 769, 771, 773, 774, 775, 776, 777, 782, 784, 786, 787, 788, 789, 791, 794, 799, 800, 801, 810, 816, 819, 821, 822, 824, 827, 829, 830, 833, 834, 836, 837, 838, 840, 843, 845, 848, 851, 852, 854, 855, 858, 859, 861, 863, 866, 867, 868, 870, 871, 875, 876, 877, 886, 890, 891, 892, 893, 895, 896, 897, 903, 905, 906, 907, 909, 911, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 924, 925, 927, 930, 933, 934, 935, 937, 938, 942, 954, 956, 958, 963, 966, 976, 982, 983, 984, 986, 989, 991, 992, 993, 995, 998, 1001, 1005, 1006, 1010, 1012, 1017, 1019, 1021, 1023, 1029, 1033, 1035, 1038, 1042, 1048, 1051, 1052, 1067, 1068, 1070, 1071, 1075, 1077, 1078, 1080, 1081, 1082, 1084, 1085, 1088, 1092, 1093, 1095, 1104, 1107, 1109, 1115, 1118, 1119, 1121, 1122, 1128, 1129, 1130,

1132, 1134, 1146, 1147, 1148,
1149, 1153, 1156, 1158, 1160,
1163, 1164, 1167, 1169, 1170,
1171, 1173, 1176, 1179, 1183,
1186, 1190, 1195, 1202, 1205,
1207, 1208, 1212, 1216, 1221,
1228, 1232, 1233, 1234, 1235,
1236, 1241, 1246, 1252, 1255,
1256, 1259, 1262, 1267, 1268,
1274, 1276, 1281, 1284, 1285,
1287, 1289, 1290, 1292, 1302,
1306, 1326, 1331, 1335, 1337,
1338, 1339, 1341, 1344, 1347,
1350, 1353, 1354, 1355, 1358,
1361, 1362, 1363, 1365, 1375,
1376, 1377, 1381, 1385, 1390,
1391, 1395, 1396, 1397, 1403,
1406, 1408, 1409, 1417, 1420,
1421, 1429, 1432, 1434, 1436,
1439, 1440, 1441, 1443, 1444,
1450, 1454, 1457, 1464, 1466,
1470, 1472, 1476, 1479, 1481,
1482, 1484, 1487, 1488, 1497,
1502, 1512, 1513, 1531, 1533,
1534, 1542, 1544, 1547, 1548,
1550, 1555, 1561, 1564, 1583,
1585, 1588, 1590, 1593, 1598,
1603, 1608, 1618, 1620, 1625,
1627, 1630, 1635, 1636, 1639,
1640, 1649, 1652, 1660, 1664,
1665, 1666, 1667, 1668, 1669,
1671, 1674, 1676, 1678, 1679,
1684, 1687, 1688, 1694, 1699,
1701, 1707, 1708, 1712, 1713,
1716, 1725, 1726, 1738, 1739,
1744, 1746, 1747, 1750, 1758,
1763, 1774, 1775, 1776, 1781,
1787, 1788, 1789, 1791, 1795,
1796, 1798, 1803, 1804, 1807,
1812, 1817, 1820, 1821, 1825,
1828, 1832, 1840,1842, 1847,
1864, 1869, 1872, 1874, 1878,
1880, 1885, 1888, 1891, 1895,
1903, 1906, 1912, 1914, 1918,
1919, 1921, 1930, 1931, 1933,
1935, 1936, 1937, 1938, 1944,
1949, 1960, 1961, 1966, 1969,
1970, 1973, 1974, 1976, 1978,
1982, 1983, 1984, 1988, 1990,
1995, 1997, 2001, 2002, 2004,
2009, 2018, 2019, 2020, 2021,
2022, 2024, 2026, 2030,
2034, 2035, 2036, 2037, 2039,
2042, 2046, 2047, 2049, 2054,
2057, 2058, 2059, 2060, 2062,
2063, 2064, 2065, 2067, 2071,
2074, 2075, 2076, 2078, 2082,
2091, 2094, 2098, 2099, 2100,
2105, 2112, 2113, 2124, 2125,
2126, 2127, 2129, 2130, 2132,
2135, 2137, 2140, 2146, 2156,
2157, 2164, 2165, 2166, 2172,
2173, 2174 2175, 2177, 2178,
2183, 2187, 2189, 2191, 2195,
2200, 2210, 2212, 2218, 2224,
2227, 2229, 2238, 2239, 2245,
2247, 2253, 2255 2258, 2260,
2264, 2265, 2271, 2272, 2273,
2280, 2286, 2294, 2296, 2297,
2305, 2309, 2315, 2318, 2323,
2327, 2329, 2330, 2331, 2333,
2338, 2351, 2353, 2355, 2356,
2357, 2358, 2382, 2392, 2405,
2406, 2407, 2408, 2409, 2412,
2413, 2414, 2419, 2420, 2422,
2423, 2429, 2432, 2434, 2436,
2438, 2445, 2454, 2460, 2465,
2467, 2479, 2482, 2483, 2484,
2485, 2486, 2487, 2492, 2501,
2502, 2503, 2509, 2512, 2513,
2517, 2524, 2525, 2526, 2527,
2533, 2539, 2541, 2545, 2552,
2553, 2556, 2568, 2578, 2582,
2588, 2589, 2590, 2595, 2596,
2611, 2615, 2619, 2624, 2611,
2615, 2619, 2624, 2625, 2630,
2637, 2640, 2644, 2651, 2654,
2656, 2657, 2664, 2667, 2672,
2673, 2676, 2677, 2678, 2679,
2680, 2681, 2684, 2687, 2688,
2690, 2692, 2695, 2696, 2698,
2700, 2702, 2703, 2705, 2706,
2709, 2710, 2712, 2716, 2717,
2718, 2732, 2735, 2737, 2738,
2739, 2740, 2742, 2743, 2745,
2746, 2747, 2755, 2756, 2758,

2759, 2766, 2767, 2771, 2780,
2787, 2791, 2814, 2816, 2818,
2820, 2821, 2824, 2826, 2828,
2830, 2835, 2841, 2844, 2851,
2853, 2855, 2860, 2861, 2877,
2879, 2886, 2889, 2891,2893,
2897, 2904, 2911, 2912, 2913,
2917, 2921, 2922, 2925, 2932,
2939, 2945, 2947, 2957, 2960,
2962, 2963, 2964, 2965, 2971,
2976, 2987, 2988, 2989, 2991,
2992, 2993, 3001, 3002, 3009,
3010, 3007, 3011 3015, 3016,
3017, 3018, 3019, 3020, 3021,
3023, 3024, 3025, 3027, 3028,
3029, 3034, 3039, 3043, 3049,
3051, 3055, 3057, 3059, 3073,
3074, 3077, 3079, 3081, 3083,
3084, 3088, 3096, 3111, 3117,
3119, 3134, 3144, 3145, 3148,
3153, 3154, 3157, 3167, 3169,
3171, 3174, 3180, 3185, 3189,
3194, 3199, 3201, 3202, 3204,
3206, 3207, 3211, 3214, 3229,
3230, 3232, 3233, 3235, 3241,
3245, 3248, 3253, 3256, 3259,
3260, 3270, 3271, 3285, 3308,
3311, 3315, 3317, 3321, 3326,
3328, 3331, 3332, 3334, 3335,
3337, 3338, 3339, 3340, 3341,
3344, 3347, 3349, 3354, 3359,
3360, 3362, 3364, 3368, 3369,
3376, 3384, 3390, 3392, 3394,
3404, 3407, 3410, 3415, 3420,
3425, 3427, 3429, 3434, 3435,
3436, 3437, 3442, 3448, 3450,
3455, 3460, 3463, 3464, 3466,
3469, 3475, 3479, 3484, 3486,
3487, 3489, 3497, 3498, 3499,
3501, 3506, 3510, 3513, 3516,
3517, 3518, 3519, 3520, 3522,
3523, 3525, 3537, 3538, 3539,
3540, 3544, 3546, 3552, 3556,
3561, 3562, 3563, 3564, 3565,
3566, 3573, 3574, 3575, 3576,
3578, 3581, 3583, 3586, 3587,
3588, 3589, 3590, 3591, 3598,
3599, 3606, 3608, 3609, 3620,
3624, 3625, 3626, 3627, 3628,
3630, 3631, 3633, 3636, 3645,
3646, 3647, 3648, 3649, 3651,
3654, 3655, 3656, 3662, 3663,
3664, 3665, 3667, 3669, 3671,
3673, 3680, 3682, 3684, 3685,
3686, 3692, 3696, 3703, 3708,
3716, 3718, 3723, 3735, 3736,
3737, 3738, 3740, 3741, 3744,
3747, 3749, 3750, 3755, 3758,
3759, 3775, 3781, 3782, 3789,
3791, 3792, 3794, 3795, 3819,
3823, 3826, 3827, 3846, 3847,
3856, 3857,3863, 3864, 3866,
3868, 3869, 3871, 3872, 3876,
3877, 3879, 3884, 3893, 3902,
3912, 3914, 3915, 3916, 3918,
3919, 3920, 3925, 3929, 3934,
3935, 3936, 3937, 3939, 3945,
3972, 3973, 3975, 3977, 3981,
3982, 3984, 3986, 3990, 3991,
3992, 3993, 4000, 4002, 4003,
4005, 4006, 4007, 4009, 4010,
4014, 4016, 4018, 4020, 4023,
4024, 4029, 4031, 4034, 4042,
4044, 4045, 4049, 4054, 4056,
4063, 4066, 4070, 4071, 4072,
4073, 4074, 4075, 4086, 4097,
4107, 4109, 4113, 4119, 4120,
4121, 4123, 4133, 4134, 4135,
4141, 4147, 4149, 4155, 4157,
4158, 4159, 4164, 4165, 4182,
4201, 4202, 4203, 4205, 4206,
4208, 4211, 4214, 4220, 4221,
4223, 4225, 4226, 4227, 4234,
4237, 4238, 4246, 4247, 4251,
4253, 4264, 4266, 4284, 4286,
4287, 4288, 4299, 4312, 4314,
4316, 4318, 4328, 4336, 4345,
4346, 4356, 4357, 4360, 4361,
4362, 4365, 4366, 4367, 4368,
4370, 4374, 4377, 4392, 4393,
4400, 4404, 4411, 4422, 4428,
4429, 4438, 4439, 4443, 4445,
4454, 4456, 4457, 4459, 4460,
4465, 4466, 4468, 4470, 4472,
4497, 4501, 4508, 4511, 4514,
4521, 4533, 4547, 4562, 4563,

4564, 4565, 4567, 4572, 4573,
4574, 4589, 4596, 4603, 4616,
4626, 4627, 4630, 4635, 4637,
4663, 4670, 4676, 4678, 4680,
4681, 4684, 4685, 4687, 4688,
4689, 4694, 4698, 4701, 4703,
4704, 4710, 4711, 4713, 4714,
4716, 4719, 4720, 4726, 4727,
4728, 4729, 4733, 4736, 4737,
4739, 4748, 4749, 4750, 4751,
4753, 4758, 4760, 4761, 4768,
4775, 4788, 4791, 4792, 4798,
4799, 4804, 4805, 4809, 4811,
4815, 4819, 4822, 4824, 4825,
4831, 4832, 4839, 4846, 4847,
4849, 4851, 4860, 4861, 4862,
4867, 4868, 4869, 4876, 4896,
4397, 4904, 4905, 4909, 4912,
4913, 4914, 4919, 4926, 4929,
4933, 4936, 4937, 4941, 4942,
4943, 4945, 4950, 4953, 4956,
4967, 4974, 4975, 4976, 4981,
4983, 4990, 4992, 5002, 5007,
5008, 5016, 5021, 5024, 5032,
5037, 5039, 5042, 5051, 5052,
5053, 5057, 5065, 5067, 5068,
5081, 5082, 5083, 5089, 5090,
5091, 5092, 5093, 5094, 5096,
5098, 5105, 5106, 5107, 5115,
5116, 5126, 5130, 5133, 5136,
5139, 5140, 5144, 5146, 5150,
5155, 5166, 5167, 5169, 5171,
5172, 5175, 5176, 5178, 5179,
5181, 5182, 5185, 5187, 5188,
5189, 5190, 5194, 5200, 5202,
5206, 5208, 5225, 5228, 5231,
5234, 5235, 5241, 5247, 5248,
5250, 5254, 5258, 5259, 5260,
5263, 5264, 5266, 5267, 5268,
5270, 5271, 5279, 5288, 5296,
5298, 5300, 5304, 5307, 5308,
5309, 5310, 5311, 5312, 5318,
5319, 5320, 5321, 5322, 5323,
5324, 5326, 5328, 5331, 5332,
5334, 5336, 5338, 5342, 5343,
5345, 5356, 5357, 5360, 5364,
5369, 5373, 5381, 5383, 5384,
5385, 5386, 5389, 5391, 5396,
5397, 5398, 5399, 5404, 5405,
5406, 5407, 5410, 5414, 5415,
5416, 5418, 5420, 5421, 5422,
5423, 5425, 5426, 5430, 5454,
5457, 5458, 5460, 5461, 5462,
5463, 5465, 5466, 5469, 5470,
5472, 5475, 5484, 5485, 5493,
5495, 5497, 5499, 5501, 5502,
5503, 5504, 5507, 5515, 5525,
5540, 5550, 5551, 5557, 5560,
5561, 5562, 5564, 5566, 5567,
5568, 5571, 5572, 5574, 5584,
5586, 5591, 5597, 5599, 5603,
5604, 5605, 5611, 5614, 5629,
5631, 5633, 5641, 5642, 5644,
5649, 5654, 5655, 5663, 5690,
5694, 5695, 5696, 5699, 5700,
5701, 5702, 5703 5705, 5706,
5708, 5711, 5719 5723, 5724,
5725, 5726, 5737, 5746, 5747,
5751, 5752, 5757, 5761, 5762,
5763, 5764, 5770, 5772, 5781,
5794, 5798, 5802, 5804, 5805,
5809, 5813, 5816, 5817, 5818,
5819, 5834, 5835, 5836, 5838,
5843, 5845, 5853, 5855, 5858,
5861, 5862, 5865, 5868, 5869,
5871, 5875, 5878, 5888, 5902,
5905, 5906, 5907, 5908, 5909,
5910, 5922, 5924, 5926, 5927,
5929, 5930, 5934, 5944, 5945,
5947, 5953, 5958, 5960, 5962,
5971, 5983, 5989, 5991, 5993,
5997, 5999, 6002, 6006, 6012,
6015, 6021, 6023, 6028, 6037,
6042, 6047, 6048, 6049, 6050,
6051, 6064, 6065, 6067, 6074,
6075, 6077, 6080, 6081, 6083,
6086, 6087, 6088, 6092, 6109,
6111, 6115, 6116, 6117, 6119,
6122, 6124, 6129, 6131, 6135,
6138, 6141, 6143, 6147, 6151,
6152, 6153, 6154, 6156, 6157,
6159, 6161, 6162, 6163, 6169,
6170, 6172, 6176, 6178, 6182,
6185, 6201, 6205, 6206, 6207,
6215, 6228, 6232, 6233, 6242,
6243, 6249, 6256, 6257, 6259,

6265, 6266, 6268, 6269, 6270, 6271, 6273, 6275, 6278, 6279, 6291, 6294, 6307, 6309, 6310, 6312, 6317, 6323, 6324, 6325, 6326, 6328, 6331, 6332, 6337, 6340, 6341, 6344, 6350, 6352, 6355, 6358, 6359, 6360, 6364, 6372, 6373, 6376, 6379, 6382, 6386, 6387, 6388, 6392, 6398, 6401, 6402, 6406, 6408, 6409, 6416, 6426, 6427, 6430, 6431, 6433, 6435, 6436, 6445, 6451, 6453, 6459, 6462, 6473, 6477, 6481, 6493, 6494, 6495, 6498, 6501, 6504, 6505, 6506, 6508, 6524, 6529, 6559, 6575, 6580, 6583, 6591, 6593, 6596, 6598, 6610, 6617, 6623, 6624, 6628, 6630, 6632, 6635, 6637, 6639, 6642

buġday (başı) başak burcu
b. 140

buġra deve aygırı, erkek deve
b.+sı 2312

buġra (ḫan) Buğra Han, bkz. tawġaç
b. 88

buġraġu erkek deve gibi
b. 1126, 6166, 6367

buḳa boğa
b. 1310, 5801

bulaḳ haşarı at
b. 3600

bulaḳ pınar
b.+lar 6626

bular bunlar
b. 49, 50, 59, 141, 276, 4339, 4343, 4345, 4353, 4374, 4431, 4439, 5555, 5558, 6352
b.+da 131, 137, 138, 144, 251, 308, 338, 2059, 2064, 2710, 3591, 4049, 4175, 4355, 4361, 4377, 4446, 4469, 4490, 4521, 4578, 4633, 4670, 5329, 5555, 5559, 5561, 5562, 5563
b.+dın 2423, 2734, 4237, 4394, 4402, 4441, 4459
b.+ıġ 2929, 4375, 4391, 4443, 4457, 5302, 5552, 5563, 5592, 5736, 5914, 6365
b.+ḳa 61, 2072, 2073, 2488, 2990, 4362, 4399, 4418, 4447
b.+nı 1429, 4337, 4338, 4360, 4397, 4398, 4461, 5559, 6597
b.+nıŋ 3590, 4174, 4183, 4354, 4393, 4397, 4399, 4401, 4405, 4440, 5244, 5553, 5558
b.+sız 4322

bulġaḳ fitne, fesat; halk arasında çıkan karışıklık
b. 4121, 4271
b.+ı 221, 4213
b.+ıŋa 1313

bulġanuḳ bulanık
b. 1856, 4940, 5512, 5951
b.+ın 2131, 3632, 5646
b.+nı 5201

bulıt bulut
b. 86, 6521

bulun esir, tutsak
b. 1438, 2066, 2388, 2402, 2723, 2898, 3636, 3640, 3994, 4479, 4491, 4516, 4591, 4593, 4909, 5411, 5475, 5487, 6162
b.+ı 3642

burc (<Ar.) burç
b. 834
b.+ı 744, 833, 834

burḫan put
b.+ın 5486

burun önce, ileri; ileri gelen, saygın
b. 220, 236, 263, 466, 747, 1131, 1558, 2533, 3083, 4077, 5178, 5298, 5874

burun burun
b.+ı 206
b.+ıŋa 66

burunduḳ yular
b. 159, 5337
b.+luġ 206

busuġ pusu, tuzak
b. 366
b.+da 5414, 6271
b.+dın 1381, 4826
b.+ḳa 2370

busuġçı pusu kuran, tuzak kuran, pusuya yatan
b. 1103
buşaḳlıḳ hiddet
b. 332
buşı hiddetli, sinirli, öfkeli, kızgın
b. 334, 342, 850, 906, 1414, 1997, 2089, 2295, 4292, 5074, 5216
buşılıḳ hiddetlenme, kızma
b. 335, 2061
but put
b.+uġ 3753
but but, bacak
b.+uġ 1211
b.+uŋ 4115
b.+ını 3635
butıḳ budak, dal
b. 4892
butu deve yavrusu, potuk, köşek
b. 2710, 4400
buyruḳ müşavir; vezir
b.+ı 1163, 2941
buz buz
b. 6013
buzuḳ bozuk, kırık, yıkık
b.+uġ 1858
büḍig oyun, raks
b. 6025
bügü bilgin, akıllı, bilge, hâkim
b. 183, 191, 192, 223, 254, 287, 306, 333, 405, 427, 495, 557, 730, 779, 997, 1014, 1046, 1076, 1100, 1123, 1178, 1426, 1459, 1530, 1743, 1816, 1913, 1972, 2033, 2056, 2407, 2424, 2513, 2518, 2689, 2699, 2704, 2706, 2717, 2785, 2826, 2892, 2948, 3029, 3142, 3254, 3276, 3393, 3506, 3594, 3660, 3928, 3934, 4074, 4129, 4177, 4294, 4346, 4502, 4640, 4670, 4682, 4707, 4723, 4843, 5142, 5250, 5359, 5529, 5553, 5846, 5912, 5921, 5961, 5999, 6010, 6061, 6129, 6254, 6394, 6401, 6410, 6428, 6488
b.+din 650
b.+ler 3594, 4177, 6061
b.+lerke 1198
bügür böğür; kambur
b.+i 6157
bük köşe, bucak
b. 870, 1286, 4440
büke ejderha, masal canavarı
b. 1202, 2354, 6388
büte çok, pek çok
b. 1587, 3309, 3635, 5723
bütrürek tamamen; iyice
b. 507
bütün doğru, dürüst, güvenilir; bütün
b. 105, 330, 352, 407, 424, 763, 868, 891, 1042, 1299, 1724, 1726, 1732, 1761, 1863, 1886, 1929, 1980, 2027, 2038, 2106, 2199, 2234, 2324, 2436, 2585, 2607, 2676, 2744, 2750, 2753, 2759, 2792, 2828, 2830, 2831, 2835, 2849, 2850, 2859, 2885, 2891, 2897, 2901, 2926, 2939, 3063, 3105, 3128, 3266, 3343, 3504, 3569, 3588, 3798, 4045, 4145, 4440, 4945, 4951, 5102, 5124, 5230, 5330, 5389, 5710, 5856, 5897, 5903, 6094, 6267, 6642
b.+rek 4945, 4946
bütünsüz güvenilmez, itimatsız
b. 2151, 2584
bütünlük bütünlük, mükemmellik; doğruluk, dürüstlük
b. 1289, 1687, 1745, 1750, 1752, 1866, 2187, 2211, 2622, 2844, 4036, 4876, 4948, 6583
b.+ke 2676

C

can (<Far.) can, ruh
c. 336, 991, 1395, 1423, 1520, 1521, 1522, 1524, 1525, 1728, 1733, 1768, 1861, 1912, 1919, 1929, 2163, 2281, 2404, 2406, 2465, 2743, 2746, 2831, 2840, 2909, 2921, 2931, 2942, 2960,

2980, 2999, 3059, 3325, 3458, 3758, 3781, 3987, 4211, 4270, 4989, 5056, 5260, 5321, 5383, 5422, 5570, 5842, 5978, 6065, 6100, 6105, 6290, 6296, 6302, 6525, 6537, 6574, 6623
c.+ça 6578
c.+da 2746
c.+dın 1115
c.+ı 1518, 1555, 2529, 2728, 4120, 6106
c.+ım 85, 394, 1554, 1720, 6267
c.+ıŋ 2853, 5793
c.+ın 990, 1472, 2411, 2432, 3932, 5517
c.+ıŋa 4265
c.+ında 2819
c.+ıŋı 1231
c.+ını 52, 6239
c.+ınıŋ 2907
c.+ıŋķa 4267
c.+ķa 6302
c.+nı 2853, 5483

canlıġ canlı
c. 1472, 6056

cebir (<Ar.) cebir, matematik
c. 4382

cefa (<Ar.) cefa, cevir, eziyet, vefasız
c. 716, 1092, 1173, 1224, 1237, 1511, 2041, 2198, 3088, 3390, 3427, 3432, 3740, 4522, 5160, 5297, 5320, 6127, 6359, 6360, 6466, 6467, 6516, 6517, 6568, 6578, 6603
c.+dın 6517
c.+ķa 6359, 6362
c.+sın 6362

cefalıġ cefakâr, cefa gören
c. 2876, 3790, 5124, 6569

cefasız eziyet etmeyen, incitmeyen, vefakâr
c. 105

cefaçı cefa eden, eziyet eden
c. 1092, 1237, 2195, 3088, 3740, 4839, 6131, 6361, 6362

cem‘ (<Ar) toplama, biriktirme
c.+u 4381

cemaʿat (<Ar.) cemaat, takım, insan topluluğu, bölük
c. 3239, 5486, 5588, 6477
c.+larıġ 5556
c.+ler 6477

cemal (<Ar.) güzellik, yüz güzelliği
c.+i 91

cevab (<Ar.) cevap
c. 1006, 1907, 2648, 3157, 3321, 3334, 3680, 3711, 4060, 4303, 5007, 5034
c.+ı 979
c.+ın 3452, 5246
c.+ķa 1907

cevr (<Ar.) eza, cefa, haksızlık edip incitmek
c.+i 6603

cezr (<Ar.) kök, asıl
c.+i 2633, 4380

cihan (<Far.) alem, dünya, yeryüzü, kainat
c. 88, 279, 284, 290,3009, 4960

cülab (<Ar.+Far. gül-ab) gül suyu
c. 1060, 2904, 4656

cülengbin (<Ar.+Far.gül-engübin) bal ile gül yaprağından yapılan bir tür tatlı
c. 2904, 4656

Ç

çaḍan akrep burcu
ç. 140, 4889

çaḍan çiyan, akrep
ç. 6601
ç.+ı 6379

çaġrı doğan, çakır kuşu
ç. 4068

çal alaca, kır
ç. 1098

çare (<Far.) çare, tedbir, yardım, ilaç, deva
ç. 1183, 1189, 1633, 5512
ç.+siz 1182

çaw şöhret, şan
ç. 1711, 2060, 2125, 2320, 3095, 3916, 6502

ç.+ı 87, 102, 458, 737, 1693, 1924, 2050, 2553, 3173, 6108
ç.+ıġ 462
ç.+ın 2945
ç.+ını 527
çawlı Çavlı Bey
ç. 4068
çawlıġ şöhretli
ç. 4525
çawluġ şöhretli
ç. 2083, 2298, 4092
çergüçi kurtarıcı
ç. 373
çerig asker, ordu
ç. 2272, 2284, 2328, 2333, 2335, 2365, 2371, 2380, 2381, 2383
ç.+de 1736, 2370
ç.+in 2268
ç.+ke 2375
çıbun sinek
ç. 3399, 6601
ç.+ḳa 5215
çıġay fakir, yoksul
ç. 313, 1308, 1923, 2004, 2241, 2473, 2498, 2612, 2615, 2620, 3553, 3613, 3617, 3677, 3717, 3746, 3757, 4144, 4409, 4819, 5302, 5316, 5387, 5466, 5565, 5567, 5756, 6370, 6374, 6375, 6378, 6487
ç.+ın 5755
ç.+ḳa 1112, 1129, 1150, 1564, 1786, 3240, 3445, 3666, 4369, 4372, 4989, 5565
ç.+lar 1034, 3239, 4469, 5563
ç.+mu 3098
çıġaylıḳ fakirlik, yoksulluk
ç. 1335, 1337, 2096, 2983, 3527, 3553, 4592, 5242
çıḳış çıkar, menfaat; gider; son
ç. 1316, 1325, 2774, 4538, 5277, 5913, 6289
ç.+ınnı 1316
çın doğru, gerçek; gerçekten, hakikaten
ç. 60, 352, 407, 424, 763, 773, 863, 868, 869, 872, 873, 981, 991, 1252, 1476, 1724, 1726, 1727, 1863, 1937, 2010, 2038, 2104, 2324, 2407, 2436, 2585, 2607, 2608, 2676, 2721, 2744, 2748, 2753, 2776, 2789, 2829, 2830, 2831, 2835, 2849, 2850, 2859, 2882, 2885, 2897, 2926, 2994, 3016, 3055, 3128, 3175, 3192, 3260, 3376, 3451, 3486, 3747, 3763, 3771, 3816, 3818, 3891, 3937, 4145, 4300, 4306, 4318, 4345, 4440, 4791, 4795, 4808, 4846, 4847, 4877, 4941, 5016, 5079, 5095, 5117, 5129, 5182, 5230, 5302, 5330, 5349, 5421, 5432, 5615, 5620, 5787, 5878, 5888, 6084, 6460
ç.+ı 1011, 1359, 1470, 2235, 2966, 3990, 4060, 5922, 6387
ç.+ıġ 5877
ç.+ın 5873
ç.+ḳa 4877
çınlıḳ doğruluk, gerçeklik
ç. 2436
çırġuy cimri, fakir
ç. 1673, 2809
çiçek çiçek
ç. 80, 96, 118, 120, 452, 829, 1808, 2573, 2688, 6625
ç.+inde 1651
ç.+ler 70, 79, 1810, 3212
ç.+lig 6531
çiçeklik çiçek bahçesi
ç.+te 78, 5972
ç.+lerig 6435
çigen yular
ç. 6110
çigil Çiğil; bir Türk boyu
ç. 3491, 4448
çim çim, ayrık otu
ç. 974
çoġ zincir, bağ
ç.+da 5549
çoġı gürültü, münakaşa, anlaşmazlık
ç. 144, 200, 318, 1926, 2651, 3038, 3396, 3591, 4232, 4661, 4842, 5030, 5866
çoḳ çok

ç. 3031
çomaḳ Müslüman
ç. 4701
çöge elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba
ç.+sin 5974
çögen topu çekmek için kullanılan ucu eğri değnek, çevgan
ç.+ke 2581, 2635
çöküt bodur, kısa, kısalık, cücelik
ç. 2086
çumġuḳ ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga; ala karga
ç. 77
çurnı müshil ilacı
ç. 1064, 2887
çuz yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı
ç. 902, 1426, 4768, 4773, 5367, 6523

D

dal dal, kol, şube
d.+ı 5311
daru (<Far.) ilaç, deva
d. 5244
da‘vi (<Ar.) dava, iddia
d. 811, 1895
d.+ḳa 1895
devat (<Ar.) divit, içine mürekkep konulan hokka
d. 3187, 3714, 3896
devlet (<Ar.) devlet; saadet, baht, talih, ikbal
d. 65, 109, 116, 548, 551, 598, 662, 664, 694, 695, 696, 712, 713, 741, 749, 943, 1032, 1077, 1234, 1321, 1330, 1358, 1373, 1588, 1607, 1702, 1703, 1709, 1710, 1711, 1712, 1715, 1780, 2007, 2105, 2446, 2759, 3069, 3072, 3073, 3075, 3077, 3079, 3736, 4151, 4298, 4299, 4415, 4536, 4760, 4761, 4825, 4914, 5174, 5188, 5324, 5749, 5759, 5781, 5807, 6111, 6130, 6134, 6137, 6139, 6143, 6230, 6372
d.+i 545, 1041
d.+in 1715
d.+inde 3103
d.+ḳa 89, 1331
din (<Ar.) din
d. 59, 89, 2190, 2436, 2461, 2462, 2676, 2844, 3214, 3343, 3359, 3434, 3525, 3539, 3590, 3640, 3741, 4345, 5217, 5311, 5312, 5475, 6498
d.+im 3338
d.+iŋ 6135
d.+iŋni 6135
d.+ḳa 54, 3539
diriġa (<Far.) yazık, hayfa, eyvahlar olsun
d. 1574, 1613, 2173, 6238, 6415
dost (<Far.) dost
d. 4201, 6580
d.+ḳa 4274
d.+uŋ 4190
du‘a (<Ar.) dua, Allah’a yalvarma
d. 459, 1039, 1110, 1265, 1503, 1571, 1803, 1886, 2433, 2993, 3020, 3022, 3024, 3050, 3051, 3059, 3106, 3135, 3287, 3954, 4470, 5333, 5401, 5491, 5568, 5571, 5667, 5728, 5802, 5807, 5821, 5832, 5833, 5834, 5836, 5837, 5838, 5943, 6181, 6305, 6351, 6424, 6503, 6504
d.+da 4879, 5438, 5666, 6173
d.+m 379
d.+n 1693, 5570, 5832
du‘açı duacı, dua eden
d. 3697, 3731, 3791, 4470, 4865
duşman (<Far.) düşman, hasım
d. 3398, 3399, 3418, 3421, 4190, 4274
d.+ım 3401
d.+ındın 4191
dünya (<Ar.) dünya

d. 64, 82, 91, 93, 114, 398, 1032, 1073, 1091, 1092, 1172, 1173, 1186, 1197, 1202, 1234, 1236, 1238, 1259, 1283, 1284, 1355, 1373, 1375, 1376, 1377, 1393, 1407, 1408, 1409, 1410, 1425, 1465, 1675, 1742, 1976, 1979, 2001, 2002, 2004, 2157, 2162, 2200, 2759, 2955, 3002, 3027, 3077, 3082, 3084, 3087, 3088, 3240, 3283, 3340, 3410, 3446, 3513, 3515, 3518, 3519, 3522, 3524, 3525, 3528, 3531, 3533, 3536, 3538, 3539, 3540, 3546, 3548, 3552, 3561, 3562, 3563, 3564, 3566, 3569, 3586, 3588, 3589, 3592, 3624, 3625, 3627, 3648, 3649, 3655, 3656, 3657, 3658, 3666, 3744, 3745, 3782, 3795, 3797, 3923, 3924, 3926, 3927, 3975, 3977, 4206, 4383, 4384, 4459, 4678, 4684, 4697, 4702, 4704, 4710, 4711, 4713, 4714, 4718, 4730, 4732, 4733, 4742, 4761, 4765, 4799, 4800, 4801, 4802, 4805, 4809, 4824, 4847, 4862, 4929, 4967, 4968, 5003, 5012, 5018, 5028, 5115, 5116, 5133, 5160, 5174, 5175, 5185, 5255, 5266, 5311, 5312, 5314, 5322, 5338, 5389, 5405, 5420, 5421, 5423, 5428, 5449, 5604, 5605, 5694, 5749, 5759, 5825, 5924, 5925, 5926, 5927, 5930, 6049, 6050, 6092, 6108, 6111, 6117, 6131, 6134, 6151, 6152, 6153, 6154, 6160, 6169, 6223, 6229, 6230, 6331, 6332, 6334, 6379, 6383, 6384, 6388, 6391, 6416, 6430, 6442, 6445, 6498, 6499, 6507, 6552, 6553, 6554, 6562, 6568, 6630, 6631, 6634, 6135, 6636, 6642
d.+da 1441, 1747, 3148
d.+dın 1274, 3695
d.+ġ 3089, 3520, 3740
d.+nı 4737
d.+sın 4808

düşman (<Far.) düşman, hasım
d. 119, 944, 1037, 2330, 5800

E

ebdal (<Ar.) abdal, derviş, tarikat ehli
e. 3563
ecel (<Ar.) ecel, vade, ömrün sonu
e. 1118, 1143, 1153, 1232, 5383, 6271
e.+ke 1232, 6272
ecelsiz vadesi dolmayan
e. 2289
eḍ ipekli kumaşlar gibi dokuma cinsinden olan kıymetli şeyler
e. 68, 81, 618
edeb (<Ar.) edep; terbiye, ahlak güzelliği
e. 577, 4128, 4506, 4594, 6469
eḍersiz eyersiz, eyeri olmayan
e. 1428
eḍertçi ileri giden, akıncı, kovalayan
e. 2395
eḍgü iyi
e. 32, 108, 180, 181, 183, 215, 219, 227, 228, 232, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 246, 252, 253, 257, 259, 269, 272, 291, 317, 322, 345, 347, 348, 349, 353, 359, 453, 454, 455, 456, 457, 459, 495, 496, 502, 535, 542, 545, 549, 551, 609, 633, 695, 715, 855, 856, 871, 872, 873, 874, 877, 878, 881, 885, 886, 887, 888, 890, 891, 893, 894, 895, 897, 899, 903, 905, 907, 909, 910, 912, 914, 915, 917, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 928, 933, 934, 935, 936, 937, 939, 940, 1077, 1081, 1084, 1104, 1109, 1130, 1147, 1148, 1162, 1219, 1254, 1255, 1259, 1260, 1265, 1279, 1295, 1296, 1305, 1307, 1333, 1353, 1354, 1367, 1368, 1374, 1411, 1431, 1446, 1456, 1458, 1461, 1479, 1485, 1488, 1538,

1540, 1543, 1570, 1575, 1577, 1589, 1616, 1617, 1636, 1639, 1640, 1641, 1661, 1664, 1685, 1686, 1688, 1693, 1700, 1705, 1719, 1767, 1770, 1778, 1803, 1807, 1809, 1810, 1812, 1824, 1829, 1862, 1875, 1888, 1911, 1922, 1925, 1941, 1957, 1959, 1966, 1978, 1980, 1981, 1982, 1995, 2008, 2009, 2060, 2102, 2114, 2160, 2161, 2163, 2166, 2171, 2179, 2182, 2189, 2209, 2214, 2231, 2242, 2244, 2245, 2246, 2248, 2249, 2255, 2258, 2263, 2265, 2299, 2305, 2307, 2340, 2405, 2422, 2437, 2438, 2444, 2467, 2468, 2476, 2546, 2572, 2688, 2695, 2696, 2697, 2718, 2719, 2720, 2756, 2757, 3001, 2851, 2856, 2862, 2871, 2872, 2965, 2967, 2977, 2980, 2982, 2990, 2998, 3014, 3020, 3022, 3026, 3054, 3065, 3093, 3106, 3112, 3125, 3159, 3174, 3199, 3233, 3246, 3248, 3251, 3259, 3261, 3262, 3263, 3264, 3266, 3267, 3268, 3270, 3271, 3272, 3281, 3296, 3319, 3353, 3377, 3382, 3392, 3405, 3429, 3437, 3458, 3500, 3501, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3525, 3562, 3678, 3684, 3687, 3709, 3730, 3733, 3736, 3746, 3786, 3805, 3829, 3934, 3935, 3946, 3962, 3972, 3973, 3974, 3976, 3978, 4005, 4027, 4053, 4054, 4095, 4159, 4169, 4176, 4195, 4197, 4235, 4237, 4240, 4241, 4244, 4254, 4256, 4258, 4283, 4288, 4298, 4308, 4322, 4360, 4363, 4366, 4368, 4371, 4375, 4384, 4385, 4391, 4397, 4398, 4411, 4430, 4431, 4435, 4436, 4437, 4438, 4443, 4448, 4465, 4466, 4468, 4470, 4471, 4474, 4476, 4482, 4484, 4498, 4505, 4527, 4537, 4539, 4555, 4558, 4564, 4585, 4648, 4670, 4691, 4694, 4695, 4703, 4708, 4734, 4818, 4840, 4860, 4864, 4878, 4907, 4925, 4953, 4969, 4989, 5016, 5071, 5081, 5082, 5084, 5086, 5087, 5090, 5126, 5127, 5129, 5130, 5131, 5157, 5171, 5180, 5194, 5200, 5224, 5225, 5226, 5230, 5237, 5247, 5249, 5255, 5265, 5283, 5307, 5319, 5333, 5374, 5401, 5440, 5476, 5488, 5491, 5525, 5526, 5541, 5544, 5549, 5559, 5569, 5570, 5571, 5572, 5573, 5604, 5605, 5607, 5608, 5613, 5722, 5727, 5732, 5733, 5735, 5740, 5744, 5747, 5751, 5760, 5767, 5790, 5794, 5798, 5800, 5802, 5807, 5811, 5834, 5855, 5860, 5875, 5881, 5884, 5890, 5900, 5901, 5907, 5916, 5918, 5919, 5920, 5921, 5922, 5923, 5924, 5925, 5943, 5944, 5947, 5984, 5988, 5989, 6037, 6060, 6068, 6095, 6144, 6153, 6163, 6164, 6190, 6193, 6226, 6238, 6248, 6253, 6260, 6262, 6266, 6268, 6272, 6312, 6338, 6344, 6351, 6360, 6363, 6401, 6409, 6418, 6424, 6425, 6429, 6468, 6478, 6489, 6502, 6519, 6525, 6555, 6595

e.+de 4218, 4220

e.+din 878

e.+dün 4695

e.+g 897, 922, 1637, 2305, 3806, 4245, 5283, 5527, 5625, 5813

e.+ke 758, 871, 884, 1124, 1255, 1264, 1479, 1785, 1874, 1965, 2163, 2303, 3113, 3121, 3263, 3264, 3468, 3545, 3697, 3926, 3983, 4308, 4844, 4865, 4920, 5745, 6406

e.+ler 1032, 1790, 4374, 4736, 5141

e.+lerdin 6417

e.+lerig 1455, 3984, 5746, 5772

e.+lerin 6367

e.+lerke 2304
e.+mü 243
e.+n 237, 642, 2180, 4430, 4468, 5118
e.+ŋ 4249, 4250
e.+ni 911, 3270
e.+si 233, 458, 543, 935, 1378, 1659, 1744, 1982, 2257, 2463, 2598, 2838, 3232, 3245, 3248, 3370, 3429, 3508, 3924, 4422, 4474, 4493, 4705, 4773, 5224, 5596, 5787, 5791, 5891, 5892, 5895, 5917
e.+sin 1565, 4370, 4802, 5585, 5755, 5769
e.+sindin 2439
e.+siŋe 4543

eḍgülüg iyilik
e. 1131

eḍgülük iyilik, iyi amel
e. 226, 227, 230, 232, 236, 345, 857, 914, 929, 934, 1031, 1296, 1315, 1330, 1508, 1636, 1841, 1873, 2160, 2304, 2439, 2454, 3118, 3122, 3200, 3499, 3734, 4338, 4344, 4469, 4734, 5088, 5089, 5130, 5147, 5191, 5249, 5254, 5283, 5306, 5608, 5744, 5761, 5766, 5782, 5785, 5808, 5833, 5898
e.+ke 151, 885, 1416, 1851, 2980, 3147, 3236, 3467, 3979, 3980, 4561, 4858, 4859, 5094, 5118, 5437, 5745, 5766, 5771, 5813, 6409
e.+ler 208
e.+ni 3474, 6407
e.+te 1314, 3057

eḍgürek daha iyi
e. 454, 2087, 2410, 2431, 2469, 2693, 2766, 3380, 4861, 5725
e.+i 4033

eḍiz yüce, yüksek, yüksek yer
e. 20, 24, 733, 1248, 1419, 1526, 2452, 3084, 3724, 4776, 4813, 4998, 5420, 6033, 6052, 6571
e.+ke 1087, 6121

efrasiyab (<Far.) Efrâsiyâb, Türklerin "Alp Er Tunga" dedikleri milli ve efsanevi kahraman
e. 280

eger (<Far.) eğer, şayet
e. 987, 1189, 3778, 3825, 6149

egin sırt
e. 1534, 1882, 3665, 3797, 4774, 4966, 5214, 5326, 6371
e.+de 3800
e.+i 1738, 3798, 5351
e.+im 5457, 5465
e.+ke 3664, 3742, 3743, 3800, 4408, 5382, 6569

egri eğri; yanlış
e. 804, 806, 808, 1024, 1025, 1026, 1102, 1583, 2023, 2210, 2249, 2252, 2860, 4840, 4876, 5506, 5510, 6097, 6532, 6622
e.+ke 3898
e.+ler 806, 6423
e.+ni 5885
e.+si 5474

egrilik eğrilik
e. 2508, 4202, 6475

ehl-i beyt (<Ar.) ev halkı; Hz. Muhammed'in yakınları
e. 4339

ekçek damar açma kabı, kanı biriktirmek için kullanılan kap
e. 1058

eksük eksik
e. 3743

eksüksüz eksiksiz
e.+ün 4978

el el
e.+im 3125

elig el
e. 29, 43, 98, 112, 222, 302, 346, 350, 351, 368, 400, 431, 598, 675, 850, 890, 1016, 1029, 1067, 1110, 1120, 1154, 1176, 1198, 1249, 1253, 1416, 1489, 1493, 1519, 1607, 1630, 1673, 1783, 1784, 1785, 1794, 1796, 1805, 1822, 1845, 1853, 1927, 1948, 2006, 2029, 2068, 2139, 2181, 2197, 2269, 2330,

2426, 2507, 2524, 2550, 2565, 2605, 2624, 2636, 2647, 2737, 2782, 2783, 2815, 2847, 2866, 2979, 3028, 3042, 3051, 3063, 3070, 3075, 3102, 3116, 3137, 3147, 3221, 3293 3440, 3467, 3469, 3658, 3682, 3755, 3759, 3813, 3884, 3980, 3983, 4011, 4056, 4058, 4075, 4111, 4130, 4139, 4231, 4261, 4267, 4296, 4389, 4413, 4451, 4477, 4527, 4536, 4540, 4541, 4596, 4646, 5032, 5074, 5081, 5094, 5132, 5248, 5252, 5305, 5437, 5441, 5442, 5467, 5476, 5481, 5489, 5520, 5521, 5525, 5657, 5684, 5708, 5723, 5758, 5840, 5852, 5904, 5973, 6079, 6124, 6330, 6505, 6506, 6538, 6616
e.+i 58, 546, 889, 1037, 1463, 1708, 1765, 1965, 2069, 2073, 2193, 2501, 2799, 2902, 2903, 2968, 3034, 3240, 3254, 3447, 3660, 4087, 4416, 5064, 5073, 5075, 5088, 5358, 5555, 5581, 5588, 5878, 6488
e.+im 477, 3017, 3366, 5633
e.+iŋ 230, 1464, 4056, 4111, 4129, 4140, 4597, 4607, 5192, 5727, 5806, 6149
e.+in 365, 709, 1035, 1115, 1256, 1367, 1496, 2069, 2401, 3178, 3291, 3293, 3471, 3472, 3710, 3896, 3958, 3959, 3968, 4972, 5446, 5642, 5967
e.+iŋe 6325
e.+de 437, 772, 788, 810, 4800
e.+ke 465
e.+leri 6406

elig elli (50)
e. 365, 368, 369, 6033

elik dişi karaca, dağ keçisi, yaban keçisi
e. 79

em ilaç, çare, tedbir
e. 1061, 1065, 1199, 3935, 4838
e.+i 1085, 1221, 2002, 2191, 2496, 2895, 2944, 3372, 3664, 3870, 3873, 4312, 4871, 5021, 5244, 5245, 5275, 5651, 6014, 6068, 6167, 6174, 6361
e.+ig 5522
e.+im 749, 3101
e.+in 1291, 2943

eman (<Ar.) aman, emniyet
e. 5056, 5058, 5069, 5832, 6307

emanet (<Ar.) emanet
e. 1720, 1729, 2237, 5360, 6471
e.+lerin 5589, 6473

emdi şimdi
e. 39, 46, 83, 147, 236, 267, 276, 346, 354, 356, 366, 369, 370, 390, 423, 452, 480, 512, 523, 538, 553, 571, 613, 647, 658, 659, 667, 672, 680, 749, 750, 752, 755, 782, 785, 838, 846, 851, 867, 870, 923, 983, 1058, 1059, 1069, 1083, 1089, 1091, 1154, 1161, 1168, 1170, 1204, 1237, 1241, 1247, 1262, 1306, 1354, 1356, 1362, 1440, 1470, 1478, 1501, 1511, 1523, 1567, 1603, 1633, 1645, 1647, 1649, 1656, 1686, 1708, 1754, 1792, 1795, 1812, 1848, 1869, 1877, 1904, 1908, 1917, 1921, 1940, 2204, 2266, 2407, 2431, 2466, 2486, 2527, 2578, 2718, 2821, 2827, 2851, 2877, 2879, 2881, 2997, 3018, 3057, 3058, 3060, 3065, 3092, 3111, 3121, 3122, 3126, 3131, 3167, 3185, 3200, 3219, 3220, 3229, 3230, 3233, 3257, 3264, 3277, 3279, 3303, 3307, 3310, 3338, 3339, 3366, 3383, 3415, 3441, 3469, 3470, 3474, 3488, 3498, 3500, 3506, 3537, 3685, 3692, 3697, 3708, 3711, 3775, 3787, 3794, 3796, 3809, 3829, 3832, 3848, 3939, 3975, 3990, 3995, 4016, 4018, 4026, 4028, 4029, 4030,

4079, 4138, 4159, 4160, 4166, 4228, 4252, 4259, 4260, 4313, 4314, 4376, 4454, 4455, 4540, 4550, 4566, 4590, 4636, 4662, 4677, 4680, 4704, 4721, 4761, 4786, 4787, 4828, 4854, 4857, 4874, 4875, 4878, 4910, 4922, 4936, 4945, 4980, 4986, 5001, 5002, 5005, 5008, 5021, 5024, 5041, 5051, 5057, 5068, 5069, 5071, 5094, 5098, 5112, 5115, 5131, 5136, 5139, 5155, 5178, 5269, 5335, 5394, 5398, 5399, 5400, 5401, 5456, 5458, 5591, 5616, 5646, 5654, 5699, 5706, 5713, 5719, 5720, 5754, 5759, 5769, 5776, 5780, 5783, 5793, 5800, 5802, 5807, 5814, 5819, 5847, 5848, 5857, 5890, 5907, 5975, 5994, 6028, 6034, 6060, 6066, 6069, 6147, 6160, 6183, 6188, 6207, 6227, 6231, 6249, 6289, 6294, 6317, 6328, 6348, 6376, 6398, 6426, 6462, 6506, 6523, 6526, 6538, 6557, 6581, 6598, 6602, 6630, 6641

emgek emek, zahmet; dert, hastalık
e. 39, 373, 432, 434, 677, 932, 1320, 1425, 1595, 1738, 1874, 1883, 2147, 2839, 2841, 2842, 2906, 2910, 2936, 2938, 2959, 2962, 2981, 2985, 3135, 3140, 3220, 3245, 3322, 3384, 3391, 3582, 3683, 3699, 4149, 4529, 4608, 4683, 4749, 4872, 4906, 4915, 4918, 4923, 4995, 5040, 5041, 5047, 5048, 5190, 5317, 5624, 5856, 5977, 6050, 6078, 6154, 6235, 6446, 6447, 6448, 6546
e.+e 4293
e.+i 1218, 1597, 1792, 2907, 2909, 2971, 2986, 5558, 6336, 6375, 6378
e.+i 2837
e.+in 2989
e.+iŋ 6083
e.+ini 1598
e.+ke 2841, 5020
e.+leri 1040, 1654, 4747, 4842
e.+lerim 468
e.+ni 1595

emin (<Ar.) emin, emniyet
e.+ig 5532

emr (<Ar.) emir buyurma, buyruk
e. 6472

endam (<Far.) beden, vücut, boy
e. 2795, 2797
e.+ḳa 1890

eŋ en, daha
e. 131, 137, 793, 1865, 2064, 2291, 2356, 2376, 2598, 2958, 3997, 4670, 4786, 4790, 5006, 5036, 5050, 5054, 5066, 5497, 5649

eŋ yüz, yanak
e. 333, 453, 477, 498, 954, 992, 1100, 1288, 2398, 2915, 3073, 4499, 4707, 5779, 5804
e.+de 6529
e.+e 4938, 5761
e.+i 3625, 6223
e.+im 1389
e.+iŋ 1287, 4117, 4544
e.+in 3977
e.+ler 2385
e.+lıġ 4524

er er, kişi
e. 159, 160, 163, 164, 165, 181, 207, 217, 224, 225, 279, 283, 289, 300, 315, 322, 339, 422, 428, 435, 442, 445, 447, 462, 478, 494, 496, 544, 567, 602, 604, 689, 691, 700, 862, 868, 876, 910, 921, 946, 965, 992, 1113, 1133, 1144, 1191, 1267, 1290, 1318, 1319, 1322, 1326, 1369, 1393, 1475, 1514, 1542, 1660, 1725, 1730, 1746, 1829, 1841, 1890, 1914, 1938, 1955, 1959, 1991, 1993, 2019, 2028, 2052, 2055, 2117, 2184, 2187, 2220, 2223, 2224, 2234, 2271, 2273, 2284, 2286, 2287, 2290, 2292, 2296, 2297, 2301, 2315, 2318, 2321, 2332, 2334, 2335,

2337, 2339, 2341, 2344, 2346, 2367, 2379, 2380, 2382, 2383, 2384, 2393, 2397, 2398, 2399, 2414, 2431, 2438, 2471, 2477, 2518, 2527, 2529, 2569, 2590, 2591, 2595, 2602, 2603, 2613, 2622, 2627, 2628, 2629, 2630, 2640, 2642, 2644, 2646, 2647, 2649, 2655, 2661, 2689, 2705, 2709, 2712, 2719, 2742, 2744, 2749, 2755, 2761, 2764, 2768, 2790, 2801, 2828, 2830, 2842, 2849, 2856, 2859, 2863, 2864, 2898, 2900, 2912, 2927, 3012, 3030, 3037, 3041, 3043, 3046, 3047, 3086, 3110, 3234, 3246, 3414, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3425, 3432, 3442, 3444, 3462, 3493, 3509, 3528, 3579, 3580, 3583, 3639, 3798, 3799, 3804, 3855, 3882, 3928, 3936, 3964, 3983, 3998, 4013, 4037, 4066, 4069, 4072, 4073, 4085, 4088, 4089, 4099, 4103, 4105, 4119, 4207, 4226, 4234, 4235, 4261, 4302, 4309, 4333, 4434, 4452, 4477, 4507, 4520, 4524, 4590, 4605, 4638, 4639, 4640, 4641, 4773, 4821, 4822, 5078, 5079, 5085, 5206, 5238, 5299, 5349, 5403, 5411, 5429, 5461, 5480, 5494, 5520, 5591, 5617, 5757, 5788, 5863, 5955, 5958, 5960, 6007, 6011, 6018, 6020, 6107, 6161, 6162, 6191, 6342, 6393, 6539, 6540, 6569, 6583
e.+de 156, 752, 1574, 1993, 2165, 2171, 2597, 3418, 3450, 4486, 5709, 5854
e.+din 2646, 3263
e.+e 6620
e.+i 803, 980, 1574, 2375, 2593, 3111, 3449, 3574, 4483
e.+ig 593, 619, 764, 1447, 1466, 1613, 1839, 2284, 2328, 2347, 2365, 2374, 2388, 2401, 2478, 2617, 3369, 3413, 3642, 3928, 4211, 4591, 4845, 4939, 5094, 5129, 5212, 5406, 5481, 5641, 5861, 6081
e.+im 3680, 3914, 3974
e.+in 2517, 3163
e.+ke 160, 260, 305, 325, 332, 335, 340, 364, 413, 427, 439, 456, 673, 865, 1193, 1298, 1303, 1316, 1335, 1662, 1697, 1720, 1830, 1982, 2009, 2052, 2054, 2151, 2231, 2305, 2327, 2446, 2624, 2834, 2848, 2862, 2924, 3171, 3371, 3382, 3409, 3416, 3417, 3418, 3580, 3935, 4224, 4271, 4507, 4517, 5058, 5078, 5535, 5551, 5998, 6491
e.+ni 162, 2894
e.+niŋ 2041, 2366, 2440, 2460, 2589, 2749, 4020, 4589

er at asker; hizmetkâr
e. 1403, 1632, 1768, 1927, 2044, 2051, 2056, 2057, 2123, 2133, 2134, 2138, 2179, 2276, 2345, 2404, 2532, 2539, 2540, 2541, 2546, 2564, 2671, 2807, 2808, 3005, 3006, 3021, 3031, 3032, 3033, 4163, 4172, 4173, 4312, 4336, 5211, 5459, 5460, 5462, 5464, 5478, 5479, 5481, 5482, 5483, 5484, 5485, 5512

erdem erdem, fazilet
e. 148, 281, 284, 285, 304, 465, 469, 533, 534, 536, 567, 673, 798, 799, 1186, 1228, 1489, 1644, 1679, 1794, 1795, 1804, 1824, 1825, 1830, 1938, 1957, 1981, 2074, 2081, 2164, 2165, 2177, 2238, 2329, 2482, 2483, 2524, 2630, 2637, 2641, 2643, 2645, 2646, 2647, 2717, 2719, 3008, 3009, 3010, 3011, 3013, 3112, 3163, 3200, 3415, 3420, 3513, 3515, 3516, 3517, 4508, 5210, 5301, 5770, 5779
e.+i 278, 2171, 2645, 2646, 3146, 3150, 3416, 3418, 6332
e.+im 466, 720, 749, 3101
e.+iŋ 672, 728
e.+in 1489, 3412, 3413

e.+ke 3518
e.+leri 1574
e.+lerig 1683
e.+lerim 468, 3694
e.+leriŋ 683, 838
e.+lerin 799, 3163
e.+ni 3010
erdemlig erdemli
e. 567, 3037, 3420
erdeş arkadaş, dost
e. 1697, 2276, 3392, 4186, 4217, 4218, 4511, 4579
erdini mücevher, iri inci
e. 3840
erej huzur, rahat
e. 432, 434, 677, 937, 940, 1032, 1286, 3114, 3140, 3438, 3548, 3569, 4442, 4809, 4906, 4907, 4918, 5187, 5190, 5236, 5237, 5295, 5491, 5841, 6026, 6078, 6152, 6382, 6447
e.+i 926, 2150, 4149, 4643, 4842, 4915, 5236, 5317, 5604, 6526
e.+ig 5187, 5235
e.+in 1929, 3672, 4740, 5627, 6399
e.+ke 1127, 1263, 1424, 1544, 2938, 3618, 4832, 5208, 5235, 5284, 5345, 5568, 6136
e.+leri 6446
e.+lerke 1142
e.+lig 1291, 2938, 4559
eren insan, insanlar, erler
e. 234, 279, 283, 442, 1322, 1546, 2044, 2281, 2289, 2389, 2708, 3007, 3234, 3436, 3444, 3450, 3638, 3807, 4523, 5080, 5797, 5911, 6392, 6455
e.+de 562, 1730, 3449
e.+ig 2295
e.+ler 4483
e.+lerde 3041
erentir terazi burcu, Müşteri (Jüpiter) yıldızı
e. 139, 5676, 6221
erġuvan (<Far.) erguvan çiçeği
e. 6529
erig nasihat
e. 1548, 2545, 3670, 3733, 3984, 4910, 5117, 5136, 5689, 5861, 6265
erinç şüphesiz ki
e. 882, 2062, 2064, 2999, 3739, 4850, 6233, 6350
erk kudret, güç; hakim
e. 639, 942, 1784, 3440, 3449, 4329, 4588, 4952, 5151, 6354
e.+ini 4752
erklig kudretli, kadir; hâkim
e. 6, 971, 994, 1804, 2968, 3262, 3358, 3520, 3663, 3721, 3723, 3868, 4854, 5880, 6268
e.+i 5885
e.+in 4528
e.+likiŋ 9
erksiz kudretsiz, güçsüz; hakim olamamak
e. 1096, 2611, 2988, 3855, 4748, 4754
e.+in 1365, 4564
erkeç genç teke, erkek keçi
e. 4353
erkek erkek
e. 979, 980
e.+i 4523
erki belki, acaba, kim bilir
e. 369, 637, 638, 940, 1130, 1136, 1391, 1529, 3017, 3160, 3198, 3305, 3320, 3824, 3970, 3990, 4138, 5121, 5343, 5687, 5700, 5763, 5772, 5961, 6076, 6176, 6179, 6233, 6524, 6280, 6337, 6405, 6565, 6568
erksizlik kudretsizlik, güçsüzlük, acizlik
e.+in 1534
erlik erkeklik; yiğitlik
e. 3436, 3608
ernek parmak
e. 3578
ersig yiğit, mert, cesur, kahraman
e. 57, 196, 279, 505, 573, 1360, 1648, 1908, 2281, 2298, 2389, 2458, 2460, 2618, 2664, 2705, 2708, 2796, 2827, 2899, 2939,

3007, 3074, 3167, 3398, 3408, 3470, 3680, 3685, 3746, 3832, 3878, 4046, 4126, 4138, 4213, 4363, 4503, 4540, 4701, 5373, 5428, 6194, 6454
e.+lerig 2371, 4525
ersiglik yiğitlik, mertlik
e. 2085, 2459, 3414
erte erken, sabah, tan vakti
e. 607, 1506, 2536, 4039, 5661, 5940, 6422
esen esen, sağ, salim
e. 117, 940, 965, 1162, 1190, 1194, 1481, 1948, 2528, 3137, 3198, 3302, 3311, 3314, 3709, 3757, 3806, 4230, 4630, 4878, 4957, 4985, 5831, 5897, 5984, 6060, 6195
e.+in 1480, 1509, 3359, 3575, 3876, 4641, 4671
esenlik esenlik, sağlık
e. 169, 964, 1193, 1368, 3197, 3316, 3731, 4642, 4822
esin esinti, rüzgar
e. 65
esir (<Ar.) esir, tutsak, kul, köle
e. 2479, 5865
e.+din 94
esiz fena, kötü
e. 5834
eski eski
e. 687, 688, 2836, 4911, 5003
esri kaplan
e. 2310
e.+ŋ 5379
esrük sarhoş
e. 4586
e.+i 6141
e.+inde 6141
eşük örtü, üste giyilen, örtünülen nesne
e. 54, 5003
et et
e. 4519, 5862, 6481
e.+i 1528, 4349, 6239
e.+ig 4519, 4643
e.+in 1166, 3554, 6389
e.+iŋni 194
etek etek
e.+in 3952
etmek ekmek
e. 1191, 2318, 2319, 2320, 2321, 4219, 4222, 4279, 4350, 4537, 5797, 5889, 6096, 6584
e.+i 2274, 2317, 2532, 2590
e.+ni 1328
et öz vücut, beden, ten
e. 332, 337, 990, 991, 1023, 1194, 1438, 1890, 1912, 2797, 2831, 2960, 2977, 2998, 3059, 3198, 3345, 3346, 3359, 3589, 3595, 3599, 3603, 3604, 3628, 3637, 3638, 3640, 3642, 4227, 4270, 4369, 4563, 4773, 4807, 4810, 5193, 5404, 5474, 5842, 5844, 5865, 6074, 6097, 6105, 6359, 6364, 6367, 6464
e.+din 3591
e.+ke 1375, 3601, 3629, 3640, 3643, 4560, 6360, 6361
e.+ler 6146
e.+ni 3593, 3598, 4561
e.+nüŋ 1524
et özlüg vücut sahibi olan, tenli
e. 1023, 5193
etsiz eti olmayan, etsiz
e. 2206
etükçi ayakkabıcı
e. 2494, 4458
ew ev
e. 744, 1418, 1840, 3654, 3723, 4477, 4545, 4548, 4645, 4727, 4834, 5848
e.+de 131, 132, 1419, 3004, 3331, 3560, 4510, 4513, 4518, 4665, 5005, 5013, 5022
e.+din 599, 3289, 3841, 3955, 5453, 6224, 6304, 6585
e.+i 743, 744, 759, 834, 948, 1524, 4246, 4512, 6155
e.+iŋ 1524, 4520, 4536
e.+in 765, 2787, 3522, 3560, 5365, 5486
e.+inde 341, 1324
e.+iŋde 4504
e.+indin 486

e.+iŋe 561, 951, 1563, 3068, 3835, 4665, 4667, 4882, 5027, 5448, 5668, 5823, 5939, 6283, 6420, 6421
e.+iŋke 1299
e.+ke 745, 1304, 1604, 2559, 3282, 3293, 3437, 3946, 3947, 4442, 4514, 4881, 4958, 4976, 5019, 5032, 5684, 5939, 5968, 6183, 6197, 6198, 6214, 6339

ewçi kadın
e. 4496

ewlig ev sahibi
e. 138, 164

ewlik ev hanımı, kadın; evlilik
e. 4475, 4486, 4487, 4491, 4607

ewren kainat, âlem, devran, felek
e. 92, 119, 126, 344, 1642, 1805, 3070, 3194, 4863, 5896, 6231

ezel (<Ar.) ezel, başlangıcı olmayan
e. 1232, 3898, 4787, 6272

F

fal (<Ar.) talih, baht
f. 2468, 4027, 4878, 4969, 5613

fariża (<Ar.) farz, lazım, gerek
f. 3239

farḳ (<Ar.) fark
f.+ı 6622

faruḳ (<Ar.) Hz. Ömer'in lakabı
f. 53

fasiḳ (<Ar.) Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, kötülük eden
f. 1334, 5556

faṣl (<Ar.) mevsim
f.+ıŋa 6006

faẓl (<Ar.) fazilet, lütuf, ihsan
f.+ı 389, 396, 1251, 1269, 1799, 1811, 1813, 1980, 3120, 3649, 4494, 5052, 5101, 5469, 5761, 6193
f.+ıġ 5053
f.+ıŋ 1152
f.+ıŋa 3668, 5191

felek (<Ar.) gök, sema
f.+ni 4381

fena (<Ar.) yok olma, zeval bulma, bekasızlık
f. 2, 3190

feridun (<Far.) Feridun, bir Fars padişahının adı
f. 241

ferişte (<Far.) melek
f. 2228, 2748, 5268, 5451, 6426, 6428
f.+mü 6596

fesad (<Ar.) fesat, bozukluk, soysuzluk, karışıklık
f. 2091, 2104, 4411, 4412, 4414, 4415, 6455, 6483
f.+dın 1434, 4412, 5206
f.+ḳa 1334, 4410, 5263

feylesuf (<Ar.) felsefe ile uğraşan, filozof
f.+ı 3076

fida (<Ar.) feda, uğruna verme
f. 56

firaḳ (<Ar.) ayrılık
f. 6203, 6204, 6205, 6206, 6208
f.+ı 6206
f.+ın 6202, 6208
f.+ḳa 6209
f.+ta 6203

fisḳ (<Ar.) fısk, Hak yolundan çıkma, Allah'a isyan etme
f. 6455, 6483

fitne (<Ar.) fitne, karışıklık çıkarma
f. 6494

fuḳa' (<Ar.) bir çeşit şerbet
f. 4656

fużulluḳ kibir, gurur, küstahlık
f. 644

füsus (<Far.) yazık, hayf
f.+un 1464

G

ġaflet (<Ar.) gafillik, dalgınlık
ġ. 5234, 5266, 5267, 5268, 5270, 5271, 5632, 6637

ġ.+i 5690
ġafur (<Ar.) acıyan
ġ. 6511
ġam (<Ar.) gam, kaygı, keder
ġ.+ım 1559
ġariblıḳ yabancılık, kimsesizlik; gariplik
ġ. 477, 478, 498
ġ.+ta 478
ġaybet (<Ar.) dedikodu, çekiştirme
ġ. 3348
ġayet (<Ar.) nihayet, uç, son, sonsuz
ġ.+i 5239
ġayib (<Ar.) bellisiz, kayıp
ġ. 3300
ġazilıḳ gazilik
ġ. 3982
gevher (<Far.) cevher, mücevher
g. 3438, 5362, 6584
g.+ıġ 5364
güher (<Far.) cevher, mücevher
g. 4395
gülef gül suyu
g. 5639, 5697
gûr (<Far.) mezar, makber
g.+i 1405
g.+in 6298, 6299
g.+ke 1516
g.+üŋ 1390, 5412
güvariş (<Far.) hazma yardımı olan şeyler
g. 2887

H

ḥab (<Ar.) hap, ilaç
ḥ. 6590
ḫaber (<Ar.) haber
ḫ. 3302
ḥabeş (<Ar.) siyah ve beyaz arası, koyu esmer renk
ḥ. 4961, 6213
ḥabib (<Ar.) sevgili, Hz. Peygamber
ḥ. 388, 4339
ḥ.+ḳa 4339
ḥac (<Ar.) hac
ḥ.3982
ḥ.+ı 3239
ḥacet (<Ar.) ihtiyaç, muhtaçlık, zaruret, lüzum; arzu, dilek
ḥ. 4953, 5879
ḥ.+im 1484, 3755, 5858
ḥacib (<Ar.) başmabeyinci, kapıcı
ḥ. 505, 507, 509, 512, 520, 521, 522, 523, 526, 529, 530, 538, 553, 559, 560, 562, 568, 574, 576, 577, 578, 580, 2436, 2442, 2464, 2483, 2485, 2489, 2490, 2501, 2524, 4065, 4144
ḥ.+ı 2555
ḥ.+ıġ 2431
ḥ.+lar 2432, 2493
ḥ.+larḳa 2503, 2519
ḥaciblıḳ haciplik
ḥ. 2484, 2492
ḥ.+ḳa 2487
ḥad (<Ar.) sınır, hudut
ḥ. 4982
ḥaḳ (<Ar.) hak, hakikat, doğru, gerçek
ḥ. 2403, 2974, 3065, 6076, 6470
ḥ.+ı 1034, 1488, 1691, 2321, 2670, 2822, 2953, 2956, 2957, 5553, 5574, 5578, 5581, 6105, 6584
ḥ.+ım 1559
ḥ.+ıŋ 1478, 5578, 5579
ḥ.+ın 597, 947, 1634, 2565, 2905, 2954, 2965, 3060, 3483, 3601, 3706, 3956, 4071, 4292, 4360, 4649, 5229, 5583, 5889
ḥ.+ını 5797
ḥ.+ıŋnı 1560, 1877
ḥ.+ḳı 4339
ḥ.+lar 1593
ḥ.+larıŋ 1560
ḥ.+ların 5583
ḥ.+nı 5574
ḫaḳan (<Ar.) hakan
ḫ. 82, 85, 86, 93, 102, 104, 115, 3126
ḥaḳiḳat (<Ar.) bir şeyin doğrusu, asıl, gerçek
ḥ. 920, 953, 2651, 3368, 4345, 4679, 4803, 5135, 5181

ḥakim (<Ar.) hâkim
ḥ. 4617, 6020
ḥ+ler 2786, 4617
ḥ.+lerke 1198
ḥaḳḳu'l-yaḳin (<Ar.) insanın kendi nefsinde ispatlanmış bilgi
ḥ. 11
ḥal (<Ar.) hal, durum
ḥ. 2261, 4862, 4924, 4930, 6109, 6193, 6320
ḥ.+ıġ 3789, 4847, 5418, 5752
ḥ.+ıŋ 5687
ḥ.+i 3099, 3648, 4678, 5965, 6236, 6240, 6280, 6347, 6348, 6351, 6405, 6445
ḥ.+im 6076
ḥ.+imi 6174
ḥ.+iŋ 6227, 6233
ḥ.+in 1067, 1215, 1501
ḥ.+ini 1068, 5751, 6390
ḥ.+lerin 2564
ḥalal (<Ar.) helal
ḥ. 1312, 2752, 3240, 3546, 3666, 3923, 3924, 4405, 4408, 5348, 5349, 5350, 5796, 6457, 6458, 6459, 6461
ḥ.+din 3404, 5348
ḥ.+ḳa 3547
ḫalayıḳ (<Ar.) yaratılmış olanlar, mahlûklar, halk
ḫ. 3, 16
ḫ.+ḳa 129
ḫ.+larıġ 1022
ḫali (<Ar.) boş
ḫ. 765
ḥalifet (<Ar.) vekil
ḥ. 5330
ḫaliḳ (<Ar.) yaradan; Allah
ḫ. 692
ḫalḳ (<Ar.) halk
ḫ. 1661, 1800, 2038, 2082, 2685, 3531, 3747, 3920, 3922, 4463, 4494, 5192, 6107, 6588
ḫ.+ı 42, 732
ḫ.+ıġ 6562
ḫ.+ıŋa 5194
ḫ.+ḳa 35, 827, 828, 856, 857, 2039, 2160, 2197, 2208, 2209, 2438, 3192, 3259, 3271, 3272, 3341, 3352, 3412, 3654, 3726, 3919, 3977, 4341, 5329, 5598, 5891, 6106
ḫ.+lar 4328
ḫ.+nı 6632
ḫ.+ta 3232, 6466, 6467
ḫ.+tın 3231, 4792
ḥalva (<Ar.) helva
ḥ. 3611, 3612
ḥamyet (<Ar.) hamiyet; yurdunu, ulusunu koruma çabası
ḥ. 2314
ḫan han, hükümdar
ḫ. 88, 5321
ḫ.+ı 2966, 3815, 3817, 5569
ḥaram (<Ar.) haram
ḥ. 2752, 3546, 5261, 6457, 6458, 6459, 6461, 6463
ḥ.+ıġ 3385, 6459, 6482
ḥ.+ḳa 1433, 3547, 5261, 5347
ḥarif (<Ar.) rakip
ḥ.+leri 2634
ḥarir (<Ar.) ipek
ḥ. 5799
ḥarişlıḳ (<Ar.) tamahkârlık, ihtiras
ḥ. 4731, 6346
ḫaşım (<Ar.) hasım, düşmanlık
ḫ. 1433, 5260, 5707
ḫ.+ı 3351, 4529, 5489
ḫaş (<Ar.) şiddet, kırgınlık
ḫ.+ı 3526
ḥaşem (<Ar.) maiyet, hizmetkâr
ḥ. 5152, 5214
ḥaşmet (<Ar.) haşmet, görkem
ḥ. 2303, 2460
ḥ.+i 2460
ḫaṭ (<Ar.) hat, çizgi; yazı
ḫ. 2694, 2695, 2773
ḫ.+ı 2693, 2733
ḫ.+ıġ 3941
ḫ.+nı 2636
ḫaṭa (<Ar.) hata, yanlış, yanlışlık, kusur; bela
ḫ. 1920, 2267, 2583
ḫaṭar (<Ar.) tehlike
ḫ. 2152, 2832, 2890, 3686
ḫaṭarlıġ tehlikeli

ḫ. 2152, 2155, 2835, 4801
ḫaṭır (<Ar.) gönül, kalp
ḫ. 4393
hava (<Ar.) arzu, heves
h. 1315, 1375, 1453, 3342, 3343, 3344, 3639, 3644, 3937, 4736, 4807, 4911, 4912, 4913, 5403, 5474, 5475, 5759, 6079, 6097, 6161, 6257, 6354, 6464
h.+ġ 2793, 5473
h.+ḳa 1174, 1438, 2504, 3164, 3345, 3346, 3994, 4909, 5196, 5403, 5475
h.+nı 4561
h.+ŋnı 5472, 6118
h.+sı 3641, 4709
h.+sın 5411
ḥava (<Ar.) Havva, Âdem Peygamber'in eşi
ḥ.+lı 6391
ḫavf (<Ar.) korku
ḫ. 3673
ḫ.+nı 3671
hay hey
h. 6070
ḥaydar (<Ar.) Haydar, Hz. Ali
ḥ. 6549
ḫayl (<Ar.) takım, zümre; topluluk
ḫ. 2323
ḫayr (<Ar.) hayır, iyilik, iyi iş
ḫ.+ındın 5062
ḫazan (<Far.) sonbahar, güz
ḫ.+mu 6531
ḫaẕer (<Ar.) sakınma
ḥ. 1337
ḫazine (<Ar.) hazine, kıymetli; eşyanın ve paranın saklandığı yer
ḫ. 1189, 1190, 1926, 2262, 2714, 3000, 3021, 3031, 3048, 5152, 5363, 5462, 5478, 5479, 5487, 5542, 5581
ḫ.+m 5214
hem (<Far.) hem; bir de, ve
h. 56, 59, 78, 113, 125, 141, 149, 205, 217, 294, 295, 314, 326, 330, 387, 390, 391, 407, 420, 446, 459, 463, 470, 548, 582, 604, 609, 694, 712, 744, 749, 751, 837, 1016, 1039, 1041, 1192, 1281, 1368, 1492, 1533, 1544, 1559, 1564, 1571, 1619, 1626, 1643, 1645, 1664, 1679, 1689, 1696, 1704, 1772, 1852, 1857, 1866, 1925, 1926, 1940, 1947, 1950, 1951, 1954, 1964, 1965, 2000, 2053, 2073, 2090, 2124, 2127, 2132, 2168, 2169, 2186, 2188, 2198, 2199, 2208, 2235, 2240, 2258, 2259, 2262, 2267, 2272, 2282, 2315, 2316, 2317, 2328, 2339, 2343, 2353, 2372, 2384, 2433, 2441, 2458, 2469, 2474, 2480, 2490, 2519, 2531, 2552, 2563, 2564, 2601, 2607, 2621, 2631, 2632, 2657, 2660, 2663, 2665, 2714, 2716, 2721, 2750, 2752, 2761, 2762, 2764, 2774, 2843, 2859, 2868, 2895, 2896, 2941, 2944, 2961, 3027, 3070, 3121, 3124, 3170, 3335, 3410, 3465, 3468, 3510, 3563, 3583, 3600, 3665, 3678, 3712, 3716, 3726, 3743, 3762, 3910, 3923, 3998, 4001, 4010, 4038, 4043, 4182, 4296, 4305, 4401, 4421, 4441, 4442, 4444, 4461, 4469, 4476, 4506, 4597, 4687, 4760, 4841, 4852, 4872, 4904, 4923, 4967, 4968, 5000, 5186, 5333, 5455, 5518, 5526, 5602, 5626, 5635, 5741, 5758, 5815, 5853, 5871, 5880, 5913, 5932, 5957, 6033, 6237, 6248, 6262, 6263, 6297, 6324, 6338, 6355, 6361, 6498, 6620, 6621
hendese (<Ar.) geometri
h. 2633, 2783, 2784, 2786, 4378
hergiz (<Far.) asla, hiçbir zaman
h. 1065, 4409, 5414
ḫıtay Hıtay, Orta Çin
ḫ. 68, 4426, 5754
hiç (<Far.) hiç
h. 203, 625, 1863, 5415, 6217

ḫikmet (<Ar.) hikmet
ḫ. 1198, 2698
ḫil (<Ar.) başkan, reis; takımbaşı
ḫ. 652, 4064, 4139
ḫ.+çe 2539
ḫ.+in 2537, 2559
ḫile (<Ar.) hile; tedbir, çare
ḫ. 1182, 1183, 1189, 2327, 2356, 3443, 3892, 5735
ḫ.+siz 1182, 1183
ḫimmet (<Ar.) gayret, emek, çabalama
ḫ. 411, 413, 414, 2124, 2125, 2127, 3086, 5419, 5420
ḫ.+i 2126, 2664, 3751
ḫ.+iŋ 6049
hindu (<Ar.) hindu, Hintli
h. 5000
ḫired (<Far.) akıl, fikir, zihin
ḫ.+i 6132
ḫişar (<Ar.) kale
ḫ.+ḳa 4546
ḫiyanet (<Ar.) hıyanet, hainlik
ḫ. 2011, 2865, 2866, 5532
ḫuccet (<Ar.) huccet, delil
ḫ. 2129
ḫukm (<Ar.) hüküm, emir
ḫ.+i 1233, 1279, 3194, 3898, 3903, 4254, 6093, 6293, 6311, 6395
ḫ.+iŋe 4927
ḫ.+üŋ 1261
ḫurmet (<Ar.) hürmet, itibar, ikram
ḫ. 2303, 4996
ḫ.+i 2460, 4151, 4153, 4154, 4304, 6425, 6491

I

ıḍ koku, misk
ı.+ı 6514
ıḍış kap
ı.+lıġ 6045, 6057, 6060, 6062
ıḍuḳ kutlu ve mübarek olan, aziz
ı. 343, 354, 433, 939, 1335, 1960, 3215
ıla Ila ülkesi
ı. 841, 1629, 1779, 2319, 2696, 4752
ılımġa kâtip, sır kâtibi
ı. 4065, 4146
ımġa dağ keçisi
ı. 5373
ınal inanılır insan, beyzâde, anası hakan soyundan, babası halktan olan bütün gençlere verilen unvan
ı. 4497, 4805
ınanç güvenilen, inanılan; güvenme, inanma
ı. 1091, 1377, 4068, 6586
ı.+ı 2683
ı.+sız 670, 1091, 1511, 4839, 5091, 5175, 6133, 6629
ınançlıġ güvenilen, itimat edilen
ı. 2321, 2872, 3063
ınçıḳ ah vah, inleye inleye; bitkin
ı. 1236, 3385
ı.+ın 4722, 5963, 6439
ınġa daha kötü, en kötü, daha aşağı; alçak, rezil
ı. 1672, 2064, 2082, 2975
ış sis
ı. 3283, 3286
ıt it, köpek
ı. 2047, 2048, 6194, 6364, 6366
ı.+ıŋ 6368
ı.+ḳa 2047
ıwıḳ kayalıklarda yaşayan geyik
ı. 5374
‘ıyar (<Ar.) ayar
‘ı.+ın 5575
ız iz
ı.+ıġ 4411

İ

‘ibret (<Ar.) ibret, kötü bir hadiseden alınan ders
‘i. 6174, 6328
iç iç

i. 11, 1643, 2213, 2215, 2500, 2675, 2676, 3079, 4266, 5495, 5497, 5547
i.+i 863, 2216, 2601, 2657, 3360, 3723, 4425, 4513, 4733, 5113, 5421, 5825, 6379, 6384
i.+ig 1696, 2552, 2658
i.+im 425, 1645, 5105
i.+in 145, 1053, 2336, 4340, 5109, 5602, 5932, 6481
i.+inde 329, 488, 1186, 1289, 1291, 1333, 1373, 1999, 3085, 3226, 3410, 3749, 3774, 3788, 3799, 3922, 3972, 4202, 4208, 4751, 4873, 4925, 4947, 5111, 5162, 5354, 5546, 6391
i.+indeki 3500, 4246
i.+iŋ 5114
i.+iŋni 4266, 5112
i.+iŋe 2216, 5454
i.+rek 617
i.+tin 3124, 5113

içgüçi içkiye müptela
i. 2106

içi yaşça büyük olan erkek kardeş
i. 3784, 4215

içim içecek
i. 4769
i.+din 4402

içre içerisinde, içinde
i. 2791, 3099, 3521, 3522, 3989, 4122, 4681, 5185, 5237, 5239, 5353, 5366, 5848

iḍi pek, çok
i. 110, 166, 199, 215, 281, 283, 453, 454, 478, 491, 492, 515, 532, 564, 725, 731, 868, 968, 1008, 1048, 1203, 1259, 1385, 1401, 1533, 1629, 1662, 1758, 1904, 1930, 1973, 2014, 2184, 2221, 2265, 2271, 2272, 2400, 2420, 2421, 2454, 2467, 2582, 2596, 2640, 2672, 2682, 2695, 2696, 2702, 2719, 2744, 2786, 2796, 2800, 2826, 2830, 2883, 2891, 2929, 3016, 3172, 3244, 3254, 3294, 3392, 3394, 3458, 3544, 3565, 3584, 3591, 3594, 3637, 3670, 3704, 3752, 3799, 3986, 4007, 4012, 4017, 4049, 4051, 4072, 4073, 4074, 4135, 4177, 4286, 4309, 4376, 4387, 4413, 4430, 4449, 4470, 4562, 4604, 4610, 4703, 4707, 4843, 4908, 4916, 4989, 5007, 5072, 5078, 5142, 5269, 5293, 5308, 5405, 5617, 5719, 5722, 5752, 5809, 5817, 5874, 5968, 5993, 6000, 6037, 6101, 6120, 6132, 6191, 6270, 6342, 6488, 6562, 6605

iḍi Rab, Tanrı, sahip
i. 5, 24, 34, 1151, 1231, 1271, 1343, 1682, 2158, 2228, 3520, 3719, 3745, 4745, 4794, 6501
i.+ke 6247, 6397, 6558
i.+lerin 469
i.+m 1, 28, 61, 124, 378, 380, 389, 1030, 1151, 1257, 1260, 1262, 1349, 1364, 1783, 1804, 3052, 3117, 3501, 3598, 3741, 3743, 3761, 3769, 3771, 3779, 3801, 4762, 4763, 4764, 4793, 4797, 5122, 5125, 5820, 6171, 6189, 6508, 6509, 6510, 6511, 6516, 6517, 6563, 6564, 6574
i.+mdin 5122, 5710, 5711
i.+mke 3790
i.+mni 4781, 4788
i.+ŋ 5931
i.+ŋni 4551
i.+si 168, 551, 756, 757, 1191, 2190, 2461, 2462, 2726, 3086, 3601, 3602, 4078, 4563, 4795, 5152, 6130, 6377, 6437, 6449, 6455
i.+sin 3600, 4742

iḍilik efendilik
i. 6510

iḍiş içki, kadeh
i. 2886, 2919, 2925
i.+in 2905
i.+te 2918

iḍişçi içkici

i. 2557, 2881, 2887, 2890, 2891, 2900, 2911, 2917, 2920, 2925, 2928, 2931, 2939, 4047
ig hastalık, hasta
i. 156, 307, 632, 1054, 1056, 1057, 1067, 1070, 1081, 1107, 1601, 1662, 1998, 2002, 2848, 2895, 3580, 3871, 3873, 3979, 4035, 4253, 4356, 4359, 4615, 4616, 4618, 4619, 4674, 4675, 4725, 5978, 5979, 5981, 5990, 5991, 6187, 6241
i.+din 1109
i.+i 1062, 1115, 2172, 6236
i.+ig 157
i.+im 749
i.+imke 3773, 5021
i.+iŋ 1069, 3970, 5984
i.+in 3149, 4358, 5991, 6241, 6282
i.+iŋe 1970, 1971, 2109
i.+iŋni 158
i.+ke 1085, 3189, 3873, 4361, 4362, 4365
i.+leri 2092
igçil hastalıklı
i. 4672
iglig hastalıklı
i. 157, 2567, 4614, 5241, 6029
igsiz hastalıksız, sağlıklı, sıhhatli
i. 4675
i.+in 482, 3757, 4510
i.+lik 4642
igdiş anaları bir olan, kardeş
i. 1554, 2884
igdişçi hayvan yetiştirici
i. 5590
i.+ler 4439, 4454
iki iki
i. 15, 50, 56, 88, 131, 152, 181, 225, 226, 238, 265, 289, 318, 323, 332, 351, 352, 443, 481, 872, 875, 969, 980, 992, 993, 1147, 1238, 1290, 1298, 1302, 1335, 1337, 1391, 1395, 1420, 1432, 1453, 1535, 1842, 1891, 2015, 2018, 2023, 2024, 2091, 2132, 2135, 2355, 2417, 2419, 2422, 2467, 2507, 2509, 2523, 2553, 2554, 2556, 2664, 2678, 2679, 2680, 2681, 2716, 2717, 2732, 2735, 2987, 3036, 3039, 3043, 3217, 3301, 3344, 3529, 3532, 3589, 3616, 3618, 3654, 3657, 3658, 3659, 3669, 3671, 3673, 3698, 3719, 3924, 3926, 4014, 4031, 4058, 4201, 4211, 4220, 4223, 4224, 4234, 4237, 4271, 4272, 4354, 4474, 4506, 4626, 4700, 4701, 4703, 4704, 4742, 4774, 4775, 4854, 4976, 5032, 5206, 5208, 5260, 5263, 5313, 5322, 5410, 5462, 5463, 5492, 5586, 5596, 5601, 5744, 5895, 6103, 6108, 6109, 6162, 6164, 6170, 6179, 6193, 6374, 6443, 6495, 6552, 6623, 6641
i.+de 267, 1527, 3218, 3219, 4033, 4746, 6179
i.+din 5576
i.+n 222, 1842, 3673, 5345
i.+si 803
ikigü her iki, her ikisi
i. 331, 818, 1267, 1659, 1663, 3034, 3211, 3262, 3749, 4198, 5010, 5035
i.+ke 5533
i.+ni 875
ikigün her iki, her ikisi
i. 1263, 1268, 1287, 1294, 1463, 1972, 1973, 2126, 2456, 3459, 3485, 3615, 3617, 3662, 4251, 4741, 4742, 4878, 4901, 5259, 5311, 5312, 5475, 5603
ikile tekrar, yeniden
i. 5674
ikinç ikinci
i. 132, 4121, 5581
i.+i 788, 827, 1452, 1660, 2325, 2357, 2418, 2504, 3110, 3740, 5330, 5903, 5912, 6171
ikindi ikindi
i. 5851
il il, memleket, ülke
i. 143, 216, 245, 285, 303, 418, 422, 440, 457, 830, 836, 1076,

1350, 1439, 1454, 1480, 1567, 1772, 1787, 1887, 1929, 1952, 1981, 2015, 2033, 2034, 2057, 2068, 2092, 2097, 2103, 2128, 2132, 2140, 2142, 2146, 2172, 2190, 2196, 2212, 2241, 2258, 2259, 2295, 2363, 2419, 2421, 2425, 2427, 2555, 2581, 2622, 2702, 2707, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2720, 2937, 2968, 2999, 3028, 3033, 3039, 3084, 3099, 3141, 3143, 3416, 3460, 3803, 3931, 4009, 4010, 4064, 4069, 4143, 4672, 4714, 4996, 5334, 5425, 5426, 5495, 5497, 5499, 5504, 5536, 5537, 5542, 5544, 5550, 5568, 5627, 5747, 5912, 5945, 5949, 6342, 6347, 6348, 6438
i.+de 263, 436, 448, 459, 466, 892, 1043, 1605, 1960, 2017, 2643, 2731, 2995, 3071, 3098, 3108, 3117, 3144, 3414, 3515, 3576, 3868, 4472, 4591, 4702, 5151, 5200, 5238, 5287, 5305, 5367, 5498, 5547, 5735, 5782, 5786, 5884, 6041, 6453
i.+din 2012, 2593, 2594, 2701
i.+i 123, 286, 1039, 1041, 1042, 1571, 1669, 1772, 1925, 2021, 2084, 2135, 2137, 2178, 2203, 2240, 2262, 2433, 2724, 3032, 3126, 4073, 4589, 5336, 5626, 5728, 5943
i.+im 5853, 6438
i.+imde 3861
i.+in 256, 438, 449, 1773, 1781, 1888, 2016, 2017, 2024, 2031, 2093, 2179, 3030, 3032, 3035, 5624, 5886
i.+inde 2553, 4997
i.+indin 437
i.+iŋ 5333, 5567, 5737, 5915
i.+iŋde 5165, 5272, 5575
i.+iŋdin 1455, 5505
i.+ini 2130
i.+ke 262, 346, 448, 458, 494, 504, 566, 614, 822, 830, 844, 889, 942, 1037, 1299, 1489, 1692, 1765, 1780, 1784, 1820, 2015, 2020, 2029, 2165, 2167, 2172, 2173, 2193, 2241, 2423, 2514, 2515, 2516, 2593, 2594, 2701, 2930, 2950, 3083, 3111, 3143, 3409, 3413, 3460, 3815, 4121, 4396, 5225, 5521, 5560, 5726, 5727, 5731, 5734, 5757, 5758, 5767, 5768, 5894, 5903, 5906, 5911, 6098, 6213
i.+ler 280

ilahi (<Ar.) Rabbim! Ey Allahım, Ey Rabbim!
i. 47, 48, 391, 6501, 6604

ilçi devlet adamı, bey, hükümdar; elçi
i. 1114, 1459, 1598, 1667, 1972, 1992, 2020, 2023, 2424, 2703, 2717, 3142, 3172, 3763, 3819, 4078, 4197, 5164, 5233, 5250, 5359, 5553, 5578, 5857, 5884, 5912, 6416, 6438, 6456
i.+ler 427
i.+si 4012

ilek sahip
i. 3325

ilel beylere ve hanlara cevap verilirken ‘evet’ anlamında söz, ‘baş üstüne’
i. 3281, 3946, 5027, 5622, 5668, 6283

ilenç kabahat bulma, ayıplama
i. 1610

ilig hükümdar
i. 92, 353, 415, 431, 436, 446, 448, 458, 476, 487, 505, 526, 532, 546, 570, 578, 579, 581, 583, 589, 593, 594, 598, 609, 616, 618, 619, 620, 621, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 637, 643, 671, 683, 697, 701, 714, 720, 728, 751, 760, 762, 764, 765, 767, 768, 774, 776, 785, 792, 823, 824, 836, 846, 856, 862, 870, 890, 896, 899, 907, 909, 938, 953, 955, 957, 959, 968, 976, 979, 981, 995,

1000, 1010, 1017, 1019, 1029, 1035, 1041, 1043, 1044, 1067, 1068, 1069, 1070, 1080, 1085, 1094, 1107, 1110, 1350, 1360, 1366, 1372, 1393, 1402, 1411, 1413, 1418, 1436, 1437, 1450, 1462, 1468, 1478, 1482, 1504, 1548, 1553, 1557, 1562, 1570, 1572, 1582, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1601, 1607, 1612, 1613, 1623, 1633, 1641, 1642, 1644, 1645, 1654, 1655, 1656, 1665, 1666, 1677, 1679, 1684, 1692, 1716, 1721, 1749, 1752, 1753, 1764, 1767, 1772, 1774, 1782, 1791, 1796, 1802, 1805, 1815, 1832, 1847, 1872, 1889, 1894, 1903, 1905, 1907, 1908, 1909, 1917, 1918, 1920, 1921, 1930, 1936, 1937, 1948, 1969, 2020, 2037, 2068, 2071, 2139, 2142, 2146, 2154, 2164, 2169, 2174, 2175, 2180, 2181, 2238, 2240, 2260, 2265, 2269, 2302, 2417, 2426, 2429, 2430, 2434, 2435, 2489, 2503, 2507, 2509, 2525, 2526, 2528, 2591, 2592, 2596, 2667, 2669, 2672, 2737, 2739, 2740, 2743, 2821, 2823, 2828, 2877, 2879, 2880, 2883, 2927, 2932, 2933, 2944, 2947, 2948, 2950, 2956, 2961, 2970, 2983, 2994, 3015, 3025, 3028, 3040, 3042, 3043, 3051, 3061, 3067, 3093, 3097, 3102, 3103, 3109, 3116, 3120, 3137, 3138, 3139, 3141, 3152, 3153, 3157, 3160, 3161, 3175, 3176, 3178, 3180, 3185, 3276, 3304, 3455, 3458, 3459, 3466, 3469, 3471, 3473, 3474, 3476, 3488, 3699, 3710, 3732, 3755, 3759, 3782, 3786, 3791, 3802, 3805, 3813, 3823, 3824, 3842, 3844, 3853, 3858, 3862, 3863, 3866, 3875, 3876, 3883, 3887, 3888, 3890, 3893, 3896, 3943, 4006, 4161, 4699, 4865, 4896, 4897, 4898, 4902, 4919, 4932, 4933, 4934, 4942, 4943, 4944, 4945, 4957, 4979, 4986, 4989, 4995, 4996, 5001, 5014, 5015, 5017, 5020, 5033, 5034, 5035, 5036, 5037, 5041, 5048, 5050, 5064, 5072, 5081, 5082, 5092, 5101, 5109, 5114, 5120, 5126, 5132, 5151, 5166, 5176, 5194, 5234, 5241, 5248, 5257, 5279, 5282, 5301, 5305, 5318, 5328, 5346, 5347, 5361, 5391, 5397, 5408, 5409, 5437, 5438, 5439, 5443, 5444, 5445, 5454, 5455, 5456, 5467, 5476, 5489, 5493, 5512, 5515, 5539, 5540, 5586, 5602, 5609, 5622, 5623, 5624, 5628, 5661, 5662, 5665, 5727, 5734, 5760, 5769, 5770, 5780, 5785, 5790, 5802, 5805, 5812, 5813, 5830, 5831, 5840, 5846, 5856, 5869, 5879, 5894, 5900, 5910, 5926, 5932, 5934, 5938, 5942, 5952, 6123, 6225, 6226, 6227, 6238, 6245, 6252, 6265, 6267, 6273, 6274, 6278, 6281, 6304, 6305, 6320, 6322, 6324, 6325, 6328, 6338, 6339, 6347, 6358, 6364, 6379

i.+din 2950, 3197, 3907, 4871, 5781

i.+ke 451, 467, 468, 475, 505, 510, 529, 539, 566, 568, 578, 582, 609, 770, 1039, 1497, 1507, 1554, 1555, 1556, 1571, 1581, 1719, 1886, 2193, 2242, 2739, 2951, 3050, 3457, 3694, 3709, 3712, 3714, 3731, 3807, 3808, 3841, 3849, 3877, 3967, 3996, 4004, 4851, 4852, 4896, 4901, 4978, 4995, 5002, 5008, 5014, 5015, 5063, 5663, 5800, 5804, 5838, 6185, 6279, 6321

i.+ni 1804, 5739

‘ilim (<Ar.) ilim, bilme, biliş

‘i.+i 4341, 4344, 4347, 4351, 4352, 4366, 4370, 5993

‘i.+iŋe 5997

‘i.-ü ḳur’an 6483
iltgüçi ulaştıran, eriştiren
i. 4431
iman (<Ar.) iman, inanmak, inanç
i. 393, 3741
i.+ımız 6494
imin (<Ar.) emin, korkusuz
i. 2190, 2942, 5056, 5062, 5546, 5577, 6631
i.+de 2942
i.+i 444
iminlik emniyet
i. 5056, 5734, 6583
imtiḥan (<Ar.) imtihan, deneme, sınama, tecrübe
i. 4379
in in; ev
i. 138
‘inayet (<Ar.) vakf, himmet, gayret, kerem, ihsan, lütuf, iyilik
‘i. 1267, 1797, 6192
inç rahat, huzur içinde
i. 1109, 1948, 2022, 2435, 2528, 3876, 4957, 5418, 5499, 5738, 5831
i.+in 965, 1774, 2182, 2692, 3114, 3699, 4295, 4630, 5706, 5857, 6288, 6643
i.+ke 103, 1044, 1772, 1781, 1782, 1880, 2180, 2239, 2260, 2962, 3094, 3104, 3128, 3144, 5332, 5504, 5626, 5728, 5942, 6481
inçlik rahat, huzur
i. 2143, 2144, 2173, 3018, 3308, 4643, 5330, 5424, 5585, 5624
i.+i 5554
i.+in 3198
ingek inek
i. 5372
ini yaşça küçük kardeş
i. 3784, 4215
iniş iniş
i. 903, 1087, 6121
i.+ke 1050
ir yerin güney yanı, güneşli yanı
i. 4967
irig sert, kaba, haşin; gayretli
i. 1329, 1380, 1415, 2077, 2499, 2543, 2749, 3426, 3430, 3846, 3847, 4039, 4040, 4278, 4303, 5143, 5221, 5590, 5773, 5774, 5775, 5778, 6620
i.+lerni 2586
iriglig çeviklik, canlılık
i. 2868
irinç felaket, sefillik; bahtsızlık, musibet, mihnet
i. 3109, 5242, 6446
irinçig acınacak, zavallı
i. 65, 687, 3938
irsel dönek, dönek huylu, vefasız
i. 399, 548, 666, 685, 1088, 3533, 3542, 4839, 5231, 6629, 6632
irsellik döneklik, vefasızlık
i.+im 686
i.+iŋ 697, 715
irük duvar ve duvara benzer şeylerdeki gedik, boşluk
i. 2206
i.+ler 1576
irüksüz eksilmeyen
i. 2075
irüklük inhitat, alçalma, çökme, çöküş
i. 5906
‘isa (<Ar.) Hz. İsa
‘i. 6550
isig sıcak, sıcaklık; iltifat
i. 522, 829, 1854, 2405, 2408, 2478, 2479, 2961, 3183, 3726, 4601, 4620, 4622, 4624, 4625, 4626, 4628, 6014, 6095
i.+in 4622, 4627, 4628
i.+ke 3395
isiz kötü, fena
i. 235, 238, 240, 242, 244, 246, 247, 348, 629, 806, 871, 874, 875, 876, 877, 879, 884, 885, 886, 888, 889, 890, 892, 901, 918, 922, 926, 928, 929, 930, 949, 1116, 1147, 1148, 1155, 1156, 1225, 1279, 1297, 1330, 1431, 1456, 1458, 1459, 1460, 1463, 1485, 1516, 1538, 1540,

1546, 1557, 1641, 1790, 1922, 2161, 2245, 2247, 2248, 2249, 2255, 2257, 2259, 2445, 2841, 3353, 3378, 3379, 3505, 3511, 3543, 3746, 3829, 3962, 4140, 4194, 4197, 4218, 4220, 4241, 4245, 4254, 4308, 4371, 4385, 4431, 4467, 4468, 4564, 4735, 4750, 4840, 5088, 5226, 5227, 5255, 5256, 5265, 5282, 5319, 5505, 5506, 5507, 5511, 5521, 5522, 5634, 5701, 5735, 5738, 5739, 5741, 5743, 5744, 5751, 5811, 5852, 5881, 5923, 5948, 5988, 6164, 6166, 6255, 6263, 6264, 6272, 6344, 6494, 6524, 6527, 6533, 6635
i.+de 6255
i.+din 1264, 1296, 1378
i.+i 3389
i.+ig 437, 2247, 5508, 5524, 5527, 5549, 5625, 5884
i.+im 1516, 1788, 2654, 6522, 6592
i.+in 6363
i.+ke 239, 408, 874, 875, 893, 929, 1308, 1508, 2131, 2257, 2897, 3246, 4195, 4238, 4241, 4244, 4308, 4549, 5256, 5279, 5505, 5510, 5548, 5743, 5948, 6087, 6164, 6166
i.+ler 248, 889, 909, 911, 931, 2248, 3432, 4997, 5226, 5280, 5524, 5739
i.+lerig 6489
i.+lerke 2299, 2303, 5281
i.+lerni 1455, 5227, 5505, 5588
i.+mü 243
i.+ni 1616, 2214
i.+niŋ 349, 5548
i.+rek 5319

isizlik kötülük
i. 249, 347, 901, 913, 916, 917, 925, 932, 1297, 1362, 4708, 5228, 5548, 6264
i.+ke 5291
i.+lerin 5280

iş iş
i. 161, 165, 329, 419, 420, 422, 497, 525, 557, 715, 901, 935, 1038, 1208, 1306, 1316, 1336, 1373, 1450, 1453, 1543, 1575, 1680, 1757, 1759, 1857, 1876, 1932, 1938, 1939, 1967, 1999, 2068, 2101, 2147, 2185, 2187, 2192, 2220, 2221, 2222, 2272, 2338, 2398, 2417, 2451, 2472, 2492, 2494, 2507, 2510, 2527, 2599, 2604, 2625, 2626, 2713, 2716, 2735, 2769, 2772, 2774, 2813, 2899, 2901, 2959, 2975, 3085, 3166, 3475, 3495, 3804, 4017, 4022, 4053, 4107, 4322, 4385, 4472, 4557, 4753, 4762, 4850, 4854, 4864, 4928, 4942, 4947, 4950, 5013, 5016, 5051, 5060, 5139, 5217, 5253, 5354, 5499, 5502, 5533, 5534, 5650, 5652, 5654, 5655, 5659, 5723, 5724, 5763, 5906, 6249, 6254, 6337, 6451, 6470, 6479
i.+e 3946, 6305, 6345
i.+i 223, 245, 248, 303, 324, 331, 345, 418, 420, 421, 429, 446, 457, 478, 502, 606, 633, 820, 905, 910, 919, 1078, 1143, 1270, 1318, 1321, 1410, 1567, 1608, 1609, 1670, 1701, 1705, 1760, 1763, 1777, 1799, 1837, 1881, 1933, 1935, 1938, 1939, 1984, 1997, 2099, 2119, 2155, 2156, 2195, 2210, 2217, 2219, 2222, 2240, 2258, 2259, 2261, 2266, 2283, 2300, 2323, 2413, 2414, 2440, 2449, 2462, 2492, 2493, 2510, 2601, 2652, 2661, 2666, 2771, 2777, 2788, 2791, 2829, 2835, 2858, 2881, 2897, 2911, 2933, 2997, 3269, 3340, 3343, 3409, 3502, 3804, 4010, 4031, 4063, 4174, 4201, 4220, 4244, 4324, 4357, 4383, 4384, 4404, 4472, 4480, 4606, 4662, 4676, 4684, 4692, 4696, 4717, 4727, 4746, 4753, 4804, 4814, 4824, 5116, 5129, 5217,

5274, 5334, 5507, 5562, 5653, 5658, 5732, 5912, 5927, 5930, 6144, 6253, 6416, 6426, 6444
i.+ig 327, 501, 557, 571, 809, 811, 888, 930, 933, 1130, 1531, 1577, 1580, 1612, 1641, 1687, 1716, 1759, 1764, 1776, 1939, 1986, 1990, 2152, 2236, 2443, 2445, 2471, 2506, 2548, 2732, 2763, 2778, 2932, 3044, 3097, 3641, 3701, 3808, 4136, 4644, 4934, 4973, 5109, 5230, 5267, 5328, 5500, 5531, 5535, 5539, 5628, 5703, 5707, 6153, 6191, 6347, 6372
i.+im 370, 1174, 1176, 1615, 1645, 1862, 2739, 4687, 5494, 5698, 5848, 6077, 6189
i.+ime 3059
i.+imke 1614
i.+imni 6349
i.+in 422, 1498, 1542, 1721, 1924, 1931, 1935, 1952, 1967, 1989, 2027, 2094, 2211, 2228, 2267, 2352, 2590, 2681, 2707, 2790, 2832, 3503, 4082, 4185, 4388, 4805, 5100, 5459, 5461, 5630, 5656, 5793, 5796, 5905, 6165, 6337, 6342, 6346, 6371, 6422
i.+inde 2152, 4473
i.+indin 3566
i.+ini 5250
i.+iŋ 542, 586, 794, 1379, 1392, 2090, 2365, 2468, 2627, 3843, 4387, 4462, 4899, 4982, 5501, 5502, 5503, 5534, 5815, 6350
i.+iŋe 430, 439, 440, 1355, 1988, 2103, 2703, 3029, 3141, 3187, 3340, 3803, 5802
i.+iŋni 1278, 1355, 1366, 5308, 6083
i.+ke 165, 189, 255, 323, 333, 431, 516, 556, 587, 619, 704, 1146, 1297, 1306, 1316, 1360, 1430, 1432, 1653, 1758, 1801, 1844, 1855, 1856, 1933, 1961, 1968, 2006, 2008, 2009, 2100, 2187, 2271, 2273, 2482, 2502, 2513, 2596, 2605, 2606, 2624, 2640, 2672, 2758, 2766, 2828, 2830, 2870, 2886, 2912, 2927, 3025, 3137, 3146, 3151, 3154, 3169, 3233, 3254, 3324, 3448, 3484, 3497, 3506, 3544, 3679, 3686, 3866, 4134, 4206, 4221, 4227, 4231, 4287, 4389, 4413, 4451, 4533, 4562, 4623, 4625, 4868, 4870, 4981, 4985, 5161, 5171, 5252, 5434, 5435, 5467, 5478, 5500, 5592, 5649, 5651, 5660, 5699, 5702, 5719, 5723, 5843, 5850, 5875, 5934, 5936, 6002, 6119, 6330, 6350, 6463
i.+ler 330, 554, 556, 587, 631, 632, 794, 1050, 1989, 1998, 2101, 2102, 2501, 2606, 3475, 4459, 5417, 5540, 5736
i.+leri 2146
i.+lerig 3691, 4927, 4939, 5196
i.+lerim 425
i.+lerin 1722, 5504
i.+leriŋ 5595, 5915
i.+leriŋe 1349, 3906
i.+leriŋni 541
i.+lerni 658
i.+ni 421, 428, 544, 906, 1610, 1867, 1936, 1942, 2157, 2202, 3495, 3688, 3690, 3692, 4984, 5533, 5941, 6182
i.+te 116, 324, 430, 443, 588, 850, 1310, 1311, 1414, 1990, 2192, 2210, 2442, 2447, 2453, 2604, 2612, 2934, 3210, 3685, 4061, 4106, 4389, 5216, 5217, 5332, 5334, 5650
i.+tin 726, 1195, 2008, 3109, 3686, 4406, 4572, 4950

iş eş, arkadaş
i. 60, 500, 914, 935, 936, 1355, 1575, 1694, 1750, 2215, 2248, 2254, 3134, 3209, 3349, 3405, 3784, 4053, 4194, 4202, 4203, 4204, 4206, 4233, 4245, 4264, 4322, 4576, 4581, 4625,

4699, 4864, 4921, 4925, 6580, 6585
i.+i 5, 49, 140, 320, 877, 884, 924, 2562, 3405
i.+ig 2230
i.+im 1576, 1862, 4860, 6047, 6077
i.+in 75, 4200
i.+iŋ 936, 3843, 4182, 4192, 4265, 4899
i.+iŋe 31, 4182, 6520, 6645
i.+iniŋ 6604
i.+iŋni 4268
i.+leri 4579
i.+leriŋ 5595

işaret (<Ar.) işaret
i. 768

işçi işçi, hizmetkar
i. 1761, 1762, 1769, 2210, 2219, 2777, 2779, 2808, 2813
i.+ke 2211
i.+ler 2781, 4148
i.+leri 2244, 2245
i.+si 894, 2246, 2824, 2860

işi kadın
i. +ler 5080

işik kapı, eşik
i. 451, 2727
i.+te 164

işlik eşlik, arkadaşlık
i. 4202, 4203

it köpek
i. 3526, 3601, 4711
i.+i 5869
i.+iŋ 5379
i.+ler 3422
i.+te 3422

itgüçi tanzim edici, düzenleyici; tanzim eden, düzenleyen
i. 4082, 5336

itig hazırlık, hal, düzen, süs
i. 258, 297, 462, 475, 483, 777, 1183, 1188, 1221, 1971, 2167, 2226, 2482, 2702, 2761, 2780, 3144, 3154, 3186, 3187, 3892, 4519, 4948, 4951, 5638, 5698, 5702, 5703, 6205, 6291
i.+i 4010, 4459
i.+in 3788, 3945
i.+iŋ 5162, 6091
i.+lerin 2958

itiglig düzenli, yolunda
i. 331, 345, 1180, 2340, 4830, 5338, 6404

iwek acele, aceleci
i. 849, 1997, 5217, 5219

iweklik acelecilik, acele hareket etme
i. 629, 633, 634, 1996, 2061, 2078
i.+te 5648

iwit evet
i. 5872

‘iyal (<Ar.) bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler; kadın, eş, çocuk
‘i.+dın 3390

iz iz, nişan
i. 235, 2245, 4818, 5226, 5256, 5264, 5739, 6467, 6494
i.+i 4997, 6429
i.+ig 2382
i.+in 6211

iz yerde ve deride uzunlamasına olan çizik, iz; yol
i. 871, 877, 886, 4907
i.+çe 5908
i.+i 5907, 6499

‘iz (<Ar.) izzet, şeref, itibar
‘i. 1247, 6043
‘i.+zi 89
‘i.+zin 5239

K

ķa kap, tabak
ķ. 2552

ķa ķadaş kardeş, akraba
ķ. 3327, 3433
ķ.+ķa 3213
ķ.+tın 3203, 3337, 3350
ķ.+lar 3209

ķaç kaç, birkaç
ķ. 337, 343, 702, 852, 1387, 1434, 1450, 1454, 1563, 2063, 2071, 2157, 2309, 2323, 2485,

2503, 2927, 2932, 3737, 4355, 4933, 5515, 5550, 6085, 6275, 6340, 6350
ḳaçan ne zaman
ḳ. 510, 950, 2097, 2099, 2103, 2400, 2805, 2845, 2861, 3030, 3119, 3130, 3325, 3336, 3366, 3414, 4126, 4425, 5019, 5048, 5063, 5384, 5455, 5881, 5883, 5886, 6176, 6235
ḳadaş kardeş
ḳ. 317, 524, 1327, 2575, 3151, 3171, 3174, 3213, 3297, 3298, 3299, 3329, 3335, 3336, 3349, 3363, 3485, 3493, 3577, 3644, 3664, 3665, 3683, 3708, 3823, 3826, 3965, 3995, 4017, 4162, 4165, 4167, 4181, 4259, 4330, 4336, 4339, 4375, 4397, 4405, 4470, 4542, 4565, 4573, 4576, 4579, 4600, 4765, 4770, 4806, 4822, 4823, 4873, 4879, 4976, 4980, 4988, 4991, 5011, 5490, 5688, 5721, 5773, 5816, 5975, 6012, 6030, 6052, 6084, 6087, 6114, 6137, 6150, 6160, 6173, 6180, 6195, 6287, 6468, 6582
ḳ.+ı 3289, 3811, 3834, 3950, 3957, 4970, 4972, 4977, 5446, 5682, 5684, 5959, 5973, 6236, 6276, 6277, 6284, 6286, 6299
ḳ.+ıġ 4649
ḳ.+ım 3158, 3483, 3804, 3810, 3960, 3970, 3971, 4973, 5654, 5685, 5720, 5836, 5976, 6170, 6279, 6280, 6300, 6323
ḳ.+ımḳa 3863, 5663
ḳ.+ın 3292, 3294, 5447, 5958
ḳ.+ını 5974
ḳ.+ıŋ 3174, 3274, 3846, 3858, 3911, 3940, 4899, 4903, 4908, 4935, 5965, 6288, 6298, 6311, 6314, 6326, 6334
ḳ.+ıŋa 4976
ḳ.+ıŋnı 3202, 3909, 5023
ḳ.+ḳa 3208, 3237, 3290, 3297, 3298, 3956, 4991, 5490
ḳ.+lar 3136, 3145, 3205, 3209, 4921
ḳ.+ların 3302
ḳ.+larḳa 1150, 1518
ḳ.+lı 3485
ḳ.+lıġ 3171, 3172, 3173
ḳadaşlıḳ kardeşlik
ḳ. 3483, 3683, 6281
ḳaḍġu kaygı, düşünce
ḳ. 434, 617, 1074, 1241, 1272, 1320, 1550, 1587, 2148, 3206, 3307, 3331, 3411, 3549, 4257, 4789, 4851, 5243, 5448, 5458, 5534, 5629, 5687, 6022, 6183, 6199, 6200, 6201, 6212, 6233, 6234, 6235, 6252, 6275, 6284, 6307, 6340, 6341, 6343, 6350
ḳ.+da 4218
ḳ.+dın 1584
ḳ.+ḳa 6585
ḳ.+ları 6203
ḳ.+larıŋ 1230
ḳ.+ların 3336
ḳ.+larḳa 6025
ḳ.+ma 6180
ḳ.+mı 4823, 6188
ḳ.+n 681, 1231, 6198, 6613
ḳ.+ŋı 1229, 4823
ḳ.+sı 40, 2463, 4325, 4327, 4850
ḳ.+sın 1565, 5839
ḳaḍġuluġ kaygılı, üzüntülü
ḳ. 5968
ḳaḍġusuz kaygısız
ḳ. 4217
ḳaḍın kayın, kocanın erkek kardeşi; dünür, kayınpeder
ḳ. 50
ḳaḍıŋ kayın ağacı
ḳ. 6532
ḳaḍır güç, sarp, sert
ḳ. 447, 1052, 5862
ḳadr (<Ar.) kadir, kıymet, değer
ḳ.+i 414, 758
ḳ.+ini 470, 473
kafir (<Ar.) kâfir
k. 59, 4225, 4227, 5484, 5485, 6481

k.+de 5485
kafur (<Ar.) kâfur
k. 64, 70, 4848, 4891, 5450, 5451, 6530
kaġaẕ (<Far.) kâğıt
k. 3714, 3896
kaġıd (<Far.) kâğıt
k. 1342, 3187
ḳaġıl yaş söğüt dalı
ḳ. 1055
ḳaġun kavun
ḳ. 5110, 5111
ḳaḥṭ (<Ar.) kıtlık
ḳ.+ı 6568
ḳaḳ kaz
ḳ. 4198, 5377
ḳal yaşlı adam; yaşlılık
ḳ. 4636
kalbüd (<Far.) vücut; kalıp
k. 1521, 1525
ḳalem (<Ar.) kalem
ḳ. 268, 294, 2227, 2418, 2425, 2426, 2428, 2711, 2714, 2720, 3273, 3714, 3896
ḳ.+de 2715
ḳalı artık, eğer, olduğunda, mademki
ḳ. 27, 175, 178, 213, 215, 227, 230, 240, 263, 295, 323, 334, 494, 653, 656, 681, 699, 712, 713, 725, 750, 780, 783, 803, 804, 822, 842, 884, 891, 894, 933, 977, 984, 1003, 1025, 1126, 1212, 1220, 1232, 1234, 1235, 1317, 1320, 1392, 1488, 1504, 1610, 1611, 1710, 1776, 1810, 1910, 1919, 1987, 1996, 2011, 2029, 2048, 2053, 2087, 2108, 2113, 2119, 2245, 2341, 2362, 2373, 2388, 2390, 2403, 2420, 2421, 2502, 2537, 2540, 2567, 2581, 2583, 2645, 2658, 2677, 2691, 2695, 2711, 2755, 2772, 2807, 2838, 2860, 2876, 2929, 2930, 2931, 2943, 2954, 2955, 3027, 3080, 3081, 3141, 3159, 3162, 3184, 3206, 3214, 3221, 3258, 3303, 3330, 3348, 3377, 3378, 3410, 3434, 3447, 3538, 3547, 3565, 3579, 3586, 3680, 3720, 3736, 3803, 3804, 3831, 3874, 3880, 3893, 3918, 3926, 3991, 3993, 4030, 4055, 4073, 4099, 4100, 4125, 4128, 4136, 4137, 4142, 4158, 4191, 4204, 4215, 4216, 4260, 4292, 4293, 4295, 4300, 4363, 4369, 4380, 4396, 4398, 4415, 4475, 4498, 4512, 4517, 4518, 4534, 4583, 4629, 4644, 4650, 4678, 4706, 4750, 4788, 4853, 4858, 4862, 4867, 4870, 4911, 5026, 5053, 5105, 5120, 5147, 5148, 5156, 5203, 5216, 5225, 5240, 5245, 5289, 5337, 5393, 5394, 5396, 5409, 5410, 5481, 5519, 5664, 5685, 5756, 5757, 5775, 5887, 5931, 5933, 6063, 6142, 6151, 6200, 6253, 6428, 6499, 6567, 6570, 6613
ḳalıḳ gökyüzü
ḳ. 80, 94, 141, 3836, 3941, 3949, 4886, 4891, 4892, 4961, 4966, 5029, 5451, 5670, 5679, 5824, 5827, 6211
ḳ.+ıġ 72
ḳ.+ḳa 5677
ḳ.+ta 5378
ḳalım kalma, kalış
ḳ. 4755
ḳalın kalabalık, çok, sürü
ḳ. 491, 1021, 1413, 1614, 1618, 1622, 1697, 2178, 2276, 2336, 2710, 2861, 3030, 3418, 3718, 3722, 4186, 5095, 5097, 5164, 5192, 5315, 5370, 5372, 5483, 5707, 6437, 6477
ḳ.+ḳa 1324
ḳalḳan kalkan
ḳ. 3288, 4263
ḳ.+ı 3840, 4895
ḳam kam, kâhin
ḳ. 1065
ḳ.+ı 2002, 3873, 5244
ḳamçılıġ kamçılı, kamçısı olan
ḳ. 2354

ḳamuġ bütün, hepsi, her
ḳ. 4, 5, 8, 14, 28, 40, 45, 116, 161, 185, 208, 209, 230, 236, 264, 329, 389, 397, 422, 436, 439, 443, 465, 497, 530, 531, 536, 541, 544, 545, 557, 585, 588, 605, 619, 627, 674, 676, 687, 719, 726, 762, 802, 804, 805, 806, 828, 885, 891, 894, 914, 931, 1021, 1031, 1032, 1037, 1038, 1108, 1131, 1134, 1180, 1183, 1189, 1213, 1238, 1253, 1255, 1259, 1269, 1279, 1296, 1303, 1307, 1310, 1321, 1362, 1373, 1416, 1430, 1455, 1479, 1485, 1539, 1609, 1611, 1650, 1651, 1653, 1661, 1662, 1680, 1692, 1695, 1722, 1750, 1752, 1758, 1765, 1769, 1771, 1785, 1811, 1841, 1851, 1852, 1857, 1897, 1942, 1965, 1999, 2003, 2004, 2006, 2008, 2009, 2074, 2106, 2171, 2185, 2202, 2210, 2252, 2254, 2255, 2276, 2279, 2412, 2451, 2454, 2468, 2472, 2482, 2484, 2523, 2531, 2556, 2597, 2630, 2636, 2640, 2643, 2697, 2707, 2713, 2773, 2774, 2802, 2814, 2820, 2833, 2860, 2875, 2887, 2903, 3004, 3057, 3064, 3075, 3080, 3085, 3113, 3118, 3121, 3122, 3146, 3147, 3151, 3168, 3189, 3191, 3192, 3236, 3252, 3279, 3300, 3332, 3449, 3468, 3474, 3510, 3513, 3515, 3518, 3531, 3545, 3569, 3576, 3632, 3637, 3654, 3675, 3722, 3733, 3746, 3747, 3774, 3829, 3856, 3868, 3873, 3873, 3979, 3980, 3983, 3989, 3991, 4022, 4053, 4196, 4308, 4356, 4402, 4406, 4417, 4429, 4439, 4508, 4530, 4557, 4561, 4587, 4605, 4686, 4695, 4750, 4769, 4808, 4858, 4901, 4927, 4940, 4947, 4982, 4983, 4984, 4985, 4996, 5030, 5088, 5113, 5118, 5169, 5196, 5200, 5201, 5225, 5252, 5253, 5268, 5270, 5301, 5306, 5337, 5354, 5382, 5437, 5467, 5476, 5478, 5500, 5509, 5577, 5595, 5625, 5651, 5652, 5710, 5716, 5727, 5745, 5761, 5770, 5781, 5782, 5785, 5798, 5813, 5884, 5888, 5898, 5915, 5936, 5941, 5951, 5991, 6073, 6152, 6190, 6266, 6349, 6409, 6412, 6423, 6433, 6445, 6451, 6492, 6512, 6518, 6528, 6567, 6595, 6644
ḳ.+da 51, 2037, 2839, 2853, 3172, 3690, 5319, 6205, 6208
ḳ.+dın 764, 1786, 3721, 4109, 4792, 4797, 5563, 6247, 6250
ḳ.+ı 537, 805, 906
ḳ.+ḳa 302, 567, 831, 1345, 1707, 1854, 1996, 2449, 2475, 4256, 4280, 6606
ḳ.+nı 797, 1187, 2409, 2852, 6531
ḳ.+nuŋ 6206
ḳ.+um 6585
kan (<Far.) maden
k. 5357
k.+i 5357
ḳan kan
ḳ. 76, 1058, 1395, 2715, 4099, 5260, 6008
ḳ.+ı 655, 1058, 1433, 2610, 6440
ḳ.+ıŋ 4623
ḳ.+ın 6533
ḳ.+ını 6239
ḳ.+ları 2381
ḳanat kanat
ḳ. 1934, 3671, 3673
ḳ.+ı 3005
ḳ.+sız 3005
ḳança nereye, nasıl
ḳ. 206, 1525, 1529, 3480, 3856, 4521, 5137, 5138, 5202, 6524, 6575
ḳ.+ḳa 27
ḳ.+sız 27, 3720
ḳand (<Far.) şeker
ḳ. 5154, 6314

ḳanı hani, nerede
ḳ. 570, 1094, 1170, 1201, 1384, 1386, 1397, 1399, 1576, 1614, 1615, 3133, 3439, 3636, 3784, 4024, 4710, 4711, 4712, 4713, 4714, 4715, 4716, 4717, 4718, 4725, 5099, 5116, 5137, 5195, 5278, 5369, 5499, 5569, 5778, 5958, 6315, 6405, 6437, 6438, 6439, 6441, 6442, 6443, 6444, 6459, 6470, 6471, 6472, 6475, 6479, 6480, 6482, 6483, 6524, 6555, 6585, 6592
ḳ.+ḳı 5494
ḳap ḳara kapkara
ḳ. 76, 4323
ḳapuġ kapı
ḳ. 97, 100, 264, 436, 484, 554, 590, 596, 616, 719, 843, 943, 945, 1134, 1303, 1321, 1563, 1575, 1607, 1643, 1811, 2490, 2527, 2529, 2535, 2536, 2540, 2554, 2555, 2556, 2589, 2590, 2776, 2814, 3069, 3232, 3236, 3291, 3292, 3341, 3356, 3531, 3747, 3754, 3957, 3958, 3973, 4003, 4037, 4157, 4170, 4429, 4560, 4662, 4688, 4859, 4972, 5169, 5682, 5770, 5771, 5781, 6152, 6308, 6349, 6412, 6445
ḳ.+da 100, 595, 1413, 1614, 2530, 2538, 2547, 2551, 2558, 2588, 2727, 2972, 4057, 4174, 4247, 5097, 5315, 5954
ḳ.+daḳı 1768, 4168, 4169, 4171
ḳ.+dın 5967
ḳ.+ı 948, 1451, 1813, 2135, 2202, 2992, 3531, 3747, 4378, 4382, 4520, 5336
ḳ.+ın 1272, 2130
ḳ.+ıŋa 528, 3223, 3748, 4161, 4971
ḳ.+ḳa 520, 574, 576, 601, 812, 1134, 1604, 2566, 6285
ḳ.+um 1558
ḳapuġçı kapıcı
ḳ. 3768
ḳapuş yağma
ḳ. 6482
ḳar kar
ḳ. 6013
ḳara kara, siyah
ḳ. 22, 77, 127, 395, 966, 986, 1098, 1103, 1105, 1334, 1371, 1418, 1426, 1427, 1429, 1512, 1540, 1545, 2080, 2250, 2257, 2692, 2715, 2914, 3193, 3286, 3554, 3570, 3617, 3952, 4198, 4238, 4239, 4323 4328, 4425, 4632, 4722, 4723, 4725, 4820, 4884, 4885, 4925, 4966, 5206, 5390, 5416, 5422, 5425, 5643, 5919, 6011, 6140, 6217, 6272, 6374, 6400, 6402, 6415, 6434, 6437, 6441, 6444, 6457, 6530, 6622
ḳ.+ḳa 4239
ḳ.+lı 2080, 6492
ḳ.+sı 2080
ḳara halk, avam
ḳ. 250, 256, 986, 988, 1313, 2078, 2079, 2082, 2097, 2107, 2128, 2515, 3181, 3268, 4324, 4326, 4327, 4329, 5065, 5224, 5559, 6110
ḳ.+da 2082
ḳ.+ḳa 778
ḳ.+nıŋ 6111
ḳ.+sı 891, 1787, 2260
ḳara ʻam halk
ḳ. 4320, 4321, 6024
ḳara baş hizmetçi
ḳ. 1618, 1622
ḳara kuş kartal
ḳ. 3949, 4199, 4711, 5378
ḳara kuş Jüpiter gezegeni
ḳ. 5675, 6219
ḳarağu kör, âmâ
ḳ. 179, 271, 493, 664
ḳ.+ḳa 178, 1861
ḳaraḳ göz bebeği, göz
ḳ. 374, 2205, 2368, 6208
ḳ.+ı 121
ḳaraḳçı yağmacı, yankesici
ḳ. 1737, 5547

ḳ.+ġ 5577
ḳaranfil (<Ar.) karanfil
ḳ. 71
ḳaraŋḳu karanlık
ḳ. 35, 288, 1419, 1840, 2530, 3083, 3717, 3723, 3951, 5423
ḳ.+da 383
ḳarar (<Ar.) karar
ḳ.+ı 4758
ḳarġış beddua, lanet
ḳ. 246, 4915, 5726
ḳ.+ın 3379
ḳarı yaşlı, ihtiyar
ḳ. 723, 1492, 1868, 1870, 3756, 4387, 4760, 5295, 5405, 6013, 6111
ḳ.+lar 723
ḳ.+sı 1871
ḳarıġ yaşlı, ihtiyar
ḳ. 2855, 4505
ḳarıḳsız saf, katıksız
ḳ. 3899
ḳarılıḳ yaşlılık
ḳ. 372, 1079, 4692, 4706, 5716, 6561
ḳ.+ḳa 6557
ḳ.+ta 4693, 6527
ḳarın karın
ḳ. 2560, 2924, 3602, 3604, 3610, 3611, 3665, 4325, 4769, 6338
ḳ.+da 883
ḳ.+daḳılar 5341, 5344
ḳ.+dın 1515
ḳ.+ı 988, 1126, 1387, 4327, 4329, 5355
ḳ.+ıŋ 3578
ḳ.+ḳa 1515, 2656
ḳarma yağma
ḳ. 6458, 6482
ḳarmaḳ çengel
ḳ.+ı 6116
ḳarşı karşı, bir düşünceye katılmamak, karşı çıkmak
ḳ. 4246, 4251, 5311
ḳarşı saray, köşk
ḳ. 1418, 2535, 2791, 3439, 4122, 4834, 5176, 5179, 5182, 5263, 5454, 6070, 6404, 6433, 6434, 6436
ḳ.+ġ 5181
ḳ.+ḳa 1111, 3841, 4110, 4118, 4895, 5453, 5830, 5940, 6224, 6225, 6339
ḳarşu karşı
ḳ. 6211
ḳarun Karun
ḳ. 6551
ḳaşab (<Ar.) hint kumaşı
ḳ. 5368
ḳaş yamaç, tepe
ḳ.+a 5668, 6340
ḳ.+ı 69, 2787
ḳaş kaş
ḳ. 1586, 1809, 4756, 4976, 6114
ḳ.+ı 76, 80, 770, 813, 4961
ḳ.+ıġ 2217, 2298, 2299
ḳ.+ım 816, 6232
ḳ.+ıŋ 191, 4977
ḳ.+ın 3446, 4211, 5010, 5015, 5029, 5670
ḳat kat; huzur
ḳ. 2787, 3464, 4381
ḳ.+ı 870, 1418, 4440
ḳ.+ın 395, 1371, 1429, 3554, 3617, 3915, 4102, 4722, 4820, 5572, 5919
ḳ.+ında 883, 1144, 1427, 3234, 4328, 5364, 5416, 5641, 6140, 6402
ḳ.+ındaḳı 213, 5363
ḳata defa, boyunca
ḳ. 1207, 3058
ḳatıġ katı, sert, çetin, kuvvetli; çok
ḳ. 478, 542, 689, 714, 773, 842, 964, 978, 1054, 1139, 1275, 1300, 1301, 1352, 1568, 1892, 1949, 2085, 2271, 2504, 2511, 2662, 2689, 2943, 2959, 3342, 3456, 3584, 3651, 3851, 3885, 3941, 4041, 4113, 4114, 4227, 4338, 4342, 4771, 5261, 5318, 5477, 5609, 5713, 5899, 6120, 6203, 6484, 6631
ḳ.+ı 5404

ḳ.+raḳ 1137, 6205, 6208
ḳatıġlıḳ sertlik, zorluk
ḳ. 3052
ḳatıḳsız saf, karışmamış
ḳ. 3899
ḳatır katır
ḳ. 5370
ḳatḳı katı, haşin, kibir
ḳ. 2232
ḳ.+sı 2233
ḳavi (<Ar.) kavi, güçlü, kuvvetli
ḳ. 2055
ḳavl (<Ar.) söz
ḳ.+ıŋa 46
ḳ.+i 2324, 5903, 6094
ḳ.+iŋ 6094
ḳawuḳ kepek
ḳ. 3614, 4767, 4768
ḳaya kaya
ḳ. 1535,1698, 2281, 2313, 4311, 6393, 6539
ḳ.+ġ 1734
ḳ.+da 5373
ḳayan kayalar
ḳ. 2281
ḳayır kum
ḳ.+ça 1723
ḳayra tekrar
ḳ. 1320
ḳaysar (<Ar.) kayser, Roma ve Bizans imparatorlarına verilen san
ḳ.+ça 6547
ḳayşarı bir kuş çeşidi
ḳ. 94
ḳayu hangi, ne, kim
ḳ. 73, 94, 97, 98, 99, 130, 138, 220, 251, 267, 451, 510, 560, 556, 565, 635, 701, 745, 805, 806, 807, 830, 839, 855, 860, 900, 902, 928, 1058, 1059, 1060, 1086, 1101, 1137, 1268, 1272, 1311, 1316, 1391, 1453, 1657, 1665, 1729, 1730, 1731, 1733, 1734, 1735, 1737, 1760, 1808, 1855, 1884, 1975, 1984, 1993, 2016, 2017, 2136, 2138, 2156, 2165, 2172, 2261, 2302, 2427, 2428, 2544, 2604, 2605, 2620, 2641, 2642, 2781, 2839, 2840, 2865, 2907, 2909, 3007, 3008, 3028, 3033, 3054, 3146, 3219, 3228, 3249, 3269, 3270, 3324, 3384, 3418, 3441, 3514, 3621, 3688, 3691, 3934, 3990, 4035, 4067, 4068, 4069, 4298, 4539, 4578, 4594, 4751, 4928, 5046, 5243, 5387, 5529, 5544, 5660, 5906, 5909, 5921, 6105, 6155, 6157, 6158, 6179, 6247, 6393, 6394, 6396, 6497, 6545, 6555, 6588
ḳ.+da 301, 570, 974, 1529, 2709, 3210, 3462, 3504, 3507, 3508, 3509, 3511, 4654, 4780, 5017
ḳ.+ḳa 133, 136, 996, 1135, 1853, 2149, 2542, 2688, 4049, 4067, 6530, 6640
ḳ.+n 4426, 5957
ḳ.+nı 861
ḳayda / ḳayudın nerede, nasıl
ḳ. 154, 473, 523, 583, 644, 676, 681, 996, 1135, 1529, 1834, 1870, 2056, 2089, 2104, 2129, 2189, 2248, 2789, 2864, 2866, 3045, 3111, 3396, 3397, 3585, 4247, 4414, 4918, 5961, 6461, 6566, 6588
ḳayusı bazısı, kimisi
ḳ. 73, 97, 98, 130, 309, 1060, 1736, 1737, 2156, 2268, 2353, 2357, 2358, 2543, 4064, 4065, 4068, 5242, 5243, 6156, 6157, 6158, 6394, 6396, 6397
ḳ.+n 239, 244, 4167, 6500, 6601
ḳ.+nda 6562
ḳaz kaz
ḳ. 72
ḳaża (<Ar.) kaza, hüküm
ḳ. 3195, 5988
ḳ.+ḳa 1431, 3195
ḳ.+sın 3729, 3904, 6311
ḳazġanç kazanç
ḳ. 1444
ḳaznaḳ hazine

ḳ. 2178, 5290, 5294, 5365, 5542, 5913
ḳ.+ı 1034, 1043, 1719, 2742, 2799, 2822, 5368
ḳażı ḳadı
ḳ. 5329
kebit dükkân
k. 5108
k.+ler 5497
k+te 5108
keçig geçit
k. 249, 674, 1541, 1793, 1851, 2889, 4042, 4837, 5208
keçimlig geçici
k. 3782
keḍ pek, çok, iyi, iyice
k. 176, 207, 224, 263, 299, 317, 322, 327, 478, 517, 618, 650, 680, 782, 845, 846, 868, 1203, 1413, 1417, 1626, 1640, 1707, 1723, 1867, 1884, 1904, 1911, 1923, 1954, 1958, 1989, 1992, 1994, 2014, 2055, 2154, 2169, 2217, 2224, 2234, 2328, 2345, 2347, 2350, 2368, 2373, 2400, 2436, 2440, 2448, 2469, 2470, 2473, 2474, 2480, 2492, 2529, 2532, 2596, 2597, 2600, 2621, 2634, 2635, 2640, 2649, 2660, 2662, 2672, 2702, 2744, 2791, 2793, 2800, 2813, 2828, 2843, 2846, 2850, 2865, 2867, 2883, 2884, 2892, 2896, 2900, 2929, 2938, 3046, 3204, 3312, 3342, 3394, 3399, 3417, 3473, 3513, 3547, 3556, 3575, 3584, 3795, 3884, 3891, 3981, 4013, 4041, 4048, 4072, 4080, 4086, 4121, 4128, 4142, 4199, 4292, 4369, 4433, 4463, 4475, 4536, 4545, 4610, 4644, 4645, 4679, 4771, 4908, 4913, 5007, 5072, 5108, 5164, 5213, 5231, 5235, 5325, 5328, 5331, 5488, 5719, 5862, 5863, 5864, 5873, 5993, 6023, 6040, 6120, 6168, 6251, 6267, 6317, 6365, 6632
k.+i 34, 2663, 4849, 5397
k.+ig 2400
k.+in 4233
k.+rek 2746
keḍgülük giyecek, giysi
k. 232, 1636, 2439, 3734, 4734, 5898
keḍim giyecek, giyim, giysi
k. 2280, 3664, 3743, 3761, 3800, 4773
k.+çe 3800
keḍük kepenek, yağmurluk, giyecek
k. 299
keḍüt giyecek; hil'at, değerli kumaştan veya kürkten yapılan kaftan
k. 1766
kefaret (<Ar.) kefaret, borç
k. 5979, 5981
keg kin, öç, hınç
k. 2312
kek kin, öç, hınç
k. 4651
k.+lerin 3428
keklik keklik
k. 76
kelin gelin
k. 494, 2380, 3540, 3567, 3839
kem hastalık, rahatsızlık
k. 1057
k.+i 2895, 3874
kemal olgunluk
k. 3062
kenç genç, çocuk
k. 2659
kenç (<Far.) hazine
k. 1420, 2056
k.+im 6551
kend şehir, memleket
k. 216, 488, 1043, 1981, 2178, 2421, 2428, 2968, 2999, 3104, 3203, 3226, 3347, 3460, 3500, 3636, 3652, 3922, 3944, 3974, 4316, 4710, 4834, 5354, 5519, 5546, 6435, 6551, 6599
k.+ke 4161, 4687
k.+ni 3327
k.+te 3214, 3215, 3236
kendü kendi

k. 970, 2030, 2400, 2988, 5811
kep kalıp, vücut
k. 2472, 5422, 6255
k.+i 5422
k.+tin 6065
kerek gerek, gerekli
k. 185, 212, 217, 235, 264, 281, 284, 285, 325, 327, 326, 413, 414, 422, 423, 427, 428, 430, 439, 454, 477, 479, 481, 482, 483, 497, 566, 641, 642, 658, 688, 703, 726, 754, 788, 817, 865, 936, 971, 978, 994, 1011, 1059, 1064, 1065, 1086, 1193, 1307, 1308, 1345, 1362, 1396, 1412, 1473, 1539, 1547, 1593, 1742, 1801, 1806, 1811, 1910, 1924, 1949, 1951, 1954, 1956, 1957, 1961, 1963, 1971, 1981, 1985, 1989, 2000, 2005, 2010, 2014, 2025, 2038, 2043, 2044, 2049, 2055, 2057, 2058, 2071, 2072, 2083, 2087, 2090 2091, 2121, 2122, 2124, 2127, 2131, 2164, 2168, 2177, 2182, 2184, 2186, 2187, 2188, 2190, 2199, 2200, 2208, 2211, 2218, 2229, 2234, 2266, 2270, 2271, 2273, 2282, 2285, 2290, 2298, 2299, 2300, 2303, 2309, 2310, 2313, 2317, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2332, 2337, 2351, 2356, 2399, 2410, 2415, 2420, 2431, 2436, 2437, 2441, 2449, 2453, 2458, 2461, 2464, 2469, 2473, 2474, 2480, 2483, 2485, 2487, 2488, 2524, 2527, 2529, 2534, 2552, 2567, 2570, 2588, 2589, 2590, 2595, 2597, 2600, 2607, 2621, 2637, 2640, 2648, 2649, 2660, 2662, 2663, 2671, 2674, 2675, 2676, 2678, 2680, 2693, 2705, 2721, 2729, 2731, 2737, 2741, 2744, 2750, 2761, 2762, 2764, 2766, 2772, 2773, 2783, 2788, 2799, 2801, 2802, 2813, 2820, 2824, 2828, 2836, 2843, 2844, 2854, 2859, 2862, 2867, 2868, 2877, 2881, 2884, 2896, 2900, 2912, 2913, 2917, 2919, 2923, 2925, 2949, 2954, 2958, 2974, 3009 3031, 3065, 3156, 3171, 3209, 3246, 3247, 3369, 3380, 3457, 3495, 3509, 3609, 3664, 3727, 3751, 3761, 3765, 3801, 3919, 3982, 4006, 4013, 4014, 4079, 4081, 4088, 4163, 4168, 4319, 4362, 4383, 4385, 4404, 4445, 4465, 4492, 4569, 4634, 4645, 4654, 4671, 4720, 4749, 4761, 4769, 4784, 4816, 4817, 4818, 4819, 4857, 4861, 4948, 4949, 5000, 5060, 5079, 5161, 5236, 5329, 5330, 5331, 5355, 5356, 5358, 5460, 5497, 5549, 5555, 5572, 5573, 5584, 5649, 5650, 5652, 5656, 5698, 5816, 5850, 5890, 5902, 5905, 5925, 5993, 6020, 6030, 6066, 6194, 6290, 6315, 6399, 6418, 6627
k.+çe 316
k.+i 1023, 1339, 1619, 1631, 2175, 4352
k.+im 5855
k.+iŋ 525, 541, 1280, 1333, 1474, 3788, 5162, 5407
k.+in 475, 2944, 4334, 5431
k.+inde 2817
k.+ini 5876
kereklig gerekli
k. 315, 328, 1013, 1060, 1174, 1503, 1904, 2702, 2806, 3575, 4165, 4318, 4357, 4360, 4377, 4400, 4457, 4573, 5247, 5539, 6184
k.+ni 977, 1445
kereksiz gereksiz
k. 2079, 2115, 2283, 2332, 2687, 2799, 2813, 3031, 3767, 3795, 5876, 6627
k.+mü 5785
k.+ni 328, 1174, 1445, 6357
kerim (<Ar.) kerim; soylu
k. 5667
keriş kavga, çekişme

k.+i 2150
kesme saç, perçem
k. 3284, 5824
kesüksüz devamlı, sürekli
k. 31, 61, 1348, 3906
kewel Arap atı, küheylan
k. 4549, 5369, 5803
k.+din 1428
keyik geyik
k. 401, 698, 712, 722, 6570, 6617
kezig sıra, nöbet
k. 713, 2382, 3628, 4761, 6025
k.+çe 236, 1476, 4760
k.+i 4761
keziglig nöbet tutan, nöbetçi
k. 4890
ḳıl kıl
ḳ. 2917
ḳ.+ça 2154
ḳ.+da 4393, 6082
ḳıl kılkuyruk kuşu
ḳ. 72
ḳılam kalemler
ḳ. 293
ḳılıç kılıç
ḳ. 223, 268, 286, 1736, 2055, 2069, 2138, 2139, 2140, 2141, 2143, 2144, 2145, 2155, 2354, 2377, 2418, 2425, 2426, 2427, 2708, 2711, 2714, 2715, 2719, 2720, 2961, 2999, 3039, 3045, 3048, 4139, 5279, 5519, 5911
ḳ.+ın 2140, 2279
ḳ.+ḳa 222, 3047
ḳ.+ta 4393
ḳılıçlıġ kılıçlı, kılıç sahibi olan
ḳ. 3046, 3047, 6549
ḳılıçsız kılıçsız
ḳ. 2139, 3042
ḳılıḳ kılık, huy, tavır
ḳ. 881, 1824, 1978, 2012, 2077, 2110, 2309, 2323, 2859, 4038, 4478, 4670, 5223, 5366, 5374, 5506, 5527, 5750, 5880, 5881, 5923, 5924, 5949, 6133, 6309, 6423
ḳ.+ı 1661, 1865, 2215, 2607, 3390, 4843, 6127
ḳ.+ıŋ 5209
ḳ.+ḳa 4220
ḳ.+lar 5082
ḳ.+larını 4757
ḳ.+larḳa 5081
ḳ.+lıġ 5129, 5526
ḳ.+tın 1335, 2091, 5206
ḳılıḳsız usulsüz, usul bilmeyen
ḳ. 4321, 4595, 4606
ḳılınç huy, doğa, ahlak, davranış
ḳ. 108, 340, 882, 883, 1255, 1289, 1305, 1486, 1659, 1661, 1664, 1771, 1824, 1863, 1957, 1981, 1982, 1983, 1984, 2062, 2064, 2066, 2161, 2212, 2476, 2509, 2848, 2862, 3281, 3509, 3511, 3739, 4052, 4223, 4283, 4288, 4482, 4484, 4694, 4706, 5086, 5225, 5524, 5525, 5526, 5755, 5923, 6095, 6164
ḳ.+ı 42, 43, 105, 149, 181, 318, 321, 407, 424, 463, 531, 546, 569, 705, 849, 931, 1254, 1294, 1490, 1547, 1663, 1670, 1837, 1849, 1850, 1868, 1870, 1965, 1977, 1980, 1997, 2005, 2067, 2072, 2089, 2098, 2197, 2198, 2208, 2209, 2215, 2235, 2294, 2440, 2461, 2488, 2531, 2750, 2848, 2876, 3147, 3390, 3542, 3562, 3859, 3997, 4047, 4080, 4238, 4287, 4320, 4324, 4413, 4500, 4716, 4839, 5074, 5175, 5226, 5509, 5810, 5811, 6127, 6129, 6330, 6388, 6429
ḳ.+ıġ 2729
ḳ.+ım 590, 674, 826, 832, 1088, 3694, 5820, 6516
ḳ.+ıŋ 183, 2759, 3201, 3504, 4549, 4602, 5102, 5204, 5209
ḳ.+ın 230, 410, 666, 1148, 1505, 2193, 2444, 4351, 5088, 5219, 6151, 6250
ḳ.+ında 4285
ḳılınç eda, naz
ḳ. 399, 400

ḳılḳ huy, tavır
ḳ. 149, 777, 1218, 1463, 1931, 1934, 2110, 3739, 3997, 4500, 5619, 5812, 5949, 6311, 6312, 6575, 6593, 6594
ḳ.+ı 42, 107, 194, 325, 335, 341, 344, 346, 399, 400, 407, 409, 415, 447, 531, 546, 562, 568, 585, 698, 703, 705, 709, 738, 780, 799, 805, 849, 855, 856, 884, 887, 926, 986, 989, 1126, 1148, 1159, 1225, 1228, 1254, 1322, 1437, 1463, 1624, 1659, 1668, 1695, 1730, 1739, 1849, 1852, 1866, 1963, 1970, 1977, 1980, 1985, 1987, 1997, 1980, 1985, 1987, 2006, 2038, 2041, 2049, 2078, 2079, 2082, 2098, 2128, 2170, 2187, 2209, 2212, 2246, 2257, 2274, 2306, 2351, 2437, 2444, 2461, 2466, 2469, 2528, 2531, 2623, 2653, 2729, 2763, 2788, 2792, 2806, 2854, 2863, 2885, 2921, 2923, 3133, 3242, 3252, 3437, 3448, 3542, 3588, 3675, 3824, 3859, 3862, 4007, 4045, 4046, 4124, 4221, 4239, 4281, 4318, 4320, 4323, 4324, 4407, 4410, 4453, 4559, 4562, 4567, 4719, 4839, 4898, 5083, 5144, 5198, 5204, 5231, 5346, 5371, 5404, 5405, 5422, 5430, 5509, 5524, 5561, 5742, 5753, 5757, 5811, 5812, 5831, 5862, 5897, 5946, 5966, 5994, 6015, 6018, 6023, 6055, 6122, 6124, 6131, 6234, 6261, 6329, 6388, 6398, 6414, 6429, 6465, 6505, 6545, 6575, 6582, 6629
ḳ.+ım 590, 659, 666, 675, 690, 746, 808, 828, 1071, 1351, 3694, 4002, 5820, 6555
ḳ.+ımı 730, 824, 835, 1089
ḳ.+ın 398, 569, 1838, 1942, 2000, 4340, 4351, 5160, 5548, 5630, 6597
ḳ.+ını 4326, 4699
ḳ.+ıŋ 594, 718, 838, 3199, 4241, 5126, 5143, 5204
ḳ.+ları 800, 4433
ḳ.+ların 799
ḳılḳlıġ huylu, tabiatlı
ḳ. 1290, 2863
ḳımız kımız, kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, ekşi bir Türk içkisi
ḳ. 4442
ḳın bıçak ve kılıç gibi şeylerin kabı
ḳ.+da 87, 2138
ḳ.+ḳa 2144
ḳın ceza, işkence
ḳ. 893, 3547
ḳ.+ı 4771, 5548
ḳ.+ın 5218, 5280
ḳıp ḳızıl kıpkızıl
ḳ. 2385
ḳır kır, sahra
ḳ. 69, 96
ḳır mezar
ḳ.+ım 6063
ḳıran (<Ar.) çok talihli ve güçlü
ḳ. 3007
ḳırġıl kırçıl; kırçıl saçlı, yetişkin insan
ḳ. 2371, 2372
ḳırḳ kırk
ḳ. 4637
ḳ.+ta 364, 4624
ḳırmaçı deri
ḳ. 4458
ḳırtış yüz, deri, ten; renk
ḳ. 2915
ḳ.+ı 1101, 3948, 4891, 4961, 5012, 5449, 5669, 6213, 6223
ḳıruḳ kırık, yıkılmış; yıkıcı
ḳ. 1737
ḳısġa kısa
ḳ. 348, 964, 1533, 2089, 3103, 3300, 3983, 4296, 4550, 5233, 5680, 6079, 6090
ḳısmet (<Ar.) kısmet
ḳ. 1742, 4379
ḳıṣṣa (<Ar.) hikâye
ḳ. 2498
ḳış kış mevsimi
ḳ. 367, 4625, 6013

ḳ.+ıġ 65
ḳ.+ḳa 1052
ḳ.+ḳı 142
ḳıw kut, devlet, mutluluk
ḳ. 2105, 4337, 5551, 6044, 6372
ḳıwçaḳ kof, boş, şanssız; yabani
ḳ. 2639, 5133
ḳ.+ı 2477, 3407
ḳıwı boş; süreksiz
ḳ. 668, 1045, 1332, 5516, 6040
ḳıyam (<Ar.) ayağa kalkma, kalkış
ḳ. 5443
ḳıyamet (<Ar.) kıyamet
ḳ.+te 48
ḳıyas (<Ar.) kıyas
ḳ. 640, 6000
ḳıyıḳ eğrilik, cayma
ḳ. 1723
ḳıyıḳsız doğruluk
ḳ. 482, 608, 615, 952, 1605, 3069, 5079
ḳıyın ceza, işkence
ḳ. 3818, 5415, 6140
ḳ.+ḳa 5240
ḳ.+lar 5279
ḳıymet kıymet, değer
ḳ. 2803
ḳ.+i 2664
ḳ+ini 472
ḳız kız, kız çocuğu
ḳ. 75, 77, 399, 400, 564, 1163, 1164, 1165, 1166, 1225, 1226, 1486, 1495, 2278, 2280, 2380, 2403, 3371, 3373, 3377, 3380, 3382, 3384, 3387, 3388, 3389, 3391, 3439, 3582, 3583, 4504, 4505, 4511, 4967, 5291, 5827, 6122, 6385, 6491
ḳ.+da 1166
ḳ.+ı 1223, 3948, 4477, 4885, 6215
ḳ.+ıġ 4507, 4510
ḳ.+ıŋ 3784
ḳ.+ın 56, 5487
ḳ.+ḳa 1228, 1494, 4506, 5158
ḳız nadir
ḳ. 564, 565, 866, 869, 1247, 3544, 6467
ḳ.+raḳ 1724
ḳızıl kızıl, kırmızı
ḳ. 67, 76, 120, 954, 964, 966, 992, 2250, 2312, 2384, 2398, 2483, 2692, 2915, 4295, 4485, 4499, 4959, 5686, 5804, 6007, 6229, 6529
ḳ.+lı 4632
ḳızlıḳ kıtlık, nadirlik
ḳ. 564, 6566
kiç geç, uzun
k. 556, 1350, 1383, 1471, 1506, 1541, 1553, 1585, 1796, 2031, 2036, 2302, 2489, 2842, 3032, 3430, 3473, 3682, 3845, 6217, 6410, 6418
kiçe gece
k. 489, 734, 1506, 1606, 1652, 2361, 2533, 2536, 2731, 3069, 3615, 3765, 5018, 5165, 5661, 5940, 5995, 6016, 6346, 6483
k.+ki 5996
kiçig küçük, genç
k. 293, 611, 674, 1097, 1158, 1282, 1487, 1493, 1540, 1695, 1768, 1793, 1814, 1823, 1851, 1922, 1994, 2070, 2116, 2373, 2475, 2477, 2493, 2587, 2659, 2665, 3184, 3398, 3401, 3603, 3622, 4037, 4039, 4042, 4044, 4084, 4092, 4154, 4178, 4183, 4531, 4532, 4534, 4576, 4694, 4999, 5061, 5062, 5063, 5251, 5779, 5792, 6007
k.+de 1224, 1369, 1493, 1648, 1650, 1822, 1941, 2754, 4033, 6469
k.+din 5063
k.+i 1871
k.+iŋ 4250
k.+ke 500, 706, 707, 1013, 1245, 1248, 1327, 1793, 2804, 3078, 3903, 4154, 4178, 4184, 4531, 5060, 5197
k.+lerke 4034, 4658
kiçiglik küçüklük, çocukluk, gençlik

k. 552, 1702, 1703, 4532, 6526, 6534
k.+te 1216, 1495, 1628, 4689
kiçki eski
k. 110, 2836, 5133, 5405, 6562
kiḍin arka, sonra
k. 8, 18, 45, 192, 1012, 1217, 1227, 1230, 1277, 1372, 1398, 1460, 1584, 1672, 1857, 2344, 2374, 2962, 3023, 3026, 3132, 3320, 3374, 3389, 3617, 3737, 3786, 4233, 4812, 4850, 4933, 5157, 5291, 5294, 5541, 6076, 6077, 6085, 6086, 6173, 6258, 6333
kiḍiz keçe
k. 4442
kim kim
k. 104, 198, 253, 254, 259, 282, 416, 481, 503, 508, 539, 583, 612, 644, 662, 664, 678, 693, 721, 722, 820, 912, 913, 922, 923, 945, 961, 962, 1006, 1050, 1086, 1090, 1182, 1201, 1247, 1269, 1270, 1280, 1384, 1461, 1561, 1671, 1701, 1789, 1875, 1975, 2028, 2107, 2109, 2391, 2398, 2399, 2419, 2485, 2534, 2543, 2566, 2699, 2700, 2794, 2832, 3019, 3023, 3066, 3108, 3129, 3335, 3377, 3387, 3431, 3459, 3538, 3543, 3553, 3554, 3593, 3719, 3935, 3992, 3993, 4110, 4427, 4486, 4617, 4681, 4785, 4798, 4838, 4847, 4903, 4946, 5052, 5060, 5203, 5229, 5345, 5410, 5511, 5538, 5571, 5582, 5837, 5839, 5840, 5871, 5873, 5892, 5919, 5923, 5956, 5981, 6020, 6048, 6140, 6162, 6233, 6241, 6262, 6263, 6295, 6310, 6460, 6565, 6574, 6583, 6586, 6626
k.+de 154, 252, 1864, 1994, 2041, 2202, 2238, 2509, 6476, 6568
k.+i 534, 605, 1630, 1631, 1806, 1934, 2616, 3155, 3424, 3478, 3548, 5859, 6139, 6190, 6194, 6363, 6543, 6577, 6578, 6580
k.+ig 6543
k.+iŋ 364, 367, 545, 546, 547, 1102, 1165, 1223, 1254, 1597, 1670, 1676, 1698, 1699, 1702, 2126, 2213, 2645, 3072, 3075, 3252, 3374, 3415, 3416, 3562, 3675, 4467, 5240, 5351, 5570, 5620, 5767, 5796, 5811
k.+iŋde 301, 2006
k.+iŋdin 1011
k.+ke 151, 753, 1011, 1253, 1267, 1597, 1797, 1933, 1978, 1983, 2007, 2450, 2834, 3079, 4257, 4698, 5618, 5620, 6192, 6193, 6242, 6362, 6579, 6580, 6581
k.+ni 536, 537, 1271, 1761, 2615, 3480, 5049
kime gemi
k. 3386, 3387
k.+si 3387
kimya' (<Ar.) kimya
k. 310
kin güzel koku, misk
k. 71, 98, 1937, 6625
kin arka, geri, sonra
k. 2400, 3373, 3550, 5653, 6129
kiŋ geniş; eli açık, cömert
k. 43, 55, 1100, 1328, 1419, 2274, 2317, 2481, 2487, 2532, 2915, 3254, 3649, 3660, 4416, 4536, 4707, 4843, 6167, 6488
kiŋe geniş
k. 4533, 4987, 5470, 5882
kiŋeş danışma, görüşme, düşünme
k. 3475, 3482, 3483, 3484, 3497, 3498, 5651, 5652, 5655, 5660, 5719, 5814
k.+ke 2706, 3484, 5657, 5912
k.+te 2935
kiŋeşçi danışman; müşavir
k. 49, 2256, 2935
k.+ŋ 5209
kir kir, leke

k. 2808, 6457, 6463
k.+i 876
kiriş gelir
k. 2774, 5913
k.+in 2707
k.+ke 1325, 4538
kirtü gerçek
k. 328
kirtüç kıskanç
k. 194
kisi kadın
k. 1165, 3372, 4479, 4481, 4483, 4490, 4493, 4494, 4502, 4507
kisra (<Ar.) eski İran hükümdarlarına verilen ad
k. 6547
kiş samur kürk
k. 3836, 4425, 5367, 5825
kişçi avcı
k. 2558
kişen köstek
k. 314, 701, 702, 1837
k.+i 710
k.+nin 6615
kişenlig köstekli, bağlı
k. 314, 315, 316
kişensiz kösteksiz
k. 374
kişi kişi, insan
k. 53, 157, 163, 173, 182, 185, 194, 198, 201, 207, 211, 212, 221, 228, 233, 237, 245, 246, 248, 252, 253, 261, 265, 272, 274, 294, 295, 297, 303, 324, 325, 331, 336, 345, 352, 353, 414, 418, 423, 426, 444, 446, 457, 491, 494, 502, 516, 517, 533, 543, 563, 571, 606, 643, 668, 726, 752, 812, 813, 820, 841, 863, 869, 897, 905, 919, 924, 926, 935, 949, 963, 969, 971, 975, 977, 978, 1015, 1027, 1028, 1063, 1078, 1081, 1101, 1108, 1114, 1137, 1143, 1177, 1191, 1211, 1222, 1266, 1270, 1284, 1291, 1302, 1315, 1318, 1319, 1328, 1336, 1357, 1359, 1378, 1379, 1395, 1398, 1410, 1433, 1442, 1467, 1536, 1543, 1546, 1565, 1567, 1573, 1580, 1595, 1596, 1598, 1599, 1600, 1609, 1616, 1617, 1618, 1623, 1627, 1629, 1633, 1637, 1639, 1647, 1675, 1678, 1683, 1689, 1691, 1699, 1701, 1705, 1706, 1724, 1727, 1731, 1739, 1740, 1760, 1788, 1799, 1801, 1807, 1816, 1824, 1825, 1827, 1830, 1831, 1840, 1843, 1845, 1860, 1900, 1914, 1935, 1938, 1943, 1945, 1967, 1973, 1975, 1986, 1992, 2001, 2003, 2004, 2030, 2039, 2040, 2042, 2045, 2075, 2088, 2090, 2099, 2109, 2119, 2154, 2166, 2189, 2191, 2192, 2195, 2196, 2199, 2201, 2203, 2212, 2214, 2215, 2220, 2222, 2232, 2233, 2239, 2240, 2258, 2259, 2266, 2275, 2283, 2288, 2293, 2295, 2305, 2307, 2308, 2316, 2319, 2325, 2334, 2394, 2410, 2420, 2422, 2438, 2439, 2442, 2445, 2449, 2452, 2455, 2457, 2460, 2462, 2463, 2467, 2470, 2477, 2485, 2492, 2493, 2497, 2516, 2538, 2555, 2556, 2562, 2585, 2598, 2606, 2611, 2612, 2613, 2614, 2646, 2652, 2661, 2664, 2667, 2701, 2703, 2722, 2723, 2745, 2768, 2771, 2777, 2791, 2798, 2800, 2809, 2817, 2821, 2829, 2831, 2835, 2838, 2840, 2847, 2855, 2857, 2858, 2866, 2874, 2875, 2877, 2897, 2907, 2909, 2910, 2921, 2938, 2945, 2971, 2975, 2976, 2980, 2985, 2986, 2990, 2997, 3002, 3073, 3128, 3141, 3145, 3150, 3165, 3172, 3173, 3217, 3232, 3235, 3240, 3244, 3245, 3247, 3248, 3263, 3269, 3272, 3295, 3301, 3312, 3322, 3340, 3343, 3370, 3371, 3372, 3375, 3386, 3393, 3400, 3406, 3407, 3408, 3419, 3424, 3427,

3429, 3466, 3502, 3505, 3508, 3516, 3560, 3566, 3632, 3643, 3667, 3693, 3696, 3700, 3702, 3704, 3751, 3763, 3855, 3858, 3924, 3931, 3934, 3935, 3978, 4010, 4019, 4021, 4022, 4031, 4063, 4078, 4123, 4130, 4135, 4174, 4182, 4191, 4196, 4200, 4201, 4220, 4235, 4236, 4237, 4241, 4244, 4266, 4272, 4283, 4284, 4285, 4287, 4290, 4298, 4308, 4326, 4357, 4360, 4384, 4404, 4406, 4472, 4480, 4493, 4498, 4503, 4505, 4543, 4554, 4562, 4574, 4595, 4598, 4600, 4602, 4604, 4606, 4608, 4610, 4611, 4614, 4618, 4620, 4635, 4637, 4640, 4653, 4662, 4665, 4666, 4667, 4676, 4683, 4684, 4687, 4692, 4696, 4705, 4708, 4709, 4717, 4721, 4727, 4730, 4753, 4772, 4773, 4775, 4795, 4804, 4814, 4890, 4916, 5004, 5022, 5025, 5033, 5042, 5045, 5059, 5074, 5095, 5097, 5099, 5100, 5104, 5108, 5131, 5202, 5217, 5221, 5262, 5264, 5267, 5274, 5304, 5305, 5313, 5334, 5385, 5390, 5418, 5440, 5507, 5526, 5536, 5537, 5543, 5562, 5619, 5621, 5651, 5653, 5656, 5658, 5693, 5729, 5730, 5731, 5732, 5751, 5753, 5755, 5766, 5786, 5787, 5788, 5789, 5791, 5808, 5809, 5810, 5859, 5862, 5866, 5878, 5879, 5891, 5892, 5893, 5912, 5917, 5954, 5981, 5982, 5983, 5990, 5992, 6001, 6096, 6100, 6102, 6113, 6130, 6144, 6159, 6165, 6177, 6238, 6253, 6361, 6403, 6426, 6427, 6428, 6441, 6444, 6453, 6455, 6456, 6465, 6466, 6467, 6472, 6475, 6476, 6478, 6502, 6541, 6566, 6567, 6575, 6576, 6579, 6587, 6591, 6595, 6596, 6611, 6632

k.+de 34, 55, 201, 516, 562, 1028, 1076, 1359, 1558, 1619, 1669, 1731, 1830, 2005, 2199, 2201, 2203, 2205, 2457, 2507, 2663, 2681, 2724, 2732, 2762, 2829, 2874, 2966, 3327, 3348, 3526, 3678, 4002, 4233, 4718, 4806, 5077, 5293, 5397, 5729, 5731, 5874, 6572, 6599, 6611

k.+din 190, 934, 1309, 2122, 2735, 2826, 2844, 2873, 2896, 3502, 3793, 4238, 4453

k.+g 163, 175, 254, 272, 327, 342, 356, 501, 707, 809, 811, 888, 930, 933, 961, 985, 1130, 1179, 1299, 1300, 1304, 1718, 1751, 1776, 1990, 2077, 2120, 2230, 2236, 2251, 2445, 2506, 2548, 2577, 2732, 2763, 2850, 2932, 3044, 3423, 3641, 3701, 3933, 3962, 4108, 4112, 4131, 4150, 4187, 4202, 4223, 4252, 4255, 4273, 4276, 4281, 4301, 4392, 4514, 4616, 4644, 4667, 4669, 4674, 4706, 4729, 5109, 5230, 5267, 5303, 5328, 5528, 5531, 5535, 5538, 5539, 5707, 5709, 5886, 6118, 6153, 6226, 6372, 6441, 6543

k.+ke 190, 314, 320, 337, 497, 572, 603, 604, 629, 630, 685, 712, 740, 857, 858, 910, 950, 1023, 1133, 1192, 1307, 1328, 1379, 1415, 1469, 1517, 1596, 1599, 1632, 1657, 1659, 1665, 1667, 1703, 1714, 1725, 1835, 1837, 1943, 1946, 1995, 2040, 2066, 2229, 2405, 2476, 2533, 2541, 2678, 2679, 2680, 2738, 2765, 2875, 2895, 2970, 3022, 3026, 3244, 3248, 3269, 3363, 3369, 3406, 3407, 3408, 3430, 3493, 3495, 3496, 3502, 3689, 3854, 3892, 3928, 3930, 3963, 3994, 4074, 4212, 4218, 4222, 4232, 4243, 4284, 4359, 4540, 4600, 4603, 4606, 4638, 4674, 4678, 4686, 4946, 5055, 5056,

5099, 5161, 5222, 5257, 5268, 5388, 5395, 5621, 5657, 5659, 5708, 5764, 5765, 5789, 5797, 5892, 5893, 6028, 6128, 6352
k.+ler 296, 330, 341, 423, 493, 499, 564, 566, 585, 684, 814, 851, 871, 990, 1063, 1266, 1310, 1324, 1336, 1593, 1739, 1749, 1788, 1946, 1975, 1990, 2039, 2123, 2173, 2194, 2197, 2230, 2256, 2284, 2394, 2397, 2406, 2408, 2472, 2700, 2735, 2753, 2788, 2789, 2857, 2872, 2873, 3016, 3355, 3366, 3424, 3425, 3440, 3499, 3502, 3505, 3644, 3916, 3938, 4076, 4187, 4238, 4270, 4336, 4400, 4416, 4443, 4457, 4473, 4543, 4569, 4603, 4726, 5168, 5670, 5730, 5731, 5780, 5882, 5892, 6094, 6356, 6415, 6439, 6591, 6592
k.+lerde 1658, 2451
k.+lerke 1854, 4440, 5534
k.+lerni 869
k.+m 1176, 1576, 2278
k.+mü 3931, 6426
k.+ŋ 5167
k.+ni 1831, 2747, 6100
k.+niŋ 516, 973, 1165, 1317, 1358, 1901, 1954, 2848, 2858, 4480, 4675, 5100, 5109
k.+ŋni 4200
k.+si 520, 1887, 2873, 3416, 5332
k.+sin 1770, 3534
k.+sinde 4336
k.+ke 5659

kişilik insanlık
k. 457, 865, 866, 869, 934, 1357, 1546, 1596, 1599, 1600, 1634, 1635, 1636, 1690, 1691, 1750, 1945, 2040, 2308, 2321, 2476, 2738, 2873, 2896, 2970, 2985, 3016, 3130, 4236, 4284, 4554, 5765, 5787, 5788, 5789, 5795, 5880, 5892, 5893, 6103
k.+ke 414, 5816
k.+ni 1596

kitab(<Ar.) kitap
k. 350, 1572
k.+ḳa 115
ḳ.+lar 2631

ḳoḍġuçı bırakan, terk eden
ḳ. 1620, 6454

ḳoḍı aşağı
ḳ. 72, 119, 130, 773, 1055, 1526, 1706, 3090, 3284, 3290, 3354, 4311, 4479, 4481, 4712, 4713, 5824, 5834
ḳ.+sı 3725

ḳoḍḳı alçak gönüllülük
ḳ. 547, 703, 1696, 1700, 1702, 1705, 2049, 2073, 2119, 2120, 2121, 2170, 2229, 2230, 2231, 2232, 2294, 2475, 2478, 4039, 4813
ḳ.+sı 1704, 2233, 3527

ḳoḳuz boş, boşluk, eksiklik
ḳ. 617, 1626, 4718, 5296, 5448
ḳ.+ı 536

ḳol vadi
ḳ.+ı 69
ḳ.+ın 4968

ḳol kol; el
ḳ. 766, 4896

ḳoldaş arkadaş
ḳ. 321, 1697, 1698, 2276, 2548, 3392, 4186, 4217, 4218, 4511, 4542, 4576, 4579
ḳ.+ı 3409, 4359
ḳ.+ım 6586
ḳ.+ımda 6582
ḳ.+ımḳa 6537
ḳ.+ın 2559
ḳ.+ıŋ 4192

ḳoltġu istek, muhtaçlık
ḳ. 4275

ḳoltġuçı dilenci
ḳ. 2093, 2613

ḳoltġusuz tamahkâr
ḳ. 2721

ḳon koyun, bağır
ḳ.+ıŋa 1500

ḳoŋuz böcek
ḳ. 6559

ḳonuḳ konuk, misafir

ḳ. 817, 2250, 3529, 3561, 4415, 5844
ḳ.+ları 2496
ḳonuḳluḳ konukluk
ḳ. 4574
ḳonum konak, yurt
ḳ. 1347
ḳonut konut
ḳ. 4471
ḳor zarar
ḳ. 193, 1297, 1316, 1558, 3355, 3362, 6004, 6527
ḳ.+ı 4603, 6295
ḳora zarar
ḳ. 6627
ḳorday kuğu kuşu
ḳ. 5377
ḳorḳınç korkunç
ḳ. 2149, 6154
ḳorḳlıḳ korkak
ḳ. 1986, 2292
ḳorḳu korku
ḳ. 4049, 6156
ḳorum kaya
ḳ. 830
ḳoşnı komşu
ḳ. 140, 4512, 4546, 4581, 6585
ḳ.+sı 4097, 4618
ḳ.+sın 4548
ḳoşnılıḳ komşuluk
ḳ.+tın 4547
ḳowdaḳ cılız
ḳ. 4672
ḳowdaş obur
ḳ. 4599
ḳowı kof, içi boş
ḳ. 2639, 2894, 5133
ḳoy alt
ḳ.+ı 3570, 4512, 4721
ḳoy koyun
ḳ. 449, 1412, 4765, 4767, 5371
ḳ.+ḳa 1412, 4353
ḳ.+uġ 1413, 4353, 5164
ḳoyçı çoban
ḳ.+sı 1412
ḳoyuġ derin
ḳ. 3382, 3829
ḳozı kuzu
ḳ. 461, 695, 1314, 1638, 2845, 2920, 3096, 3311, 5843, 5925
ḳozı koç burcu
ḳ. 66, 139
köç göç
k. 4815
k.+in 4814
k.+üŋ 1445
k.+üŋni 4816, 5178
köçkün göç eden
k. 6112
köçüt göç atı
k. 1704
köçütçi göçüren, göçürecek olan
k. 3788, 6112
köḍrüm yüksek, seçkin
k. 279, 1963, 2187
k.+i 53, 278, 417, 1689, 2422, 2768, 3150, 3244, 3693, 4235, 6102
köḍüg iş güç
k. 4324
kögüz göğüs
k. 2243, 5211, 5215, 5326, 6539
k.+i 2326, 5631
k.+in 1535, 4845, 5450
kögüzlüg mert
k.2282, 4845, 5212
kök kök, temel, asıl
k. 54, 5991
k.+i 59, 821, 2015, 2132, 2907, 2909, 3414, 4345, 4476, 4523, 5258, 5458, 5565, 5907, 6155, 6571
k.+in 2183
k.+üŋ 5383, 6045
kök gök
k. 3, 127, 1763, 1800, 2784, 3193, 3463, 3717, 3724, 5600
k.+ke 208, 215, 1002, 1029, 1151, 1249, 1322, 1518, 1519, 1783, 2119, 3072, 3673, 3981, 4557, 4711, 4820, 6036, 6046, 6064, 6149, 6217, 6218, 6550
k.+te 44, 74, 1003, 1124, 2452, 4844
k.+teki 128

k.+tin 210
k.+üg 2787
kök mavi, yeşil
k. 67, 69, 96, 5375, 5378, 6194
kök ayuḳ Kök Ayuk; Türkmen büyüklerine verilen ad
k. 2644, 4067, 4142
kökçin göğümsü, kır
k. 376, 667, 1798, 2818, 3074, 4636
kökiş kökiş, bir kuş türü
k. 74
köksegüçi göğe yükselmek isteyen
k. 4830
köksün öfke, gazap
k. 133
kölik gölge
k. 173
kölike gölge
k. 1409, 3536, 4758, 6134
kölük yük hayvanı
k. 4441
kömür kömür
k. 3837, 3951, 5012
könek kova burcu
k. 141
köni doğru, gerçek
k. 36, 52, 54, 355, 382, 393, 407, 409, 424, 453, 455, 515, 682, 727, 804, 807, 808, 819, 822, 860, 862, 863, 868, 869, 873, 896, 921, 962, 982, 1024, 1025, 1026, 1055, 1079, 1102, 1109, 1133, 1278, 1282, 1289, 1290, 1294, 1369, 1374, 1431, 1505, 1523, 1566, 1660, 1661, 1663, 1714, 1721, 1727, 1729, 1730, 1743, 1747, 1749, 1753, 1759, 1837, 1850, 1866, 1917, 1937, 1963, 1977, 2010, 2017, 2110, 2114, 2158, 2168, 2175, 2186, 2203, 2208, 2209, 2210, 2235, 2249, 2252, 2509, 2512, 2607, 2744, 2757, 2759, 2760, 2789, 2792, 2806, 2829, 2849, 2859, 2863, 2864, 2869, 2885, 2898, 2899, 2900, 3056, 3128, 3133, 3139, 3147, 3160, 3169, 3192, 3383, 3461, 3462, 3465, 3501, 3504, 3730, 3815, 3817, 3847, 3898, 3900, 3905, 4000, 4027, 4046, 4052, 4058, 4060, 4094, 4108, 4117, 4121, 4122, 4143, 4145, 4173, 4252, 4288, 4295, 4300, 4343, 4353, 4407, 4445, 4481, 4500, 4549, 4609, 4630, 4639, 4778, 4840, 4853, 4876, 4895, 4903, 4914, 4922, 5078, 5079, 5084, 5095, 5170, 5195, 5209, 5210, 5223, 5230, 5309, 5332, 5506, 5509, 5510, 5511, 5544, 5576, 5597, 5601, 5666, 5742, 5774, 5775, 5777, 5778, 5835, 5855, 5878, 5903, 5946, 6088, 6094, 6134, 6150, 6191, 6356, 6423, 6460, 6470, 6474, 6475, 6519, 6527, 6532, 6620, 6622, 6627, 6632, 6641
k.+de 5598
k.+din 814, 2023
k.+ke 1499, 5511
k.+ler 5508
k.+mü 1583
könilik doğruluk, gerçeklik
k. 30, 360, 590, 709, 800, 808, 809, 819, 821, 826, 860, 861, 865, 866, 1128, 1289, 1291, 1293, 1355, 1373, 1374, 1546, 1664, 1716, 1729, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1750, 1784, 1842, 1865, 2115, 2186, 2211, 2244, 2307, 2755, 2756, 2859, 2862, 2901, 3063, 3463, 4444, 4518, 4807, 4874, 4994, 5170, 5172, 5195, 5285, 5400, 5410, 5511, 5597, 5598, 5600, 5601, 5756, 5820, 5891, 5922, 6088, 6460, 6479, 6484
k.+ke 4028, 4352, 4994
k.+ni 5173
k.+te 1292, 2899, 5400
köŋül gönül, kalp, yürek
k. 12, 25, 26, 51, 319, 371, 382, 387, 463, 536, 537, 703, 741, 769, 1005, 1023, 1024, 1089, 1167, 1172, 1278, 1282,

1301, 1377, 1383, 1591, 1656, 1695, 1696, 1700, 1702, 1704, 1743, 1748, 1784, 1786, 1818, 1821, 1852, 1891, 1892, 1893, 1933, 1940, 1963, 1986, 1991, 2011, 2012, 2036, 2046, 2049, 2073, 2118, 2120, 2121, 2151, 2158, 2170, 2230, 2231, 2274, 2294, 2364, 2465, 2471, 2472, 2473, 2475, 2477, 2478, 2487, 2491, 2517, 2576, 2618, 2658, 2689, 2690, 2691, 2694, 2744, 2748, 2759, 2762, 2778, 2792, 2794, 2795, 2797, 2879, 2884, 2900, 3066, 3084, 3093, 3104, 3148, 3153, 3197, 3329, 3351, 3394, 3395, 3430, 3446, 3447, 3478, 3479, 3480, 3495, 3504, 3518, 3527, 3540, 3541, 3543, 3558, 3567, 3686, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3701, 3708, 3752, 3770, 3790, 3825, 3826, 3852, 3854, 3855, 3856, 3857, 3870, 3874, 3891, 3900, 3908, 3965, 3994, 4000, 4033, 4039, 4052, 4091, 4146, 4273, 4274, 4280, 4287, 4288, 4293, 4302, 4391, 4515, 4516, 4532, 4534, 4542, 4582, 4584, 4586, 4612, 4650, 4778, 4779, 4879, 4902, 4912, 4920, 5026, 5044, 5045, 5047, 5048, 5049, 5051, 5103, 5128, 5135, 5174, 5196, 5210, 5211, 5223, 5232, 5251, 5297, 5315, 5323, 5347, 5420, 5424, 5452, 5471, 5509, 5554, 5601, 5609, 5617, 5618, 5646, 5688, 5689, 5691, 5749, 5759, 5773, 5865, 5880, 5901, 5934, 5972, 5975, 5980, 6079, 6089, 6128, 6131, 6180, 6181, 6183, 6238, 6246, 6250, 6255, 6257, 6261, 6287, 6293, 6327, 6338, 6423, 6461, 6579, 6581, 6618, 6630

k.+çe 5276, 5998

k.+de 2577, 3428, 3481, 3720, 4338, 5732, 5874

k.+deki 4796

k.+din 1265, 4808

k.+i 53, 211, 407, 424, 452, 487, 503, 515, 581, 601, 603, 862, 975, 1054, 1080, 1111, 1523, 1563, 1573, 1713, 1719, 1807, 1809, 1860, 1964, 1986, 2010, 2115, 2122, 2179, 2184, 2229, 2232, 2235, 2237, 2243, 2244, 2297, 2473, 2481, 2546, 2607, 2620, 2782, 2808, 2843, 2854, 2882, 2885, 3060, 3073, 3085, 3139, 3152, 3279, 3298, 3323, 3329, 3351, 3383, 3393, 3396, 3537, 3613, 3642, 3687, 3691, 3936, 3993, 4005, 4047, 4189, 4209, 4314, 4416, 4420, 4464, 4492, 4521, 4546, 4554, 4609, 4610, 4611, 4673, 4691, 4730, 4813, 4828, 4843, 4910, 4914, 4987, 4990, 4991, 4998, 5011, 5025, 5057, 5112, 5221, 5269, 5388, 5398, 5430, 5448, 5509, 5537, 5599, 5614, 5620, 5631, 5699, 5713, 5721, 5742, 5746, 5772, 5784, 5795, 5838, 5862, 5897, 5929, 5963, 5985, 5989, 6038, 6069, 6119, 6150, 6165, 6184, 6198, 6370, 6462, 6465, 6579

k.+in 864, 1101, 1102, 1637, 2116, 2295, 2296, 3181, 3445, 4790, 6225, 6226, 6282, 6304, 6457

k.+iŋe 1607, 5096

k.+ini 4264

k.+ke 11, 20, 782, 1341, 1448, 1897, 1898, 2253, 2579, 2778, 2797, 2809, 3403, 3705, 3860, 3914, 4025, 4313, 5774, 5778, 6032, 6147, 6228, 6249, 6317, 6478

k.+ler 6484

k.+ni 1551, 3182, 6563

k.+teki 2673

k.+üg 386, 2747, 2796, 5232

k.+üŋ 1109

k.+üm 382, 801, 1171, 1251, 2690, 3057, 3872, 4252, 4679,

4880, 5458, 5690, 5820, 6302, 6463, 6576
k.+üme 1084
k.+ümi 47, 5021, 6068
k.+ümiz 4913
k.+ün 359, 532, 647, 2160, 3210, 3705, 4395
k.+üŋ 523, 1069, 4515, 4585, 4809, 4873, 5392, 5760, 5870, 5979, 6240
k.+üŋi 1082, 5686
köŋüldeş gönül arkadaşı
k. 3299, 6077
köŋüllüg gönül sahibi olan
k. 1992, 2282, 2469, 2470, 2660, 2662, 3082
köŋülsüz gönülsüz
k. 2470, 2472, 2798, 5046
köp çok
k. 421, 430, 2057, 3031, 5370, 5372, 5483, 5624, 5707, 6477
köpek köpek
k. 6601
körk güzel, güzellik, süs
k. 91, 97, 733, 1116, 1988, 2009, 4493
k.+i 272, 274, 531, 675, 736, 1575, 1849, 1851, 2083, 2208, 2215, 2458, 2459, 2467, 2474, 2488, 2554, 2663, 2723, 2843, 2854, 2861, 2912, 2913, 2923, 3451, 4422, 4482, 4484, 4493, 4500, 4602, 5950
k.+in 64
k.+iŋe 2215, 2467
k.+ini 2551, 4494
k.+ümi 6528
k.+üŋ 594
körklüg güzel
k. 464, 675, 1079, 1159, 1209, 1481, 1512, 1543, 1700, 1705, 1749, 1847, 1851, 2083, 2208, 2212, 2213, 2458, 2464, 2465, 2599, 2663, 2854, 2855, 2920, 2921, 2923, 3201, 3295, 3297, 3298, 3301, 3306, 3609, 4047, 4315, 4485, 4487, 5007, 5110, 5253, 5335, 5493, 5615, 5748, 5776, 6358
k.+üg 2468
körklüglük güzellik
k.+i 2085, 2459
körksüz çirkin
k. 260, 1082, 3371, 3609, 4822, 5985
körksüzlük çirkinlik, kabalık
k.+üm 816
köşik himaye, kollama
k. 451
kötki tepe, tepecik
k. 21, 6069
k.+si 3527
köwrüg davul
k.+i 1036
köz göz
k. 274, 329, 387, 436, 447, 464, 927, 1162, 1163, 1252, 1532, 1601, 1644, 1861, 1891, 1897, 1974, 2007, 2025, 2313, 2467, 2476, 2487, 2523, 2549, 2557, 2869, 2921, 3078, 3292, 3321, 3477, 3657, 3732, 3837, 3851, 3966, 4040, 4122, 4134, 4487, 4514, 4829, 5155, 5310, 5385, 5448, 5609, 5799, 5806, 5936, 6124, 6172, 6178, 6343, 6349, 6352, 6432, 6577, 6640
k.+de 1160, 3480, 4823, 6327, 6533
k.+e 1809, 4815
k.+i 80, 290, 407, 412, 496, 739, 770, 849, 1048, 1138, 1143, 1191, 1246, 1562, 1902, 1964, 1991, 2000, 2001, 2003, 2004, 2170, 2199, 2200, 2207, 2236, 2342, 2366, 2441, 2442, 2486, 2489, 2607, 2611, 2612, 2614, 2615, 2617, 2619, 2620, 2721, 2722, 2750, 2751, 2753, 2843, 2847, 2848, 2885, 2927, 2984, 3124, 3565, 3568, 3613, 3626, 3918, 4152, 4521, 5030, 5299, 5385, 5386, 5387, 5388, 5389, 5390, 5631, 5674, 5691, 6157, 6169, 6286, 6634

k.+in 598, 624, 625, 768, 769, 770, 956, 1029, 1151, 1249, 1519, 1783, 1899, 2480, 2511, 2793, 2833, 2870, 4845, 4890, 5015, 5622, 5670, 5970, 6149, 6212, 6217, 6230, 6357
k.+indin 5970
k.+ke 537, 1727, 1893, 1899, 2085, 2464, 2855
k.+ler 5641
k.+lerde 102
k.+ni 5165, 6262
k.+üg 358, 2434, 2519, 2796, 3411
k.+üm 663, 1589, 3125, 3789, 4724, 4729, 4731, 5040, 5399, 5499, 5849, 6232
k.+ümde 11
k.+ümke 6569
k.+ümkemü 6590
k.+ün 603, 604, 609, 926, 1157, 1230, 2367, 2794, 3108, 3300, 3438, 3480, 3950, 4090, 4102, 4427, 4515, 4902, 4973, 5361, 6195
k.+üŋ 648, 1239, 1324, 2852, 4051, 4055, 4062, 4143, 4475, 4515, 4551, 4836, 5272, 5392, 5426, 5722, 5760, 6137, 6643
k.+üŋde 3627
k.+üŋni 1312, 4105, 4516

közlüg gözlü
k. 1133, 1369, 1855, 6191

közsüz gözü olmayan, kör
k. 178, 271, 3238

ḳuçıḳ yengeç burcu
ḳ. 139

ḳuḍruḳ kuyruk
ḳ.+ındın 66

ḳuḍuġ çukur, derin çukur; kuyu
ḳ. 5423, 6011
ḳ.+da 1735

ḳuġu kuğu
ḳ. 72, 365, 1098, 1101, 5377, 5449, 5643
ḳ.+ḳa 4199

ḳul kul, köle
ḳ. 235, 588, 590, 612, 1272, 1376, 1396, 1811, 1906, 2070, 2076, 2080, 2228, 2305, 2406, 2479, 2616, 2619, 2620, 2724, 2953, 2954, 2960, 2981, 2987, 2988, 2989, 2991, 3003, 3115, 3123, 3183, 3249, 3252, 3345, 3357, 3435, 3661, 3675, 3750, 3759, 3856, 3880, 3921, 4081, 4083, 4223, 4277, 4556, 4729, 4775, 4817, 4841, 5371, 5487, 5781, 5865, 6144, 6247, 6290, 6485, 6509, 6510, 6586
ḳ.+ça 2991
ḳ.+da 4724, 4836
ḳ.+dın 845, 958, 1610, 1756, 1809, 1880, 1881, 1883, 1919, 2096, 2100, 2114, 2307, 2412, 2571, 2573, 2906, 2951, 2990, 3124, 3770, 3856, 3986, 3988, 4073, 4370, 4496, 4589, 4858, 5120, 5123, 5145, 6169, 6476
ḳ.+ın 635, 1755, 1838, 2952, 3524, 3920, 4079
ḳ.+ıŋa 1980, 3649
ḳ.+ḳa 845, 1268, 2998, 3183, 3356, 3357, 3657, 3750, 4857
ḳ.+lar 2953, 2954, 3920
ḳ.+ları 4530
ḳ.+larımız 3749
ḳ.+ların 5193
ḳ.+larıŋa 3928, 6261
ḳ.+larında 2598, 5119
ḳ.+nı 1755
ḳ.+nuŋ 1919, 2113
ḳ.+uġ 28, 152, 389, 611, 1001, 1555, 1602, 1813, 1884, 2409, 2967, 2991, 3117, 3127, 3344, 3534, 3722, 3728, 4080, 6373, 6508
ḳ.+uŋ 396, 1031, 1258, 1554, 1602, 5124, 6510, 6511, 6516, 6638

ḳulaç kulaç
ḳ. 6439

ḳulaḳ kulak

ḳ. 436, 2025, 2487, 3657, 4040, 4055, 4490, 5642, 5936, 6349, 6643
ḳ.+ı 2481
ḳ.+ım 5849
ḳ.+ıŋ 4143
ḳ.+ḳa 1915
ḳ.+tın 991
ḳulan yaban eşeği
ḳ. 284, 5375
ḳulavuz kılavuz
ḳ. 128, 129, 3730, 6519
ḳulġaḳ kulak
ḳ.+ı 2342
ḳ.+ıŋ 5272, 5579
ḳulluḳ kulluk, ibadet
ḳ. 589, 1918, 2619, 3253, 3356, 3651, 3669, 3675, 3749, 3750
ḳ.+ı 2159, 3251, 3672, 5931, 6144, 6500
ḳ.+ın 3091, 4857
ḳ.+uŋ 3256
ḳulsıġ kul
ḳ. 809
ḳum kum
ḳ. 975, 6571
ḳ.+ḳa 3626
ḳumaru armağan, miras, vasiyet
ḳ. 190, 269, 270, 1150, 1341, 1354, 1356, 1467, 1469, 1517, 6322, 6324, 6325
ḳ.+m 1467, 1497
ḳ.+nı 1468
ḳumaru Kumaru, Odgurmış'ın kölesi
ḳ. 6286, 6293
ḳunuḳ dolandırıcı
ḳ. 1737
ḳupa kumral
ḳ. 2468
ḳur kuşak, kemer
ḳ 542, 580, 1456, 1477, 1588, 1917, 3046, 3282, 3442, 4142, 5899
ḳ.+ı 461, 553, 1477
ḳ.+ın 1605
ḳur mertebe, derece; maya
ḳ. 2373, 2587, 4044, 4074, 4077, 4125
ḳ.+ı 459, 723, 1476, 1706, 1849, 4070, 4483, 4760, 5139, 5908, 6111
ḳ.+ın 588, 2586
ḳ.+ḳa 4066, 4071, 4072
ḳ.+umız 3749
ḳ.+un 4897
ḳur'an (<Ar.) Kuran-ı Kerim
ḳ. 6483
ḳurç çelik gibi sert, kuvvetli
ḳ. 1949, 2271, 5911
ḳurġu kararsız, zevzek
ḳ. 1997, 5219
ḳurġuluḳ zevzeklik
ḳ. 2078
ḳurt kurt, solucan
ḳ. 4196, 5842, 5844, 6559
ḳurtġa kocakarı, yaşlı, acuze
ḳ. 399, 1547, 3541
ḳuruġ kuru, boş
ḳ. 108, 467, 1521, 1525, 1576, 1626, 2189, 2452, 2472, 2547, 2552, 2560, 2889, 2904, 3277, 3348, 3375, 3423, 3626, 3653, 3656, 3726, 3998, 4301, 4626, 4660, 5075, 5712, 6411, 6435
ḳ.+un 4627
ḳuruġluġ kurulu, kurulmuş olan
ḳ. 4926
ḳuruġsaḳ kursak, mide, gönül
ḳ. 375
ḳurut peynir
ḳ. 4442
ḳuş kuş
ḳ. 75, 1319, 1332, 2381, 3005, 3010, 3011, 3949, 4196, 4199, 4200, 4711, 4716, 5378, 5675, 5828, 6219, 6364, 6366, 6536
ḳ.+ın 2094
ḳ.+ḳa 1193, 2054, 2581, 6536
ḳ.+ları 94
ḳ.+larıŋ 5379
ḳ.+ta 2583
ḳ.+uŋ 6368
ḳuşçı kuşçu
ḳ. 2558, 2635, 4148

ḳut kut, mutluluk, devlet, saadet
ḳ. 100, 163, 343, 354, 355, 456, 459, 461, 550, 553, 596, 606, 669, 670, 681, 682, 695, 710, 714, 724, 740, 796, 939, 945, 1045, 1173, 1244, 1267, 1311, 1335, 1338, 1491, 1660, 1704, 1707, 1712, 1714, 1715, 1766, 1778, 1780, 1881, 1973, 2091, 2104, 2105, 2173, 2478, 2649, 3459, 3461, 3521, 4087, 4157, 4175, 4178, 4180, 4337, 4537, 4863, 5076, 5086, 5087, 5091, 5233, 5315, 5355, 5551, 5757, 5901, 6040, 6044, 6095, 6129, 6133, 6141, 6192, 6230, 6372
ḳ.+a 158, 1262, 1526
ḳ.+ı 109, 115, 121, 277, 406, 438, 456, 526, 589, 602, 637, 720, 776, 823, 836, 870, 907, 1070, 1085, 1350, 1393, 1418, 1482, 1566, 1585, 1676, 1679, 1751, 1905, 1918, 1928, 1969, 2037, 2146, 2417, 2655, 2667, 2743, 2757, 2933, 2944, 2983, 3011, 3071, 3086, 3175, 3461, 3462, 3525, 3533, 3799, 3875, 3890, 4063, 4142, 4151, 4304, 5869, 5900, 6041
ḳ.+ın 1506, 3975
ḳ.+ıŋa 5175
ḳ.+ḳa 91, 549, 550, 606, 668, 681, 694, 1144, 1332, 1699, 1700, 2012, 2446, 2554, 4535, 4832, 5323, 6133
ḳ.+nı 710, 725
ḳ.+uġ 2764, 4180, 4412, 5901
ḳ.+un 105, 121, 241, 352, 602, 865, 891, 1042, 1251, 1258, 1539, 1561, 1726, 1761, 1886, 1917, 1976, 1980, 2038, 2116, 2264, 2750, 2760, 3128, 3266, 3504, 3569, 3798, 4045, 4452, 5102, 5125, 5330, 5389, 5792, 5856, 5897, 5903, 6267
ḳ.+uŋ 580, 1456, 4115, 5586
ḳutaḍġu bilig Kutadgu Bilig
ḳ. 112, 350
ḳutluġ kutlu, mübarek
ḳ. 433, 455, 456, 668, 1526, 1973, 2626, 3459, 3465, 3487, 3492, 3646, 4507, 4941
ḳ.+ı 841, 1629, 1975, 2319, 4386, 4708
ḳ.+ın 4386
ḳ.+ınıŋ 4705
ḳutsuz talihsiz
ḳ. 4706
ḳ.+ı 4386, 4709
ḳutu sürü, zümre, nesil
ḳ. 2135, 2710, 4174, 4341, 4355, 4400, 4443, 4445, 4663, 4669, 5339, 5341, 5342, 5557, 5560
ḳ.+sı 4456, 5517
ḳutuz yaban sığırı
ḳ. 2311, 5372
ḳuyaġ zırh
ḳ. 1036
ḳuyuġ titiz
ḳ. 2900
ḳuz kuzey
ḳ.+da 5372
ḳ.+ı 4967
ḳuzġun kuzgun
ḳ. 365, 1098, 5643
ḳ.+ı 2313
ḳuzı kuzu
ḳ. 1040, 4631
kü ün, san
k. 1711, 2060, 2320, 2945, 6502
k.+si 87, 102, 458, 2329, 2368, 3077, 3173, 3265, 3429, 4097, 4474, 5043, 5287, 5891
k.+sin 2279, 5585
küç güç, kuvvet
k. 380, 600, 812, 848, 1280, 1367, 1430, 1433, 1451, 1771, 1785, 1877, 2024, 2032, 2034, 2055, 3056, 3060, 3107, 3109, 3206, 3207, 3434, 4137, 4530, 4692, 4879, 4904, 4911, 5242, 5464, 5484, 5574, 5716, 5802, 6072, 6310, 6500

k.+i 247, 362, 1055, 1062, 1142, 1435, 2311, 2649, 2886, 3006, 3019, 3172, 3192, 3583, 3723, 3768, 5137, 5149, 5286, 5462, 5633, 5637, 6384, 6440, 6454
k.+in 2035, 4015, 5576, 5593
k.+iŋe 4528, 5215
k.+ini 2030
k.+lerin 5547, 6259
k.+üg 3121
k.+üm 6244
k.+üŋ 3760, 4661, 5476, 5937
k.+ün 656, 928, 1024, 1210, 1234, 1284, 1404, 1425, 1738, 1800, 2427, 2955, 3259, 3365, 3494, 3532, 3624, 3649, 3659, 3830, 3831, 3865, 3917, 3929, 4203, 4245, 4587, 4952, 4953, 4974, 5127, 5168, 5469, 5537, 6162, 6277, 6442, 6543

küçek zorba
k. 3108

küçemçi zalim
k.816

küçkey zalim, zorba
k. 814, 2030, 2031, 2035, 2245, 3111, 3434, 5521, 5852

küçlüg güçlü, kuvvetli
k.1699, 1927, 5381, 5555, 5588
k.+i 5561

küḍegü güvey
k. 50

küḍen düğün
k. 2380
k.+ke 4575

küḍezçi gözetici
k.+si 1741

küḍüg iş güç
k. 161, 1038, 2220, 4385, 6451
k.+din 3804

küjek perçem, zülüf
k. 118, 4885

külgüçi gülen kimse
k. 1145

külmiz karaca
k. 79

külüg ünlü, sanlı
k. 852, 857, 1457, 1694, 1797, 2081, 2083, 2286, 2298, 2430, 2618, 3071, 3167, 3355, 3408, 3517, 4092, 4136, 4525, 4982, 5130, 5180, 5283, 5348, 5782, 5785

külünç gülünç
k. 2442

kümüş gümüş
k. 188, 189, 479, 485, 761, 771, 786, 948, 1043, 1113, 1129, 1150, 1190, 1196, 1363, 1403, 1420, 1477, 1564, 1725, 1926, 2098, 2133, 2134, 2178, 2278, 2409, 2532, 2542, 2726, 2742, 2743, 2746, 2747, 2748, 2754, 3021, 3027, 3045, 3046, 3438, 4372, 5000, 5290, 5357, 5363, 5480, 5519, 5575, 5753, 6106, 6476, 6584
k.+ke 1726, 3047, 3127
k.+ni 2411
k.+te 1725
k.+üg 3028

kün el gün, halk, memleket
k. 245, 285, 418, 457, 1952, 2092, 2103, 2258, 2259, 4010, 5334, 6342, 6347

kün güneş
k. 3, 12, 325, 415, 827, 829, 831, 833, 834, 1254, 2437, 3193, 3717, 3724, 4872, 4925, 6231
k.+i 354, 1566, 1660, 2010, 2173, 2789, 4252, 5510, 6460
k.+üg 125, 825, 2530
k.+üm 383, 1072, 1406, 5616

kün gün, gündüz
k. 78, 150, 191, 251, 253, 259, 377, 397, 420, 466, 506, 510, 549, 591, 620, 664, 765, 777, 793, 799, 860, 915, 916, 918, 955, 1075, 1079, 1095, 1119, 1132, 1148, 1156, 1176, 1207, 1214, 1216, 1276, 1281, 1333, 1365, 1372, 1385, 1436, 1466, 1472, 1487, 1513, 1561, 1563,

1572, 1588, 1613, 1655, 1670, 1688, 1695, 1732, 1787, 1791, 1888, 1889, 2220, 2225, 2265, 2331, 2740, 2996, 3097, 3098, 3169, 3193, 3268, 3308, 3357, 3364, 3437, 3466, 3469, 3486, 3572, 3605, 3606, 3621, 3636, 3785, 3788, 3864, 3877, 3919, 4024, 4034, 4164, 4316, 4377, 4386, 4552, 4624, 4685, 4689, 4736, 4747, 4774, 4812, 4819, 4825, 4831, 4832, 4867, 4869, 4904, 4909, 4913, 4933, 4934, 4992, 5090, 5105, 5138, 5140, 5146, 5148, 5162, 5166, 5179, 5181, 5194, 5200, 5241, 5343, 5407, 5502, 5626, 5642, 5644, 5663, 5702, 5703, 5705, 5706, 5708, 5711, 5725, 5726, 5793, 5798, 5805, 5817, 5836, 5838, 5840, 5845, 5858, 5888, 5950, 6083, 6112, 6126, 6163, 6170, 6172, 6176, 6228, 6256, 6275, 6279, 6294, 6324, 6328, 6336, 6337, 6340, 6347, 6350, 6386, 6402, 6406, 6408, 6431, 6490, 6493, 6529, 6546, 6580, 6593, 6602, 6639

k.+de 32, 62, 220, 247, 349, 432, 438, 597, 610, 616, 754, 853, 953, 967, 1041, 1062, 1566, 1568, 1705, 1751, 1799, 1814, 2558, 2571, 2572, 3142, 3535, 3541, 3557, 3620, 3883, 4063, 4161, 4849, 5289, 5457, 5611, 5614, 6259, 6273, 6409, 6424

k.+e 511, 696, 1762, 5276, 5483, 5886, 6348

k.+i 30, 455, 560, 808, 860, 911, 1079, 1122, 1213, 1294, 1374, 1389, 1443, 1520, 1523, 1663, 1715, 1729, 1749, 1782, 1814, 1977, 2017, 2186, 2512, 2757, 2775, 2806, 2864, 3014, 3095, 3544, 4121, 4481, 4630, 4748, 4840, 4914, 4930, 4965, 5091, 5266, 5309, 5332, 5511, 5544, 5701, 5946, 6115, 6134, 6145, 6424

k.+in 1291

k.+iŋe 349, 409, 459, 610, 617, 731, 1570, 1692, 1706, 1721, 1819, 1928, 2155, 2750, 3421, 3782, 4031, 4705, 4754, 6490

k.+ke 2250, 2964, 3362, 3655, 5309, 6080, 6545

k.+ki 2535, 3618, 4937, 5235, 5307, 5503, 5696, 6427, 6451

k.+lerde 5953

k.+leri 2380, 3105

k.+üg 6408

k.+üm 1285, 1589, 3587, 3615, 5427, 5634, 5696, 5700, 6078, 6534, 6635

k.+ümni 5636

k.+üŋ 377, 1240, 1374, 1397, 1440, 1456, 1568, 1583, 2626, 2760, 3631, 3633, 3787, 4249, 4811, 5284, 5307

k.+ün 38, 78, 608, 918, 6362

k.+üŋde 5307

k.+üŋke 376

k.+üŋni 1400, 5146

kündüz gündüz

k. 760, 952, 5004, 5996

k.+i 127

k.+ün 22, 3754

küŋ cariye; kadın köle

k.3435, 5371, 5781

k.+in 5487

künlük günlük

k. 913, 915, 1535, 3529, 3532, 5641

kün toġdı Kün-Toğdı

k. 353, 355, 406, 415, 526, 823, 3455

kür yiğit, yürekli

k. 57, 283, 409, 1125, 1144, 1635, 1706, 2019, 2044, 2054, 2077, 2287, 2298, 2326, 2337, 2379, 2380, 2705, 2749, 3041, 3047, 3768, 4098, 4725, 4845, 5212, 5480, 6018, 6071, 6393, 6539

k.+i 4549

kürek kaçak
k. 1118, 5710
kürküm safran
k. 6009
kürsi (<Ar.) taht
k. 771, 786, 787, 801
kürüd Mars, Merih yıldızı
k. 133
küsemiş Küsemiş; Ay-Toldı'nın dostu
k. 502, 506, 508, 511, 519, 521
küsür kesirler
k. 4379
küsüş aziz, değerli, nadir
k. 43, 160, 199, 207, 260, 305, 361, 396, 421, 565, 868, 1030, 1105, 1155, 1725, 1835, 1946, 2839, 3255, 3650, 4105, 4613, 4965, 5161, 5709, 5717, 5764, 5983
kütçi çoban
k.+si 1412
küwenç güvenç, güven
k. 95, 1038, 2413
k.+i 1850, 2380
k.+im 3053, 3774, 4764
k.+in 123, 937, 3095
k.+iŋ 1424
k.+ke 2414
küwençlik güvenlik
k. 1073
küwez mağrur, kibirli
k. 409, 1125, 1706, 2077, 2115, 2381, 3768, 6393, 6539
k.+ler 4725
küwezlik gurur, kibir
k. 707, 1706, 2115, 2119, 2120, 6373
k.+ke 6372
küz güz mevsimi, sonbahar
k. 4624, 6011
k.+ki 142
küzüŋü ayna
k. 5618, 5619

L

laçın şahin kuşu
l. 2381
lafẓ (<Ar.) söz
l.+ı 471
lam (<Ar.) lam harfi
l.+ı 1953
levḥ-u ḳalem (<Far.) levh ile kalem
l. 2227
liḳa (<Ar.) yüz
l. 397
liw tepsi, sofra
l. 2549, 2551
l.+i 2553
luḳman Lokman
l. 123

M

ma dahi, da, de, bkz. me
m. 111, 122, 177, 392, 418, 525, 647, 647, 686, 735, 763, 788, 833, 877, 966, 996, 1000, 1004, 1088, 1406, 1502, 1688, 1802, 1942, 2060, 2086, 2176, 2229, 2344, 2434, 2554, 2740, 2827, 2883, 3135, 3170, 3274, 3276, 3278, 3317, 3320, 3534, 3547, 3647, 3681, 3737, 3744, 3761, 3778, 3810, 3871, 3940, 4115, 4154, 4160, 4164, 4165, 4166, 4315, 4317, 4404, 4530, 4568, 4570, 4572, 4573, 4841, 4856, 4904, 4915, 4923, 5134, 5138, 5452, 5525, 5526, 5550, 5554, 5560, 5583, 5642, 5794, 5936, 5946, 6016, 6018, 6235, 6374, 6587, 6618, 6633
ma'cun (<Ar.) macun, kuvvet ilacı
m. 2887
mal (<Ar.) mal
m. 1051, 4508, 5292
m.+ı 52, 1119, 5803, 6044
m.+ım 1286
m.+ın 1176, 2276, 2728, 3563, 3927, 4139, 4702
m.+ıŋ 5300
m.+ıŋa 4265
m.+ını 5751
m.+ḳa 2447

ma‘ni (<Ar.) mana, anlam
m. 640, 742, 748, 787, 1620, 1649, 1869, 1895, 1901, 1974, 2112, 2521, 2578, 3233, 3360, 3448, 4286, 4609, 5065, 5606, 6000, 6207
m.+si 156, 691, 729, 1138, 1252, 1779, 3323, 3537, 3872, 4631, 5599
m.+sin 4679
ma‘ruf (<Ar.) bilinen
m. 6472
maṭrıdus (<Sansk.) bir ilaç türü
m. 1064
maye (<Far.) sermaye
m. 1818
me dahi, da, de, bkz. ma
m. 149, 247, 253, 294, 466, 547, 590, 616, 618, 658, 659, 662, 664, 735, 746, 749, 799, 800, 826, 828, 832, 837, 871, 885, 918, 1106, 1159, 1371, 1570, 1752, 1814, 1920, 2198, 2517, 2619, 2642, 2652, 2653, 2674, 2678, 2724, 2786, 2849, 2939, 3018, 3140, 3178, 3180, 3253, 3398, 3457, 3458, 3469, 3608, 3777, 3780, 3813, 3887, 3890, 3893, 3894, 3911, 3921, 3967, 4034, 4086, 4094, 4123, 4133, 4173, 4299, 4405, 4461, 4600, 4667, 4880, 4913, 4989, 5114, 5143, 5406, 5443, 5465, 5466, 5493, 5504, 5530, 5536, 5628, 6163, 6282, 6324, 6331, 6359, 6524, 6543
mecaz (<Ar.) mecaz
m. 3252
meger (<Far.) meğer, meğer ki; demek ki; öyleyse
m. 969, 1183, 1314, 1325, 1825, 1999, 2492, 3026, 3593, 3678, 4086, 4117, 4340, 4494, 4700, 4777, 5089, 5094, 5217, 5390, 6268
melik (<Ar.) melik, hükümdar; Melik Buğra Han’ın unvanı
m. 173
m.+lerke 2522
men ben, bkz. min
m. 186, 187, 273, 351, 358, 369, 392, 466, 509, 514, 539, 541, 558, 579, 648, 658, 659, 660, 664, 737, 749, 793, 795, 796, 798, 800, 846, 847, 922, 923, 924, 933, 1129, 1151, 1185, 1230, 1258, 1260, 1275, 1340, 1360, 1365, 1446, 1477, 1478, 1482, 1487, 1503, 1552, 1554, 1560, 1561, 1578, 1593, 1603, 1627, 1939, 2164, 2573, 2591, 2942, 2946, 3018, 3115, 3161, 3163, 3176, 3177, 3186, 3207, 3279, 3304, 3316, 3339, 3347, 3364, 3452, 3466, 3519, 3614, 3695, 3698, 3711, 3748, 3755, 3765, 3775, 3778, 3794, 3796, 3809, 3850, 3861, 3864, 3876, 3877, 3884, 3885, 3929, 3945, 3974, 3996, 4018, 4029, 4156, 4159, 4223, 4314, 4319, 4569, 4570, 4620, 4632, 4677, 4680, 4775, 4780, 4786, 4787, 4803, 4833, 4846, 4860, 4878, 4936, 4943, 4952, 4954, 4956, 4992, 4993, 5003, 5005, 5006, 5054, 5063, 5067, 5115, 5120, 5122, 5174, 5391, 5399, 5413, 5602, 5616, 5685, 5695, 5704, 5709, 5710, 5719, 5748, 5750, 5773, 5815, 5848, 5850, 5899, 5910, 5932, 5966, 6031, 6032, 6051, 6054, 6057, 6078, 6150, 6168, 6186, 6232, 6243, 6303, 6510, 6511, 6513, 6515, 6522, 6524, 6538, 6542, 6543, 6548, 6549, 6550, 6559, 6562, 6563, 6567, 6568, 6569, 6570, 6572, 6575, 6581, 6582, 6584, 6585, 6586, 6587, 6589, 6591, 6597, 6599, 6602, 6616, 6625, 6638
m.+a 29, 60, 82, 186, 198, 207, 267, 365, 369, 370, 372, 422, 423, 485, 509, 538, 573, 579, 592, 595, 639, 644, 649, 660, 664, 666, 672, 676, 677, 678,

684, 686, 690, 702, 722, 729, 742, 747, 750, 760, 785, 787, 794, 796, 815, 818, 839, 851, 852, 853, 860, 868, 870, 923, 996, 1000, 1004, 1011, 1014, 1031, 1074, 1083, 1089, 1092, 1162, 1167, 1168, 1185, 1231, 1241, 1244, 1261, 1283, 1286, 1363, 1399, 1468, 1503, 1511, 1550, 1551, 1575, 1578, 1586, 1588, 1591, 1593, 1601, 1633, 1656, 1657, 1785, 1792, 1795, 1848, 1860, 1873, 1877, 1904, 1908, 1930, 1941, 1942, 1944, 1947, 1975, 2176, 2266, 2268, 2335, 2394, 2431, 2527, 2592, 2594, 2670, 2741, 2827, 2881, 2948, 2956, 3019, 3020, 3023, 3024, 3053, 3054, 3058, 3060, 3099, 3101, 3118, 3125, 3131, 3133, 3135, 3140, 3154, 3160, 3161, 3170, 3179, 3205, 3206, 3219, 3228, 3258, 3261, 3262, 3264, 3277, 3303, 3316, 3320, 3333, 3349, 3359, 3364, 3453, 3475, 3482, 3486, 3487, 3488, 3519, 3683, 3684, 3685, 3699, 3711, 3733, 3742, 3743, 3745, 3758, 3759, 3760, 3766, 3768, 3791, 3793, 3801, 3804, 3809, 3822, 3848, 3871, 3883, 3887, 3895, 3909, 3910, 3913, 3925, 3934, 3960, 3965, 3992, 4003, 4008, 4026, 4160, 4164, 4317, 4319, 4490, 4568, 4570, 4572, 4613, 4657, 4685, 4688, 4690, 4728, 4761, 4765, 4768, 4779, 4789, 4873, 4920, 4935, 4938, 4939, 4951, 4952, 4974, 4975, 4988, 5013, 5019, 5022, 5023, 5041, 5050, 5051, 5069, 5071, 5094, 5097, 5103, 5106, 5107, 5117, 5129, 5130, 5131, 5398, 5401, 5456, 5494, 5612, 5614, 5616, 5687, 5702, 5720, 5725, 5748, 5814, 5817, 5818, 5821, 5847, 5850, 5856, 5871, 5882, 5888, 5889, 5898, 5910, 5921, 5933, 5935, 5937, 5962, 5981, 5987, 6031, 6035, 6051, 6054, 6066, 6067, 6152, 6234, 6235, 6273, 6297, 6300, 6301, 6310, 6318, 6323, 6325, 6349, 6436, 6503, 6504, 6511, 6515, 6516, 6523, 6544, 6591, 6599, 6603

m.+ar 292, 366, 395, 3698, 4940, 4995

m.+e 5711

m.+iŋ 47, 113, 203, 394, 425, 468, 630, 659, 676, 698, 730, 735, 746, 776, 786, 799, 808, 824, 826, 828, 830, 832, 835, 837, 1084, 1089, 1095, 1153, 1217, 1481, 1554, 2174, 2739, 3017, 3059, 3139, 3145, 3151, 3777, 3789, 3851, 3861, 3914, 4023, 4687, 4823, 4860, 4871, 4937, 5019, 5021, 5093, 5121, 5181, 5183, 5184, 5391, 5399, 5465, 5853, 6050, 6068, 6117, 6174, 6180, 6188, 6280

m.+iŋde 1092, 1093, 1217, 1277, 1372, 3150, 3802, 4864, 4877, 5009, 5119, 5120, 6085, 6173

m.+iŋdin 61, 62, 188, 375, 392, 393, 596, 673, 674, 677, 1171, 1309, 1348, 1466, 2670, 3019, 3065, 3352, 3497, 4852, 4861, 5063, 5136, 5665, 5850, 5890, 6185, 6282, 6520

m.+in 4830

m.+mü 4726, 6591

meŋ yem, kuş yemi

m. 1193, 2054

m.+e 3564

m.+i 4417, 6370, 6381

m.+im 6590

m.+in 3567, 3568, 6366

meŋe beyin

m.+de 1836

m.+si 57, 6101

m.+sin 6012

meŋelig akıllı

m. 1789

meŋi mutluluk, huzur

m.+lig 1789, 1881, 1975, 5398, 5945, 6370
meŋilik rahat, huzur
m. 4907
meŋiz beniz
m. 96, 97, 480, 629, 733, 892, 1164, 2185, 2384, 2630, 4868, 5199, 6002
m.+i 2356, 3283, 3836, 3840, 4672, 5018, 5110, 5679, 6213, 6215
m.+im 6529
m.+iŋ 4295
m.+in 6276
m.+iŋi 4485, 5686, 6229
meŋü sonsuz, ebedi, ölümsüz
m. 6, 10, 113, 115, 228, 229, 378, 456, 1402, 1435, 1639, 2263, 2264, 2756, 2757, 2871, 2993, 3055, 3083, 4468, 4703, 4740, 4800, 4906, 5190, 5237, 5425, 5426, 5573, 5608, 5943, 6508
m.+lüg 1527
meŋülük sonsuzluk, ebedilik
m. 5147, 5249, 5808, 5833
meŋzeg benzer, eş
m. 17
m.+i 16, 3603
meni (<Ar.) meni, döl suyu
m.+din 5413
menzil (<Ar.) indiği yer; menzil
m. 1387
mescid (<Ar.) mescit
m. 5486, 5556, 6477
m.+ler 6477
meşel (<Ar.) atasözü
m. 208, 273, 319, 667, 880, 1322, 1798, 1826, 2155, 2885, 2994, 4395
m.+de 110, 1623, 3514
meşġul (<Ar.) meşgul
m. 5116
meşriḳ (<Ar.) maşrık, doğu
m. 5678
met (<Ar.)böyle, öyle, artık
m. 33, 1795, 6578
meẓalim (<Ar.) mezalim, haksızlık
m. 2499
miḥnet (<Ar.) mihneti sıkıntı
m. 932, 1074, 3391, 3551, 3586, 4619, 5423, 6377, 6449, 6450
m.+iŋ 6377
millet (<Ar.) millet
m.+ḳa 89
min ben, bkz. men
m.+i 30, 166, 373, 385, 388, 389, 393, 509, 559, 560, 579, 592, 594, 646, 685, 699, 700, 703, 714, 721, 722, 775, 794, 796, 818, 1070, 1091, 1094, 1097, 1152, 1168, 1172, 1208, 1209, 1215, 1231, 1258, 1353, 1446, 1466, 1470, 1501, 1544, 1588, 1805, 1876, 1878, 2823, 3056, 3151, 3257, 3261, 3263, 3331, 3345, 3455, 3456, 3470, 3488, 3595, 3636, 3693, 3697, 3757, 3764, 3765, 3766, 3776, 3791, 3805, 3809, 3824, 3825, 3860, 3879, 3961, 3970, 4004, 4024, 4570, 4786, 4787, 4789, 4790, 4791, 4792, 4830, 4853, 4865, 4873, 4880, 4942, 4981, 5004, 5053, 5066, 5105, 5107, 5116, 5128, 5399, 5438, 5666, 5690, 5821, 5832, 5851, 5860, 5871, 5958, 5962, 6168, 6173, 6244, 6260, 6316, 6503, 6507, 6511, 6563, 6564, 6600, 6637
m.+çe 6580
m.+de 83, 186, 514, 677, 1936, 3023, 5615, 6175, 6181
m.+din 381, 812, 832, 853, 1073, 1794, 3119, 3179, 3352, 3808, 3813, 4704, 4993, 5022, 5633, 5637, 6171
m.+siz 1216
miŋ bin
m. 2, 21, 31, 61, 78, 99, 109, 111, 112, 121, 177, 198, 284, 285, 304, 349, 442, 642, 829, 1022, 1139, 1207, 1255, 1300, 1309, 1338, 1344, 1348, 1537, 1561, 1569, 1829, 1830, 1957,

1981, 2155, 2335, 2435, 2761, 2834, 3009, 3058, 3190, 3212, 3319, 3396, 3421, 3422, 3444, 3450, 3509, 3569, 3730, 3769, 3804, 3806, 3807, 3883, 3898, 3905, 3987, 3988, 4190, 4232, 4523, 4525, 4818, 4827, 4835, 4918, 5100, 5105, 5225, 5370, 5427, 5429, 5431, 5479, 5753, 5790, 6026, 6109, 6146, 6258, 6332, 6338, 6399, 6407, 6519, 6636, 6645
m.+e 4149, 6318
m.+in 4190

mina (<Far.) lacivert ya da yeşil renkli
m. 4960

miŋer biner
m. 3421

mingü binecek, binek
m. 2439, 4441

mingüçi binen, binici
m. 3386

minnet (<Ar.) minnet, yapılan iyiliğe karşılıkta bulunma
m. 857

misaḫat (<Ar.) mesaha; ölçme
m. 2633
m.+ḳa 4381

miṣal (<Ar.) misal, örnek
m.+i 2684

mizab (<Ar.) su, su yolu
m. 4656

mu bu
m.+da 57, 153, 549, 775, 1047, 1444, 1591, 1728, 3330, 3635, 3817, 4075, 4205, 4378, 4451, 4584, 4733, 4741, 5076, 5179, 5423, 5725, 5748, 5875, 6104, 6545, 6580, 6599
m.+dın 476, 1445, 3976, 5258, 5331, 6630
m.+ı 107, 266, 282, 319, 337, 357, 424, 484, 535, 657, 658, 660, 680, 727, 788, 790, 796, 854, 880, 896, 897, 920, 996, 1011, 1058, 1100, 1104, 1152, 1181, 1263, 1483, 1484, 1488, 1499, 1501, 1627, 1628, 1633, 1651, 1677, 1713, 1795, 1812, 1826, 1887, 1897, 1924, 2121, 2412, 2430, 2434, 2492, 2592, 2669, 2717, 2718, 2740, 2744, 2784, 2827, 2849, 2880, 2912, 2922, 2941, 2959, 2975, 3058, 3167, 3218, 3242, 3254, 3506, 3539, 3544, 3647, 3662, 3760, 3763, 3871, 3978, 3990, 4077, 4128, 4158, 4164, 4166, 4264, 4317, 4319, 4390, 4433, 4463, 4485, 4497, 4503, 4545, 4566, 4572, 4636, 4668, 4677, 4682, 4691, 4693, 4707, 4740, 4798, 4803, 4868, 5057, 5183, 5312, 5335, 5421, 5493, 5494, 5540, 5545, 5550, 5560, 5704, 5740, 5742, 5776, 5875, 5997, 6019, 6023, 6030, 6312, 6355, 6462, 6480, 6642
m.+nın 2919, 3359, 6385
m.+nıŋ 390, 727, 729, 754, 757, 1033, 1138, 2912, 2989, 3058, 3118, 3119, 3537, 4205, 4631, 5194, 5470, 5558, 5599, 6326
m.+nıŋda 338, 848, 872, 876, 1217, 2913, 3228, 3376, 4070, 4147, 4315, 4376, 4419, 4439, 4657, 4876, 4980, 4988, 4993, 5497, 6431, 6432
m.+nıŋdın 1966, 2209, 4236, 5420
m.+nu 85, 112, 147, 153, 204, 273, 535, 659, 742, 749, 800, 1075, 1161, 1173, 1244, 1261, 1276, 1356, 1360, 1365, 1446, 1470, 1477, 1478, 1482, 1487, 1647, 1921, 2112, 2820, 2877, 2946, 3115, 3186, 3273, 3499, 3679, 3693, 4018, 4155, 4677, 4846, 4870, 5002, 5068, 5392, 5899, 6499, 6506
m.+nuḳı 1153, 1467, 1685, 1713, 2164, 2174, 2429, 2525, 2591, 3310, 3645, 3894, 4860, 5098, 5602, 5603, 5696, 5932, 6042, 6163, 6174

m.+nuŋ 1646
m.+ŋa 915, 1340, 3475, 5606
m.+ŋar 19, 245, 273, 290, 319, 412, 441, 471, 586, 680, 691, 739, 782, 820, 867, 880, 904, 927, 1007, 1090, 1104, 1138, 1181, 1212, 1246, 1270, 1306, 1421, 1649, 1708, 1798, 1812, 1826, 1844, 1869, 1900, 1974, 2065, 2406, 2407, 2466, 2486, 2491, 2578, 2718, 2836, 2851, 2883, 2908, 2979, 2997, 3074, 3167, 3230, 3383, 3395, 3506, 3537, 3543, 4020, 4221, 4403, 4564, 4668, 4673, 4932, 5024, 5057, 5098, 5135, 5155, 5319, 5335, 5494, 5699, 5776, 5869, 6147, 6162, 6207, 6249, 6317, 6376, 6386, 6462

mu‘abbir (<Ar.) rüya tabircisi
m. 6020

mu‘azzim (<Ar.) büyücü, efsuncu
m. 4364

muḥtesib (<Ar.) muhtesip, matematikçi
m. 5588
m.+ler 5555

mu‘in (<Ar.) yarıcı, yardımcı
m.89

muḳabel (<Ar) cebir
m. 4382

muḳır (<Ar.) ikrar eden, söyleyen
m. 4780

munça bunca, bu kadar
m. 96, 907, 1288, 1534, 1839, 3333, 3365, 3634, 3970, 4683, 4686, 4701, 4842, 4951, 5093, 5163, 5381, 5465, 5477, 6553, 6562, 6598

mundaġ böyle, böylece; mademki
m. 175, 178, 292, 564, 566, 727, 1014, 1137, 1884, 1910, 1947, 2087, 2308, 2394, 2410, 2415, 2546, 2844, 2925, 3751, 3991, 3993, 4428, 4613, 4788, 5084, 5236, 5702, 5788, 5808

munduz budala, şaşkın, ahmak
m. 963, 2099, 2655, 6394
m.+ı 643
m.+mu 6589

munḳa serkeş
m. 1313

muŋ muhtaç; keder, sıkıntı
m. 1302, 2151, 3854
m.+da 3935
m.+ı 5, 349, 2817, 3354, 4697
m.+ıŋa 2565, 2818, 3237, 3503
m.+ḳa 3595, 6574
m.+uġ 4777
m.+um 391, 6581
m.+umḳa 3773, 4789
m.+un 1075, 1216, 1513, 6170, 6175, 6176

muŋluġ muhtaç, sıkıntılı, dertli
m. 5, 24, 28, 1056, 1122, 1223, 1428, 1528, 1673, 1732, 1868, 1909, 2064, 3055, 3251, 4403, 4776, 5193, 6172, 6199, 6406, 6508, 6640
m.+un 5241, 5836

muŋsuz hiçbir şeye muhtaç olmayan
m. 6, 28, 378, 3055, 6508
m.+un 4777, 6382

musallaṭ (<Ar.) musallat
m. 5947

muyan sevap
m. 3224, 3262, 3319, 3435, 3499, 3684, 3976, 5161, 5292, 5296, 5984, 6287, 6307, 6314
m.+ı 3224, 3225
m+ıġ 5053
m.+ın 5733
m.+ḳa 489

muyanlıḳ imarethane
m.+ta 489

muyġaḳ dağ keçisi, geyik
m. 79, 5374

müfaca (<Ar.) birdenbire
m. 1452, 1956

müflis (<Ar.) iflas etmiş, batkın
m. 3985, 4592

müfsid (<Ar.) fesatçı, bozguncu
m. 2106

mülket (<Ar.) saltanat
m.+ḳa 91

mü’min (<Ar.) mümin, iman eden

m.+ıġ 397, 6512, 6518, 6644
mün sermaye
m. 232, 533, 536, 686, 690, 1255, 1938, 2756, 2995, 3313, 3545, 3816, 4468
m.+e 5276
m.+i 908, 909, 1628, 1644, 3737, 3847, 4647, 6332
m.+in 3412, 3413, 3645
m.+üm 684, 685, 720, 749, 5616
m.+ümmü 3101
m.+üŋ 683, 728, 1440
münafiḳ (<Ar.) münafık
m. 59, 6456
münker (<Ar.) inkâr edilen
m. 6472
münḳalib (<Ar.) değişen; yer değiştiren
m.743
mürid (<Ar.) mürit
m.+i 6286
mürüvvet (<Ar.) mürüvvet, insanlık
m. 411, 413, 414, 2124, 2125, 2970, 2971, 2972
müsafir (<Ar.) yolcu
m. 1388
müsülman (<Far.) Müslüman
m. 3250, 3503, 3929, 4809, 4991, 5490, 6440, 6481, 6482
m.+ḳa 5489
müsülmanlıḳ Müslümanlık
m. 5488

N

namaz (<Far.) namaz
n. 3227, 3239, 3242, 3243, 3285, 3287, 3954, 4962, 4969, 5671, 5829, 6222, 6454, 6456
n.+ın 4887, 4894, 5681, 6210
naru taraf; bir yana; sonra; başka
n. 266, 366, 519, 597, 607, 754, 952, 1444, 1570, 1591, 1605, 3093, 3155, 3165, 3218, 3578, 3659, 3695, 3742, 3827, 4043, 4070, 4521, 4849, 4954, 5138, 5344, 5457, 5611, 5614, 5624, 5664, 5752, 5941, 6220, 6259, 6273, 6297, 6409
n.+ḳı 2710, 3607, 4657, 4876
n.+sı 3605, 4147
naṣiḥat (<Ar.) nasihat, öğüt
n. 5395, 6471
n.+ların 5589
n.+lerin 6473
naṣir (<Ar.) yardımcı
n. 89
ne ne, nasıl
n. 13, 14, 17, 18, 186, 234, 235, 279, 455, 456, 457, 503, 507, 508, 513, 523, 524, 525, 539, 548, 613, 638, 647, 672, 675, 688, 692, 695, 715, 728, 728, 786, 787, 788, 789, 828, 893, 921, 957, 1050, 1057, 1061, 1077, 1078, 1079, 1088, 1118, 1122, 1179, 1215, 1501, 1528, 1537, 1542, 1543, 1648, 1700, 1705, 1749, 1778, 1849, 1851, 1852, 1862, 1891, 1964, 1982, 1985, 1995, 2009, 2038, 2064, 2083, 2113, 2115, 2170, 2231, 2237, 2244, 2274, 2306, 2361, 2566, 2650, 2706, 2882, 3008, 3196, 3246, 3280, 3295, 3296, 3297, 3298, 3301, 3303, 3320, 3328, 3348, 3353, 3370, 3380, 3382, 3437, 3453, 3482, 3502, 3521, 3687, 3694, 3729, 3760, 3807, 3843, 3849, 3859, 3868, 3944, 3945, 3970, 4002, 4092, 4134, 4240, 4464, 4599, 4634, 4691, 4695, 4696, 4721, 4722, 4723, 4785, 4813, 4840, 4841, 4842, 4871, 4899, 4921, 4948, 4949, 5017, 5156, 5171, 5188, 5424, 5687, 5747, 5763, 5810, 5820, 5838, 5849, 5918, 5944, 5956, 5961, 5975, 5985, 6199, 6227, 6233, 6236, 6254, 6290, 6295, 6333, 6337, 6348, 6350, 6392, 6403, 6427, 6429,

6432, 6447, 6501, 6562, 6577, 6595, 6596, 6597, 6598
n.+ni 1495

neçe nice, ne kadar, kaç, nasıl
n. 23, 114, 247, 248, 347, 361, 403, 435, 514, 517, 632, 736, 840, 918, 919, 924, 966, 987, 995, 997, 1000, 1004, 1061, 1210, 1308, 1315, 1371, 1382, 1383, 1408, 1439, 1443, 1471, 1540, 1541, 1738, 1790, 1814, 1827, 1831, 1856, 1993, 1998, 2101, 2102, 2198, 2501, 2552, 2619, 2652, 2653, 2666, 2674, 2678, 2701, 2724, 2849, 2939, 2953, 2969, 2973, 3076, 3123, 3180, 3337, 3352, 3398, 3457, 3495, 3500, 3605, 3607, 3616, 3625, 3627, 3630, 3648, 3850, 3885, 3890, 3891, 3973, 3974, 3987, 3988, 4026, 4034, 4083, 4084, 4094, 4095, 4123, 4133, 4137, 4173, 4188, 4259, 4384, 4523, 4524, 4600, 4637, 4708, 4725, 4835, 4845, 4876, 5046, 5049, 5110, 5133, 5191, 5212, 5338, 5343, 5361, 5387, 5417, 5427, 5428, 5429, 5455, 5466, 5542, 5700, 5733, 5818, 5863, 5864, 5919, 6034, 6040, 6044, 6070, 6071, 6072, 6125, 6126, 6146, 6258, 6331, 6343, 6344, 6360, 6395, 6401, 6402, 6417, 6434, 6435, 6470, 6475, 6524, 6536, 6538, 6542, 6598, 6602, 6607, 6609, 6626, 6634, 6636
n.+de 2731

neçeme ne kadar
n. 5860

nefes (<Ar.) nefes, soluk
n. 1213

nefs (<Ar.) nefs
n. 3342, 3344, 3635, 4911, 4912, 4913, 5107, 5475, 6161
n.+ig 5473
n.+im 3636, 5103
n.+iŋ 5318, 5321, 5322, 5472

negü ne, nasıl, niçin
n. 122, 156, 165, 216, 233, 260, 261, 306, 333, 336, 346, 368, 369, 372, 426, 445, 452, 473, 480, 490, 512, 525, 533, 544, 583, 602, 630, 631 640 663 667, 701, 723, 729, 755, 789, 797, 841, 855, 861, 908 914, 930, 936, 946, 959, 965, 995, 997, 1033, 1063, 1069, 1076, 1132, 1133, 1135, 1139, 1146, 1165, 1177, 1182, 1188, 1191, 1207, 1217, 1222, 1240, 1266, 1277, 1280, 1281, 1283, 1290, 1318, 1336, 1357, 1369, 1394, 1398, 1407, 1431, 1442, 1444, 1447, 1457, 1475, 1492, 1514, 1523, 1530, 1536 1567, 1582, 1583, 1584, 1594, 1608, 1616, 1620, 1624, 1638, 1672, 1673, 1689, 1724, 1741, 1742, 1753, 1754, 1779, 1833, 1834, 1843, 1848, 1880, 1894, 1895, 1913, 1924, 1945, 1955, 1962, 1992, 2019, 2031, 2040, 2052, 2067, 2088, 2095, 2100, 2117, 2141, 2153, 2159, 2167, 2177, 2196, 2204, 2214, 2223, 2225, 2226, 2228, 2231, 2243, 2266, 2287, 2306, 2319, 2338, 2367, 2379, 2424, 2455, 2477, 2513, 2521, 2527, 2569, 2595, 2602, 2614, 2625, 2644, 2657, 2662, 2671, 2690, 2696, 2698, 2741, 2745, 2758, 2777, 2785, 2805 2809, 2818, 2824, 2838, 2861 2874, 2881, 2892, 2921, 2922 2923, 2935, 2941, 2944, 2948, 2951, 2952, 2956, 2966, 2983, 2984, 3002, 3012, 3026, 3029, 3035, 3054, 3071, 3085, 3098, 3099, 3100, 3115, 3126, 3142, 3154, 3155, 3156, 3181, 3196, 3198, 3205, 3211, 3222, 3233, 3265, 3274, 3276, 3278, 3279, 3280, 3299, 3312, 3323, 3333, 3343, 3355, 3356, 3360, 3362, 3363, 3372, 3381, 3400, 3420, 3421, 3429, 3451, 3452, 3453,

3460, 3471, 3479, 3481 3486, 3488, 3491, 3497, 3516, 3519, 3533, 3552, 3566, 3570, 3571 3572, 3583, 3593, 3609, 3613, 3632, 3639, 3695, 3700, 3770, 3789, 3798, 3808, 3810, 3815, 3821, 3829, 3843, 3848, 3852 3867, 3870, 3872, 3875, 3878 3886, 3889, 3895, 3901, 3908, 3925, 3940, 3950, 3962, 3966, 3967, 3985, 3999, 4003, 4008, 4016, 4024, 4050, 4054, 4082, 4103, 4152, 4156, 4162, 4164, 4166, 4170, 4189, 4192, 4197, 4207, 4255, 4261, 4268, 4278, 4290, 4307, 4317, 4326, 4331, 4333, 4388, 4399, 4406, 4421, 4434, 4445, 4455, 4480, 4520, 4526, 4533, 4554, 4571, 4588, 4598, 4631, 4636, 4657, 4664, 4688, 4700, 4730, 4733, 4751, 4752, 4766, 4795, 4800, 4813, 4828, 4840, 4850, 4851, 4863, 4864, 4866, 4899, 4900, 4910, 4924, 4930, 4947, 4983, 4998, 5024, 5043, 5063, 5064, 5085, 5112, 5121, 5123, 5140, 5182, 5183, 5199, 5238, 5248, 5250, 5274, 5287, 5290, 5325, 5331, 5349, 5354, 5383, 5385, 5391, 5394, 5411, 5418, 5419, 5430, 5457, 5461, 5473, 5480, 5509, 5523, 5543, 5552, 5569, 5580, 5599, 5616, 5651, 5658, 5659, 5687, 5713, 5720, 5729, 5742, 5754, 5787, 5795, 5832 5843, 5846, 5861, 5872, 5884, 5891, 5956, 5959, 5964, 5980, 6002, 6020, 6031, 6046, 6061, 6076, 6081, 6093, 6119, 6125, 6130, 6138, 6150, 6165, 6177, 6186, 6187, 6203, 6228, 6229, 6233, 6234, 6237, 6240, 6241, 6251, 6280, 6282, 6302, 6312, 6320, 6321, 6330, 6332, 6348, 6398, 6405, 6412, 6413, 6416, 6427, 6447, 6448, 6478, 6544, 6552, 6556, 6557, 6576, 6582, 6588, 6589, 6597

n.+g 3901

n.+n 2108

n.+ni 785, 1819, 3748

n.+ke 467, 637, 641, 1204, 1205, 3162, 3753, 3783, 3792, 4004, 4044, 4974, 5141, 5167, 5183, 5477, 5501, 5746, 6295, 6312, 6559, 6606, 6640

negülük niçin, nasıl

n. 196, 296, 1204, 1308, 3984

nehy (<Ar.) yasak etme

n. 6472

nelük niçin, neden, nasıl

n. 241, 369, 504, 649, 775, 823, 898, 957, 1082, 1129, 1130, 1136, 1205, 1511, 1534, 1535, 1674, 2056, 2288, 3205, 3305, 3333, 3337, 3401, 3528, 3529, 3618, 3960, 3961, 3984, 4974, 4975, 5041, 5455, 5476, 5985, 6038, 5229, 6242, 6301, 6441, 6544, 6553, 6588

neŋ mal, nesne, şey

n. 112, 181, 215, 306, 308, 310, 337, 343, 358, 453, 477, 481, 485, 565, 566, 686, 688, 692, 695, 702, 724, 743, 759, 761 805, 806, 807, 848, 852, 899, 900, 902, 903, 906, 992, 1034, 1077, 1078, 1086, 1112, 1119, 1161, 1179, 1189, 1190, 1192, 1193, 1288, 1305, 1307, 1308, 1368, 1422, 1434, 1454, 1660, 1667, 1669, 1672, 1676 1725, 1732, 1738, 1769 1786, 1835, 1836, 1899, 2009, 2015, 2023, 2054, 2057, 2058, 2060, 2069, 2071, 2132, 2252, 2325, 2365, 2398, 2405, 2408, 2409, 2412, 2467, 2485, 2487, 2507, 2553, 2554, 2712, 2722, 2743, 2746, 2751, 2765, 2766, 2769, 2802, 2803, 2805, 2806, 2811, 2816, 2839, 2840, 2909, 2995, 2998, 3030, 3036, 3039, 3048, 3073, 3441, 3514, 3573, 3576,

3588, 3758, 3828, 3830, 3979, 3981, 3982, 4035, 4109, 4119, 4185, 4266, 4369, 4372, 4432, 4470, 4492, 4497, 4499, 4501, 4556, 4624, 4683, 4697, 4804, 4985, 5113, 5161, 5207, 5220, 5300, 5361, 5460, 5464, 5517, 5518, 5520, 5592, 5804, 5902, 6014, 6099, 6103, 6108, 6375
n.+de 2063, 2907
n.+din 3665
n.+e 2741
n.+i 738, 1197, 1395, 1408, 2097, 2800, 3076, 3539, 3546, 3562, 3564, 3625, 3581, 3980, 3983, 4697, 4713, 5605, 6323, 6331, 6381, 6482, 6551
n.+ig 5410
n.+iŋ 1205, 1287, 1325, 2369, 2411, 2753, 2812, 4544, 4698
n.+in 56, 705, 708, 950, 1284, 1517, 1723, 2278, 2765, 2819, 3261, 3560, 3563, 3932, 3977, 4210, 4338, 4344, 4469, 4713, 5189, 5214, 5487, 5593, 6151, 6334, 6335
n.+iŋde 4348
n.+iŋke 4267
n.+iŋni 5188
n.+ke 9, 1143, 1183, 1213, 1305, 1403, 1485, 1538, 1650, 1651, 1897, 2004, 2055, 2200, 2255, 2412, 2523, 2722, 2745, 2820, 2839, 2840, 2907, 2909, 3449, 3613, 4097, 4492, 4605, 4982, 4983, 5390, 6170
n.+ler 687, 710, 3759
n.+ni 721, 899, 2254, 2810, 3830, 4196

neŋsiz malsız
n.+in 3757, 5755

nerd tavla ve satranç
n. 2634

nerek ne, neye, ne gerek
n. 688, 1233, 1307, 1420, 1906, 3031, 3083, 3742, 4683, 4704, 4739, 4742, 4842, 4945, 4951, 5136, 5425, 5458, 5695, 5930

neteg nasıl, ne gibi
n. 390, 523, 662, 839, 855, 1069, 1513, 1561, 1776, 1795, 1815, 2111, 2431, 2588, 3055, 3066, 3475, 3489, 4571, 5006, 5051, 5075, 5418, 5846, 5885, 6004, 6021, 6237, 6256, 6320

neteglik nasıllık
n.+ke 12, 16, 26

nevbet (<Ar.) nöbet
n. 86

ni‘met (<Ar.) nimet, ihsan, bağış, iyilik
n. 756, 757, 758, 759, 937, 972, 1046, 1047, 1074, 1106, 1235, 1260, 1271, 1512, 1651, 1979, 2032, 3000, 3438, 3551, 5237, 5327, 5635, 5705, 5769, 57821 5801, 5841, 6148, 6151, 6152, 6377, 6449, 6559
n.+i 3614
n.+iŋ 6377, 6450
n.+ḳa 6450
n.+ke 1269

nişan (<Far.) nişan
n. 702, 1522, 1648, 1693
n.+ı 1894, 2224, 3370, 3517, 3518, 3869, 6161, 6493, 6506
n.+ın 4781, 6228

niyet (<Ar.) niyet
n. 5732, 5733
n.+ni 5722

nuḥ Hz. Nuh
n. 6548

nuḳul (<Ar.) nakiller
n.4660

nur (<Ar.) nur, aydınlık
n. 91

nuş (<Far.) şerbet
n.+ı 4801

nuşin revan Nûşin-Revan; adaleti ile tanınmış bir Sasani hükümdarı
n. 290, 6550

nücum (<Ar.) yıldızlar, yıldız ilmi
n. 2632

O

oḍġurmış Odgurmış
o. 357, 3147, 3257, 3291, 3303, 3318, 3334, 3376, 3451, 3472, 3482, 3512, 3713, 3826, 3832, 3959, 3969, 3995, 4007, 4023, 4159, 4314, 4567, 4680, 4990, 5040, 5054, 5081, 5104, 5118, 5132, 5401, 5402, 5441, 5443, 5444, 5721, 5958, 5986, 6032, 6047, 6188, 6195
o.+a 3302, 3682, 5031, 5039, 5101, 5447, 5683, 5962
o.+ıġ 3842, 3882, 5455, 5831, 6196, 6306, 6320

oḍuġ uyanık
o. 17, 408, 452, 1399, 1436, 1452, 1956, 2014, 2236, 2273, 2331, 2345, 2348, 2354, 2358, 2453, 2638, 2761, 2769, 2813, 3082, 3146, 3552, 3661, 3837, 4138, 4189, 4609, 4828, 4891, 4964, 5112, 5126, 5163, 5257, 5310, 5398, 5508, 5672, 5674, 5717, 5718, 5864, 5936, 6119
o.+luġ 2453

oḍuġluḳ uyanıklık
o. 440, 442, 2353, 2357, 5258
o.+raḳ 2534

oġlaġu naz, nazlı; asil
o. 77, 1223, 1426, 3395

oġlaḳ oğlak burcu
o. 141

oġlan oğlan, oğul, çocuk
o. 293, 463, 574, 575, 1097, 1491, 1648, 1793, 1822, 1823, 1870, 2280, 2914, 3439, 3603, 3955, 4032, 4037, 4694, 4970, 5779, 5792, 5957
o.+ı 1122, 1386, 1958, 2225, 3330, 3653, 4620
o.+ıġ 293
o.+ın 1732, 1922, 3663

oġrı hırsız
o. 313, 1737, 2404
o.+ġ 5546
o.+sı 2861, 3590, 5475

oġrılıḳ hırsızlık
o. 5768

oġrın gizlice
o. 2192

oġul oğul, oğlan, çocuk, genç
o. 186, 187, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1184, 1195, 1215, 1220, 1225, 1226, 1228, 1273, 1339, 1387, 1486, 1494, 1495, 1497, 1501, 1549, 1552, 1556, 1579, 1591, 1624, 1625, 1656, 1685, 1818, 1950, 2118, 2278, 2392, 2403, 2778, 3010, 3066, 3371, 3373, 3377, 3380, 3382, 3384, 3387, 3388, 3389, 3391, 3394, 3582, 3583, 4291, 4504, 4505, 4506, 4515, 4532, 4575, 4582, 4635, 4758, 4912, 5156, 5158, 5291, 5768, 6234, 6246, 6385, 6461, 6485, 6491
o.+da 2574, 3003
o.+dın 1220, 1224
o.+ı 302, 1158, 1218, 1223, 1249, 1422, 1564, 1625, 3247, 3270, 3374, 5991
o.+ın 1157, 1160, 1219, 1224, 1226, 1500, 1510, 1578, 1626, 5487
o.+ıŋa 1496, 1548
o.+ını 4854
o.+ınıŋ 1158
o.+ḳa 110, 1250, 1493, 1499, 1802, 4507, 4508
o.+nı 3003
o.+uġ 1227, 4509
o.+um 651, 817, 1161, 1208, 1261, 1295, 1482, 1487
o.+uma 186, 1251
o.+uŋ 3784

oġulluġ oğullu; çocuk sahibi olan
o. 1221, 1222

oġulsuz oğulsuz; çocuğu olmayan
o. 3371, 3373, 3375

oġurluġ uğurlu
o. 595

ok kuvvetlendirme edatı, bkz. ök
o. 29, 90, 122, 388, 391, 643, 734, 825, 961, 1394, 1560,

1633, 1941, 2320, 2607, 3314, 3332, 3359, 3775, 3884, 3889, 3896, 3960, 3966, 4083, 4154, 4214, 4634, 4738, 4956, 4991, 5011, 5182, 5427, 5493, 5810, 5819, 6029, 6125, 6180, 6262, 6343, 6504, 6510, 6514, 6517, 6637
o.+a 552, 5830
o.+mu 6591

oḳ ok
o. 371, 1099, 2055, 2558, 2635, 2885, 2961, 3623, 4046, 5421, 6397, 6532
o.+ı 1983, 2066, 5430
o.+un 2376, 5688

oḳçı okçu
o. 2370, 4458

oḳıçı davetçi
o. 36

oḳıġçı davetçi
o. 1473

oḳıtçı davetçi, elçi
o. 3155, 3470, 3488, 5022, 6395

oḳlidis Oklidis
o. 4382

oḳşaġ benzer
o. 3720
o.+ı 16

ol o, işaret sözü
o. 19, 36, 37, 263, 291, 355, 384, 388, 449, 457, 469, 499 560, 565, 581, 721, 793, 798, 803, 812, 813, 814, 830, 858, 873, 874, 884, 888, 892, 897, 913, 947, 961, 1005, 1070, 1105, 1158, 1165, 1202, 1220, 1225, 1242, 1244, 1247, 1335, 1391, 1394, 1485, 1574 1578, 1595, 1624, 1650, 1676, 1680, 1688, 1715, 1742, 1763, 1799, 1802, 1806, 1816, 1835, 1848, 1915, 1925, 1929, 1933, 2001, 2012, 2048, 2126, 2172, 2178, 2195, 2213, 2217, 2228, 2241, 2264, 2294, 2302, 2357, 2398, 2399, 2425, 2443, 2464, 2535, 2604, 2661, 2742, 2765, 2803, 2817, 2839, 2840, 2871, 2906, 2909, 2983, 3014, 3023, 3024, 3029, 3090, 3151, 3160, 3163, 3178, 3191, 3210, 3281, 3324, 3385, 3416, 3418, 3425, 3431, 3444, 3449, 3450, 3477, 3493, 3510, 3556, 3627, 3703, 3730, 3765, 3850, 3854 3868, 3870, 3873, 3885, 3887, 3898, 3899, 3901, 3902, 3909, 3921, 3933, 3946, 3958, 4033, 4118, 4216, 4224, 4228, 4241, 4273, 4284, 4306, 4308, 4365, 4368, 4494, 4499, 4501, 4508, 4577, 4583, 4655, 4733, 4734, 4735, 4740, 4764, 4786, 4787, 4789, 4790, 4791, 4792, 4794, 4798, 4821, 4853, 4856, 4903, 4907 4908, 4922, 4935, 4944, 4964, 5019, 5020, 5044, 5047, 5073, 5074, 5075, 5111, 5122, 5137, 5153, 5188, 5445, 5526, 5537, 5544, 5568, 5666, 5671, 5736, 5755, 5756, 5771, 5790, 5792, 5794, 5808, 5810, 5838, 5850, 5885, 5886, 5909, 6041, 6048, 6054, 6055, 6056, 6065, 6226, 6238, 6241, 6253, 6263, 6264, 6294, 6297, 6306, 6313, 6329, 6337, 6346, 6356, 6370, 6371, 6412, 6425, 6429, 6438, 6439, 6440, 6441, 6442, 6443, 6444, 6514, 6519, 6592
a.+a 1376, 1632, 3433, 3875, 4512, 4952
a.+ar 2, 5, 19, 44, 56, 136, 148, 259, 295, 417, 436, 460, 471, 503, 506, 514, 640, 654, 746, 762, 777, 812, 826, 879, 1036, 1070, 1112, 1182, 1223, 1262, 1347, 1381, 1485, 1575, 1597, 1641, 1644, 1655, 1688, 1756, 1761, 1762, 1764, 1868, 1870, 1884, 1956, 2007, 2038, 2076, 2154, 2155, 2238, 2273, 2275, 2281, 2317, 2352, 2398, 2403, 2416, 2507, 2550, 2595, 2641,

2667, 2671, 2706, 2726, 2732, 2737, 2741, 2792, 2805, 2806, 2822, 2825, 2829, 2837, 2882, 2895, 2911, 2926, 2981, 2995, 3008, 3088, 3185, 3190, 3322, 3444, 3462, 3524, 3543, 3721, 3846, 4090, 4217, 4228, 4298, 4322, 4467, 4489, 4506, 4522, 4529, 4530, 4547, 4584, 4626, 4738, 4764, 4792, 4808, 4825, 4847, 4865, 4896, 4904, 4938, 4940, 4943, 4987, 4992, 4993, 4995, 4996, 5017, 5189, 5208, 5230, 5460, 5516, 5517, 5531, 5538, 5539, 5606, 5619, 5620, 5628, 5654, 5665, 5793, 5798, 5960, 5963, 6008, 6016, 6018, 6028, 6034, 6107, 6243, 6296, 6304, 6305, 6360, 6363
a.+da 395, 489, 549, 607, 780, 781, 798, 813, 829, 916, 919, 952, 1345, 1570, 1605, 1606, 1808, 1821, 2428, 2465, 2582, 2638, 2639, 2731, 3045, 3093, 3227, 3228, 3691, 3727, 3742, 4043, 4059, 4113, 4131, 4205, 4310, 4599, 4740, 4869, 4907, 5005, 5026, 5248, 5327, 5487, 5624, 5725, 5836, 5906, 5941, 6235, 6242
a.+dın 259, 367, 413, 511, 512, 561, 700, 732, 738, 878, 1111, 1300, 1467, 1562, 1854, 2011, 2044, 2074, 2121, 2190, 2416, 2444, 2502, 2510, 2634, 2684, 2923, 3068, 3260, 3462, 3498, 3538, 3600, 3762, 4372, 4529, 5006, 5141, 5358, 5444, 5446, 5453, 5554, 5623, 5719, 5768, 5784, 5831, 6197, 6239, 6274, 6283, 6336, 6578
a.+ı 39, 159, 188, 207, 242, 266, 273, 280, 282, 313, 355, 409, 416, 450, 454, 460, 483, 493, 509, 532, 570, 573, 579, 622, 624, 662, 664, 693, 742, 773, 839, 854, 898, 901, 908, 964, 982, 1017, 1061, 1185, 1188, 1192, 1376, 1394, 1448, 1495, 1504, 1578, 1582, 1677, 1682, 1692, 1714, 1721, 1730, 1782, 1840, 1874, 1887, 1894, 1899, 1903, 1916, 1983, 1993, 2002, 2094, 2107, 2165, 2176, 2224, 2320, 2336, 2419, 2427, 2430, 2450, 2498, 2509, 2549, 2563, 2584, 2605, 2615, 2641, 2642, 2668, 2669, 2685, 2723, 2740, 2748, 2794, 2800, 2807, 2811, 2823, 2832, 2880, 2882, 2910, 2943, 2947, 2965, 2995, 3013, 3127, 3153, 3154, 3155, 3164, 3175, 3176, 3183, 3184, 3218, 3220, 3231, 3232, 3234, 3270, 3277, 3317, 3320, 3370, 3374, 3377, 3398, 3421, 3431, 3434, 3441, 3517, 3518, 3538, 3545, 3662, 3777, 3860, 3864, 3867, 3869, 3870, 3885, 3895, 3944, 3945, 3961, 3966, 4025, 4081, 4110, 4116, 4120, 4160, 4166, 4253, 4262, 4268, 4310, 4311, 4315, 4431, 4489, 4494, 4525, 4568, 4578, 4608, 4610, 4616, 4620, 4627, 4634, 4638, 4653, 4666, 4738, 4739, 4744, 4748, 4752, 4778, 4786, 4798, 4908, 4919, 4922, 4930, 4942, 4943, 4964, 4994, 5068, 5079, 5100, 5111, 5140, 5153, 5165, 5180, 5189, 5203, 5229, 5338, 5386, 5417, 5521, 5545, 5576, 5580, 5582, 5618, 5648, 5762, 5777, 5812, 5858, 5862, 5922, 5935, 5988, 5992, 5994, 6004, 6008, 6016, 6017, 6029, 6031, 6085, 6161, 6241, 6242, 6245, 6248, 6333, 6390, 6433, 6493, 6506, 6556, 6583, 6586, 6617
a.+ın 93, 228, 285, 656, 1461, 1646, 1801, 1971, 1981, 2211, 2410, 2629, 2780, 2786, 2862, 2886, 3125, 3339, 3357, 3436, 4011, 4015, 4404, 4781, 4787, 4790, 4799, 4802, 5780, 5946,

6019, 6030, 6228, 6365, 6384, 6385, 6556
a.+ıŋ 16, 46, 49, 109, 126, 214, 344, 527, 528, 691, 753, 758, 860, 894, 900, 982, 1169, 1252, 1279, 1346, 1451, 1513, 1635, 1698, 1704, 1712, 1744, 1969, 1979, 2245, 2246, 2359, 2573, 2601, 2616, 2632, 2644, 2754, 2860, 2930, 2931, 2976, 2999, 3145, 3150, 3151, 3163, 3266, 3323, 3353, 3370, 3415, 3519, 3570, 3581, 3719, 3853, 3859, 3872, 3903, 4161, 4331, 4506, 4542, 4547, 4705, 4762, 4937, 4971, 5224, 5435, 5486, 5489, 5570, 5708, 5774, 5793, 5853, 5859, 6014, 6016, 6027, 6033, 6192, 6239, 6240, 6280
a.+ıŋda 132, 266, 357, 484, 1280, 2138, 2849, 2888, 3165, 3578, 3582, 3605, 3607, 4650, 4810, 5328, 5417, 5587, 5839, 6036, 6190
a.+ıŋdın 343, 354, 737, 762, 980, 1245, 1247, 1280, 1363, 1851, 1909, 2166, 2261, 2738, 2825, 2878, 2889, 2920, 3170, 3666, 4764, 5351, 5410, 5730, 5756, 5767, 5959, 6306
a.+sız 19, 4357

ansız onsuz
a. 3277

olar onlar
o. 251, 253, 4087, 4325, 4341, 4345, 4347, 4396, 4530, 4531, 4570, 5138, 5141, 5341, 5342, 5407, 5583, 6406, 6425, 6427, 6593, 6596, 6597
o.+da 2940, 3738, 4337, 4356, 4422, 4424, 4575, 5516, 5551, 5724, 6392
o.+dın 269, 1931, 3212, 4162, 4352, 4471, 5281, 5479, 5579
o.+ıġ 259, 4350, 4430, 4461, 4526, 4836, 5034, 6403, 6428
o.+ḳa 2433, 2495, 3350, 4163, 4330, 4390, 4421, 4429, 4472, 4582, 5140, 5160, 6518
o.+nı 62, 3305, 4176, 4342, 4582
o.+nıŋ 32, 113, 4167, 4317, 4349, 5883, 6429

oldruġ yer, mekân, mevki
o. 647, 787, 2547, 2588, 3998, 4585, 4897

oldrum kötürüm
o. 3238

on on
o. 759, 998, 2487, 2980, 3122, 4139, 5766

on iki on iki
o. 132, 138

on iki miŋ on iki bin
o. 2334

on sekiz on sekiz
o.4818, 6624

oŋ sağ, sağ taraf
o. 536, 917, 1863, 2069, 2962, 3075, 4056, 4129, 4597
o.+ça 1392
o.+dın 1857
o.+ı 1225, 1833, 5288, 6044
o.+ın 4093, 5909
o.+ındın 772
o.+un 18, 4059
o.+uŋdın 789, 2374

oŋay yumuşak
o. 325, 407, 674, 1254, 1294, 1695, 1865, 1907, 1977, 2012, 2209, 2294, 2437, 2440, 2531, 2804, 2806, 4539, 5811, 5896, 6231

opraḳ eskimiş, yıpranmış, çürümüş
o. 3923
o.+ıġ 4527
o.+ın 2564

oprı çukur, dere, vadi
o. 21, 69, 96

ordu saray, şehir
o. 1594, 2966, 3084, 3815, 4834, 5176, 5178, 5263, 5569, 6070, 6113, 6404, 6433, 6434, 6436

o.+ḳa 487
o.+lar 2035
o.+sı 310, 1658, 1906
ortu orta, orta halli
o. 2083, 2087, 2090, 5562, 5564, 5565, 5566, 5567
o.+ḳa 5564
ortuḳ ortak
o. 2997
oru zindan
o.+da 5549
orun yer, mekan, mevki
o. 18, 19, 220, 236, 262, 263, 522, 577, 646, 660, 747, 793, 955, 1147, 1558, 2071, 2533, 2547, 3083, 3293, 3959, 4077, 4802, 4897, 5038, 5176, 5178, 5189, 5298, 5407, 5542, 5662, 5874, 6605
o.+ı 110, 111, 743, 917, 998, 1526, 1576, 1625, 1626, 1685, 1834, 1836, 1972, 2263, 2452, 2563, 3375, 4771, 4907, 5180, 5186, 5261, 5486
o.+ıŋa 66, 2985, 3889
o.+ḳa 4897
o.+um 590, 1161
o.+uŋ 523,786, 3503, 4112, 4798, 4820, 5413
o.+uŋḳa 5738
orunsuz dümdüz yer
o. 662, 743
orunç rüşvet
o. 2442, 2443, 2506, 4144
o.+un 1176
orunçaḳ emanet
o. 3781
orut kuru
o. 5639, 5697, 6011
osuġ karşılık, istifade
o.+ı 1991, 4547
o.+luġ 974, 2994, 3599, 4941
ot ateş
o. 143, 249, 307, 408, 653, 654, 655, 779, 1415, 1483, 2032, 2137, 2349, 2686, 2687, 2792, 3107, 3725, 3839, 4087, 4096, 4097, 4212, 4328, 5396, 6219
o.+a 5679
o.+ı 637, 1482, 2373, 2743, 5324, 6352
o.+ın 3608
o.+ḳa 384, 653, 654, 1284, 1375, 2250, 3624, 4821, 5004, 5168, 5399, 6369
o.+ta 120
o.+uġ 2396, 3107, 3609, 4412
o.+un 1084
ot ilaç, çare; zehir
o. 1061, 1199, 2109, 2191, 2888, 2895, 3873, 4694, 4838, 5522, 5850, 6012
o.+ı 226, 879, 1070, 1085, 1969, 1970, 2002, 2318, 2944, 3175, 3189, 3875, 4312, 4871, 5245, 6068, 6167, 6174, 6361
o.+ın 158, 2109
o.+lar 2888
o.+uġ 4365, 4642
ot ot
o. 975, 5600, 6155, 6571
o.+ı 375, 1393
o.+lar 2887
o.+larıġ 2903
otaçı otacı, hekim
o. 1057, 1065, 1199, 2109, 4356, 4364, 4617, 4631, 4673, 5241
o.+ḳa 4364
otaġ otağ, çadır; oda
o. 499, 4139
o.+ı 2562
otra orta
o. 3386
otru ön, karşı
o. 18
otun değersiz, alçak, küstah
o. 121, 241, 341, 1258, 1539, 1670, 1763, 1923, 2106, 2199, 2202, 2622, 2876, 2901, 3431, 3780, 4073, 4118, 4358, 4447, 4453, 4711, 4712, 4832, 4839, 5124, 5695, 5170, 5792, 6094, 6127, 6359, 6513, 6603

o.+dın 4290, 4291, 6513
o.+ḳa 4289, 4291, 5206
o.+lar 6469
o.+larḳa 6602
o.+uġ 6594
otunluḳ alçaklık, küstahlık
o. 335, 931, 1155, 2078, 2653, 3780, 4113, 6513
otuz otuz
o. 368
otuz iki otuz iki
o. 5640
oy oyuk, çukur
o.+ı 3570, 4721
oyuġ gölge
o. 3382
oyun oyun, eğlence
o. 3629, 4877, 5927, 5930, 6025
o.+ḳa 709, 2093, 2103, 5284, 5928, 5930
oza önce, -den önce, -den beri
o. 51, 250, 1236, 1475, 1885, 2716, 2957, 4815, 4993, 5151, 5178, 5563, 5714, 5966, 6165
o.+dın 4521
o.+ḳı 1405, 4986, 5137, 5177, 5339, 5908, 6318, 6432
o.+ḳıġ 2699
ozuḳ üstün
o. 2635
ozun iftira
o.+dın 4213
ozunçı iftira eden, iftiracı
o. 4212, 4213, 4272, 5863
o.+ġ 5303

Ö

öç kin, öç, intikam
ö. 1433, 2312, 3428, 4904, 4911, 6310
ö.+i 2311, 5462
ö.+in 145, 4015, 5466
ö.+lüg 3539
ö.+ün 929, 1375, 1800, 2290, 2427, 3164, 4226, 4328, 4686, 4974, 5598, 6162
ö.+üŋni 3554
öçke kin bağlama
ö. 369
öḍ zaman, vakit
ö. 3, 251, 377, 455, 1156, 1372, 1385, 1502, 1652, 2775, 3635, 4552, 4640, 4747, 4811, 4821, 4831, 4924, 5090, 5138, 5162, 5407, 5689, 5840, 6093, 6431
ö.+i 554, 559, 568, 1102, 1211, 2286, 2520, 2522, 2523, 2537, 2868, 3014, 3309, 3310, 4124, 4849, 4927, 5159, 5692, 5705
ö.+in 1460, 1857
ö.+inde 557, 1368, 1370, 1718, 1740, 1743, 1821, 2094, 2499, 3987, 4103, 4706, 5581, 5716, 5784
ö.+indin 1384
ö.+iŋe 554, 557, 1406, 3530
ö.+ke 1211, 1259, 3744, 6392, 6588
ö.+ler 954
ö.+te 81, 220, 560, 778, 779, 783, 1453, 2820, 3199, 4100, 4539, 5009, 5017
ö.+üg 161, 1038, 2220, 4385, 5150, 6408, 6451
ö.+üm 1099
ö.+ün 291, 449, 1925, 3024, 3556, 4321, 4695, 5156, 5333, 5408, 5568, 6427
ö.+üŋ 4625
öḍsüz zamansız
ö. 2288, 2297
ö.+ün 4826
öḍlek zaman; zamane
ö. 3, 1388, 1582, 1584, 1586, 3198, 3309, 3635, 4481, 4640, 4909, 4924, 5136, 5430, 5688, 5689, 5690, 5896, 5950, 6095, 6231, 6348
ö.+ig 3312
öḍrüm her şeyin seçilmişi, seçkin

ö. 50, 279, 418, 423, 900, 1958, 1963, 2075, 2184, 2187, 2275, 2332, 2337, 2339, 2420, 2597, 2927, 4242, 4422, 4722, 5328, 5331, 6101, 6132
ö.+i 53, 417, 1689, 1788, 2075, 2191, 2422, 2768, 3244, 3372, 4235, 6100, 6102, 6361

ög akıl
ö. 25, 147, 148, 151, 217, 281, 387, 762, 1253, 1818, 1872, 1933, 1940, 1970, 1993, 1994, 2029, 2046, 2488, 2654, 2762, 2900, 3025, 3075, 3082, 3112, 3200, 3467, 3853, 3980, 4048, 4067, 5424, 6246, 6255, 6293
ö.+de 12
ö.+e 1995
ö.+i 16, 216, 487, 601, 603, 958, 1062, 1178, 1475, 1573, 1594, 1746, 1758, 1919, 1962, 1968, 1991, 1995, 2103, 2184, 2471, 2743, 2481, 2644, 2770, 2782, 3070, 3460, 4069, 4420, 4947, 5354, 5885, 6138
ö.+in 1517
ö.+ke 319
ö.+üg 5910
ö.+üm 6496
ö.+ün 627, 916, 1276, 1436, 1752, 2265, 2740, 3168, 3177, 3364, 3850, 4029, 4059, 4164, 4689, 4875, 5146, 5181, 5858, 6328
ö.+üŋ 4057

ögdi hamd, sena, övme
ö. 2, 239, 241, 907, 2400, 3100, 3190, 3716, 3907, 4396, 4398, 5764, 5789, 5952
ö.+ler 304
ö.+lig 240
ö.+mü 243
ö.+ni 530, 1035
ö.+si 3049, 6380

ögdülmiş Ögdülmüş
ö. 1159, 1203, 1229, 1553, 1581, 1585, 1590, 1601, 1605, 1652, 1658, 1666, 1679, 1721, 1770, 1792, 1796, 1817, 1835, 1850, 1892, 1894, 1896, 1905, 1918, 1930, 1948, 2146, 2181, 2269, 2417, 2435, 2528, 2596, 2672, 2673, 2743, 2828, 2883, 2933, 2950, 2957, 3025, 3050, 3057, 3098, 3102, 3137, 3157, 3175, 3275, 3306, 3321, 3326, 3367, 3403, 3454, 3476, 3487, 3646, 3707, 3821, 3833, 3835, 3844, 3862, 3875, 3890, 3942, 3965, 3971, 4005, 4017, 4027, 4155, 4165, 4318, 4565, 4573, 4874, 4900, 4932, 4941, 4955, 5007, 5018, 5467, 5500, 5622, 5623, 5688, 5816, 5835, 5854, 5894, 5900, 5938, 5941, 5964, 5967, 5978, 5989, 6037, 6186, 6196, 6210, 6236, 6243, 6265, 6274, 6351, 6387
ö.+e 1815, 3061, 3131, 3281, 3302, 3838, 3858, 3943, 3946, 4894, 5027, 5031, 5447, 5629, 5668, 5683, 5829, 5953, 6252, 6275, 6292, 6305, 6327, 6340, 6345, 6410
ö.+i 1753
ö.+ig 356, 1577, 1580, 1612, 1641, 1655, 1687, 1716, 1751, 1764, 1791, 1889, 3097, 3202, 3834, 4934, 4973, 5610, 5628, 6226, 6347
ö.+im 3120, 4803, 4919, 5456

öge danışman
ö. 1754, 1868, 2935, 2941

ögelik danışmanlık
ö. 4067, 4141

öggüçi övücü, öven
ö.+ler 4392
ö.+si 2148

öglüg akıllı
ö. 463, 820, 1246, 1270, 1567, 1701, 1954, 1989, 1990, 2168, 2234, 2282, 2469, 2660, 2706

ögretig terbiye
ö. 883

ögsüz akılsız

ö. 1178, 1246, 1990, 2771, 4595

ögsüz öksüz
ö.+üg 3238
ö.+ün 1487, 5380

ögünç övünç, övünme
ö.+ke 2292

ögüz ırmak, nehir, derya
ö. 975, 993, 2243, 2949, 3626, 4546, 4691, 5119, 5352, 5468, 6135, 6243, 6573
ö.+ler 1735

ök kuvvetlendirme edatı, bkz. ok
ö. 4, 10, 14, 166, 272, 299, 380, 515, 516, 868, 968, 1158, 1216, 1261, 1349, 1401, 1514, 1538, 1565, 1785, 1794, 1958, 2221, 2272, 2421, 2440, 2448, 2454, 2656, 3053, 3131, 3133, 3294, 3365, 3399, 3483, 3486, 3497, 3742, 3749, 3792, 3806, 3858, 3900, 3906, 3963, 4073, 4084, 4190, 4330, 4349, 4357, 4358, 4362, 4367, 4572, 4653, 4735, 5120, 5213, 5325, 5393, 5427, 5429, 5431, 5465, 5723, 5858, 5991, 5992, 6023, 6058, 6117, 6134, 6282, 6290, 6374, 6389, 6492, 6508, 6509, 6515, 6564

öktem zalim, pervasız; kusur
ö. 534, 672
ö.+i 5275, 6167
ö.+ig 5522

ökünç pişman
ö. 918, 929, 1362, 1364, 1371, 1400, 2013, 3572, 4233, 4510, 4552, 5148, 5736, 6533, 6602
ö.+i 587, 631, 926, 1121, 1149, 2691, 3881
ö.+ke 6546
ö.+ler 1510, 4248
ö.+te 1397, 5842
ö.+üm 363, 1132, 1361
ö.+ün 348, 932, 1075, 1125, 1169, 1276, 1449, 1516, 4544, 6092, 6178, 6400, 6407

ökünçlüg pişmanlık
ö. 324, 556, 5653

ökünçsüz pişman olmama
ö. 348, 920

öküş çok, pek çok
ö. 2, 44, 61, 151, 160, 171, 172, 173, 174, 177, 199, 207, 278, 304, 305, 314, 395, 396, 404, 421, 432, 479, 542, 565, 673, 758, 868, 904, 942, 1005, 1009, 1014, 1015, 1025, 1027, 1030, 1032, 1034, 1106, 1112, 1120, 1121, 1143, 1145, 1149, 1150, 1155, 1186, 1250, 1350, 1353, 1403, 1422, 1480, 1597, 1686, 1728, 1767, 1786, 1827, 1844, 1850, 1859, 1871, 1946, 1954, 1955, 2042, 2068, 2148, 2150, 2185, 2332, 2333, 2334, 2339, 2340, 2366, 2421, 2427, 2454, 2517, 2538, 2604, 2606, 2646, 2675, 2751, 2754, 2837, 2839, 2894, 3021, 3135, 3143, 3190, 3216, 3231, 3255, 3371, 3415, 3490, 3650, 3674, 3716, 3730, 3733, 3734, 3775, 3907, 3936, 4104, 4244, 4247, 4332, 4335, 4342, 4432, 4574, 4580, 4591, 4613, 4614, 4672, 4827, 4829, 4834, 4915, 4923, 4979, 5020, 5066, 5100, 5214, 5236, 5237, 5239, 5290, 5301, 5357, 5363, 5433, 5435, 5478, 5575, 5610, 5705, 5709, 5726, 5764, 5883, 5983, 5997, 6037, 6104, 6319, 6331, 6380, 6419, 6438, 6444, 6469, 6562, 6628, 6632, 6643
ö.+i 1004, 6127, 6380
ö.+in 2350
ö.+rek 3101, 3591, 4219
ö.+reki 1885
ö.+te 2340, 2603
ö.+üg 2361, 3442

öküşlük çokluk
ö. 6333

öküz öküz
ö. 5372

öl ıslak, yaş

ö. 2889, 2904, 4626, 4627, 4660
ölgüçi ölücü, fani
ö. 1145
ölüg ölü
ö.1595, 1839, 1860, 1861, 2126, 2450, 3408, 3417, 3726, 3785, 3930, 4577, 4668, 4717, 5103, 6316, 6417
ö.+din 270
ö.+ler 4512
ö.+ni 5143
ölüm ölüm
ö. 295, 378, 881, 882, 1067, 1078, 1106, 1120, 1125, 1132, 1134, 1135, 1140, 1141, 1142, 1170, 1179, 1180, 1183, 1200, 1347, 1352, 1361, 1366, 1370, 1371, 1381, 1382, 1406, 1465, 1471, 1472, 1477, 1537, 1541, 1543, 1544, 2286, 2289, 2355, 2616, 2963, 3530, 3531, 3580, 3587, 3593, 3619, 3620, 3623, 3762, 3818, 3902, 4359, 4616, 4618, 4619, 4703, 4704, 4719, 4817, 4827, 4829, 4833, 4834, 4838, 4845, 4850, 5153, 5157, 5159, 5169, 5212, 5291, 5299, 5300, 5414, 5417, 5427, 5466, 5485, 5594, 5638, 5712, 5714, 5715, 5717, 5718, 5976, 5991, 6068, 6069, 6070, 6071, 6072, 6073, 6076, 6109, 6112, 6116, 6143, 6167, 6169, 6175, 6178, 6205, 6208, 6269, 6291, 6294, 6316, 6319, 6377, 6378, 6400, 6434, 6435, 6634
ö.+de 3580, 3617, 4619, 4850, 5416, 5714, 6076, 6077, 6165, 6179, 6258, 6289, 6333
ö.+din 1105, 1137, 1139, 1384, 1474, 4618, 4837
ö.+i 5158, 6314
ö.+ke 376, 378, 1103, 1113, 1114, 1121, 1183, 1188, 1196, 1199, 1201, 1347, 1370, 1383, 1389, 1401, 1429, 1474, 1476, 1498, 1514, 1541, 1545, 2391, 3530, 3623, 3631, 4717, 4826, 4828, 4837, 4849, 5143, 5145, 5150, 5233, 5264, 5415, 5638, 6066, 6073, 6168, 6205, 6291, 6294
ö.+ni 1141
ö.+nüŋ 1476, 6206
ö.+üg 1139, 1177, 1178, 1196, 1197, 1203, 1273, 1323, 1381, 1475, 1536, 2287, 2397, 3436, 3559, 4551, 4829, 5144, 5233, 5408, 5412, 5715, 5986, 6074, 6091
ölümsüz ölümsüz, ebedi
ö. 1527
ölütçi öldürücü, katil
ö. 1737
öŋ renk
ö. 3949, 4080, 4417, 4959, 4960, 5669, 5825, 5828, 6223, 6229
öŋdi kanun, âdet
ö. 1456, 1459, 1460, 1547, 1931, 2111, 2179, 2490, 4016, 4018, 4309, 4605, 4606, 5735, 5737, 6588, 6593, 6594, 6595
ö.+ler 6492
ö.+si 1547, 3049, 3077, 4720, 5765, 6344
öŋdün önden, önceden
ö. 8, 18, 45, 63, 444, 1857, 2344, 2370, 2374, 2485, 2962, 2963, 3132, 3766, 4814, 4933, 5467, 5675
öŋi başka, başkası
ö. 311, 413, 562, 610, 1833, 2346, 3546, 4320, 4657, 4767, 5185, 5914, 6043, 6482
ö.+n 835, 2819, 2942, 3348, 3535, 4336, 4355, 4504, 4518, 5530, 5784, 5909, 6451, 6465
ördek ördek
ö. 72, 6368
örk bağ
ö. 91, 722, 1988, 2009, 2504
ö.+i 2419
örlem mesafe
ö. 3706

örtüg örtü
ö. 1897, 3919, 5818
ö.+ün 3919, 5663
örü yüksek, dik, üst
ö. 103, 269, 438, 519, 545, 617, 621, 636, 767, 939, 952, 1041, 1461, 1642, 1717, 2036, 2165, 2171, 2574, 3067, 3090, 3091, 3225, 3463, 3833, 3952, 3957, 4006, 4153, 4881, 5170, 5285, 5426, 5439, 5443, 5449, 5450, 5457, 5706, 5737, 5822, 5941, 5944, 6220, 6266
ö.+rek 130
ö.+si 3725
örüg konak yeri, menzil
ö. 1386
ö.+ler 1386
örüglüg örülmüş olan, örgülü
ö. 5825
örüg sakin, sabırlı
ö. 1416, 1852, 1867, 1992, 2600, 5371, 5994, 6023, 6038
örüglük sükûnet, itidal
ö. 325, 1988
örüm örülmüş, çul
ö. 4768, 6157, 6334
örüŋ ak, beyaz
ö. 84, 552, 881, 1101, 1103, 1319, 2054, 2080, 2371, 2372, 2915, 3010, 3011, 3012, 3622, 3623, 3840, 4199, 4239, 5085, 5640, 5828, 5881
ö.+i 1105
ö.+ke 4239
ö.+li 2080, 4632, 6492, 6622
öt öğüt, nasihat
ö. 1356, 1447, 1466, 1548, 2617, 3670, 3733, 3984, 4910, 4939, 5094, 5117, 5129, 5136, 5689, 5861, 6081, 6237, 6265
ö.+i 5136, 5690
ö.+lerim 5121
ötgünç geçici, anlık, göstermelik
ö. 874, 877
ötrü ötürü, dolayı
ö. 36, 150, 156, 160, 222, 256, 281, 330, 445, 540, 596, 615, 622, 635, 636, 767, 798, 853, 1166, 1218, 1320, 1499, 1572, 1597, 1680, 1681, 1683, 1756, 1801, 1820, 1823, 1824, 1874, 1959, 1961, 1966, 1971, 1989, 1995, 2045, 2068, 2125, 2186, 2207, 2228, 2262, 2275, 2281, 2323, 2338, 2352, 2404, 2416, 2423, 2483, 2524, 2599, 2601, 2623, 2627, 2628, 2629, 2641, 2732, 2744, 2780, 2794, 2799, 2862, 2878, 2886, 2900, 2906, 2926, 3088, 3153, 3221, 3342, 3442, 3506, 3676, 4011, 4015, 4019, 4022, 4032, 4050, 4081, 4125, 4157, 4255, 4404, 4432, 4523, 4524, 4596, 4651, 4715, 4808, 4842, 4859, 4997, 5003, 5032, 5056, 5060, 5320, 5492, 5568, 5578, 5585, 5660, 5683, 5724, 5763, 5902, 5946, 5948, 5960, 5993, 6030, 6249, 6286, 6619
ötrüm müshil
ö. 1059
ötüg dilek, rica, arz
ö. 791, 2498, 2520, 2673, 4043, 4058, 4103
ö.+i 2541
ö.+ke 4045
ö.+üm 5871
ötügçi dilekçi, ricacı
ö. 2493, 3767
ö.+lerig 2499
ötüken Ötüken
ö. 1962, 2682
öwke öfke
ö. 322, 324, 332, 334, 1414, 1453, 2734, 5216, 6354
ö.+ŋ 1317, 5216, 6097
ö.+si 781, 4651
öwkelig öfkeli
ö. 342, 780, 790, 850
öz kendi; nefs, can, ruh, gönül
ö. 81, 136, 146, 170, 210, 329, 433, 460, 485, 500, 510, 516, 535, 584, 588, 605, 611, 626, 650, 666, 676, 680, 706, 782,

801, 858, 859, 867, 938, 950, 990, 991, 1006, 1008, 1017, 1033, 1083, 1096, 1104, 1194, 1274, 1285, 1291, 1310, 1319, 1325, 1351, 1353, 1427, 1438, 1441, 1460, 1471, 1485, 1551, 1603, 1641, 1684, 1767, 1801, 1812, 1832, 1879, 1890, 1897, 1898, 1902, 1903, 1912, 1938, 1943, 2019, 2047, 2061, 2063, 2072, 2156, 2252, 2313, 2448, 2480, 2526, 2549, 2572, 2619, 2631, 2652, 2653, 2662, 2668, 2681, 2718, 2771, 2797, 2804, 2817, 2831, 2851, 2852, 2869, 2884, 2902, 2903, 2960, 2977, 2996, 2998, 3002, 3018, 3059, 3092, 3133, 3157, 3161, 3178, 3198, 3203, 3233, 3243, 3245, 3257, 3301, 3322, 3334, 3345, 3346, 3359, 3365, 3426, 3471, 3487, 3490, 3492, 3493, 3494, 3496, 3557, 3589, 3595, 3599, 3603, 3604, 3616, 3627, 3628, 3637, 3638, 3640, 3642, 3646, 3676, 3689, 3698, 3710, 3711, 3738, 3780, 3831, 3856, 3861, 3863, 3877, 3912, 3917, 3921, 3931, 3997, 4008, 4015, 4034, 4041, 4049, 4090, 4117, 4119, 4120, 4122, 4125, 4134, 4159, 4169, 4196, 4203, 4220, 4227, 4232, 4270, 4274, 4369, 4489, 4495, 4516, 4598, 4634, 4637, 4643, 4665, 4700, 4763, 4773, 4788, 4790, 4807, 4810, 4823, 4931, 4941, 4993, 5042, 5072, 5116, 5204, 5240, 5261, 5270, 5286, 5404, 5462, 5465, 5474, 5493, 5536, 5573, 5583, 5594, 5603, 5605, 5652, 5653, 5656, 5658, 5710, 5747, 5775, 5799, 5842, 5844, 5865, 5875, 5976, 5998, 6035, 6042, 6044, 6074, 6097, 6115, 6146, 6151, 6172, 6176, 6229, 6255, 6258, 6267, 6311, 6331, 6334, 6358, 6359, 6364, 6367, 6372, 6384, 6430, 6433, 6464, 6502, 6554, 6556, 6559, 6560, 6610, 6640

ö.+de 311, 707, 2538, 2560, 3823, 4175, 4481

ö.+din 322, 3591, 5528, 5649, 6353

ö.+i 181, 182, 235, 292, 404, 418, 419, 420, 431, 503, 504, 516, 531, 547, 575, 620, 679, 695, 727, 744, 755, 765, 784, 814, 849, 855, 862, 1044, 1059, 1223, 1460, 1528, 1533, 1760, 1791, 1871, 1906, 1909, 1936, 2093, 2206, 2213, 2254, 2433, 2464, 2489, 2491, 2510, 2520, 2538, 2559, 2594, 2664, 2674, 2721, 2749, 2751, 2755, 2845, 2902, 2904, 2914, 3128, 3138, 3182, 3311, 3362, 3565, 3626, 3766, 3841, 4191, 4329, 4524, 4588, 4592, 4766, 4813, 4857, 4931, 5061, 5083, 5096, 5623, 5647, 5673, 5674, 5839, 5956, 6199, 6237, 6247, 6274, 6356, 6389, 6422, 6484

ö.+in 48, 56, 403, 508, 582, 628, 757, 965, 988, 1073, 1124, 1723, 1725, 1943, 2292, 2294, 2505, 2508, 2512, 2518, 2649, 2753, 2764, 2769, 2790, 2791, 2833, 2870, 2964, 2978, 2981, 2989, 3149, 3234, 3449, 3450, 3508, 3513, 3540, 3639, 3644, 3921, 3933, 4103, 4105, 4121, 4142, 4216, 4333, 4452, 4821, 4844, 4960, 4968, 5000, 5004, 5411, 5676, 5957, 6128, 6158, 6276, 6326, 6354, 6357, 6452

ö.+inde 517, 706, 1460, 4041

ö.+indin 1653, 1771, 4731, 6075, 6629

ö.+iŋe 81, 419, 466, 475, 950, 953, 1160, 1206, 1272, 1580, 1631, 2247, 2277, 2561, 3455, 4710, 5038, 5224, 5625, 5630, 6263

ö.+ini 704, 2867, 2875, 3447, 5025, 6010
ö.+ke 254, 256, 258, 483, 499, 501, 517, 634, 686, 736, 773, 880, 900, 1038, 1113, 1375, 1565, 1610, 1826, 1893, 2254, 2289, 2341, 2468, 2611, 2901, 2963, 2981, 3268, 3601, 3629, 3640, 3643, 3648, 3649, 4187, 4232, 4259, 4456, 4530, 4560, 4563, 4695, 4748, 4754, 4969, 5147, 5155, 5158, 5161, 5260, 5292, 5303, 5361, 5619, 5620, 5707, 5877, 6038, 6164, 6249, 6268, 6360, 6361, 6502, 6577, 6605
ö.+ler 3300, 5384, 6146
ö.+lüg 1023, 1533, 1870, 3603, 5193
ö.+ni 135, 209, 1404, 3091, 3593, 3598, 4118, 4323, 4561, 5204, 5537, 5846, 6553
ö.+nüŋ 1524
ö.+üg 298, 558, 1003, 1013, 1257, 1326, 2519, 2629, 2656, 2677, 2850, 3411, 3741, 4036, 5201, 5221, 5434, 5709, 5841
ö.+üm 33, 187, 191, 192, 195, 202, 203, 204, 287, 357, 363, 390, 395, 422, 476, 479, 528, 529, 572, 630, 638, 648, 657, 661, 662, 666, 676, 698, 735, 736, 746, 754, 776, 788, 791, 799, 828, 835, 837, 848, 1088. 1118, 1119, 1153, 1209, 1361, 1512, 1589, 1656, 1805, 1891, 1918, 1920, 1921, 2429, 2525, 2879, 2947, 3017, 3024, 3055, 3119, 3134, 3158, 3176, 3180, 3201, 3235, 3306, 3310, 3326, 3331, 3337, 3338, 3366, 3454, 3489, 3512, 3598, 3614, 3692, 3695, 3696, 3707, 3736, 3737, 3756, 3758, 3759, 3767, 3789, 3792, 3809, 3827, 3833, 3865, 3871, 3883, 3886, 3940, 4002, 4025, 4161, 4316, 4460, 4569, 4687, 4724, 4731, 4732, 4736, 4775, 4780, 4781, 4791, 4793, 4803, 4851, 4874, 4935, 4937, 5002, 5040, 5041, 5117, 5337, 5399, 5400, 5493, 5499, 5602, 5607, 5615, 5635, 5642, 5644, 5645, 5646, 5690, 5691, 5692, 5696, 5700, 5748, 5749, 5751, 5814, 5819, 5932, 6036, 6050, 6064, 6080, 6085, 6086, 6232, 6463, 6464, 6501, 6507, 6540, 6549, 6586, 6590, 6621, 6639
ö.+ümde 2942, 4861, 6086
ö.+ümdin 3186, 4728, 4940, 4956
ö.+ümiz 4909, 5841
ö.+ümizke 4904
ö.+ümke 1175, 3772, 4767
ö.+ümni 3452, 5857, 6534, 6541
ö.+ün 101, 134, 603, 604, 620, 765, 827, 895, 1033, 1037, 1141, 1147, 1206, 1237, 1505, 1572, 1942, 2204, 2306, 2623, 2998, 3123, 3301, 3328, 3362, 3401, 3559, 3645, 3662, 3783, 3876, 3894, 3950, 4087, 4090, 4124, 4172, 4253, 4275, 4281, 4410, 4559, 4739, 4883, 4902, 4978, 5067, 5133, 5361, 5574, 5942
ö.+üŋ 27, 106, 169, 180, 183, 227, 229, 231, 240, 396, 513, 518, 539, 645, 651, 668, 671, 716, 718, 751, 785, 790, 795, 846, 936, 957, 983, 1026, 1066, 1082, 1235, 1239, 1282, 1284, 1292, 1295, 1315, 1375, 1411, 1426, 1432, 1435, 1445, 1476, 1502, 1747, 1748, 1979, 2157, 2159, 2288, 2363, 2609, 2687, 2849, 2852, 2940, 2992, 3091, 3113, 3204, 3229, 3230, 3242, 3250, 3251, 3263, 3267, 3278, 3317, 3318, 3328, 3330, 3333, 3342, 3378, 3384, 3424, 3440, 3496, 3507, 3518, 3529, 3532, 3568, 3619, 3624, 3672, 3678, 3688, 3690, 3710, 3766,

3792, 3805, 3821, 3827, 3866, 3910, 3911, 3915, 3967, 3976, 4000, 4030, 4051, 4054, 4059, 4095, 4110, 4112, 4127, 4130, 4143, 4144, 4146, 4158, 4171, 4175, 4184, 4195, 4204, 4209, 4219, 4248, 4256, 4257, 4268, 4278, 4280, 4283, 4285, 4293, 4296, 4313, 4380, 4385, 4398, 4399, 4418, 4436, 4437, 4460, 4466, 4474, 4475, 4510, 4551, 4555, 4566, 4597, 4624, 4632, 4677, 4702, 4810, 4816, 4818, 4836, 4975, 5009, 5039, 5101, 5115, 5128, 5144, 5147, 5163, 5168, 5180, 5200, 5205, 5207, 5216, 5239, 5254, 5281, 5353, 5392, 5413, 5426, 5471, 5476, 5488, 5504, 5541, 5572, 5583, 5596, 5608, 5610, 5618, 5722, 5744, 5769, 5782, 5783, 5799, 5803, 5813, 5815, 5844, 5860, 5870, 5916, 5931, 5933, 5975, 6048, 6098, 6112, 6144, 6160, 6182, 6187, 6227, 6269, 6369, 6398, 6400, 6417, 6496, 6500, 6611, 6641
ö.+üŋde 518, 3786, 4303, 4479, 5178, 5294, 5538, 6610
ö.+üŋdin 852, 1440, 2392, 5303
ö.+üŋe 165
ö.+üŋke 239, 518, 644, 914, 1293, 1306, 1378, 1446, 1457, 1917, 2338, 2509, 2519, 2625, 2852, 2940, 3262, 3496, 3690, 3792, 4150, 4193, 4483, 4534, 5066, 5087, 5230, 5246, 5251, 5479, 5528, 5535, 5789, 6099, 6376, 6605
ö.+üŋni 1323, 1329, 1404, 1438, 1462, 1509, 1551, 2392, 3505, 3532, 3624, 3677, 3923, 4052, 4094, 4105, 4109, 4268, 4447, 4452, 4535, 4587, 4974, 5127, 5168, 5210, 5284, 5306, 5326, 5409, 5412, 5714, 6082, 6091, 6114, 6260, 6359, 6610

öze üzerine, üzerinde
ö. 42, 79, 93, 127, 302, 343, 358, 382, 393, 410, 709, 771, 821, 840, 843, 1218, 1236, 1269, 1309, 1608, 1609, 1716, 1747, 1784, 1885, 1888, 2016, 2037, 2186, 2330, 2583, 2708, 2795, 2901, 2953, 2957, 3056, 3118, 3197, 3275, 3379, 3440, 3447, 3725, 3731, 3735, 3942, 4056, 4064, 4067, 4194, 4602, 4622, 4653, 4716, 4809, 5010, 5170, 5192, 5195, 5197, 5262, 5285, 5499, 5502, 5572, 5579, 5820, 6089, 6311

özele üstünde, üzerinde
ö. 405, 801, 809, 2155, 2432, 2942, 4261, 4444, 5365

özkey sadık, vefalı
ö. 2237, 2571, 2767

P

pak (<Far.) pak, temiz
p. 6436

pelid (<Far.) pis, murdar
p.+din 6514

pend (<Far.) öğüt, nasihat
p. 187, 1448, 5154, 5158, 6314, 6315, 6318, 6432
p.+i 1566, 5154
p.+ini 1568, 6316

peri (<Far.) peri
p. 4716

pişe (<Far.) sanat, meslek
p.+sin 6018

R

rab (<Ar.) Rab, Tanrı
r. 116, 5271, 5612, 5986, 6563, 6644
r.+ım 6544
r.+da 38
r.+dın 1110, 2159

r.+ḳa 1786, 3116, 3051, 3341, 4371, 5442
raḥat (<Ar.) rahat
r. 40, 3241
r.+i 5239
raḥmet (<Ar.) rahmet
r. 3650, 3777, 5239
r.+i 42
r.+in 395, 3651
r.+inde 1364
r.+iŋ 1154
r.+iŋde 3775
r.+iŋdin 6644
raʿiyyet (<Ar.) raiyyet, bir hükümdarın idaresi altında olup vergi veren halk
r. 5574, 5578, 5579, 5584, 5728
r.+ḳa 4999
ray-i hindi (<Far.) rây-ı hindî
r. 94
rekve (<Ar.) çanak
r. 6322, 6326, 6327
reva (<Far.) reva, layık, uygun
r. 3755, 5879
revan (<Far.) giden; yok olup giden
r. 3781, 6296, 6302
rica (<Ar.) rica
r. 3671, 3673
riyaset (<Ar.) riyaset, başkanlık
r. 2127
rumi (<Ar.) Rûmî
r. 3948, 4885, 5368, 6215
ruza (<Far.) oruç
r. 3227, 3242, 3243, 6456
ruzi (<Far.) rızk, nasip
r. 1108, 6604

S

saʿat (<Ar.) saat
s.+ı 3615
s.+ın 3608
saba (<Ar.) saba, gün doğusundan esen saba rüzgarı
s. 71
ṣabır (<Ar.) sabır
ṣ. 586, 587, 6448, 6449, 6450
ṣ.+da 3443
ṣ.+ı 3436
ṣabit (<Ar.) sabit
ṣ. 833
ṣabur (<Ar.) sabırlı
ṣ. 1867
saç saç
s. 1103, 1105, 2914, 4885
s.+ı 5825
s.+ım 5639, 5697
saçu istisna
s. 10
saġızġan saksağan
s.+da 2313
ṣaḥib (<Ar.) sahip
ṣ. 3007
saḳ uyanık
s. 164, 439, 1452, 2014, 2016, 2020, 2025, 2028, 2029, 2221, 2236, 2273, 2353, 2357, 2358, 2481, 2487, 2582, 2761, 2799, 2813, 5258, 5936
s.+ı 3580
s.+raḳ 2313
saḳal sakal
s. 667, 1098, 1103, 1798, 3622, 4277, 4636, 5639, 5697
s.+ıŋ 3623
saḳalsız sakalsız
s. 2913, 2917, 2919
saḳçı nöbetçi, muhafız
s. 2143, 2345
s.+sı 2140
saḳıġ serap
s. 1410, 3627, 5425
saḳım serap
s. 4759
saḳınç kaygı, düşünce, üzüntü
s. 677, 913, 944, 1074, 1087, 1241, 1320, 1549, 1550, 1584, 1587, 1984, 3103, 3206, 3300, 3307, 3331, 3411, 3549, 3550, 3561, 3629, 4257, 4550, 4552, 4851, 5233, 5242, 5448, 5458, 5629, 5680, 5868, 6022, 6025, 6026, 6090, 6183, 6200, 6212,

6233, 6235, 6252, 6275, 6340, 6343, 6350, 6446, 6486
s.+ı 498, 1164, 1533, 5968
s.+ıġ 1562, 6341
s.+ım 1216, 1217, 3684, 6077
s.+ın 117, 1111, 1563, 3550, 6156, 6198, 6214, 6276, 6345, 6587, 6612
s.+ḳa 1127, 3773
s.+lar 1550
s.+ta 5185
saḳınçlıġ düşünceli, kederli
s. 5868, 6227, 6339
saḳınçsız endişesiz
s. 4401, 4507
saḳınuk takva sahibi
s. 58, 1063, 1266, 1442, 1985, , 1987, 2100, 2186, 2190, 2191, 2192, 2461, 2462, 2463, 2844, 3146, 3343, 3552, 3566, 3613, 4236, 4406, 4408, 4476, 4483, 4489, 4497, 4498, 4501, 4502, 4562, 4766, 5274, 5329, 5348, 5349, 6130, 6270, 6460, 6478
saḳış sayma, sayış; hesap
s. 367, 1363, 2219, 2220, 2221, 2633, 2772, 2776, 2777, 2781, 2782, 2784, 3547, 3927, 4048, 4377, 4378, 4383, 4384, 5295, 6378
s.+ı 2048, 2783, 2786, 3394, 3526, 4377, 5927
s.+ın 2220, 2782
s.+ında 2783
s.+ıġ 2773
s.+ḳa 9, 10, 2226, 3719, 5277
s.+lar 2219
s.+lıġ 1722, 2769, 2997, 3193
s.+ta 2779, 2781
s.+tın 5292
saḳışçı hesap bilir, hesaptan anlar
s. 2218
saḳlıḳ uyanıklık
s. 438, 439, 440, 443, 446, 1960, 2015, 2019, 2020, 2021, 2022, 2026, 2192, 2353, 2357, 2833
s.+ı 448, 2776
s.+ın 2221
s.+nı 442
ṣalaḥ (<Ar.) düzelme, iyileşme, çıkar yol
ṣ.+ı 3685
samduy ılık; mutedil, ılımlı
s. 4629
sançġuçı vuran
s. 2316
sandvaç bülbül
s. 78, 4963, 5972
sansız sayısız, hesapsız
s. 21, 378, 1021, 1257, 1344, 1347, 3716, 3718, 3722
saran hasis, cimri, eli sıkı
s. 950, 1402, 1669, 1731, 2061, 2766, 3048, 4553, 5220, 6455
s.+dın 3037
s.+ıġ 1673
s.+ḳa 949, 2325, 3036, 3038, 3049
saranlıḳ cimrilik
s. 2766, 3035, 3038
s.+ta 1672
saray (<Far.) saray
s. 1418, 1444, 3439, 4834, 5179, 6070, 6113, 6404, 6436
s.+ıġ 1180
s.+ıŋ 1419
s.+ḳa 3672
s.+lar 6433
sarıġ sarı
s. 67, 477, 498, 1164, 1288, 2916, 4485, 4544, 4672, 4959, 4960, 4963, 5971, 6009, 6276
s.+ı 6010
s.+lı 4632
s.+raḳ 5686
sarp sarp, güç, çetin
s. 492, 2891, 3351, 3393, 3591, 3637, 4269, 5312, 5366, 5549
sart tüccar, satıcı
s.+lar 2745, 3002, 5754
saşı ürkek; birbirini tutmaz
s. 4324, 4562
satġaġ müfteri
s. 911, 919, 924, 6441, 6453
s.+ḳa 912

satġaġuçı iftira eden, iftiracı
s. 6441
satıġ satış, satma, ticaret
s. 2801, 4227, 4419, 5108
s.+da 2803
s.+ın 4399
s.+ḳa 2806
satıġçı satıcı, tüccar
s. 2801, 2994, 2995, 4419, 4425, 4427, 4429, 4438, 5589, 6473
s.+ḳa 4436
saw som, özellikle altın için kullanılan, kaplama olmayan, katışıksız, saf
s. 483, 485, 1916, 2411, 3039, 3042, 3044, 3047, 4135, 4277
saw söz, öğüt, nasihat
s. 1356, 1358, 1447, 1548, 1751, 2617, 3670, 3984, 4043, 4939, 5094, 5136, 5861, 6081, 6237, 6265
s.+ı 973, 1358, 1671, 1807, 3173, 5412, 5518
s.+ım 3694
s.+ını 527
ṣavab (<Ar.) doğru, doğruluk
ṣ. 1907, 2648, 5007
sawçı elçi, haberci; peygamber
s. 30, 34, 47, 388, 4337, 4339, 6290, 6395, 6604
s.+ḳa 45, 1348, 3730
s.+lar 1200
s.+larıġ 4838
s.+mızḳa 6645
say taşı çakıl taşı
s. 212
sebeb (<Ar.) sebep, bahane
s. 886, 1485, 1488, 1804, 1822, 3121, 3264, 3466, 4920, 5770, 5986
s.+i 1486
seçim saçma tanesi
s. 2787
sefer (<Ar.) sefer
s. 1417
seḥar (<Ar.) seher
s. 2684
sekentir Zuhal yıldızı
s. 131
sekerçi haydut
s.+g 5577
sekiz sekiz
s. 131
selam (<Ar.) selam
s. 31, 61, 1348, 3197, 3906, 3907, 3958, 5032, 5036, 5052, 5053, 5054, 5055, 5056, 5058, 5059, 5060, 5065, 5443, 5665, 5683, 5960, 6185, 6286, 6520, 6645
s.+ım 1349, 3730, 3905, 6519
s.+ın 3731, 5069
s.+ḳa 5036
selamet (<Ar.) selamet
s. 1481, 1509, 2760, 3295, 3301, 4101, 4230, 4535, 4549, 5055, 5058, 5059, 5061, 5062
selametlıḳ selamette olma
s. 5059
semiz semiz, kuvvetli
s. 3599, 3601, 6366
s.+i 6364
semürgük serçe
s. 6609
sen sen
s. 8, 12, 13, 14, 28, 36, 39, 61, 116, 135, 158, 188, 209, 267, 319, 392, 397, 443, 514, 535, 553, 554, 573, 592, 597, 657, 658, 660, 714, 742, 794, 796, 839, 880, 920, 960, 1030, 1033, 1083, 1100, 1104, 1155, 1162, 1181, 1192, 1216, 1220, 1241, 1257, 1258, 1262, 1264, 1265, 1365, 1367, 1368, 1376, 1414, 1436, 1443, 1448, 1449, 1466, 1468, 1511, 1537, 1538, 1568, 1597, 1602, 1656, 1713, 1793, 1795, 1862, 1873, 1910, 1917, 1939, 2020, 2251, 2268, 2307, 2365, 2409, 2411, 2718, 2723, 2922, 2941, 2949, 3053, 3056, 3058, 3062, 3084, 3117, 3118, 3119, 3121, 3125, 3131, 3133, 3154, 3156, 3161, 3163,

3167, 3219, 3335, 3368, 3374, 3385, 3398, 3434, 3437, 3483, 3484, 3485, 3486, 3487, 3497, 3511, 3561, 3598, 3645, 3699, 3757, 3769, 3772, 3773, 3776, 3778, 3780, 3791, 3793, 3809, 3889, 3960, 3978, 4018, 4024, 4029, 4055, 4062, 4086, 4090, 4108, 4129, 4150, 4164, 4192, 4200, 4217, 4262, 4263, 4273, 4281, 4298, 4299, 4311, 4460, 4483, 4485, 4520, 4531, 4596, 4636, 4644, 4657, 4668, 4681, 4685, 4691, 4707, 4823, 4825, 4836, 4945, 4951, 4978, 4984, 4987, 4988, 5005, 5009, 5022, 5051, 5057, 5066, 5118, 5127, 5135, 5140, 5141, 5183, 5186, 5204, 5211, 5216, 5223, 5241, 5252, 5280, 5285, 5298, 5304, 5326, 5335, 5363, 5365, 5367, 5381, 5398, 5427, 5484, 5487, 5493, 5494, 5529, 5540, 5546, 5557, 5578, 5583, 5610, 5611, 5614, 5618, 5665, 5720, 5727, 5736, 5744, 5759, 5769, 5776, 5779, 5790, 5796, 5798, 5800, 5807, 5821, 5849, 5857, 5876, 5888, 5889, 5908, 5914, 5920, 5935, 5966, 5984, 6058, 6067, 6068, 6083, 6084, 6085, 6092, 6117, 6160, 6173, 6175, 6180, 6187, 6188, 6259, 6269, 6288, 6289, 6294, 6305, 6308, 6311, 6312, 6326, 6349, 6436, 6478, 6501, 6508, 6509, 6510, 6511, 6513, 6515, 6516, 6523, 6528, 6563, 6564, 6608, 6613, 6630, 6637

s.+e 4208, 5483

s.+iŋ 9, 13, 169, 203, 683, 715, 728, 786, 798, 1152, 1154, 1229, 1230, 1231, 1554, 1560, 2162, 2359, 2852, 3199, 3227, 3251, 3496, 3553, 3708, 3748, 3775, 4023, 4430, 4504, 4743, 5183, 5379, 5406, 5492, 5579, 5686, 5738, 5807, 5977, 6027, 6049, 6112, 6160, 6163, 6240, 6415

s.+iŋde 362, 1151, 1230, 1236, 1243, 1405, 3053, 3111, 3279, 3771, 4116, 4183, 4248, 4250, 4477, 4596, 4877, 4946, 5125, 5137, 5151, 5177, 5184, 5244, 5291, 5541, 5574, 5616, 5847, 5908, 6318, 6333, 6432

s.+iŋdin 6, 7, 23, 379, 380, 1075, 1162, 1276, 1860, 2526, 2670, 2949, 3056, 3066, 3433, 3484, 3514, 3592, 3693, 3833, 4006, 4528, 5071, 5246, 5276, 5366, 5373, 5376, 5378, 5726, 5740, 5858, 5881, 5888, 5966, 6309, 6349, 6411, 6638

s.+iŋsiz 1859, 1860, 6302, 6411

s.+met 33

s.+mü 4726

s.+de 596, 1031, 1260, 1561, 2388, 3557, 3620, 3777, 3780, 4289, 4478, 5165, 5359, 5734, 5898, 5925, 6230, 6639

s.+i 33, 35, 38, 39, 194, 288, 513, 540, 594, 634, 646, 701, 714, 752, 793, 922, 964, 1091, 1106, 1109, 1173, 1192, 1214, 1244, 1275, 1297, 1359, 1373, 1376, 1504, 1582, 3013, 3061, 3087, 3120, 3122, 3133, 3201, 3257, 3259, 3304, 3306, 3308, 3309, 3321, 3378, 3379, 3431, 3439, 3441, 3455, 3456, 3469, 3476, 3477, 3490, 3498, 3536, 3538, 3554, 3619, 3765, 3779, 3805, 3823, 3864, 3880, 3922, 3929, 4094, 4110, 4128, 4145, 4173, 4176, 4194, 4215, 4248, 4258, 4302, 4306, 4310, 4311, 4463, 4478, 4482, 4499, 4541, 4607, 4737, 4738, 4739, 4824, 4953, 4980, 5013, 5040, 5087, 5091, 5093, 5134, 5162, 5179, 5193, 5195, 5266, 5404, 5406, 5427, 5438, 5496, 5521, 5597, 5598, 5612, 5771, 5777, 5780,

5786, 5792, 5799, 5882, 5975, 6122, 6123, 6137, 6168, 6169, 6186, 6301, 6303, 6316, 6343, 6363, 6369, 6417, 6522
s.+i mü 4719, 5159
s.+a 7, 8, 20, 24, 29, 36, 184, 187, 188, 193, 196, 198, 204, 236, 243, 317, 369, 372, 392, 398, 490, 541, 552, 591, 599, 639, 644, 648, 649, 652, 659, 661, 663, 666, 729, 742, 787, 792, 795, 796, 799, 837, 847, 851, 853, 867,915, 923, 925, 944, 945, 1031, 1033, 1081, 1083, 1088, 1089, 1092, 1153, 1161, 1168, 1185, 1227, 1244, 1280, 1286, 1288, 1297, 1300, 1311, 1339, 1341, 1353, 1354, 1358, 1360, 1380, 1391, 1406, 1407, 1409, 1418, 1420, 1430, 1452, 1454, 1467, 1468, 1484, 1502, 1503, 1537, 1550, 1552, 1555, 1593, 1595, 1603, 1742, 1743, 1792, 1795, 1876, 1902, 1904, 1940, 1944, 2174, 2176, 2204, 2386, 2513, 2670, 2682, 2759, 2818, 2939, 2946, 3053, 3065, 3074, 3112, 3119, 3134, 3135, 3136, 3161, 3170, 3186, 3199, 3200, 3205, 3206, 3207, 3229, 3258, 3264, 3279, 3303, 3308, 3310, 3316, 3326, 3329, 3332, 3355, 3365, 3398, 3434, 3440, 3470, 3486, 3488, 3492, 3500, 3501, 3513, 3515, 3519, 3553, 3557, 3561, 3564, 3571, 3616, 3683, 3697, 3745, 3748, 3755, 3758, 3769, 3775, 3776, 3789, 3791, 3792, 3793, 3804, 3809, 3863, 3876, 3878, 3880, 3907, 3909, 3913, 3972, 3992, 4008, 4029, 4034, 4053, 4054, 4060, 4090, 4091, 4126, 4136, 4138, 4139, 4149, 4151, 4160, 4166, 4181, 4192, 4214, 4237, 4243, 4249, 4250, 4256, 4258, 4260, 4304, 4305, 4319, 4352, 4354, 4357, 4363, 4404, 4423, 4432, 4455, 4457, 4470, 4472, 4473, 4490, 4529, 4533, 4536, 4540, 4547, 4568, 4581, 4583, 4608, 4627, 4700, 4737, 4738, 4796, 4797, 4803, 4846, 4860, 4869, 4872, 4879, 4910, 4911, 4923, 4929, 4934, 4944, 4981, 4987, 4988, 5005, 5006, 5013, 5019, 5022, 5041, 5048, 5050, 5069, 5070, 5071, 5082, 5089, 5121, 5130, 5131, 5134, 5136, 5138, 5139, 5154, 5156, 5157, 5164, 5167, 5176, 5178, 5182, 5184, 5193, 5241, 5247, 5249, 5273, 5295, 5300, 5333, 5360, 5362, 5364, 5368, 5374, 5375, 5381, 5391, 5393, 5394, 5404, 5407, 5408, 5437, 5470, 5483, 5491, 5492, 5512, 5519, 5222, 5538, 5540, 5557, 5558, 5568, 5586, 5591, 5596, 5602, 5604, 5615, 5685, 5713, 5719, 5725, 5742, 5745, 5746, 5748, 5761, 5771, 5783, 5785, 5790, 5794, 5806, 5814, 5821, 5847, 5857, 5871, 5873, 5880, 5890, 5910, 5932, 5937, 5962, 5977, 5981, 6004, 6051, 6085, 6150, 6174, 6175, 6184, 6229, 6231, 6232, 6233, 6235, 6297, 6310, 6314, 6319, 6350, 6412, 6413, 6436, 6506, 6515, 6528, 6633, 6637, 6639
s.+a mu 5160
s.+ar 29, 391, 600, 789, 923, 3088

ṣena (<Ar.) sena, övgü
ṣ. 2, 1256, 3106, 3116, 3190, 3716, 3898, 5952

sepük sünepe
s. 4599

ṣera (<Ar.) toprak
ṣ.+ḳa 24, 3354, 4776

serimlig sabırlı
s. 1310, 1317, 1867, 2170, 2480

serimsiz sabırsız, aceleci
s. 3568

serṭan (<Ar.) Seretan burcu, Yengeç burcu
s. 744
sewda (<Ar.) sevda
s. 6012, 6590
sewiglig sevimli; sevilen
s. 1871, 1894
sewinç sevinç, hoşnutluk
s. 340, 434, 677, 913, 937, 944, 1074, 1241, 1255, 1286, 1289, 1320, 1340, 1549, 1664, 1774, 2135, 2862, 3066, 3090, 3295, 3411, 3509, 3549, 3550, 3773, 4187, 4218, 4432, 4257, 4762, 4850, 4918, 5186, 5187, 5225, 5868, 5968, 6022, 6025, 6026, 6114, 6200, 6235, 6307, 6486, 6546, 6585
s.+i 52, 617, 842, 941, 1317, 1609, 1802, 1984, 2148, 2380, 2960, 3020, 3250, 3300, 3576, 3989, 5236, 5317, 5596, 6198, 6199, 6446, 6525
s.+ig 5187
s.+im 846, 3774, 5851
s.+in 39, 117, 123, 359, 450, 553, 575, 892, 1072, 1480, 1787, 1977, 2145, 2149, 2304, 2406, 2512, 2568, 2760, 2964, 2978, 3095, 3105, 3152, 3207, 3550, 3794, 4276, 4438, 4461, 4550, 5010, 5270, 5492, 5627, 5858, 6100, 6202, 6414, 6587, 6612, 6642
s.+iŋ 839, 1561, 3774, 5531
s.+iŋe 3249
s.+ke 95, 1087
s.+ler 3103, 5680
s.+lerke 1145
s.+mü 1584
s.+ün 3955
sewinçlig sevinçli, neşeli
s. 813, 951, 1260, 1561, 1581, 2145, 2404, 3033, 3068, 5707, 5734, 5868, 6232, 6593
sewit Zühre yıldızı
s. 135
sewüg sevgili
s. 30, 34, 47, 135, 336, 537, 1327, 1348, 1854, 1896, 2232, 2281, 2404, 2743, 2746, 2839, 2840, 2909, 2942, 2980, 3284, 3458, 3514, 3516, 3517, 3730, 3758, 3781, 3905, 4120, 4763, 4989, 5483, 5530, 5680, 6100, 6290, 6302, 6537, 6574, 6578, 6604
s.+i 4808
s.+ke 3516
s.+ler 1427, 1899, 3704, 4961
s.+lerke 3687
s.+lüg 3479, 3517
s.+rek 315, 3920, 4210
sewügsüz sevimsiz
s. 2232, 2810
seza (<Far.) layık, yaraşır, uygun
s. 945, 947, 1966
s.+ḳa 945, 947
sıġırçuḳ sığırcık kuşu
s.+nı 4198
sıġun yaban sığırı; dağ keçisi
s. 79, 5111, 5374, 6613
sın boy bos
s. 1618, 1849, 2663, 6596
sınaġ sınanmış, tecrübe edilmiş
s.+ı 3395, 3963
sınuḳ kırılmış, kırık
s.+uġ 1858
sıŋar yan, taraf
s. 1786, 3721, 4109, 4401, 4529, 4792, 4993, 5538, 6386
s.+dın 4688, 6603
sır sır, kalıp
s. 2452, 2798, 5112
sır (<Ar.) sır, gizli söz
s. 505, 998, 1298, 2696, 6464
s.+ı 1301, 2517, 2658, 2677, 2689, 2690, 2691, 3770, 4146, 4293
s.+ım 3235, 4796
s.+ın 5666
s.+ḳa 20
sırçı boyacı
s. 4458
sırınçġa sırça, cam
s. 3394, 4610

sıta mızrak
s. 77, 3840, 4892, 4895, 5679
sızığ sızı
s. 2579
sikender İskender
s. 6548
silig temiz, ince; nazik, tatlı dilli
s. 42, 43, 55, 75, 149, 240, 335, 346, 400, 527, 546, 675, 780, 956, 1228, 1416, 1437, 1505, 1852, 1866, 1965, 1970, 2006, 2072, 2086, 2169, 2197, 2441, 2444, 2446, 2466, 2528, 2621, 2623, 2653, 2654, 2821, 2828, 2908, 2912, 3015, 3063, 3112, 3377, 3440, 3824, 3862, 4058, 4130, 4132, 4140, 4221, 4291, 4407, 4413, 4446, 4536, 4638, 4646, 4898, 4932, 4944, 5032, 5166, 5194, 5209, 5234, 5520, 5812, 6124, 6330, 6469, 6505
s.+din 1775
s.+ler 2908
siliglik temizlik, incelik
s. 326, 584, 585, 1663, 1951, 2188, 2621, 4112, 4897
silkim sünepe
s. 4599
simiş simiş, çekirdek
s. 4660
sir (<Ar.) sır, gizli söz
s. 392
siyaset (<Ar.) siyaset
s. 411, 2127, 2128, 2130, 2131, 2300, 2301, 2303
s.+ḳa 2127, 2300
siz siz
s. 4310
s.+iŋsiz 108
s.+lerke 4861, 4864, 6124
s.+leriŋ 6172
sizik seziş, sezme, şüphe
s. 1090, 3785, 4256, 5305, 5408
s.+im 3823
siziksiz şüphesiz
s. 10, 339, 479, 1472, 1502, 1753, 2118, 2137, 2182, 2270, 2296, 2358, 2593, 2639, 2825, 2878, 3621, 3720, 4214, 4404, 4570, 4849, 4906, 4911, 5340, 6209, 6248, 6428, 6430
soġıḳ soğuk, bkz. soġuḳ
s. 1060, 4622, 4623, 4625
s.+lı 4629
soġuḳ soğuk, bkz. soġıḳ
s. 3581, 3584
s.+ḳa 3395
sol sol
s. 917, 2069, 2962, 4056
s.+ça 1392
s.+dın 18, 1857
s.+ı 1862
s.+ındın 772
s.+un 4059
s.+uŋdın 789, 917, 2374
soŋ son, ard, arka
s. 1302
s.+ı 3551, 4035, 4255, 6595
s.+ın 2586
s.+ında 3585, 4918
söki eski
s. 738
sökti kepek
s. 4767
söz söz
s. 83, 110, 114, 153, 165, 170, 172, 173, 178, 180, 184, 190, 192, 206, 210, 245, 270, 272, 274, 287, 306, 333, 353, 380, 433, 481, 490, 510, 515, 522, 547, 560, 574, 593, 604, 649, 650, 661, 672, 680, 700, 723, 750, 782, 859, 867, 870, 921, 927, 938, 978, 984, 985, 986, 987, 991, 995, 996, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1005, 1006, 1007, 1009, 1011, 1014, 1017, 1023, 1024, 1025, 1080, 1083, 1084, 1104, 1132, 1146, 1212, 1252, 1306, 1339, 1341, 1358, 1421, 1469, 1470, 1644, 1655, 1656, 1665, 1668, 1684, 1696, 1713, 1767, 1812, 1831, 1832, 1861, 1889, 1903, 1904, 1914, 1937, 1974, 2042, 2063, 2070,

2072, 2077, 2100, 2112, 2203, 2338, 2394, 2405, 2407, 2408, 2440, 2470, 2480, 2511, 2513, 2522, 2526, 2576, 2577, 2594, 2631, 2644, 2648, 2656, 2662, 2666, 2670, 2676, 2679, 2680, 2681, 2682, 2688, 2695, 2696, 2697, 2701, 2718, 2758, 2779, 2804, 2851, 2908, 2949, 2977, 2979, 3074, 3092, 3099, 3100, 3156, 3157, 3159, 3161, 3167, 3177, 3180, 3233, 3235, 3273, 3276, 3279, 3321, 3334, 3335, 3368, 3403, 3426, 3448, 3478, 3487, 3492, 3537, 3607, 3646, 3647, 3684, 3689, 3714, 3732, 3765, 3803, 3810, 3812, 3814, 3815, 3817, 3820, 3821 3826, 3828, 3834, 3843, 3847, 3850, 3851, 3852, 3863, 3866, 3877, 3879, 3881, 3893, 3911, 3912, 3913, 3938, 3939, 3961, 3971, 3993, 4005, 4007, 4020, 4027, 4034, 4041, 4059, 4060, 4065, 4106, 4108, 4119, 4126 4135, 4159, 4221, 4222, 4300, 4301, 4302, 4307, 4314, 4317, 4318, 4332, 4334, 4348, 4390, 4392, 4394, 4428, 4460, 4511, 4533, 4562, 4567, 4680, 4861, 4868, 4876, 4898, 4903, 4941, 4979, 4983, 4990, 5010, 5057, 5155, 5171, 5173, 5207, 5301, 5392, 5433, 5434, 5435, 5493, 5603, 5609, 5687, 5699, 5774, 5775, 5777, 5778, 5806, 5835, 5843, 5875, 5943, 5985, 5989, 6002, 6042, 6074, 6085, 6095, 6119, 6150, 6184, 6243, 6308, 6352, 6358, 6376, 6387, 6462, 6495, 6496, 6505, 6557, 6579, 6598, 6620, 6622, 6623, 6624, 6628

s.+çe 3851

s.+de 171, 172, 703, 1915, 2515, 3317, 3477, 3478, 3481, 5050, 5080, 6376, 6622

s.+din 1457, 3692

s.+e 1809

s.+i 46, 170, 181, 182, 210, 275, 292, 336, 404, 412, 420, 452, 464, 496, 503, 516, 531, 547, 555, 575, 582, 613, 643, 711, 723, 739, 862, 904, 972, 1024, 1044, 1048, 1138, 1246, 1270, 1314, 1358, 1359, 1421, 1528, 1533, 1638, 1644, 1779, 1791, 1807, 1853, 1866, 1872, 1900, 1901, 1906, 2038, 2065, 2153, 2324, 2354, 2394, 2458, 2466, 2486, 2491, 2578, 2632, 2660, 2661, 2665, 2666, 2674, 2749, 2758, 2785, 2908, 2984, 3075, 3124, 3182, 3323, 3361, 3383, 3853, 3997, 4152, 4179, 4453, 4605, 4609, 4631, 4673, 4766, 4900, 4997, 5010, 5030, 5061, 5079, 5083, 5142, 5213, 5269, 5325, 5606, 5843, 5956, 5980, 6356, 6429, 6471

s.+in 32, 82, 471, 480, 506, 507, 508, 568, 582, 584, 613, 625, 626, 748, 820, 951, 960, 970, 1007, 1034, 1124, 1157, 1184, 1249, 1339, 1510, 1557, 1562, 1638, 1701, 1943, 2013, 2505, 2508, 2514, 2642, 2675, 2678, 2812, 3050, 3594, 3811, 3816, 3818, 3819, 3820, 3849, 4086, 4116, 4120, 4127, 4144, 4155, 4176, 4179, 4286, 4340, 4342, 4364, 4565, 4844, 4881, 5000, 5015, 5024, 5229, 5274, 5439, 5622, 5623, 5822, 5873, 5883, 5957, 6061, 6195, 6236, 6244, 6274, 6420, 6452, 6474

s.+inde 5079, 5080

s.+ini 2504, 2876, 4177, 4617, 4883, 4932, 4949, 5026

s.+iŋe 2112, 2648, 5543

s.+ke 153, 188, 441, 505, 506, 535, 613, 691, 711, 921, 988, 1006, 1173, 1244, 1594, 1666, 1713, 1781, 1817, 2046, 2065, 2112, 2129, 2253, 2478, 2479, 2522, 2600, 2665, 2700, 3426, 3430, 3448, 3847, 3891, 3936,

3997, 4933, 4951, 4992, 5070, 5221, 5599, 5775, 5865, 6042, 6061, 6616, 6628
s.+ler 185, 516, 820, 896, 977, 1026, 1029, 1341, 1385, 1872, 1944, 2265, 2697, 3015, 3051, 3260, 3501, 3681, 3848, 3992, 4394, 4681, 5008, 5397, 5606, 5611, 5617, 5817, 5818
s.+lerig 3733
s.+lerim 3694, 3914, 5121
s.+lerin 2424, 3853, 3859
s.+ni 153, 185, 209, 762, 961, 978, 1010, 1306, 1470, 1869, 1962, 2065, 2468, 2673, 2851, 2947, 3161, 3925, 4102, 4117, 4297, 4319, 4943, 5433, 5929, 6138, 6249, 6620, 6627
s.+nüŋ 1004, 2601
s.+üg 1, 124, 190, 205, 270, 298, 338, 358, 558, 962, 1003, 1008, 1011, 1012, 1013, 1018, 1020, 1301, 1326, 1343, 1469, 1503, 1620, 1912, 1913, 1916, 2434, 2440, 2470, 2519, 2592, 2629, 2656, 2677, 2736, 2796, 3067, 3188, 3320, 3715, 3816, 3878, 3880, 3881, 3897, 3938, 3996, 4035, 4036, 4062, 4116, 4117, 4334, 4901, 5076, 5434, 5621, 5773, 5874, 5876, 5877, 5938, 6147, 6501, 6616, 6617, 6619, 6622, 6626, 6627
s.+üm 33, 186, 187, 189, 202, 203, 204, 351, 352, 363, 387, 529, 559, 572, 630, 638, 657, 698, 736, 828, 854, 981, 1010, 1017, 1088, 1118, 1153, 1185, 1340, 1360, 1361, 1481, 1498, 1677, 1832, 1847, 1903, 1921, 2176, 2430, 2669, 2740, 2823, 2880, 2946, 3017, 3055, 3158, 3162, 3176, 3274, 3310, 3317, 3326, 3454, 3489, 3512, 3679, 3707, 3709, 3767, 3792, 3812, 3833, 3886, 3937, 3940 3993, 4002, 4160, 4454, 4568, 4679, 4687, 4732, 4791, 4861, 4869, 4870, 4875, 4977, 5002, 5050, 5335, 5393, 5435, 5436, 5776, 5933, 5955, 5958, 6086, 6087, 6244
s.+ümni 196, 359, 792, 1167, 1195, 1503, 1910, 3202, 3273, 3318, 3452, 3912, 4004, 4264, 4867, 5721, 6184, 6600
s.+ün 230, 379, 1148, 1206, 1326, 1505, 1765, 1942, 2000, 2031, 2193, 2444, 2579, 2998, 3401, 3423, 3473, 3894, 4209, 4275, 5073, 5088, 5192, 5219, 5308, 6338, 6396, 6418
s.+üŋ 27, 153, 169, 178, 180, 183, 193, 195, 227, 513, 518, 539, 648, 671, 718, 751, 785, 792, 846, 957, 960, 981, 983, 1026, 1082, 1282, 1298, 1324, 1325, 1747, 2363, 2683, 2684, 2687, 2853, 2940, 2948, 3230, 3250, 3278, 3318, 3333, 3367, 3496, 3678, 3688, 3690, 3711, 3821, 3866, 3911, 3967, 4000, 4025, 4030, 4052, 4127, 4146, 4184, 4268, 4278, 4280, 4285, 4293, 4296, 4313, 4398, 4552, 4566, 4677, 4702, 4875, 4975, 4978, 5009, 5011, 5016, 5067, 5117, 5128, 5205, 5541, 5615, 5961, 6182, 6233, 6358, 6598
s.+üŋke 938, 1779, 3968
s.+üŋni 167, 176, 514, 968, 1509, 3512, 3707, 3842, 4126, 4875, 4949, 4979
s.+üŋnüŋ 1833

sözçi sözcü, maruzatta bulunan; elçi
s. 3456, 4981
s.+si 2540

sözlüg sözlü
s. 272, 1133, 1369, 2749, 5078, 6191

ṣuḥbet (<Ar.) sohbet
ṣ. 3584
ṣ.+i 3608, 4312

suḳ aç gözlü, haris
s. 849, 1143, 2001, 2004, 2611, 2613, 2619, 2620, 2725, 2847,

2848, 3110, 3565, 3568, 5299, 5386, 5387, 5388, 5390, 6169, 6438
s.+ıŋa 1379, 5305
s.+ḳa 2001, 2617, 5389
s.+lar 2611
s.+uġ 5388
s.+um 3795
s.+un 5384
suḳaḳ ak geyik
s. 5374
suḳluḳ açgözlülük, tamahkârlık
s. 2002, 2847, 3626, 4107, 4729, 5369, 5384, 6092, 6486
s.+ı 2615, 2754
s.+un 1119
sulṭan (<Ar.) sultan
s. 3458, 4989
suŋḳur sungur kuşu
s. 5639, 5697
ṣuret (<Ar.) suret, şekil
ṣ. 20
ṣ.+i 1848
ṣ.+in 104
ṣurı ʻibri (<Far.) Mezamir, Zebur sureleri
ṣ. 78, 5677
suw su
s. 73, 143, 972, 974, 1408, 1735, 1808, 1998, 2032, 2085, 2108, 2250, 2278, 2349, 2396, 2467, 2686, 2688, 2829, 2846, 2857, 3107, 3212, 3439, 3625, 3725, 4096, 4097, 4578, 4647, 4648, 5366, 5768, 5781, 6013, 6035, 6058, 6059, 6606, 6609
s.+da 3387
s.+ı 973, 1807, 6155, 6571, 6628
s.+ın 4289, 4548, 6148
s.+nı 6054, 6063
s.+uġ 972, 6045, 6057, 6060, 6062
s.+un 2108
sü asker, ordu
s. 1403, 2044, 2051, 2057, 2266, 2270, 2272, 2275, 2296, 2300, 2301, 2302, 2309, 2329, 2330, 2331, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2339, 2340, 2341, 2359, 2410, 2413, 2414, 2415, 2418, 2586, 4065, 4138, 4143, 4830, 5152, 5211, 5214, 5461, 5478, 5484, 5485, 6437
s.+de 2583
s.+ke 2581
s.+si 2301, 2350
s.+sin 2267, 2344, 2350, 6437
süçig tatlı; içilecek şey, şurup
s. 547, 706, 1170, 1696, 2070, 2072, 2475, 2576, 2656, 2658, 2665, 2804, 2889, 3184, 3426, 3585, 3587, 4061, 4183, 4222, 4280, 4307, 4348, 4531, 4772, 5208, 5222, 5826, 6141, 6525
s.+ke 2092, 6121
s.+rek 3913
sükiç kuş
s. 5677
sülük orduya ait
s. 4441
süŋü süngü, küçük kılıç biçiminde delici silah
s.+n 2376
süŋük kemik
s. 2206, 4131, 4599
s.+i 6415
s.+ke 2579
sünnet (<Ar.) sünnet düğünü
s. 4575
sürüg sürü
s. 4353, 5371
süt süt
s. 881, 4442, 5881
süzük süzük, duru, temiz
s. 973, 1521, 1524, 1987, 2105, 2237, 2440, 3083, 3085, 3107, 3687, 3725, 3936, 4464, 5114, 5422, 5426, 6065
s.+ni 2105

Ş

şaʻir (<Ar.) şair

ş. 412, 441, 471, 586, 711, 739, 867, 927, 1007, 1104, 1138, 1212, 1421, 1812, 1900, 1974, 2065, 2486, 4392

şarṭ (<Ar.) şart
ş. 5997

şaşut kır, alaca
ş. 5639, 5697

şat cesaret
ş.+ı 776
ş.+ım 6117

şaṭranc (<Far.) tavla ve satranç
ş. 2634

şatu merdiven
ş. 6033, 6043, 6052
ş.+ḳa 6041
ş.+nuŋ 6053

şeddad Şeddat
ş. 6547

şehadet şehadet, kelime-i şehadet
ş. 394, 1519

şehvet (<Ar.) şehvet
ş. 6352

şeksiz şüphesiz
ş. 25, 1430, 1527, 2755, 4163, 4450, 4779, 5460, 5522, 5933, 6137
ş.+in 1365

şeker (<Far.) şeker
ş. 789, 772, 812, 813, 2198, 2665, 3612, 5154, 6129, 6314
ş.+de 2070, 2475, 3913, 4768
ş.+din 1515

şekerlig şekerli, tatlı
ş. 3614

şeliṣe (<Ar.) şelise
ş. 1064

şer(r) (<Ar.) kötülük
ş. 5063
ş.+indin 5062
ş.+iŋe 5059

şerab (<Ar.) içki, şarap
ş. 1060, 2904

şeri'at (<Ar.) şeriat; Allah'ın emir ve yasakları
ş. 54, 59, 446, 2844, 4345, 5552
ş.+ḳa 89
ş.+nı 5488

şifa (<Ar.) şifa, derman
ş. 1110, 3773, 6245

şi'r (<Ar.) şiir
ş. 1181, 1620, 2631, 3211

şire (<Far.) şıra
ş.+ni 2550

şiş (<Ar.) şiş
ş.+i 295

şübhe (<Ar.) şüphe
ş. 3546, 3547

şük sus
ş. 957, 2937, 3427, 3476
ş.+mü 1018

şükür (<Ar.) şükür, hamd
ş. 392, 756, 759, 1030, 1250, 1686, 1782, 3114, 3116, 3294, 5442, 5952, 6449, 6450
ş.+i 190, 390, 753, 754, 757, 758, 1033, 3058, 3118, 3119, 5194, 5470, 5853
ş.+in 3310
ş.+uġ 1033, 3119
ş.+üŋ 392

T

ta'at (<Ar.) ibadet
t. 362, 1999, 3215, 3222, 3224, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3241, 3973, 3989, 3990, 4684, 4688, 4912, 5106, 6532
t.+ıġ 3991
t.+im 3255

ṭab' (<Ar.) huy, tabiat
ṭ.+ı 4624, 5866
ṭ.+ını 4632

tac (<Ar.) taç
t. 89
t.+ı 5463

tadu insanın yaratılış özelliği; tabiat
t. 60, 882, 1054, 1055, 1682, 1816, 1828, 3579, 4621, 4637, 4673
t.+dın 1825
t.+ġ 4634
t.+ḳa 4621, 4635
t.+lar 1053

t.+ŋ 4628, 4629, 4770
t.+ŋnı 4630
t.+sı 2845, 6006
taġ dağ
t. 69, 96, 1734, 2281, 2647, 3357, 3915, 5357, 5371, 5446, 6011
t.+da 6155
t.+ḳa 3148, 3204, 3652, 5681
t.+lar 5364
taġar çul, çuval
t. 6571
taġı yabani
t. 5369, 5375, 6570, 6617
taḫt (<Far.) taht
t. 92
t.+ḳa 5805
taḳ müşkül; güç, zor
t.+ım 391
t.+ımḳa 4789
ṭaḳaṭ (<Ar.) güç, kuvvet
ṭ. 5288
ṭ.+ı 3614
ṭ.+i 5240
taḳdir (<Ar.) takdir
t. 3194
t.+i 3353
taḳı da / de, dahi, daha, bile, yine; ve, ile
t. 111, 122, 263, 339, 340, 418, 430, 439, 454, 483, 507, 514, 742, 779, 859, 874, 877, 886, 963, 966, 981, 1010, 1017, 1047, 1243, 1647, 1649, 1663, 1668, 1669, 1677, 1728, 1745, 1748, 1822, 1832, 1847, 1869, 1903, 1976, 2046, 2114, 2176, 2364, 2430, 2439, 2469, 2526, 2555, 2578, 2592, 2617, 2669, 2670, 2693, 2704, 2719, 2740, 2823, 2880, 2928, 2946, 3039, 3057, 3132, 3134, 3134, 3169, 3182, 3227, 3274, 3276, 3320, 3380, 3450, 3523, 3531, 3535, 3574, 3581, 3597, 3647, 3681, 3744, 3761, 3810, 3817, 3834, 3851, 3854, 3940, 3944, 4032, 4075, 4089, 4107, 4148, 4160, 4181, 4183, 4203, 4226, 4236, 4310, 4315, 4341, 4366, 4382, 4400, 4451, 4456, 4487, 4488, 4489, 4568, 4666, 4667, 4669, 4702, 4741, 4904, 4924, 4949, 5069, 5070, 5076, 5173, 5258, 5341, 5375, 5428, 5517, 5518, 5576, 5685, 5762, 5839, 5875, 5937, 6006, 6015, 6017, 6029, 6104, 6207, 6230, 6317, 6329, 6413, 6432, 6547, 6550, 6573, 6598, 6607, 6618, 6642, 6645
taḳṣır (<Ar.) kusur
t. 5289
tal dal
t. 1102, 2914
talu seçkin, nadide
t. 57, 112, 478, 688, 825, 899, 900, 1071, 1614, 1964, 2005, 2075, 2081, 2177, 2184, 2273, 2349, 2591, 2597, 2603, 2720, 3086, 3130, 3862, 4033, 4234, 4242, 4491, 4718, 4967, 5083, 5223, 5296, 5370, 6101, 6132, 6151
t.+lar 899, 4722
t.+sı 34, 1961, 2117, 2201, 2457, 2829, 2966, 3129, 3150, 5791, 6302
t.+sın 1271, 3534, 4233, 4475, 4490
ṭama‘ (<Ar.) tamahkârlık, açgözlülük
ṭ.+nı 4294
tamġa damga, mühür
t. 45, 1036, 1766, 2902, 3223
tamġaçı damgacı, mühürdar
t. 4046
tamu cehennem
t. 917, 3223, 5261
t.+ġ 3332, 3654, 3656, 4530
t.+ġḳa 4855
t.+dın 292, 1295, 5306, 6307
tamuluḳ cehennemlik
t. 292
tamur damar, nabız
t. 1057, 3041
t.+ın 4099
tan yel, esinti

t. 2684, 3941
taŋ tan, sabah vakti
t. 3287, 3954, 5829, 5971
t.+da 1606, 1652, 2536, 2731, 3069, 3612, 6346
taŋ şaşılacak, acayip şey
t. 794, 1545, 3514, 4415, 4459, 6073
t.+a 1578
t.+ı 6074
t.+ım 786
taŋsuḳ acayip
t. 794
t.+ı 4424, 5368
taŋuḳ hediye, armağan
t. 99, 112, 113, 1768, 5951
t.+ı 112, 113
t.+lar 93
tanşif (<Ar.) tasnif, yarı yarıya bölme
t. 4380
tanuḳ tanık, şahit
t. 15, 20, 691, 1713, 2129, 2216, 3572, 3892, 4286, 4287, 4288, 5810, 5811, 5845, 6042, 6579
t.+ı 15, 153, 535, 711, 2046, 2112, 2253
tanuḳluḳ şahitlik, tanıklık
t. 386, 1021, 3381
tap yeter
t. 318, 320, 1287, 2216, 2277, 2390, 2395, 2561, 3020, 3349, 3351, 3795, 3798, 3800, 3801, 3939, 3963, 3964, 4158, 4506, 4550, 4677, 4728, 4762, 4763, 4765, 4767, 4773, 4793, 5136, 5312, 5389, 5415, 5416, 5843, 6078, 6189, 6328, 6370, 6571, 6598
tapı razı olma, kanaat etme
t. 924, 2159, 3195, 3799, 4282
t.+sı 840, 843
tapılıḳ razılık, rıza gösterme
t. 2159, 3799
tapuġ hizmet, ibadet
t. 97, 106, 362, 467, 484, 554, 589, 590, 596, 600, 610, 611, 612, 614, 615, 616, 706, 840, 843, 844, 945, 946, 947, 952, 1094, 1362, 1370, 1451, 1504, 1507, 1605, 1607, 1608, 1611, 1643, 1718, 1769, 1878, 1882, 2484, 2490, 2531, 2535, 2569, 2955, 2959, 2960, 2987, 2988, 3064, 3069, 3091, 3114, 3149, 3204, 3214, 3216, 3222, 3224, 3225, 3226, 3231, 3232, 3234, 3235, 3236, 3241, 3252, 3253, 3255, 3256, 3291, 3340, 3341, 3356, 3291, 3340, 3341, 3356, 3357, 3358, 3445, 3631, 3651, 3656, 3674, 3675, 3728, 3738, 3747, 3753, 3884, 3900, 3917, 3957, 3973, 3986, 3989, 3996, 3998, 3999, 4001, 4003, 4031, 4033, 4037, 4041, 4049, 4050, 4053, 4054, 4089, 4093, 4147, 4157, 4158, 4170, 4185, 4232, 4348, 4560, 4685, 4688, 4748, 4750, 4754, 4755, 4859, 5268, 5301, 5682, 5712, 5716, 5717, 5752, 5889, 6089, 6090, 6136, 6346, 6431, 6560
t.+ı 645, 840, 843, 948, 1279, 1592, 1635, 2837, 2912, 2965, 3149, 3339, 3696, 3699, 3751, 3919, 4689, 4693, 4745, 4746, 4747, 4751, 4754, 4755, 4775, 5693, 6171, 6371, 6541
t.+ın 2954, 2989
t.+ını 4699
t.+ıŋa 476, 528, 532, 2906, 3223, 3251, 3696, 4161, 4806, 5116
t.+um 5870
t.+un 841, 954, 2814, 5703
t.+uŋ 1569, 3227, 3918, 4024, 4054
t.+ḍa 100, 607, 636, 1372, 1380, 2957, 3342, 4149, 5514
t.+dın 1643, 3364
t.+ında 1586
t.+ḳa 100, 101, 474, 481, 573, 580, 592, 618, 838, 1329, 1380, 1490, 1551, 2562, 2563, 2982, 3216, 3249, 3253, 3366,

3628, 3674, 3677, 3753, 3918, 3985, 3997, 4032, 4037, 4039, 4091, 4180, 4755, 5066, 5150, 5535, 5899, 6345, 6385, 6464
t.+lar 4684, 5712
t.+larda 2484
t.+larḳa 3221
t.+uġ 4042
tapuġluġ devamlı hizmeti olan
t. 645, 3255
tapuġsuz asi, isyankar
t. 389, 396, 646, 1031, 1094, 1258, 3252, 3278, 3736, 3988
tapuġçı hizmetçi, hizmet eden
t. 203, 590, 597, 635, 641, 842, 844, 947, 1488, 1554, 1602, 1755, 1757, 1879, 1880, 1882, 2412, 2422, 2510, 2570, 2574, 2608, 2610, 2727, 2728, 2764, 2767, 2814, 2815, 2816, 2831, 2836, 2951, 2952, 2955, 2956, 2957, 2968, 2969, 2972, 2973, 2977, 2978, 2988, 2993, 3023, 3129, 3344, 3362, 3739, 3966, 3986, 3987, 4014, 4031, 4045, 4070, 4071, 4079, 4083, 4084, 4092, 4093, 4155, 4746, 4752, 5371, 5514, 5515, 5557, 5591
t.+ġ 3129, 4071
t.+ḳa 3750, 4751
t.+sı 3067
tapuġsaḳ hizmet eden
t. 1880, 2123, 2237, 2529, 2570, 2571, 2830, 3700
t.+lıḳ 2568
ṭarab (<Ar.) neşe
ṭ. 5270
tarıġ ekin, tohum; nesil, soy
t. 4476
t.+ḳa 5590
t.+lıġ 4496
tarıġçı çiftçi
t. 4400, 4416, 5590
tarıġlaġ tohum ekilecek yer, tarla
t. 1393, 4733, 5248
ṭariḳat (<Ar.) tarikat
ṭ. 2970, 2971
tarlaġ tarla
t. 6555
tarlıḳ dar, darlık
t. 3649, 5510, 6183
t.+ı 4540, 5525
t.+ın 2565, 2815
tarmaḳ yırtıcı hayvan pençesi
t.+ı 1179, 6116
taş taş
t. 213, 830, 3888, 4988
t.+ı 212
t.+ıġ 3964
taş dış
t. 11, 1586, 2213, 2216, 2500, 2587, 3823, 4266, 4336, 4486, 4873, 4879, 4980, 5110, 5112, 5113, 5495, 5497, 5813
t.+ı 863, 2213, 2216, 2601, 2657, 3360, 4513
t.+ıġ 1696, 2552
t.+ım 1645
t.+ımnı 5104
t.+ın 5109, 5602, 5932
t.+ını 3079
t.+ıŋ 5114
t.+ıŋnı 4266
t.+larını 425
t.+tın 1628, 2899, 3124, 4584, 5111, 5848, 6622
taşırtı dışarıda, dışarıdaki
t. 5936, 6259
t.+n 3115, 5547
tatıġ tat, lezzet; zevk
t. 367, 370, 375, 448, 689, 1087, 1139, 1275, 1300, 1352, 1568, 1890, 1892, 1893, 1915, 2152, 2242, 2423, 2756, 2893, 3170, 3271, 3342, 3577, 3580, 3581, 3584, 3585, 3808, 3885, 3991, 4113, 4402, 4611, 4619, 4704, 4751, 4771, 4928, 5111, 5140, 5318, 5609, 5774, 6120, 6561
t.+ı 1891, 2890, 3573, 3581, 3588, 3610, 4772, 5300, 5404, 6525
t.+dın 1891
t.+ı 3576, 3586, 6526
t.+ıŋ 3578

t.+ḳa 4771, 6121
t.+lar 3208, 6178
t.+ları 3573
t.+nı 689
tatıġlıġ tatlı, lezzetli
t. 3587, 4646, 4768
tatıġsız tatsız
t. 2918, 3397, 3585, 3586, 3587, 6121, 6178
tawar canlı cansız mal, eşya
t. 485, 761, 1112, 1308, 1368, 1786, 2057, 2408, 3982, 4372, 5460, 5517, 6079, 6099, 6107, 6108, 6443
t.+ıġ 2802
t.+ın 4471
tawġaç Tavgaç, bkz. buġra
t. 68, 88
tawraḳ acele
t. 5954
t.+ın 4132
tay tay
t. 5803
tayaḳ dayak, değnek
t. 5633, 6325
t.+ı 4715
t.+ın 6322
t.+lıḳ 4263
tayanç dayanak, teselli
t.+ım 3773
tayıġ kaygan
t. 670, 5231
tazı tazı, Arap atı
t. 5369, 5803
tazı (<Far.) Arapça
t. 5809
taż'if (<Ar.) tazif, iki kat etme
t. 4380
ta'ziyet (<Ar.) başsağlığı
t. 6304
teḍük temiz, saf
t. 58
tefrik (<Ar.) tefrik, ayırma
t. 4381
teg gibi
t. 12, 33, 48, 53, 60, 74, 75, 76, 77, 125, 206, 211, 231, 288, 309, 310, 365, 371, 389, 400, 401, 402, 415, 452, 494, 593, 619, 630, 662, 693, 698, 701, 718, 722, 738, 740, 741, 752, 775, 811, 813, 815, 825, 828, 861, 863, 903, 905, 930, 972, 975, 988, 1033, 1055, 1072, 1083, 1099, 1101, 1122, 1165, 1175, 1202, 1214, 1217, 1274, 1332, 1381, 1396, 1399, 1408, 1409, 1415, 1424, 1513, 1522, 1524, 1535, 1583, 1617, 1647, 1704, 1833, 1840, 1848, 1882, 1895, 1924, 1950, 2060, 2121, 2177, 2213, 2216, 2266, 2289, 2311, 2312, 2313, 2314, 2369, 2381, 2413, 2424, 2527, 2595, 2610, 2632, 2665, 2671, 2673, 2684, 2687, 2688, 2741, 2785, 2787, 2824, 2838, 2881, 2912, 2914, 2933, 2944, 2951, 2952, 3010, 3011, 3041, 3098, 3107, 3132, 3136, 3154, 3155, 3156, 3198, 3288, 3354, 3363, 3377, 3381, 3391, 3444, 3488, 3519, 3540, 3564, 3567, 3593, 3601, 3609, 3625, 3695, 3727, 3764, 3789, 3796, 3836, 3837, 3839, 3888, 3889, 3908, 3951, 3953, 3985, 4003, 4008, 4016, 4024, 4071, 4098, 4120, 4132, 4156, 4162, 4164, 4166, 4192, 4216, 4268, 4307, 4317, 4455, 4503, 4513, 4526, 4549, 4571, 4688, 4800, 4826, 4840, 4850, 4851, 4872, 4890, 4892, 4900, 4930, 4946, 4950, 4959, 4960, 5016, 5029, 5083, 5104, 5134, 5146, 5166, 5183, 5193, 5359, 5406, 5418, 5450, 5451, 5457, 5612, 5616, 5635, 5639, 5643, 5675, 5679, 5680, 5697, 5704, 5732, 5783, 5801, 5827, 5845, 5846, 5882, 5884, 5965, 6004, 6041, 6058, 6123, 6186, 6187, 6219, 6223, 6240, 6241, 6302, 6332, 6348, 6351, 6356, 6388, 6393, 6397, 6402, 6415, 6417, 6521, 6525, 6529, 6530, 6531, 6532,

6535, 6536, 6537, 6539, 6540, 6542, 6547, 6549, 6550, 6551, 6554, 6573, 6576, 6577, 6582, 6597, 6601, 6606, 6625
t.+lerig 6123

tegi kadar, dek
t. 24, 1259, 3354, 3744, 4070, 4714, 4776, 6034, 6392, 6512

tegim layık
t. 3001
t.+lig 2446

tegimsiz liyakatsız
t. 614, 2516, 4074

tegme her, bir bir, türlü türlü
t. 309, 497, 623, 905, 967, 1590, 1612, 1770, 2045, 2151, 2152, 2166, 2505, 2533, 2545, 2612, 2780, 3038, 3535, 3883, 4186, 5990, 5998
t.+ke 4293

tegre etraf, çevre
t. 4414, 6541

tejik (<Far.) Tacik, Fars
t.+ler 280, 282

tek tek, sade
t. 3365, 3998, 4586

tekin boşuna
t. 3960

teke geyik
t. 5373, 5375

telgülüg gelişigüzel
t. 1777

telim çok, pek çok, bol, fazla
t. 166, 177, 201, 272, 309, 404, 429, 761, 984, 1009, 1020, 1043, 1236, 1592, 1622, 1635, 1698, 1773, 1915, 2035, 2280, 2340, 2343, 2359, 2516, 2599, 2837, 2888, 3098, 3144, 3190, 3215, 3226, 3238, 3409, 3650, 3777, 3879, 4102, 4188, 4245, 4328, 4434, 4915, 5099, 5134, 5211, 5214, 5405, 5406, 5436, 5464, 5478, 5706, 5708, 5952, 5994, 5999, 6005, 6123, 6145, 6379, 6453, 6509, 6638, 6644
t.+de 1622, 6344
t.+rek 2148, 2150, 3100

teltük günahkâr
t. 5276

temam (<Ar.) tamam, tam, bütün
t. 225, 3907, 6529

temür demir
t. 3041, 4263, 4710, 6551

temürçi demirci
t. 4458

ten (<Far.) ten, vücut
t.+i 52, 2529, 2728
t.+im 6267
t.+imdin 394
t.+in 3932
t.+iŋ 1524, 5793
t.+ke 1861

teŋ denk, benzer, akran
t. 215, 333, 651, 1308, 1650, 1651, 1899, 2317, 2481, 2488, 3096, 3573, 3615, 4181, 4249, 4305, 4843
t.+e 7, 186, 188
t.+i 311, 413, 705, 798, 1277, 2696, 2817, 2974, 2991, 3603, 4320, 4768, 4776, 4982, 4985, 5288, 5893, 5914, 6043, 6331, 6388
t.+in 569, 950, 2765, 2820, 4198, 4504, 6334
t.+inçe 1690, 2090, 2974, 4079, 4080, 5593, 6039
t.+inde 4982, 4984
t.+iŋ 1325, 2411, 3199, 4117
t.+ler 2440
t.+lig 1839
t.+ni 2254

teŋsiz denk olmama, uygunsuz olma
t. 726, 986, 1303, 1537, 1662, 2006, 2008, 2039, 2101, 2107, 2511, 2611, 2848, 2929, 2934, 3415, 3494, 4069, 4122, 4137, 4340, 4369, 4478, 4696, 4771, 5198, 5849, 6005, 6038
t.+ig 1662
t.+in 2107

teŋsizlik denk olmama, uygunsuz olma
t.+in 2582

teŋeş denk, denk olan

t.+i 4193, 4528
t.+lig 4193
teŋeşçi kıyasla hareket eden
t. 2256
teŋiz deniz
t. 21, 211, 480, 1140, 1164, 2185, 2866, 2949, 3386, 4715, 4813, 4868, 4998, 5199, 5208, 5356, 6002, 6609
t.+de 4712, 6203
t.+deki 5362
t.+din 212
t.+ke 1733, 4395, 5356
teŋri Tanrı
t. 44, 92, 1281, 1485, 1555, 3249, 3332, 3590, 3684, 4494, 4526, 4712, 5020, 5102, 5131, 5195, 5438, 5489, 5598, 5855, 6046, 6077, 6176, 6189, 6239, 6245, 6266, 6273, 6287, 6307, 6371, 6412, 6413, 6416, 6494
t.+g 1022
t.+ke 3697, 3898, 4865
teŋrilik Tanrılık
t. 4202, 4204, 4225, 4581, 6475, 6479
tepiz çekememe, haset etme, kıskanma
t. 4247, 4254
tepizlik çekememezlik, hasetlik, kıskançlık
t. 4247, 4250, 4253
tepsegüçi ekemeyen, haset eden, kıskanan
t. 4255
ter ücret
t. 5078
t.+i 4661
t.+in 4462
terengbin (<Far.) kudret helvası
t. 6010
terk tez, çabuk
t. 157, 231, 361, 403, 548, 670, 699, 713, 745, 1274, 1301, 1810, 2123, 2426, 2511, 2580, 2683, 2805, 2836, 3395, 3450, 3533, 3556, 3557, 4045, 4119, 4239, 4390, 4462, 4753, 4760, 4825, 4840, 4952, 5042, 5044, 5045, 5218, 5221, 5247, 5314, 5408, 5664, 5756, 6167, 6297, 6522, 6618
t.+in 628, 1008, 1127, 1331, 1580, 1582, 2398, 3289, 3378, 3548, 3825, 3955, 3958, 4367, 4489, 4538, 4616, 4622, 4972, 5452, 5580, 5829, 5960, 6224, 6225
terken kadınlara ait bir unvan
t. 109, 115, 121
ters ters; güç olan her nesne
t. 491, 1856, 1930, 2146, 2826, 3168, 3392, 4017, 4753
t.+i 1907, 1908
tesbiḥ (<Ar.) tespih
t. 3287
teşi obur
t. 4132
tetig zeki, akıllı
t. 279, 462, 475, 483, 755, 777, 883, 1188, 1221, 1342, 1354, 1557, 1971, 2167, 2218, 2222, 2224, 2447, 2628, 2638, 2671, 2707, 2761, 2772, 2930, 2979, 3144, 3154, 3178, 3197, 3278, 3712, 3713, 3731, 3811, 3822, 3889, 3908, 3968, 4045, 4945, 4949, 4951, 5698, 5702, 5913, 5929, 6506
t.+din 2474
tetiglik zekilik
t. 2188, 2222, 2224, 2441, 2474, 2624, 2627, 2628, 2761, 2772
tetrü ters, yanlış
t. 1670, 1902, 1984, 5337, 5507, 6545, 6591
t.+si 536, 3075
tevbe (<Ar.) tövbe
t. 5289, 5647, 5711
t.+ḳa 5715
tevfik (<Ar.) tevfik,
t. 1430, 1479, 1877, 3113, 3468, 4858, 4879, 5401, 5402, 5437, 5611, 5722, 5745, 5854, 5899, 5934, 6273, 6409

t.+ın 4857
tewlig hile, aldatma; dolandırıcı
t. 313, 1737
tewşig çarpışma
t.+i 4327
tezginç hayat
t. 126
tezig ürkek, ürkmüş
t. 712, 3628, 4760
ṭıb tıp
ṭ. 2632
tıḍġuçı engelleyen, engel olan
t. 2095, 4588
tıḍıġ yasak
t. 999
tıldaġ bahane, sebep
t. 3368
t.+ım 6544
tıldam iyi konuşan
t. 3076
tılmaç tercüman
t. 162
tın ruh, nefes, soluk
t. 233, 773, 1134, 1213, 3988, 4403, 6073
t.+a 3106, 6283
t.+ı 1520, 6405
t.+ım 394, 1120
t.+ıŋ 4698
tınmaġuçı durmayan, dinlenmeyen
t. 4785
tınlıġ canlı
t. 6089
tırŋaḳ tırnak
t. 4115
t.+ın 2377
tigin tigin, prens
t. 4068, 4642
tigit tiginler, prensler
t. 1868
tigü lokma
t. 4598, 5441, 6254
t.+ni 5396
tiken diken
t. 3846, 6383
til dil; söz
t. 51, 162, 163, 164, 166, 168, 177, 274, 338, 547, 584, 669, 703, 964, 966, 976, 982, 983, 993, 994, 1003, 1024, 1120, 1184, 1278, 1282, 1415, 1533, 1695, 1743, 1748, 1765, 1866, 1963, 2012, 2158, 2350, 2351, 2477, 2488, 2517, 2636, 2692, 2695, 2759, 2792, 2695, 2759, 2792, 3017, 3169, 3310, 3412, 3423, 3425, 3447, 3504, 3900, 4000, 4021, 4039, 4052, 4186, 4280, 4287, 4288, 4332, 4344, 4534, 4643, 5128, 5192, 5210, 5223, 5251, 5509, 5617, 5708, 5880, 5903, 6089, 6250, 6423, 6484, 6505, 6506, 6538, 6579, 6606
t.+de 238, 1082, 2508, 3326, 3358, 4340, 5073, 5838, 5985, 6074, 6171, 6465
t.+din 1916, 2351
t.+i 53, 194, 275, 342, 364, 407, 424, 441, 464, 471, 494, 515, 531, 862, 921, 970, 971, 1022, 1039, 1212, 1408, 1421, 1571, 1593, 1669, 1880, 1901, 2010, 2041, 2100, 2203, 2229, 2235, 2244, 2295, 2433, 2475, 2481, 2515, 2521, 2576, 2660, 2661, 2695, 2733, 2736, 2854, 3029, 3042, 3126, 3184, 3348, 3361, 3477, 3770, 4329, 4393, 4496, 4983, 5074, 5075, 5123, 5394, 5626, 5728, 5809, 6270
t.+ig 149, 174, 176, 184, 312, 342, 387, 623, 774, 956, 1018, 1020, 1110, 1519, 1590, 1846, 2636, 3076, 3377, 3476, 4011, 5684, 5758
t.+im 166, 201, 272, 381, 984, 3125, 3767, 3879, 4188, 4428, 4779, 5436, 5708, 5853, 6505
t.+imni 386, 791
t.+in 165, 214, 513, 522, 542, 574, 631, 709, 963, 1007, 1019, 1021, 1023, 1027, 1035, 1367, 1415, 1448, 1671, 1696, 1810, 1817, 1838, 2070, 2363, 2435, 2480, 2522, 2546, 2579,

2580, 2682, 2688, 2691, 2700, 2793, 2810, 2811, 2842, 2977, 3035, 3106, 3156, 3177, 3180, 3183, 3228, 3274, 3280, 3373, 3403, 3430, 3478, 3481, 3711, 3712, 3716, 3810, 3812, 3813, 3818, 3820, 3848, 3877, 3879, 3895, 3900, 3911, 3920, 3939, 3943, 3963, 3967, 3971, 3993, 4030, 4041, 4057, 4184, 4297, 4303, 4307, 4322, 4331, 4333, 4334, 4349, 4350, 4351, 4391, 4418, 4448, 4492, 4874, 4923, 4949, 5072, 5080, 5222, 5289, 5533, 5938, 5999, 6032, 6293, 6308, 6410
t.+inde 530, 2505, 3428, 4212
t.+indin 985, 4399
t.+ini 202
t.+iŋ 25, 672, 967, 1026, 3092, 5687, 6118, 6643
t.+iŋde 169, 1314, 1326, 5468
t.+iŋe 4397
t.+iŋni 167, 967, 1312, 5979
t.+ke 168, 971, 994, 1861
t.+lerinde 3100
t.+ni 162

tildem haberci, iyi konuşan, hatip
t. 5651

tilek dilek
t. 37, 90, 116, 122, 125, 487, 529, 567, 572, 593, 602, 612, 619, 753, 822, 946, 1045, 1095, 1122, 1123, 1254, 1268, 1271, 1345, 1400, 1617, 1647, 1801, 1876, 1882, 2428, 2541, 2720, 3000, 3037, 3092, 3102, 3138, 3313, 3315, 3324, 3325, 3410, 3420, 3454, 3481, 3521, 3604, 3702, 3727, 3772, 3857, 3874, 3963, 3981, 4023, 4050, 4089, 4234, 4388, 4499, 4563, 4681, 4701, 4728, 4732, 4744, 4784, 4785, 4796, 4802, 4936, 4955, 4957, 4980, 4986, 5025, 5096, 5190, 5192, 5429, 5438, 5482, 5612, 5732, 5749, 5798, 5819, 5895, 6046, 6118, 6120, 6148, 6200, 6535, 6542
t.+çe 316, 1077, 1757, 2240, 3604, 4825, 5706, 5896, 6231
t.+i 503, 507, 508, 1194, 1423, 1608, 1609, 1631, 2125, 2261, 2937, 3629, 3729, 3945, 3972
t.+im 184, 192, 287, 592, 3019, 3023, 3153, 3316, 3812, 3861, 3884, 3909, 4732, 4764, 4919, 4937, 5092, 5093, 5855, 5871, 6501, 6504
t.+imni 859, 1032
t.+in 349, 606, 1051, 1319, 1799, 1875, 2051, 2076, 2393, 2416, 2666, 2709, 3313, 3322, 3596, 3702, 3703, 3867, 3901, 3904, 4731, 5026, 5042, 5044, 5152, 5431, 5432, 5957, 6248, 6614
t.+inçe 3602, 3638
t.+ini 1684, 5318
t.+iŋ 512, 513, 525, 539, 3451, 3453, 3708, 3843, 3982, 4023, 4423, 4899, 4956, 5102, 5613, 5879, 5961, 6251, 6412, 6413
t.+iŋke 5402
t.+ke 155, 159, 331, 428, 591, 615, 675, 1797, 1821, 1823, 2627, 2637, 3311, 3703, 3860, 3870, 4019, 4179, 4936, 5042, 5132, 5597, 5660, 6088, 6607
t.+leri 5804
t.+ni 4935
t.+tin 3869

tilekçi dilekte bulunan, dileyen
t. 4778

tilkü tilki
t. 2312, 5376

tilwe deli
t. 295, 473, 741, 963, 2099, 2655, 3441, 6394, 6545, 6589

timçi şarap satan, meyhaneci
t. 2098

tip tirig dipdiri
t. 5689

tirgüçi deren, dizen, toplayan
t. 4392, 4713

tirgük direk
t. 3463
t.+i 4345
tirig diri, canlı
t. 14, 21, 237, 257, 378, 379, 390, 968, 977, 1066, 1123, 1194, 1201, 1230, 1262, 1344, 1347, 1383, 1447, 1449, 1466, 1471, 1541, 1579, 1839, 2450, 2478, 3191, 2147, 3313, 3314, 3369, 3387, 3464, 3621, 3642, 3691, 3718, 3785, 4358, 4403, 4467, 4511, 4525, 4726, 4835, 4910, 4927, 5136, 5143, 5196, 5406, 5607, 5608, 5689, 5746, 5772, 5897, 5919, 5920, 5923, 5978, 5990, 5991, 6056, 6069, 6071, 6268, 6280, 6315, 6435, 6507
t.+de 3374, 5466, 6086
t.+in 5633
t.+ke 258, 270, 1105, 1448, 3665, 4668, 5415 6289
t.+le 1559, 6204, 6209
t.+ler 1201, 3930, 5030
tiriglik dirilik, canlılık, hayat, ömür
t. 60, 183, 231, 307, 323, 361, 364, 482, 693, 819, 949, 976, 1051, 1073, 1096, 1099, 1105, 1106, 1116, 1117, 1122, 1123, 1135, 1156, 1170, 1175, 1193, 1204, 1214, 1239, 1333, 1370, 1396, 1399, 1400, 1401, 1423, 1425, 1439, 1464, 1516, 1611, 1774, 2013, 2162, 2318, 2320, 2840, 2841, 2842, 2910, 2931, 2963, 3018, 3065, 3313, 3315, 3370, 3380, 3397, 3530, 3543, 3544, 3545, 3571, 3575, 3586, 3587, 3605, 3606, 3607, 3618, 3620, 3630, 3635, 3648, 3664, 3748, 3756, 3762, 3782, 3794, 3796, 3801, 3902, 4162, 4167, 4169, 4174, 4276, 4279, 4357, 4359, 4444, 4465, 4466, 4468, 4630, 4668, 4682, 4697, 4698, 4750, 4812, 4821, 4822, 4831, 4905, 5091, 5144, 5148, 5149, 5161, 5167, 5228, 5245, 5247, 5265, 5461, 5477, 5571, 5627, 5630, 5632, 5633, 5634, 5638, 5692, 5693, 5694, 5695, 5717, 5845, 5890, 5920, 5921, 5922, 6045, 6052, 6053, 6058, 6060, 6062, 6063, 6087, 6145, 6148, 6254, 6256, 6257, 6335, 6401, 6486, 6521, 6533, 6570, 6635
t.+i 1169
t.+ke 1274, 1332, 1401, 3607, 3634, 5323, 5700, 6057, 6525, 6555
t.+leri 4747
t.+lerig 1385
t.+ni 232, 4819, 6527, 6545
t.+te 1724, 2577, 5292, 6555
tirki sofra
t. 2549, 2824, 2878, 4602, 4645, 5338, 5341, 5343
t.+ni 2551
t.+si 2861
tirnek dernek, topluluk
t.+ig 4829
tiryaḳ (<Ar.) tiryak, yılan sokmasına karşı kullanılan panzehir
t. 1064
tiş diş
t. 1453, 4661
t.+im 5640
t.+in 2377, 2515, 3953, 5827
t.+iŋ 167
tişi dişi, kadın
t. 979, 3574, 3581, 3583, 3584, 3608, 4132, 4498, 4500, 4503, 4519
t.+de 6474
t.+din 1303
t.+g 1303, 1304, 4514, 4517, 4518, 4520
t.+ke 980
t.+ler 2283, 4525
t.+lerde 4523, 4524
t.+lerni 4513
t.+niŋ 4513
titig çamur, balçık
t.+sig 3723
titim inat, azim

t. 1961, 2043
titimlig inatçı, azimli
t. 2311, 2328, 5905
titir dişi deve
t. 74, 206, 2312, 5370
titrü dikkatli, doğru
t. 328
tiwe deve
t. 206
tiyiŋ sincap
t. 5367, 5825
tiz diz
t. 4058
t.+ig 712
toḍlıç todlıç, bir kuş adı
t. 5377
toḍum doyum, doyumluk
t. 4587
toḍumsuz doyumsuz, aç gözlü
t. 2001
toġ toz, duman
t. 5426, 6535
t.+a 5834
t.+ı 1773, 4426, 4884, 4893
toġa hastalık
t. 5979
t.+ḳa 3979, 4356
t.+n 5978
toġar doğu
t.+dın 63, 99, 3706, 3839, 4423, 4714, 4889, 5449, 6219, 6512
toġru doğru, doğruca
t. 2550
toḳ tok
t. 1191, 1964, 2000, 2170, 2199, 2200, 2236, 2441, 2442, 2607, 2612, 2614, 2619, 2620, 2721, 2722, 2750, 2753, 2843, 2885, 2927, 2961, 3031, 3797, 4133, 4600, 4729, 4749, 5384, 5385, 5388, 6366
t.+ı 801, 2564, 2690, 3057, 3872
t.+um 3350, 4794, 5093
t.+un 4841
toḳım kesilecek hayvan
t.+lar 4669
toḳış savaş, vuruşma
t. 2365
t.+ıġ 2366
t.+ḳa 2359, 2363
toḳlı toklu, altı aylık kuzu
t. 3096
toḳluḳ tokluk, tok olma
t.+ı 2615, 3479, 5317, 5385
toḳu âdet, düzen, töre
t. 1643, 2490, 2531, 3739, 4001, 4002, 4010, 4038, 4321
t.+larnı 4026
t.+luġ 4014
t.+sın 2497
toḳum dayanak, destek
t. 3466, 4794
toḳusuz usulsüz
t. 4447
toḳuz dokuz
t. 4893
t.+ı 999
tolı dolu
t. 3888, 6013
tolu dolu
t. 48, 732, 617, 741, 825, 1071, 1351, 1614, 1964, 2005, 2075, 2177, 3086, 3130, 4242, 4491, 4718, 5296, 5449, 5450, 5556, 6101, 6132, 6383, 6530
toluluḳ doluluk
t. 1351
tolum silah
t. 474, 1381, 1537, 2277, 2332, 2339, 2355, 2561, 2963, 3623, 4830, 4838, 5291, 5485, 5594, 6205, 6291
t.+dın 2355
t.+ı 2317
tolumluġ silahlı
t. 2337
tolun dolun, ayın on dördü
t. 48, 732, 741, 2723, 2914, 6530
ton elbise
t. 321, 474, 2277, 2317, 2561, 2916, 3665, 4768, 4773, 4774, 5518, 6571
t.+a 561, 4958, 5939

t.+ı 84, 393, 2563, 5824
t.+ın 519, 575, 2564, 5029, 5453, 6224
t.+ını 1337
t.+um 4765, 4767
tonçı elbiseci
t. 2494
toŋ sert, katı
t. 1949, 2271, 2705
toŋa ey yiğit
t. 36, 186, 196, 573, 1360, 1409, 1908, 2818, 2827, 2939, 3074, 3125, 3277, 3398, 3470, 3482, 3685, 3878, 4126, 4138, 4363, 4457, 4540, 4581, 4761, 4981, 5051, 5089, 5164, 5182, 5381, 5492, 5720, 5982, 5987, 6066, 6231
toŋa alp Alp-Er, efsanevî Türk kahramanının adı Alp Er Tonga
t. 277, 5861
toŋuz domuz
t. 2311, 5376
top tolu dopdolu
t. 3086
topıḳ top, topaç
t. 62, 647, 661, 662
topraḳ toprak
t. 143, 1790
t.+ıġ 5425
tor ağ; tuzak
t.+ı 1538
t.+ḳa 3565, 4262
torḳu ipek kumaş, ipekli
t. 68, 3288, 3846, 4098
tosun haşarı tay
t. 6537
toy toy kuşu
t. 5377
toy halk; topluluk
t. 5340
t.+ı 4512
toy ordu karargâhı
t.+uġ 2347, 2349
toz toz
t. 5426, 5951
t.+ı 5426, 5980
tozı tûzî
t. 5368
töbün alt, aşağı
t. 3797, 4712
töŋdi ters hareket, kanunsuzluk
t.+si 1547, 4720
töpü tepe
t.+din 4888
tör odanın en iyi yeri, başköşe
t. 262, 264, 522, 577, 1015, 2071, 2196, 4604
t.+de 262, 263, 902, 3959, 4055
t.+deki 1002
t.+din 844
t.+e 1976, 3425, 3503, 6605, 6641
t.+i 308, 3034
t.+inde 2553
t.+ke 614, 844, 1661, 1681, 1959, 6594
tört dört
t. 31, 49, 60, 306, 307, 308, 358, 804, 2335, 3755, 3758, 4497, 4663, 4804, 5866, 5902, 5906, 6495, 6520, 6604, 6623, 6645
t.+i 2059
t.+te 307, 4486
t.+e 4502
törtinç dördüncü
t. 134, 5905
törtünç dördüncü
t. 2062, 2327
törü görenek, âdet, kanun, yasa
t. 219, 252, 269, 286, 291, 355, 429, 454, 545, 800, 812, 815, 822, 893, 939, 1041, 1374, 1435, 1451, 1456, 1458, 1461, 1570, 1642, 1643, 1686, 1690, 1770, 1772, 1911, 1927, 1931, 1941, 2015, 2017, 2022, 2032, 2033, 2034, 2036, 2058, 2111, 2128, 2133, 2134, 2136, 2165, 2171, 2474, 2490, 2531, 2713, 3093, 3107, 3108, 3121, 3192, 3207, 3246, 3463, 3739, 3997, 4001, 4002, 4006, 4008, 4010,

4016, 4018, 4038, 4082, 4140, 4153, 4170, 4309, 4321, 4432, 4446, 4449, 4473, 4595, 4604, 4605, 4606, 5170, 5172, 5197, 5285, 5287, 5288, 5302, 5471, 5743, 5744, 5765, 5887, 5903, 5944, 6266, 6273, 6409, 6489, 6492, 6550, 6593, 6594, 6595
t.+çe 1612, 2869, 4043, 4603
t.+de 818
t.+m 828, 830
t.+ni 4026
t.+sin 1888, 2497, 4752

törülüg soylu
t. 2196, 3112, 3461, 3464, 4014, 4290, 4595, 4604

törüsüz usul bilmeyen
t. 3739, 4447, 4603

törüsüzlük düzensizlik
t. 4603

töşek döşek
t. 3285, 3838, 3950, 4645, 4887, 4962, 5673, 5826, 6212
t.+ke 1056, 5671, 6214
t.+tin 5452

töşekçi döşekçi
t. 2557, 4148

töz asil, kök, soy
t. 555, 855, 1704, 1779, 1866, 2153, 2758, 4900, 5110, 5631, 6199
t.+in 568, 3849, 4340
t.+üg 4901

tözü bütün, hep, tamamen
t. 9, 24, 31, 125, 397, 440, 458, 555, 827, 857, 1134, 1260, 1349, 1645, 1787, 2020, 2160, 2539, 2557, 2624, 2685, 3270, 3341, 3354, 3467, 3815, 3902, 3906, 4258, 4403, 4417, 4494, 4776, 5283, 6518, 6520, 6645
t.+g 1257, 4649
t.+ke 832, 1538, 2428, 3461, 4402, 4652, 4659, 5272, 6294

tuçı daima, her zaman
t. 62, 119, 126, 362, 482, 492, 909, 1435, 2160, 2269, 2316, 2558, 2724, 3138, 3194, 3211, 3757, 3867, 4101, 4150, 4225, 4294,4368, 4513, 5149, 5887, 5902

tudaş eş, birbirine benzeyen
t. 3485, 4193, 4991, 5011, 5721, 6150

tuġ Hakanın yanında çalan kös ve davul; sancak, bayrak
t. 5672
t.+ı 86, 1036, 2553, 4893, 5422

tuġçı tuğcu
t. 2557

tul dul
t. 84, 1376, 2473, 2498, 3238, 4144, 5029, 5302, 5824, 6487

tulas benzi soluk, sarı benizli
t. 84

tulsaḳ dul kadın
t.+ıġ 3238

tuman duman, sis
t. 285, 1981, 5028, 5951
t.+dın 5426

tumlıġ soğukluk
t. 2961, 4626, 4627, 4628
t.+ıġ 3726, 4620

tumşuḳ gaga
t.+ın 77

tuŋu sağır
t. 1016

tura kale, sığınak, kalkan
t. 256, 4710, 5263, 6434, 6605, 6625
t.+da 1736

turġaḳ kapıcı, nöbetçi
t. 608
t.+nı 2536

turı haşin, tatsız
t. 1706, 3541, 4553, 5405, 5731

turna turna kuşu
t. 74, 5377

turuġ yer, durulacak veya sığınılacak yer
t. 1521, 2547, 2588, 3998, 4585

turuḳ zayıf
t. 3094

tusu fayda, menfaat

t. 4852, 5395
t.+ġı 3681
t.+sı 1657, 2421, 2574, 3258, 3929
tusuġlı kabiliyetli, yetenekli
t.+sı 1622
tusuġluġ faydalı
t. 645
tuş eş, benzer, denk, dost
t. 7, 500, 1694, 2215, 2254, 2632, 3199, 3571, 3679, 3784, 4181, 4233, 4264, 4367, 4576, 4699, 4869, 4921, 5020, 5236, 6016, 6256
t.+ı 336, 884, 910, 1596, 1627, 1802, 1933, 2047, 2308, 2986, 3165, 3754, 3902, 4135, 4182, 4241, 4308, 4324, 4359, 4554, 4889, 5526, 5543, 5879, 5892, 6441
t.+ınça 2375
t.+lar 5213
t.+um 6047
t.+uŋ 4182, 4249, 4305
tuş başa ya da kemere takılan altın ya da gümüş toka
t. 213
tuşaġlıġ bukağılı, köstekli
t. 316
tutam tutam
t.+ça 5265
tutaşı devamlı, her zaman, daima, bkz. tutşı
t. 31, 434, 5189, 6520
tutçı daima, her zaman
t. 41, 332, 345, 378, 878, 899, 971, 1221, 1239, 1302, 1434, 1985, 2028, 2104, 2145, 2147, 2256, 2264, 2303, 2464, 2727, 3643, 3668, 4283, 4295, 4297, 4614, 4675, 4783, 5025, 5481
tutġaḳ öncü
t. 2343
t.+ı 1067, 1352, 2342, 3580, 4619, 5976
tutġun tutsak, esir
t. 3345
t.+ı 373
ṭuṭı (<Far.) papağan
ṭ. 3361
tutruḳ dayanak
t. 2132, 2716, 3039
tutşı devamlı, her zaman, daima, bkz. tutaşı
t. 324
tutuġ esir, rehin
t. 1211, 3047, 4180, 4717
tuz tuz
t. 1191, 1328, 2318, 2319, 2320, 2321, 4219, 4222, 4279, 4350, 4537, 5797, 5889, 6096, 6584
t.+ı 711, 2274, 2317, 2532
tuzaḳ tuzak
t.+ı 3637
t.+ḳa 4824
tuzaḳçı tuzakçı, tuzak kuran
t. 3564, 3567, 4824
tü tüy, kıl
t. 2918
t.+si 365
tü “türlü, çeşitli; renkli”
t. 70, 304, 452, 1106, 1235, 1512, 1808, 1979, 2057, 2441, 2501, 2917, 3146, 3391, 4424, 4426, 4609, 5327, 6151, 6531, 6625
tügük çatık
t. 1111, 1563, 2077, 2577, 6198, 6612
t.+i 816
tügün düğüm
t. 150, 1084, 1856, 3168, 3469, 4029, 5817, 5888, 6228, 6337
t.+in 172
t.+ler 283, 3006
tük çok, fazla
t. 1537
tükel tüm, tamamen, hep, bütün
t. 116, 225, 321, 380, 445, 461, 465, 619, 627, 733, 764, 968, 1045, 1046, 1047, 1051, 1103, 1162, 1212, 1260, 1340, 1423, 1478, 1598, 1653, 1667, 1726, 1730, 1739, 1740, 1766, 1787, 1818, 1873, 1879, 1881, 1973,

1994, 2007, 2018, 2072, 2074, 2166, 2238, 2240, 2261, 2271, 2304, 2335, 2618, 2630, 2798, 2994, 3008, 3025, 3062, 3177, 3220, 3459, 3542, 3549, 3597, 3601, 3605, 3816, 3858, 3991, 4027, 4066, 4156, 4174, 4277, 4282, 4379, 4389, 4395, 4399, 4484, 4497, 4508, 4567, 4637, 4662, 4699, 4709, 4757, 4765, 4777, 4787, 4804, 4805, 4857, 4862, 4886, 4908, 4955, 4956, 4969, 4979, 5026, 5071, 5102, 5146, 5158, 5188, 5386, 5429, 5431, 5435, 5498, 5564, 5613, 5735, 5759, 5848, 5906, 6046, 6051, 6057, 6060, 6063, 6094, 6109, 6122, 6148, 6193, 6202, 6251, 6387, 6413, 6480, 6481, 6496, 6548, 6551, 6624, 6644
t.+i 3605
t.+in 1050, 5432
t.+ke 4379

tüm tam, bütün
t. 2332, 2339

tümen çok, fazla
t. 2, 21, 22, 31, 70, 84, 159, 172, 198, 285, 304, 442, 452, 466, 682, 829, 1022, 1300, 1344, 1569, 1767, 1808, 1957, 1981, 2441, 2709, 3009, 3224, 3319, 3733, 3807, 3905, 4424, 4426, 4525, 4859, 5370, 5801, 5911, 6519, 6531, 6535, 6645

tün gece
t. 3, 22, 39, 127, 1840, 2250, 2331, 3193, 3357, 3605, 3606, 3952, 4925, 5068, 5148, 5793, 5953, 6217, 6336, 6602
t.+e 3951, 6216
t.+i 35, 288, 952, 1389, 3655, 4965, 5969
t.+in 1606
t.+ki 3633
t.+le 760, 2314, 4347, 5988, 6158, 6558
t.+leri 2380, 3105
t.+ni 2964
t.+üg 2530
t.+üm 383, 1072, 5634, 5696, 5701, 6078
t.+ün 38, 78, 608, 3754
t.+üŋ 1240, 3633, 3787, 4811, 5307

tünek zindan
t. 3084, 3520, 4809, 5185, 5421, 5423
t.+te 3521, 4809, 5186, 5424

tünerik mezar, karanlık yer
t. 3083
t.+te 383

tüp dip, esas; herhangi bir şeyin aslı
t. 506, 1949, 2437, 3849, 4488, 4495, 4900, 4901, 5873, 6061, 6091
t.+e 889
t.+i 833, 999, 1140, 1704, 2132, 2438, 3089, 3507, 3551, 3795, 4035, 4107, 4288, 5024, 5356, 6003, 6609
t.+inde 211, 1549
t.+iŋe 5872
t.+ke 4479
t.+üg 4411
t.+üm 1544
t.+üŋke 1323, 5409
t.+üŋni 1462

tüpi tipi; kar fırtınası
t. 1175, 1439, 3796, 4302, 4758, 5091, 5314, 6521, 6554, 6573

tüplüg temelli, sağlam, köklü
t. 1699, 1710

tüpsüz dipsiz
t. 211, 1164

türlüg türlü, çeşitli
t. 96, 238, 265, 465, 497, 619, 623, 872, 875, 969, 1590, 1653, 1750, 2074, 2218, 2599, 2621, 2628, 2630, 2640, 2641, 2642, 2703, 2709, 2772, 2774, 2780, 2801, 2887, 2888, 2950, 2987, 3163, 3189, 3217, 3807, 3974, 4031, 4053, 4134, 4201, 4224, 4234, 4271, 4406, 4472,

4574, 4594, 5253, 5440, 5515, 5550, 5652, 5723, 5994, 6403, 6497
t.+i 5762
t.+üg 5910
t.+ün 627, 1752, 3177, 3850
türk güç, kuvvet
t. 5151
türk Türk
t. 276, 277, 1163, 3817
türkçe Türkçe
t. 273, 319, 667, 880, 1798, 1826, 6617
tüs renk
t.+i 5639, 5643, 5697
t.+ig 829
tüş düş, rüya
t. 231, 1332, 1396, 1397, 2632, 3571, 3605, 4366, 4367, 4368, 4370, 4373, 4869, 5146, 5992, 5993, 5995, 5997, 5999, 6001, 6003, 6005, 6006, 6013, 6016, 6017, 6019, 6021, 6027, 6028, 6029, 6037, 6038, 6042, 6051, 6256
t.+i 4369, 4371, 6024
t.+iŋe 6024
t.+ke 5994, 6015, 6023
t.+ni 6004, 6021, 6048
t.+nüŋ 5999, 6001, 6067
t.+te 630, 5177, 6018, 6022, 6025, 6026, 6039, 6040, 6043, 6062, 6066
t.+üg 4368, 4373, 4374, 5998, 5999, 6030, 6042
t.+üm 6047
t.+ümde 5986
t.+ümdemü 6303
t.+ümdin 5987
t.+üŋ 1399, 5845, 6000, 6003
t.+üŋke 5996
t.+üŋni 5995, 6031
tüşnek yuva; mezar
t.+i 3570
tüşük düşkün; kederli
t. 1111, 1563, 5003, 6226
t.+rek 5686
tüşün konak, durak
t. 488, 1202, 1390, 1443, 2345, 3561, 3634, 5176
t.+de 3561
tütsüg tütsü
t. 98
tütün duman
t. 341, 1763, 2792, 6127
tütüş kavga
t. 2098, 2651, 4247, 4291, 4586
t.+ke 2089
tüz doğru, düzgün; temiz
t. 291, 393, 424, 454, 464, 515, 802, 804, 805, 807, 1080, 1374, 1427, 1713, 1759, 1927, 1986, 2033, 2058, 2072, 2099, 2179, 2481, 2551, 2788, 2854, 2991, 3108, 3148, 3279, 3448, 3537, 3617, 3993, 4005, 4007, 4314, 4318, 4546, 4567, 4605, 4691, 4990, 5057, 5471, 5474, 5509, 5699, 5835, 5934, 5985, 5989, 6184, 6356, 6462, 6532, 6550
t.+e 42, 1269, 2795, 4716, 5197, 5966
tüz bütün, hepsi
t. 887, 1238, 1540, 2112, 2239, 2241, 2483, 2688, 2923, 3573, 3749, 3997, 4211, 4885, 5376, 6387
tüz ova
t.+de 5372
tüz asil; temiz
t.+i 4386
t.+üm 3696, 3812, 4851, 4977
tüzgüçi düzenleyen, tanzim eden
t. 4170
tüzük duru, berrak
t. 3085, 4464, 5114
tüzün yumuşak huylu, asil
t. 43, 107, 546, 1033, 1148, 1416, 1659, 1871, 1965, 2000, 2169, 2204, 2306, 2444, 2456, 2623, 3242, 3402, 3437, 3588, 3780, 4058, 4124, 4140, 4172, 4281, 4410, 4559, 4643, 4777, 5219, 5308, 5346, 5727, 5949,

6090, 6122, 6187, 6329, 6414, 6510, 6513, 6594
t.+i 2875
t.+ke 3402
t.+ler 3431
tüzünlük yumuşak huyluluk, asillik
t. 326, 1155, 3780, 6638

U

u uyku
u. 1424
u.+da 5988
u.+nı 5310
u.+sı 102, 1165, 2270, 2331, 3952, 4781, 4890, 4963, 4965, 5271, 5969, 5970, 6212, 6216
u.+sın 6075
u.+sında 6142
u.+sından 1523, 5271, 6637
uç uç, tepe
u. 1594, 2966, 3815, 5569
u.+ı 1140, 2316, 3551, 6609
uça sırt
u. 6157
uçmaḳ cennet
u. 3503, 3521, 3522, 3654, 3656, 4855, 5186, 5833, 6382, 6547
uçuz ucuz, değersiz
u. 308, 540, 901, 902, 903, 1603, 3010, 3159, 3676, 3828, 4177, 4248, 4495, 4542, 4587, 4855, 5316, 6135, 6452
u.+ı 1028
u.+ḳa 1245, 1248
u.+un 2802
uçuzluḳ ucuzluk, değersizlik
u. 783, 1718, 2079, 2118, 3750, 3762, 3903, 4100, 4115, 4414, 4856, 5240, 6446
u.+tın 3676
uḍ boğa burcu
u. 139
uḍ sığır
u. 988, 1598, 1599, 4821, 5372, 5635, 5704, 6535
uḍḳu uyku
u.+ŋ 1069
uġan her şeye gücü yeten, kadir
u. 2, 6, 1531, 3192, 3721, 3898, 6494
ʻuḳbi (<Ar.) ahret
ʻu. 2157, 3027, 3340, 3410, 3657, 3976, 4383, 4384, 4742, 4799, 4802, 4805, 4862, 5604, 6499
ʻu.+ḳa 3658
ʻu.+ni 3087
uḳuġ anlayış
u. 147, 148
uḳuş akıl; anlayış
u. 150, 151, 154, 159, 160, 161, 185, 193, 205, 217, 218, 221, 224, 274, 288, 290, 294, 300, 301, 303, 304, 305, 310, 314, 317, 320, 356, 387, 398, 470, 585, 640, 869, 904, 1009, 1186, 1196, 1250, 1253, 1679, 1682, 1728, 1825, 1827, 1828, 1829, 1830, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1844, 1846, 1848, 1850, 1859, 1861, 1863, 1864, 1870, 1934, 1940, 1947, 1952, 1954, 1967, 1970, 1993, 1994, 2029, 2454, 2488, 2504, 2604, 2606, 2626, 2627, 2654, 2713, 2790, 2793, 2838, 2870, 3014, 3062, 3168, 3200, 3256, 3346, 3467, 3490, 3802, 3853, 3936, 4011, 4048, 5043, 5196, 5209, 5321, 5403, 5472, 5478, 5997, 6003, 6019, 6028, 6104, 6161, 6330, 6387, 6445
u.+ı 569, 627, 2185, 3907, 4080, 4320
u.+ın 527
u.+ḳa 162, 216, 293, 297, 472, 1862, 2651, 2949, 3647, 3939, 4028, 4990, 5411, 5770
u.+lı 215
u.+nı 152
u.+nuŋ 1865
u.+ta 1683
u.+uġ 287, 1833
u.+un 289, 1542, 2712, 3850

uḳuşluġ anlayışlı, akıllı, bilgili
u. 155, 199, 205, 217, 219, 278, 294, 299, 320, 322, 326, 327, 408, 416, 417, 421, 423, 427, 463, 469, 470, 490, 563, 904, 908, 997, 1146, 1178, 1252, 1417, 1741, 1775, 1776, 1777, 1830, 1839, 1862, 1866, 1923, 1946, 1951, 1956, 1964, 1971, 1972, 2117, 2153, 2154, 2168, 2188, 2189, 2453, 2456, 2457, 2521, 2597, 2600, 2652, 2693, 2704, 2706, 2788, 2821, 2868, 2872, 2873, 2874, 2875, 2896, 2897, 3015, 3061, 3062, 3082, 3164, 3165, 3166, 3558, 3638, 3642, 3661, 3752, 3763, 3878, 3938, 4012, 4013, 4074, 4290, 4533, 4613, 4634, 4983, 4998, 5229, 5394, 5418, 5520, 5843, 5864, 6061, 6101, 6132, 6309, 6355, 6356, 6373, 6381, 6394, 6430, 6452, 6490, 6620, 6629
u.+ḳa 1707, 1778, 1781, 6383
u.+nı 2603, 4335
uḳuşsuz akılsız
u. 199, 296, 297, 298, 334, 585, 1776, 1831, 1839, 1859, 1923, 2455, 3644, 4076, 4078
usuz uykusuz
u. 2314, 4780, 4891
ul temel, asıl
u. 506, 4156, 6061
u.+ı 441, 819, 821, 861, 921, 942, 1772, 2021, 2137, 2308, 2412, 2571, 2573, 2931, 3016, 3029, 3918, 4983, 5055, 5148, 5172, 6498
u.+ın 1755, 1817, 3563, 4079
u.+um 1544
u.+un 2898
u.+uŋ 4028, 6497
u.+uŋnı 3620
ulam sürekli, kesiksiz, ebediyen
u. 61, 1199, 1348, 3906, 5490, 6520
ular keklik
u. 75
uluġ ulu, büyük, yüce
u. 32, 62, 85, 88, 152, 611, 931, 1001, 1128, 1226, 1248, 1293, 1437, 1499, 1540, 1602, 1648, 1694, 1720, 1768, 1814, 1823, 1842, 1884, 1922, 1966, 2070, 2115, 2116, 2146, 2163, 2187, 2272, 2314, 2324, 2431, 2432, 2436, 2483, 2489, 2490, 2492, 2493, 2501, 2524, 2555, 2588, 2643, 2647, 2665, 2717, 2967, 2969, 3117, 3184, 3322, 3344, 3398, 3515, 3576, 3640, 3652, 3774, 3868, 3989, 4073, 4092, 4153, 4154, 4179, 4263, 4531, 4532, 4534, 4545, 4576, 4593, 4596, 4727, 4833, 4917, 4996, 5052, 5062, 5075, 5092, 5171, 5200, 5210, 5251, 5340, 5354, 5400, 5419, 5425, 5584, 5771, 5788, 5857, 5884, 5968, 6099, 6432, 6433, 6493, 6508
u.+da 6469
u.+dın 1013, 4178
u.+ı 4999
u.+ḳa 500, 706, 1327, 2804, 3903, 4041, 4154, 4175, 4178, 4303, 4532, 5197
u.+lar 2587, 3379, 4179, 4180, 4658, 5060, 5061
u.+raḳ 1830, 4116
u.+uġ 4151, 4304
u.+uŋ 4175, 4248
uluġluḳ ululuk, şeref, büyüklük
u. 7, 154, 453, 552, 942, 1245, 2233, 2322, 2417, 2556, 3721, 4151, 4172, 4178, 4304, 4488, 4716, 4837, 4914, 5073, 5089, 5169, 5324, 6039, 6041, 6145, 6372
u.+ḳa 91, 4066, 4078, 4694, 4917, 6140
uluġsıġ büyüklük taslayan
u. 1706, 2118
uluş köy, şehir
u. 1043, 2178, 2421, 2428, 3104, 3203, 3215, 3226, 3236,

3327, 3347, 3500, 3652, 3922, 4687, 4834, 5519, 5546, 6435, 6599
u.+ḳa 3636, 3944, 4316, 4814
u.+lar 2999
u.+ta 3974
u.+tın 4814
umdu dilek, istek, tamah
u. 2616, 2725
u.+sı 5895
u.+sın 4215
umdusuz tamahkâr
u. 2721, 4217
umduçı dilenci; tamahkâr
u. 2613, 2723, 2724, 4214, 4215, 4272
u.+sı 2613
umınç ümit, umut
u. 2812, 2972, 2987, 3674, 5009, 5122, 5514, 6209, 6515, 6582
u.+ım 29, 3053, 4764, 6504, 6515
u.+ın 6271
u.+ḳa 2972, 5514
umınçlıġ ümitli
u.+ḳa 1588
umınçsız ümitsiz, umutsuz
u. 1115
umunç ümit, umut
u. 1364, 2013, 2163
unu işte
u. 1161, 1261, 4155, 4866, 5413, 6499
unur insan, kudretli insan
u. 756, 810, 1081, 1667, 2143, 2353, 2612, 3134, 3814, 4377, 4501, 5524, 5555, 5561, 5928, 6015, 6067
uraġun Hindistan'dan gelen bir ilaç
u. 772, 789, 814, 815
urġuçı vurucu, vuran
u. 1458
u.+ġ 2145
urı erkek evlat
u. 980, 3227, 3832, 4437, 4842, 5428, 6188, 6194, 6295
urı ses, gürültü
u. 3541
uruġ tane; tohum; nesil, soy
u. 108, 1959, 1966, 2189, 3372, 3375, 3653, 4476, 4585, 4734, 4735, 6391, 6411
u.+ı 806, 1623, 1637, 1985, 2189, 3015, 4337, 6187
u.+ın 6529
uruġluġ asil, soylu
u. 1623, 2186, 2195, 2197, 4488, 4496, 5295, 6033
uruġsuz asil olmayan, soysuz
u. 2194
uruş vuruş; savaş
u. 2098, 4247
usal gafil
u. 443, 447, 654, 1066, 1142, 1206, 1209, 1422, 1437, 1452, 1502, 2014, 2027, 2028, 2139, 2297, 2348, 2393, 2779, 3109, 3402, 3661, 4260, 4816, 4828, 5144, 5163, 5231, 5848, 6087, 6124
u.+ıġ 2028, 4827
u.+ın 447, 2273, 5632, 5636, 6271, 6554
u.+lar 444
u.+raḳ 5837, 5840
usallıḳ gafillik
u. 442, 444, 1117, 1209, 1523, 2021, 2024, 2026, 2142, 2297, 6075
u.+nı 4559
usayuḳ gafil
u. 3565, 3568, 5257, 5259, 6075, 6159
'uṣman Hz. Osman
'u. 55
usrıḳ uyuklayan
u. 6560
uş işte
u. 202, 203, 204, 433, 565, 984, 1088, 1118, 1120, 1158, 1353, 1977, 2041, 2113, 2302, 2398, 2907, 2925, 3043, 3215, 3226, 3326, 3530, 3572, 3679, 4119, 4211, 4445, 4821, 4831, 4870, 4936, 5155, 5157, 5184,

5584, 5696, 5875, 6316, 6318, 6319, 6323, 6499, 6616
uşaḳ küçük
u. 4601
uşaḳ dedikodu
u. 4108, 4301
uşaḳçı dedikoducu
u. 1299, 5303
uştmaḫ cennet
u. 63, 917
uşun omuz başı
u. 3288
utġuçı yenen, yenmiş olan
u. 2141
utru doğru, karşı
u. 137, 175, 193, 576, 621, 1188, 1311, 1361, 1417, 1465, 1581, 1652, 2391, 2464, 2996, 3958, 4011, 4051, 4055, 4598, 4799, 4906, 5618, 6033, 6068, 6287, 6322
u.+ḳı 2716, 4130, 4598
uwut hayâ
u. 1660, 1662, 1664, 2006, 2007, 2008, 2009, 2202, 2207, 2291, 2622, 2654, 2763, 4981, 6474
u.+ı 2290, 2830, 2927
u.+ḳa 2292, 6544
uwutluġ hayâ sahibi
u. 43, 55, 1309, 1965, 2000, 2005, 2169, 2199, 2201, 2204, 2235, 2290, 2293, 2441, 2444, 2445, 2621, 2653, 2762, 2821, 2867, 4476
uwutsuz gözü doymaz, utanmaz
u. 849, 1309, 2199, 2203, 2205, 2206, 2291, 2762, 6638
u.+nı 5528
uwutsuzluḳ hayâsızlık
u. 1662
uz iyi, güzel, uygun
u. 531, 805, 887, 1626, 1707, 2653, 2693, 2694, 2788, 2854, 2921, 2923, 4049, 4066, 4169, 4374, 4804, 4814, 5509, 5992
u.+ı 2594
uz usta, mahir, sanatkâr
u. 2660, 2661, 2773, 5913
u.+ı 3361
u.+lar 4456, 5589, 6473
uzluḳ ustalık, maharet
u. 4456
u.+ı 4191
uzaḳ uzak
u. 2813
ʻuzr (<Ar.) özür, mazeret, bahane
ʻu.+i 204, 671, 3809, 5123, 5286, 5289, 5645, 5708, 6621
ʻu.+in 191
ʻu.+uġ 5711
ʻu.+ümi 3693, 4871
ʻu.+üŋ 377
ʻu.+üŋi 798
uzun uzun
u. 230, 348, 379, 399, 405, 440, 546, 591, 599, 837, 926, 940, 1037, 1120, 1350, 1417, 1450, 1454, 1463, 1464, 1473, 1527, 1533, 1550, 1553, 1572, 1585, 1640, 1765, 1796, 1929, 1965, 2031, 2033, 2086, 2193, 2233, 2264, 2322, 2489, 3012, 3017, 3103, 3123, 3204, 3300, 3473, 3559, 3561, 3681, 3682, 3783, 3845, 3876, 3938, 4087, 4140, 4253, 4428, 4510, 4643, 4683, 4817, 4826, 4883, 4906, 4914, 5064, 5073, 5085, 5088, 5139, 5170, 5192, 5236, 5299, 5346, 5406, 5673, 5680, 5727, 5802, 5806, 5807, 5878, 6045, 6090, 6145, 6288, 6338, 6396, 6410, 6414, 6418, 6558
u.+ın 4279
uzunluḳ itibar
u. 4296

Ü

üç üç
ü. 771, 801, 802, 803, 804, 1660, 1667, 1669, 1676, 1877, 2068, 2405, 2409, 2412, 2510, 2703, 2709, 2712, 3109, 3542,

3573, 3576, 3578, 3588, 3605, 4097, 4106, 4107, 4119, 4174, 4501, 4547, 5328, 5332, 5334, 5560, 5574, 5579, 5910, 6364, 6500
ü.+i 142, 143, 3999
ü.+in 1053
ü.+ke 2408, 2710, 3576, 5328
ü.+te 3111, 3546, 3574, 3575, 4123
üçegü her üçü
ü. 802, 1669, 3573
üçegün her üçü
ü. 1664
üçün için
ü. 40, 197, 304, 599, 690, 745, 748, 834, 838, 911, 928, 1024, 1210, 1234, 1239, 1284, 1375, 1404, 1425, 1600, 1738, 1836, 1944, 2290, 2697, 2955, 2965, 3163, 3164, 3259, 3319, 3347, 3365, 3494, 3515, 3532, 3608, 3624, 3650, 3659, 3802, 3917, 3929, 4201, 4203, 4206, 4226, 4228, 4245, 4251, 4327, 4328, 4339, 4587, 4589, 4590, 4686, 4697, 4775, 4854, 4855, 4938, 4953, 5065, 5068, 5107, 5127, 5168, 5195, 5485, 5535, 5537, 5598, 5600, 5644, 5695, 5893, 6154, 6276, 6277, 6307, 6442, 6470
üçünç üçüncü
ü. 4122
ü.+te 267, 3219
üçünçi üçüncü
ü. 133, 307, 339, 789, 829, 1660, 2061, 2326, 2505, 2512, 2705, 3110, 3575, 3590, 5331, 5577, 5582, 5904, 5913
üḍik hasret, sevda
ü.+lerim 6300
üḍiklig sevdalı
ü. 5972
ügi baykuş
ü. 2314
ügük dolu, yığılı
ü. 6198
ügür sürü
ü. 4200
ü.+i 2252
ü.+in 4196
ü.+ün 4196
ükek burç
ü. 138
ü.+çe 2154
ülgü terazi burcu
ü. 140
ülgü ölçü
ü. 2975
ülgülüg ölçü, ölçülü
ü. 1777, 1837, 2501, 2592, 2733, 2946, 3647, 4779, 6008
ülker Ülker yıldızı
ü. 4889, 6216
ülüg pay, hisse, kısmet
ü. 179, 271, 832, 995, 1292, 1457, 1527, 1646, 1797, 1829, 1854, 1860, 2116, 2126, 2208, 2450, 2971, 3122, 3200, 3461, 3643, 3726, 3869, 4282, 4348, 4408, 4436, 4455, 4556, 4572, 4629, 4695, 5071, 5103, 5295, 5348, 5586, 5766, 5902, 6058, 6376, 6417
ü.+i 991, 998, 1238, 1891, 2448, 2454, 2921, 3494, 3638, 3927, 4810, 5144, 6007, 6009, 6011, 6496
ü.+in 1890
ü.+üŋ 3917
ülügsüz nasipsiz, fakir
ü. 296
ülüş pay, hisse, kısmet
ü. 432, 673, 1129, 1363, 1420, 1686, 2133, 2428, 3135, 3216
ü.+lerde 4544
üme misafir
ü.+g 495, 496, 4435, 4437, 4558, 5546
ümmet (<Ar.) ümmet
ü. 37, 40
ün ses, gürültü
ü. 1132, 4842, 5030, 5866, 5954

ü.+i 77, 3422, 5314, 6405, 6483
ü.+in 75, 76, 95
ü.+ke 4964
ü.+ün 74, 78, 376, 4114, 4963, 5644, 5677, 5972, 6292, 6363, 6369
ü.+üŋ 3634
ün ün, nam, şöhret
ü.+i 1692, 2168, 3095, 5153, 6145
ünlüg sesli
ü. 2458
üŋür in, mağara
ü. 2684
ü.+de 4766, 6155
üsk huzur, nezdinde
ü.+iŋe 4971
üst üst, üst taraf
ü.+ün 18, 131, 1124, 1836, 4844
üstem at eyerine işlenen altın gümüş işleme
ü. 1766, 2280, 2385, 3439
üsteŋ üstün, galip
ü. 1796, 1948, 2269, 2357, 3150, 5252, 5481
üt çukur
ü. 6011
üyük sulak yer, bataklık
ü. 974, 3089, 3795
ü.+ke 3090
ü.+tin 3091
üyür darı
ü. 3612
üzengü üzengi, atın eyerinde bulunan demir parçası
ü. 6110
üzük kesik, yarım kalmış, tamamlanmamış
ü. 1987

V

vacib (<Ar.) vacip, yapılması şeriat bakımından gerekli olan
v. 4999
va'de (<Ar.) vaat, söz
v. 3734, 5077
vaḫşı (<Ar.) vahşi
v. 6572
vaḳt (<Ar.) vakit, zaman
v. 1213, 2523
v.+ı 559, 6234
vaşiyyet (<Ar.) vasiyet
v. 6321
vefa (<Ar.) vefa, sadakat
v. 105, 716, 1171, 1441, 1511, 1691, 2040, 2042, 2197, 2871, 3390, 3427, 3432, 3706, 4137, 4273, 4521, 5087, 5135, 5160, 5320, 5926, 6362, 6466, 6467, 6516, 6568, 6570, 6592
v.+da 6517
v.+dın 6517
v.+ḳa 1691, 3704
v.+sın 3705
vefalıġ vefalı, sadık
v. 105, 2040, 2195, 2875, 3016, 3771, 3790, 5764, 5786, 6516, 6565, 6574
vefasız vefasız
v. 670, 1379, 2039, 2198, 5174, 5297
v.+ḳa 6574
velikin (<Ar.) velakin, lakin, fakat, ama
v. 684, 716, 3148, 3737, 3823, 4322, 4644, 4682, 5051
vezir (<Ar.) vezir
v. 2181, 2182, 2183, 2193, 2217, 2219, 2239, 2241, 2242, 2256, 2260, 2415, 2418, 2679, 5331, 5336, 5337
v.+i 2177
v.+ḳa 2194
vezirlıḳ vezirlik
v. 1036, 2238, 4140
v.+ḳa 2234
vird (<Ar.) belli zamanlarda okunması âdet olan dua, evrat
v.+in 6222
vişal (<Ar.) visal, kavuşma
v. 6202
v.+dın 6209

Y

ya (<Far.) veya, yahut, ya da
y. 120, 250, 524, 651, 809, 817, 831, 850, 912, 1064, 1176, 1196, 1320, 1486, 1540, 1583, 1584, 1768, 1778, 1824, 1825, 1868, 1923, 2055, 2070, 2278, 2297, 2344, 2383, 2493, 2494, 2495, 2496, 2564, 2581, 2654, 2675, 2726, 2734, 2887, 2888, 2889, 2904, 2931, 3098, 3100, 3156, 3158, 3213, 3238, 3355, 3363, 3534, 3546, 3609, 3611, 3612, 3623, 3664, 3717, 3726, 3748, 3762, 3768, 3784, 3793, 3818, 4008, 4059, 4092, 4113, 4139, 4143, 4148, 4183, 4215, 4259, 4265, 4340, 4342, 4343, 4351, 4380, 4442, 4446, 4458, 4472, 4478, 4542, 4544, 4546, 4575, 4576, 4577, 4580, 4585, 4586, 4649, 4676, 4726, 4746, 4747, 4761, 4838, 4855, 4938, 4951, 4987, 5110, 5187, 5245, 5271, 5371, 5372, 5374, 5375, 5376, 5377, 5433, 5459, 5549, 5604, 5638, 5750, 5751, 5770, 5883, 5898, 5971, 6009, 6011, 6013, 6025, 6141, 6172, 6205, 6206, 6235, 6295, 6310, 6405, 6502, 6547, 6549, 6550, 6551, 6563, 6572, 6580, 6588, 6589, 6590, 6611, 6644

ya yay
y. 371, 6532
y.+ġ 4139
y.+sın 65
y.+sını 6397

ya yay burcu
y. 140

yaçı yaycı
y. 2558, 4046, 4458

yad (<Far.) anma, hatırlama
y.+ı 3349, 4762, 4793, 6136, 6171, 6189

yaḍaġ yaya
y. 1734, 2370, 2961, 3831
y.+ın 5039

yaḍġuçı yayıcı, yayan
y. 4431

yaḍġun yaygın, taşan
y. 4546

yaḍıġlıġ yayılı; hazır
y. 2834, 3589, 5322

yaḍım yaygı, döşek
y. 4442, 6625

yaġ yağ
y. 4442

yaġı düşman
y. 101, 144, 200, 286, 307, 318, 444, 1773, 1926, 2016, 2022, 2025, 2026, 2067, 2098, 2144, 2285, 2290, 2316, 2326, 2329, 2350, 2351, 2352, 2355, 2356, 2364, 2366, 2367, 2382, 2384, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2395, 2404, 2651, 2692, 2708, 2834, 2945, 3000, 3003, 3038, 3094, 3344, 3380, 3381, 3396, 3397, 3400, 3402, 3413, 3414, 3416, 3417, 3419, 3589, 3590, 3591, 3637, 4015, 4181, 4187, 4188, 4189, 4214, 4224, 4225, 4228, 4229, 4232, 4259, 4260, 4265, 4269, 4633, 4911, 5304, 5319, 5322, 5482, 5582, 5783, 5866, 5882, 5905, 6219, 6397, 6539, 6577
y.+da 2067, 2283, 2285, 2291, 2310, 2353, 2358, 4188, 4231
y.+dın 2270, 2296, 3381, 3397
y.+ġ 445, 2028, 2141, 2341, 2343, 2346, 2378, 2396, 2692, 4262, 4263, 4277, 5484
y.+ķa 144, 408, 2043, 2085, 2269, 2289, 2309, 2331, 2341, 2349, 2356, 2358, 2369, 2371, 2378, 2705, 2963, 3402, 3628, 4229, 4262, 4263, 4633, 5530, 5582, 5591, 5594
y.+lar 145, 4225
y.+ları 450
y.+ım 4763, 6537
y.+mu 3921
y.+ŋ 2359, 3402, 4270

y.+ŋnı 4230
y.+nı 2272, 2288
y.+nıŋ 2329, 2368, 3589, 5322
y.+sı 966, 1954, 3030, 3415, 4261, 5805
y.+sın 117, 2019, 2268, 2287, 2291, 2379, 2389, 4227, 5480
yağıçı muharip, savaşçı
y. 2019, 2315, 2316, 2334, 2338, 2371, 2372, 5480
yağılığ düşman sahibi, düşmanı olan
y. 3400, 4187, 4232, 4270
yağılıḳ düşmanlık
y. 4226
yağısız düşmansız, düşmanı olmayan
y. 3380, 3419
yağız yağız, kızıl ile kara arası bir renk
y. 3, 44, 64, 68, 120, 210, 213, 302, 883, 1002, 1144, 1800, 2384, 3081, 3212, 3570, 3717, 3725, 4721, 5363, 5365, 6007, 6069, 6139, 6403, 6404
yağma Yağma, bir Türk kavminin adı
y. 1758, 4947
yağmur yağmur
y. 118, 5314, 6155, 6571
yağuḳ yakın
y. 653, 778, 783, 1194, 2079, 2250, 3335, 4100, 4214, 4229, 4414, 5044, 6221
yağuḳ akraba, hısım, eş dost
y. 817
y.+ḳa 1327, 2734
yağuḳluḳ yakınlık
y. 3296, 3297, 5045, 6468
yaḳ yakın, hısım, akraba
y. 1327
yaḳa yaka, elbise yakası
y. 2377, 3282, 3541, 4243, 5715
y.+ŋnı 3806
yaḳın yakın
y. 11, 20, 77, 254, 500, 505, 517, 592, 595, 605, 606, 634, 650, 704, 780, 817, 853, 888, 889, 953, 1160, 1263, 1378, 1401, 1464, 1565, 1612, 1631, 1721, 1767, 2247, 2258, 2259, 2341, 2585, 2587, 2668, 2926, 3003, 3060, 3203, 3210, 3290, 3298, 3325, 3327, 3350, 3433, 3483, 3701, 3705, 3921, 3956, 4094, 4097, 4173, 4230, 4234, 4262, 4292, 4306, 4360, 4450, 4457, 4473, 4538, 4545, 4546, 4576, 4581, 4649, 4679, 4847, 4971, 4990, 5001, 5038, 5046, 5049, 5138, 5229, 5230, 5303, 5347, 5528, 5614, 5617, 5620, 5625, 5795, 5838, 5859, 5864, 5963, 6206, 6285, 6577
y.+da 2734
y.+ıġ 4278
y.+ḳa 5652
y.+raḳ 2610
yaḳınlıḳ yakınlık
y. 605, 886, 910, 1327, 3237, 3299, 3319, 3433, 3700, 3705, 3706, 4171, 4201, 4237, 4275, 4292, 4294, 4611, 4612, 4873, 5034, 6281, 6468, 6470
yaḳlıḳ yakınlık
y. 3335
yaḳşı güzel, iyi
y. 275, 283, 298, 433, 515, 522, 531, 555, 779, 1008, 1046, 1048, 1078, 1100, 1163, 1385, 1542, 1629, 1701, 1746, 1758, 2448, 2617, 2666, 2682, 2796, 3016, 3074, 3172, 3182, 3244, 3254, 3393, 3594, 3660, 3670, 3704, 3752, 3799, 3855, 3978, 4007, 4012, 4074, 4089, 4135, 4172, 4177, 4286, 4309, 4373, 4387, 4413, 4418, 4449, 4451, 4464, 4562, 4604, 4617, 4641, 4707, 4843, 4868, 4910, 4916, 4947, 5078, 5142, 5213, 5269, 5293, 5308, 5606, 5617, 5809, 5817, 5874, 5917, 5929, 6003, 6101, 6132, 6191, 6270, 6342, 6361, 6462, 6488
y.+ġ 6028
y.+sı 4619
yaḳut yakut

y. 4395, 5142, 5669
yal at yelesi; ense
y. 5801
yalawaç elçi, peygamber
y. 52, 56, 2362, 2495, 2593, 2594, 2597, 2600, 2637, 2638, 2639, 2640, 2643, 2666, 2667, 2733, 2928, 2930, 3278, 3814, 3817, 3819, 3820, 3891
y.+ḳa 2611, 3816, 3818, 4948
y.+lar 2598
y.+tın 2599
yalawaçlıḳ elçilik
y. 2595
y.+ın 2668
yalçıḳ ay
y. 137
yalġan yalan
y. 848, 1326, 1668, 1671, 2037, 2039, 2041, 2062, 2324, 2508, 4107, 4297, 5074, 5075, 5077, 5877, 5878, 6094
y.+ı 338
y.+ıġ 5877, 5887
y.+ın 5873
y.+ında 2042
yalım sarp, dik, yalçın
y. 1698, 6393
yalın alev
y. 1415, 2579, 3839, 5530, 5675, 5679, 6223
y.+ı 2792
yalıŋ yalın, çıplak
y. 1098, 2289, 2369, 2914, 2961, 3328, 3528, 6553
y.+ın 1513
y.+nı 2982, 3923
yalŋuḳ insan
y. 150, 182, 197, 210, 265, 275, 302, 334, 337, 682, 685, 860, 864, 866, 868, 898, 905, 908, 977, 1016, 1194, 1206, 1294, 1422, 1528, 1533, 1534, 1671, 1682, 1726, 1842, 1845, 2108, 2202, 2207, 2222, 2223, 2291, 2305, 2451, 2462, 2472, 2479, 2579, 2622, 2748, 2757, 2770, 2797, 2976, 2979, 2981, 3208, 3247, 3270, 3311, 3313, 3314, 3361, 3565, 3626, 3655, 3703, 3735, 3980, 3981, 4019, 4358, 4367, 4386, 4388, 4589, 4604, 4672, 4716, 4844, 4849, 5262, 5338, 5458, 5465, 5833, 5869, 5978, 5991, 6073, 6075, 6199, 6570, 6575, 6628
y.+uġ 147, 148, 6538
yalŋuz yalnız
y. 395, 491, 775, 1081, 1572, 1791, 3123, 3170, 3330, 3339, 3349, 3361, 3362, 3407, 3470, 4665, 4793, 6241, 6587
y.+un 620, 765, 1550, 3204, 3242, 3328, 3423, 3437, 5380, 5673, 6187
yalŋuzluḳ yalnızlık
y.+umdın 3359
y.+un 5836
y.+uŋḳa 3134
yam çöp
y. 2817, 2820
y.+ça 4381
y.+ıġ 2917
yan yan
y.+ın 4114, 4783
yana yine, böylece, ve
y. 65, 66, 171, 174, 234, 341, 342, 403, 409, 476, 510, 511, 525, 550, 553, 561, 626, 643, 645, 649, 665, 696, 713, 725, 733, 734, 738, 741, 823, 833, 857, 859, 870, 896, 976, 1000, 1004, 1008, 1017, 1052, 1077, 1088, 1136, 1190, 1215, 1240, 1256, 1273, 1295, 1321, 1394, 1486, 1500, 1506, 1510, 1577, 1613, 1623, 1624, 1665, 1677, 1762, 1802, 1815, 1832, 1847, 1894, 1949, 2014, 2052, 2053, 2146, 2259, 2303, 2312, 2389, 2396, 2417, 2500, 2514, 2518, 2536, 2540, 2601, 2634, 2642, 2751, 2805, 2915, 2933, 3061, 3092, 3120, 3287, 3303, 3314, 3326, 3528, 3533, 3539, 3542, 3549, 3612, 3617, 3655, 3695,

3781, 3825, 3832, 3845, 3858, 3863, 3865, 3871, 3875, 3886, 3887, 3889, 3896, 3914, 3943, 3951, 3954, 3959, 3960, 3974, 4114, 4115, 4214, 4381, 4393, 4458, 4665, 4690, 4811, 4825, 4831, 4888, 4889, 4890, 4919, 4931, 4939, 4942, 4944, 4952, 4956, 4958, 4969, 4975, 4984, 5011, 5017, 5070, 5072, 5086, 5101, 5122, 5149, 5289, 5416, 5446, 5452, 5453, 5456, 5571, 5588, 5648, 5681, 5725, 5737, 5830, 5876, 5886, 5900, 5939, 5940, 5952, 5956, 5957, 5967, 5971, 5996, 6013, 6018, 6026, 6027, 6065, 6084, 6125, 6126, 6149, 6180, 6183, 6188, 6204, 6214, 6216, 6220, 6222, 6224, 6240, 6252, 6277, 6283, 6284, 6296, 6297, 6298, 6339, 6341, 6343, 6379, 6380, 6422, 6523, 6557
y.+mu 3824

yaŋ merkez; âdet, kaide, tarz
y. 498, 954, 1218, 1307, 1931, 1934, 2226, 2294, 2325, 2405, 2696, 3096
y.+a 5082, 5401
y.+ı 311, 344, 414, 562, 738, 856, 1225, 1635, 2696, 3562, 3581, 3913, 4080, 4929, 4985, 5289, 6016
y.+ın 569, 705, 709, 835, 6151
y.+ıŋ 3199
y.+nı 2255, 5619
y.+lar 2315

yaŋlıġ gibi
y. 101, 234, 331, 410, 543, 563, 571, 572, 710, 735, 775, 791, 851, 863, 1042, 1121, 1775, 1787, 1788, 1789, 1878, 2156, 2164, 2172, 2173, 2177, 2239, 2260, 2330, 2413, 2414, 2501, 2524, 2589, 2590, 2637, 2667, 2737, 2738, 2791, 2821, 2877, 2911, 2945, 2964, 3049, 3077, 3145, 3201, 3347, 3390, 3645, 3849, 3992, 4042, 4063, 4149, 4155, 4157, 4238, 4251, 4284, 4312, 4374, 4428, 4429, 4438, 4454, 4460, 4565, 4630, 4676, 4720, 4721, 4726, 5188, 5304, 5584, 5816, 5945, 6023, 6067, 6159, 6242, 6265, 6270, 6309, 6373, 6392, 6403, 6416, 6426, 6445, 6591

yaŋan fil
y. 3391
y.+ça 2817, 2820
y.+ıġ 3399
y.+ḳa 3399

yaŋı yeni
y. 349, 492, 610, 686, 688, 740, 1043, 3839, 5828, 6388
y.+da 689

yaŋḳu yankı
y.+sındın 4311

yaŋluḳ yanlış, hata
y. 193, 197, 633, 2583, 3115

yaŋsaġuçı kıskanan, kıskanç
y. 5799

yaŋşaḳ geveze
y. 1027
y.+ı 1028

yaŋzaġ kıyas; örnek
y. 17, 1651, 2255, 2820, 4983, 4985
y.+ını 661

yanıġ cevap, karşılık
y. 858, 3020

yanış dönüş
y. 1471, 6552

yanut yanıt, cevap
y. 538, 623, 626, 753, 938, 1006, 1195, 1229, 1569, 1658, 1666, 1679, 1688, 1690, 1796, 1817, 1835, 1850, 1877, 1892, 1896, 1905, 1911, 1918, 1930, 1948, 2181, 2269, 2435, 2528, 2596, 2672, 2743, 2819, 2828, 2883, 2948, 2950, 3025, 3065, 3102, 3137, 3157, 3175, 3240, 3306, 3318, 3334, 3367, 3376, 3403, 3426, 3451, 3454, 3476, 3482, 3487, 3512, 3571, 3646,

3707, 3713, 3814, 3821, 3826, 3851, 3862, 3888, 3890, 3911, 3965, 3968, 3971, 3995, 4005, 4007, 4017, 4023, 4027, 4159, 4165, 4182, 4237, 4310, 4314, 4318, 4432, 4436, 4471, 4567, 4573, 4626, 4680, 4771, 4874, 4900, 4941, 4955, 4990, 5018, 5020, 5040, 5054, 5059, 5081, 5104, 5114, 5118, 5126, 5131, 5132, 5402, 5443, 5467, 5500, 5683, 5688, 5721, 5772, 5790, 5794, 5835, 5846, 5854, 5879, 5890, 5893, 5894, 5964, 5978, 5986, 5989, 6032, 6037, 6047, 6186, 6236, 6243, 6256, 6262, 6265, 6351, 6387
y.+ı 929, 932, 937, 1354, 2129, 2980, 2985, 3510, 3577, 3584, 3588, 3814, 3822, 4471, 4872, 5320, 5766, 5785, 5790, 5794, 6022, 6260, 6263, 6264
y.+ın 1597, 1688
y.+ḳa 4182
y.+luġ 5791, 5893

yap yaşıl yemyeşil
y. 2385

yapġuçı yapan, yapıcı
y. 4710

yaraġ uygun, yarar
y. 529, 2090, 2359, 3185
y.+ı 559, 2360, 3156, 3280, 3482, 3944, 4871, 5720, 5724
y.+ın 1857, 4887, 5013, 5495

yaraġlıġ yararlı, faydalı
y. 328, 1756, 1759, 1761, 2236, 2415, 2539, 2544, 2555, 2752, 3276, 3778, 5532, 5655, 6281
y.+nı 3494, 5205

yaraġsız faydasız
y. 169, 614, 1653, 1760, 1771, 2037, 2062, 2074, 2194, 2236, 2241, 2336, 2539, 2729, 2763, 2901, 2918, 3099, 3397, 3750, 3861, 4061, 4118, 4243, 4478, 5207, 5334, 5468, 5498, 5532, 5655, 6005, 6353
y.+da 4122
y.+ḳa 314, 847, 1760, 2192, 2445, 5205, 6357
y.+larıġ 847, 2500, 5646
y.+nı 328, 381, 437, 2549, 2752, 5207, 5649

yaraġçı ehil, usta
y. 2315, 2316, 2372

yaraşı uygun, münasip
y. 2073, 4163, 4538, 5102

yaraşıḳ uygun, münasip
y. 1053, 1061, 3213, 4088, 4621, 4634, 4635

yaraşıḳlıḳ uygunluk
y. 3210

yarı yardım, kuvvet
y. 618, 1474, 2362, 2571, 2913, 5494, 5821, 5850, 5935, 5937

yarıçı yardımcı
y.+lar 427

yarıḳ zırh, kalkan
y.+lar 2385

yarım yarım
y. 3226, 4585, 6058, 6059, 6062
y.+ı 6058, 6062

yarın yarın
y. 232, 244, 549, 587, 913, 915, 916, 919, 1107, 1131, 1281, 1317, 1365, 1429, 1466, 2228, 2929, 3606, 3679, 3881, 4205, 4733, 4735, 4736, 4867, 4869, 5090, 5140, 5246, 5309, 5393, 5502, 5503, 5504, 5702, 5777, 6172, 6254, 6324
y.+ḳa 3606, 5309
y.+ḳı 397, 918, 3020, 5235, 5307, 5698, 5703

yarın omuz, sırt
y.+ı 2915

yarınlıḳ yarınlık, ahret
y. 1147, 1208, 1278, 5131, 5350, 6120

yarlıġ buyruk, emir, ferman
y. 1767, 1810, 2546, 3159, 3179, 3676, 3733, 3868, 4060, 6538

y.+ı 1809, 3180, 3181, 4762, 4999, 5931
y.+ın 1507, 2158, 2815, 3178, 3672, 5001
y.+ını 1589
y.+ıŋnı 5580
y.+ların 1281
yarmaḳ para
y. 6470, 6476
y.+ın 6543
yarp sağlam
y. 3393, 5905
yarşı keser
y. 5311
yaruḳ aydınlık, parlak
y. 12, 22, 65, 127, 604, 784, 1520, 2000, 2250, 2476, 2576, 3033, 3193, 3283, 3284, 3288, 3321, 3732, 3953, 4134, 4222, 4283, 4925, 4966, 4968, 5003, 5018, 5222, 5421, 5599, 5824, 5986, 6221, 6531
y.+ı 740, 1162, 1163, 4679
y.+raḳ 130
y.+ta 835
yaruḳluḳ ışık, aydınlık, parlaklık
y. 288, 386, 732, 831, 3381, 3717, 5166
y.+ı 35, 734, 825, 6127
yas zarar, ziyan
y. 684, 915, 916, 987, 1315, 1667, 2161, 3353, 3355, 4073, 4208, 4226, 4228, 4627, 5648, 6368
y.+ı 177, 309, 781, 976, 1000, 1315, 1378, 2161, 2246, 2421, 2930, 2931, 3258, 3359, 3365, 3590, 3737, 3776, 4188, 4189, 4207, 4229, 4547, 4686, 4926, 4940, 4988, 5063, 5262, 5746, 6033, 6368
y.+ıġ 3352
y.+ın 982, 1548
y.+ıŋa 983
y.+ḳa 3381
y.+ta 4433
yaslıġ zararlı
y. 2573
y.+ı 5304
y.+ın 5304
yaslıḳ zarar
y.+ı 4190
yassız zararsız
y.+ın 106
yaş gözyaşı
y. 80, 1047, 1157, 1562, 4823, 6137, 6157, 6195, 6208, 6286, 6533
y.+ı 4902, 6213, 6238, 6299
y.+ıġ 6196
y.+ın 1500
yaş yaş, ömür
y. 176, 405, 940, 2322, 2894, 4822, 5807, 6087
y.+ı 261, 293, 348, 367, 399, 426, 1158, 1222, 1639, 1640, 1647, 1678, 1724, 1849, 1851, 1868, 3400, 4197, 4916
y.+ıġ 3736
y.+ım 365, 379, 674, 4848, 5643, 6057
y.+ıma 3059
y.+ımnı 6053
y.+ın 4674, 6548
y.+ıŋ 4623, 4624, 4625, 5167, 5501
y.+ıŋa 440, 5802
yaşlıġ yaşlı, genç olmayan
y. 348, 964, 3012, 5085
yaşıḳ güneş
y. 66, 134, 137, 3283, 3723, 3836, 3953, 4884, 4893, 4960, 5012, 5028, 5359, 5449, 5450, 5669, 5678, 5825, 5828, 6211, 6221
yaşıl yeşil; mavi
y. 3, 22, 44, 67, 68, 96, 120, 127, 210, 1002, 1003, 1124, 1518, 1800, 2250, 2385, 2916, 3193, 3212, 3717, 3724, 3725, 3981, 4711, 4844, 6064, 6218
yaşın şimşek
y. 86, 3041, 6549
yaşut gizli
y. 5768
y.+luġ 5109

yat yabancı
y. 491, 1109, 1286, 1506, 1742, 2378, 2495, 2534, 2548, 2562, 2668, 2734, 3336, 3379, 4580, 5087, 5800, 6502, 6582
y.+ıġ 495, 496, 1304, 4514
y.+ıŋ 583
y.+ıŋa 4577
yatġuçı yatan
y. 5339
y.+lar 4784, 5344
yatġaḳ bekçi, muhafız
y. 1606, 2533
y.+ın 608
y.+ta 952
yawa heder, boşu boşuna, gereksiz
y. 323, 339, 359, 360, 362, 699, 850, 949, 985, 986, 987, 988, 1220, 1224, 1333, 1372, 1425, 1440, 1491, 1505, 1611, 2013, 2543, 2842, 2894, 3014, 3230, 3543, 3544, 3545, 3631, 3787, 3917, 4061, 4185, 4498, 4503, 4509, 4552, 4608, 4696, 4747, 4750, 4811, 4812, 4821, 4822, 4832, 5148, 5150, 5286, 5403, 5407, 5556, 5630, 5632, 5701, 5704, 5840, 5851, 5870, 6087, 6246, 6255, 6257, 6408, 6431, 6533, 6546, 6635
y.+lar 1484
yawalıḳ boşunalık, gereksizlik
y. 377, 708, 931, 1117, 2567, 4690, 5277, 5636
y.+ḳa 708, 1116, 4909, 6527
y.+ta 1156
yawaş yumuşak huylu
y. 6453
y.+larḳa 2299
yawġu halktan olup, hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen ad
y. 4069, 4137
y.+sı 5043, 5523
yawlaḳ kötü, fena
y. 194, 1179, 1534, 1537, 2692, 3591, 3599, 3970, 4651, 6360, 6453
yawuz kötü
y. 321, 332, 335, 337, 413, 688, 704, 901, 903, 910, 1665, 1668, 1994, 1996, 2062, 2241, 2400, 2613, 2639, 3099, 3390, 3417, 3534, 3577, 3599, 3620, 3772, 3828, 3975, 3977, 4061, 4233, 4242, 4351, 4369, 4585, 4617, 5072, 5077, 5119, 5207, 5468, 5979, 6004, 6364
y.+da 5077
y.+ı 3678
y.+ḳa 1248, 3078, 3417, 4242, 4989
y.+raḳ 1717, 5120, 5127, 5965
y.+raḳı 5077
yay ilkbahar, yaz
y. 6009
y.+ı 367, 1052
y.+ḳı 142
yayıġ dönek, dönek huylu
y. 91, 398, 399, 548, 670, 690, 695, 710, 716, 725, 741, 1073, 1088, 1144, 3077, 3533, 3542, 4730, 4760, 4800, 4832, 4839, 5175, 5231, 5925, 6129, 6133, 6152, 6230, 6629
yayıġlıḳ döneklik
y. 715
yaz yaz, ilkbahar
y. 65, 4623, 6007, 6531
y.+ḳı 65, 139, 142, 5639, 5697
yazı ova, düzlük
y. 21, 69, 96, 3323, 3383, 4047, 4673, 5269, 5371
y.+da 5370
yazım şaşma, yanılma
y. 2497
yazuḳ günah
y. 671, 1224, 2122, 3115, 3149, 3435, 3769, 3775, 4185, 5122, 5124, 5350, 5837, 5982, 5983, 6114, 6306, 6509, 6564
y.+ı 642, 3465, 5351
y.+ın 28, 5123, 5647
y.+ḳa 1338, 1395, 5260, 5710, 5979, 5981, 6558
y.+lar 5644

y.+larım5667
y.+larḳa 1107, 3677, 5645
y.+ta 1380
y.+tın 1329, 5692
y.+um 396, 638, 639, 3674, 3776, 3777, 5125, 6080, 6509, 6511, 6513, 6518, 6564, 6638
y.+uŋ 1440, 5984
yazuḳluġ günahkâr
y. 324, 1031, 1258, 2122, 3649, 3650, 3770, 3988, 5123, 5124, 5273, 6516
yazuḳsuz suçsuz, günahsız
y. 1130, 5981, 5983
y.+ḳa 6538
yek şeytan
y. 3523, 3590, 3592, 4763, 5029, 6577
y.+ig 6251, 6577
y.+ler 4365
y.+lig 4361, 4362
y.+tin 6017
yem yem
y. 975
yetim (<Ar.) yetim, babası ölmüş kişi
y. 1487, 2498
y.+ig 5302, 6487
y.+ke 2473
y.+ler 4144
yetiz geniş, enli
y. 3416
yetrü iyice; dikkatle
y. 515, 544, 788, 1140, 1177, 1867, 2407, 2484, 3215, 4376, 4380, 4382, 4693, 4931, 5191, 5587, 6000, 6390
y.+rek 507
yezek öncü
y. 128, 2342, 2343
y.+in 2349
yıḍ koku
y. 70, 98
y.+ı 97, 312, 5110, 6484, 6514, 6625
y.+ın 71, 1808
yıḍıġ kötü kokan (şey)
y. 999
yıġaç ağaç
y. 1428, 2455, 4522
y.+ıġ 2455
y.+lar 67
y.+tın 118
yıl yıl, sene
y. 131, 373, 1214, 1480, 1865, 1888, 2209, 2220, 2225, 2427, 2626, 2775, 2996, 3193, 3234, 3569, 3572, 4377, 4774, 4819, 5179, 5626, 6006, 6007, 6009, 6011, 6113, 6490, 6495, 6623
y.+ça 5969
y.+da 84
y.+ı 123, 364, 2262
y.+ın 214, 390, 631, 1449, 2435, 2580, 2691, 2842, 2884, 2952, 3183, 3430, 3716, 3877, 3987, 4335
y.+ıŋ 4623
y.+ḳı 2042
yılan yılan
y. 1297, 4715, 5421, 5842, 5844, 6559
y.+ı 6379
y.+ḳa 1515
yıldız kök, esas
y. 2132, 6045
y.+ı 1704, 5907
y.+ıġ 4411
yıldrıḳ yıldırık yıldızı
y. 5676, 6220
yılḳı hayvan sürüsü
y. 266, 585, 962, 985, 989, 1739, 1845, 1846, 2041, 2986, 3165, 3218, 4196, 4635, 4637, 4639, 4640, 4772, 4821, 6611
y.+da 2975
y.+dın 1843
y.+larḳa 4439
y.+nıŋ 2976
yılḳıçı hayvan besleyicisi
y. 5590
yılmıḳ ince
y. 2915
yıpar misk
y. 64, 70, 71, 312, 1937, 4848, 6514
y.+dın 6514

y.+ı 6619
y.+lı 311
yırak ırak, uzak
y. 11, 781, 1263, 1309, 1313, 1329, 1378, 1434, 1508, 1586, 1855, 1990, 2060, 2063, 2074, 2078, 2205, 2313, 2342, 2347, 2368, 2390, 2587, 2668, 2762, 2858, 2865, 3325, 3350, 3552, 3689, 3705, 3720, 3956, 4028, 4106, 4122, 4149, 4194, 4199, 4430, 4453, 4520, 4649, 4806, 4950, 5044, 5046, 5049, 5141, 5528, 5303, 5531, 5642, 5805, 5852, 6206, 6209, 6353, 6608, 6629
y.+tın 527, 2376
yışığ bağ; gönül bağı
y. 1719
yig yeğ, iyi, daha iyi
y. 243, 849, 893, 1018, 1658, 1972, 2117, 2513, 2602, 2619, 3871, 4084, 4511, 4584, 4614, 5854
y.+i 1076, 1259, 1789, 2682, 5293
y.+ig 3534
y.+im 2899
y.+in 4931, 5327
y.+leri 252, 276
y.+rek 514, 1047, 1728, 1936, 2746, 3450, 3817, 4075, 4310, 4512, 4741, 5076, 5748, 5875, 6104, 6599
y.+reki 4467
yig çiğ, pişmemiş
y. 632, 1054, 1998, 2443, 2848, 2861, 2930, 2931, 4035
yiglik iyilik
y.+i 1432, 3338
y.+in 1932
yiglik çiğlik, çiğ olan
y.+i 2848
yigit genç, yiğit
y. 359, 463, 932, 1868, 4623, 6009
y.+ler 2373, 2984, 4696
yigitlik gençlik, yiğitlik
y. 231, 360, 361, 362, 364, 370, 372, 375, 1079, 1516, 3756, 4695, 4848, 5149, 5630, 5637, 5701, 5716, 6141, 6255, 6522, 6523, 6524, 6525, 6526, 6528, 6534, 6561, 6635
y.+ke 363, 5637
y.+ni 1117, 6521, 6557
y.+te 4692, 4693
yigüçi yiyici
y. 1675, 2136, 2142, 6459
yil yel, rüzgâr
y. 143, 693, 1175, 1202, 1439, 2097, 3725, 3796, 4361, 4362, 4758, 5091, 5314, 6387, 6521, 6554
y.+i 63
y.+ke 6123
yil ejderha, cin
y. 1202, 4361, 4362, 6388
yilig ilik
y. 2198, 4267
yim yemek
y. 3191, 4402, 4587, 4767, 4769, 5374, 5600, 6005
y.+i 1257, 2496, 3388, 3664, 5343, 6155, 6166, 6559
yime yine, hep, dahi
y. 126, 191, 499, 500, 555, 665, 814, 835, 850, 875, 954, 1010, 1020, 1046, 1100, 1163, 1187, 1235, 1298, 1301, 1302, 1349, 1395, 1433, 1565, 1640, 1701, 1746, 1794, 1831, 2043, 2059, 2213, 2237, 2337, 2434, 2448, 2557, 2558, 2564, 2633, 2635, 2762, 2843, 2952, 2953, 3179, 3238, 3258, 3287, 3352, 3376, 3393, 3485, 3547, 3630, 3656, 3660, 3734, 3739, 3793, 3797, 3903, 3906, 3943, 3954, 3978, 3982, 3997, 4005, 4111, 4132, 4148, 4209, 4224, 4249, 4257, 4273, 4292, 4301, 4322, 4330, 4357, 4358, 4360, 4362, 4363, 4375, 4382, 4386, 4390, 4391, 4392, 4443, 4457, 4464, 4527, 4537, 4572, 4582, 4583,

4617, 4645, 4652, 4653, 4663, 4679, 4757, 4905, 4922, 4924, 4933, 5007, 5213, 5260, 5518, 5525, 5590, 5740, 5760, 5803, 5917, 5950, 5989, 5998, 6275, 6282, 6308, 6341, 6361, 6374, 6447, 6512, 6546, 6604
yimiş yemiş, meyve
y. 1651, 2889, 2904, 4660, 6005
y.+i 4253, 4522
yimişsiz meyvesiz, meyvesi olmayan
y. 2455
yinçge ince
y. 613, 748, 2484, 2490, 2784, 3986, 4373, 4376, 4393, 4394, 4433, 4489, 4497, 5329, 6082
yinçkelig çok ince olan
y. 4407
yinçü inci
y. 211, 212, 2153, 4395, 4427, 5142, 5362
y.+ler 5640
yinçülüg inci dolu, incili
y. 5356
yiŋ yen, giysi kolu
y. 3541
y.+in 5974
yinik hafif
y. 195, 2078
yip ip
y. 748
y.+i 5640
yipün koyu kırmızı; mor, menekşe rengi
y. 67
yir yer, toprak
y. 3, 44, 64, 68, 120, 213, 302, 395, 402, 598, 883, 939, 1144, 1371, 1418, 1419, 1426, 1427, 1429, 1540, 1545, 1553, 1601, 1734, 1735, 1800, 2278, 2595, 2784, 2787, 3067, 3212, 3325, 3439, 3554, 3570, 3617, 3705, 3706, 3717, 3725, 4328, 4512, 4524, 4548, 4590, 4721, 4722, 4723, 4820, 4884, 5044, 5046, 5049, 5316, 5363, 5365, 5390, 5416, 5422, 5572, 5781, 5805, 5834, 5919, 6007, 6140, 6157, 6272, 6374, 6400, 6402, 6403, 6404, 6420, 6434, 6437, 6439, 6441, 6444
y.+de 96, 439, 467, 497, 661, 697, 902, 972, 1149, 1174, 2151, 2392, 2503, 2582, 2833, 2865, 3038, 3207, 3215, 3226, 3338, 3449, 3499, 3510, 3637, 3791, 3973, 4055, 4208, 4298, 4303, 4346, 4501, 4713, 4723, 4893, 5600, 5679, 5990, 6050, 6134, 6139, 6149, 6415
y.+deki 1002
y.+din 3827, 3953, 4892, 4895, 5675, 5678
y.+i 647, 787, 1444, 3803
y.+ig 21, 237, 1383, 2347, 2866, 3050, 3464, 3785, 4211, 4591, 4726, 5212, 5371, 5641, 6507
y.+im 1096, 1154, 1352
y.+imde 29
y.+in 6439
y.+ince 1001
y.+inde 477, 1367, 3052
y.+indin 504
y.+iŋ 5278, 5915, 6419
y.+iŋe 6065
y.+ke 173, 210, 769, 829, 956, 972, 1056, 1207, 1394, 1512, 1624, 1803, 2647, 3081, 3283, 3337, 3339, 3347, 3600, 3831, 3836, 3929, 3945, 3948, 4044, 4070, 4525, 4725, 5012, 5028, 5039, 5046, 5212, 5747, 6071, 6177, 6196, 6211, 6215, 6221, 6383, 6440, 6552, 6553, 6555
y.+lerig 6069
yirinçig tiksinti verici, iğrenç
y. 687
yiş gayret
y. 2959
yişin çökük, çökmüş
y. 4675
yiti yedi

y. 1890, 2787, 2795, 2797, 3464, 4381
yiti keskin
y. 927, 1133, 1252, 1369, 1855, 2369, 2373, 2487, 4040, 4143, 4475, 5272, 5936, 6191
yitig keskin
y. 329, 358
y.+rek 4393
yitiken yedi-kardeşler, büyükayı
y. 6220
yitilik kararlı
y. 2328
yitim tamam
y. 4585
yiyim yiyecek
y. 3743
y.+çe 3800
yoḍuġ felaket, zarar; iftira
y. 408, 1400, 1452, 1956, 2014, 2273, 2348, 2358, 2582, 3082, 3107, 3552, 3661, 4189, 4545, 4828, 5257, 5398, 5423, 5508, 5511, 5864, 6119
y.+ḳa 4245
yoġ yoğ, yas, matem
y. 4577
y.+ı 1564
yoġrut yoğurt
y. 4442
yoġun yoğun, şişkin, kalın
y. 4913
yoḳ yok
y. 2, 5, 7, 12, 16, 19, 203, 249, 363, 492, 518, 563, 639, 642, 645, 660, 684, 715, 734, 735, 747, 776, 879, 1070, 1079, 1085, 1096, 1097, 1140, 1154, 1169, 1176, 1189, 1217, 1364, 1371, 1381, 1397, 1474, 1541, 1615, 1618, 1621, 1622, 1628, 1633, 1863, 1897, 1991, 2002, 2121, 2360, 2378, 2392, 2644, 2700, 2899, 2947, 3053, 3111, 3130, 3145, 3174, 3190, 3215, 3258, 3327, 3359, 3417, 3439, 3440, 3464, 3489, 3546, 3572, 3580, 3621, 3665, 3681, 3694, 3739, 3776, 3793, 3797, 3802, 3803, 3816, 3847, 3875, 3877, 3899, 3904, 4002, 4023, 4070, 4202, 4231, 4321, 4325, 4346, 4415, 4425, 4440, 4521, 4547, 4619, 4700, 4746, 4758, 4759, 4781, 4783, 4819, 4940, 4988, 5095, 5097, 5108, 5125, 5208, 5239, 5268, 5300, 5388, 5415, 5512, 5638, 5834, 5842, 5847, 6015, 6016, 6018, 6068, 6076, 6117, 6205, 6289, 6291, 6370, 6405, 6458, 6469, 6487, 6525, 6527, 6560, 6576, 6594, 6609
y.+ın 5859
y.+mu 2953
y.+uġ 3899
yoḳluḳ yokluk
y. 4107
y.+un 1119
yoḳaru yukarı
y. 72, 731, 3072, 3284, 5678, 5679, 6064, 6218
yol yol
y. 37, 129, 208, 268, 382, 384, 393, 591, 599, 677, 766, 837, 872, 936, 1322, 1391, 1417, 1473, 1508, 1518, 1685, 1793, 2110, 2490, 2497, 2499, 2537, 2540, 2554, 2717, 2776, 3045, 3056, 3249, 3253, 3263, 3508, 3611, 3669, 3673, 3768, 3841, 3903, 3972, 3986, 4141, 4194, 4341, 4343, 4352, 4366, 4376, 4407, 4539, 4817, 4856, 4876, 4896, 4929, 5014, 5277, 5313, 5417, 5515, 5550, 5662, 5798, 5855, 5909, 5955, 5960, 6088, 6114, 6179, 6285, 6308, 6395, 6561
y.+a 4347, 6260
y.+ça 2113, 4353, 6309, 6498
y.+da 2550, 3089, 3560, 3702, 4514, 4727, 5546, 5691, 6113, 6498, 6540, 6632
y.+dın 5282
y.+ı 63, 388, 821, 842, 845, 861, 1421, 1756, 1883, 2096,

2113, 2229, 2244, 2307, 2521, 2755, 2951, 2990, 3016, 3214, 3434, 3586, 3648, 3806, 3856, 3888, 3893, 3986, 3988, 4393, 4518, 4678, 4858, 5055, 5172, 5231, 5311, 5410, 5552, 5756, 5809, 5965, 6104, 6270, 6498, 6499
y.+ın 360, 635, 2884, 3524, 3669, 3987, 4856, 4874, 4994, 5130, 6088, 6365, 6366
y.+ında 249, 4093, 5511
y.+ından 385, 886, 2110
y.+ını 1335
y.+ıŋa 46, 4807
y.+ḳa 36, 1417, 1488, 1536, 2023, 2485, 4545, 4810, 5739, 6097, 6365
y.+larıġ 5577
y.+uġ 1128, 1293, 1813, 1842, 2115, 2163, 3322, 3671, 4535, 5052, 5092, 5171, 5210, 5400, 5584, 5625, 5788, 6373
y.+um 474, 1135, 1170, 5414, 5638, 5976, 6179
y.+uŋ 1392, 1583, 4028, 6082, 6163, 6497, 6641
y.+uŋda 1391

yolçı yolcu; yol gösteren
y. 5250, 5478
y.+ḳa 3730, 3905, 6519
y.+lar 4454
y.+lıġ 2354
y.+ŋ 5209
y.+sı 3979

yond at
y. 5370

yoŋaġ gammazlık
y. 4272, 5863

yoŋaġçı gammaz, arabozucu
y. 5860, 5864

yorġuçı tabir eden, yoran
y. 4368

yorıġa rahvan, yürüyen (at)
y. 1428

yorıḳ akıcı; huy, hareket
y. 162, 175, 268, 493, 547, 669, 705, 881, 1311, 1490, 1504, 1508, 1765, 1824, 1846, 1978, 2012, 2063, 2077, 2110, 2309, 2323, 2859, 3017, 4038, 4052, 4300, 4535, 4639, 4670, 4702, 4886, 4997, 5192, 5223, 5506, 5527, 5549, 5750, 5806, 5858, 5881, 5908, 5924, 5949, 6133, 6309, 6423
y.+ı 453, 1865, 2113, 2114, 2481, 3010, 4565, 4678, 4843, 4862, 5907
y.+ın 2346, 4162
y.+ıŋ 1282, 6497, 6641
y.+ları 887, 4446

yorıḳlıġ salahiyetli, yetkili
y. 6167

yortuġ muhafız alayı
y. 2344, 2345, 2586
y.+da 2588

yölek destek
y. 90, 116, 122, 1045, 1268, 1345, 1801, 2541, 3315, 3324, 3410, 3521, 3727, 3772, 3857, 3981, 4728, 4744, 4936, 4955, 4986, 5096, 5819
y.+i 1248, 1646
y.+im 3053, 3466, 4794

yörgüçi rüya tabircisi
y. 6042
y.+ler 5992

yörüg tabir
y. 2600, 5994, 6015, 6016, 6018, 6023, 6038
y.+i 1848, 5996, 5999, 6024, 6027, 6047, 6048, 6067
y.+in 353, 6051
y.+ke 4373, 6001, 6003, 6038

yuġaḳ yugak; su kuşu, bir tür ördek
y. 4199, 5377

yuġruş Türklerde halktan vezirlik derecesine çıkan adam
y. 4069

yul kaynak, pınar
y. 973
y.+um 4829, 6178

yula kandil, meşale
y. 35, 288, 601, 885, 1263, 1840, 1861, 4347, 5166, 5592

yulduz yıldız
y. 128, 139, 142, 3724
y.+ı 127
y.+un 22
yulduzçı müneccim, yıldız falcısı
y. 4376
yuluġ fidye, feda, kurban
y. 37, 52, 85, 1404, 1554, 1555, 1603, 1720, 1768, 2409, 2411, 2432, 3047, 3640, 3876, 3932, 4534, 4593, 5251, 5517, 5793, 5804, 5857, 6099, 6267
y.+da 1736
y.+ı 1107, 5000
yuluş fidye
y. 1113, 1114, 1190, 3027, 6106
yumġı toplu; bütün
y. 944, 1764, 2537, 5267
y.+ġ 5315
y.+larıġ 1180, 4827
yumşaḳ yumuşak, tatlı, hoş
y. 464, 703, 2229, 2475, 2576, 2665, 3184, 3426, 4331
yumuş hizmet, vazife
y. 1105, 2542, 2742, 4179, 5959
y.+ḳa 4040
yumuşçı hizmetçi, hükümdarın hizmetinde bulunan kişi
y. 4618, 5955
yunçıġ düşkün, kötü, zayıf
y. 413, 704, 736, 2089, 3117, 3328
yurun parça
y.+ı 1625
y.+ıŋa 2985
yurt yurt, yer
y.+uŋ 5412
yusuf Yusuf
y. 6627
yut felaket
y. 654, 1780, 5560, 5757, 5768, 6164
y.+a 1526
y.+ı 879, 3229, 3525, 5106, 5245, 6352
yuwġa zayıf
y.+sı 5523
yuwḳa yufka; zayıf, ince
y. 3351, 3393, 4610
yüg tüy
y. 1934
y.+i 3005
yügdik yügdik, bir kuş cinsi
y. 5377
yük yük
y. 195, 1286, 1437, 1874, 1875, 1876, 1883, 2066, 2304, 2797, 3118, 3328, 3347, 3427, 3436, 3652, 3742, 4735, 5115, 5393, 5558, 6098, 6228, 6602
y.+i 59, 687, 2910, 3392, 3427, 3468, 4440, 5090, 5458, 5465, 5558, 5565, 6336, 6375
y.+in 1785, 2183, 3198, 3582, 4204, 4264, 4528, 5564
y.+leri 1654, 5163
y.+lerin 3305, 6080
y.+üm 5692
y.+ümni 1876
y.+üŋni 6082
yükçi yük taşıyan
y. 6098
yüksek yüksek, engin
y. 308, 4998
yülüg saçı sakalı düzgün
y. 2083, 2208, 2217, 2298, 2458, 2460, 2663, 2854
yünçü inci
y. 2935
yüŋ yün, koyun tüyü
y. 4442
y.+i 3949, 4765, 4767
yür bir darı cinsi
y. 3614, 4768, 4769
yürek yürek, kalp
y. 217, 1338, 1949, 2043, 2044, 2055, 2184, 2271, 2399, 2597, 2610, 2640, 2705, 2900, 2912, 3751, 4013, 5549, 6606
y.+i 58, 2310, 6139
y.+in 1144
yüreklig yürekli, yiğit, cesur

y. 57, 2043, 2044, 2045, 2168, 2282, 2285, 2293, 2326, 5911, 6166

yüreksiz korkak
y. 2044, 2283, 2284, 2326, 2333
y.+ke 2045

yüz yüz (100)
y. 190, 270, 1469, 3058, 3150, 3234, 4647, 6495

yüz yüz, çehre
y. 80, 135, 274, 275, 475, 476, 500, 578, 581, 599, 604, 649, 717, 718, 719, 736, 737, 951, 1200, 1417, 1632, 1707, 2007, 2072, 2077, 2309, 2331, 2373, 2391, 2405, 2408, 2464, 2465, 2467, 2476, 2478, 2479, 2483, 2522, 2576, 2577, 2996, 3078, 3148, 3203, 3205, 3282, 3284, 3288, 3292, 3444, 3738, 3755, 3839, 3953, 4051, 4799, 4841, 4881, 4884, 4885, 4959, 4966, 5089, 5189, 5232, 5516, 5518, 5681, 5783, 5824, 5828, 5973, 6033, 6040, 6095, 6108, 6151, 6197, 6221, 6232, 6301, 6454, 6530, 6623
y.+de 2807, 3480, 6463
y.+i 105, 275, 464, 531, 1159, 1849, 1851, 1901, 1996, 2083, 2206, 2207, 2208, 2213, 2215, 2458, 2459, 2464, 2488, 2663, 2843, 2854, 2914, 2920, 2923, 2924, 3078, 3465, 3479, 3845, 3948, 4047, 4482, 4484, 4524, 4605, 4886, 4967, 5029, 5110, 5451, 5925, 6215, 6247
y.+in 32, 48, 82, 403, 482, 624, 626, 628, 757, 770, 958, 1007, 1073, 1184, 1587, 1887, 1893, 2084, 3325, 3459, 3836, 3948, 4176, 4216, 4364, 4477, 4921, 4968, 5012, 5028, 5670, 6211, 6215, 6230, 6326, 6420, 6474, 6604
y.+inde 1899
y.+indin 54
y.+ini 104, 3286, 4675, 4937, 4954, 5023, 6604
y.+iŋe 6567
y.+ke 68, 1896, 3837, 4884, 4960, 5003, 5012
y.+üg 2465, 6147
y.+üm 665, 675, 1209, 1481, 1512, 1847, 3201, 3274, 3306, 3709, 3910, 4315, 5335, 5615, 5700, 5748, 5776
y.+ün 4091, 5064, 5451
y.+üŋ 540, 795, 3367, 4001, 4054, 4204, 4209, 4219, 4283, 4297, 4418, 4987, 5860, 5870, 5916, 6308
y.+üŋni 639, 4222, 5222, 5977, 6300
y.+üŋke 1338, 4104
y.+üŋnüŋ 4289

yüzlüg yüzlü
y. 1098, 1298, 1854, 2914, 4272

yüzsüzlük yüzsüzlük
y.+üm 816

Z

za'feran (<Ar.) safran
z. 4960, 5669, 6529

żaḥḥak Dahhak, zalimliği ile tanınmış İran şahı
z. 241

zahid (<Ar.) zahit, sofu
z. 3229, 3441, 3442, 3443, 3563, 3915, 3929, 3976, 4976, 5036, 5037, 5106, 6385

zamane (<Ar.) zamane, içinde bulunulan zaman
z. 1983, 4926, 4930

żarb (<Ar.) darb, vurma
ż. 4379

zemane (<Ar.) zamane
z. 4088

zengi (<Far.) zenci
z. 3286, 3948, 4886, 4961, 6215

zina (<Ar.) zina

z. 1334, 4409
z.+dın 1338
z.+ḳa 1337
zindan (<Far.) zindan
z. 893
ziyaret (<Ar.) ziyaret
z.+ḳa 4986
zülf (<Far.) saç
z.+i 3284
z. 4938, 4991, 4992, 5001, 5023, 5068, 5664, 6298

ÖZGEÇMİŞ

20 Temmuz 1994 tarihi, Malatya İli Darende ilçesi doğumluyum. İlk, Orta ve Liseyi İstanbul'da tamamladıktan sonra, Beykent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydoldum. Bu bölümden 2017 yılında mezun oldum. Lisans mezuniyetimden sonra ara vermeden Beykent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladım. Nisan ayında, Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi'nde *Kutadgu Bilig'de Tabiat İsimleri* adlı bir bildiri sundum.